ISSN 1392-0421

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

LIETUVOS POLITINIŲ KALINIŲ IR TREMTINIŲ SĄJUNGA

ISTORIJOS SEKCIJA

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

15

Kaunas, 1995

947.45.08

UDK 947.45/084/
La-148

Redakcinė kolegija

Balys GAJAUSKAS
Antanas LUKŠA

Vyr. redaktorė

Dalia KUODYTĖ

1 | Klaipėdos m. CB
Sk. i. tojo apta-
navimo skyrius

Redakcija

Ona BALČYTIENĖ, Inga BOGOMOLOVAITĖ, Nijolė GAŠKAITĖ, Vilija JAKUČIŪNAITĖ, Kęstutis KASPARAS, Jolanta KASPARIENĖ, Algis KAŠĖTA, Valdemaras MACIUKEVIČIUS, Dalius STANCIKAS, Juozas STARKAUSKAS, Bonifacas ULEVIČIUS, Vitalija VITKUTĖ

© Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 1995

1 – C 147504 sk

Dėkojame rėmėjams:

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENEI,

Prelatui dr. J. PRUNSKIUI

Viršelyje: Kęstučio apygardos partizanai A. Mišeikis–Tarzanas ir J. Seneckis–Siaubas

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS 15

Eina šešis kartus per metus

SL 176. 1995 07 17. 11 sp. l. Tir. 5000 egz. Užsak. Nr. 415
Leidėjas - Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga,
Laisvės alėja 39, 3000 Kaunas
Spausdino Adomo Jakšto spaustuvė, Girelės g. 22, 4230 Kaišiadorys

ANTISOVIETINIO GINKLUOTO PASIPRIEŠINIMO IŠTAKOS DZŪKIJOJE /LIETUVOS LAISVĖS ARMIJA/*

Algis Kašėta

Gresiančio pavojaus akivaizdoje yra vienintelė teisinga išeitis: kovoti ir gintis.
"Nepriklausoma Lietuva", 1944m. pavasaris

Antisovietinis pokario partizaninis sąjūdis Lietuvoje turėjo gilias šaknis. Kova už Lietuvos laisvę, prasidėjusi 1940m., Sovietų Sąjungai okupavus kraštą, tęsėsi ir nacių okupacijos metais. Antinacinės rezistencijos bruožas – neginkluotas jos pobūdis. Vokiečiams pralaimint karą ir neišvengiamai artėjant rusų kariuomenei, buvo tausojamos jėgos kovai su priešu. Antinacinių organizacijų veikla vokietmečiu glaudžiai siejosi su 1941m. birželio sukilimu ir su 1944m. prasidėjusiu partizaniniu karu. Tuo laikotarpiu keitėsi pogrindžio organizacijų pavadinimai ir jų veikimo taktika, tačiau nesikeitė pagrindinis kovos tikslas – Lietuvos nepriklausomybės atstatymas. Naujam pasipriešinimo kovos etapui geriausiai buvo pasirengusi Lietuvos Laisvės Armija, ypač Žemaitijoje ir Aukštaitijoje. Čia LLA nariai pradėjo organizuoti partizaninį karą ir jam vadovavo. Tačiau Dzūkijoje šios organizacijos įtaka ginkluoto pogrindžio struktūroms buvo kur kas menkesnė. Apie LLA veiklos bruožus Dzūkijoje ir bus ši publikacija.

LLA vokiečių okupacijos metais

Dzūkijoje LLA veiklai nebuvo tokių palankių sąlygų, kaip kituose Lietuvos regionuose. Pirmiausia, čia nebuvo pakankamai kariškių inteligentijos, nes 1920-1939m. didelė Dainavos krašto dalis buvo okupuota lenkų. Tai Lietuvos pakraštys, nutolęs nuo didžiųjų miestų ir ten veikiančių pogrindžio

* Iš rengiamos knygos "Partizaninio karo Dzūkijoje raida".

centrų. Ryškesni LLA veiklos pėdsakai pastebimi dešniajame Merkio krante buvusiuose valsčiuose. Ypač reikėtų paminėti Alytaus apskrities Merkinės valsčių, kuriame LLA nariais buvo beveik visi valsčiaus administracijos pareigūnai: viršaitis Jonas Šukys, sekretoriai – Jonas Barysas ir Augonis, policijos viršininkas Ignotas, vachmistras Talandis, progimnazijos direktorius Kazimieras Valinskas, kelių technikas Juozas Nenartonis (visi pasitraukė į Vakarus), taip pat daugelis valsčiaus seniūnijų seniūnų[1,2]. Šie asmenys ir sudarė LLA organizacijos vadovybę valsčiuje. LLA veikla čia prasidėjo 1942m. vasarą. Jau tada vietos štabas organizavo slaptą ginklų iš gyventojų supirkimą, siekiant apginkluoti visus LLA narius. Buvo tramdomi aktyvūs nacių talkininkai, kovojama su plėšikaujančiais sovietiniais partizanais. 1943m. žiemą Merkinės valsč., Pelekiškių km., jungtinis šaulių ir LLA organizacijos narių būrys apsupo sovietinių partizanų grupelę. Buvo nukauti keli raudonieji, tačiau žuvo ir būrio vadas policijos vachmistras Jakubauskas[3].

Lazdijų apskrities (iki 1945m. vadinosi Seinų) valsčiuose į LLA gretas taip pat buvo įstoję nemažai vietos inteligentų. Rudaminos valsč. štabui priklausė Aštriosios Kirsnos ž.ū. mokyklos buhalteris K.Černiauskas. Su motociklu jis dažnai važiuodavo į Kauną parvežti LLA spaudos[4]. Kapčiamiesčio valsč. štabui vadovavo kpt. A.Rugys, aktyviai pogrindinėje veikloje dalyvavo Miciūnų km. mokytojas S.Skrabulis (1944m. rusų suimtas). Veisiejų valsč. LLA nariais buvo mokytojai J.Selickas-Seliūnas ir V.Ūsas (abu suimti)[5]. Lazdijuose LLA organizacijai priklausė miškų ūkio buhalteris J.Lazauskas, švietimo darbuotojas F.Stankevičius[6]. Deja, nėra žinių, kas vadovavo Lazdijų ir Alytaus apskričių-apylinkių aukštesniems LLA štabams.

LLA organizacinės struktūros Dzūkijoje pakriko 1944m. vasarą, kai staiga priartėjus frontui, su vokiečiais pasitraukė beveik visi šio krašto LLA vadai. Pavyzdžiui, iš Merkinės valsč. pasitraukė visi vietos LLA vadai (viršaitis, policijos viršininkas ir kt.). Nurodymą trauktis iš jų gavo ir eiliniai LLA nariai[7]. Tačiau daugelis pastarųjų liko vietoje arba jokių įsakymų negavo iš viso.

LLA sovietinės okupacijos metais

1944m. liepos mėn. pabaigoje jau visa Dzūkija buvo užimta Raudonosios armijos dalinių. Dzūkų LLA vadai atsidūrė Rytprūsiuose ir iš ten toliau pasitraukė į Vakarus. Galima tik spėlioti, kad, priartėjus frontui, jie prarado ryšį su

LLA Vyr. vadovybe ir savo iniciatyva pasitraukė, o vadovybės įsakymas trauktis į Žemaitiją ir ten rengtis kovai jų nepasiekė. Žemaitijoje liepos-rugpjūčio mėn. vykę LLA organizaciniai-kariniai pertvarkymai negalėjo pasiekti Dzūkijoje likusių LLA narių, nes fronto linija skyrė Lietuvą iki pat spaliolapkričio mėnesio. Pairus organizacinėms struktūroms, nesant ryšių su Vyr. vadovybe, likę organizacijos nariai veikė savo iniciatyva, tačiau jau nebe LLA vardu. Daugelis perėjo į 1944m. rudenį sparčiai besikuriančius partizanų būrius, neretai sudarydami jų branduolį. Patriotiškai nusiteikusiam kaimo jaunimui, pasiryžusiam kovoti už Lietuvos nepriklausomybę, nebuvo taip jau svarbu, kaip vadinasi jo karinė organizacija. Pirmosios rusų okupacijos ir vokietmečio pogrindinio darbo patirtis, moralinis ir materialinis pasirengimas laisvės kovai daugelį paskatino stoti į partizanų gretas. Tai buvo ir antinacinio pogrindžio karinių organizacijų, tokių kaip LLA , LF "Kęstutis" ir kt. nuopelnas. 1945m. rudenį Merkinės valsčiaus Masališkių būrio partizanai kovų kronikos knygoje rašė: "Priešbolševikinės veiklos reiškiniai buvo pastebimi jau 1940m. komunistinės vergijos metu. Nepriklausomybės troškimas bujojo ir vokiečių okupacijos laikais. Šiai veiklai kovotojai buvo inspiruojami iš Merkinėje vokiečių okupacijos metais dirbusių, tėvynę mylinčių žmonių, pavyzdžiui, viršaičio (vienas iš LLA valsč. vadovų – aut. past.), mokytojo. Šioje kovoje dalyvavo apie 25 žmonės ir apėmė ruožą Ilgininkų km. – Nedzingė. Su ginklu rankose tie patys asmenys padėdavo policijai nešti kovą su bolševikiniais banditais, veikusiais Merkinės valsč. ribose. Žlugus okupacinei vokiečių valdžiai ir krašte užviešpatavus bolševizmui, kovotojai nepadėjo ginklų[8]". Tuo tarpu sovietinis sagumas nesnaudė. 1944m. rudenį Lazdijų apskr. NKGB suėmė 47 LLA narius, 49-ių buvo ieškoma[9]. Areštų grėsmė, taip pat prievartinė mobilizacija į sovietinę kariuomenę skatino vyrus greičiau apsispręsti ir vietoje pasyvios veiklos rinktis aktyvią, ginkluotą kovą. 1945m. pradžioje kai kuriems partizanų būriams ir jų junginiams vadovavo buvę aktyvūs LLA nariai. Pavyzdžiui, Lazdijų apskr. Veisiejų valsč. partizanų būriui vadovavo pusk. Stasys Soroka-Mindaugas, Šernas iš Paveisiejų km., buvęs LLA Veisiejų valsč. štabo narys[10,11]. LLA organizacijai priklausė ir ltn. Mikas Lukošiūnas-Lukošius, vadovavęs apie 60 partizanų junginiui, veikusiam Merkinės ir Leipalingio valsčiuose[12].

1945m. pavasarį Marcinkonių ir Rudnios valsč. (Alytaus apskr.) veikiančiam

apie 70 partizanų junginiui vadovavo buvęs aktyvus LLA organizacijos kūrėjas ltn. Lionginas Švalka (Švalkus)-Šernas[13]. 1943m. Vilniuje L.Švalka kartu su LLA vadu Kaziu Veverskiu rinko į organizaciją naujus narius[14]. Kad minėti partizanų vadai neturėjo jokio ryšio su Vyr. LLA vadovybe rodo tai, kad jie pradėjo veikti tiesiog kaip Lietuvos partizanai. Jie ieškojo ryšio ir jungėsi prie stambesnių organizacinių vienetų. 1945m. vasarą Dzūkų rinktinės vadas kpt. Dominykas Jėčys-Ąžuolis savo pranešime Kaune veikiančiam Lietuvos Partizanų Sąjungos (LPS) štabui rašė, kad jo vadovaujamoje rinktinėje veikia nemažai buvusių LLA narių[15].

1944m. pabaigoje Kaune įsikūręs LLA Kauno apygardos (į kurią pagal LLA org. struktūrą įėjo ir Alytaus apskr.) štabas, vadovaujamas plk. Aleksandro Listopadskio, stengėsi atstatyti LLA struktūras Dzūkijoje ir priskirti LLA vadovybei čia veikiančius partizanų būrius. Šiuos planus turėjo įgyvendinti 1945m. pradžioje pradėjęs veikti LLA Alytaus apylinkės (apėmė visą apskritį) štabas. Ryšį su Kauno apygardos štabu palaikė vienas iš apylinkės vadų A.Jauniškis-Šilas, gyvenantis ir dirbantis Jiezne. Legaliai gyveno ir kitas štabo narys, Alytaus gimnazijos mokytojas Vladas Pielikis. 1945m. sausio 28d. apylinkės vadas (tiksliai nėra žinoma, kas šias pareigas ėjo) išleido atsišaukimą "Į Alytaus apylinkės LLA vyrus!" (žr.1 priedą), kuriame pabrėžė, kad "LLA veikia lygiai taip, kaip ir prie rudųjų okupantų", tik žymiai sunkesnėmis sąlygomis. Organizacijos nariams buvo primenama duota priesaika kovoti dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, negailint gyvybės. Raginama nebūti pasyviais ir kuo skubiau susisiekti su artimiausia LLA partizanų grupe, rajono ar net apylinkės štabu[16]. 1945m. vasario 6d. pasirodė LLA Alytaus apyl. vado instrukcija Nr.1 partizanams, pradėjusiems veikti LLA gretose (žr. 2 priedą). Čia buvo nurodyta apylinkės organizacinė struktūra: apylinkės štabo veikla apėmė visą apskritį, rajonų štabai – valsčius. Grupės štabas steigiamas turint daugiau kaip būrį žmonių, būrio štabas – turint nuo 10 iki 25 kovotojų. Rajonui ir grupei turėjo vadovauti apylinkės vado paskirtas asmuo. Štabams numatomi organizaciniai, ginklavimosi, žvalgybos – ryšių ir ūkio skyriai[17]. Vasario 10d. apylinkės vadas išleido ir pirmąjį įsakymą, kuriame konstatuojama, kad ne visi partizanų vadai palaiko ryšį su apylinkės štabu ir kad "organizaciniam darbe nesklandumai ir netvarka". Įsakoma, kad "veikiantys LLA vardu ir rimtai palaiką ryšį su apylinkės ir rajonų

štabais, privalo vadintis ir veikti LLA Vanagų vardu[18]. Kiek vėliau išėjo įsakymai dėl partizanų drausmės palaikymo ir dėl plėšikų bei šnipų sutramdymo (žr. 3 ir 4 priedus)[19]. Buvo siekiama, kad savarankiškai veikiantys partizanų būriai griežtai laikytųsi karinės drausmės. Visi šie dokumentai analogiški 1944m. vasarą ir rudenį LLA centrinio štabo parengtiems dokumentams. Be kita ko, iš jų matome LLA pastangas perimti į savo rankas vadovavimą visam partizaniniam sąjūdžiui.

Iki 1945m. pavasario LLA Alytaus štabo vadovybei priklausė Simno, Miroslavo ir (dalyje) Alytaus valsčiuose veikiantys partizanų būriai. 1945m. balandžio mėn. pradžioje čia susikūrė LLA Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio kuopa, turinti daugiau kaip šimtą kovotojų. Kuopai vadovavo pusk. Vaitulevičius-Stipinas, Kovotojas[20,21]. Tačiau LLA štabui kuopos vadas pakluso tik apie vieną mėnesį. Jau gegužės mėn. pradžioje kuopa pasivadino grupe, o iš jos štabo dokumentų (įsakymų ir atsišaukimų) dingo LLA vardas. Gegužės mėn. pabaigoje Kęstučio grupės vadai dalyvavo Punios šile (Butrimonių valsč. Alytaus apskr.) įvykusiame keturių Dzūkijos partizanų vadų pasitarime, kuriame buvo nutarta susivienyti į vieną organizacinį vienetą – Dzūkų rinktinę*. Jos vadu buvo išrinktas kpt. Dominykas Jėčys-Ąžuolis[22]. Akivaizdu, kad partizanų grupių vadai ignoravo LLA Alytaus apylinkės štabą ir tam turėjo būti rimtų priežasčių, žinant, kad partizanai ieškojo ryšių su aukštesne vadovybe. Matyt, LLA Alytaus apylinkės štabas buvo per silpnas ir kariniu, ir intelektualiniu požiūriu. Jame nebuvo LLA idėjas propaguojančių įtakingų ir autoritetingų asmenų. Todėl jo darbas ir neturėjo didesnio atgarsio krašte. LLA Alytaus apylinkės vadas 1945m. gegužės 16d. įsakyme Nr.8 priekaištavo partizanų dalinių vadams, kad šie už jo akių veda derybas su LLA nepavaldžių junginių vadais[23]. Buvo turima galvoje Kęstučio grupės pasitraukimas iš LLA priklausomybės. Apie LLA štabo pastangas paimti savo žinion partizanų būrius, rašė Pietų Lietuvos partizanų vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas. 1945m. gegužės mėn. dviejų Alovės ir Daugų valsč. savarankiškai veikiančių partizanų junginių vadus – A.Ramanauską-Vanagą ir Vaclovą Voverį-Žaibą Varčios miške aplankė vienas iš LLA Alytaus apy-

---

* Dzūkų rinkt. apėmė Alytaus apskr. Alytaus, Butrimonių, Stakliškių, Jiezno, Simno, Miroslavo, Daugų, Marijampolės apskr. Balbieriškio ir dalį Gudelių valsčių.

linkės štabo narių V.Pielikis. Įtikinėdamas, kad LLA vadovauja beveik visiems Dzūkijos partizanams, ragino juos pereiti apylinkės vado žinion.

Vadai pažadėjo galutinį atsakymą duoti vėliau. Vanago ir Žaibo abejonių pagrindiniai motyvai buvo šie: apie Dzūkijoje veikiančią LLA organizaciją jie nieko nežinojo, partizanams nekėlė pasitikėjimo tai, kad LLA vadovybė gyveno legaliai, o taip pat keliamas reikalavimas iš karto suteikti smulkias žinias apie savo kovotojus ir jų ginkluotę. Užkliuvo ir LLA politinė programa, kurioje jie įžvelgė užprogramuotas "politines rietenas[24]". Dėl šių priežaščių LLA štabui kiek vėliau atsisakė paklusti ir Dzūkų rinktinės vadas kpt. D.Jėčys-Ąžuolis. Galbūt partizanų vadai nuogąstavo, kad anksčiau nepriklausę LLA organizacijai vadai bus nustumti nuo vadovavimo. Partizanų nepasitikėjimas legaliai gyvenančiais LLA vadais, norinčiais vadovauti partizanams turėjo, rimtą pagrindą. Tai parodė vėlesni įvykiai. Nuo 1945m. birželio iki rugsėjo mėn. Alytuje sovietinis saugumas susekė ir suėmė 34 organizacijos narius, tarp jų penkis mokytojus[25]. V.Pielikiui pavyko arešto metu iš Alytaus pasprukti. Jis įstojo į Vanago vadovaujamą partizanų junginį ir veikė Butageidžio slapyvardžiu. Žuvo eidamas būrio vado pareigas[26]. Tuo tarpu sovietinis saugumas, patyręs apie LLA veiklą ir jos didelę įtaką žemaičių ir aukštaičių partizanams, pradėjo aklai "lipdyti" LLA vardą beveik visiems dzūkų partizanų junginiams. Pavyzdžiui, 1945m. vasarą NKGB-NKVD dokumentuose jau minėtas kuopos vadas A.Ramanauskas-Vanagas (atsisakęs paklusti LLA) vadinamas vienu iš LLA vadų[27].

Turint galvoje, kad 1945m. Lietuvoje veikė keli pretenduojantys į aukštesnę LLA vadovybę štabai, tikėtina, kad Dzūkijoje LLA vardu veikiantys žmonės turėjo ryšį su skirtingais štabais. Jau nuo 1944m. spalio mėn. pas Masališkių būrio partizanus (Merkinės valsč.) iš Kauno atvykdavo LLA narys dailininkas Antanas Stačiokas-Liepa, kuris vietos partizanams nubrėžė organizacines veiklos gaires, atveždavo LLA spaudos. 1945m. pavasarį jis ėmė vadovauti šiam būriui, tačiau netrukus žuvo[28]. Taip pat nematyti pogrindinės veiklos sąsajų su LLA Alytaus apylinkės štabu ir kito – kpt. Kazio Kilnos-Smako veikloje Alytaus apskrityje. 1945m. balandžio mėn. jis atvyko iš Kauno į Merkinės valsčių ir užmezgė ryšius su Merkinės ir Seirijų valsčiuose veikiančios partizanų grupės vadu Antanu Grušausku-Siaubu. Buvo sutarta, kad K.Kilna, kaip LLA organizacijai atstovaujantis karininkas, sujungs Merkinės ir

gretimuose valsčiuose veikiančius partizanų būrius ir jiems vadovaus[29]. Tačiau 1945m. gegužės 30d. Kaune NKGB sulaikė ir 3 savaites tardė. Trūkstant įkalčių, saugumiečiai jį užverbavo ir paleido. Alytaus apskrityje K.Kilna įsidarbino žemės matininku ir vėl atnaujino ryšius su A.Grušausku-Siaubu. K.Kilna organizavo fiktyvią dokumentų gamybą pogrindžio nariams. Tam darbui iš Kauno pasikvietė Kizelaitį-Aušrą. Buvo padirbinėjami laikinieji kariniai pažymėjimai, gimimo metrikai ir kiti dokumentai[30]. Kartu su LLA nariu Vaclovu Muiželiu – Alytaus apskrities vykdomojo komiteto fondinės žemės buvusiuose Kudrėnų, Rusingės, Neciesų ir Cecervinės dvareliuose direktoriumi, dvarelių žemėse organizuotą tarybinį ūkį jie pavertė partizanų rėmimo baze. Buvusių dvarelių valdytojais buvo paskirti pogrindžio nariai – Vladas Ragelis, Bronius Truncė, Juozas Tučinskas ir Juozas Samonavičius. (V.Muiželį į LLA veiklą buvo įtraukęs A.Stačiokas-Liepa.) Partizanams padedant, buvo dirbamos žemės, o didžioji derliaus dalis buvo panaudojama partizanų ir jų šeimų aprūpinimui[31]. 1945m. rudenį organizacija buvo išaiškinta ir visi ūkio administracijos nariai suimti. Kpt. Kilna-Smakas per Siaubą buvo ką tik užmezgęs ryšį su Dzūkų grupės vadu plk. ltn. Juozu Vitkumi-Kazimieraičiu. K.Kilna ruošėsi pasitraukti iš legalaus gyvenimo ir perimti iš Siaubo vadovavimą partizanų batalionui. Spalio mėn. pradžioje buvo suplanuotas jo ir Kazimieraičio susitikimas, kuriame Dzūkų gr. vadas ketino patvirtinti Smaką bataliono vadu arba priimti į grupės štabą. Likus keletui dienų iki numatomo susitikimo, K.Kilna buvo suimtas[32]. Dėl dažnų legaliai gyvenančių LLA vadovų ir eilinių narių areštų pablogėjo ryšiai su ginkluotu pogrindžiu, sumažėjo tarpusavio pasitikėjimas. Ir taip iki 1945m. rudens aukštesnei LLA vadovybei per savo atstovus Dzūkijoje nepasisekė "iš apačios", t.y. pavienių partizanų būrių sujungti į LLA apylinkes ir grupes. Tuo tarpu partizanų daliniai Dzūkijoje susijungė į du stambius organizacinius vienetus – Dzūkų rinktinę ir Dzūkų grupę (vėliau "A" grupė)*. Todėl LLA vadovybė per Alytaus apylinkės vadą Šilą pradėjo vesti derybas su šių karinių vienetų vadais – Kazimieraičiu ir Ąžuoliu. Pastarasis nesileido įkalbamas. Tuo tarpu Dzūkų

---

* Dzūkų grupė apėmė Alytaus apskr. Alovės, Merkinės, Druskininkų, Seirijų, Varėnos, Rudnios valsč., Trakų apskr. Valkininkų, Onuškio ir Lazdijų apskr. Kapčiamiesčio, Veisiejų ir Leipalingio valsčius.

grupės vadas plk. ltn. J.Vitkus-Kazimieraitis pats ieškojo ryšio su LLA štabais. Dar 1944m. pavasarį, būdamas Kęstučio karinės organizacijos (Lietuvių Fronto padalinio) Vilniaus apygardos štabo viršininku, jis vedė derybas su LLA vadovybe dėl bendros organizacijų veiklos. 1945m. pavasarį Pietų Dzūkijoje pradėjęs centralizuoti čia veikiančius partizanų dalinius į vieną organizacinį vienetą, J.Vitkus Lietuvos Laisvės Armijos štabą laikė Lietuvos partizanų vyriausiuoju organu ir ieškojo ryšio su LLA Alytaus apyl. štabu bei panašia vadovybe Vilniuje, Kaune, Marijampolėje[33]. 1945m. liepos mėn. Kazimieraitis Alytuje susitiko su Dzūkų rinktinės partizanų štabo ryšininkais (Konstantinu Bajerčiumi-Garibaldžiu ir kt.), iš kurių patyrė, kad "LLA Alytaus apyl. štabas lyg ir neveikia, kadangi vienas iš darbuotojų, kažkoks leitenantas, suimtas, o kitas kažkur išvyko. Be to, LLA štabas kaip toks veikė labai silpnai, neturėjo gerų vadovų ir ryšių su partizanais[34]". Ryšius su LLA vadovybe užmegzti pasisekė tik rudenį – 1945m. spalio 29d. Alytuje, Dzūkų rinktinės partizanų ryšininko Kazio Packevičiaus-Antanaičio bute įvyko Dzūkų grupės vado Kazimieraičio, Dzūkų rinkt. vado Ąžuolio įgaliotinio Garibaldžio ir Vyr. LLA štabo atstovo Šilo pasitarimas. A.Jauniškis-Šilas informavo apie Lietuvos išlaisvinimo komiteto* ir Vyr. LLA štabo keliamą uždavinį – suvienyti visus Lietuvos partizanus[35,36]. Dzūkų rinktinės atstovas prieštaravo dėl LLA pretenzijų vadovauti. Kazimieraitis, per pusmetį organizacinio darbo tarp Dzūkijos partizanų patyręs ribotas LLA galimybes čia veikti, taip pat abejojo LLA užmojais. Vis dėlto Kazimieraitis sutiko, kad LLA Vyr. vadovybė paskirtų jį partizanų apygardos vadu. Per Šilą LLA vadovybei jis perdavė savo parengtą "Organizacinio Lietuvos išlaisvinimo plano" projektą, kuriame svarbiausias dėmesys buvo skiriamas mobilizacijai[37]. Lapkričio 10d. Kazimieraitis vėl susitiko su Šilu, grįžusiu iš LLA štabo Kaune. Kazimieraitis galutinai patvirtino, kad paklus LLA vadovybei ir gavo Vyr. štabo įsakymą organizuoti apygardinį Algirdo štabą ir jam vadovauti. Apygarda turėjo apimti Alytaus, Trakų, Eišiškių ir Ašmenos apskr. (turima galvoje vokietmečiu buvęs administraci-

---

* LIKą įkūrė 1945m. vasaros pabaigoje Marijampolės apskr. (Skardupių klebonijoje) Tauro apyg. partizanų vadai. LIKo pirmininkas plk. L.Butkevičius-Luobas. LIKas tarėsi su LLA vadovybe dėl bendros partizanų vyr. vadovybės sudarymo. Saugumo buvo susektas ir sunaikintas 1945m. spalio mėn. pabaigoje.

nis suskirstymas). Dėl Seinų (Lazdijų) apskr. dar nebuvo apsispręsta[38]. Grįžęs į savo vadavietę Marcinkonių valsč. (miške prie Rudnios km.), Kazimieraitis 1945m. lapkričio 30d. paskelbia pirmą "A" apygardos vado įsakymą, ketindamas prie apygardos prijungti Dzūkų rinktinę[39]. Tačiau šie planai sužlunga gruodžio 6d., kai atvykęs į pasitarimą Dzūkų rinktinės vado įgaliotinis, Kęstučio grupės vadas Vladas Baciuška-Keleivis pareiškė, kad "jei "A" apygarda paklus LLA vadovybei, tai jie atsisako prisijungti[40]". Tačiau netrukus LLA vadovavimo Dzūkijos partizanams problema išsisprendė savaime. Jiezne buvo suimtas LLA Alytaus apyl. vadas A.Jauniškis-Šilas[41]. Lapkričio-gruodžio mėn. Kaune buvo suimti ir vyriausieji LLA vadai. Gruodžio mėn. su J.Vitkumi-Kazimieraičiu dar bandė susitikti LLA "Žemaičių legiono" vadas kpt. Jonas Semaška-Liepa. Per Kazimieraičio ryšininką Vilniuje ir Lietuvos Tautinės tarybos narį Zigmą Laukaitį-Tigrą jis pranešė apie savo ketinimą atvykti ir pranešė slaptažodį[42]. Deja, dėl ryšininkų areštų, susitikimas neįvyko.

Apžvelgus LLA veiklą Dzūkijoje, galima teigti:

1. LLA įtaka Dzūkijoje buvo silpnesnė, nei kai kuriuose kituose Lietuvos regionuose.

2. Pasitraukus su frontu į Vakarus daugeliui Dzūkijos LLA vadų, organizacinės struktūros pairo. Vis dėlto daugelis likusių LLA narių aktyviai perėjo į naujai besikuriančias partizanų organizacines struktūras.

3. Kituose regionuose veikiantys LLA aukštesnieji štabai bandė paimti Dzūkijoje veikiančius partizanų dalinius LLA žinion. Šie bandymai buvo nesėkmingi.

4. Dzūkijoje įkurtas LLA štabas veikė silpnai, neturėjo pakankamai autoritetingų asmenų. Organizaciją alino dažni areštai.

Taigi LLA, kaip organizacija, neprigijo pokario partizanų struktūrose Dzūkijoje.

Šaltiniai

1. LLA nario V.Nenartonio-Nainio atsiminimų rankraštis, saugomas straipsnio autoriaus asmeniniame archyve.
2. LLA nario J.Tamulevičiaus atsiminimų rankraštis, saugomas autoriaus asmeniniame archyve.
3. Ten pat.

4. Buv. LTSR VSK arch. (toliau - VSKA) F.3. Ap.4. B.15. L.152.
5. Ten pat. L.194.
6. Ten pat. Ap.41. B.143. L.121-122.
7. V.Nenartonio-Nainio atsiminimų rankraštis, saugomas straipsnio autoriaus asmeniniame archyve.
8. Buv. LTSR VSKA. Baudž.b.f. B.44618/3. T.10. L.151.
9. Ten pat. F.3. Ap.4. B.15. D.4. L.109.
10. Ten pat. Baudž.b.f. B.41482/3. L.61.
11. Ten patL.194-195.
12. Ten pat. F.3. Ap.15. L.151-152.
13. Dzūkų grupės štabo veiksmų dienoraštis// Laisvės kovų archyvas. T.9. 1993. P.10.
14. Iš A.Kubiliaus 1945 04 22 parodymų// Hitleriniai parašiutininkai. V.1966. P.97-98.
15. Buv. LTSR VSKA. F.8. Ap.1. B.32. L.70-71.
16. DLK Kęstučio partizanų grupės štabo dokumentų rinkinys// Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos archyvas (LPKTSA).
17. Ten pat.
18. Ten pat.
19. Ten pat.
20. Ten pat.
21. Buv. LTSR VSKA. F.3. Ap.7. B.11. L.271.
22. DLK Kęstučio partizanų grupės štabo dokumentų rinkinys// LPKTSA.
23. Ten pat.
24. A.Ramanauskas-Vanagas. Daugel krito sūnų. V.1992. P.37.
25. Buv. LTSR VSKA. F.18. Ap.1. B.33. L.163.
26. A.Ramanauskas-Vanagas. Daugel krito sūnų. P.38.
27. Buv. LTSR VSKA. F.18. Ap.1. B.33. L.15.
28. Ten pat. Baudž.b.f. B.44618/3. T.10. L.151-152.
29. Ten pat. B.2867/3. T.2. L.216.
30. Ten pat. T.1. L.26.
31. Ten pat. T.2. L.216.
32. Ten pat. T.1. L.27.
33. Dzūkų gr. štabo... P.11.
34. Ten pat. P.20.
35. Buv. LTSR VSKA. Baudž.b.f. B.P-16330-L.J. T.2. L.111.
36. Dzūkų gr. štabo...P.33.
37. Ten pat.
38. Ten pat. P.35-36.
39. Ten pat. P.41.
40. Ten pat. P.44.
41. Ten pat. P.40.
42. Ten pat. P.50.

PRIEDAI

1. LLA Alytaus apylinkės vado 1945 01 28 atsišaukimas į Alytaus apylinkės LLA vyrus dėl įsijungimo į aktyvią kovą

Į ALYTAUS APYLINKĖS LLA VYRUS!

Mieli Alytaus Apylinkės LLA vyrai, brangūs bendro darbo ir esamų, ir būsimų kovų draugai! LLA veikia lygiai taip, kaip ir prie rudųjų okupantų. Žinoma, kad prie raudonųjų mūsų tautos ir valstybės okupantų veikimo sąlygos žymiai sunkesnės. Tačiau pasitikėjimas LLA vadovybe, visų lietuvių vieningumu, ir mūsų pačių darbo ir triūso vaisiai sudūos smūgį po smūgio ir šiems okupantams. Tuomet mūsų veikimo sąlygos diena po dienos vis gerės.

Vyrai! Būkime tvirti moraliai ir atsparūs dvasiniai. Nors didžiausios vėtros kiltų, bet mes ir toliau pasilikime šimtamečiai ąžuolai, įleidę giliai šaknis į lietuvių tautos širdį. Tik tada niekas mūsų neiškreips iš pasirinkto aiškaus kelio ir kartu su visa lietuvių tauta kovosime iki Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės. Todėl tegul būna tikrai šventa pareiga duotos priesaikos žodžiai, kurie visur ir visada mus stiprins.

Lietuvos Nepriklausomybės diena, valanda po valandos vis artėja. Bet prieš mus dar stovi dideli darbai ir vargas. Taip pat iš mūsų tarpo ir visos lietuvių tautos bus pareikalauta didelis skaičius aukų, į kurių skaičių įeis geriausi lietuvių tautos sūnūs. Tačiau be darbo, vargo ir aukų - laisvės nebuvo ir nebus. Mes turime būti visuomet viskam pasiruošę! Kreipiuosi į Jus, vyrai. Gerai žinau, kad daug Jūsų, galbūt, nustojote pasitikėjimo - palūžote moraliai. Dar kartą primenu, kad būkite atsparūs moraliai ir stiprūs dvasiniai, nes LLA kaip anksčiau, taip ir dabar savo darbą tęsia. Taigi švenčiausia visų Jūsų pareiga kuo skubiausiai susirišti su artimiausiu rajonu ar net apylinkės štabu, ar pagaliau su partizanų grupe, veikiančia LLA vardu. Lietuvis patriotas vokiškųjų okupantų metu aktyviai veikęs kaip LLA narys, privalo rasti galimybę susirišti ir pradėti aktyvų darbą prieš lietuvių tautos žiauriausią okupantą - bolševizmą. Mes turime kovoti tol, kol Lietuva bus laisva ir nepriklausoma. Tas nevertas LLA nario vardo, kuris šiuo sunkiu lietuvių tautai momentu sėdi nuleidęs rankas ir laukia stebuklų.

Tikiuosi, kad visi kaip vienas įsijungsime į didelį darbą, į darbą naudingą visai lietuvių tautai ir valstybei. Jūs matote visi, kad bolševikai žvėrišku įsiutimu naikina mūsų tautos geriausius sūnus, griauna ūkį ir papročius, tuo norėdami išnaikinti mus. Tačiau neturi niekas mūsų veikimo nuslopinti! Jų žiaurūs darbai dar labiau turi mus užgrūdinti naujiems laimėjimams.

Tad, vyrai, į darbą! Nei vienas nepasilikime nuošaliai sėdįs, o ateityje neįrodi-

nėkime to, ko nebūsime padarę ir verti. Laisvės valanda artėja. Reikia vienybės ir ištvermės. O kad tas būtų, tai lai būna prisimintini šie šventi žodžiai: "...vardan tos Lietuvos vienybė težydi..."

1945 I.28
JK vietovė.

LLA Alytaus Apylinkės
V A D A S

Į ALYTAUS APYLINKĖS LLA VYRUS!

Mieli Alytaus Apylinkės LLA vyrai, brangūs bendro darbo ir ateities ir būsimų kovų draugai! LLA veikia lygiai taip, kaip ir prie rudųjų okupantų. Žinoma, kad prie raudonųjų mūsų tautos ir valstybės okupantų veikimo sąlygos žymiai sunkesnės. Tačiau pasitikėjimas LLA vadovybe, visų lietuvių vieningumu ir, mūsų pačių darbo ir triūso vaisiai sudūos mus - gi po mūšio ir šiems okupantams. Tuomet mūsų veikimo sąlygos diena po dienos vis gėrės.

Vyrai! Būkime tvirti moraliai ir atsparūs dvasiniai. Nors didžiausios vėtros kilty, bet mes ir toliau pasilikime šimtaprocentiniais lietuviais, lieldę giliai šaknis į lietuvių tautos širdį. Tik tada niekas mūsų neišdraugs iš pasirinkto aiškaus kelio ir kartu su visa lietuvių tauta kovosime už Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės. Todėl tegul būna tikrai šventa pareiga duotos priesaikos žodžiai, kurie visur ir visada mus stiprins.

Lietuvos Nepriklausomybės diena, valanda po valandos vis artėja. Bet prieš mus dar stovi didelį darbai ir vargas. Taip pat iš mūsų tarpo ir visos lietuvių tautos bus pareikalauta didelis skaičius aukų, į kurių skaičių įeis geriausi lietuvių tautos sūnūs. Tačiau be darbo, vargo ir aukų-laisvės nebuvo ir nebus. Mes turime būti visuomet viskam pasiruošę! Kreipiuosi į Jus, vyrai. Gerai žinau, kad dauk jūsų, gal būt, nusto[illegible] pasitikėj[illegible] imo - paišlote moraliai. Dar kartą primenu, kad būkite atsparūs moraliai ir stiprūs dvasiniai, nes LLA taip ankščiau taip ir dabar savo darbą tęsia. Taigi šventėiausia visų Jūsų pareiga kuo[illegible]kubiausiai susieriši su artimiausiu Ra[illegible]omi ar net Apylinkės štabu, ar pagaliau su partizanų grupe, veikenčia LLA vardu. Lietuvis patriotas vokiečių ir okupantų metu aktyviai veikęs kaip LLA narys, privalo rasti galimybę įsirikiuoti ir pradėti aktyvų darbą prieš lietuvių tautos žiaurieusę okupantą-bolševizmą. Jis turime kovoti tol, kol Lietuva bus laisva ir nepriklausoma. Taš nevertas LLA nario vardo, kuris šiuo sunkiu lietuvių tautai momentu sėdi milelėjęs rankas ir laukia stebūklų.

Tikiuosi, kad visi kaip vienas įsijungsime į didelį darbą, į darbą naudingą visai lietuvių tautai ir valstybei. Aš matote visi, kad bolševikai žvėriašku įsiutimu naikina mūsų tautos gėriausius sūnus, griauna šių ir ekonominį gyvenimą, slopina tautiškumo sąmonę, žlugdo mūsų tautos tradicijas ir paprotius, tuo norėdami išnaikinti mus. Tačiau neturi niekas mūsų veikimo sustlopinti! Aš žiaurūs darbai dar labiau turi mus užgrūdinti mūsų tėvynės laimės labui.

Tad, vyrai, į darbą! Nei vienas nepasilikime nuošalinė sėdėję, o steity[illegible]e neirodinėkime to, ko nebūsime padarę ir verti. Laisvės valanda artėja. Reikia vienybės ir ištvermės. O kad tas būtų, tai lai būna prisimintini šie šventi žodžiai....vardan tos Lietuvos vienybė težydi..."

1945.I.28
JK vietovė.

LLA Alytaus Apylinkės
V A D A S

2. LLA Alytaus apylinkės vado 1945 02 06 instrukcija Nr.1 apie apylinkės organizacinę struktūrą

Slapta

LLA Alytaus Apylinkės Vado
Instrukcija Nr.1

Skaito: Rajonų, Grupių ir Būrių Vadai

Pradėjus veikti LLA vardu partizanams, aiškumo dėliai vadovautis šia instrukcija.

1. Apylinkės veikimas suskirstomas šitaip:
   a/ Apylinkės štabas, kurio veikimas apskrities riba,
   b/ Rajonų štabai, kurių veikimas valsčių riba,
   c/ Grupių štabai, turintieji daugiau kaip būrį žmonių ir
   d/ Būrių štabai, turintieji ne mažiau 10 ir ne daugiau 25 žmonių.

Rajonui vadovauja Apylinkės vado paskirtas asmuo, kuris sudaro štabą iš šių skyrių. Organizacinio, ginklavimosi, žvalgybos-ryšių ir ūkio. Organizacinis skyrius rūpinasi darbo organizavimu. Ginklavimosi skyrius -ginklavimu. Žvalgybos-ryšių rūpinasi sekimu apie priešą ir kitų žinių tiekimu bei ryšio palaikymu. Ūkio skyrius rūpinasi ekonominiai, kaip aukomis ir pan. Visi šie skyriai privalo palaikyti glaudų ryšį su atatinkamais skyriais Apylinkės štabe. Tokiems skyriams vadovauti skiria Rajono vadas gabesnius narius, kurie tampa skyrių vedėjais.

Grupei vadovauja - Apylinkės Vado skirtas asmuo, kuris sudaro Grupės Štabą iš būrių vadų bei skyrininkų ar net iš eilinių narių - partizanų. Grupė susideda ne mažiau 25 ir ne daugiau 60 žmonių.

Atskiram būriui t.y. nepriklausančiam Grupei, taip pat vadovauja Apylinkės Vado skirtas asmuo ir sudaro atskiro būrio štabą iš skyrininkų ar šiaip gabesnių narių -partizanų.

2. Rajonams, Grupėms ir Atskiriems Būriams vadovaujantieji asmenys su Apylinkės Štabo žinia, yra jų vadai.

3. Perskaičius ir kas liečia pasižymėjus, instrukciją sunaikinti arba gerai paslėpti. Už išleidimą viešumon bus taikoma griežčiausia bausmė.

1945m. vasario mėn. 6d.
JK Vietovė.

Apylinkės V a d a s

1 Klaipėdos m. CB Sk i tojų aptarnavimo skyrius

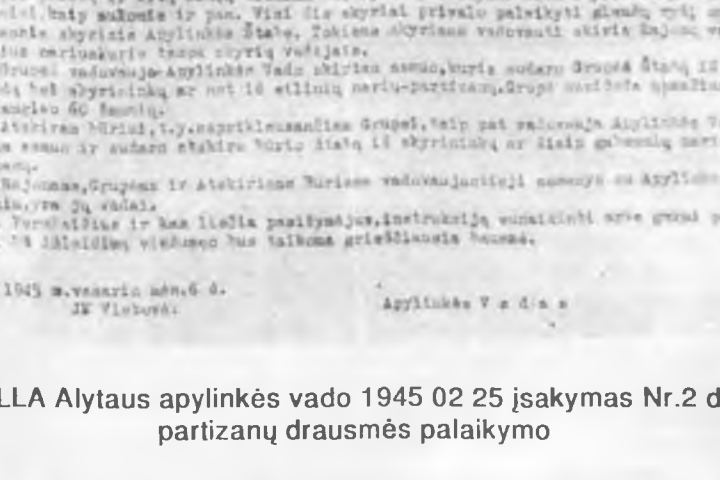

Įsakyta.

LLA Alytaus Apylinkės Vado

Įsakymas Nr.1.

Skirta: Rajonų, Grupių ir Būrių Vadai.

Pradėjus veikti LLA vardu partizaniniams, siekiant išlaikyti vadovaujantis šia instrukcija:

1. Apylinkės veikimas susikiriatomas šitaip:

a/ Apylinkės Štabas, kuris veikimą sprendžia rite,

b/ Rajonų Štabai, kurią veikimą valdžią rite,

c/ Grupių Štabai, turintieji žmonių kaip būrį žmonių ir

d/ Būrių Štabai, turintieji nemažiau 10 ir neteniau 25 žmonių.

Rajonai vadovauja Apylinkės vado paskirtos asmenis, kurie sudaro Štabą iš šio skyriaus. Organizacinio, žvalgybinio, žvalgybos-ryšių ir Ūkio. Organizacinio skyriaus vadas, darbo organizavimas. Žvalgybinio skyrius-žvalgybinis. Žvalgybos-ryšių skyriaus vadas atsako prieš ir kitų žinių tiekimas bei ryšio palaikymas. Ūkio skyriaus vadas - ūkinimas, kaip maistas ir pan. Visi šie skyriai privalo palaikyti glaudų ryšį su atitinkamais skyriais Apylinkės Štabe. Tokiems skyriams vadovauti skiria Rajono vado gabesnius asmenis tame skyriuje veikiančius.

Grupei vadovauja Apylinkės Vado skirtas asmuo, kuris sudaro Grupės Štabą iš būrių vadų bei skyrininkų ar net iš eilinių narių-partizanų. Grupės sudėtis apsaugos 25 ir nedaugiau 60 žmonių.

Atskiram būriui, t.y. nepriklausančiam Grupei, taip pat vadovauja Apylinkės Vado skirtas asmuo ir sudaro atskiro būrio Štabą iš skyrininkų ar šiaip gabesnių narių-partizanų.

2. Rajonams, Grupėms ir Atskiriems Būriams vadovaujantieji asmenys su Apylinkės Štabo žinia yra jų vadai.

3. Vadovaikitės ir kas liečia praktikoje, instrukciją susitarinti arba grupė pasiskyrė. Tą žiūrėdami viskuo bus taikoma griežtiausia bausmė.

1945 m. vasario mėn. 6 d.
JK Vietovė.

Apylinkės V a d a s

3. LLA Alytaus apylinkės vado 1945 02 25 įsakymas Nr.2 dėl partizanų drausmės palaikymo

LLA Alytaus Apylinkės Vado
Į s a k y m a s Nr.2
Rajonų, Grupių ir Atskirų Būrių Vadams
JK vietovė, 1945.II.25

Drausmei, susiklausymui ir lietuviškam-partizaniniam vardui išlaikyti įsakau:

1. Tuojaus turi būti įgyvendinta griežta ir sąmoninga karinė drausmė ir susiklausymas.

2. Dalinių vadai bus atsakingi prieš aukštesnę vadovybę, jei nesugebės sąmoningai įgyvendinti karinės drausmės ir susiklausymo.

3. Eiliniai kovotojai - partizanai privalo griežtai pildyti sąmoningus tiesioginių vadų paliepimus ir nurodymus.

4. Griežtai draudžiu vartoti svaiginamuosius gėrimus, be normos gir-

tuokliavimas visuomenės tarpe žemina LLA partizano vardą. Be normos girtuokliaujančius bausti dalinio vadams arba pristatyti aukštesnei vadovybei.

5. Nusižengusius karinei drausmei, neklusnius ir nepataisomus girtuoklius bausti visu griežtumu, bet bausmė turi būti sąmoninga ir pritaikyta nusikaltimui.

6. Paaiškinti visiems nariams ir partizanams, kovojusiems už Lietuvos laisvę, kad darbas yra garbingas ir žinomas visam kultūringam pasauly. Kad visur ir visada jų pasielgimas turi būti gražus ir padorus.

7. Visų švenčiausia pareiga būti tikraisiais Lietuvos Laisvės gynėjais taip, kad savo darbais ir pavyzdžiais įrodytum visuomenei, kad esame dori ir garbingi Tėvynės sūnūs. Kad nei vienas nežiūrėtų į mus kaip į priešus, kaip į svetimus. Kad bolševikų ir fašištinių vokiečių propaganda subyrėtų.

Šį įsakymą perskaityti visiems nariams ir partizanams, viską nuodugniai išaiškinant.

Apylinkės Vadas

4. LLA Alytaus apylinkės vado 1945 04 20 įsakymas Nr.6 dėl plėšikų ir šnipų sutramdymo

LLA Alytaus Apylinkės Vado
Į S A K Y M A S Nr.6

Rajonų, Grupių ir Atskirų Būrių Vadams
JK vietovė, 1945.IV.20

Pastebėta, kad apylinkės ribose vaikšto po keturis ir net daugiau ginkluotų vyrų, nesudarydami jokios tvarkos ir drausmės bei priklausomybės aukštesnei vadovybei. Jie plėšikiškai iš ūkininkų reikalauja geriausio maisto, drabužių, samagono, muša tiek kaltus, tiek nekaltus gyventojus ir pan. Kadangi tokie pasielgimai žemina lietuvio, o tuo labiau partizano vardą ir teršia mūsų organizacijos garbę, todėl į s a k a u:

1§ Neorganizuotai ginkluotus, kurie tiesiog užsiima banditiniais veiksmais, o tautinių tikslų nesiekia ir neturi pasiryžimo siekti, tuojaus nuginkluoti, o jiems įvykdyti mirties bausmę. Tačiau prieš tai turi būti nuodugniai ištirtas faktas ir jei reikalinga įvykdyti mirties bausmė, tai sudaryti bylą. Mažiau nusižengusiems galima prileisti pasitaisymo sąlyga priimant į partizanus ir laikant po priežiūra, nustatant terminą.

2§ Atsirado ir tokių silpnavalių, kurie palūžo dvasiniai ir susmuko moraliai, pasitraukdami iš pasirinkto aiškaus partizaninio kelio arba sugauti prisipažįsta ir išdavinėja savo draugus. Tokie tampa laikinais bolševikų tarnais ir

lieka amžinais lietuvių tautos išdavikais. Pabuvę pas bolševikus ir gavę tam tikrus tikslus vėl išeina į partizanus, todėl griežtai draudžiu priimti nežinomus asmenis, o priimamus turi pagarantuoti du gerai patikimi asmenys. Sučiupus tokius išdavikus nedelsiant įvykdyti mirties bausmę ir apie tai pranešti apylinkės štabui.

3§ Vadai įpareigojami nuodugniau išaiškinti tautiškumo sąmonę, kad laisvės valanda artėja, kad karas eina prie galo, kad išdavikiški darbai vėliau ar anksčiau pražudys ne tik jį patį, bet ir artimuosius. Vadų rimčiausia pareiga lavinti partizanus tautiniai ir politiniai, strateginiai, ir kultūriniai, ir doroviniai.

4§ Iš gyventojų nieko brutaliai nereikalauti. Gyventojai tiek apie vadus, tiek apie eilinius partizanus turi susidaryti gerą nuomonę, kad visur ir visada lietuvius partizanus sutiktų su džiaugsmu ir be baimės. Gyventojus reikiamo daikto prašyti, kad paaukotų, o iš priešingai nusistačiusių galima konfiskuoti. Tačiau visur ir visada turi būti elgiamasi mandagiai ir šventai.

5§ Visu griežtumu prisilaikyti ir pildyti iš 1945.IV.18d. Apylinkės Vado instrukcijos Nr.4.

6§ Nusižengę šiam įsakymui bus nubausti visu kariniu griežtumu.

7§ Įsakymą perskaito iki skyrininko imamai. Kitiems viską smulkiai paaiškinti.

Apylinkės Vadas

Organizacinio skyriaus
V i r š i n i n k a s

5. LLA Alytaus apylinkės vado 1945 05 02 atsišaukimas į Alytaus apylinkės LLA partizanus dėl tolesnių veiksmų karui pasibaigus

Į Alytaus Apylinkės LLA Partizanus

Brangūs Alytaus Apylinkės LLA nariai ir mieli kovų draugai partizanai, veikiantieji LLA Vanagų vardu. Karas artėja prie galo. Tuo pačiu lėtais žingsniais artėja ir mūsų Tėvynės Lietuvos Laisvės valanda. Fašistinė Hitlerio Vokietija jau nugalėta. Reiškia, kad vienas mūsų ir viso pasaulio pavergėjas sužlugdytas. Tačiau kova dar nebaigta. Mus ir visą pasaulį pavergti kėsinasi Stalinas ir jo vadovaujama bolševikų partija. Tai baisiausias ir sužvėrėjęs mūsų tautos ir viso pasaulio priešas. Jie dar turi šūkį: "Visų šalių proletarai, vienykitės". Jie neišsižadėjo internacionalo ir raudonosios vėliavos, bet tikisi ir siekia, kad internacionalas ir raudonoji vėliava pavergs viso pasaulio tautas, kad viešpataus visam pasaulyje bolševizmas.

Mieli vyrai! Gal vienas kitas nusiminėte dėl Hitlerinės Vokietijos pralaimėjimo. Gal kai kuris išėjote į partizanų eiles ne iš idėjos, bet buvote priversti politinių pasikeitimų. Reiškia, kad tokie buvo suklydę arba suklaidinti fašistinių vokiečių. Gal tokiems šiandien atrodo, kad beviltiška mūsų kova, kad bereikalingas kraujo liejimas, kad mus ir visą pasaulį išgelbėti iš bolševikinės vergovės turėjo uždaviniu fašistinė Vokietija. Ne ! Ir dar kartą ne! Juk LLA nėjo greta su fašistine Vokietija, bet priešingai - kovojo ir prieš ją. LLA kovojo prieš fašistinę Vokietiją, kovoja prieš dabartinį pavergėją - bolševizmą ir kovos prieš visus pavergėjus iki galutinos Lietuvos Laisvės ir Nepriklausomybės. Mes žinome, kad LLA pasiryžo atnaujinti senovės lietuvio ginklo garbę, reiškia pasiryžo iškovoti Lietuvai Laisvę. Mes ir tikime, kad LLA kartu su visa Lietuvių tauta iškovos laisvę su sostine Vilniumi ir Klaipėdos kraštu.

Tad vyrai neklyskite, bet dar drąsiau ir sparčiau ženkite pirmyn, pirmyn į laisvę! Jei buvote kuris fašistinių vokiečių suklaidintas, dabar proga įeiti į tikrą kovos kelią, į kelią kovoti tik už Lietuvos interesus, už lietuvių tautos laisvę.

Dar kartą primenu, kad žlugus fašistinei Vokietijai, kova dar nebaigta. Mes turime kovoti prieš viso pasaulio priešą - bolševizmą. Gal kai kam atrodys, kad mes likome vieni, kad mes bejėgiai ir pan. Pagaliau, kad ir taip! Juk LLA pasiryžo kovoti iki tautos laisvės. Pasiryžo, kad geriau žūti, o ne vergu būti! Reiškia, kovoti iki paskutinio vyro. Tačiau taip nebuvo, taip nėra ir šiandien. Mes kovojome prieš fašizmą, dabar kovojame prieš bolševizmą, tačiau kovojome ir kovosime ne vieni, bet su viso pasaulio tautomis, mylinčiomis savo laisvę ir nepriklausomybę. Mes kovojame šalia Amerikos, Anglijos ir kitų valstybių, ir kovosime tol, kol bus sužlugdytas bolševizmas galutinai. Mes tikime, kad Ameri-

kos demokratinė politika nepavergs tautų, bet duos laisvę, laisvę pilna žodžio prasme, juk tik suteikus pasaulio tautoms laisvę, pasaulyje suviešpataus taika ir ramybė. Tai to yra siekiama ir bus atsiekta.

Vyrai! Mūsų kelias - laisvės kelias! Iš šito kelio nors ir sunkiausiu momentu neprivalome iškrypti. Mes ėjome, einame ir eisime pirmyn, o teisėtas kovas ir žygius visuomet laimino, laimina ir laimins Visagalis Dievas. Ir toliau mes sakome, kad geriau žūsim - tačiau vergais nebūsim!

1945.V.2.
JK vietovė

LLA Alytaus Apylinkės
V A D A S

LIETUVOS LAISVĖS ARMIJOS DOKUMENTŲ RINKINYS

(Tęsinys. Pradžia Nr.14)

Į antrąją skelbiamų Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų dalį įeina 7 dokumentai. Skirtingai nuo pirmųjų, jie labiau atspindi organizacijos vadovybės požiūrį į savo veiklą, atskleidžia tos veiklos motyvus, principines nuostatas.

Visi dokumentai surasti buvusiame VSK archyve, 3-ajame-literinių bylų fonde, keliose bylose. Toks kompaktiškumas paaiškinamas tuo, kad visą LLA archyvą čekistai paėmė vienu metu, t.y. 1944m. gruodžio 28d., kai žuvo K.Veverskis. Matyt, publikuojami dokumentai yra iš šio archyvo (išskyrus dok. Nr.5, kuris datuotas vėliau, 1945m.), nes visi datuoti iki minėtos dienos. Dokumentai neautorizuoti, tačiau galima spėti, kad juos rašė pats Kazys Veverskis arba jo brolis Pranas Veverskis.

Trys dokumentai, Nr.3,4,5 buvo išversti į rusų kalbą (tai liudija užrašai dokumentų pirmojo puslapio viršuje, dešinėje) – darėme antrinį vertimą. Tik ketvirtojo dokumento vertėjas pažymėtas po dokumentu – Liniov. Matyt, KGB vertėjai turėjo nurodymą dokumentus versti pažodžiui – kai kur sunku atsekti pirminę prasmę. Verčiant į lietuvių kalbą, stengėmės maksimaliai atstatyti prasmes, laikydamiesi norminės kalbos reikalavimų. Dokumentų (tiek verstų, tiek lietuvių kalba) originalumu neabejojame- jų nuostatos ir teiginiai kartojasi kituose dokumentuose, be to, autorystė patvirtinama LLA

narių baudžiamosiose bylose.

Lietuviškieji dokumentų tekstai spausdinti mašinėle- jokių atžymų, kad tai būtų vėliau pagamintos kopijos, nėra.

Publikuojant šiuos dokumentus, pataisėme kai kurias skyrybos klaidas, visa kita palikome kaip originale.

Kai kur nudilę dokumentų kraštai ar jie nekokybiškai įrišti į bylą. Todėl tekste atsirado spragų, kurių neatstačius, žymime tritaškiu laužtiniuose skliaustuose.

Tokių sutrumpinimų, kaip LLA, nešifravome, nes tame pačiame dokumente vartojamas ir pilnas pavadinimas.

Kiekvienas dokumentas turi redakcinį pavadinimą, t.p. nuorodą. Pavadinime nurodomas dokumento eilės numeris, autorius (jei žinomas), adresatas, sudarymo data (jei žinoma). Dokumento nuorodoje nurodomas sutrumpintas archyvo šifras, bylos, aprašo, lapo numeriai, originalumas, pagaminimo būdas, dokumento kalba (jei verstas iš kitos kalbos).

Dalia Kuodytė

1. Lietuvos Laisvės Armijos 1944.II.16 atsišaukimas į savo narius, kuriame aiškinama organizacijos esmė ir tikslai

LLA nariams iki skyrininko
imtinai. Perspėti
ir ypač stengtis, kad
ne nariams nebūtų
rodoma ir duodama.
LLA Štabas.

LLA VYRAI

Ir šių metų Vasario 16-ą dar sutinkame laisvės kovų ženkle. Už Lietuvos Nepriklausomybę atlikti pasiruošiamieji žygiai yra šios dienos mūsų pasidžiavimas, o dar neatsiekti tikslai - neramių rūpesčių ir naujų pasiryžimų šaltinis.

LLA, tėvynės nelaimių ir sunkių laikų iššaukta, per trumpą laiką sugebėjo tapti galinga kovojančia jėga, kurios pagrinde stropiai atrinktas ir /.../ vienybėn suvestas idealistinis Lietuvos elementas. Nestatant pirmoj eilėj politinių ateities tikslų ir nežadant iš karto jokių ateities teisių, į LLA beveik be išimties galėjo ateiti vyrai, nebiją stoti į kovą ir atlikti tokius darbus, už kuriuos jokiomis

ateities teisėmis ar kokių materialinių gėrybių kaina neįmanoma užmokėti.

Bet tatai dar ne viskas. Nepaprastai staigiais posūkiais besikeičianti padėtis dažnai mus pastato kryžkelėje, kur grumiasi laimėjimas su pralaimėjimu, kur vietoj ištvermės, lydimos beatodairinio darbo, peršasi lengvos viltys, lengvi keliai. Dažnai sukelia neaiškumų ir sukomplikuoja padėtį pačios nepriklausomybės kovos fone vykstanti kita kova dėl ateities vadovavimo teisių. Čia iškyla patys stipriausi egoistiniai žmogaus pradai, kurie įvairiai pasireikšdami lygiai gali būti laimėjimų priežastimis.

Kai kam nesuprantama ir kartais darosi neramu, kodėl LLA, jau nuo seno matydama partijas dėl ateities politinių teisių besivaržant, ligi šios dienos apie savo teises nepasisakė. Iš tikrųjų LLA pionierių ir vadovaujančių vyrų protuose ir širdyse iš karto buvo supratimas, kad ne išskaičiavimai ir gobšumas, bet drąsus ir besąlyginis pasiaukojimas gali išvesti tautą į laimingesnę ateitį. Todėl nebuvo rasta reikalo įrodinėti teises, iš karto pasiimtos sunkiausios pareigos. Nebuvo laikoma išmintimi ar garbe iš anksto įrodinėti tai, ko dar neturima. Jei kas tarėsi iš praeities teises atsinešęs, tai LLA jų neatsinešė, bet atėjo jas vertai įsigyti. Tuo metu LLA ir jos Vadovybei niekas negali primesti tuščio karjerizmo, kaip gali primesti kilmės iš kokios senos partijos. Neviliodama su ateities teisėmis LLA geriausiai galėjo į savo eiles sutraukti tikruosius ir nepartinius patriotus, o iš karto duodama konkretų darbą suteikė geriausias galimybes vertai ateities teises įsigyti.

Bet nežiūrint LLA kuklumo, pasireiškė jos atžvilgiu agresyvūs ketinimai. Dėka galimų palankių aplinkybių, kurias sudarytų kompromiso ir švelnios evoliucijos kelias, tam tikros jėgos, jau dabar bando LLA iš gyvenimo išstumti. Taigi šis idealistinis elementas, tiek daug atsidavęs Lietuvos reikalams, turėtų būti išsklaidytas ar tapti beteisiu senų partijų įrankiu. Tie užsimojimai LLA Vadovybės buvo pastebėti ir budriai sekami. Šiandien noromis nenoromis esame priversti tiek pat kovoti už tinkamą mūsų rankų ir bendro darbo vaisių sunaudojimą, kiek ligi šiol kovojome už tų teisių atsiradimą. LLA misija nėra trumpalaikė. Pirmas uždavinys buvo išrinkti ir įpareigoti geriausias tautos jėgas, kad šios susibūrusios imtų ant savo pečių atsakomybę, kad tautos ateitis, jos gerovė ir vadovavimas neliktų privilegija tik senų partijų ar karjeristinio nusiteikimo asmenų. Geriausią tam iššaukimui progą davė sunkūs laikai, kurie pareikalavo drąsos, ištvermės, pasiaukojimo ir darbo dvasios. Tai buvo laikai, kada išdidėliai, savanaudžiai ir bailiai jokiu būdu negalėjo išlaikyti rizikos ir darbo konkurencijos. Kada padėtis trumparegėmis akimis žiūrint lengvėja, kada vietoj aštrios kovos kartais ima užtekti nuolaidų ir galima verstis kompromisais, į areną išeina triumfuodami "didvyriai", kurie pirmiau kur nors iš baimės susitraukę lindėjo. Jie pasirodo narsiausi ir turį daugiausia nuopelnų. Bet mes nuopelnus šiek tiek kitaip suprantame. Nuolaidų ir prisitaikymų niekada nelaikėme nuopelnais. Pasyvinė dvasia ir dovanomis atėję laimėjimai negali būti įvertinti daugiau už tuos laimėjimus, kurie ateina per kovą ir kraują. Jei kam

pasiseka nuskinti svetimus laurus, tai dar nereiškia, kad tikrasis jų pelnytojas taip pat lengvai juos laimėjo.

LLA vyrai, kurie iš Jūsų LLA organizacijoj nuoširdžiai atidavėte savo dalį, puikiai suprantate, kiek kaštavo laiko, rizikos ir sveikatos. Neįtikėtina, kad Lietuva galutinai prisikels be tolimesnių mūsų pastangų. Kokioj formoj įvykiai besivystytų, vis tiek tas elementas, kuris yra dabar LLA eilėse, neš sunkiausią naštą. Visada Jus skatinau dėl savo tėvynės noriai pasiimti ir sąžiningai atlikti sunkiausias pareigas, draudžiau griebtis lengvų kombinacijų, pasiduoti pasyvumui, vengti rizikos, nes gerai žinojau, kad bus viskas pralaimėta, jeigu ir mes iš karto su senomis partijomis įsivelsime į nenaudingą kovą tik dėl ateities vadovavimo teisių. Nepriklausomybės šventės proga dar daugiau įtempti savo jėgas. Darbas ir pasiaukojimas visada turi pasilikti mūsų gyvenimo kredo. Bet kadangi įvairūs ketinimai iš šalies jau ne juokais pradeda liesti ne tik LLA praeitį, bet trukdo dabartinį darbą ir graso ateities egzistencijai, tai ne tik Vadovybei, bet ir Jums visiems nurodau naują pareigą - daugiau branginti mūsų visų bendrą darbą ir tvirčiau saugoti LL Armijos vertai pelnytas teises.

Gyvename tokiais laikais, kada vieni kelias, kiti griūna, vieni teises praranda, kiti įgyja. Vienas dalykas yra jas tuščiai įrodinėti,- kitas iš tikrųjų jas turėti. Pati kova pagaliau parodo, kas ko vertas. Ligi šiol likimas mums buvo palankus, žinoma, ne savaime palankus: mes patys savo veržlumu ir nesvyruojančiu nusistatymu taip jį pakreipėm. Be jokių kompromisų užsibrėžėm siekti tikrosios nepriklausomybės ir esam įsitikinę, kad galutinė nepriklausomybė bus tik mūsų pačių sunkios kovos rezultatas. Pačią kovą nukreipėm prieš Lietuvos nepriklausomybės priešus ir niekada nesutikome, kad būtų liejamas tautos kraujas ar energija dėl pačių priešų interesų. Šiandien mes girdime tam tikras politines grupes karštai savo teises įrodinėjant, bet dar ne taip seniai girdėjome tas pačias grupes šaukiant, kad Lietuvos likimas yra surištas su Didžiosios Vokietijos likimu, kad mūsų idealas nacionalsocialistinė valstybė Vokietijos globoje. LLA, tada būdama pačioj užuomazgoj, griežtai pasisakė: Lietuvos likimas negali būti siejamas su jokios svetimos valstybės likimu, Lietuva turi savo ateitį, dėl kurios reikia kovoti nepasiduodant jokioms laiko nuotaikoms, neskolinant tautos kraujo bei energijos svetimųjų tikslams. Po pusantrų metų aiškiai pasikeitė nuotaikos. Viena tų rėksnių dalis, statydama savo tautos sąskaiton bendradabiavimo tiltus su priešu, visai sulaužė tiltus su savo tauta, gi kiti staiga persiorientavo į demokratijų šalininkus. Ir vieni, ir kiti jaučiasi turį didelių teisių. Argi taip teisės pelnomos?

Pažįstame taip pat visą eilę didelių vadų, kurie priešui spaudžiant ne vieną kartą pasuko pasroviui ir įsileido į nedovanotinus kompromisus. Tai buvo iš dalies mėginimai tapti lengvu būdu ateities vadais. Rezultatas išėjo savo tautos suvedžiojimas. Teisintasi laiko užgaišinimu. Gi iš tikrųjų daugiausia laiko laimėta pasipriešinant neiti, o neraginant eiti. Jeigu pogrindis būtų nebudėjęs ir tauta savo autoritetų parašų būtų paklausius, jau seniai Rytuose būtų taško-

mi mūsų smegenys, o Vakaruose žiūrėtų į akis masėms lietuvių darbininkų bado ir mirties šmėkla. Taigi, nuopelnų turi vieni, o juos savinasi kiti. Jeigu šiandien kompromisai vienur kitur gali sutapti su mūsų tautos interesais, tai į kompromisus besileidžią dar nėra didvyriai, daugiau verti ateities vadovavimo teisių už tuos, kurie ligi šiol atkakliai laikėsi. Ir palankaus kompromiso galimumas yra ne kas kita, kaip buvusios kietos laikysenos rezultatas. Dabartinė kova, kurią įveda nauji gyvieji sąjūdžiai, pasirodė tikriausia kova. Jau dabar daugiausia nuopelnų turi ne atgyvenusios partijos ar vėjo siūbuojami autoritetai, bet šie gaivališki sąjūdžiai. Kova iššaukia naujus vadus ir naujus autoritetus.

Pasitaiko ir kitos rūšies mėginimų. Tai įvairiausi vienybės sudarymo manevrai ir demokratijos adoracijos. Apie vienybę jau ne kartą buvo kalbėta ir, be abejo, aišku, jog LLA vertina tokią vienybę, kuri kilusi ir subrendusi ant teisingų pagrindų, kuri gimsta dabartinėje kovoje už tautos egzistenciją ir atrankos keliu organiškai apima geriausią tautos elementą. Tokia vienybė ne lengvai pasiekiama, bet yra tvirta vienybė. Vienybė, sulipdyta partinių išskaičiavimų įtakoje bet kokia kompromisų kaina, pripažįstanti partijoms teises, paisanti visų pamatuotų ir neprotingų norų ir lygiai toleruojanti realybes ir fikcijas, darbą ir nedarbą, jėgą ir silpnybę, tai ne vienybė, bet silpnybė. Ir vienybę sudarant neįmanoma yra paisyti kas ko nori, bet reikia žiūrėti, kas ką gali, kas ko vertas. Turi būti pagaliau skirtumas tarp gero ir blogo, tarp vertės ir menkniekio, tarp tiesos ir netiesos, tarp realybės ir fikcijos. Į tai neatsižvelgiant, vienybės kūrinys tampa bala, kurioje sau puikią buveinę randa tranai ir visokie karjerizmo vabalai.

Tenka išgirsti priekaištų, kodėl LLA neakcentuoja demokratijos, tos tobuliausios valdymosi formos. Taip, demokratijos adoravimas turi racijos, nes laimėjus anglosaksams tikrai ateis demokratijų gadynė. Ne vienas jau dabar stengiasi mielai šia skraiste ir tuo jau mano nekliudomas ateityje išplaukti į viršų su vadavimo teisėmis. LLA nėra pasisakiusi nei už, nei prieš demokratiją, nes pataikavimų ir prisitaikymų iš viso nelaiko garbingu dalyku. LLA kelias yra konkretaus darbo kelias. Kokia bebūtų ateities valstybinė forma, kaip forma ji nieko geresnio neduos, jei nebus gero turinio. Pavykus į vadovavimą įsibrauti netinkamiems žmonėms, jokia forma išganymo neatneš. Puikiausi planai ir iš anksto siūlomos idėjos yra tuščias dalykas, jeigu valdytojais bus netinkami žmonės.

Akivaizdoje besiartinančių lemiamų bandymų ir jau šiandien išryškėjančių suktų kombinacijų kiekvieno LLA vyro sąmonei aš norėčiau pateikti tokias išvadas:

Lietuvos Laisvės Armijos misija ne trumpalaikė, ir jokios šių laikų aplinkybės, išskyrus visišką tautos žlugimą, nėra pakankama priežastis LL Armijos egzistencijai nutraukti.

Šalia pakrikusios moralės, savanaudiškumo, nepastovumo ir kitų blogybių per mūsų darbą ir aukas išaugusi nauja tvirtovė turi būti ne tik fanatiškai gina-

ma, bet dar su didesniu užsidegimu stiprinama.

Stiprybę ugdo ne svajonės, ne derybos, ne sudėjus rankas laukimas geresnių laikų, bet pasitikėjimas savimi ir atkaklus darbas.

Yra pasibaigęs laikas būti nei šiltiems, nei šaltiems. Šiandien visi turi būti neabejingi ir karšti. Kas drįsta dairytis į šalis ir ieškoti svetimų dievų, yra mūsų darbo ir aukų piktas išnaudotojas.

Kiekvieno širdyje turi būti stipriai įaugę ir gyvi šie priesaikos žodžiai: "Kovoti, pasiduodamas organizacijos drausmei ir ištikimai pildydamas vadovybės pavestas pareigas". Savo pažadų nepildą turi būti pastebėti ir iš organizacijos su šaknimis išrauti.

Su tokiomis išvadomis mes turime dar labiau įtempę jėgas veržtis į ateitį. Lietuvos laisvė ir tolimesnė tautos gerovė mus įpareigojo iki paskutinio atsikvėpimo didvyriškai nešti LL Armijos vėliavą. Meilė Lietuvos mūs žingsnius telydi.

1944.II.16.

Lietuvos Laisvės Armijos
Vadas

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3.L.118-119.(originalas-mašinraštis)

2. Lietuvos Gynimo Komiteto atsišaukimas, atspausdintas LLA biuletenyje "Karinės ir politinės žinios"

KARINĖS IR POLITINĖS ŽINIOS
Leidžia Lietuvos Laisvės Armija
1944.VII.28 - IX.18. Nr.24/T5V

TAUTIEČIAI!

Tėvynė pergyvena sunkiausius laikus. Ir vienoje, ir kitoje Lietuvos teritorijos dalyse be pasigailėjimo okupantų naikinamas mūsų turtas, terorizuojami nekalti gyventojai, retinamos lietuvių eilės ir visomis priemonėmis mėginama amžiams užgniaužti mūsų nepriklausomo gyvenimo viltys. Tačiau, nežiūrint visą kraštą ištikusių nelaimių, Lietuvos Tautos dvasia nėra palaužta. Lietuvių tautos kova dėl nepriklausomo gyvenimo nesulaikoma - ji vyks iki pergalės!

Lietuvos Gynimo Komitetas šiuo sunkiu tėvynei metu jaučia pareigą duoti nurodymų, kurių tikslas: iškelti aikštėn okupantų mums daromas skriaudas, demaskuoti klastingus okupantų ketinimus, suderinti kovojančių už savo tautą lietuvių veiksmus, išaiškinti pačių lietuvių daromas klaidas.

1940m. birželio mėn. 15d. Raudonajai armijai įžengus į Lietuvos teritoriją, buvo klasta ir smurtu įvykdytas Lietuvos prisijungimas prie Sovietų Sąjungos. 1941m. birželio mėn. 22d. prasidėjus vokiečių-Sovietų karui, įvyko lietuvių

sukilimas, kuris pasauliui įrodė tikrąjį mūsų tautos nusistatymą. Susidariusi Laikinoji Vyriausybė vėl buvo pradėjusi eiti Nepriklausomos Lietuvos Valstybės pareigas. Tuo būdu, neabejotinai pasmerktas Sovietų Sąjungos neteisėtas smurto aktas. Antriesiems okupantams neleidžiant, Laikinoji Lietuvos Vyriausybė negalėjo toliau veikti. Vėl į Lietuvą įsibrovusi Raudonoji armija* kartu su NKVD iš naujo pradėjo Lietuvos naikinimo darbą:

1. Užėjus Raudonajai armijai, prie kurios kartu veikia ir NKVD, tuojau suiminėjami, žiauriai tardomi, o dažniausiai be jokio tardymo ir teismo šaudomi nekalti vietos gyventojai. Raudonosios armijos užnugaryje taip pat vyksta suiminėjimai, tardymai, išvežimai ir sušaudymai. Dažniausiai lietuvius įskundžia ir padeda vykdyti egzekucijas vietiniai rusai ir vokiečių atvežti rusai atbėgėliai.

2. Skelbiama ir žiauriai vykdoma neteisėta mobilizacija į kariuomenę ir darbams.

3. Raudonosios armijos kariai masiniai išprievartauja Lietuvos moteris.

4. Raudonosios armijos kariai apiplėšinėja vietos gyventojus lietuvius, iš jų atimdami paskutinį maistą, avalynę, rūbus ir vertingesnius asmens daiktus.

5. Raudonoji armija besitraukdama prievarta evakuoja gyventojus ir degina jų turtą.

6. Nežmoniški lietuvių persekiojimai ir bolševikų daromi žiaurumai iššaukia lietuvių reakciją, pasireiškiančią visuotina prieš bolševikus neapykanta ir lietuvių partizanų skaičiaus augimu.

Vokiečių okupacijoje tebesanti Lietuvos dalis taip pat pergyvena sunkią būklę. Naudodamiesi bolševizmo pavojaus sukeltomis nuotaikomis ir susidariusia karo padėtimi, vokiečiai okupantai irgi nesidrovi daryti skriaudas, neleistinai lietuvius išnaudodami saviems reikalams:

1. Įsiveržus į Lietuvą bolševikams, Lietuvos žemėj atsidūrę savisaugos daliniai nuginkluoti; jų kareiviai ir karininkai per prievartą išvežti į Vokietiją darbams ar į aviacijos batalionus.

2. Visą laiką vyksta lietuvių gaudymas darbams į Vokietiją ir apkasų kasimui. Gaudant yra buvę aukų. Sugaudytieji apkasų kasimui gabenami į pirmąsias fronto linijas, kur tarp bolševikų ir vokiečių ugnies turi daryti įtvirtinimus. Nemažas šių žmonių skaičius nuo bolševikų ugnies žūva.

3. Daugelyje vietų vykdoma priverstina okupacija į Vokietiją, kurią vykdant yra sudeginta ūkių ir nužudyta žmonių.

4. /.../

5. Ligi paskutinio momento privilegijuotoj padėty laikomi rusai atbėgėliai: iš vokiečių aukštesnių pareigūnų nusistatymo paaiškėjo, jog vokiečiai yra suin-

---

* Čia ir kitur originale "Raudonoji Armija" - tekste "Raudonoji armija", vadovaujantis kalbos taisyklėmis.

teresuoti darbams imti tik lietuvius. Yra atsitikimų, kur sugaudyti apkasų kasimui lietuviai pavedami saugoti ir prižiūrėti rusams. Be to, komunistuojančiam elementui įskundus, vokiečių SS suiminėja ir šaudo nekaltus lietuvius.

6. Išnaudodami sunkią lietuvių padėtį, vokiečiai vėl imasi žygių organizuoti lietuvišką kariuomenę vokiečių vadovybėje. Ieškomi lietuviai karininkai, kurie besąlygiškai sutiktų organizuoti lietuvišką diviziją. Civilfervaltungo plačiai skleidžiama vokiečių Vermachto vardu pasirašyta propaganda, raginti "lietuviškas pajėgas Vokiečių Wermachtui padėti vadovauti lietuvių tautai ir ją administruoti".

7. Gestapo rūpesčiu daromi žygiai išaiškinti, ištraukti viešumon ir paskiau nuginkluoti Lietuvos partizanus. Tam tikslui prie policijos mėginami kurti apsaugos daliniai, kurie būtų vokiečių kontroliuojami.

Akivaizdoj šių pavojų ir okupantų klastingų ketinimų Lietuvos Gynimo Komitetas kreipiasi į lietuvius su tokiais nurodymais:

1. Nepriklausomos Lietuvos Valstybės atkūrimas ir išlaikymas bus įmanomas tada, kai Lietuvos žemėje bus pakankamas skaičius lietuvių, vieningai nusistačiusių ir sutartinai veikiančių. Todėl kiekvieno lietuvio šventa pareiga bet kokia kaina išlikti savoj žemėj. Slėpkimės nuo vienų ir kitų okupantų vykdomų mobilizacijų, o jau pakliuvę prie pirmos progos stenkimės grįžti į savo kraštą.

2. Visų lietuvių pagrindinis siekimas - NEPRIKLAUSOMYBĖ. Todėl visus savo žygius su šiuo tikslu derinkime. Venkime išsišokimų, kurie galėtų tiesioginiai lietuviams pakenkti ar tarptautinėj plotmėj Lietuvos padėtį sukomplikuoti. Lietuvos Gynimo Komitetui tenka apgailestauti, kad ir po tiek skaudžių pamokų atsiranda lietuvių, kurie, kartodami senas klaidas, tariasi pasitarnaują Lietuvai. Be Lietuvos Gynimo Komiteto pritarimo Žemaitijoj organizuojami lietuviški daliniai, kurie jau pervedami į Wermachtą ir norimi dar labiau išplėsti. Šalia karinių uždavinių šie daliniai leidžia įsakymus, liečiančius lietuvių atbėgėlių registracijas, o savoj propagandoj bereikalingai liečia mums nekenkiančių valstybių reikalus. Tokie neatsakingi žygiai jokiu būdu negali būti suderinti su lietuvių kova dėl nepriklausomybės, jais tik pasitarnaujama okupantams ir gali būti pakenkta Lietuvos ateičiai. Lietuvos Gynimo Komiteto giliu įsitikinimu, dabartiniu metu organizuojant vokiečių vadovybėje lietuviškus dalinius, mažiausia pasitarnauta lietuvių tautai. Todėl lietuviams stoti į šiuos dalinius LGK nepritaria.

3. Vienybė, kuri visada lietuviams buvo labai reikalinga,- šiandien yra reikalingiausia. Kad neįvyktų naujų išsišokimų, kad būtų suderinti lietuvių siekimai ir veiksmai, Lietuvos Gynimo Komitetas ragina visus geros valios lietuvius klausyti jo nurodymų bei patarimų, pakartotinai primena, kad 1944m. liepos mėn. 19d. LGK atsišaukimu tautiečiams buvo paskelbta, jog lietuviškas ginkluotas pajėgas organizuoti ir joms vadovauti LGK pavedė Lietuvos Laisvės Armijai.

4. Slaptumas ir atsargumas nėra nustojęs savo reikšmės. Nebūkime atviri nepažįstamiems ir nepatikimiems žmonėms -saugokimės provokatorių, kurie gali būti pasivadinę organizacijų vardais, saugokime savo ir kitų organizacines paslaptis nuo vienų ir antrų okupantų, nes mūsų slaptąsias organizacijas siekia sulikviduoti; venkime okupantų ir jų patikėtinių vykdomų registracijų, padėkime slėptis ir pragyventi patikimiems lietuviams atbėgėliams. Registruokime įskundėjus ir išdavikus, kad jie niekada nepaspruktų nuo bausmės.

5. Ir bolševikų, ir vokiečių užimtose srityse darykime slėptuves, kur patys galėtume reikalui esant pasislėpti ir savo turtą paslėpti, kaupkime maisto ir drabužių atsargas ir jas slėpkime, nes jų reikės šeimoms ir kovojantiems už Lietuvos nepriklausomybę.

6. Neklausykime okupantų ir jų valdžioje esančių, kad ir lietuviškų /.../ ar organizacijų varomos propagandos, nes ji tarnauja tik okupantų interesams.

7. Visur rinkime apie okupantų mums daromas skriaudas medžiagą /.../

8. Be Lietuvos Gynimo Komiteto žinios ir /.../ išsišokimų ir viešų demonstracijų, nes dėl to galime skaudžiai nukentėti. Reikalingus dabartiniu metu karinius veiksmus yra pavesta planingai vykdyti LLA Vanagams pagal LLA Vyriausios Vadovybės įsakymus. Kada bus laikas visiems su ginklu veikti, Lietuvos Gynimo Komitetas praneš.

1944m. rugsėjo mėn. 8d.

LIETUVOS GYNIMO KOMITETAS

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.157-160. (originalas -mašinraštis)

3. Trumpa Lietuvos Laisvės Armijos istorija, paskelbta biuletenyje "Karinės ir politinės žinios" 1944m. pabaigoje

Jubiliejinis numeris

Karinės ir politinės žinios

1944.XI.-1944.XII.4

Leidžia: Lietuvos Laisvės Armija

TRUMPA LIETUVOS LAISVĖS ARMIJOS ISTORIJA

Šių metų gruodžio 13 dieną sueina lygiai trys metai, kai įsikūrė Lietuvos Laisvės Armija. Laikantis konspiracijos, negalime nurodyti organizacijos narių, papasakoti apie atliktą darbą ir kokiomis sąlygomis buvo dirbama. Todėl istorija bus trumpa ir tik bendrais bruožais. Platesnis faktų išdėstymas ir jų vertinimas galimas tik atstačius laisvę.

Lietuvos Laisvės Armija sukurta sostinėje Vilniuje. LLA pionieriais buvo skirtingo išsilavinimo ir įvairios politinės orientacijos. LLA Lietuvoje įsikūrimo metu oficialiai - lietuvių nacionalistų partija, o neoficialiai -Lietuvių Frontas. Nelegalios karinės lietuviškos organizacijos tuo metu nebuvo. LLA pionieriai, įvertinę to meto padėtį, priėjo išvados, kad pribrendo laikas kurti lietuvių pogrindinę karinę organizaciją. Apie organizaciją, jos pobūdį ir veiklą pionieriai nusprendė:

1. Lietuviai turi susivienyti į nelegalią pogrindinę organizaciją, kurios tikslas bus surinkti šalyje išmėtytus ginklus ir organizuoti ginkluotąsias pajėgas kovai dėl nepriklausomybės ateityje, kovoti su priešo propaganda, vedančia iš kelio mūsų tautą; prieš eksploataciją ir jėgos naudojimą, ugdyti tautoje vienybės jausmą ir rengti juos nepriklausomam valstybiniam gyvenimui.
2. Slaptas darbas turi prasidėti slaptai. Ji neturi iš visuomeninės tapti pogrindine, kaip teigia Lietuvių nacionalistų partija.
3. Geriau anksčiau pradėti, ruoštis atsargiai ir palaipsniui, anksčiau nei čia įsitvirtins gestapas, kad išvengtume per ankstyvų karinių veiksmų. Nepakankamas pasirengimas ir organizacijos nebuvimas - tai priežastys, dėl kurių buvo tiek daug partizanų aukų 1944 (matyt turima galvoje 1941m. - D.K.) metų sukilimo prieš bolševikus metu.
4. Nauji kariai į organizaciją priimami po rimto patikrinimo.
5. Vienybės vardan į organizaciją eiliniais ir vadovais priimami visų politinių srovių lietuviai, išskyrus simpatizuojančius Lietuvos priešams.
6. Steigiamajame susirinkime turi būti galutinai išspręsta organizacijos sukūrimo problema, steigiamojo susirinkimo dalyviai neturi teisės išsivaikščioti, nepriėmę priesaikos.
7. Steigiamajame susirinkime turi būti apsvarstyti ideologiniai organizacijos principai, nustatytas pavadinimas ir pradinė jos struktūra. Be to, reikia pavesti sudaryti trumpą, aiškią ir bendrą programą, kad visi įvairių politinių srovių lietuviai galėtų vieningai bendradarbiauti.
8. Kadangi karas yra visos tautos reikalas, siekiant įtraukti į vieną karinę organizaciją, reikia sukurti visai naują organizaciją, neturinčią nieko bendra su egzistuojančiomis politinėmis partijomis ar buv. organizacijomis. Pionieriai turi atsisakyti nuo savo senų partijų ir visas jėgas pašvęsti naujai organizacijai.

Šių išvadų pagrindu ir buvo pradėta kurti Lietuvos Laisvės Armija. Pradžia buvo nepaprastai sunki. Daugelis bijojo gestapo ir buvo įsitikinę, kad visiškai beprasmiška organizuoti nelegalias ginkluotąsias pajėgas. Tokios organizacijos įkūrimas gali suerzinti vokiečius, kurie vykdys terorą, o tai atneš daugiau žalos, nei naudos.

Be to, bolševizmas dar nenugalėtas, o jį nugalėti turime padėti vokiečiams. Nelegalios karinės organizacijos sukūrimas pakenks kovai prieš bolševizmą. Vokiečiai ne tokie jau blogi, o kuo labiau nusilps, tuo sukalbamesni bus, padės

mums apsiginkluoti ir galų gale net padės atstatyti nepriklausomybę. Tokios buvo nuotaikos ir to meto mąstymo būdas.

Pakviesti į Steigiamąjį susirinkimą įvairių politinių visuomeninių grupių veikėjai net nesiteikė atvykti, nesitikėjo čia sutikti autoritetų, be to, buvo įsitikinę savo partijos jėga ir pergale. Pradėti ką nors nauja, tuo pat metu atsisakant nuo savo senosios linijos ir buvusio partinio kolektyvo, jų nuomone, būtų naivu ir neprotinga.

Nežiūrint nepalankių nuostatų ir visuomeninio nepritarimo, po daugelio išbandymų buvo sušauktas Steigiamasis susirinkimas iš 6 žmonių. Susirinkime buvo svarstomi ideologiniai principai, buvo nustatytas priesaikos tekstas, priimta priesaika ir apsvarstyta visa eilė klausimų, susijusių su darbu ateityje.

Kitame susirinkime parengtas ideologinės programos tekstas, kuris su kai kuriais pakeitimais buvo priimtas. Susidarė nedidelis štabas, kuris pirmiausia turėjo pritraukti naujų jėgų į organizaciją. Organizacija išplito ne tik Vilniuje, bet ir kitose Lietuvos vietose. Ne kartą įvairių registracijų metu sudaryti karininiai vienetai iširdavo, bet po didelių pastangų vėl atsistatydavo. Vienu metu su didėjančiu narių skaičiumi buvo tobulinami štabai ir jų tvarka.

Organizacijos veikla buvo gerai užkonspiruota, ko dėka buvo išvengta daugelio kliūčių. Tarp įvairių lietuvių visuomenės sluoksnių Lietuvos Laisvės Armijos vardas buvo mažai žinomas, todėl kai kurios politinės partijos, karinės organizcijos laikė ją silpna grupe, su kuria nereikia skaitytis. Kuriant Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, Lietuvos Laisvės Armijos nekvietė, nors 1944m. pavasarį ji turėjo apie 15.000 narių ir jos tinklas apėmė beveik visą Lietuvos teritoriją. Savo organizacinio periodo metu, kuris tęsėsi nuo organizacijos įsikūrimo iki 1944m. liepos 3d., Lietuvos Laisvės Armija ne tik susirinko ginklų, išplito ir tobulėjo, bet taip pat įvykdė eilę svarbių užduočių. Prieš kiekvieną okupantų bandymą vežti žmones į Vokietiją ar mobilizuoti į armiją, Lietuvos Laisvės Armija griežtai pasisakydavo savo periodiniuose leidiniuose, kai kada vartojo net ginklą.

Lietuvos Laisvės Armija leido ir leidžia biuletenį "Karinės ir politinės žinios".

Kai generolas Plechavičius pradėjo organizuoti "Vietinę Rinktinę", pasigirdo balsai apie tai, kad Lietuvos Laisvės Armija nereikalinga, kad tą misiją įvykdys Vietinė Rinktinė. Lietuvos Laisvės Armija geriau už kitus žinodama vokiečius ir jų siekius, nepatikėjo Vietine Rinktine ir nekreipdama dėmesio į pašalinių nuomonę, tęsė savo darbą. Dar nespėjus Vietinei Rinktinei įvykdyti savo užduočių, kai kurie lietuviai ir visuomeninių organizacijų atstovai pradėjo vykdyti mobilizaciją. Lietuvos Laisvės Armija suprato, suvokė visą mobilizacijos žalą ir pradėjo vykdyti griežtą pasipriešinimo akciją. Kai kurie aštriai pasisakydavo prieš Lietuvos Laisvės Armiją ir net norėjo ją sunaikinti, laikė prokomunistine grupe.

Po Vietinės Rinktinės katastrofos, mobilizacijos šalininkai suprato savo

klaidą. Lietuvos Laisvės Armija padėjo daug jėgų, kad išgelbėtų Vietinės Rinktinės karius nuo išvežimo į Vokietiją. Tos pastangos davė savo vaisių. Po Vietinės Rinktinės likvidacijos, kai lenkų partizanai siautėjo Vilniaus krašte, Lietuvos Laisvės Armija pradėjo organizuoti savo partizanus, bet veržlus puolimas rytų fronte pakeitė padėtį. Antrojo bolševikų antplūdžio metu LLA nusprendė likti savo žemėje ir su visa tauta tęsti žūtbūtinę kovą iki pergalingos pabaigos. Išvada - LLA per 3 metus išlaikė išbandymus ir ne tik išlaikė pasirinktą liniją, bet netgi tragišku laikotarpiu tęsia savo egzistenciją ir kovą.

1944m. liepos 3d. baigėsi organizacinis periodas ir prasidėjo aktyvi kova su ginklu rankose. Veikiantysis sektorius (VS) pavadintas "LLA Vanagai" pradėjo partizaninius veiksmus. Organizacinis sektorius, koordinuodamas savo veiklą su veikiančiu sektoriumi -Vanagais tęsia organizacinę veiklą, veda politinę kovą su Lietuvos priešais ir rengiasi nepriklausomos Lietuvos atstatymui. Atkovoję laisvę sugebėsim atvirai papasakoti apie tai, kas dabar giliai užkonspiruota. /.../

Buv. LTSR VSKA. F.8. B.10/27. L.272-277. (originalas -mašinraštis, rusų k.)

4. Straipsnis "Laisvės Karžygio" paskirtis" laikraštyje "Laisvės Karžygys" 1944.XII.5, Nr.3

Laisvės Karžygys
1944.XII.5. Nr.3
Leidžia Lietuvos Laisvės Armija

"LAISVĖS KARŽYGIO" TIKSLAI

Ketvirtųjų darbo ir kovos metų išvakarėse Lietuvos Laisvės Armija pradėjo leisti laikraštį "Karžygys", kuris nuo šios dienos vadinsis "Laisvės Karžygys". Kokie gi šio laikraščio tikslai?

Iki šiol LLA leidžiamas biuletenis "Karinės ir politinės žinios" buvo skiriamas labiau lietuvių inteligentų sluoksniui. Biuletenyje buvo smulkiai apžvelgiami kariniai ir politiniai pasaulio įvykiai, nagrinėjami aktualūs klausimai. "Karinės ir politinės žinios" bus leidžiamas ir toliau. Galbūt truputį pasikeis jo pobūdis, biuletenis neišeis toks didelis, kaip anksčiau. "Laisvės Karžygio" tikslai kiek kitokie.

Šiandien, kai mūsų žemę trypia bolševikiniai okupantai, lietuvių tautos kova įgyja naujas formas. Kova sunkesnė. Prie vokiečių dar šiaip taip buvo galima tenkintis pasyviu pasipriešinimu, bet dabar, kai bolševikai fiziškai naikina mūsų

tautą, vien politinės kovos nepakanka. Gindami savo ir visos tautos gyvybę, mes turime imtis ginkluotų veiksmų. Vokiečių okupacijos sąlygomis mes tokiems veiksmams tik rengėmės, o šiandien jau reikia eiti ir gintis ginklu.

Kaip realus faktas, visoje šalyje organizuotai veikia Lietuvos partizanai - LLA Vanagai, kurie yra slaptas Lietuvos ginklas, kuris taps armijos pagrindu /.../

Lietuvos Laisvės Armija nė trupučio nepasitiki jokia kaimynine šalimi. LLA ryžtasi atgaivinti senojo Lietuvos ginklo garbę ir padėti pagrindus nepriklausomos Lietuvos armijai. Tai idėjos, kurioms LLA negaili jėgų. Kai Lietuvą okupavo vokiečiai, LLA pirmoji sukoncentravo dėmesį į slaptų lietuviškų ginkluotųjų pajėgų kūrimą, pradėjo organizacinį darbą ir visą laiką kovojo prieš lietuviškų ginkluotųjų pajėgų organizavimą svetimų valstybių ginkluotųjų pajėgų sudėtyje. LLA gerai suprato tiek vieną, tiek kitą okupantą ir todėl suvokė, kad kurti ginkluotąsias pajėgas, vadovaujant okupantui, yra ne kas kita, kaip beprasmis tautos jėgų švaistymas. Kol kas visa tai pasitvirtino. Be to, LLA pastebėjo, per 20 nepriklausomo gyvenimo metų lietuvių karys, ypač karininkas, nebuvo kaip reikiant parengtas Tėvynei Lietuvai. Nepakanka jam tautinio sąmoningumo, kad galėtų atskirti savo tautos ir svetimus reikalus, per mažai pasiaukojimo, drąsos ir iniciatyvos. Tiesiog nemalonu matyti lietuvį karininką, bailiai pasiduodantį priešo reikalavimams ir stojantį į Raudonąją armiją tuo tarpu, kai paprastas kaimo jaunuolis turi supratimo, drąsos ir ištvermės ne tik nestoti (į Raudonąją armiją - red. past.), bet kaip partizanas ginti savo šalį, savo tautą.

Lietuvos Laisvės Armija nuoširdžiai ir tvirtai nusprendė atnaujinti senojo lietuviško ginklo garbę ir sukurti stiprų moralinį būsimos nepriklausomos valstybės kariuomenės pagrindą, ji naudos visas priemones, kad dabarties ir ateities karys būtų ne kariu profesionalu, kurį savo tikslais stumdytų, bet karys - savo tautos gynėjas.

Viena iš tokių priemonių bus laikraštis "Laisvės Karžygys". Tai bus LLA organas. Jis populiarins LLA ideologiją, kels drąsą, ugdys partizanų veiklos konspiracines tradicijas, gilins tautinę ir valstybinę sąmonę. Tai specifiniai šio laikraščio uždaviniai.

Žinoma, laikraštyje taip pat bus trumpos užsienio įvykių apžvalgos. LLA tikisi, kad jos siekius supras ne tik organizacijos nariai, bet ir visa lietuvių tauta ir palaikys juos.

Buv. LTSR VSKA. F.8. B.10/28. L.249-250. (originalas - mašinraštis, rusų k.)

5. Lietuvos Gynimo Tarybos kreipimasis į pasaulį, atkreipiant dėmesį į Lietuvos būklę. 1945m.

Lietuvių tautos kreipimasis į Suvienytųjų Nacijų Sąjungą ir į visą kultūringąjį pasaulį

Šis kreipimasis išsiuntinėtas į daugelį šalių užsienyje. Nežiūrint, kad hitlerinė Vokietija 1939 metais sudarė savitarpio pagalbos ir taikos sutartį, lietuvių tauta nepripažino Lietuvos prijungimo prie Sovietų Sąjungos.

Priešinimąsi šiam prijungimo aktui lietuvių tauta išreiškė 1941m., užimdama dalį Lietuvos, savo, o ne Sovietų Sąjungos teritorijos.

Hitlerinė Vokietija, norėdama užgrobti Lietuvos teritoriją, sunaikino Lietuvos nepriklausomybę, vyriausybę išvežė į Vokietiją ir nepriklausomybės šalininkus apšaukė komunistais, visaip persekiojo ir naikino Lietuvos jaunimą. Melu ir apgaule bandė surinkti jaunimą į SS junginius.

Nežiūrint griežtų priemonių - jiems tai nepavyko.

Bolševikai - okupantai, vadindami save Sovietų Sąjunga, norėdami atkeršyti už 1941m. sukilimą, t.p. norėdami parodyti, kad veikia lietuvių tautos vardu ir vykdo jos valią, terorizuoja lietuvių tautą. Kultūringasis pasaulis negali pasitikėti Sovietų Sąjunga, žinodamas apie jos piktadarystes.

Lietuvių jaunimas, gindamas savo nepriklausomybę ir valstybę, nepasidavė nei vokiečiams, nei bolševikų okupantams.

Sovietų Sąjungos įstatymų vykdytojai, norėdami pasirodyti šalies šeimininkais prieš visą pasaulį, pasitelkę į pagalbą NKVD ir specialius dalinius, pradėjo lietuvių jaunimo mobilizaciją į Raudonąją armiją, degino ūkius, žudė tėvus tų, kurie buvo mobilizuojami. Norėdami pagąsdinti, daugelyje vietų šaudė pačius šauktinius, sulaikytus rišo spygliuota viela.

Matydami, kad ateina panašūs į 1941m. birželio trėmimus ir nebus pasigailėjimo dabar, lietuvių jaunimas išėjo į mišką ir su ginklu rankose pradėjo ginti savo ir savo artimųjų gyvybę.

Sovietiniai okupantai vadina juos hitleriniais banditais, keikia tautos akivaizdoje. Padeda plisti banditizmui šalyje ir kaltina banditizmu tikrus atsidavusius nepriklausomybės gynėjus.

Nors Europoje patrankos jau nutilo, Lietuvoje jos dar griaudžia. Deginami kaimai, nekaltų žmonių kūnai mėtosi miestų ir miestelių aikštėse. Sovietų valdžios atstovai neleidžia jų laidoti po keletą dienų, manydami, kad tuo pagąsdins lietuvius ir bus nutraukta kova už nepriklausomybę.

Dabar, kai visas pasaulis kalba apie taiką ir laisvę, pas mus pilni kalėjimai ir rūsiai pilni žmonių. Pilni žmonių vagonai siunčiami į Rusiją be maisto ir vandens.

Toks teroras egzistuoja tuo metu, kai Suvienytųjų Nacijų Sąjunga paskelbė statutus, kuriuose visiems žmonėms ir tautoms garantuojama laisvė ir nepriklausomybė.

Todėl Lietuvos Gynimo Sąjunga pareiškia kultūringajam pasauliui, kad Lietuvoje tęsiasi pasipriešinimas prieš Sovietų Sąjungos žvėrišką diktatūrą.

1. Lietuvių tauta kovos už laisvę ir nepriklausomybę, už demokratinę respubliką, su visomis partijomis, tautybėmis, tikėjimais ir socialiniais sluoksniais.

2. Pranešame visam pasauliui, kad LLA daliniai kovoja, ir jie turi būti vertinami pagal tarptautinės teisės nuostatas.

3. Lietuvių tauta prašo visų pavergtų tautų, kad jos nedalyvautų Sovietų Sąjungos kovoje prieš lietuvius, kovojančius už savo tautos laisvę ir nepriklausomybę, o su ginklu rankoje stotų prieš pavergėjus ir diktatūrą, kadangi tik taip įgyvendinsime Suvienytųjų nacijų ir pasaulinę tvarką. Jei rusų tauta ir bolševikų partija pripažįsta Suvienytųjų nacijų statutus ir laikosi jų, tegu jie pertvarko savo šalies valdymo formas tų statutų dvasią ir nesikiša į mūsų. Kitu atveju politika įtrauks juos į naują pasaulinę katastrofą.

4. LLA niekur netrukdė Raudonajai armijai jos kovoje su hitlerine Vokietija. Jei Raudonoji armija nepuls jos, LLA ir toliau jos nelies. Tačiau pranešame Raudonajai armijai ir, svarbiausia, sovietiniams darbuotojams ir NKVD, kad banditams ir plėšikams pasigailėjimo nebus.

5. Skelbiame amnestiją visiems Lietuvos piliečiams, dirbantiems Sovietų Sąjungos naudai, jei jie padės mūsų kovai už nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymą. Jei ne, mes juos laikome Lietuvos valstybės išdavikais.

6. Lietuvių tauta nepripažįsta naujos žemės reformos. Atėjūnai neturi teisės nei atiminėti turto, nei dovanoti jo kitiems.

Žemės reformos yra perėjimas prie bolševikų partijos kolchozinės vergijos.

7. Lietuvių tauta kreipiasi į JAV prezidentą ir Anglijos premjerministrą Čerčilį ir į visas pasaulio tautas, kurios gerbia teisę į laisvę, padėti moraliai ir materialiai sunkioje kovoje už laisvę.

8. Lietuvių tauta nesudės ginklų tol, kol neįgyvendins savo reikalavimų, kol nebus paleisti politkaliniai, kol neišeis iš mūsų karinė ir civilinė okupacinė valdžia.

Lietuvos Gynimo Taryba

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.277-279. (originalas -mašinraštis, rusų k.)

6. Lietuvos Laisvės Armijos vadovybės straipsnis "Vienybės problema"

Gali turėti tik Apygardų
ir Apylinkių Štabų pareigūnai
ir kuopų vadai. Būrių vadams
tik perskaityti, bet į rankas
neduoti. Multiplikuoti tik
Apygardos Vadui sutikus.
Apygardų ir Apylinkių Vadai
pasižymi, kam koks egzemplioriaus
numeris yra duotas. Už rodymą,
davimą ar išleidimą pašaliniams asmenims ne
organizacijos nariams ne mažesnė bausmė,
kaip izoliacija.
LLA Štabas

I.
Įžanga

Nors daug apie vienybę žodžiu ir raštu buvo kalbėta ir jos kūrimui nemaža jėgų paaukota, vienok reikia konstatuoti, kad vienybė dar nėra pasiekta. Vienybės problema ir toliau pasilieka aktuali, sunki ir neaiški. Požeminėje spaudoje ir viešame gyvenime pasirodžiusi daugybė vienybės receptų ir įvairiausių bandymų realios padėties iš tikrųjų nepakeitė. Susidarymas vadinamojo vyriausio politinio organo -Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto buvo sutiktas su džiaugsmu ir didelėmis viltimis. Tačiau tamsūs partijų užkulisiai ir slaptuose biuleteniuose kaskart aštrėją ginčai yra aiškus įrodymas, kad šis vienybės kūrinys yra daugiau popierinis, negu realus vienybės faktas. Skelbimas, kad vienybė jau tikrai pasiekta, kai iš tikrųjų jos nėra, vienybei nei kiek nepadeda, o tik daugiau į visuomenę įneša dezorientacijos ir nusivylimų šešėlių. Tiek vienybės reikalas, tiek jos troškimas, tiek jos siekimo būdai ir pavykę ar nepavykę bandymai yra aktualūs ir teigiamai ar neigiamai atsiliepia Lietuvos Laisvės Armijoj. Čia irgi apie vienybę žodžiu ir raštu buvo išsitarta, bet dėl jos parodyta nemaža realių pastangų.

Iš šalies primetami LLA kaltinimai, nuolat pačios organizacijos narių tarpe kyla neaiškumai bei abejojimai, negilus vienybės supratimas, jos kelių nežinojimas ir jos siekiant net nesąmoningas pačios vienybės žalojimas - tai vis faktai, kurie aiškiai liudija, kad, kas iš LLA pusės vienybės klausimu buvo pasisakyta, nėra pakankama. Vienybės problemą tenka giliau išnagrinėti ir ne tik tuo klausimu turėti aiškų, tvirtą nusistatymą, bet tą nusistatymą vieningai konkrečiais darbais remti.

II.
Mums rūpimos vienybės sąvoka, tikslas ir reikšmė

Pradedant plačiau nagrinėti vienybės klausimus, pirmiausia reikia išsiaiškinti mums rūpimos vienybės sąvoką. Vienybės žodžiu išreiškiama sąvoka gali būti įvairios apimties: galime turėti omeny tarptautinę vienybę, vienos tautos narių vienybę, vienos grupės narių ar kelių grupių vienybę ir t.t. Kuri vienybė mums rūpi? Kur ir kaip mes norime ar turime būti vieningi? Atsakymas aiškėja, kai prisimename šių dienų kovojančių lietuviškų organizacijų pagrindinius tikslus -išsivaduoti iš svetimųjų vergijos ir toliau kurti laimingesnį nepriklausomos valstybės gyvenimą. Kas tą kovą veda ir kas tą naują gyvenimą kurs? Atsakymas aiškus - visa lietuvių tauta. Visos lietuviškosios grupės dėl pagrindinių tautos tikslų pilnai sutaria: visos nori nepriklausomos ir, žinoma, laimingiausios Lietuvos valstybės. Taigi, kur nesutarimo pagrindas, dėl ko nesutariama? Nesutariama dėl to, kokia iš tikrųjų ta valstybė turi būti, kaip prie jos atstatymo reikia eiti, kas tam atstatymui ir paskiau turi vadovauti. Kiekviena grupė turi savo asmeninius išskaičiavimus, su kuriais beveik visada sieja bendruosius visos tautos ar valstybės tikslus. Socialinės grupės egoistiniai tikslai susikerta su kitų panašių ar nepanašių grupių interesais ir atsiranda nesantaika, nesutarimai, ginčai. Pačioje valstybėje ar tautoje pastebimas dvejopas gyvenimas: visumos siekimai ir veiksmai, kaip vieno socialinio padaro ir siekimai bei veiksmai, daromi socialinių gaivalų valstybės ar tautos viduje. Turime sutikti su faktu, kad ligi šiol valstybei dar nepavyko /.../ Tai yra dar idealas. Turint galvoje /.../ valstybės ribose telpantį socialinių grupių sudėtingumą, jų gausumą, interesų ir ideologijų įvairumą, net sunku yra įsivaizduoti, kad galėtų būti vienas galvojimas ir vienas suderintas veikimas. O vis dėlto mūsų norai ir vienybės pastangos prie to veda. Mes norime, kad socialinės visumos, mūsų tautos tikslai ir interesai būtų aukščiau už specifinius interesus atskirų tos visumos grupių. Dėl visumos interesų, sakome, reikia atsižadėti tiek atskiram tautos nariui, tiek kokiai socialiniei grupei savų interesų, kurie kliudytų sutartinai visiems veikti taip, kaip reikalauja aukščiausieji tos visumos interesai. Vidaus veiksmų nesuderinimas yra aiškus visumos veiksmų susilpninimas. Ta visuma, kaip minėjome, mes laikysime tautą, kurioje telpą socialiniai junginiai, kaip profesijos, luomai, įvairūs sluoksniai, politinės partijos irgi turi savo siekimus, savo gyvenimą, ne visai suderinamą su tautos ar valstybės, kaip visumos, siekimais. Lietuvoje susiskirstymas luomais, klasėmis ar profesijomis nėra toks griežtas ir ryškus, politinė kova dažniausiai pasireiškia tarp politinių partijų. Jeigu sakoma, kad nėra tarp mūsų vienybės, tai visada prisimenam politinių partijų sutikimus, pasireiškiančius valstybinėje srityje. Vadinasi, jeigu mes galvojame apie vienybę, tai mums rūpi t a u t i n ė v i e n y b ė , kuri pasireiškia darniu sutartinu visų tautiečių veikimu valstybiniuose reikaluose.

Mūsų šia prasme suprantamos vienybės tikslas - ligi aukščiausio laipsnio

pakelti savo tautos pajėgumą, reikalingą atsispirti išorės veiksmams ir kurti tobulesnį ateities nepriklausomos valstybės gyvenimą. Didesnis visuomenės susijungimas, iš kurio išeina vienybė, organizacija ir drausmė daro mažesnį skaičių galingesniu. Be ribų tarpusavio kova ne tik yra kliūtis siekiant didesnės galybės, bet ji dažnai naikina ir ankstesnių laimėjimų vaisius. Ypač tautinės vienybės reikšmė iškyla šiais laikais, kada tauta netekusi nepriklausomybės ir turi vesti kovą su išorės priešais, teturėdama savo rankose tik mažą dalį kovos priemonių. Iš vienos pusės nepaprastas vienybės reikalingumas, iš kitos - natūrali ir realybėje, kada neišvengiama vienokioj ar kitokioj formoj vidujinė tarp socialinių grupių kova mus verčia ne tuščiai aimanuoti, bet nenuilstamai ieškoti geresnių vienybės kelių, blaiviai įvertinant realias vienybės galimybes.

III.
Tautinei vienybei palankios ir nepalankios šių dienų sąlygos

Beveik kiekvienas lietuvis patriotas dėl tautinės vienybės sielojasi, jos reikalingumą kiekvienas pasitaikiusia proga akcentuoja, dėl vienybės nebuvimo kitus kaltina. Šiuo metu kiekvienam atrodo vienybė yra galima ir net privaloma. O tačiau retas kuris prisiverčia giliau pagalvoti apie realiąsias vienybės galimybes. Tik akcentuojama, kad reikia, bet nesistengiama toliau pagalvoti, ar yra galima, ar įmanoma. Socialinis mūsų gyvenimas daug kur visai su mūsų norais nesiskaito ir nuo jų nepriklauso. Kova tarp socialinių junginių vyksta per visą mums žinomą istorijos laikotarpį. Iš esmės ji buvo ir bus ta pati, tiek savo taktika, tiek siekiamais tikslais. Pagal laiko ir vietos aplinkybes keičiasi tik jos forma ir jos aštrumo laipsnis. Tai yra natūralu, tuo pačiu ir neišvengiama. Ar galima tvirtinti, kad nepriklausomybės gyvenimo laikais buvo tarp mūsų kokia /.../ vienybė? Be abejo, - ne. Būdami laisvi, tada, atrodo, turėjome daugiau /.../ ir geresnių galimybių vienybei sukurti, vienok jos nesukūrėme. Kol kas plačiau nesigilindami į praeities priežastis bei galimybes, pažiūrėkime kokios yra dabar teigiamos ar neigiamos mūsų tautinės vienybės sąlygos bei galimybės.

Tiek nepriklausomybės laikais, tiek dabar pagrindiniai mūsų tautos vienybės ryšiai yra tie patys - tai kraujo giminystė, gyvenimas drauge vienoje vietoje, bendri interesai. Šiuo metu, mums atrodo, yra daugiau priežasčių, kurios turi jungti - tai bendras pavojus, bendras vargo pajautimas ir vienas visų pripažįstamas svarbiausias tikslas -nepriklausomybė. /.../ Iš tikrųjų tai dar nėra visagaliai mūsų tautinės vienybės ryšiai. Vien todėl, kad šalia jų yra kita daugybė aplinkybių, kaip tik palankių mūsų tautos susiskaldymui. Reikia pastebėti, jog dėl paties tikslo -nepriklausomybės, taip neseniai ne visi buvo vienodos nuomonės. Prasidėjus rusų-vokiečių karui, kai kurie Lietuvos nepriklausomybę buvo linkę laikyti nesąmone ir Lietuvos likimą siejo su Vokietijos likimu. Nors tai buvo nedidelė saujelė, bet mūsų tautinei vienybei ji irgi sugebėjo pa-

kenkti. Dabar tikslas atrodo visiems aiškus, bet kai reikia jo siekti dėl pačios taktikos ne visi yra vienodo nusistatymo. Kiekvienas siūlo savo taktiką, žinoma, ir vadovavimą, kurie, be abejo, labiau pakeliui su siūlančios grupės interesais. Laikui bėgant, taktiniai skirtumai gali pasidaryti dar ryškesni. Pats vargas irgi ne visų vienodas ir ne visada vienijančiai veikia. Yra nemaža dalis žmonių, kurie norėtų, kad toks "vargas" visada tęstųsi, nes kitiems vargas - jiems pelnas. Tokie paprastai gyvena ta diena ir nesisieloja dėl ateities bendro likimo. Be to, ekonominis smukimas ir valstybės turtų perėjimas į svetimas rankas taip pat suteikia palankias nesutarimams sąlygas. Bendrai socialinės kovos ramumui viena iš reikalingų sąlygų yra praturtėjimas. Kada dauguma tautiečių ekonominiai nuskurdę ir turtų paskirstytojo rolė atitenka svetimam okupantui, jis gali dar sėkmingiau skaldyti. Tautos susiskaldymas kaip tik įeina į okupantų interesų sferą. Šios minties teisingumui pavyzdžių netrūksta. Bolševikmečiu pabėgę į Vokietiją lietuviai, daugumoje, nežiūrint profesijų ir luomų buvo patekę į vargo lagerius. Šis vargas nė kiek jų nesujungė. Gestapo pažadai ir keletas pasiūlytų markių padarydavo tai, kad vienas kito sąskaiton išdarinėdavo nešvariausias kombinacijas ir vienas kitą kaltindavo dėl to paties vargo, dėl blogo užlaikymo, kurio priežastimi nebuvo nei vienas, nei antras, bet bolševikai ir vokiečiai. Panašių pavyzdžių nestinga ir dabar. Vadinasi, bendras vargas, užuot buvęs vienijančiu veiksniu, būna ir skaldančiu veiksniu. Tai štai, kiek galingi yra tie argumentai, kuriais remiantis atrodo, jog turi būti vienybė.

Toliau drįskime pažiūrėti į kitas šių laikų priežastis bei aplinkybes, kurios palankios susiskaldymui ir kurių netgi daugiau, negu nepriklausomybės laikais. Tuo tarpu neliesdami plačiau praeities ideologinio išsidiferenciavimo, kurio rezultate nepriklausomybės laikais turėjome amžinai kariaujančias politines partijas, mes turime konstatuoti realų faktą, kad tos pačios partijos arba stiprios jų šaknys ir šiandien egzistuoja. Nesvarbu, kad plačioji tautos masė jose stipriai neįaugusi ir jų nekenčia, ji svarbiausio vaidmens nevaidina; nuomones formuoja ir veiksmus organizuoja vadinamasis tautos elitas, kuris beveik visas yra įklimpęs į vieną ar kitą politinę partiją. Visų dabartinių nesutarimų šaltinis yra mūsų politinės partijos. Partijų kova yra ne kas kita, kaip tęsinys kovos tarp kitarūšių skirtingų grupių, tik, žinoma, ne tokia, kaip pirmykštė žiauri kova dėl būvio, bet švelnesnė, vedama išsiplėtojusios teisės ribose. Valstybė paprastai savo teisės pagalba nustato tvirtas sienas tarp sudedamųjų valstybės dalių stengimosi valstybės viduje. Bet tai buvo nepriklausomoje mūsų valstybėje. Jeigu šiandien kartais mes pamatome žiauresnes partijų iltis, tai nėra ko per daug stebėtis. Šiandien neturime savo valstybės. Nėra to teisėjo, kuris pagal teisės normas saistytų partijų ginčus ir veiksmus. Partijų kova šiandien vyksta pogrindyje. Partijų oficialūs tikslai, kuriais jos dangsto savo egoistinius tikslus, yra bendri visos tautos tikslai. Čia tarpusavio santykius gali normuoti daugiau dorovė nei valstybės teisė. Okupantas, kuris dabartiniu metu

tapęs buvusios valstybės reprezentantu, yra laikomas priešu, prieš jį vedama kova, todėl jo autoritetas čia nieko nereiškia. Jo imperiumo tokioje srityje nepaisoma. Todėl nenuostabu, kad įsisiūbavus aistroms, kova gali išeiti iš teisės ir iš dorovės ribų. Šiuo metu toje srityje pasireiškia savotiška laisvė. Tokioje laisvėje sunku yra rasti bendrą kalbą ir, galima sakyti, neįmanoma prieiti prie vienos bendros organizacijos, nes žmogaus prigimtis tokia, jog jai vien tik sutartis be sankcijos nedaug ką reiškia. Juo daugiau laisvės, paprastai tuo didesnis susiskaldymas. Juk ir mūsų partijos atsirado berods po 1905 metų revoliucijos, kada gauta daugiau politinės laisvės. Dabartiniu metu čia laisvę suprantame ne ta prasme, bet suprantame laisvę dirbti dėl Lietuvos požeminį darbą kaip kas išmano ir kaip kam patinka. Nėra tautinės nei savos valstybinės jėgos, kuri šį darbą normuotų. Jį sukontroliuoti ir koordinuoti beveik neįmanoma. Požeminis darbas yra prasidėjęs iš kelių taškų, dažniausiai iš buvusių partijų bazių, ir natūralios grupių kovos priemones normuoja gal daugiau reakcijos būdu pasireiškiančios antipriemonės, o ne kokia teisė. Ne paslaptis, kad viena partija, susidūrusi su kita, tuojau kitą mėgina savo tikslams pasijungti, o nepavykus, pradeda prieš ją kovą tokiomis priemonėmis, kurias turi ir įstengia panaudoti. Kiekvienos politinės partijos tikslas - valdžios paėmimas į savo rankas. Esant normaliai tvarkai ir teisėtai valdžiai, valdomųjų noras ir pasireiškia įsigyti daugiau teisių ir prieiti prie valdymo, bet kova tokia aštri ne visada įsisiūbuoja. Jeigu tik pakenčiamos pragyvenimo sąlygos, žmonės ne tiek domisi politika, bet pripranta ir įsitraukia į ramų kultūrinį gyvenimą. Pagaliau ne taip lengva ir ne tiek daug vilčių normaliu metu prieiti prie valdžios. Vadinasi, valdžios paėmimas normaliais laikais ne visada būva vienodai aktualus. O kas šiandien? Mums atrodo juokinga, kai matome visus besivaržant dėl dar tebevaikščiojančio lokio kailio. Gi iš tikrųjų giliau pažvelgus, pasirodo, pačios šių laikų aplinkybės tuos apetitus nepaprastai žadina. Kiekviena grupė, šį tą dabar savanoriškai dėl Lietuvos dirbanti, jaučiasi turinti teisių į ateities valdžią. Kiekvienam šiuo metu keliai į būsimą valdžią atviri. Kas pirmas paims gerą startą, tas, atėjus laikui, atsiras valdžios kėdėje.

Nors ta valdžia gal dar toli, o gal iš /.../ problematiškas dalykas, bet tiek atskiro žmogaus, tiek socialinės grupės prigimtis egoizmo srityje yra akla. Grupė nesiskaito su visumos morale, turi savo moralę, o visumos moralės laikosi tiek, kiek einant prie tikslo neišvengiama ir reikalinga. Atsiranda įvairių taktikų. Vieni vienaip nori prie oficialiai akcentuojamos nepriklausomybės eiti, kiti kitaip. Žinoma, kiekvienas savo taktiką remia objektyviais argumentais, o iš tikrųjų pagrinde yra grupinio išskaičiavimo pripažintas patogumas ar nepatogumas ir visi turi iš karto vienodas ir visas priemones bei galimybes, todėl ir visiems įmanomi tie patys keliai. Pav., vieni turi karininkijos elitą ir savaime aišku, tie ieškos bet kokia kaina suorganizuoti ginkluotą pajėgą, kurios vadovybę sudarytų minimas elitas. Nesvarbu, kad objektyviai žiūrint kitiems atrodytų ne laikas. Jeigu tik jaučiamas bus pasisekimas, veiksmas prasidės. Kiti

turi, sakysime, stiprių politinių figūrų, - jie pradės nuo vyriausių politinių organų, stengsis pajungti kitus, o paskiau jau eis ir prie karinės jėgos, be kurios politika nėra visiškai tikra.

Be to, atsiradimas ko nors naujo, neatitinkančio vienos ar kitos grupės interesų, tučtuojau sukelia įsisenėjusių grupių reakciją. Čia ir prasideda kova. Šiais laikais iškylą naujieji sąjūdžiai paprastai pasmerkia senų partijų rietenas ir per savo darbą stengiasi įgauti teises. Senos partijos to negali pakęsti, nori autoritetais ir visokiomis kitokiomis priemonėmis šiuos uždusyti. Vadinasi, kova ir nesutikimai dar ne visada reiškia blogą, kartais yra neišvengiami ir būtini dalykai einant prie didesnių laimėjimų. Kova išjudina ir savotiškai plėtoja socialinį gyvenimą.

Yra dar kitų priežasčių, dėl kurių vienybė neįmanoma. Tai netinkamas konspiraciniam darbui elementas, kuris mėgina šį tą veikti ir nori arba savo organizaciją įtraukti, arba prie kitų pritapti. Norų negalint išpildyti, prasideda piktumas, kova, kaltinimas skaldymuisi. Tokiems reiškiniams atsirasti šiais laikais dirva gana palanki.

Tai tik dalis nepalankių vienybės aplinkybių, neminint specialių skaldymo tendencijų ir praeities klaidų bei nusikaltimų, apie kuriuos kalbėsime sekančiame skyriuje.

IV.
Mūsų tautinės vienybės kūrėjai ir griovėjai

Lietuvių tauta turi nelaimės gyventi kaip tik toje vietoje, kur susikerta rytų ir vakarų didžiųjų valstybių interesai. Tų interesų auka jau ne kartą esame buvę ir, be abejo, dar ne kartą būsime. Lenkų įtaka, šimtmetinė vergija, šių laikų nuolatinės okupacijos mūsų tautai yra padarę didelių, ne taip greit pagydomų žaizdų. Per amžius matydami už save aukščiau svetimuosius, mes negalėjome išugdyti pakankamai stiprios tautinės ambicijos bei pastovių valstybinių tradicijų. Visada pripratę iš kitų malonės ko nors tikėtis, nė per dvidešimtmetį nepriklausomo gyvenimo metų neįstengsime suaugti į vieną stiprią tautybę, kuriai nedarytų įtakos ir kurios neveiktų svetimi vėjai. Svetimos įtakos, tautinės mažumos ir prie jų pritapę nutautę lietuviai buvo ir kol kas tebėra didžiausi mūsų tautinio susiskaldymo veiksniai. Divide et impera - amžina savo teisingumu taisyklė praktiškai kartojasi per visą istoriją. Svetimos valstybės savo kaimyninių valstybių viduje stengiasi įvairiais būdais palaikyti ne vienybę ir partyvumą. /.../ tos pastangos pasireiškia Lietuvoje, kurioje turi interesų ir /.../ Svetimos įtakos mūsų valstybės viduje daromos skaldymo kombinacijoje /.../ koks raudonas siūlas tęsiasi ligi pat šių laikų. Tos rūšies /.../ susiję su mūsų tautinės vienybės kūrėjų ir griovėjų - /.../ nenagrinėsime jų skyrium, bet visada prie progos prisiminsime, kalbėdami apie politinių mūsų partijų tarpusavio kovas.

Per visą nepriklausomybės laikotarpį ir šiandien vienybės apaštalais karu ir griovėjais buvo politinės mūsų partijos. Dėl vietos stokos čia nepasakosime jų genezių, bet palietę to išsidiferenciavimo pagrindus, trumpai prisiminsime jų kovas ir veikimą. Kiekviena partija savo atsiradimo priežastį savaip aiškinasi; sakosi atsiradusi kaip reakcija prieš pasenusias sistemas, prieš nepakenčiamas uzurpacijas ir t.t. Bet nežiūrint mūsų partijų įvairumo, savo kilmės įrodinėjimų, drąsiai galime pasakyti, kad jų atsiradimo jokiu būdu negalima sieti su gyvybiniais lietuvių tautos reikalais. Pirmasis partinis susiskaldymas įvyko religiniais pagrindais - religininkai ir antireligininkai atseit dešinieji ir kairieji. Šito susiskaldymo mada kilusi ne Lietuvoj, bet svetur. Mūsų inteligentija, studijuodama užsienyje su svetimomis madomis bei įtakomis susidūrė, jomis užsikrėtė ir į savo kraštą jas parsivežė. Kiek vėliau atsirado vidurinieji - tautininkai, kurie savo ideologiją grindė ne religiniais, bet tautiniais pagrindais. Bet kaip pamatysime, savo idėjų praktikoje neįgyvendino. Ir čia neišvengta tam tikro blaškymosi tarp svetimų vėjų. Dar vėliau iš tautininkų atskilo vadinamieji voldemarininkai, akli vokiškojo nacionalsocializmo ir itališko fašizmo garbintojai. Jau demokratinio siautėjimo laikais pagrindinės srovės dar susiskaldė į atskiras šakeles. Esant laisvai ir demokratinei, sistemai skaldymuisi dirva buvo nepaprastai palanki. Kiekvienas norėjo turėti kiek galima daugiau balsų, todėl ir kūrėsi vis naujos partijos partijėlės, kurios viena nuo kitos daug kuo nesiskyrė, bet visos faktiškai siekė to paties tikslo - valdžios. Nepaprastai buvo atkutusios visos tautinės mažumos, per kurias svetimos įtakos dar daugiau skverbėsi. Beveik kiekviena partija savo užtarėją matė užsienyje ir dažnai naudojosi jo pagalba bei nurodymais. Pakėlė galvą komunistai, kurie tokiam košmare taip pat turėjo neblogą dirvą. Savaime aišku, kad apie kokią pastovesnę tautinę vienybę tada negalėjo būti jokios kalbos. Nežinia, kuo būtų viskas baigęsi, jeigu ne 26-ųjų metų perversmas, kur kairieji nuo valstybės vairo buvo nušalinti, o jų vietoje atsistojo tautininkai su dešiniaisiais. Bet čia irgi įvyko skilimas, dešinieji buvo išstumti, valdžios monopolis ilgesniems laikams atiteko tautininkams. Vėl prasidėjo kova iš naujo. Čia reikia pastebėti tą partijų kovos cinizmą, prieš kurį nublanksta visos jų idėjos ir tušti pažadai. Pasirodo, menkniekis yra ideologijų panašumas ar skirtumas prieš aklą partijos valdžios aistrą. Reikalui esant, partijos nepaisydamos savo ideologijų, gali susidėti ir su pačiu velniu. Susidėjimą nulemia ne ideologinių siekių vienodumas, ne santykių artumas, ne pažinčių bendrumas, bet laikina nauda, akimirksnio interesas. Susidėję tol pasilieka surišti į vieną, kol juos jungia bendri interesai, o kai interesų nėra, jie kits kitam pasidaro vėl socialiniais priešais. Nuo tautininkų valdymo pradžios vykusios partijų vienybės kombinacijos kaip tik tą puikiai įrodo. Dešinieji, būdami kairiųjų ideologiniai priešai, ir juos nuvertę vėl pagaliau su jais randa bendrą kalbą. Mat nei vieni, nei kiti, neprieidami prie valdžios ir skyrium neįstengdami tautininkų priveikti, dedasi į vieną sąjungą. Žinoma, oficialiai ne dėl ko kito, kaip tik dėl "šventos vienybės". Susidaro opozicija,

prie kurios ilgainiui mėgina pritapti ir voldemarininkai. Opozicijos laikraščiai įrodinėja nesugriaunamą vienybę, visi guldo galvą už demokratinę lygybę, už tautos konsolidaciją. Atrodo, niekur nėra didesnių vienybės apaštalų. Tautininkai kaltinami sąmoningu tautos skaldymu, dėl ko esą lengviau valdžioje išsilaikyti. Vyksta visa eilė demonstracijų, kurstomas jaunimas, rengiami pučai ir vis dėl tautinės vienybės, dėl lietuvybės idėjų, gi iš tikrųjų tik dėl valdžios. Tautininkai taip pat iškoneveikia partinius vienybės griovėjus, aiškindami savo tautinės vienybės misiją, akcentuodami tautiškumą, įrodinėdami, jog tautybė yra mūsų vienybės pagrindas. Deja, tautiškumas pasireiškia tik banaliais žodžiais ir savo vadų panegirikomis. Kitų pakraipų žmonės prie vairo nė iš tolo neprileidžiami, prisitaikėliai svetimtaučiai pastatomi aukščiau už tikruosius patriotus, tautinės mažumos ir toliau nenustoja savavaliavusios. Didžiausios pastangos - tik valdžiai savo rankose ilgiau išlaikyti, o propaganda triūbina, kad viskas dėl vienybės, viskas dėl laimingesnės Lietuvos. "Vieningoji" opozicija, suradusi palankią progą, kuri pasitaikydavo dėl išorinių veiksmų /Lenkų ultimatumas, Klaipėdos netektis/ dar aršiau pakyla, kartais nesidrovėdama naudotis pačių išorės priešų paslaugomis. Pagaliau priverčiami tautininkai nusileisti, prieinama prie tariamos vienybės. Visa tauta lengviau atsidūsta, visus pagauna entuziazmas, bet deja, jis neišnaudojamas. Intrigos vis tiek nesibaigia, susitarimas bejėgis. Pagaliau užeina bolševikai, ir visi "vienybės apaštalai" iš arenos pasitraukia. Dalis atsiduria Vokietijos emigracijoje, kur vieni ir kiti iš karto prisipažįsta savo klaidas, keikia likimą ir ryžtasi kada nors tikrai geriau ir vieningiau gyventi. Mėgina kurti vieną organizaciją. Bet ar ilgam? Dar neprasidėjus karui, jau suskyla į du ryškesnius lagerius. Vokiečiai turi savo planą, Gestapas jau čia moka įžiebti vienų kitiems neapykantos ugnį. Prasidėjus karui, Lietuvoje spontantiškai vyksta sukilimas. Trumpą momentą visa tauta kaip vienas pakyla prieš bolševikus be jokios centralizacijos ir be jokių vienybės apaštalų. Partijų kaip ir nebūta. Bet irgi neilgam. Tuojau atsiranda vėl tos pačios partijos su savo dar didesniais apetitais ir išryškėja Gestapo kurstymo rezultatai. Lietuvių Aktyvistų Frontas, kuriame pradžioje buvo sutilpę visi, tuoj išyra. Pačių lietuvių rankomis nuverčiama Laikinoji Vyriausybė, kuriama nauja organizacija Lietuvių Nacionalistų Partija, kurios nevykusios pastangos iš naujo suburti visų srovių lietuvius pasilieka be pasėkų. Visa tauta vėl neša vienodą likimą po negailestingu okupanto batu. Tačiau nežiūrint šio likimo, ima pasireikšti ir kas kart labiau didėja partijų apetitai. Partijos ne juokais pradeda ruoštis naujam šuoliui. Jos nusileidžia į požemius, pasivadina naujais vardais ir visos iš naujo atsistoja vienybės apaštalų rolėje. Prasideda įvairiausios jungimo kombinacijos, kurios grindžiamos vienybės idėjomis, bet iš tikrųjų yra nė daugiau nė mažiau, kaip pigūs bandymai vieni kitus apgauti. Nei viena partija šiuo metu skyrium nesijaučia pakankamai stipri ir garantuota dėl savo laimėjimo. Už tai ieškoma pagalbos pas kitas. Pirmiausia apjungimo iniciatyvos griebėsi dešinieji, bet jiems skersai kelio atsistojo kairieji ir nacionalistai. Dešiniųjų kom-

binacijoms nepavykus, pradėjo kairieji. Šiems per didelį triūsą pavyko laikinai sudaryti iš tautininkų, voldemarininkų ir kitų jiems artimų sąjūdžių naują bloką, nukreiptą prieš dešiniuosius. Blokas pasivadino Vyriausiu Lietuvių Komitetu. Šio bloko stiprumas buvo abejotinas, nes jį jungė tiesiog bėdos interesas - atsispirti ir bandyti priveikti dešiniuosius. Dalinai pastangos pavyko: sudarytas naujas politinis organas Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas, į kurį įtraukti ir dešinieji. Organas sudarytas partiniais pagrindais. Partijų atsiradę net daugiau negu buvo pastaraisiais nepriklausomybės laikais /9 partijos/, yra visai naujų ir realiai neegzistuojančių. Vadinasi, vienybė pasiekta prikeliant iš grabo mirusias partijas ir sukuriant fikcijas. Ar ši vienybė ilgai tvers, pamatysime vėliau. Kol kas nuoširdumo ir stiprumo nepastebima. Nors ir susitarę, bet visi eina savais keliais ir tarppartinė kova tebeverda. Sunku tikėti, kad, skyrium eidami, galėtų kada nors sėkmingai kartu mušti. Žvilgterėję į pirmuosius biuletenius ir specialius partinių kovų laikraštukus pamatysime tik dalį partinės neapykantos ir suktų kombinacijų. O ką jau bekalbėti apie kitą dalį, kuri kunkuliuoja spaudos nesiekiančiuose užkulisiuose. Kai vienos skyrium tempia į savo pusę, kiekvienos slaptai daro ir galvoja visai ką kitą, visai nesiderinantį su išreklamuoto organo bendrais tikslais. Nenorėtume šios vienybės neigti, susitarimas, jeigu jis ilgiau tvers ir geru keliu eis, bus šis tas. Bet jokiu būdu vienybė nebuvo ir, be abejo, nebus ilga ir patvari. Pasiekti tikrąją vienybę kaštuoja truputį daugiau. Anot Špencerio, "jokia didelė draugija nėra susidarius iš mažiausių draugijų tiesioginio susidėjimo keliu". Už tai mes ir neturime rimto pagrindo žavėtis ir lyg maži vaikai džiaugtis ant smėlio pastatytais namais. Partijų sudaryta vienybė negali mus patenkinti, ji nėra visos tautos trokštama realybė. Nesibaigiantis organizacijų daugėjimas ir tarp partijų tebevykstanti kova gražias iliuzijas išblaško.

Dėl okupantų skaldymo pastangų ir tautinių mažumų mūsų tautinei vienybei šiuometinio kenkimo nėra reikalo kalbėti. Per okupacijos laiką visiems turėjo paaiškėti, ką daro vokiečiai ir ką daro tautinės mūsų mažumos, kaip vokiečiai-repatriantai, žydai, lenkai, rusai. Jų tikrasis veidas labai gerai išryškėja mūsų nelaimių metu. Taigi iš čia paliestų minčių štai kas mums turėtų būti aišku:

Amžini mūsų tautinės vienybės ir mūsų valstybės priešai yra ir bus svetimieji išorės ir su jais bendradarbiaują atitinkamų tautinių mažumų vidaus gaivalai. Juo bus didesnė laisvė, tuo jie šia pasinaudodami daugiau įsigalės ir vienybę sėkmingiau ardys.

Savieji vienybės kūrėjai, o kartu ir griovėjai buvo ir yra senos politinės partijos, kurioms, kaip matėme, per dvidešimtmetį nepriklausomo gyvenimo metų nepavyko sukurti patvarios vienybės.

Visos gražiausios kalbos ir viešai skelbiamos idėjos nėra partijų veiksmų tikrasis variklis, bet daugiau priemonė jau iš anksčiau įsisenėjusios dėl valdžios kovos.

Mūsų politinės partijos visos yra atsiradusios ne dėl kokių esminių tautos interesų, bet kilusios dėl svetimų įtakų, ir per visą laiką vesdamos tarp savęs kovą, yra daugiau ar mažiau savo rankas susitepusios.

Nei viena partija nepriklausomybės laikais nėra pasirodžiusi daug už kitas pranašesnė. Vienų prieš kitus pučai geresnio negalėjo atnešti. Partijų dievinamos asmenybės buvo daugiau burbulai /a la Kubiliūnas/, bet ne tikrieji tautos vadai. Per dvidešimtmetį talentingų vadų nematėm.

Visi nauji mėginimai buvo per silpni ir partijų buvo arba savo įtakon įtraukiami arba turėjo prieš jas kapituliuoti.

Mes turime į vienybę ieškoti naujų kelių, kas yra ne senų partijų, bet mūsų uždavinys.

V.
LLA įsitikinimai ir atlikti konkretūs žygiai vienybės srityje

Pirmiausia paliesime tuos kaltinimus, kurie ne kartą paleidžiami LLA adresu. Ne vienas šios organizacijos narys, nežinodamas LLA tikrojo nusistatymo ir neįvertindamas jos vienybės pastangų, kartais tokius kaltinimus lengva širdimi prisiima. Štai dažniausiai pasitaiką kaltinimai: LLA nenori vienybės, LLA griauna kitų pradėtą seniau darbą, LLA yra atskira kasta, nemananti su kitais skaitytis, LLA yra jaunų karjeristų klika, siekianti karinės diktatūros, LLA nesiskaito su demokratiniais principais. Tai visa eilė kaltinimų, kylančių iš nesupratimo ir piktos valios. Tačiau LLA, nepaisydama tų kaltinimų, sparčiai ir drąsiai žengia pirmyn, nes kas šioje organizacijoje daroma, nedaroma be plano ir įsitikinimo. LLA ir vienybės atžvilgiu nuo pat pradžios turi savo nuomonę ir ja vadovaujasi.

Esame tvirtai įsitikinę, kad tautinės vienybės neįstengė ir neįstengs sukurti senos politinės partijos. Nesvarbu, ar jos visos eis prie vienybės susitarimo keliu, ar kuri viena bet kokiu būdu pasišaus apjungti. Gali sena partija tapti tuo pačiu angelu, vis tiek niekas ja netikės ir jos vienybės pastangos bus bergždžios. Įsisenėjusi neapykanta ir tamsios praeities dėmės visada užkirs kelius į pasisekimą.

Tautinės vienybės pagrindu laikome stiprią tautybę, ugdomą ne kokiomis kosmopolitinėmis idėjomis, ne tarptautinio mesijanizmo manijomis, bet, kaip viename LLA Vado atsišaukime pasakyta, "iš aukščiausių tautos interesų išplaukiančiomis ir mūsų lietuviškose širdyse įaugusiomis idėjomis". "LLA pripažįsta, kad tautinė kultūra gali reikštis įvairiomis kryptimis, tačiau tautos dvasia, jos istorija, jos papročiai ir gyvybiniai interesai turi būti nuolatinis idėjinis šaltinis ir vertybių kriterijus. LLA visada kovos su lietuviškumą neigiančiomis ar jo nepaisančiomis kultūros srovėmis ir idėjomis" /LLA programa/. Mūsų senos partijos savo laike ne tik svetimoms idėjoms nesugebėjo atsispirti, bet iš svetimų idėjų kilo. Tautybė stiprėja, kada tautietis turi pritinkamą vietą savo

valstybėje, o nėra tautinių mažumų pastumdėlis. Todėl mes pasiryžę atstatyti tautinę valstybę, kurioje iš tikrųjų, kaip mūsų programoje pasakyta, "lietuviams turi būti pripažįstama visose srityse iniciatyva ir vyraujanti reikšmė". O to per visą mūsų partijų valdymo laiką realybėj mes nematėme.

Vienybė įmanoma, kada partijos asimiliuojasi ar yra tiek silpnos, jog negali laisvai žaisti plačiomis tautos masėmis. Senų partijų susilpninimo ir išgyvendinimo uždavinys yra visų tautiečių uždavinys, o ypač naujų tautinių sąjūdžių, kurių tarpe yra LLA.

Vienybę sukurti gali ir yra tam tikslui pašaukta jaunoji Lietuvos karta, kurios kraujas švaresnis nuo svetimybių ir seno partijų fanatizmo, ne be reikalo į šią organizaciją pirmoj vietoj jaunoji karta priimama ir jos reikšmė akcentuojama. Kada jaunimas bus susibūręs į naują, sveikais tautiniais pagrindais formaciją, partijų lyderiams išslys iš rankų svarbiausias partinių kovų įrankis.

Geriau pamažu eiti prie tvirtos ir pastovios vienybės, negu greitai prie silpnos ir netikros. Vienybės pagrinduose turi būti ne akimirkos interesai, kuriais kurdamos vienybę remiasi senos partijos, bet svarbūs , aukščiausi ir netrumpalaikiai tautos bei valstybės interesai.

Tvirta vienybė įmanoma pasiekti per darbą ir drausmę, o ne per amžinai nesibaigiančius posėdžiavimus. Laisvas palaidumas ir tušti plepalai daugiau suskaldo, negu sujungia. Tai mūsų įsitikinimai.

LLA organizacija yra nauja, negimusi iš kokios srovės ar senos partijos, bet naujai pradėta iš visų pakraipų lietuvių. Ji neatsinešė į gyvenimą kitų nepalankių mūsų tautai svetimybių ir seno užkietėjusio grupės egoizmo. LLA kilo tikrai dėl svarbių tautos reikalų. Ją pagimdė ne įsisenėjęs noras valdžios, bet tėvynės meilė ir kova dėl jos ateities. Jau pirmajame pionierių susirinkime buvo pabrėžta, kad mūsų draugystė išeina iš asmeniškumo /.../, mūsų draugystės aukščiausieji tikslai po priesaikos akto tampa kova dėl nepriklausomybės ir tolimesnės tautos gerovės.

Organizaciją kuriant, buvo nuoširdžiai kviesti ne prisidėti, bet sudaryti vadovybę visų pagrindinių srovių atstovai, kurie, deja, turėdami atskirus savo partijų kromelius nesiteikė šiam naujam darbui ryžtis, nes partija jiems garantavo laimėjimą ir valdžią. Šiandien partijos mus kaltina dėl to, kad mes su jomis nenorį bendradarbiauti. O kas mums beliko, kai mūsų siūlymus ir be jokių užkulisių norus jos atmetė. Mes nemokėjome ir negalėjome duoti jų atstovams šiltų vietų, nes neturėjome. Šiandien to irgi niekam nežadam. Neužpelnyti ir nelaiku pasireiškią šios organizacijos viduje egoistiniai apetitai kaip tik yra tramdomi. Partijoms toks nusistatymas atrodo labai naivus ir už tai čia jų nuoširdžiam darbui nepritrauksi, nes jau iš seno iki kaulo ir kraujo yra įaugęs realus asmeninės naudos siekimas.

Taip pat vienybės dėliai iš partijų energingai traukiame gerąjį ir nuosaikųjį elementą. Žinoma, partijos tokį darbą laiko ardymu, gi mes jį laikome nauju statymu. Kitokiu būdu su partijomis susikalbėti neįmanoma. Kai jos pasijus

maža ką beturinčios, kalba bus lengvesnė.

Nuo pat pradžios ištvermingai išlaikome savo liniją niekur nepasiduodamos partijų užgaidoms. Ne vienas abejojantis savo pajėgumu ir matydamas savo rajone stipriai stovint partijas mėgino nuleisti rankas, bet LLA Vadovybės buvo sudraustas ir iš naujo paskatintas į darbą, kad ne nuolaidomis partijas ugdytų, bet nenuilstamu darbu jas dildytų.

Partijų šulai mėgino skverbtis į LLA organizacijos vidų su tikslu /.../ ją sau pasijungti arba sugriauti. Ir čia buvo griebtasi priemonių, dėl kurių tie patys kombinatoriai šiandien mus uždara kasta drįsta vadinti /.../, piktos valios žmonėms mes esame uždara kasta.

Žmonių saistymas ir narių atranka čia vyksta pagal lietuviškumą /.../ sąžiningumą ir konspiracijai tinkamumą, nepaisant kokios pakraipos žmogus bebūtų. Senos partijos nors šitaip ir norėtų daryti, bet negalėtų.

Organizacija nuo pat pradžios išorės priešų atžvilgiu užėmusi griežtą liniją ir nesusižavėjusi jokiomis svetimybėmis. Jos programoje taip pat nerasime nieko, kas galėtų vienos ar kitos pakraipos žmogų kiršinti. Joje randami pagrindiniai dalykai, bet ne ginčus bekeliančios antraeilės smulkmenos.

Tolerancija viso, kas kitų padaroma gero, platinimas visų spaudos /.../ tik neduoda jokio pagrindo kaltinti LLA prieš kitus piktu nusistatymu.

Bet prie visa to prisideda milžiniškos LLA organizacijos pastangos sucementuoti į naują vienetą ideologiniu atžvilgiu mišrią masę. Jos nėra veltui, nes po tam tikro laiko ir buvę partiniai priešai čia susitinka kaip brolis su broliu.

Štai, kaip mūsų suprantama ir kaip daroma tautos vienybė. Jeigu demokratijos šalininkai išdrįsta mus vadinti karjeristais, tai jiems šis žodis šimtą kartų geriau tinka. Mes pradėjome iš naujo ir ką padarėm, tai ne per kombinacijas, bet per nežinančią ribų riziką, per nežinantį poilsio darbą, per nežmonišką veržlumą. Jie mums sako, jog mes techniškomis priemonėmis - jėga, atseit lengvu būdu siekią užgrobti valdžią. Dėl jų norų mes čia nekalbėsime, nes juos per daug gerai pažįstame. Bet irgi nesutiktume, kad jie savo tikslų siekia sunkesniu būdu. Mums karinė jėga ne iš dangaus nukrito, ne per tarybas buvo laimėta. Jos sukūrimui esame padėję daugiau jėgų, negu jie gali įsivaizduoti. Kas pats yra pajutęs tuos pavojus ir visokios rūšies sunkumus kuriant bei ugdant LLA, tam visi iš šalies ateiną kaltinimai ir klaidinimai negali sukelti jokių abejonių, tam aišku, kiek kaštuoja plepalais kurti vienybę ir kurti tokią ir taip kaip, LLA kad kuria. "LLA vertina tokią vienybę, kuri kilusi ir subrendusi ant teisingų pagrindų, kuri gimsta dabartinėje kovoje už tautos egzistenciją ir atrankos keliu organiškai apima geriausią tautos elementą. Tokia vienybė ne lengvai pasiekiama, bet yra tvirta vienybė. Vienybė, sulipdyta partinių išskaičiavimų įtakoje bet kokia kompromisų kaina, pripažįstanti partijoms teises, paisant pamatuotų ir nepamatuotų neprotingų norų, lygiai toleruojanti realybes ir fikcijas, darbą ir nedarbą, jėgą ir silpnybę, tai ne vienybė, bet silp-

nybė /LLA Vado atsišauk. Vasario 16 proga/.

VI.
Baigiamosios praktinės išvados

Iš to, kas buvo išdėstyta, kiekvienam LLA nariui pravartu būtų prisiminti šias trumpas išvadas:

1. LLA kovoja dėl tobulesnės ir pastovesnės vienybės, kuri ne taip greit pasiekiama. Todėl LLA narys vietoj žavėtis akimirksnio interesų sulipdyta vienybe, tegul būva kantrus ir ištvermingas LLA kuriamos vienybės darbe. Vienybė reikalinga ne akimirksniui.
2. Vienybei narys patarnauja ne pasyviai partijoms nusilenkdamas ir tuščiomis kalbomis, bet savo sąmoningumu ir prideramu savo pareigų pildymu.
3. Kiekvienas naujai užverbuotas narys turi tuojau būti apšarvuotas vienybę liečiančiomis žiniomis ir įvestas į konkretų darbą.
4. Kitų organizacijų bei partijų atžvilgiu narys visada išlaiko taktą ir šaltą kraują, nevartoja neleistinų priemonių ir paiso dorovės reikalavimų. Partijų pastatytos kliūtys turi būti nugalimos darbu ir apsukrumu, o piktos valios užpuolimai kaip į uolą turi atsimušti į sąmoningą LLA nario kietumą.
5. Kiekvieno nario pareiga būti drausmingam ir savoj organizacijoj duoti gražų vienybės pavyzdį.
6. Dėl tvirtesnės vienybės yra neišvengiama laikina kova. Kovą su senomis partijomis negalima laikyti kūrimu. Nusileidimas partijoms vienybės reikalo nepataisys ir natūralios tarppartinės kovos nesustabdys. Jei kova nevyks tarp mūs ir senų partijų, ji vyks tarp kitų partijų. Mes, partijoms nusileidę, pasmerktume ligšiolinį savo darbą ir taptume aklu jų tarpusavio kovos įrankiu.

LIETUVOS LAISVĖS
ARMIJA

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.113-117. (originalas -mašinraštis)

7. Lietuvos Laisvės Armijos vadovybės parengta apžvalga "NKVD darbų metodai Sovietų Sąjungoje"

NKVD DARBŲ METODAI SOVIETŲ SĄJUNGOJE

Žvalgas /agentas/ duotą uždavinį įvykdys tiktai tada, kai veikimo laisvė nebus varžoma pašalinės įtakos ir kai jis galės laisvai /.../ atsižvelgdamas į visas aplinkybes. Pvz., žvalgui buvo pavesta surinkti tam tikrus duomenis važiuojant iš vietovės A į B. Bet jam tas visai nepavyko, nes buvo suorganizuo-

tas jo sekimas; geriausiu atveju uždavinys gali būti įvykdytas tik dalinai. Tas pats ir antru atveju, kada žvalgas bus išaiškintas ir suimtas. Tuo atveju uždavinys liks neįvykdytas.

Panašiai bus, jeigu žvalgas pilnumoje neišaiškins aplinkybių, kuriose jam reiks dirbti ir nežinos būdų, kurie laiduotų jo saugumą. Pastaruoju atveju jo veikimas pasireikš šioj formoj:

Sakysim, pasiekė užfrontę laimingai /nušoko su parašiutu/ ir, nieko negalvodamas, atrodo, gali tęsti toliau savo darbą. Vienok praktikoje kitaip, juk reikia žinoti, kad kiekvienoje valstybėje veikia kontržvalgyba.

Kontržvalgybos funkcijas SSSR vykdo labai tankus NKVD skyrių tinklas. Jeigu žvalgas dirba pafrontėje, tai jis susidurs su ypatingais NKVD skyriais, veikiančiais divizijos bei armijos operaciniame plote.

Iš to matome, kad didžiausias priešas veikiančio žvalgo svetimoje teritorijoje yra kontržvalgybos skyriai. Svetimoj teritorijoj žvalgui kovoti su kontržvalgyba nėra prasmės, nes tokias kautynes jis visuomet pralaimės, todėl, kad jis veikia vienas ir izoliuotas. Tuo tarpu priešo kontržvalgyba veikia visu valstybiniu aparatu /tūkstančiai žmonių/. Suprantama, kad į tokią kovą žvalgas negali stoti.

Kaip žvalgas turi kovoti ir ar ta kova yra įmanoma?

Žvalgas turi atsiminti, kad, kada jis uždavinį atlikęs grįžta į štabą nesuimtas ir neišaiškintas, jis kovą laimėjo. Iš to seka išvada, kad žvalgas turi visas sau pavojingas vietas apeiti ir taip pat aplenkti K.Ž.T., /Kontržvalgybos Tarnyba/, kuri yra išstatyta jam sugauti arba jį išaiškinti. Čia ir bus žvalgo kova su K.Žvalgyba. Ryšium su tuo yra senas rusų priežodis: jeigu žinočiau kur duobė, būčiau ją apėjęs; jeigu žinočiau kur parkrisiu, šiaudų pasidėčiau. Bet čia žvalgui gresia ne paprasta duobė ar parkritimas, bet represija su žiauriomis pasekomis.

Prieš pradėdamas paskaitą apie žvalgą /agentą/ apsistosiu ties ČEKA OGPU ir NKVD istorija. ČEKA, OPGU ir NKVD yra žydiškojo bolševizmo rinktinių teroristinis organas, užvaldęs apgavystės keliu tautinę Rusiją. Ilgo karo pasekoje išardytas tautos ūkis, nuteikęs tautą prieš esamą valdžią, sukėlė masinį dezertyravimą armijoje, todėl Leninas laike vasario revoliucijos metė šūkį: "Šalin karą, valdžią valstiečiams ir darbininkams; žemė valstiečiui, fabrikas darbininkui". Tokiu būdu bolševizmas, apgaudamas rusų tautą, paėmė valdžią.

Paimti valdžią, tai tik pradinis reikalas. Paskutinė ir pagrindinė dalis - sugebėti ją išlaikyti.

Tauta, pasijutusi apgauta, ėmė reikšti nepasitenkinimą ir organizuoti ginkluotus sukilimus Kaukaze, Sibire, Baltarusijoj ir kt. Bolševikai tai supratę suorganizavo komisiją su ypatingais įgaliojimais /črezvučainaja upolnamočenaja komisija/ su teise nuteisti žmogų mirti. Iš čia ir kilo pavadinimas "Čeka". Paskutinį rusų tautos laisvės troškimą paskandinę kraujo jūroje ir įvarę jai

baimės per Čeką, bolševikai sugebėjo laikinai įsistiprinti valdžioje. Toliau sekė įvairūs žydų teroro veiksmai, kurių rezultate neliko nei vieno kiemo ar namo, kur nebūtų NKVD agentų išaiškinti ir suimti "liaudies priešai". Kariuomenėje, kaip pagrindiniu baudžiamuoju veiksniu buvo steigiami ypatingieji skyriai.

NKVD pažinimas /uniforma/. NKVD apranga yra panaši į kariuomenės, tačiau turi šiuos skirtumus:

a/ kepurė šviesiai mėlynos spalvos su raudonais kantais,

b/ emblema - ant rankovės apvalios formos laurų vainikas, jo viduryje - pjautuvas ir kūjis,

c/ apykaklės /petlicos/ kampai rausvos spalvos su rožiniais kampukais.

Pastaba: Pafrontėje NKVD daliniai slaptumo sumetimais dėvi karišką /toje srityje veikiančio dalinio/ uniformą.

NKVD ORGANŲ DARBO METODAI

Divizijos sąstate /12 000 žmonių/ yra 600 agentų. Ir paprastai NKVD tinklas yra labai tankus, pvz., 300 kiemų kaime skiriama 30-40 agentų, slaptai dirbančių NKVD žinioje.

I. Žinių skyrius

Jis susideda dar iš šių poskyrių:

a/ Patriotinė agentūra, kuriai žmonės verbuojami iš patriotinių sluoksnių. Jie vadinami ne viešais NKVD darbininkais ir konkretūs uždaviniai jiems neduodami. Vienok ir jie nesąmoningai teikia NKVD žinias. Šių žmonių patriotizmas ir toliau neatitinka vyriausybės siekimų. Pvz., iš vieno R.Armijos pulko mūsų pusėn perėjo 17 raudonarmiečių. Patikrinus paaiškėjo, kad jų tarpe buvo 5 NKVD pranešėjai.

b/ Pranešėjas-informatorius fiksuoja ir praneša NKVD organams apie kalbas ir veiksmus jo pažįstamame ratelyje. Jis naudojamas tarp patenkintų žmonių Sov. Sąjungoje. Pranešėjas-informatorius sudaro visos agentūros tinklo pagrindinę dalį ir yra verbuojamas iš patikimų asmenų.

c/ Butų pranešėjai seka žmones jų butuose: ką jie veikia, kas pas juos lankosi, atsilankiusiųjų tikslai ir t.t.

d/ Priešdiversantiniai pranešėjai. Jų uždavinys užkirsti kelią diversijai, laiku apie tai pranešti ir net patiems sulaikyti. Šiam darbui verbuojami patikrinti komunistų partijos nariai ir komjaunuoliai.

e/ Aplinkos pranešėjai teikia žinias apie karių santykius su vietos gyventojais ir nustato jų ryšio laipsnį bei pobūdį. Šiam darbui verbuojami, panašiai kaip būtų sekėjai, iš ten gyvenančių.

f/ Milicinės veiklos sekėjai. Jų uždavinys aiškinti milicijos pavestus klausimus.

g/ Kontroliniai pranešėjai. Jie naudojami sekti kitų pranešėjų darbą. Verbuojami iš partijos žmonių.

II. Agentūra

Agentas, t.y. apmokytas ir išmokslintas sekėjas, kuris sudaro NKVD pranešėjų tinklo pagrindą. Jis yra slaptas darbuotojas, kuriam NKVD patiki konkrečius uždavinius, k.a.: politinių partijų, kovojančių prieš Sov. Sąjungą, diversijų, teroristinių aktų ir kt. aiškinimą. Į šią pranešėjų kategoriją verbuojami žmonės iš įvairių tiek patriotiniai nusistačiusių sluoksnių, tiek antisovietinėje veikloje pasireiškusių asmenų, t.y. tokių, kurie NKVD yra sekami.

Patriotiškai nusiteikusių žmonių darbas NKVD organuose suprantamas ta prasme, kad jie nesąmoningai atveria savo širdį savo bendraminčiams, kurių tarpe būna NKVD agentų.

Kyla klausimas, kaip priverčiami dirbti patriotai NKVD naudai? Numatytas žmogus yra smulkiai ištiriamas - jo būdas ir surenkama jį kompromituojanti medžiaga, sustatomas protokolas, jis pakviečiamas NKVD ir pastatomas jam klausimas: ar su mumis, ar prieš mus? Tokiu būdu priverčia žmones jiems tarnauti.

Agentai skirstomi šitaip:

1. Slapto politinio skyriaus agentas - vykdo konkrečius uždavinius, parinktus NKVD paskiriems žmonėms.
2. Žygio agentai - naudojami darbui aprėžtam maršrute. Jie yra geriausi visų agentų esamam tinkle. Verbuojami iš žmonių, tarnaujančių tiekimo įstaigose, kooperatyvuose, laikraščių bendradarbiai, kurie gali judėti iš vienos vietos į kitą, nesukeldami įtarimo. Šie žmonės yra patikimi ir įrodę savo darbu atsidavimą valdžiai.
3. Agentas-aiškintojas - gauna uždavinį nuvykti į tam tikrą vietą apsigyventi, susipažinti su reikalingais žmonėmis, per kuriuos aiškina reikalingus NKVD klausimus.
4. Aplinkos agentas - asmuo iš piliečių, dirbantysis kariškoj srity. Dirba kaip pranešėjas, turi konkrečius uždavinius.
5. Kontrolinis agentas - kontroliuoja kitų agentų darbą.
6. Agentas žvalgas - dirbantis užfrontėj, renka žinias apie kitas valstybes ir jų kariuomenę ir politinę padėtį. Šis agentas, jei jis dirba kariaujančioj valstybėj prieš Sov. Sąjungą, vadinasi užfrontinis. Agentas žvalgas, dirbantysis nekariaujančioj valstybėj su Sov. Sąjunga vadinasi užrubežinis agentas.
7. Agentas smogikas - siunčiamas į kitas šalis atlikti teroristinių veiksmų.
8. Agentas diversantas siunčiamas į kitas valstybes atlikti įvairiausius diversinius veiksmus. Šie žmonės priklauso partijai ir pasiryžę už savo kraštą atiduoti gyvybę.

III. Tarpinis skyrius /rezidentai/

Rezidentų institucija NKVD sistemoj yra būtina ir NKVD darbe vaidina didelį vaidmenį. Rezidentas, t.y. tarpinė instancija tarp /.../. /.../ sudėties ir bendrai duoda galimybę apjungti didžiulį tinklą /.../. Rezidentų institucija yra būtina, nes slaptam NKVD darbe vidutiniškai yra nuo 8 iki 9 proc. SSSR gyventojų. Vienu kart šie rezidentai gali ir /.../ ir kaime, ir fabrike sekti darbo slaptumą, išlaikyti paslaptyje ryšį vieno ar kito pranešėjo su NKVD. Kaip tai įvykdoma?

Pas kiekvieną NKVD įgaliotinį, aptarnaujantį pulką, kiekvienam skyriuj ir kuopoj yra pranešėjai. Bendras skaičius slaptų agentų pulke siekia 650.

Įgaliotinis per mėnesį su kiekvienu pranešėju turi susitikti 3-4 kartus, kas praktiškai neįmanoma; be to, dažnas lankymasis pas tą patį asmenį iššifruotų jį. Tad sėkmingesniam darbui kiekvienoj kuopoj verbuojamas slaptas darbininkas /rezidentas/, kuriam yra išduodami visi kuopos pranešėjai. Kuopos suvestoji pranešėjų grupė vadinasi rezidentūra.

Pastaba: ryšiui rezidentui perduodami tik pranešėjai, o agentai paliekami pas pulko įgaliotinį. Pranešėjai žino tik savo rezidentą, kitų pranešėjų, su kuriais surištas rezidentas, jie nežino. Raud. armijos kuopų pranešėjai vedami į kuopų rezidentūrą, o teritorijos - į miestelių.

Be aukščiau paminėtų visos eilės NKVD pareigūnų yra dar pareigūnai, kurie seka vienas kito darbą ir gyvenimą.

Išorinis sekimas.

NK išorinis sekimas vykdomas tokiais atvejais, kai pakankamai yra žinoma apie nusikaltimą vieno ar kito asmens, tik norima papildyti turimą medžiagą, arba per jį sužinoti apie kitus, pvz., numatomas susitikimas tam tikro ratelio žmonių.

Išorinio sekimo agentai yra labai svarbūs pareigūnai, todėl jų paruošimas trunka porą metų ir jie apmokami labai brangiai. Tokios rūšies sekimams yra statomas pagrindinis uždavinys neišleisti iš akių sekamo objekto ir dėti visas pastangas pačiam būti nepastebėtam. Išorinis sekimas visada yra naudojamas ir ne visuomet būna naudingas, nes sekamas gali pastebėti, kad jį seka, ir dingti iš akių. Ypatingų skyrių aparatas, kokio štabo jis bebūtų, etatinių darbininkų specialiam išoriniam sekimui neturi. Tokiu būdu, tenka daryti išvadą, kad pafrontėje tokio išorinio sekimo nėra, kadangi nėra tam specialių darbininkų.

Be to, reikia žinoti, kad artėjant fronto linijai, veikimo rajonuose pradeda veikti ypatingi skyriai, o tarnyba apylinkių valdybų evakuojasi gilumon. Taip pat reikia atminti, kad išoriniu sekėju gali būti ir moteris.

Op. agentūrų darbų organizacija.

Kokiu būdu NKVD organams pasiseka sekti daugmilijoninę Sov. Sąjungos gyventojų masę?

Kokiu būdu vienam ar kitam žmogui, veikiančiam antibolševikiniame darbe

organizuojamas sekimas?

Iki kol NKVD organai tęsia sekimą vieno ar kito žmogaus? Kaip sistematizuojama vienokia ar kitokia medžiaga? Ir galų gale, kokiu būdu užpildomas kontingentas žmonių, kurie savo veikla priešingi Sov. Sąjungos tvarkai?

Visi šie klausimai NKVD darbo sistema iššifruojami, sistematizuojami, tęsiami iki galo. Visi agentūrų operat. darbai atliekami šia tvarka:

a/ išaiškinti kurį nors antisovietinį veikimą vieno ar grupės žmonių,

b/ apstatyti įtariamą grupę agentais, tikslu smulkiau ir nuodugniau išaiškinti,

c/ rasti kompromituojančią medžiagą, sistematizuoti, apipavidalinti ir susikompromitavusius asmenis turėti op. valdžioje,

d/ įvykdžius išaiškinimą medžiagos, vykdyti areštus kitų,

e/ iškvosti suimtuosius,

f/ apipavidalinti kvotos bylą ir kaltininką perduoti teismui.

Išeinant iš tų jų darbų, mums svarbu žinoti:

Kaip sudaro pradinę medžiagą?

Kokiu būdu įtariamam įsteigiama sekimo agentūra?

Ką tai reiškia turėti op. valdžioje ir kam tai taikoma?

Kokiu būdu apibrėžiama ir vykdomas areštas?

Kas tai yra kvota ir jos ypatumai?

Sovietų Sąjungos teisės /įstatymai/.

Visas tinklas pranešėjų, kurie veikia kiekvienam ūkyje, kiekvienam skyriuje Raud. armijos, nukreipiamas painstruktavus, aiškinimui nepatenkintų /.../ valdžia. Toks pranešėjas per savo rezidentą praneša, kad dirbtuvėj /../ jis dirba, raudonarmiečių skyriuj, kuriam jis tarnauja, kaimynus /.../. /.../ jeigu suimtojo atsakymai ne pilnumoje atsako į tardytojo klausimus, tai klausimas /kardas/ nuolat liečia jį ir jis, be abejonės, pralaimės. Natūralu, kad visuma panašių smūgių atsispindi suimtajame ir jis galų gale tokiu būdu gali būti nugalėtas.

Jeigu suimtasis žino apie esamus tardymo bruožus, tai apgalvotais atsakymais gali išvengti pasekų. Pasekos galį būti tiktai tada suimtajam naudingos, jeigu suimtasis užsidarys savyje nuo tardytojo puolimų: atidumas, drąsa ir apgalvoti atsakymai į klausimus jį išgelbės.

Išeinant iš anksčiau pasakytų minčių reikia daryti išvadą, kad tai yra tik bendri rėmai - taisyklės suimtojo laikysenos tardymo metu.

SUIMTOJO LAIKYMOSI APKLAUSINĖJIMO METU TAISYKLĖS

1. Tardant laikytis santūriai.
2. Pasakojant netiesą laikytis tvirtai.
3. Nevengti tardytojo žvilgsnių.
4. Reikšti abejingumą ir didelį nuovargį.
5. Turėti savigarbos jausmo.

6. Atsakinėti tik į temą, turint vieną nusistatymą: "aš ginsiuosi".

7. Ką tardytojas nesakytų ir kaip jis neprikalbinėtų sakyti tiesą, siūlant įvairias lengvatas, suimtajam netikėti.

8. Savo santūrumu, kuris pasireiškia abejingumu ir nuovargiu, priversti daugiau kalbėti tardytoją. Atmink, tardymo metu tardytojas, priverstas daugiau kalbėti, išpasakos, ką tardomieji organai turi prieš tave.

9. Nė vieno tardytojo klausimo nepraleisk be dėmesio, tiriant jį, kas tame slepiasi, ir tik tada atsakyti į klausimą.

10. Tardymo metu priversk save greit galvoti ir greit susiorientuoti.

11. Klausime visada įžvelk spąstus sau.

12. Netikėtas klausimas teneišveda tavęs iš pusiausvyros.

13. Kartą duotų parodymų nekeisk.

DAIKTINIAI ĮRODYMAI

Daiktinius įrodymus tardytojas turi tik tada, kai suimtasis yra neatsargus ir neprisilaiko taisyklių. Sulaikant suimtąjį pas jį randama radijo stotis, žiebtuvėlis vokiečių gamybos, rūkomojo popieriaus, įgyto vokiečių teritorijoje, vokiško laikraščio gabaliukas, štampai ant baltinių ir rūbų. Šie išvardinti daiktai ir yra daiktinis įrodymas, - medžiaga apkaltinimui.

Radus kratos metu kokį daiktą, kuris tarnautų, kaip daiktinis įrodymas, atsisakyti nuo jo nepatariama, tačiau paaiškinti, kokiu būdu atsirado pas tave; paaiškinimas turi būti panašus į tiesą /radau, pirkau, sumainiau/.

Prieš pradedant darbą Sov. Sąjungos teritorijoje būtina priimti dėmesin visas aplinkybes ir numatyti bei patikrinti tardymui parodymus. Pvz., suimtasis pareiškė, kad jis Maskvos gyventojas, nurodo gatvę, numerį, tarnavo kariuomenės dalyje 280 pulke, baterijos vado pareigose. Bet šie parodymai lengvai patikrinami. Patikrinus Maskvoje, tardomieji organai nustatė, kad suimtasis ten negyveno. Kariuomenės dalies 280 pulko nėra.

Pasiteiravimas Maskvoje, kad suimtasis ten negyveno ir pasiteiravimas apie 280 pulką - jau bus daiktinis įrodymas.

Dėl to būtinai savo parodymą /legendą/ sugalvoti tokius, kurių negalėtų patikrinti.

Žinant struktūrą ir NKVD agentų darbo metodus, lengva apeiti išstatytą tau jų sekimo tinklą ir išeiti nugalėtoju net tuo atveju, jeigu būtum suimtas.

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.47/10. T.3. L.149-151. (originalas -mašinraštis)

KIEK BUVO SUIMTŲ IR ĮKALINTŲ ANTISOVIETINIO PASIPRIEŠINIMO DALYVIŲ LIETUVOJE POKARIO METAIS

Algis Kašėta

Nagrinėdami, kiek pokario metais buvo suimtų antisovietinio pasipriešinimo dalyvių, pirmiausia apibrėšime to pasipriešinimo formas, aptarsime, ką laikome antisovietinio pasipriešinimo dalyviais.

1944-1953m. pasipriešinimas okupaciniam režimui nebūtinai reiškė kovą su ginklu rankose. Galima išskirti tris pasipriešinimo formas: ginkluotą partizaninę kovą, pogrindinę veiklą ir pilietinį pasipriešinimą (nepaklusnumą).

Partizanų sąjūdis – tai karinė visuomeninė savanorių organizacija, veikusi slaptai. Sąjūdis siekė atkurti nepriklausomą, demokratinę Lietuvos respubliką. Kovos priemonės buvo karinis ir politinis veikimas, kurį reglamentavo partizanų sukurti norminiai dokumentai (statutai ir pan.). Sąjūdžio dalyviais buvo laikomi asmenys, davę tam tikrą priesaiką. Sąjūdžio dalyviai buvo skirstomi į: laisvės kovotojus-partizanus, laisvės kovotojus slapukus ir talkininkus. Partizanai buvo vadovaujami atsakingo asmens, viešai nešiojo ginklą, uniformą ir atitinkamus skiriamuosius ženklus.

Jie gyveno nelegaliai (dažniausiai miško sąlygomis).

Slapukai – partizanų rezerviniai kovotojai. Slapukai vykdė ryšininkų, žvalgų funkcijas, o reikalui esant, dalyvaudavo ir karinėse operacijose. Jie gyveno legaliai, daugelis turėjo asmeninį ginklą. Žemaitijoje rezervistai priklausė Organizaciniam sektoriui (OS nariai), kitose Lietuvos vietose buvo vadinami sėsliais partizanais, pasyviais kovotojais arba slapukais. Nuo 1949m. partizanų dokumentuose įsigalėjo terminas – slapukas.

Talkininkai – partizanų ryšininkai ir aktyvūs rėmėjai. Ryšininkai atlikdavo konkrečias partizanų užduotis – per juos buvo palaikomi ryšiai tarp partizanų dalinių, gaunami žvalgybiniai duomenys, apsirūpinama maistu, medikamentais, spaudos gaminimo ir kitomis priemonėmis. Per ryšininkus buvo platinama ir partizanų spauda. Kai kurie ryšininkai slapstėsi, gyveno nelegaliai. Aktyvūs rėmėjai – partizanų bunkerių (slėptuvių) laikytojai (globėjai) – tai nuolat aprūpinantys kovotojus maistu ir kitą pagalbą teikiantys asmenys. Jie gyveno legaliai. Ryšininkų ir rėmėjų funkcijos dažnai buvo panašios.

Pogrindis – slaptas veikimas. Pogrindžio organizacijų nariai veikė prieš okupacinę valdžią neginkluotos, politinės kovos formomis, siekdami Lietuvos valstybingumo atstatymo. Aptariamu laikotarpiu iškilęs partizaninio sąjūdžio vaidmuo nulėmė ir pogrindžio organizacinę veiklą. 1944-1946m. dalis savarankiškai susikūrusių pogrindžio organizacijų ieškojo ryšių su partizanais, norėdami jiems vadovauti, tačiau vėlesniais metais beveik visos pogrindžio organizacijos artimai bendravo su partizanais, buvo ginkluoto sąjūdžio pagalbininkais – aprūpindavo juos spaudos gaminimo priemonėmis, platino jų spaudą, teikė žinias ir pan. Daugelis pogrindžio organizacijų tiek didžiuosiuose miestuose, tiek ir miesteliuose buvo įkurtos partizanų iniciatyva. Ypač gausiai pogrindžio veikloje dalyvavo besimokantis jaunimas – gimnazistai ir studentai.

Pilietinis pasipriešinimas – krašto gyventojų nepaklusnumas svetimos valstybės primestai valiai, nevykdant okupacinio režimo karinių, politinių ir ekonominių reikalavimų. Tai – vengimas tarnauti okupacinėje kariuomenėje, rinkimų boikotas, priešinimasis stojimui į kolūkius, įvairių prievolių sabotavimas ir kitos pilietinio nepaklusnumo formos.

Pilietinio pasipriešinimo dalyviai nepriklausė organizuotoms partizanų sąjūdžio ar pogrindžio struktūroms, tačiau partizanų veikla turėjo jiems ne-

mažos įtakos. Beveik visa kaimo visuomenė besąlygiškai rėmė laisvės kovotojus ir vykdė jų nurodymus, todėl jų pilietinio pasipriešinimo negalime laikyti visiškai stichišku.

Nagrinėdami, kiek pokario metais buvo suimtų antisovietinio pasipriešinimo dalyvių, pirmiausia remsimės okupacinių represinių struktūrų apskaitos dokumentais, todėl turime aptarti MVD ir MGB raštvedybos terminologiją. (Visi dokumentai buvo rašomi rusų kalba). Bet kokia pasipriešinimo forma vadinama "antisovietiniu veikimu".

Pagal komunistinės ideologijos stereotipinę schemą, ginkluotas lietuvių priešinimasis buvo traktuojamas kaip politinis banditizmas, o laisvės kovotojai partizanai vadinami "banditais". Partizanų talkininkai (ryšininkai ir rėmėjai) – "banditų pagalbininkais". Pogrindžio nariai įvardijami kaip "nacionalistinio" arba "antisovietinio" pogrindžio dalyviai. Pilietinio pasipriešinimo dalyviai vadinami "antisovietiniu elementu".

Sulaikymų ir areštų motyvai

Pirmiausia sovietų represinės struktūros ėmėsi sudarinėti "nepatikimų" asmenų ir "liaudies priešų" sąrašus. Šis darbas buvo pradėtas, dar neįžengus į Lietuvą. Jau 1944m. birželyje buvo sudarytas sąrašas, kuriame figūravo 1510 asmenų, įvardytų "tėvynės išdavikais"[1]. Tai daugiausia vokiečių okupacijos metais dirbusių vietinėje savivaldoje, policijoje arba viešai (per spaudą) prieš bolševizmą pasisakę žmonės. Pavyzdžiui, kaunietis Jurgis Straižys įrašytas dėl antisovietinio straipsnio spaudoje, o Juzefa Sadakauskaitė iš Raseinių už dalyvavimą sudarant dokumentų rinkinį apie bolševikų nusikaltimus Lietuvoje 1940-1941 metais[2].

Vėl okupavus kraštą, čekistai iš karto puolė naudotis Lietuvos valstybinių archyvų fondu. Čia rausėsi specialiai archyvams sudarytos NKVD – NKGB žinybų darbo grupės, kurios sudarinėjo sovietinei valdžiai "pavojingų" asmenų kartotekas ir sąrašus[3]. Į juos pateko buvusių Lietuvos politinių partijų veikėjai, visuomeninių organizacijų vadovai, karininkai ir šauliai. Kiti į "juoduosius" sąrašus pateko ne dėl savo realios veiklos, bet dėl socialinės (pagal bolševikus – klasinės) padėties, profesijos (pvz. dvasiškiai), giminystės ryšių arba pomėgių (filatelistai, esperantininkai ir pan.). Buvo peržiūrima visa ne-

priklausomos Lietuvos ir vokiečių okupacijos metų spauda, suregistruojami visi "antisovietinių" straipsnių autoriai. Iš pradžių labiausiai stengtasi išaiškinti 1941m. sukilėlius ir tuos, kurie aktyviai reiškėsi vokietmečiu: antinacinės rezistencijos veikėjus, tarnavusius savisaugos daliniuose, policijoje arba Plechavičiaus rinktinėje. Šie žmonės buvo suimami iš karto.

Remiantis archyvuose sudarytais sąrašais, 1945m. pradžioje sovietinis saugumas pradėjo leisti specialias knygas su sąrašais žmonių, ieškomų areštui. Jau pirmoje, saugumiečių tarnybiniam naudojimui skirtoje knygoje, įvardijama 3,6 tūkst. Lietuvos gyventojų, kaltinamų antisovietine veikla nepriklausomybės ir vokiečių okupacijos metais[4]. Pradėta tikrinti sulaikytų asmenų duomenis pagal archyvinę medžiagą sudarytose kartotekose. Ieškoma "kontrrevoliucinės" veiklos pėdsakų. Iš esmės okupantai neklydo. Daugelis antisovietinio pogrindžio organizacijų narių taip pat aktyviai įsitraukė į antisovietinį pasipriešinimą.

Daugiausia Lietuvos žmonių į represinių organų taikiklį pateko dėl šnipų ir slaptų informatorių. MVD-MGB po karo greitai atstatė ir pradėjo plėsti agentų tinklą.

1946m. rugsėjo mėn. Lietuvoje čekistai jau buvo užverbavę apie 10 tūkst. informatorių ir agentų[5]. Žinoma, daugelis šių žmonių buvo tik formalūs agentai, o praktiškai nedirbo. Iki 1952m. MGB šnipų skaičius buvo išpūstas iki 27,7 tūkst., tačiau tų metų pabaigoje čekistai išbraukė 75 proc. nedirbančios agentūros ir paliko tinkle tik apie 7 tūkst. vertingų šnipų[6]. Taigi pakako ir tokių, kurie su malonumu įdavinėjo kaimynus ir bendradarbius. Šnipų įskųstiems asmenims būdavo sudaromos operatyvinės bylos. Jose figūruodavo iki kelių dešimčių žmonių. Operatyvinės bylos objektas anksčiau ar vėliau būdavo suimamas. Iki to laiko per šnipus bandoma surinkti daugiau įtariamąjį kompromituojančių duomenų. Iš suimtojo per žiaurius tardymus saugumiečiai stengdavosi išgauti naujų pavardžių, kurias tuoj pat įtraukdavo į operatyvinę bylą kaip pogrindžio dalyvius. Byla būdavo užbaigiama, kai visi ten figūruojantys asmenys sulaukdavo savo lemties – arešto arba žūties. Reti atvejai, kai bylose figūruojantys asmenys išbraukiami kaip nepagrįstai įtariami. Kitas atvejis – išbraukiama užverbavus informatoriumi arba agentu. 1947m. Lietuvos TSR MGB visiškai arba iš dalies realizavo 54 "nacionalistiniam" pogrindžiui užvestas bylas. Pagal jas areštavo 852, nužudė 34 asme-

nis[7]. 1950m. pradžioje kovai prieš ginkluotą pogrindį MGB buvo pradėję 175 agentūrines bylas, kuriose figūravo 175 partizanų būriai ir 1170 kovotojų[8]. Be to, metų eigoje partizanų būriams buvo pradėtos dar 73 agentūrinės bylos ir 28 bylos neginkluoto antisovietinio pogrindžio organizacijoms ir grupėms. Tais pačiais metais sovietinis saugumas realizavo 36 agentūrines bylas, dėl to – 153 partizanai žuvo ir 41 buvo areštuotas[9]. Kas nulemdavo pogrindžio dalyvių išaiškinimą ir areštus? 1946-1952m. iliustruoja MGB areštų apskaitos knygos:

– pagal agentūrinius duomenis (t.y. vykdant įvairias operatyvines kombinacijas ir pagal šnipų pranešimus) – 56,8 proc.

– pagal tardymų medžiagą (t.y. per tardymus kankinimais ir kitais būdais išgaunant parodymus apie kitus asmenis) – 43 proc.

– ir pagal oficialius duomenis ir gyventojų pareiškimus – 0,2 proc.[10]

Išdavystes dažniau patirdavo miestuose veikiančių pogrindžio organizacijų nariai, ypač gyvenantys legaliai. Jau pirmųjų pokario metų patirtis parodė, kad miškas yra laisvės kovotojams saugesnis už miestą. Pavyzdžiui 1944-1946m. Vilniuje ir Kaune pradėjo veikti nemažai pogrindžio organizacijų (Lietuvos išlaisvinimo taryba, Vienybės komitetas, Lietuvos partizanų sąjunga, Lietuvos tautinė taryba ir t.t.), siekiančių suvienyti krašto rezistenciją, imtis politinio ir karinio vadovavimo pogrindžiui. Tačiau šie centrai po keleto mėnesių būdavo sovietinio saugumo susekami ir sunaikinami. Tai vertė pogrindžio vadovus permąstyti kovos taktiką ir strategiją. Juolab kad partizanams nebuvo garantijos ar tokie centrai nėra MGB inspiruoti. Skaudžią pamoką patyrė kai kurie ginkluoto sąjūdžio vadai, patikėję agento J.Markulio-Erelio atstovaujamo centro buvimu. Dėl to kai kuriose partizanų apygardose buvo suimta daug kovotojų (Didžiosios Kovos apyg. ypatingai) ir ryšininkų.

Areštų būdai būdavo įvairūs. Mieste dažniausiai suiminėdavo naktį. Tokiu laiku numatytą auką būdavo lengviau rasti namuose, be to, būdavo užtikrintas suėmimo netikėtumas ir slaptumas. Taip pat areštuodavo darbe, mokymo įstaigose, reikiamą asmenį iškvietus nuošaliau nuo bendradarbių ar bendramokslių.

Viešumo okupantai vengė. Esant reikalui, griebdavo ir gatvėje, tačiau čia pat įgrūsdavo sulaikytąjį į tam skirtą mašiną. Dažnai numatytą suimti asmenį kokia nors dingstimi kviesdavo į sovietinės valdžios įstaigą arba "išsiųs-

davo į komandiruotę", iš kurios šis į namus jau nebegrįždavo. Vieši areštai buvo daugiau būdingi kaimo vietovėms. Ypač gausu jų būdavo antipartizaninių karinių akcijų metu.

Masiniai gyventojų sulaikymai

Demokratinėje valstybėje sulaikytam asmeniui per 24 valandas privaloma pateikti kaltinamąjį aktą arba paleisti. Sovietinio teroro imperijoje sulaikymas faktiškai prilygo areštui. Nors sovietiniai įstatymai leido sulaikyti žmogų dviem paroms (48 val.), tačiau represinių struktūrų praktika buvo kita, o ypač okupuotoje, bet kovojančioje Lietuvoje.

Čia 1944-1953m. žmonių sulaikymai buvo tapę tokio masinio pobūdžio, kad beveik nebuvo šeimų, iš kurių bent vienam asmeniui nebūtų tekę ilgiau ar trumpiau kalėti "išankstinio sulaikymo" rūsiuose. Vien tik oficialiais NKVD-NKGB žinybų duomenimis, nuo 1944m. liepos iki 1945m. gruodžio mėn. (per pusantrų metų) Lietuvoje karinių-čekistinių operacijų metu šios organizacijos sulaikė apie 100 tūkst. žmonių[11] (žr. 1 lentelę). Be jokios abejonės, tai dar negalutiniai skaičiai. Baudėjų apskaiton pateko tik tie, kurie vienu ar kitu būdu buvo represuoti: prievarta išgabenti kariuomenėn, areštuoti ir išsiųsti be teismo į lagerius, taip pat tie, kurie uždaryti Lietuvoje kalėjimuose ir buvo tardomi arba laukė teismo. Vienai ar kelioms dienoms sulaikyti apskaiton vargu ar pateko, juk iš įvardytų 100 tūkst. sulaikytų asmenų, tik apie 5 tūkst. buvo paleisti[12]. Greičiausiai tai buvo asmenys, kurie ilgesnį laiką praleido areštinėje, tačiau tardytojams nepavyko jiems ko nors inkriminuoti, todėl ir buvo paleisti. 1946m. rudenį MVD inspekcijos pareigūnai, tikrinę "išankstinio sulaikymo" kameras, daugelyje Lietuvos apskričių, rado daug neteisėtai sulaikytų, t.y. neįformintų areštui žmonių. Sulaikytų apskaitos knygų taip pat nebuvo[13]. Galima tik įsivaizduoti, kokia savivalė tokiomis sąlygomis turėjo būti 1944-1945m.

1945m. vien tik nuo birželio 10d. iki liepos 18d. (per 38d.) NKVD kariuomenės 3 pulkai, vykdydami antipartizanines baudžiamąsias akcijas Vilniaus, Trakų ir Alytaus apskrityse, sulaikė 2,25 tūkst. žmonių. Tarp sulaikytųjų įvardyta:

– partizanų – 392,

- partizanų ryšininkų – 299,
- įtariamų partizanavimu – 1066,
- besislapstančių nuo mobilizacijos – 417,
- dezertyrų – 14,
- vokiečių kareivių – 11,
- vokiečių pagalbininkų – 7,
- šaulių – 38,
- be dokumentų – 47 [14].

Apstu pranešimų apie MVDistų siautėjimą ir partizanų išlikusiuose dokumentuose. Štai Dainavos apygardos štabo 1946m. mėnesinėse suvestinėse apie priešo siautėjimą pranešama, kad rugpjūčio 3d. Simno valsč. Struogos km. po susidūrimo su partizanais, baudėjai suėmė 10 vietos gyventojų. Išlaikę

1 lentelė

Žinios apie 1944 07 01 – 1945 12 01 sulaikytus asmenis (pagal NKVD-NKGB duomenis)*

Metai	1944 (nuo 07 01)	1945 (iki 12 01)	Iš viso
Sulaikė karinių-čekistinių operacijų metu	37.982	56.089	94.071
Sulaikė iš atėjusių legalizuotis		7263	7263
Iš viso sulaikė 1944-1945 12 01			101.334
Iš jų tarpo: išsiuntė į kariuomenę	24.100	22.574	44.674
Paleido	680	4614	5294
Perdavė kitoms org.	-	279	279
Areštavo	13.167	35.920	49.087
Iš jų vengiančių karinės tarnybos	1097	4047	5114
Antisov. pogr. org. narių	4762	7660	12.422
Ginkluoto pogr. dalyvių ir rėmėjų	3384	13.883	17.267
Kaltinamų "tėvynės išdavimu" (už veiklą vok. ok. metais)	2819	5754	8573
Kaltinamų šnipinėjimu	546	868	1414
Už kitą antisovietinę veiklą	337	2641	2978

* Buv. LTSR VSKA. F.3. Ap.41. B.131. L.11-12.

areštinėje dvi savaites, 9 iš jų paleido[15]. Laisvės kovotojai fiksavo ir tai, kaip buvo tyčiojamasi iš sulaikytų žmonių. Tokioje veikloje nepakeičiami okupantų talkininkai buvo iš vietinių kriminalinių padugnių surinkti "liaudies gynėjai" -istrebiteliai. Štai vienas iš jų veiklos pavyzdžių. 1948 02 13 Butrimonių valsč. Paliepių km. istrebiteliai sulaikė Laukaitį ir nuvežė į miestelį prie aikštėje išniekintų žuvusių partizanų kūnų, reikalaudami atpažinti savo sūnaus palaikus. Vėliau bruko į rankas lazdą, versdami daužyti išniekintus kūnus[16].

Mokytojas, vėliau žymus Dzūkijos partizanų vadas A.Ramanauskas-Vanagas taip aprašė pirmuosius okupacijos metus Alytuje: "Grįžtant namo, žvilgsnis užkliūdavo už viela aptvertų didžiulių rūsių [...], kuriuose buvo kalinami lietuviai. Visose miesto gatvėse didesni privačių namų rūsiai taip pat buvo paversti kalėjimais. Maisto perdavimo dienomis prie rūsių nutįsdavo moterų ir senių eilės: iš to galėjai suprasti, kiek maždaug kalinių ten sugrūsta. Naktimis vykdavo tardymai, naktimis kalinius kažkur išgabendavo. Dienomis ir naktimis kaimuose šėlo MVD (Vidaus reikalų ministerijos) būriai. Daug kartų mačiau, kaip MVD būrio ir istrebitelių apsupti, vielomis už nugaros surištomis rankom vyrai gatve buvo varomi prie rūsių"[17]. Tokie vaizdai šiurpino ir kitus Lietuvos miestų ir miestelių gyventojus. Jau nuo 1946m. MVD-MGB ataskaitose neberandame metinių ataskaitų apie sulaikytų asmenų skaičių. Paprasčiausiai ji nebuvo vedama. Aukšti MVD-MGB pareigūnai tik konstatuodavo "netvarką", tačiau kelio pažeidimams neužkirto. Pavyzdžiui, 1953m. pavasarį iš Maskvos atvykusi MVD komisija nustatė, kad 1952-1953m. Lietuvoje žmonės būdavo neteisėtai sulaikomi 10-iai ir daugiau parų, tačiau jų skaičius būdavo aiškiai sumažinamas. Taip nuo 1952m. gegužės mėn. iki 1953m. gegužės mėn., tiktai oficialiais MVD duomenimis, nurodoma 43 neteisėtai sulaikyti (daugiau negu 48 val.) asmenys. Daugelis jų už grotų praleido 12 ar net 30 parų. Areštinių tikrintojai įsitikino, kad "daugelio neteisėtų sulaikymų niekas neregistravo ir niekas tam netrukdė, dėl to sekė kiti rimti pažeidimai"[18]. O tie "kiti" pažeidimai – tai neteisėtai sulaikytų (neįforminus arešto) kankinimai, siekiant išgauti prisipažinimą būtų ar nebūtų dalykų, kurie ir būtų pagrindas gauti prokuroro sankciją areštui. Juk paprastai dauguma asmenų buvo sulaikoma be jokių konkrečių įkalčių, sukuriant juos per tardymą. Taip 1953 03 13 Kupiškio raj. MVD sk. viršininkas Zudinas sulaikė Panevėžio miškų ūkio darbininką Skumundurį, įtardamas jį turint ryšių su

partizanais. Apklausos metu mušdamas, sulaužė jam du šonkaulius. Neišgavus prisipažinimo, Skumundurį paleido. Dėl sužalojimo pastarasis ilgai gydėsi ligoninėje. Zudinas, matyt, už nemokšišką mušimą buvo... išbrauktas iš komunistų partijos.

1953 05 18 Ramygalos raj. MVD 2 N sk. viršininko pavaduotojas Makoveckas sulaikęs Lukoševičiūtę, žiauriai sumušė ir bandė išprievartauti.

Pavyzdžiui, 1952m. liepos mėn. Simno raj. MGB sk. operįgaliotinis Vitukynas, vadovavęs partizanų paieškos operacijai rajono kaimuose, sulaikė 5 valstiečius ir tardydamas juos žiauriai sumušė[19].

Tokie atvejai tai neišimtis, greičiau išimtis buvo tai, kad patys MVD-MGB struktūrų pareigūnai keletą iš jų įvardijo.

Sulaikytus asmenis kankinti tardytojams buvo patogiau, kadangi už "neinventorizuotas" aukas praktiškai jokios atsakomybės nebuvo. Todėl daugelis mirtinai užkankintų išankstinio sulaikymo rūsiuose žmonių taip ir "dingo be žinios". Budeliai neišduodavo artimiems nei jų likimo, nei jų palaikų. Jei, neišgavus prisipažinimo ar norimų žinių, suimtąjį paleisdavo, būdavo prigrasinama niekam savo išgyvenimų nepasakoti. Dažnas po tokio "paviešėjimo" areštinėje visam gyvenimui likdavo fiziškai suluošintas. Tačiau raudonieji inkvizitoriai rūpinosi ir jiems patekusiųjų siela. Už išdavystę siūloma laisvė ir pinigai. Kad išeitų iš to pragaro, ne vienas sulaikytasis pasirašė pasižadėjimą šnipinėti, tik retai kuris vėliau tai darė. Dažnas lietuvis po patirtų patyčių jau nebelaukdavo kito tokio išbandymo ir stodavo į partizanų gretas.

1953m. pavasarį SSSR MVD komisija priėjo išvadą, kad "daug metų Lietuvos SSR MGB vyravo gėdinga praktika: "daugelis areštų buvo vykdomi ne kaip nuodugnaus agentūrinio tyrimo išvada, surenkant pakankamai įkalčių, o kaip išankstinis sulaikymas, norint tardymo metu išgauti įtariamųjų prisipažinimus, kaip pagrindą areštui"[20].

Taigi okupuotoje Lietuvoje neveikė net ją okupavusios valstybės teisė, o viešpatavo nežabota represinių organų savivalė.

Įkalinti lageriuose be teismo

Šėtoniškas žmonių naikinimo aparatas jau 1944m. rudenį pradėjo "springti" savo aukomis. Visi kalėjimai Lietuvoje buvo perpildyti. Kamerose, skirtose 3-

4 kaliniams, sukišdavo 30-40 suimtų žmonių, o į kalėjimus vežė ir varė vis naujas aukas. Sovietų represiniai organai jau nebespėjo visų suimtųjų ištardyti ir nuteisti. Dar 1943m. spalio 11d. SSRS vidaus reikalų ministras buvo išleidęs įsakymą Nr.494/94, įgalinantį NKVD-NKGB tardytojus "tolesniam spec. tardymui" siųsti suimtuosius į NKVD lagerius[21]. Suimtiems vietoje tik pradėdavo bylą, o tolesni tardymai jau vykdavo lageryje. Sudarius bylą, suimtajam paskelbdavo ir Ypatingojo pasitarimo teismo (už akių) nuosprendį. Nesudarius bylos, suimtasis būdavo paleidžiamas. Štai tokiu "teisminiu" pagrindu iš Lietuvos nuo 1944m. rudens iki 1946m. birželio mėn. net nesudarius bylų o tik jas užvedus, Sovietų sąjungos lageriuose buvo įkalinta dauguma Lietuvoje suimtų žmonių. Pagal vienus MVD-MGB dokumentus, išeitų, kad buvo išvežta apie 10 tūkst. žmonių[22,23,24]. Apie 5,5 tūkst. išsiuntė MVD struktūros ir apie 5 tūkst. MGB-istai[25]. Tuo tarpu 1946 m. rugpjūčio mėn. 18 d. Lietuvos TSR MGB ministro Efimovo pasirašytoje pažymoje, apie 1944 m. liepos – 1946 m. rugpjūčio mėn. 15 d. (per du metus) areštuotų žmonių skaičių, nurodoma, kad suimta 12986 Lietuvos gyventojų, o pastaboje nurodyta: "be to areštuota ir išsiųsta į lagerius nepabaigus tardymo 15615 žmonių. Kartu su išsiųstaisiais iš viso areštuota 28601 žmogus"[26] Kaip matome, tik 45,4 proc. suimtųjų sulaukė teismo sprendimo Lietuvoje, o likusiai daugumai bylos buvo sudarytos jau lageriuose. Ir vėlesnių metų MGB oficialiose ataskaitose už minėtą laikotarpį nurodyti tik Lietuvoje nuteistų žmonių skaičiai, nutylint apie išvestuosius į lagerius be teismo. Šis faktas rodo, kokia gali būti netiksli oficiali sovietinių represinių struktūrų statistika. Susumavus duomenis, kad MGB struktūros išsiuntė apie 15,6 tūkst., o MVD apie 5,5 tūkst. (nepilnais duomenimis) per du metus išeitų, kad iš Lietuvos be teismo į lagerius buvo išvežta virš 20 tūkst. žmonių. Žinių, kad į lagerius tardymams buvo vežama ir vėliau, nerasta. Suimtuosius vežė didelėmis partijomis, kad kalėjimuose atsirastų vietos naujai suimtiems. 1945m. birželio 1d. Kauno kalėjime tokiam išvežimui buvo "apiformintos" (pradėtos) bylos 688 žmonėms, Marijampolės – 535, Vilniaus – 194 ir dar 6 Lietuvos miestų kalėjimuose – po pusšimtį žmonių[27].

Suformuoti "etapai" gyvuliniais vagonais vežami į Vorkutos lagerius. Įkalintiems be teismo buvo toks pats lagerinis režimas, kaip ir nuteistiesiems. Ten, pražūtingomis sąlygomis įkalintieji buvo verčiami sunkiai dirbti (anglies kasyk-

lose ir pan.), todėl greitai fiziškai išsekdavo. Nemaža jų dalis nuo bado, šalčio ir ligų mirė, taip ir nesulaukę bylos sudarymo ar nuosprendžio paskelbimo. Be teismo įkalinti buvo tardomi retai, bylos sudarymas užtrukdavo metus ir daugiau. 1947m. Lietuvos SSR MGB tardymo skyriuje buvo "dirbama" su 1017 bylų 1436 žmonėms, jos buvo atsiųstos įvairiu laiku iš MVD lagerių[28], o 332 suimtiesiems tais metais bylos buvo nutrauktos[29].

Laimė nusišypsojo tiems, kurių bylas dėl įkalčių nebuvimo nutraukė lageryje. Tai jau priklausė nuo lagerio MVD tardytojo "geros" valios. Tačiau faktai rodo, daugelis bylų lageryje nebuvo nutrauktos, o jei pritrūkdavo įkalčių, tai buvo grąžinamos į Lietuvą jų užbaigimui. O kad suimtasis be teismo ir vaduodamasis mirtimi už grotų praleisdavo vienerius ar dvejus metus, dėl šito niekas nesijaudindavo. Ir nors 1946m. antrajame pusmetyje į lagerius be teismo lyg ir nebuvo daugiau uždaroma, tačiau ir 1947m. ne visų 1944-1946m. be teismo įkalintų likimas buvo išspręstas.

Iš 4 tūkst. NKVD 1944-1945m. suimtų ir išvežtų asmenų:

- 85,8 proc. kaltinami antisovietine veikla;
- 13,1 proc. tarnybos Raudonojoje armijoje vengimu;
- ir apie 1 proc. pabėgimu iš okupacinės kariuomenės (dezertyravimu)[30].

Taigi apie pusei tūkstančio iš minėtų asmenų, turėjo būti taikyta 1945m. liepos mėn. sovietinės valdžios paskelbta amnestija, kadangi ji lietė vengusius tarnybos ir dezertyrus.

Deja, kol kas neturime duomenų, kiek išvežtųjų be teismo lageriuose mirė, žuvo, kiek buvo paleista arba už akių nuteista.

Suimtieji už duokles

Dar viena suimamų žmonių kategorija – valstiečiai, laiku neįvykdę žemės ūkio prievolių.

Okupantai Lietuvoje ūkininkus apkrovė nepakeliamomis duoklėmis. Be piniginio mokesčio, faktiškai veltui ūkininkas turėdavo pristatyti grūdų, bulvių, mėsos, pieno, kiaušinių, šieno ir vilnos prievoles priklausomai nuo turimų ha žemės. Valstybinės kainos buvo simboliškos. Jas įvykdžius, ūkininkas likdavo "plikas". Tačiau kitais metais pyliavos būdavo dar padidinamos. Nenuostabu kad daugelis ūkininkų nepajėgė atiduoti tokių duoklių. Įsiskoli-

nusių valstiečių turtas būdavo aprašomas, o patys skolininkai traukiami teisman ir nepriemokos išieškomos prievartine tvarka, nusavinant skolininkų gyvulius, grūdus ir kitą turtą. Didelėmis duoklėmis sovietai stengėsi priversti ūkininkus stoti į kolchozus. Neatiduotos pyliavos buvo geras pretekstas sovietiniam saugumui susidoroti su valstiečiais, remiančiais partizanų sąjūdį, kai kitokiu būdu saugumiečiams nepavykdavo jų kaltės įrodyti.

Vien tik nuo 1946m. rugpjūčio – rugsėjo mėn. už pyliavų nevykdymą MVD Lietuvoje iškėlė apie 900 bylų, pagal kurias buvo suimti 669 ūkininkai[31]. Daugiausia suimta buvo Ukmergės (120 ūkininkų) ir Tauragės apskr. (94 ūkininkai), kur 1946m. buvo ypač stiprus partizanų sąjūdis[32]. Dar nėra žinoma, kiek iš viso kaimo žmonių dėl pyliavų nevykdymo buvo suimta ir nuteista.

Iki 1950m. pabaigos (kai jau buvo sukolektyvinta 90 proc. visų ūkių) prievolės kasmet ir kas pusmetį didėjo keleriopai. Vien tik 1949m. teismams dėl pyliavų išieškojimo buvo perduota 3,5 tūkst. ūkininkų[33].

1944-1953m. suimtų partizanų skaičiai

Pagal vienus sovietinių represinių žinybų (MVD-MGB) duomenimis, 1944-1953m. pateko į nelaisvę apie 18 tūkstančių partizanų, pagal kitus – apie 19 tūkstančių[34].

Šie skaičiai neatitiko tikrovės, ir vėliau tai patvirtino patys saugumiečiai, pripažindami, kad 1944-1946m. suimtų partizanų skaičius buvo padidintas suimtųjų už vengimą tarnauti sovietinėje armijoje sąskaita[35]. Patys MGB pareigūnai konstatavo, kad partizanus nebuvo lengva paimti į nelaisvę. Štai 1945m. balandžio 17d. Alytaus apskr. NKVD viršininkas Černyšovas ministrui J.Bartašiūnui skundėsi, kad beviltiškoje apsuptyje ar sužeisti mūšyje partizanai nepasiduoda, o nutraukia savo gyvybę[36]. Kaip pavyzdį galima paminėti Kalniškių mūšį, kuriame žuvo 44 partizanai, tačiau nė vienas priešui nepasidavė[37]. Koks mažas procentas kovotojų patekdavo nelaisvėn, liudija ir išlikę partizanų dokumentai.

Nuo 1945m. rudens iki 1946m. gegužės mėn. Tauro apyg. Geležinio Vilko rinktinėje iš 200 kovotojų 39 žuvo ir 2 pateko nelaisvėn[38]. Dainavos apyg. Dzūkų rinkt. Kęstučio grupėje nuo 1945m. pradžios iki 1946m. pavasario iš

149 partizanų 27 žuvo ir 4 buvo suimti[39]. Panaši situacija buvo ir vėliau, partizanų jėgoms silpstant, 1951m. Dainavos apyg. Dzūkų rinkt. Geležinio Vilko tėvūnijoje žuvo 19 kovotojų ir 4 pateko į nelaisvę[40]. Pagaliau iškalbinga ir pačių saugumiečių apskaita: pagal Dainavos apyg. Kazimieraičio rinkt. part. Vanago tėvūnijos partizanų sarašą išeina, kad 1949m. šioje tėvūnijoje žuvo 27 ir buvo suimti 2 kovotojai[41]. Taigi žuvusių ir suimtų santykis gana didelis. Tuo tarpu iš MVD-MGB parengtų ataskaitų išeina, kad 1944-1953m. Lietuvoje žuvo apie 20 tūkst., o suimta apie 19 tūkst. kovotojų[42]. Kai kurių metų suvestinėse suimtųjų partizanų skaičius netgi pralenkia žuvusiųjų. Panašūs nelogiškumai krinta į akis, lyginant ir suimtų partizanų, partizanų talkininkų ir pogrindžio narių skaičius (žr. 2 lentelę). 1944-1952m. partizanų talkininkų buvo suimta apie 12 tūkst., t.y. trečdaliu mažiau, negu partizanų. Pogrindžio narių suimta taip pat mažiau – apie 15 tūkst.[43]. O juk didžioji dauguma tiek partizanų talkininkų, tiek pogrindžio organizacijų narių gyveno legaliai (ir be ginklo) ir jų areštai buvo kur kas dažnesni.

Manau, kad sovietinių represinių struktūrų apskaita buvo netiksli dėl šių priežasčių: patys baudėjai painiojosi savo terminijoje – partizanų rezervą, slapukus, įvardydavo kaip aktyviai miške veikusius kovotojus. Partizanų ka-

2 lentelė

1944 07 15 – 1952 10 01 sovietinių represinių struktūrų areštuotų antisovietinio pasipriešinimo dalyvių skaičiai (pagal MGB duomenis)*

Metai	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	Iš viso
Suimta iš viso	8711	19383	11141	6412	4360	4531	3110	3437	823	61908
iš jų:										
partizanų	3079	7747	3056	1501	1338	994	409	548	147	18819
partizanų talkininkų	629	3373	2067	2145	1112	1274	821	791	247	12459
Pogrindžio organizacijos narių	716	4382	3676	1610	1086	1218	1077	943	148	14856
Kitų antisovietinio (pilietinio) pasipriešinimo dalyvių	4287	3881	2342	1156	824	1045	803	1155	303	15796

* Buv. LTSR VSKA. F.3. Ap. 56. B.30. L.175.

tegorijai buvo priskirta ir daug jų talkininkų – ryšininkų ir rėmėjų. Tikėtina, kad tai buvo daroma sąmoningai, norint prieš vadovybę išpūsti savo darbo rezultatus. Be to, 1944-1945m. nemaža dalis sugaudytų nuo mobilizacijos besislapstančių vyrų, buvo įvardyti "banditais", t.y. partizanais. Remiantis jau paminėtais partizanų šaltiniais ir prieštaringa MVD-MGB medžiaga, galima teigti, kad 1944-1953m. Lietuvoje buvo suimta tik apie 10 proc. "likviduotų" žuvusių laisvės kovotojų partizanų, o tai sudarytų apie 2 tūkst. žmonių. Likusius – apie 16 tūkst. (žr. 2 lentelę) reikia priskirti prie suimtų laisvės kovotojų slapukų, talkininkų ir prie pilietinio pasipriešinimo dalyvių (turima galvoje "banditizmu" apkaltinti besislapstantys nuo mobilizacijos žmonės).

Areštai

Išmušus iš sulaikyto žmogaus prisipažinimą, iš prokuroro būdavo gaunama sankcija suėmimui, t.y. įforminamas areštas, iš areštinės suimtasis perkeliamas į vidaus kalėjimą. Suėmimų būdavo ir iš anksto sankcionuotų, ypač tais atvejais, kai ruošiamasi suimti svarbesnius pogrindžio organizacijų veikėjus arba visuomenėje žinomus asmenis. O gauti leidimą areštui nebuvo sunku. 1945m. birželio 13d. NKVD-NKGB įgaliotinis Lietuvoje Tkačenko ir Lietuvos TSR prokuroras Beliasnikovas apskričių NKVD-NKGB viršininkams ir prokurorams leido "išimties tvarka ir atskirais atvejais, kai to reikalauja operatyviniai tikslai, areštuoti asmenis, įtariamus dalyvavimu antisovietiniame pogrindyje arba priešiška veikla ginkluotuose būriuose, be priešlaikinio liudininkų apklausimo ir be demaskuojančių duomenų [...]"[44]. Toliau nurodoma, kad sankcionuotam areštui tokiais atvejais pakanka "operatyvinės medžiagos" (turima galvoje pranešimai) ir išorinio čekistų stebėjimo duomenų[45]. Žinoma, tokie vadovybės įsakymai ir leidimai įteisino visiškai nepagrįstus areštus ir "išimtinių atvejų" buvo labai daug.

Oficialūs MVD-MGB žinybų dokumentai skelbia, kad 1944-1953m. už antisovietinę veiklą (politiniais motyvais) Lietuvoje buvo suimta apie 60 tūkst. žmonių. Iš jų MGB organai suėmė 36 tūkst., t.y. 60 proc. bendro skaičiaus[46] (žr. 3 lentelę). Daugiausia – 33,2 proc. visų areštų buvo 1945m., kai sankcionuotų areštų buvo išduota apie 20-iai tūkst. žmonių[47].

Šie skaičiai kelia abejonių. Manau, kad 1944-1953m. areštuotų asmenų

buvo kur kas daugiau. Į šią apskaitą nepateko ir jau minėti išvežtieji tardymui į spec. lagerius (apie 20 tūkst.).

Represinių organų užfiksuotas sankcionuotų areštų politiniais motyvais skaičius yra mažesnis, negu turėtų būti. Tai patvirtina ir 1946m. spalio 9d. SSRS vidaus reikalų ministro pavaduotojo gen. plk. Apolonovo raštas Lietuvos SSR MVD ministrui J.Bartašiūnui. Šis aukštas Maskvos pareigūnas, vadovavęs MVD darbo Lietuvoje patikrinimui, konstatuoja: "Griežta įvykdytų areštų, tardymų kokybės, bylų ir areštuotų žmonių apskaita nekontroliuojama. Dėl to vietiniai MVD organai vykdė nepagrįstus areštus, o dėl žemos kokybės daugelis bylų iš prokuratūros ir teismų grąžinta užbaigimui. (...) Esama apskaita neatspindi tikros Lietuvos SSR MVD tardomojo darbo padėties[48]. Toliau palyginamos 1946m. 9 mėnesių MVD 1-ojo spec. skyriaus ir tardymo skyriaus apskaitos, kuriose ir bylų ir tardomųjų skaičiai skiriasi šimtais[49].

Pagal 1944-1952m. suvestinių – žurnalų duomenis apie Lietuvoje MGB suimtus žmones (o šiai žinybai priklausė apie 60 proc. visų areštų), galima sugrupuoti suimtuosius pagal socialinę padėtį, tautybę, lytį ir amžių[50,51,52,53].

1944-1946m. MGB kaime suėmė 9.769 – 75,9 proc. – žmonių; mieste – 3.113 – 24,1 proc.

Taigi daugiausia suėmimų buvo kaime, ir tai yra dėsninga, nes pagrindinė beveik 10 metų trukusio partizaninio karo bazė buvo kaimas.

3 lentelė

1944-1953m. (iki balandžio mėn. 1 d.) sovietinių represinių organų politiniais motyvais suimta žmonių (pagal MVD-MGB duomenis)*

Metai	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953**	Iš viso
Suimta iš viso	4162	19973	10760	6416	4481	4699	3407	3396	1131	1649	59249
procentais	7,0	33,7	18,1	10,8	7,5	7,9	5,7	5,7	1,9	1,4	-
NKGB-NKVD	2584	6958	4919	5025	4172	4364	2964	3350	1101	824	36261 61,2%
NKVD-MVD	1578	13015	5841	1391	309	335	443	46	30	-	22988 38,8%

* Buv. LTSR VSKA. F.6. Ap.25. B.187. L.42

** 1953 m. iki spalio mėn. 25 d. MGB - MVD suėmė 951 žmogų (F.3. A.56. B.43. T.3. L.1-2.)

Pagal socialinę padėtį 1944-1952m. MGB suimtieji suskirstyti taip (iš 34.468 suimtųjų):

– 50 proc. – valstiečiai;

– 18,3 proc. – inteligentai ir tarnautojai (iš 1944-1953 03 MVD-MGB suimtų 7918 inteligentų 6267 įvardijami tarnautojais);

– 7 proc. – darbininkai ir amatininkai;

– 5,5 – moksleiviai ir studentai;

– 0,8 – dvasininkai;

– kiti 17 proc. – be aiškaus užsiėmimo (pastabose pažymėta, kad į šią kategoriją pateko suimti valstiečiai, todėl jie sudarė 67 proc. visų suimtųjų).

Pagal tautybę:

– 90 proc. – lietuviai;

– 6,3 proc. – lenkai;

– 1,7 proc. – rusai;

– kiti 2 proc. – Lietuvos tautinių mažumų atstovai (baltarusiai, ukrainiečiai, latviai, vokiečiai, žydai, karaimai).

Pagal lytį: 18,4 proc. – moterys iš (1947-1952m.) MGB suimtų žmonių. 1944-1946m. duomenų nėra.

Pagal amžių 1944-1952m. MGB areštuoti asmenys suskirstyti taip:

– iki 18m. – 6 proc.

– nuo 18 iki 25m. – 27 proc.

– nuo 26 iki 35m. – 27 proc.

– nuo 36 iki 45m. – apie 25 proc.

– nuo 46 iki 60m. – apie 13 proc.

– per 60m. – beveik 2 proc.

Kaip matome, beveik trečdalis suimtųjų jaunesni, nei 26 metų amžiaus.

Suimtųjų pabėgimai

Sovietinis represinis aparatas mokėjo saugoti savo aukas. Tai galima spręsti iš MGB žinybos suimtų žmonių apskaitos. Per 1944-1952m. iš 35,5 tūkst. suimtųjų iš vidaus kalėjimų sugebėjo pabėgti 131 kalinys. Tai sudaro 0,3 proc. visų suimtųjų (žr. 4 lentelę).

Tam tikras pabėgimų rekordas pasiektas 1946m., kai drąsos ir sumanumo dėka laisvę išvydo 65 suimtieji. Ypač nuskambėjo grupinis, 39 žmonių

pabėgimas iš Alytaus MGB kalėjimo. Šiems pasmerktiesiems jau buvo sudarytos bylos su kaltinimais pagal 58-ą straipsnį (kontrrevoliucinė veikla). Uždaryti vienoje kameroje ir "laukdami" teismo, kameroje po grindimis jie pradėjo kasti urvą ir 1946m. balandžio 16 naktį prasikasė po kalėjimo siena ir laimingai pabėgo. Per du mėnesius saugumui pavyko sugauti tik 3 iš pabėgusiųjų[54]. Beveik visi ištrūkę iš Alytaus MGBistų nagų papildė Dainavos apyg. partizanų gretas. Grupinis pabėgimas įvyko 1946m. birželio 3d. vakare iš Mažeikių apskr. MGB areštinės. Pritaikę momentą, du suimtieji užpuolė prižiūrėtoją. Jį surišę, paėmę kamerų raktus ir ginklus, drąsuoliai organizavo 18 kalinių pabėgimą. Kiek vėliau 3 iš jų buvo sugauti[55].

Didelis grupinis pabėgimas įvyko ir 1946m. birželio 13-osios naktį iš Tauragės apskr. MGB kalėjimo. Čia, prižiūrėtojui Gorbačiovui padedant, į laisvę ištrūko 23 žmonės. Tuoj pat sulaikyti saugumiečiams pavyko tik vieną bėglį[56]. Dar 8 kaliniai pabėgo iš MGB transporto ir geležinkelių skyriaus kalėjimo: pavyko išlaužti kameros grotas[57].

Po tokių drastiškų pabėgimų MGB dar labiau sugriežtino ir taip stiprią savo kalėjimų ir areštinių apsaugą. Todėl vėlesniais metais iš sovietinių kalėjimų pavyko ištrūkti tik vienetams. 1952m. šitokių atvejų MGB visiškai neužfiksa-

4 lentelė

Apie MGB suimtus 1944-1952m. (pagal MGB duomenis)*

Metai	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	Iš viso
Suimta iš viso	2584	6958	4919	5052	4172	4364	2964	3350	1101	35437
Nesudarius bylos paleista	45	673	793	912	383	76	64	32	7	2985
Pabėgo suimtųjų	32	18	65	2	7	3	1	3	–	131
Mirė (per tardymus)	8	68	47	35	35	11	8	9	1	222
Perduota kitoms organizacijoms	63	3748	1197	–	–	–	–	–	–	5008
Atiduota teismui	581	3419	4256	6181	5496	4235	3815	3979	1603	33565
Nuteista iš viso (priimtas teismo sprendimas)	166	2885	3352	3146	7346	4029	3312	3094	2365	29695

* Buv. LTSR VSKA. F.6 B.1/4 L.2 L.7 L.11 L.17 L.109 L.171. B.1/5 L.210-214. B.1/6 t.3.7.2. B.25/187 L.49

vo. Nežinoma, kiek buvo bandymų bėgti iš kalėjimų, pasibaigusių nesėkme.

"Aktyvus tardymas"

Pagrindiniai tardymo metodai Sovietų Sąjungoje buvo mušimai ir kankinimai. Tokios priemonės buvo įteisintos pačios aukščiausios valdžios – komunistų partijos vadovybės. Štai tokį dokumentą – šifrogramą 1939 01 1 – slaptai išsiuntinėjo VKP (b) CK visiems respublikų kompartijų CK sekretoriatams ir vidaus reikalų komisarams: "VKP (b) aiškina, kad nuo 1937 metų VKP (b) CK leido naudoti NKVD praktikoje fizinį poveikį. VKP (b) manė, kad fizinio poveikio metodą būtina taikyti ir ateityje aiškių, nepersiauklėjusių liaudies priešų atžvilgiu, kaip visiškai teisingą ir tikslingą metodą"[58]. "Fizinis poveikis" NKVD – NKGB praktikoje reiškė mušti gumine lazda per nugarą ir vidurius iki sąmonės netekimo, tam tikromis apyrankėmis spausti surakintas rankas, adatomis badyti panages, lupinėti nagus, sukinėti ir laužyti blauzdikaulius ir rankų kaulus, tam tikrais spaustuvais spausti vyrų lyties organus, kankinti elektros srove ir pan. Okupavus Lietuvą, šias rafinuotas kankinimo priemones čekistiniai budeliai taikė tiek sulaikytiems, tiek areštuotiems krašto gyventojams. Sulaikytuosius mušė, kad išgautų pretekstą areštui, o įformintą areštui kankino, kad šiam prisipažinus, galėtų sudaryti bylą ir nuteisti. Kankinimai MGB dokumentuose dar vadinami "aktyviu tardymu".

Išduoti leidimą naudoti "fizinio poveikio" priemones areštuotiems asmenims Lietuvoje galėjo MVD ir MGB žinybų vadovai ir pavaduotojai. Oficialiai kankinimus naudojo 1944-1946m. NKVD kovos su banditizmu skyriaus, o nuo 1946 03 15 – kovos su banditizmu valdybos darbuotojai. Valdybos viršininku ir ministro pavaduotoju tapo gen. mjr. P.Kapralovas. Jis turėjo teisę sankcionuoti kankinimų taikymą. Leidimų juos taikyti kreipdavosi jo pavaduotojai -1-ojo kovos su banditizmu skyriaus viršininkas pplk. B.Burylinas ir 2-ojo tardymo skyriaus viršininkas plk. J.Sinycinas[59].

Ypatingai žiauriai buvo kankinami suimti partizanai ir jų ryšininkai. Pirmosiomis suėmimo valandomis ir dienomis, tardytojams reikėjo "karštų" žinių apie partizanų dislokacijos vietas, jų slėptuves ir ryšininkus. Paėmę į nelaisvę sunkiai sužeistą partizaną, baudėjai kankinimais bandydavo išpešti

kuo daugiau žinių iš gyvybės ženklą dar rodančio belaisvio.

O štai klastingai suimtas partizanas P.Pečiulaitis-Lakštingala prisimena: "Taip buvau sudaužytas, kad vos galėjau pastovėti [...]. Mušė pagal planą – nemušė per galvą, kad neliktų žymių, taip pat nemušė per padus, kad dar galėčiau paeiti, nes dar manęs jiems reikėjo [...] buvo trečia para, kaip valgyti negavęs"[60]. Išliko partizanų užrašytos ryšininkės keliskart suimtos Nemuno Bangos (slp.) pasakojimas, kaip MVD-istai kartais tardydavo merginas. Išrengdavo jas nuogai ir kokie 3-4 tardytojai išniekindavo jas iš eilės. Daužydavo per krūtis, lytinius organus... Ir visgi dauguma merginų – ryšininkių nieko neišduodavo[61]. Kai kuriuos nesankcionuotus kankinimus "ištyrė" ir MGB Ypatingoji inspekcija. 1951 12 30 Panemunės raj. MGB skyriaus viršininkas mjr. Kotko ir jo pavaduotojas Rodinas tardydami sulaikytą partizanų ryšininkę Černeckaitę mušė kumščiais ir gumine šlanga. Po tokio trijų dienų tardymo Černeckaitė nuo sumušimų buvo visa mėlyna.

Tardytojai, gavę leidimą taikyti "fizinio poveikio" priemones tardymo metu ir neišgavę reikiamų parodymų, patekdavo nemalonėn. Juk nenuteisti, išleisti į laisvę žmonės išnešdavo už kalėjimo sienų ir žiaurių kankinimų paslaptį. Todėl tokių atvejų buvo reta.

Kai kuriuose represinių struktūrų dokumentuose tiesiai kalbama apie sankcionuotus kankinimus. 1953m. vasaryje Panevėžio m. saugumiečiai išaiškino pogrindinę organizaciją "Aušros tėvūnija". Buvo suimtas J.Cibulskas, K.Diržys, Z.Šekštelė ir P.Krupickas. Pasak tardymo dokumentų, apie savo dalyvavimą antisovietinėje organizacijoje suimtieji prisipažino per tardymus ir be "fizinių priemonių" panaudojimo (kas yra mažai tikėtina), tačiau dėl naujų narių verbavimo parodymų nedavė. Visų organizacijos "Aušros tėvūnija" narių išaiškinimui MVD ministro pavaduotojo plk. Počkajaus nurodymu "fizinio poveikio" priemonės areštuotiems buvo pritaikytos. Tačiau ir kankinimai nepalaužė suimtųjų valios. Kitų organizacijos narių kankintojams nepavyko sužinoti. MVD Vilniaus srities karinis tribunolas nuteisė visus 5 kaltinamuosius 25-eriems metams kalėti. Teisiamiesiems parašius prokurorui skundus, kad prisipažino savo nebūtas kaltes tik dėl mušimo, 1953 06 25 Lietuvos SSR MVD karinis tribunolas atšaukė teismo sprendimą ir pasiūlė peržiūrėti bylą. MVD 4 valdybos viršininkas mjr. Raslanas (garsusis Rainių miškelio budelis) skundėsi tribunolo sprendimu, atseit buvo kankinta sie-

kiant išgauti parodymus apie organizacijos narius, bet prisipažino tik Diržys, kuris po 1,5 mėnesio tardymų paminėjo 5 pavardes, bet paskui ir jis parodymų atsisakė[62]. O štai ką kankintojams jis pats parašė savo pareiškime: "...Jeigu jūs norite, aš viską pasirašysiu, o jei jūs mane ir toliau mušite tai aš pasakysiu, kad į organizaciją "Aušros tėvūnija" užverbavau visus Panevėžio miesto gyventojus". K.Diržį kankino Panevėžyje, vėliau Vilniuje. Jį mušė kumščiais, plakė rimbu, spardė kojomis, o kai šis išdrįso pasiskųsti prokurorui, dar labiau sumušė[63].

Kankinimai nebuvo vien prisipažinimo išgavimo būdas. Taip saugumiečiai patenkindavo ir savo patologinį įniršį bei sadizmą.

1956m. spalio 12d. suėmę paskutinį Lietuvos partizanų vadą A.Ramanauską-Vanagą, raudonieji inkvizitoriai, Vilniaus KGB kalėjime jau per pirmas kalinimo valandas jį žiauriai nukankino – sumušė, išdūrė akį, supjaustė ir išplėšė lyties organus. A.Ramanauskas be sąmonės buvo nuvežtas į Lukiškių kalėjimo ligoninę[64]. Ir tai vyko jau vadinamaisiais Chruščiovo "atšilimo" metais. Deja, saugumo kadrai buvo tie patys, praėję stalininę praktiką. A.Ramanausko operaciją planavo ir vykdė KGB 4 valdybos viršininkas Abukauskas, valdybos 2 skyriaus viršininko pavaduotojas Dušanskis (1989m. išvykęs į Izraelį), KGB pirmininko pavaduotojai Martavičius ir Sinycinas bei pplk. Raslanas. Tuo metu LSSR KGB vadovavo gen. mjr. K.Liaudis[65].

Nukankinti per tardymus

Ko gero neįmanoma suskaičiuoti, kiek pokario metais Lietuvoje buvo nukankinta žmonių. Mirtinai nukankintus partizanus įvardydavo kaip nukautus arba mirusius nuo žaizdų. Už sulaikytus, bet neįformintus areštui ir vėliau per tardymą užmuštus asmenis atsakyti nereikėjo. Tokie buvo kaip ir "dingę be žinios". Nurašyti suimtųjų "dūšias" taip pat nebuvo sunku. MVD-MGB organų gydytojai surašydavo aktą, kad suimtasis mirė nuo širdies smūgio ir pan. Pavyzdžiui, 1945 07 04 Tauragės apskr. Eržvilko valsč. NKVD sk. viršininkas Močalovas tardydamas mirtinai sumušė gimnazijos 4 klasės mokinę Onutę Preilauskaitę. Nukankintosios kūnas buvo įmestas į ežerą, o NKVD felčeris Rotanovas surašė fiktyvų aktą, kad Preilauskaitė mirė plyšus širdžiai[66]. MGB 1944-1952m. statistinėse suvestinėse nurodomi tokie "savaime" mirusieji 222

asmenys, t.y. 0,6 visų šios organizacijos areštuotų žmonių (žr. 4 lentelę). Deja, tai buvo tik tie atvejai, kai tardytojai privalo "nurašyti" savo auką. Dėl prastos areštuotų žmonių apskaitos būdavo ir tokių nurašymų. Apie MVD tardytojų nukankintus kalinius nerasta net ir oficialių žinių. Nukankintų, kaip ir žuvusių partizanų, palaikai buvo išniekinami – slepiami sąvartynuose, sumetami į senus šulinius, atmatų duobes. Apie užmuštus tėvus, sūnus ir dukras artimieji negaudavo jokios žinios net ir po daugelio metų. 1946m. pabaigoje Alytaus MGB skyriuje per pirmas tardymo dienas nuo nežmoniškų sumušimų užgeso mokytojo ir partizanų ryšininko Konstantino Bajerčiaus gyvybė. 1947m. pradžioje jo žmonai trys saugumiečiai grąžino vyro žiedą, jo paskutinį atlyginimą ir portfelį. Po keleto dienų vėl užbėgo ir paprašė pakvitavimo už atiduotus daiktus. Mirties liudijimo artimieji negavo iki pat Atgimimo laikų[67]. Vartydami Alytaus saugumo ataskaitas, randame duomenis apie K.Bajerčiaus sekimą, tačiau apie areštą ir nukankinimą – nieko[68]. Nieko iš MGB dokumentų nesužinome ir apie 1946m. pradžioje Druskininkų MVD požemiuose uždaryto Grūto kaimo mokytojo Juozo Kalpoko nužudymą. Didelis lietuvybės puoselėtojas lenkų okupuotame krašte, vėliau antinacinės rezistencijos veikėjas ir pagaliau Dainavos apygardos partizanų ryšininkas – toks buvo šio jauno žmogaus nueitas kelias. Po jo suėmimo, artimuosius išvežė Sibiro tremtin, o apie jo likimą daugiau žinių jie nebegavo[69].

Visgi daugeliu atvejų "fizinio poveikio" priemonės buvo taikomos taip, kad tardomasis išgyventų, kadangi iš jo reikėjo ištraukti parodymus. Išlaikyti nepalūžus nežmoniškus, rafinuotus saugumiečių kankinimus retas kuris pajėgė. Norėdami nutraukti savo kančias ir neišduoti kitų, suimti patriotai bandydavo nusižudyti. Štai 1951 04 30 Kauno MGB skyriuje tardymo metu per kabineto atvirą langą iššoko tardomoji Lenkaitė[70]. Raseinių MGB skyriuje į nelaisvę patekęs partizanas Laurinaitis, nutaikęs progą, pagriebė nuo tardytojo stalo kišeninį peilį ir puolė tardytoją. Šiam iššokus iš antro aukšto per balkoną, Laurinaitis persipjovė sau pilvą ir iššoko iš paskos. Šiuos atvejus užfiksavo patys MGBistai, nubausdami savo kolegas partinėmis nuobaudomis už paliktą atvirą langą ir nevietoje padėtą peilį[71]. O štai Dainavos apygardos partizanų aprašytas kankinimų ir savižudybės faktas.

1946 10 01 MVD pareigūnai pas pil. Rėklaitį, gyv. Alytaus valsč. Kaniūkų km., rado slėptuvę su partizanų ginklais ir spaudos gaminimo priemonėmis.

Nepilnametis šeimininkės sūnus vietoje buvo žvėriškai kankinamas. Nutaikęs momentą, jis nusišovė[72].

Sovietų represinės struktūros nenorėjo palikti istorijai baisių savo nusikaltimų pėdsakų okupuotoje Lietuvoje. Mažą nusikaltimų dalelę, kurios nuslėpti nepavyko, įvardijo kaip "revoliucinio teisėtumo pažeidimus". Dabar šie dokumentai, kurių nespėta išvežti ar sunaikinti, liudija prieš pačius genocido vykdytojus ir jų įkvėpėjus. Šiurpina tai, kaip ciniškai buvo žudomi žmonės. 1945m. birželio mėn. Vilniaus apskr., Dieveniškių valsč., NKVD-NKGB darbuotojai Šutovas, Afanasjevas ir Levinas tardydami sulaikytus asmenis, sistemingai juos mušė ir, neišgavę iš jų reikalingų parodymų, 5 žmonės areštinės kieme sušaudė[73].

1945 06 22 Utenos apskr. Kuktiškių valsč. NKVD skyriaus viršininkas j.ltn. Novikovas sulaikė pil. Rudėną, g.1895m., nuvedė jį į daržinę, kurioje tardydamas mušė tol, kol pastarasis mirė. Naikindamas savo nusikaltimo pėdsakus, Novikovas užkasė Rudėno lavoną toje pačioje daržinėje[74].

Paprasčiausia nužudyti žmogų baudėjams buvo antipartizaninių akcijų metu.

Štai 1947 04 11 Alytaus apskr. Miroslavo valsč. Dzirmiškių km. prieš partizanus vyko čekistinė operacija. Operacijai vadovavo Miroslavo valsč. MVD skyriaus viršininkas operįgaliotinis vyr.ltn. Smirnovas. Dzirmiškių km. gyventojo Baliukonio sodyboje MVDistai partizanams surengė pasalą. Pasirodžius partizanams, vienas buvo nukautas, kiti atsišaudydami pasitraukė į mišką. Tuo metu seržanto Kalinino vadovaujama kareivių grupė išsivedė iš namų šeimininkų sūnų Baliukonį Antaną ir mušdami reikalavo prisipažinti apie savo ryšius su partizanais. Po žiauraus tardymo jaunuolis buvo sušaudytas. Grįžus iš partizanų persekiojimo viršininkui ltn. Smirnovui, serž. Kalininas pranešė, kad nukautas dar vienas "banditas". Tokiu būdu A.Baliukonis buvo aktu nurašytas kaip "ginkluotos gaujos dalyvis". Vėliau MGB vadovybei gavus skundą, išsiaiškinta, kad A.Baliukonis tą dieną grįžo iš Alytaus karinio komisariato ir kad MGB neturėjo duomenų apie kokius nors jo ryšius su ginkluotu pogrindžiu[75].

Bylų sudarymo mechanizmas

Daugumai įtariamųjų buvo stengiamasi pritaikyti arba sufabrikuoti kal-

tinimus pagal Rusijos BK 58 straipsnį. Šio "garsaus" straipsnio 14 paragrafų kvalifikavo kontrrevoliucinius nusikaltimus ir bausmes už juos. Buvo taikomi ir kiti straipsniai: 52 – nusikaltimas valdymo tvarkai, 193 – kariniai nusikaltimai – kaltinimi Raudonosios armijos dezertyrai ir nepaklusę šaukimui.

Nuo 1944m. liepos iki 1954m. kovo mėn. sovietinio saugumo suimtieji 36 tūkst. (MGB ofic. skaičiai) asmenys pagal jiems pateiktus kaltinimus buvo rūšiuojami taip:

- sukilėliai ir politiniai banditai – 206 24 (57 proc.);
- Sovietų Sąjungos išdavikai ir vokiečių talkininkai – 9454 (26 proc.);
- už antisovietinę agitaciją – 2032 (5,6 proc.);
- teroristai – 1825 (5 proc.);
- kiti 6 proc. suimtųjų kaltinami špionažu, sabotažu ir t.t.[76]

Tarp suimtųjų už kontrrevoliucinius nusikaltimus patekdavo tokių žmonių, kurie nebuvo tiesiogiai susiję su antisovietiniu pogrindžiu. Baudžiamojo aparato darbuotojams inkriminuoti nusikaltimą užtekdavo ir to, kad gyventojo sodyboje kratos metu aptikdavo pogrindžio laikraštėlį ar atsišaukimą, apnakvindavo ar pamaitindavo partizanus, viešiau pakritikuodavo sovietinę valdžią ir t.t. Išgauto prisipažinimo apie dalyvavimą antisovietiniame pogrindyje pakakdavo įrodyti suimtojo kaltę ir apkaltinti pagal 58 straipsnį. Didžiausias absurdas buvo ir tai, kad Lietuvos gyventojai buvo traukiami baudžiamon atsakomybėn pagal RSFSR BK už veiksmus, atliktus egzistuojant nepriklausomai Lietuvos Respublikai, kurią tuo metu pripažino ir Sovietų Sąjunga. Buvusių politinių partijų ir visuomenės organizacijų veikėjams, karininkams ir šauliams, aukšto rango valstybės tarnautojams, žurnalistams ir t.t. – buvo pateikiami trafaretiniai kaltinimai – antisovietinė agitacija, darbas užsienio žvalgyboms ir panašūs. Kartais kaltinimai būdavo tokie nevykę, kad prokurorams ir teismams nelikdavo nieko kita, kaip grąžinti bylą pertardymui arba ją nutraukti. 1953m. pradžioje dėl neobjektyvios tardymo medžiagos buvo iš teismo grąžinama kas 16 byla[77]. Štai, pavyzdžiui, Elena Lukšėnaitė, dirbusi Vilniuje, pardavėja beveik metus buvo nepagrįstai tardoma "dėl ketinimo atlikti teroro aktą prieš vieną LSSR vyriausybės atstovą, susprogdinant Vilniaus valst. filharmonijos pastatą". Byla buvo sudarinėjama visus metus, surasti ir 4 "liudytojai", tačiau dėl prieštaringų jų parodymų teismas Lukšėnaitę išteisino[78]. Žinoma, niekas nesigilino, kiek kančių ir patyčių kaltinamajai teko

patirti. Niekas nebaudė ir viso šio farso kaltininkų. Ką turėjo jausti ir 9 vaikų motina, našlė Adelė Dambrauskienė, 1953m. pavasarį suimta pagal vienos kankinimų palaužtos pažįstamos "parodymus", kurie vėliau pasirodė esantys pačių tardytojų išmonė[79]. Visgi bylų, sudarytų pagal nepagrįstus kaltinimus, nebuvo skubama nutraukti.

Štai 1946m. iš 58 bylų, perduotų iš Lazdijų MGB tardymo skyriaus į Lietuvos MGB centrinį skyrių Vilniuje, 23 bylos buvo grąžintos atgal tardymui, kadangi joms buvo neįmanoma pritaikyti sovietinio baudžiamojo kodekso[80]. 1950m. MGB tardytojams dėl įkalčių stokos grąžintos 163 bylos (276 areštuotiems žmonėms – 7,3 proc. visų bylų) ir nutraukta 21 byla (32 kaltinamiesiems – 1,4 proc. visų bylų)[81]. 1952m. nagrinėdami Vilniaus srities MGB tardymo skyriaus darbą, sovietinio saugumo pareigūnai dažną bylų grąžinimą tardymo užbaigimui siejo su tuo, kad "daugelis sulaikymų paremta tik paviršutiniškais duomenimis, nežiūrint to – areštas įforminamas, o tada jau iškyla sunkumai sudarant bylą"[82]. Buvo nurodoma, kad bylos pradedamos pagal nesvarbią ir nepakankamai patikrintą medžiagą. Bylos grąžinamos ir dėl baudžiamųjų – procesinių normų pažeidimų[83]. Pagaliau prisipažįstama: "Patirtis parodė, kad į Valdybos direktyvinius nurodymus dėl rengiamos areštui medžiagos kokybės pagerinimo, rajonų MGB skyriai žiūri formaliai ir praktikoje šitie nurodymai nevykdomi"[84]. 1944-1952m., nesudarius bylų, MGB tardytojams teko paleisti 2985 žmones, t.y. 8,4 proc. visų suimtųjų (žr. lentelę).

Pagal sovietinius įstatymus baudžiamąsias bylas tardytojai privalėdavo sudaryti per 2 mėnesius. Dėl suimtųjų gausumo (1944-1946m. tardymui siuntė net į spec. lagerius) ir dažno įkalčių nebuvimo, (o juos "išmušti" irgi reikėjo laiko) tardytojai planų nevykdė.

Saugumo organų bylų sudarymo terminai buvo tokie:

	1944-1946 proc.	1948 proc.	1952 proc.
– iki 2 mėn.	47,6	52,7	58,4
– nuo 2 iki 3 mėn.	19,2	10,9	10,1
– nuo 3 iki 6 mėn.	26,4	7,6	31,4 [85]
– daugiau nei 6 mėn.	6,7 [86]	28,7 [87]	–

Pagal šią lentelę matome, kad vėlesniais pokario metais bylos sudaromos

vis sparčiau (iki 2 mėn.), tačiau daugėjo ir "užstrigusių" bylų, sudarinėjamų ilgiau kaip 3 mėnesius (galbūt suimtieji dažniau pradėti naudoti operatyviniuose veiksmuose).

Žinoma, bylų sudarytojai kartais tiesiog "užmiršdavo" kaltinamuosius. Represinių struktūrų terminologijoje tai buvo vadinama aplaidumu darbe. Suimtieji kartais išsėdėdavo kamerose netardomi ištisus mėnesius, nežinodami net kaltinimų pagrindo. Štai 1945m. pavasarį Lazdijų apskr. MGBistai suėmė 47 žmones, įtariamus priklausant LLA organizacijai, 43 iš jų tris mėnesius nebuvo tardomi[88].

Tardymai užsitęsdavo ir dėl pastangų sudarinėti grupines bylas, "išaiškinant" antisovietines organizacijas. Sėkmingai "likvidavus" tokias organizacijas suimtojo įstaigoje, mokykloje ar gyvenamojoje vietoje, tardytojo laukė apdovanojimai ir kilimas tarnybos laiptais. Todėl pastarieji nėrėsi iš kailio, bandydami sudaryti grupines bylas. Bene pirmasis klausimas (reikalavimas) suimtajam – išvardyti kitus "sąmokslininkus". Vis naujų kontrrevoliucinių organizacijų išaiškinimo reikalavo ir sovietinė valdžia.

1945m. rudenį Lietuvos SSR NKVD-NKGB komisarai ir opersekretorių viršininkai buvo maskviškės vadovybės perspėti dėl "susilpnėjusio" darbo šioje srityje. Mat per 4 mėnesius daugelyje apskričių (Marijampolės, Tauragės, Kėdainių ir Mažeikių apskr.) nebuvo atskleista nė viena antisovietinė organizacija. Barama, kad neišaiškinti krikščionių demokratų ir ateitininkų organizacijų, kaip "labai pavojingų priešų", vadovaujantys centrai ir ideologiniai vadai. Nurodoma – kiekvienoje byloje stengtis užčiuopti kontrrevoliucinę organizaciją[89]. Todėl baudėjų ataskaitose mirga dešimtys likviduotų partizanų štabų ir šimtai susektų antisovietinio pogrindžio organizacijų ir grupių. Pastarųjų nuo 1944m. vasario iki 1953m. rudens priskaičiuota 3255 [90]. Deja, nemaža tokių organizacijų buvo "pagimdyta" per žiaurius tardymus, priverčiant kaltinamuosius prisipažinti esant kažkokios (tardytojo išgalvotos) organizacijos nariais ar net vadovais.

Ketvirtadalis (26,5 proc.) 1944-1952m. sovietinio saugumo sudarytų bylų – grupinės. Jose visose figūravo per 20 tūkst. asmenų[91].

Sovietiniai teismai

Sovietinius teismus pokario metais Lietuvoje tiktų pavadinti teisingumo parodija. Buvo stengiamasi suvaidinti juridiškai pagrįstą teismą, masiniam tautos naikinimui suteikti teisinį pagrindą.

"Kontrrevoliuciniais" nusikaltimais kaltinami Lietuvos gyventojai buvo teisiami trejopų teismų: Karinių tribunolų, Ypatingojo pasitarimo ir Lietuvos SSR Aukščiausiojo teismo (nuo 1950m. antros pusės ir sričių teismų).

Karinio tribunolo teismai buvo dviejų tipų – uždari ir parodomieji, vieši. Lietuvos patriotus teisė LSSR MVD ir Pabaltijo karinės apygardos (PKA) tribunolai. Teisme, kaltinamasis neturėjo gynėjo. Dalyvaudavo tiktai kaltintojai (3 kariškiai teisėjai) ir kaltinamieji. Teismai rėmėsi tik per tardymus išgautais parodymais, atrenkant tendencingus faktus.

1950m. Kariniai tribunolai kai kuriose išvažiuojamose sesijose neturėjo net vertėjo[92].

Parodomieji karinio tribunolo teismai buvo rengiami retai. Tai buvo išimtiniai atvejai. Negalėdami vien tik karinėmis – čekistinėmis priemonėmis užgniaužti ginkluoto pasipriešinimo, okupantai tokiu būdu bandė pagąsdinti visuomenę – 1945m. birželio 13 dieną pasirodė įsakymas kiekvienoje apskrityje atrinkti po 2-3 bylas ir parengti viešiems teismams vietose. Jį pasirašė NKVD-NKGB įgaliotinis Lietuvoje Tkačenko ir Lietuvos SSR prokuroras Beliasnikovas[93].

Tokie propagandiniai – bauginamieji teismo procesai 1945m. įvyko daugelyje apskričių. Utenos apskr. Alantos miestelyje teisiamas suimtas partizanas Valickas, Ukmergės mieste laisvės kovotojai Jonas Šaklevičius ir Antanas Šiška ir t.t. Teisė NKVD Kariniai tribunolai išvažiuojamosiose sesijose. Nuosprendžiai visur vienodi – mirties bausmė[94]. Tokie teismai kartas nuo karto buvo rengiami per visą partizaninės kovos Lietuvoje laikotarpį. Parodomąjį teismą stengdavosi surengti kaltinamojo gimtajame valsčiuje. Pasirenkamas sekmadienis, turgaus diena, kai apylinkės gyventojai lankydavo bažnyčią. Po šventų mišių, gatvėje partinis aktyvas ir istrebiteliai bandydavo suvaryti žmones į teismo vietą. Šiuose procesuose aktyviai reikšdavosi partinio aktyvo šeimų nariai, stengdamiesi sudaryti "visaliaudinio pritarimo" įspūdį.

Nuo 1944m. rugpjūčio iki 1954m. gegužės mėn. už antisovietinę veiklą

Kariniai tribunolai nuteisė 60,6 proc. visų žmonių, kaltinamų antisovietine veikla[95].

Ypatingasis pasitarimas (Osoboje soveščianije – OSO) vykdė teismo funkcijas Maskvoje ir buvo sudarytas iš 3 saugumo pareigūnų (todėl OSO dar vadindavo "troika"). Sprendimas būdavo priimamas teisiamajam už akių. "Teisėjams" Maskvoje užtekdavo tardytojų surašytos kaltinamosios išvados, kurioje dažnai siūloma jau ir bausmė. "Troika", susipažinusi su byla, nepatikrinusi teisminio tardymo ir kaltinimo pagrįstumo, skirdavo bausmę – 25-erius, 10 metų...

Kariniame tribunole kaltinamieji bent jau galėdavo atsisakyti savo parodymų, išmuštų tardytojų kabinetuose (dėl to kartais bylos būdavo grąžinamos pertardymui), tačiau teisiamas OSO, už akių, kaltinamasis ir tokios galimybės neturėjo. Tokių atvejų, kad Ypatingasis pasitarimas nutrauktų bylas, praktiškai nebuvo. Kartais bylas grąžindavo tardytojams kaip neužbaigtas – surinkti daugiau įkalčių.

Maskvoje OSO priimto nuosprendžio suimtieji dažnai laukdavo ilgus mėnesius. Po OSO nuosprendžiu žmogui belikdavo pasirašyti, kad susipažino. Kalėjimuose trūkstant vietų, suimtieji būdavo išvežami ir nesulaukus "troikos" sprendimo. Būdavo atvejų, kai jo sulaukdavo, išbuvę lageryje metus ar daugiau.

Nuo 1944m. rugpjūčio iki 1954m. gegužės mėn. už kontrrevoliucinius nusikaltimus (pagal Rusijos BK 58 straipsnį) Ypatingasis pasitarimas nuteisė 32,8 proc. visų nuteistųjų[96].

Šio "neakivaizdinio" teismo egzistavimas ir veikla visiškai prieštaravo pačio teisingumo sampratai.

Aukščiausiojo Lietuvos SSR teismo ir sričių teismų (pastarųjų nuo 1950m. antros pusės) nuteista, vadovaujantis politiniais motyvais, nedaug – tik 6,5 proc. visų nuteistųjų (2385 žmonių)[97].

Šiuose "civiliniuose" teismuose buvo visi teisminiai atributai – advokatai, kaltintojai, gynėjai ir liudininkai, tačiau ir šie buvo tendencingi, visi "pūtė į vieną dūdą". Aukščiausiajam ir sričių teismams dažniausiai buvo atiduodamos bylos su "lengvesniais" kaltinimais.

Nuo 1944 08 iki 1954 05 už dalyvavimą antisovietinėje veikloje Lietuvoje represinių MVD-NKGB organų buvo nuteista gyventojų:

	MGB	MVD	Iš viso	
Ypatingojo susirinkimo (už akių)	11901	31	11932	32,8 proc.
Aukščiausiojo Lietuvos TSR teismo ir sričių teismų	2385		2385	6,5 proc.
Karinių tribunolų	17383	4697	22080	60,6 proc.
Iš viso nuteista	31669	4728	36397	

Visų šių "teismų" ypatybė buvo ta, kad jie nesiekė nustatyti tiesos, o tik mechaniškai patvirtindavo tardytojų pateiktus kaltinimus, pritaikydavo straipsnį ir paskelbdavo nuosprendį.

Nuo 1944m. rugpjūčio iki 1953m. sausio pagal MGB pateiktus kaltinimus buvo teisiama apie 30 tūkst. Lietuvos žmonių, iš kurių tik apie 600 teismo buvo išteisinti, o tai sudarytų tik 2 proc. visų teisiamųjų, o ir iš to skaičiaus dalį bylų nutraukė prokuratūra (žr. 5 lentelę).

1950m. sausio mėn. SSR Aukščiausios Tarybos prezidiumas išleido įsaką apie mirties bausmės taikymą tėvynės išdavikams, šnipams ir pan. Kadangi bausti mirtimi buvo Karinio tribunolo prerogatyva, tai dalis bylų iš Ypatingojo pasitarimo sekretoriato buvo grąžinta tardytojams performavimui ir perdavimui Kariniam tribunolui. Lietuvos SSR MGB tardymo skyriaus pareigūnai MGB vadovybei skundėsi, kad dėl bylų performavimo ir per ilgą įkalinimo laiką kaltinamieji "sugedo", Karinio tribunolo teismuose atsisako savo ankstesnių parodymų[99]. Rašoma, kad anksčiau kaltinamajam užtekdavo prisipažinti, kad dalyvavo teroristiniame akte ar užpuolime ir patvirtinti šį faktą jo bendrininkams. Pridėjus pažymą, kad toks faktas buvo, kitų įrodymų nereikėjo[100]. Vėl įvedus mirties bausmę, pradėta reikalauti detalesnio bylų sudarymo – apklausti liudininkus ir nukentėjusius, daryti atpažinimus ir vietos apžiūros aktus. Kadangi tokių dokumentų stokodavo, Kariniai tribunolai pradėjo daugiau bylų grąžinti pertardymui, o buvo net ir nutrauktų bylų.

Pailiustruosime vieną tokį ypatingą atvejį. Tai suimtų "už kontrrevoliucinius nusikaltimus" pil. Eismunto ir dar 12 asmenų byla. 1950 04 13 nusiųsta

Ypatingajam susirinkimui (prie SSSR MGB) ji buvo grąžinta tardymo skyriui performavimui, pritaikant mirties bausmę ir perdavimui Kariniam tribunolui. Performavus 1950 06 30 buvo perduota Pabaltijo karinės apygardos prokurorui. Šis 1950 08 28 perdavė PKA Kariniam tribunolui, kuris bylą svarstė 1950 09 20, po penkių mėnesių nuo bylos sudarymo. Visi tardomieji savo parodymų, kaip sufabrikuotų, atsisakė, ir byla buvo grąžinta pertardymui. Kadangi tardytojams surinkti daugiau duomenų, įrodančių suimtųjų kaltę nepavyko, tai 8 žmonės (iš 13) buvo paleisti[101]. Nušviesdami šį atvejį, MGB tardymo skyriaus pareigūnai apgailestauja dėl Karinio tribunolo "lengvabūdiško" bylos grąžinimo. Žinoma, Ypatingojo susirinkimo "troika" būtų be vargo nuteisusi ir tuos 8 "liaudies priešus".

Sovietinių teismų veikla Lietuvoje pokario metais visiškai nepaisė tarp-

5 lentelė

Apie asmenis, nuteistus pagal MGB sudarytas bylas 1944-1952m.*

Metai	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	Iš viso	proc.
Teismo sprendimas (nuosprendis)											
Mirties bausmė**	36	184	97	9	19	113	79	–	–	537	1,8
25 metams	106	1439	1637	1298	1429	1686	–	–	–	7595	25,5
Katorgos darbams 20m.	16	606	458	175	–	–	–	–	–	1255	4,2
10-24m. įsk.	40	10	1	5	5	–	–	–	–	61	0,2
Daugiau kaip 10m.	16	67	33	37	117	13	44	42	7	376	1,2
6-10m. įsk.	87	1821	2176	2252	5003	2252	1870	1385	536	17382	58,5
3-5 „	5	100	379	496	685	88	38	80	12	1883	6,3
iki 2m. įsk.	–	8	48	57	31	–	–	1	2	147	0,4
išsiųsta į frontą	2	2	–	–	–	–	–	–	–	4	0,0
Ištremta ir kt. pr.	–	–	–	14	31	29	42	39	38	193	0,6
Nutraukta prokuroro, išteisinta teismo	4	97	161	252	96	7	4	3	10	634	2,1

Buv. LTSR VSKA. F.6 B.1/4 1.2 L.7 L.11 L.17 L.109 L.171. B.1/5 L.210-214. B.1/6 T.3.7.2. B.25/187 L.49

* Dalis 1952m. suimtų teismui išduoti 1953m. (pagal MGB duomenis)

** Mirties bausmė panaikinta 1947 05 26, vėl įvesta 1950 01 12

tautinių teisinių normų ir pamynė nekaltumo prezumpcijos principą.

Sovietinių teismų nuosprendžiai

Sovietiniai teismai vaidino svarbiausią vaidmenį vykdant Lietuvos gyventojų genocidą. Jie padėjo okupacinei valdžiai "įteisinti" savo nusikaltimus žmogiškumui. Jų nuosprendžiai buvo negailestingi. Tai puikiai iliustruoja 1944-1952m. sovietinio saugumo atiduotų teismui (apie 30 tūkst.) kaltinamųjų likimas (žr. 5 lentelę).

Buvo išteisinta (arba nutraukta prokuroro) tik 2,1 proc. teisiamųjų. Pavyzdžiui, 1951m. iš 1 tūkst. išteisinamas 1 žmogus.

"Švelnias" bausmes gavo nedaugelis kaltinamųjų: nuteista ištremti 0,6 proc., iki 2 metų kalėti – 0,4 proc., nuo 3 iki 5 metų – 6,3 proc.

Daugiau kaip pusę – 58,5 proc. nuteista kalėti nuo 6 iki 10 metų (įskaitytinai). Šioje grupėje beveik visi gavo vadinamąjį "vaikišką laiką" – kalėti 10 metų. Mat sovietiniai teismai praktikavo apvalius skaičius. Pavarčius baudžiamąsias bylas, retai sutiksi kitokias bausmes kaip 5, 10, 25 metams. Tokie nuosprendžiai rodo pastangas taikyti pačią griežčiausią straipsnio leidžiamą bausmę: nuo 10 iki 15 metų nuteista 1,2 proc., nuo 16 iki 24 metų nuteista 0,2 proc.

Katorgos darbams (iki 1947m. taikoma bausmė), t.y. 20 ir daugiau metų – 4,2 proc.

Tačiau nuteistų 25 metams (be vilties sugrįžti) žymiai daugiau – 25,5 proc.

Mirties bausme iš beveik 30 tūkst. žmonių nuteista 537, t.y. 1,8 proc. teisiamųjų. Deja, kol kas neturime analogiškų galutinių MVD duomenų. Orientuojantis į tai, kad 1944-1947m. antisovietinį pogrindį persekiojo ir MVD struktūros, galima spėti, kad mirties bausme buvo nuteista ne mažiau kaip 1 tūkst. Lietuvos gyventojų.

Šį teiginį patvirtina ir tokie duomenys, kad vien 1944 07-1945 12 MVD ir MGB linija mirties bausme buvo nuteisti 407 Lietuvos gyventojai[102].

Mirties bausmė Sovietų Sąjungoje buvo panaikinta 1947 05 26 ir vėl įvesta 1950 01 12 SSRS Aukščiausios Tarybos Prezidiumo įsakais[103]. Mirties bausmes vykdė speciali grupė. Jų apskaitą vykdė saugumo A (archyvo apskaitos skyrius), o iki 1953m. jam vadovavo P.Grišinas, M.Jefimovas,

A.Mylinkovas. 1953-1954m. reorganizuojant MGB į MVD ir keičiantis padalinių vadovams, buvo perduoti iš MGB A skyriaus į MVD 1 spec. skyrių, o vėliau į apskaitos archyvinį skyrių (viršininkas ltn. Vaigauskas) dokumentai, susiję su nuteistųjų mirti nuosprendžių įvykdymu. Tarp jų dokumentai apie specgrupės, vykdžiusios nuosprendžius, veiklą ir susirašinėjimas apie nuosprendžių įvykdymą 1944-1947m. bei 1950-1954m. Kartu buvo perduodama žodinė informacija ir naujam skyriaus viršininkui parodomos "visos sušaudytųjų palaidojimo vietos, siekiant jas toliau stebėti"[104].

Vykdant mirties nuosprendžius, žmonės buvo šaudomi daugiausia MGB vidaus kalėjime Vilniuje, o nuo 1952 01 Maskvos Butyrkų kalėjime. Šaudoma griežtai laikantis rutinos ir taisyklių (būtinas šūvis į galvą). Paprastai nuosprendžiai buvo vykdomi pirmoje nakties pusėje, lavonai kraunami į specialias mašinas, vežami ir sumetami į tam paruoštas duobes. Viena iš pagrindinių sušaudytų žmonių kūnų užkasimo vietų – buvusio Tuskulėnų dvaro teritorija Vilniaus mieste. 1994m. vasarą čia iš bendrų kapaviečių jau buvo iškelta keletas šimtų palaikų ir pagal esamus duomenis tikimasi surasti apie 1 tūkst. sušaudytų žmonių palaikų[105].

1950-1953m. Pabaltijo karinio tribunolo nuosprendžiu nuteistų žmonių sąraše buvo ir moterų – Albina Bunevičiūtė ir Petronėlė Lasavickienė. Šiame, beje nepilname, sąraše įvardytos 248 okupantų nuteistų aukščiausia bausme, pavardės. Mirties bausmę daugiausia gaudavo tie partizanai, kuriems tardymo organai primesdavo kaltinimą dėl teroro aktų vykdymo. Teismo nuosprendžiu sušaudyti ir paskutinieji Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio vadai – J.Žemaitis-Vytautas (1954m.) ir A.Ramanauskas-Vanagas (1957m.).

Kariniam tribunolui paskelbus mirties bausmę, nuteistasis dar galėjo rašyti SSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui malonės prašymą arba kasacinį skundą. Kai kuriais atvejais mirties bausmė būdavo pakeičiama į 25-erius metus lagerių. Tačiau nemažai nuteistų Lietuvos patriotų ir mirties akivaizdoje nerašė tokių malonės prašymų ar skundų, nenorėdami žemintis prieš okupantus ir pripažinti teismą. Taip pasielgė J.Noreika-Generolas Vėtra, pogrindžio organizacijos Lietuvos tautinės tarybos pirmininkas, teismo posėdyje apkaltinęs Tarybų valdžią nekaltų žmonių žudymu ir genocido politika[106]. Dainavos apygardos partizanas Rokas Bingelis-Vaidilutis paskutiniame žodyje karinio tribunolo teisėjams pasakė, kad paleistas į laisvę vėl stotų į kovą

prieš sovietinę valdžią, siekdamas to paties tikslo -nepriklausomos Lietuvos atstatymo[107].

Šių ir daugelio kitų taurių asmenybių neišgąsdino mirties grėsmė. Jie žinojo savo aukos prasmę.

Teismų nuosprendžiai

Kiek gi iš viso 1944-1953m. Lietuvoje buvo nuteista antisovietinio pasipriešinimo dalyvių?

Represinių struktūrų dokumentai aiškaus atsakymo neduoda. Išliko smulkios suvestinės apie MGB žinybos atiduotų teismui 30 tūkst. žmonių paskelbtus nuosprendžius (žr. 5 lentelę), tačiau neturime tokių duomenų apie MVD linija nuteistus žmones. Dokumentuose randame, kad "už kontrrevoliucinę" veiklą pagal šios organizacijos sudarytas bylas 1944-1948m. buvo nuteisti 4728 asmenys[108]. (Nuo 1948m. MVD kovos su banditizmu valdybai perėjus MGB žinion antisovietinio pogrindžio dalyvių bylas sudarinėjo MGB). Per MVD struktūras buvo teisiami vengiantys mobilizacijos, dezertyrai ir kiti "liaudies priešai". Pagal baudėjų dokumentus išeitų, kad 1944-1953m. abi represinės struktūros areštavo ir nuteisė apie 60 tūkst. antisovietine veikla kaltinamų žmonių. Nemažai suimtų ir nuteistų buvo lietuvių tremtinių Sibire, taip pat tarnaujančių Raudonojoje armijoje giminės.

Tačiau nepamirškime jau mūsų aptartos, netikslios areštų apskaitos. Taip pat iškrinta iš MVD-MGB apskaitos išvežti į spec. lagerius žmonės (apie 20 tūkst.). Tūkstančiai Lietuvos patriotų buvo nuteisti pagal kriminalinius straipsnius (arba kaip nepristačiusius pyliavų). Manome, kad sovietiniai teismai 1944-1953m. nuteisė apie 100 tūkst. Lietuvos gyventojų, vienaip ar kitaip dalyvavusių antisovietiniame pasipriešinime. 1960m. sausio mėn., sovietinio saugumo duomenimis, atlikę bausmę į Lietuvą grįžo 19203 žmonės. 1985m. tokių žmonių respublikoje buvo užregistruota 17,5 tūkst. Taigi tik nedidelė dalis nuteistų Lietuvos gyventojų sugrįžo į gimtinę. Didžioji dalis liko bevardžiuose lageriuose: mirė nuo išsekimo ir ligų, žuvo šachtose ir pan. Kitiems, atlikusiems bausmę, į Lietuvą nebuvo leista grįžti[109].

Šaltiniai ir literatūra

1. Buv. LTSR VSK archyvas (toliau VSKA). F.6. Ap.35. B.13.
2. Ten pat. L.122.
3. Ten pat. F.3. Ap.16. B.9. L.35-37.
4. Alfabetinis sąrašas Nr.1 NKGB LSSR. Vilnius. 1945 // Lietuvos genocido aukų muziejaus fondai.
5. VSKA. F.3. Ap.20. B.122. L.312.
6. Ten pat. F.10. Ap.13. B.25. T.1. L.14-15.
7. Ten pat. F.3. Ap.41. B.135. L.9-10.
8. Ten pat. B.137. L.39-457.
9. Ten pat. Ap.56. B.22. L.83.
10. Ten pat. F.6. Ap.1. B.4. L.11, 17, 109, 171; B.5. L.210-214; B.6. T.3. L.2; Ap.25. B.187. L.49.
11. Ten pat. F.3. Ap.41. B.131. L.11-12.
12. Ten pat.
13. Ten pat. F.3. Ap.17. B.1. L.93.
14. Ten pat. Ap.7. B.162. L.36.
15. Ten pat. Baudž.b.f. B.44618/3. T.8. L.122.
16. Ten pat.
17. A.Ramanauskas. Daugel krito sūnų. V.1991. P.7.
18. VSKA. F.10. Ap.13. B.25. T.1. L.11-12.
19. Ten pat.
20. Ten pat.
21. Ten pat. F.3. Ap.16. B.96. L.21-22.
22. Ten pat. F.3. Ap.41. B.131. L.78.
23. Ten pat. F.6. Ap.1. B.4. L.2-11.
24. Ten pat. F.3. Ap.41. B131. L.15-16.
25. Ten pat.
26. Ten pat. B. 143. L. 191.
27. Ten pat. F.3. Ap.16. B.96. L.21.
28. Ten pat. F.3. Ap.41. B.135. T.1. L.217-218.
29. Ten pat. L.219.
30. Ten pat. F.3. Ap.41. B.131. L.14.
31. Ten pat. F.3. Ap.16. B.96. L.136.
32. Ten pat.
33. Truska L. Skaudi praradimų kaina// Naujas požiūris į Lietuvos istoriją. V.1989. P.211.
34. Kašėta A. Lietuvos laisvės kovotojų aukos 1944-1954m. // Lietuvos žmonių genocidas nacių ir sovietų okupacijose. 1994. P.43-44.
35. Lietuvos genocido aukų muziejaus fondai. GEK.4463. L.1.
36. VSKA. F.3. Ap.7. B.11. T.1. L.174-175.
37. Kašėta A. Lietuvos laisvės kovotojų aukos...P.45.
38. Tauro apyg. štabo dokumentai// Laisvės kovų archyvas. 1991. T.1. P.15.
39. Kęstučio grupės partizanų sąrašas// Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos dokumentų rinkinys.
40. Dzūkų rinktinės archyvas// Laisvės kovų archyvas. 1992. T.5. P.31.
41. Lietuvos valstybinis visuomenės organizacijų archyvas (toliau LVVOA). F.3377. Ap.55. B.187. L.41.
42. Kašėta A. Lietuvos laisvės kovotojų aukos...P.43-44.
43. VSKA. F.3. Ap.56. B.30. L.175.
44. Ten pat. F.18. Ap.3. B.12. L.29.
45. Ten pat. L.29-30.
46. Ten pat. F.6. Ap.25. B.187. L.42.
47. Ten pat.
48. Ten pat. F.3. Ap.19. B.111. L.174.
49. Ten pat.
50. Ten pat. F.6. Ap.1. B.4. L.2; 103-171.
51. Ten pat. B.5. L.210-214.
52. Ten pat. B.6. T.3. L.2.
53. Ten pat. Ap.25. B.187. L.49.
54. Ten pat. F.3. Ap.36. B.21. T.2. L.16.
55. Ten pat.
56. Ten pat.
57. Ten pat.
58. K.Žičkus. Valstybės kova už būvį// Lietuvos Aidas. 1994m. rugsėjo 15d.
59. Anušauskas A. Genocidas. MVD-MGB

tardymo metodai// Laisvės kovų archyvas. T.7. L.171-172.
60. Pečiulaitis P. Šitą paimkite gyvą// K.1993. P.135-136.
61. Partizano Dzūko dienoraštis// Laisvės kovų archyvas. T.6. P.56.
62. VSKA. F.10. Ap.13. B.39. L.56-58.
63. Anušauskas A. Genocidas. MVD-MGB tardymo metodai// Laisvės kovų archyvas. T.7. P.170.
64. VSKA. Operb.f. B.6656. T.6. L.369.
65. A.Ramanausko-Vanago sekimo ir arešto detalės// Laisvės kovų archyvas. T.9. L.177.
66. Kašėta A. Lietuvos gyventojų genocido vykdytojai// Laisvės kovų archyvas. T.10. L.192.
67. Jakštonis L. Konstantinas Bajerčius// Alytaus sąjūdis. 1989.
68. VSKA. F.15. Ap.8. B.3.
69. Stankevičius E. Ir viešpats jo priglaudė dvasią// Respublika. 1991m. sausio 9d. L.5.
70. Kašėta A. Lietuvos gyventojų...P. 194.
71. Ten pat.
72. VSKA. Baudž.b.f. B.44618/3. T.8. L.120.
73. Kašėta A. Lietuvos gyventojų...P.192.
74. Ten pat.
75. VSKA. F.16. Ap.160. B.8. L.201-202.
76. Ten pat. F.6. Ap.25. B.187. L.57-58.
77. Ten pat. F.10. B.13. Ap.25. T.1. L.53.
78. Ten pat.
79. Ten pat. L.55.
80. Ten pat. F.3. Ap.4. B.15. L.244.
81. Ten pat. B.8. Ap.6. B.7. T.1. L.353.
82. Ten pat. F.3. Ap.56. B.57. L.285.
83. Ten pat. L.278-288.
84. Ten pat. L.288.
85. Ten pat. F.6. Ap.1. B.4. L.2-17.
86. Ten pat. F.3. Ap.41. B.135. T.1. L.219.
87. Ten pat. Ap.56. B.57. L.208.
88. Ten pat. Ap.4. B.15. L.244.
89. Ten pat. F.18. Ap.3. B.12. L.44-47.
90. Ten pat. F.3. Ap.56. B.43. T.3. L.1.
91. Ten pat. F.6. Ap.1. B.4. L.2, 7, 11, 17, 109, 171; B.5. L.210-214; B.6. T.3. L.2; Ap.25. B.187. L.49.
92. VSKA. F.8. Ap.6. B.7. T.1. L.359.
93. Ten pat. F.18. Ap.3. B.12. L.29-30.
94. Ten pat. F.23. Ap.7. B.111. L.166-167.
95. Ten pat. F.6. Ap.26. B.162. L.20.
96. Ten pat.
97. Ten pat.
98. Ten pat.
99. Ten pat. F.8. Ap.6. B.7. T.1. L.356.
100. Ten pat. L.357.
101. Ten pat. L.356-357.
102. Ten pat. F.3. Ap.41. B.131. L.11-12.
103. Ten pat. F.8. Ap.6. B.7. T.1. L.356.
104. Ten pat. F.6. Ap.62. B.1.
105. Glinskis J. A.a. vyskup. Borisevičiaus palaikai indentifikuojami// Lietuvos aidas. 1994m. rugpjūčio 23d. P.1.
106. Ašmenskas V. Lietuvių tautinė taryba ir jos veikėjai// Laisvės kovų archyvas. 1993. T.7. P.177.
107. VSKA. Baudž.b.F.8. P-16153-L1. T.1. L.348.
108. Ten pat. F.6. Ap.26. B.162. L.20.
109. Lietuvos gyventojų genocido aukų muziejaus fondai. GEK.4463. L.1.

KELI ŠTRICHAI JONO DEKSNIO PORTRETUI

Nijolė Gaškaitė

Jonas Deksnys – tai žmogus, turintis daug energijos, bet nepakankamai principų. Gimęs 1914m., chemikas pagal išsilavinimą, taikos metais gal būtų nugyvenęs gražų ir prasmingą, tėvynės žmonių gerovei skirtą gyvenimą. Tačiau J.Deksnio kartai buvo lemta išgyventi didžiausius istorinius kataklizmus, kurie, nors į dulkes sumaldami atskiro individo likimą, iš kiekvieno pareikalavo žūtbūtinio apsisprendimo.

Jonas Deksnys. Stokholmas, 1948m. (Nuotrauka iš asmeninio A.Vokietaičio archyvo)

Pirmosios sovietinės okupacijos metais J.Deksnys įsitraukė į rezistenciją. 1940m. buvo suimtas, tačiau jį lydėjo sėkmė: prasidėjus karui, išsilaisvino iš kalėjimo ir dalyvavo Lietuvos Aktyvistų Fronto (LAF) veikloje Kaune. Vėliau tapo Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos (LLKS) nariu, laikraščio "Laisvės kovotojas" redaktoriumi. 1943m. lapkričio 25d., įkūrus Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą (VLIKą), demokratiškai subūrusį tiek katalikiškos, tiek tautinės liberaliosios orientacijos sroves, J.Deksnys tapo šios antinacinės rezistencinės vadovybės nariu. 1944m. gegužės 1d. už šią veiklą buvo nacių suimtas. Ir vėl palankių istorinių aplinkybių dėka netrukus amerikiečių buvo išvaduotas iš Bairoito (Bayreutho) kalėjimo.

Ligtolinė jo gyvenimiškoji patirtis rodė, kad po aštrios rizikos valandėlių tartum savaime ateina laiminga atomazga. Nebuvo net minties apie žuvimą ar dvidešimt penkerius metus koncentracijos lageryje. Todėl tie du trum-

palaikiai įkalinimai, nors atvėrė pažeminimų ir kančių bedugnę, tačiau ne tik nesustabdė J.Deksnio politinių ambicijų, bet sutvirtino norą būti pirmųjų asmenų būryje istorijos scenoje.

Tačiau tam trukdė "nereikšminga" smulkmena. Nors buvo abiejų okupantų kalinamas, tačiau pasipuošti didvyrio laurais kliudė jo elgesys nacių kalėjime. Tardomas jis laikėsi pagal laisvesnį etaloną, neslėpdamas nuo tardytojų savo žinių. Tuo tarpu katalikiškosios orientacijos VLIKo nariai laikėsi griežtesnių moralinių nuostatų ir nepateisino kompromiso, net jei tai buvo būtina išlikimo sąlyga.

J.Deksnys nuėjo kompromisų keliu, taip ir neužčiuopęs to Ariadnos siūlo, pasak jo paties, kuris padėtų iš tamsaus politinės veiklos labirinto išeiti į dienos šviesą[1]. O neužčiuopęs to siūlo žmogus totalitarinei sistemai yra tikras atradimas. Deksnys šiuo požiūriu buvo neįkainojamas lobis. Pirma, buvo aišku, kad jis yra palenkiamas, antra, jo apkartimas prieš buvusius bendražygius – VLIKo narius, atitinkamai paveikus, galėjo virsti nuožmia neapykanta ne tik VLIKui, bet ir apskritai visiems "krikdemams" (J.Deksnio mėgstamas terminas). Trečia, J.Deksnys buvo žmogus, palaikantis ryšį tarp išeivijos ir kovojančio krašto, todėl buvo vertingas ne tik kaip informacijos šaltinis, bet ir galėjo būti palenktas į savo pusę, suteikiant jam nors ir butaforinį, tačiau tą vaidmenį, kurio jam nenorėjo pripažinti anos ideologijos žmonės, t.y. svarbiausio asmens tiek čia, Lietuvoje, tiek išeivijoje.

Visos šios aplinkybės buvo palankios įtraukti J.Deksnį į didįjį bolševizmo ekspansijos scenarijų: sunaikinti rezistenciją Lietuvoje, užkrėsti išeiviją sovietinio liberalizmo dvasia, skaldyti ją ir pjudyti tarpusavyje, įterpti savo įtakos agentus ir "išeiti" į užsienio žvalgybas.

Todėl 1946m., J.Deksniui pasirodžius Lietuvoje, MGB jam skyrė ypatingą dėmesį, "surišo" su ideologiškai artimu (tiek "pasyvios kovos" taktikos, tiek nepakantumo krikdemams požiūriu) emisaru J.Markuliu ir netrukdomai išleido atgal į Vakarus.

Ar nujautė J.Deksnys, kad ir jo asmenybė ir jo ambicijos ištirps šioje totalitarinėje mašinoje, kad jo pastangos atves į tikrai siurrealistinį rezultatą? Negalėjo nenujausti, buvo perdaug protingas, kad nesuprastų, jog jo pasirinkimas nėra paprastas, o pasekmės – nereikšmingos.

J.Deksnio gyvenimas iliustruoja visas stadijas, kurias pereina į MGB gniauž-

tus patekęs žmogus. Pirmoji stadija buvo "panaudojimas jam to nežinant" ("tamsoje"). Paprastai šis MGB praktikuotas nieko neįtariančio žmogaus panaudojimas trunka neilgai – realizuojant MGB planus, mąstantį žmogų sunku ilgai išlaikyti nežinioje. Pavyzdžiui, J.Lukšą pavyko naudoti jam to nežinant vos kelis mėnesius. Deksnio panaudojimo "tamsoje" stadija truko nuo 1946 iki 1949 metų. Šiuo atveju galima sakyti, kad jam patiko būti užsimerkus, nes 1947m. vasarą, Lenkijoje susitikus su J.Lukša ir sužinojus, kad J.Markulis yra provokatorius (jo dėka buvo suimtas ir žuvo J.Deksnio brolis Juozas), J.Deksnys reagavo visai kitaip, negu partizanų vadai Lietuvoje. J.Lukšai, J.Lelešiui, A.Baltūsiui, J.Žemaičiui, A.Vabalui Erelio išdavystė savo niekšiškumu prilygo Judo darbui ("jeigu jau šitaip padaryta, mes pasmerkti žūti" [2,3]). Bet Deksniui ši žinia sukėlė tik rūpestį, kaip atrodys jo asmuo šių įvykių kontekste. Jam buvo svarbiau išlikti Lietuvos pogrindžio Centro atstovu užsienyje. Kieno įtakoje yra šis centras, jam buvo antraeilis dalykas. Asmeninės ambicijos užgožė pavojaus signalą ir grįžtant į Lietuvą 1949 metais. Po Baden Badeno suvokęs, kad BDPS Prezidiumo atstovu užsieniui pasiliks J.Lukša, ėmėsi veiksmų norėdamas sutvirtinti savo (Lietuvos Rezistencijos Sąjungos įgaliotinio) vaidmenį. Tad grįžo į kovojantį kraštą ir buvo suimtas.

Operatyvinėje byloje yra itin įdomūs dokumentai. Saugumiečių, J.Deksnio "angelų-sargų" ataskaitos kalba apie jo elgesį, dvasinę būseną keletą mėnesių po arešto (toliau pateikiami šių dokumentų vertimai ištisai). Žinoma, vertinant šiuos dokumentus, galima įžvelgti J.Deksnio gudrumą, tačiau tai puikiai iliustruoja agento Petrausko atsiradimą.

Antroji J.Deksnio panaudojimo stadija – MGB 2 N valdybos pirmojo skyriaus agentas, slapyvardžiu Petrauskas. Šis skyrius rezistencijos slopinimui buvo pats svarbiausias. Jo užduotis buvo tirti pogrindžio centrus bei vadovauti partizanų naikinimui. 1950 metų pradžioje tarp 28 apmokamų šio skyriaus agentų pagal gaunamą atlyginimą (14,6 tūkst. rub. už 7 mėnesius) J.Deksnys buvo penktas[4].

Tačiau šios "prestižinės" tarnybos J.Deksnys neatsisakė ir pasibaigus partizaniniam karui. Ir ne vien todėl, kad vieną kartą įkliuvus į MGB "voratinklį", pasitraukti beveik neįmanoma. Iš 1959m. jo agentūrinių pranešimų (kurie čia pateikiami) matyti, kad tai ne priverstinė informacija, o apybraižos forma pateikta visapusiška sekamų asmenų charakterio, pažiūrų, stipriųjų ir silp-

nųjų asmenybės pusių analizė bei iš to išplaukiančios rekomendacijos. Šie agento pranešimai rodo, kad trečioje MGB panaudojimo stadijoje J.Deksnys tapo įtakos agentu tarp inteligentijos ir pats tai traktavo ne kaip prievartinę naštą, o kaip dar vieną saviraiškos formą. Ir tik atviras vieno ar kito asmens nepasitikėjimas, tiesiai pareikštas įtarimas, kad jis yra MGB agentas, arba, atvirkščiai, perdėtai uolus sovietinių pažiūrų deklaravimas (tokiu deklaravimu ginasi nuo agento tiek rašytojas J.Dovydaitis, tiek poetas A.Miškinis) parodė MGB, kad agento galimybės šioje sferoje išsemtos. Todėl J.Deksnio amplua buvo pakeistas, ir jis įžengė į ketvirtą panaudojimo stadiją – viešą išpažintį. Taip 1960m. "Tiesoje" pasirodė J.Deksnio straipsnis (vėliau jų buvo ir daugiau), kuriame autorius smerkė "buržuazinį nacionalizmą", "krikdemus" ir savo "paklydimus". Palaistęs purvu buvusius bendražygius, J.Deksnys buvo maksimaliai išnaudotas – tapo archyviniu agentu. Gal dar kada ir buvo "prikeltas" vienai ar kitai užduočiai ar informacijai, bet kaip svarbiausias scenos veikėjas palaidotas amžinai.

O tada, 1959m., jis tebesijautė "ant bangos". Jam buvo patikėta ne tik teikti informaciją, formuoti nuomonę, pakreipti reikiama linkme įsitikinimus, bet ir atlikti slaptą "profilaktiką", t.y. sulaikyti nuo "netinkamų" poelgių ir veiksmų. Į Deksnio įtakos zoną pateko visi daugiau ar mažiau buvę pažįstami inteligentai bei tie, su kuriais susipažino pagal darbo profilį (buvo vertėju). Teisėjo tonu jis dėsto priekaištą, kad J.Dovydaitis vertina marksizmo-leninizmo ideologiją tik kaip vieną iš daugelio kitų filosofinių-ideologinių koncepcijų, kai tuo tarpu ši ideologija yra "vieninteliai galimas, logiškas, istoriškai klasiškos visuomenės vystymosi produktas ir neišvengiama ateities žmonijos formavimosi būtinybė[5]". Kiek čia Deksnys nuoširdus? Turbūt ne mažiau kaip 90 proc., nes, tuo metu sušvelnėjus režimui, agentui būtų pakakę tik išdėstyti faktus, neapibendrinant jų iki filosofinių kategorijų. Bet čia pats J.Deksnys stengiasi įtikti šeimininkui – jei jau jis agentas, tai aukščiausios prabos.

Be to, tai rodo, kad užverbuotas, nors ir remiantis kompromituojančia medžiaga, J.Deksnys jau tapo idėjiniu agentu. Tai antrasis pagal svarbą verbavimo uždavinys, kuriam realizuoti skiriama ne mažiau jėgų, laiko ir lėšų, kaip postūmiui į pirmą išdavystę. Deksniui poveikio priemonių ir atidos buvo atseikėta su kaupu. Tačiau ne emgebistų rodomi spektakliai, sovietiniai kinofilmai ar "klestintys" miestai įtikino J.Deksnį "patriotizmo vaisingumu tik so-

cializmo statybos fone". Tai jam nebuvo nauja idėja, nes kadaise jos sėklą nešiojo lietuviško liberalizmo vėjai ir diegė jaunose galvose. Naujesnis ir sunkesnis dalykas gal buvo agento vaidmuo. Tam palengvinti J.Deksnio auklėtojai iš MGB neišsivertė be alkoholio ir įtaigos specialistų.

Iš pateikiamų J.Deksnio agentūrinių pranešimų ryškėja ne tik paties agento, bet ir jo sekamų asmenų paveikslai. Kiek galima pasikliauti šiais negatyvais? Turbūt jiems reikia specialaus "ryškalo". Tai patvirtina su šypsena ištarti J.Dovydaičio žodžiai: "Dabar aš tavo asmeny turėsiu konsultantą, kuris neleis man nukrypti nuo užsibrėžtos skridimo linijos[6]." Abiem veikiantiems asmenims – tiek agentui, tiek sekamajam – aiškūs jų vaidmenys, bet žaidimo taisyklės neleidžia nusiimti kaukių.

Tačiau po šio marionečių pasivaikščiojimo J.Deksnys grįžta prie agento kasdienybės. Jam reikia ištirti dirvą, ar J.Dovydaitis neparašytų apybraižos apie "banditus", sužinoti jo požiūrį į šią problemą. Tai neatsitiktinė užduotis: kaip tik 1959m. balandžio mėn. LKP CK biuras nutarė sukurti iš KGB operatyvininkų ir LKP CK Partijos istorijos instituto "mokslininkų" redakciją, kuri rengtų publikacijas apie "buržuazinių nacionalistų" nusikaltimus[7]. O kad publikacijos būtų įtaigesnės, reikėjo literatų pagalbos.

Kiek kitoks J.Deksnio santykis su A.Miškiniu. Pas poetą jis ateina, norėdamas eksploatuoti "kaltės" kompleksą ir šiuo pagrindu atsiradusį bendrumą. Pajutęs, kad A.Miškinis nesiliauja krimtęsis ir abejojęs dėl priverstinių reveransų valdžios pusėn (eilėraštis "Pasikeitė vertybių matas", 1956m.; pareiškimas rašytojų sąjungoje, 1959m.), agentas prisistato poetui tartum dvasios brolis, Miškinio deklaracijas prilygindamas savo išdavystei. Dovydaičio atveju agentui tereikėjo tik ištirti rašytojo dvasios lauką, o čia jis reikalauja, kad poetas dar ir dar kartą patvirtintų, jog dalyvavimas rezistencijoje buvo klaida. Deksnys nori, kad vieną kartą priverstas klauptis poetas būtų vėl ir vėl verčiamas, t.y. taptų amžinu pažemintuoju, kokiu širdies gilumoje jaučiasi jis pats.

Tačiau Deksniui perėjus prie atviros propagandos, poetas tampa budrus ir atsisako agento samprotavimų. Iš tiesų pasitvirtina anksčiau parašyti A.Miškinio žodžiai: "Jei gyvenimas yra kova, tai aš asmeniškai toj kovoj niekad nemokėjau prisidengti veido[8]." Neprisidengia veido ir dabar, nors jau yra išėjęs lagerinius universitetus.

Neužčiuopęs bendrų sąlyčio taškų asmeninių poelgių motyvacijoje, J.Deksnys užpila poetą brutalia demagogija apie "kruvinus banditų nusikaltimus", "klero-fašizmo siautėjimą", "pogrindžio išsigimimą" ir pan. Čia agentas bando užčiuopti dar vieną aukso "gyslą" – neapykantą krikdemams. Tačiau A.Miškinis nesileidžia į šios temos plėtotę, kukliai pareikšdamas, kad "kaip ten bebuvę, bet mudviejų pastangos ir siekimai turėję nuoširdų savo tautos, liaudies meilės pradą[9]."

Deksnys suprato, kad nors A.Miškinis buvo sutramdytas, tačiau širdies gelmėje vis tiek liko ne "pasikeitusių vertybių", o tragiškųjų psalmių autorius. Todėl skubėjo perspėti savo šeimininkus apie "teorinę galimybę" prarasti poetą.

1959m. J.Deksnio agentūriniai pranešimai, parašyti turint dešimties metų MGB agento stažą, atskleidžia tai, jog Deksnys tebeieškojo savo poelgių pateisinimo. Jis vėl ir vėl įtikinėjo kitus ir save, kad jo orientacija į Sovietų Sąjungą kilo iš vidinio poreikio, o ne emgebistų įtakoje, kad emigracija "išsigimė", o partizanai tapo "banditais", todėl jo perėjimas į kitą barikadų pusę tėra tas pats kilnus siekis apginti tautą nuo pražūtingos lemties. Dešimtį metų jis nesiliovė gvildenęs šių klausimų, nors tarėsi esąs laisvas savo sprendimuose.

Bet ar tikrai laisvas? Nors deklaravo panieką "klerikalizmui", tačiau tebejautė, kad yra kita, aukštesnė nei KGB, priklausomybė. Ir ta priklausomybė diktavo tragišką būties dilemą: kas yra lengviau – žygdarbis ar išdavystė? J.Deksnys nuėjo antruoju keliu. Bet atrodo, kad jis bus apsirikęs: pasirinkdamas dar nežinojo savosios naštos svorio.

Šaltiniai

1. Daumantas J. Partizanai. V.1990. P.448.
2. Ignatavičius E. Išdavystė.//Dienovidis. 1995 04 07. Nr.14. P.12.
3. Partizano Grafo-kun.J.Lelešiaus dienoraštis. K. 1995. P.153-155.
4. Buvęs VSK archyvas. F.10. Ap.6. B.12. L.15.
5. Ten pat. F.Opertyvinės bylos. B.5529. D.2. L.62.
6. Ten pat.
7. Ten pat. F.3. Ap.77. B.2. L.291-310.
8. Jakelaitis V. Su Antanu Miškiniu Vičiūnuose, ir po to-poeto akademijos// Miškinis A. Sulaužyti kryžiai. V.1989. P.241.
9. Buvęs VSK archyvas. F.Operatyvinės bylos. B.5529. D.2. L.65.

Priedas Nr.1

Lietuvos SSR Valstybės Saugumo Komitetas
2-N valdyba
Priėmė - Rimkutė

Ag. Bagdonas
1949 metų rugpjūčio 30d.

Agentūrinis pranešimas
Pažyma apie Jono Deksnio bylą

Nuo š.m. rugpjūčio 11d. Benamiui buvo pavesta stebėti suimtąjį Joną Deksnį. Šio stebėjimo rezultatai tokie:

1. Elgesys

Deksnys jaučiasi pakankamai žvaliai, kokio nors liūdesio ar moralinės depresijos nepastebėta. Atvirkščiai, jis labai nori vėl įsitraukti į gyvenimą, net galvoja apie moteris. /.../ Pastaruoju metu Deksnio ir darbuotojų pokalbiai dažnai sukasi apie moteris. Pastebėta, kad jis pavydi bendradarbiams jų laisvo asmeninio gyvenimo; ypač pavydas pastebimas (nors ir slepiamas), kai kuris nors iš darbuotojų išeina į miestą.

Būdamas linksmo charakterio, vyno ir moterų mėgėjas, Deksnys dažnai pasakoja lyg ir su pasitenkinimu apie savo linksmą ir nerūpestingą gyvenimą Vakaruose, ypač Švedijoje, o tai rodo jį esant ne griežtą, asketišką ir principingą žmogų, o greičiau protingą, gudrų nuotykių mėgėją, kuris, netgi būdamas tokioje padėtyje, neprarado gyvenimo ir materialių malonumų skonio.

Vis dėlto pastaruoju metu jaučiamas kažkoks jo nervingumas, jis pats skundžiasi, kad toks pernelyg komfortabilus ir ramus gyvenimas, kokio jis iki šiol neturėjo, veikia jį blogai. "Ką gi mes darome, - sako jis dažnai, - žaidžiame kortomis, plepame ir visai atpratome rimtai dirbti. Net gėda, kad turint tiek laiko, mes taip nenaudingai ir tuščiai jį leidžiame."

Tačiau, nors jam buvo pasakyta, kad Benamis bus jo tarsi konsultantas, bet jis dar nė karto nieko nesikalbėjo su Benamiu apie darbą. Vienąkart pats Benamis apie tai užsiminė, bet Deksnys atsikalbėjo bendromis frazėmis, kad atseit reikės rašyti kažkokias specifines suvestines, skirtas Vakarams, ir kad Benamis padės jam kai kuriais klausimais, rašant apie Tarybų Lietuvos dabartį.

2. Nuotaika

Šis žodis, Benamio nuomone, tai tas protinis procesas, kuris vyksta Deksnio galvoje. Teigiamu jo pavadinti negalima.

Dažnai ginčijantis su Benamiu filosofinėmis, socialinėmis ir politinėmis temomis, Deksnys visada lieka švediškojo ar angliškojo socialdemokrato pozicijoje. Kartais Benamiui susidaro toks įspūdis, kad Deksnys pats nori paveikti jį; vis dėlto po vieno karšto ginčo, kai Benamis aštriai pasisakė apie komunistinės socialinės doktrinos teisingumą, pabrėždamas, kad diktatūra - laikinas socialistinės valstybės reiškinys, kuris dings kartu su klasine visuomene, Deksnys kiek pritilo ir pradėjo teisintis, kad jis pats komunistinės doktrinos šalininkas, bet kartais prieštarauja dėl savo polinkio ginčytis.

"Juk toks ginčas - gryniausia dialektika, kuri padeda išsiaiškinti daugybę neaiškių klausimų," - lyg teisinosi Benamiui Deksnys po ginčo.

Kitą kartą, kai ginčas vėl panašiai paaštrėjo dėl to paties objekto, Deksnys pasakė: "Tai Jūs tikite, kad po diktatūros bus tikra demokratija, tačiau tai nejrodyta ir geriausiu atveju yra graži svajonė, o norint ją pasiekti, reikia tikėti. Komunistas - tai tikintysis. Štai Jūs tikite, o aš savo natūra skeptikas ir todėl abejoju."

Apskritai labai būdinga, kad besiginčydami kiekvienas remiasi savo autoritetais. Deksnys visada remiasi buržuaziniais autoritetais. Sprendžiant iš to, kaip jis laisvai operuoja faktais, pavardėmis ar amerikiečių autoritetų mintimis, galima jausti, kaip giliai tos idėjos glūdi Deksnio mintyse.

Toinbis, Bartletas, Kaselis, Raselas, Sartras, Bergsonas, Averlundas ir daugelis kitų taip ir liejasi iš Deksnio lūpų bet kokio ginčo metu.

Reikia sutikti, kad buržuaziniu požiūriu Deksnys "pasikaustęs" puikiai, ypač ekonomikos ir socialinių mokslų klausimais.

Griaunančios, skeptiškos Vakarų nuotaikos lyg sunki našta dar slegia šį protingą, bet tipišką buržuazinį inteligentą, kuris linkęs viską, kas pažangu Tarybų Sąjungoje - menkinti. Vis dėlto reikia pripažinti, kad Tarybų Sąjungos atžvilgiu Deksnys stengiasi, kartais visai nuoširdžiai, rasti gerų bruožų, tačiau tai jam sekasi silpnai ir blankiai.

Aišku viena - jis aštrus dvasininkijos, fašizmo ir bet kokio idealistinio svaičiojimo priešininkas, tačiau tai dar nereiškia, kad jis gali visiškai įsitraukti į tarybinį gyvenimą, nes dar labai jame stiprus ir gyvas Vakarų socialdemokratijos smulkiaburžuazinis požiūris. Tačiau tai suprantama, kadangi tokios proto sandaros žmogui sunku per keletą mėnesių persiorientuoti į tarybinį būdą.

Dar liūdniau, kad Deksnys su dideliu dėmesiu klauso laidas iš Londono, Niujorko.

3. Charakteris

Susižavintis ir stebėtojo tipas, kuris turi beveik visiems lietuviams būdingą bruožą - užsispyrimą, vis dėlto šis žmogus pakankamai blaiviai mąstantis, be jokių romantiškų priemaišų.

Štai kodėl jis pasidavė naujai įtakai (jei, žinoma, dabartinį jo elgesį laikysime

neapsimestiniu, nes Benamis dar iki šiol negali pasakyti "taip" ar "ne" šiuo klausimu). Kaip kiekvienas blaiviai mąstantis ir realus žmogus, jis turėtų taip pasielgti, bet jis neslepia, kad jam tai nelabai malonu; juk kaip ne kaip jis išdavė tuos, už kurių interesus kovojo ir kurie juo tikėjo. Jis turi galvoje ne užsienio žvalgybą, o lietuvius emigrantus Vakaruose.

Apie žvalgybą jis yra labai būdingai ir šaltakraujiškai pasakęs: "Ką gi, jei jie siunčia žvalgus į Tarybų Sąjungą, tai turės atsižvelgti ir į visas galimas su tuo susijusias pasekmes. O juk žvalgybinį darbą jie man įpiršo, pasinaudodami lietuvių pogrindžiu. Tai buvo lyg ir "biznis"-už pagalbą jiems aš gaunu jų paramą."

Matyt, tai, kad jis apgavo užsienio žvalgybą, jo nejaudina taip, kaip apgavus VLIKą, tuo labiau kad jis ne tik apgavo, bet ir pradėjo dirbti prieš juos. Bent jau taip kartą jis užsiminė Benamiui, kai kalba ėjo apie pastarojo ir paties Deksnio likimą.

Tas bruožas rodo jį esant garbingą žmogų, nemokantį dėl karjeros ar net dėl savo kailio greitai persiorientuoti net tuo atveju, kai jis mato, kad toks persiorientavimas duos naudos jo liaudžiai.

Tai visiškai suprantama, nes kiekvienam tikrai garbingam žmogui toks persiorientavimas yra tam tikras skausmingas lūžis.

Galų gale, sprendžiant pagal jo elgesį ir kalbas, galima pasakyti, kad šio žmogaus charakteris nesugadintas, ne smulkmeniškas, ne niekšiškas. Polinkio į padlaižiavimą, prisitaikymą nepastebėta.

4. Požiūris į būsimą darbą

Apie būsimą darbą Deksnys vengia kalbėti. Benamis nežinojo, kodėl jis toks uždaras (nes tai gali būti toks MGB darbuotojų instruktažas Deksniui), pats nebando apie tai kalbėti.

Tačiau aišku viena: mušti ir naikinti banditus (aišku, ne tiesiogine prasme) jis gali, kadangi jų nepripažįsta politiniais pogrindininkais, o laiko paprasčiausiais kriminaliniais nusikaltėliais arba (ypač vadovus) pavojingais ir besmegeniais politikieriais, visiškai nerealiais ir bukais, su kuriais neverta terliotis, tuo labiau kad banditams daro įtaką dvasininkija, prieš kurią Deksnys visada kovojo.

5. Bendros stebėjimo išvados

1. Panaudoti Deksnį prieš banditus galima.
2. Vis dėlto paleisti jį be kontrolės jokiu būdu negalima, nes šis žmogus dar nepersiorientavo. Jis, kaip patyręs žurnalistas ir protingas, pastabus žmogus, net tuo atveju, jei sąžiningai dirbs, gali pasukti iš kelio tiesiog dėl to, kad, pastebėjęs kai kurias negeroves mūsų respublikoje ir susitikinėdamas su po-

grindininkais, gali lengvai patekti į antitarybinę įtaką, kadangi mūsų šalies trūkumus vertins ne kaip sąžiningas, sąmoningas tarybinis žmogus, o kaip asmuo, kuriame gyvas polinkis viską vertinti iš priešiškų pozicijų.

Aišku, kad prie banditų jis neprisiplaks, tačiau nutols nuo organų kontrolės, o tai turės skandalingų pasekmių.

3. Dar kartą pasitvirtino Benamio nuomonė, kad Deksnys pati aktyviausia figūra lietuvių emigrantų sluoksniuose. Ne veltui jį užverbavo užsienio žvalgyba.

Šio žmogaus silpnybės:

1.Polinkis į avantiūrizmą, duodantis galimybę panaudoti jį žvalgybos darbui.

2. Lengvabūdiškas ir stiprus potraukis moterims.

3. Žavėjimasis, kas, protingai veikiant, duoda galimybę jį veikti moraliai.

6. Kasdieninio elgesio charakteristika

Iš viso jo elgesio neatrodo, kad jis galvotų (bent jau šiomis sąlygomis) apie pabėgimą.

Apie savižudybę ir kitą kokį panašų poelgį negali būti nė kalbos, kadangi nėra jokių požymių, bent jau Benamis nepastebėjo.

Bagdonas

Tikra: LSSR MGB 2-N valdybos 1 skyriaus 4 poskyrio viršininko pavaduotojas
(pas.) Rimkevič

Buv.LTSR VSKA. Op.b. f. B.5582.T.3. L.193-198. (Originalas mašinraštis, rusų k.)

Priedas Nr.2

Lietuvos SSR Valstybės Saugumo Komitetas
2-N valdyba

Agentas "Bagdonas"
1950.IX.23

Priėmė: Počkaj ir
Grišečkin

Agentūrinis pranešimas

Paskutinių savaičių laikotarpiu Jono charakteryje ir elgesyje ypatingų pasikeitimų neįvyko. Tik viena galima konstatuoti - Jonas vis labiau įsitraukia į savo darbą ir yra suinteresuotas, kad jis vyktų sėkmingai. Jaučiamas net tam tikras pasididžiavimas (žinoma, teigiama prasme) savo darbu, jo subtilumu, atsakingumu ir sudėtingumu. Galima tvirtai pasakyti, kad pati jautriausia šio

žmogaus vieta - jo savimeilė, kai kada pereinanti į savęs pervertinimą. Būtent tokiais momentais, kai vadovybė paiso jo nuomonės, jis būna labai pamalonintas ir patenkintas ir, reikia pasakyti, tai teigiamai atsiliepia jo nuotaikai. Beje, jis labai patenkintas savo bendradarbiavimu su majoru Zub. ir dažnai atvirai kalba, kad tas žmogus daug geriau orientuojasi jų darbo subtilumuose, nei visi prieš tai buvę, ypač Bela.

Apie jo teigiamą lūžį liudija ir tai, kad dabar jis visiškai aiškiai suvokia, jog kelio atgal nėra. Kaip tik kalbantis su Benamiu, jis visiškai nuoširdžiai pasakė: "Žinai, Stasy, kokių nors permainų atveju, jei teoriškai svarstysim, kad jos galimos, Lietuvoje kiltų toks priešiškumas ir skerdynės, kad visiems tarybiniams žmonėms, ir tau, ir man tektų eiti į mišką ir ten gintis iki paskutinio šovinio."

"Tik pagalvok, - sakė jis, - kaip įsisiautėtų visi tie "juodomis rankomis, kunigai ir kiti niekšai. Iš tikrųjų tada jau geriau kautis iš paskutiniųjų."

Vis dėlto, nepaisant šių teigiamų Jono poslinkių, dažnai praslysta kai kurie mūsų partijos ir vyriausybės veiksmų vertinimai, kurie rodo, kad šio žmogaus mąstymas dar negreit virs tarybiniu.

Šis trūkumas, Benamio nuomone, paaiškinamas tuo, kad Jonas labai mažai skaito marksizmo-leninizmo klasikų, niekinamai juos vertina, o tai rodo, kad "maniera mąstyti vakarietiškai" jame dar labai tvirta. Lengvabūdiškas Jono požiūris į politšvietimą liudija tai, kad jis dar neįsisąmonino to esminio lūžio, kuris jame įvyko.

Pažvma: Jonas- agentas Petrauskas.

Benamis- agentas Bagdonas, kuris kartu su juo gyvena, apdoroja jį tarybiškai.

Lietuvos SSR MGB 2-N valdybos viršininkas pulkininkas
(pas.) Počkaj

Buv.LTSR VSKA.Op.b.f. B.5582. T.3. L.199-200. (Originalas-mašinraštis, rusų k.)

Priedas Nr.3

Visiškai slaptai

Lietuvos SSR Valstybės Saugumo Ministerijos 2-N valdyba

Agentas Bagdonas
1950m. lapkričio 16d.

Priėmė: Grišečkin

Agentūrinis pranešimas
Būdingi Jono pasisakymai

1. Tarptautinės padėties klausimais.
   Pasaulis ant trečiojo pasaulinio karo slenksčio. Konfliktas Korėjoje po Kinijos

įsikišimo pastatė Ameriką į beveik beviltišką padėtį: arba prisipažinti sumuštais ir pasitraukti iš Korėjos, arba, nepaisant visų pasekmių, tęsti karą, kas būtinai atves į konfliktą su Kinija ir taip pat su SSRS. Kapituliuoti Korėjoje amerikiečiai negali, nes pripažinus nugalėtais tokiame palyginti nedideliame konflikte, jie praranda bet kokį pasitikėjimą savo satelitų akyse, tarp jų ir Vakarų Vokietijos, o tai reiškia visišką Amerikos karinio prestižo žlugimą, ir tai glaudžiai susiję ir su politiniu JAV prestižu. Aišku, kad tokiu atveju amerikiečiai turi prisipažinti nugalėtais ir kituose tarptautiniuose reikaluose, būtent Europos klausimu. To amerikiečiai negali sau leisti, nes jau per toli nuėję, vadinasi, liko tik viena išeitis- ruoštis pasauliniam karui. Ne paprastam karui, o ideologiniam, kai susiduria dvi socialinės ir politinės doktrinos. Aišku, kad tai bus labai sunkus ir baisus karas, tuo baisesnis, kad kiekvieną kovojančią šalį skaldys į dvi dalis: į socializmo ir kapitalizmo šalininkus.

Joks pasaulio genijus negali numatyti šio karo rezultatų ir nugalėtojo. Galimas daiktas, kad to nugalėtojo ir nebus, nes abi pusės vienodai stiprios, ir karo pasekmė gali būti-šiuolaikinės civilizacijos griuvėsiai, kadangi abi pusės kausis iki galo.

Iš susidariusios padėties aišku, kad sovietinė vyriausybė, matyt, padarė išvadą, kad dabar pats patogiausias momentas galutinai rengti žygį prieš kapitalizmą, o JAV savo ruožtu mano, kad tolesnis delsimas naudingas DK SSRS, ir taip pat pasiryžę kariauti.

Pokarinė tarptautinė politika yra agresyvi ir chaotiška iš abiejų pusių: kur tik galima, abi sistemos, socialistinė ir kapitalistinė, stengiasi įsitvirtinti. SSRS įsitvirtino pietryčių ir centrinėje Europoje. Pats ryškiausias pavyzdys-Čekoslovakija, kur 1947m. aiški demokratinė mažuma (komunistai) užgrobė valdžią.

Aišku, kad tai negali nešokiruoti JAV, kuri negali ramiai laukti, kol SSRS ją išmes iš Europos žemyno, o savo ruožtu stengiasi įsitvirtinti ten, kur tik gali.

Apskritai reikia pripažinti, kad buržuazija, kad ir kokia ji būtų tvirta, pastaruoju metu yra tokia stipri, kad nedera savęs raminti iliuzijomis apie lengvą karą. Ne, jis nebus lengvas, kadangi Vakarų valstybėse komunistinė diktatūra svetima ir visiškai skiriasi nuo buržuazinės doktrinos, kuri Vakaruose turi gilias šaknis.

Tiesiog sunku, pavyzdžiui, įsivaizduoti, kaip tose šalyse Švedijoje, Danijoje ar Anglijoje bus diegiamas komunizmas, kur buržuazinis parlamentarizmas ir išorinės buržuazinės demokratijos formos tiesiog įaugę į kraują eiliniam anglui, danui ar švedui.

Visiškai aišku: galima pasiekti tokios materialinės gerovės, kokia yra Švedijoje, taikių socialinių reformų būdu visoje žemėje, ir vargu ar verta jėga keisti socialinę santvarką, nes tai per brangiai kainuoja žmonijai.

Dar vienas klausimas - tai didelių tautų ąmbicijų susidūrimas, net ir tuo atveju, jei jie įvestų pas save SSRS pavyzdžio komunistinę santvarką.

Kyla klausimas: ar turi, pavyzdžiui, Berlynas, Londonas ar Paryžius paklusti Maskvai, nepaisant to, kad jos visos taps komunistinėmis? Net mažiausias centralizacijos bandymas, net ideologinis, gali sukelti rimtas komplikacijas.

Ryškus pavyzdys- Jugoslavija, kuri turi daug mažiau teisių ir pretenzijų, nei galėtų turėti tokios šalys, kaip Anglija ar Prancūzija, o vis dėlto ji tarsi "pasimaišė" nacionaliniu klausimu.

Štai kodėl sunku ne tik numatyti būsimo karo pasekmes, bet ir ne mažiau sunku numatyti Europos tautų visuomenines formas tuo atveju, jei Europa taps socialistinių valstybių federacija tikrąja to žodžio prasme. Rimta problema ir Kinija, kuri kaip ne kaip yra gausiausia pasaulio tauta. Dabar ji teigiamai veikiama SSRS, be to, Kinija kol kas silpnas vienetas ekonominiu, politiniu ir administraciniu atžvilgiu, bet kai atsistos ant kojų, sustiprės - ar nepasireikš neigiami nacionalizmo bruožai?

Tokie paskutiniu metu Jono politiniai svarstymai bendrais bruožais.

Asmeniškai jis sielojasi dėl to, kad slaptų MGB bendradarbių darbą jis laiko kažkuo žemu, lyg samdomų šnipų, darančių "tą juodą darbą", kuris neleidžiamas oficialiems darbuotojams. Kodėl neleidžiama, jis nepasakė, bet buvo galima suprasti, kad, jo nuomone, šis darbo pobūdis žeminantis ir žeidžiantis kiekvieno padoraus tarybinio žmogaus savigarbą. Ne veltui jis pasakė Benamiui, kad "tokį darbą daro tik tokie žmonės, kaip tu ir aš" (turima minty visi buvę antitarybininkai).

Štai kas jį slegia ir žeidžia jo savigarbą, tuo labiau kad jis pats visą laiką yra prižiūrimas. Dar vieną būdingą detalę reikia pridurti: jis pasakė Benamiui, kad būdamas Stokholme, jis asmeniškai iššifravo vieną tarybinį agentą, kurį tarybinė pasiuntinybė atsiuntė pas jį ir Žilinską. Jo žodžiais, po iššifravimo tam agentui buvo uždrausta gyventi Stokholme, ir jis buvo išsiųstas į provinciją.

Bendra išvada: nepaisant įvykusio lūžio, Jonas dar ne visiškai išsilaisvino nuo viso to ideologinio šlamšto, kuris traukia jį kairiųjų socialdemokratų link.

Pažyma: Agentas Bagdonas praneša apie agento Petrausko nuotaikas, pasisakymus ir pareiškimus

LSSR MGB 2-N valdybos 1 skyriaus viršininko pav. vyr.ltn.
(pas.) Grišečkin

Buv.LTSR VSKA.Op.b.f. B.5582. T.3. L.217-220. (Originalas-mašinraštis, rusų k.)

Redakcijos pastaba. Visos pažymos yra išverstos iš rusų kalbos. maksimaliai išsaugant prasmę ir teksto sandarą. Palikti originale naudojami terminai "banditai", "buržuaziniai nacionalistai", "klerikalai" ir kt.

Priedas Nr.4

Šalt. Petrauskas a.b. 1031 Visiškai slaptai
A. Basenko 1959.VIII.25
(rezoliucija rusų k.)

KAI KURIOS IŠVADOS IŠ PAŠNEKESIŲ SU RAŠYTOJAIS JONU DOVYDAIČIU IR ANTANU MIŠKINIU

I.Jonas Dovydaitis

Rašytojo Jono Dovydaičio biografinius davinius galima rasti bet kuriame, po Didž. Tėvynės Karo išleistame, Tarybų Lietuvos rašytojų almanache. Aš čia tik priminsiu, kai kuriuos svarbesnius Dovydaičio biografinius momentus, leidžiančius suprasti charakterį ir dvasinius polinkius.

Jono tėvas buvo žymus katalikų judėjimo veikėjas, universiteto profesorius, mokslinio žurnalo "Kosmos" organizatorius ir redaktorius.

Reikėjo laukti, kad Jonas iš tėvo turėjo bent šį tą paveldėti iš katalikiškos ideologijos. Tačiau, kaip pirmu požiūriu ir nekeista, atrodo, šito neįvyko. Iš savo tėvo jis paveldėjo tik statoką būdą, užsispyrimą ar net nemažą valingumą. Jo tėvas buvo vedęs beraštę tarnaitę, kurios per visą savo gyvenimą nepajėgė "apšviesti". Šis tėvų šeimyninio gyvenimo paradoksalumas, tur būt, buvo viena svarbiausių priežasčių, kad Dovydaičių vaikai augo ir brendo savo protu ir išmanymu.

Ne tik ideologiniai, bet ir materialiniai Jonas ankstyvoje jaunystėje tapo mažai, o vėliau ir visai nepriklausomas nuo tėvo. Prieš tėvo valią Jonas iš pat ankstyvos jaunystės savo energiją nukreipė į aviacijos sportą, apleisdamas bendrą lavinimosi gimnazijos suole ir namuose. Jaunas būdamas jis jau tapo vienu žymiausių Lietuvos sklandytojų ir civilinių lakūnų. Sportines savo treniruotes Jonas susiejo su žurnalistiniais bandymais, apėmusiais išimtinai aviacijos techniką ir sportą. Žurnalistinė Jono karjera jam greit sudarė pakankamas pajamas būti nepriklausomu nuo tėvo.

Pašventęs savo jaunystės energiją aviacijos sportui ir žurnalistikai, Jonas neteko sistematiško humanitarinio ir visuomeninio išsilavinimo. Maždaug 20m. jaunuolis jis jau buvo žymus aviatorius ir aviacijos žurnalistas su gana solidžiomis pajamomis. Tačiau lietuvių bei pasaulinės literatūros istorijos ir kitų humanitarinių disciplinų srityse jis buvo beveik profanas. Vieną kartą paneigęs tėvo politines pažiūras, Jonas iš viso nerodė jokio intereso politiniais-socialiniais klausimais. Šitai, tarp kitko, ne tik Jonui, bet ir daugeliui buržuazinės Lietuvos jaunuolių-moksleivių būdinga.

Turėdamas užsispyrėlišką būdą, nežiūrint pasisekimų aviacijos sporte bei uždarbyje, Jonas vis dėlto sugebėjo baigti ne tik karo lakūnų mokyklą, bet ir Kauno Aukštesniąją Technikos Mokyklą. Karo lakūno karjerą padaryti jis nesugebėjo, nes nemokėjo prisitaikyti prie karininkijos tarpe vyravusios padlaižia-

vimo atmosferos. Puikiausiai baigęs karo aviacijos mokyklą, jis, kaip "nedrausmingas", iš karo aviacijos buvo pašalintas.

Su Jonu Dovydaičiu aš buvau pažįstamas maždaug 1933m. Labai artimu draugu aš nebuvau. Su juo artimai draugavo mano brolis Juozas, kuris taip pat sirgo tada madinga aviacijos sporto "liga". Kadangi Jonas visai nežinojo svetimų kalbų, tai jo žurnalistinėje praktikoje aš jam dažnai talkininkaudavau. Iš mūsų bendro darbo gaunamą honorarą neretai praleisdavome pasilinksminimuose. Man imponavo Jono drąsa, linksmas, atviras, kiek statokas būdas ir ryškus "demokratiškumas" (jis organiškai nemėgo ir nebendravo su "auksinės jaunuomenės", kaip būdavo vadinami išpaikinti ponų sūneliai, atstovais). Savo ruožtu aš jam imponuodavau didesniu humoristiniu ir politiniai-visuomeniniu pasiruošimu bei išsilavinimu.

Berods 1941m. pradžioje Jonas buvo išsiųstas į Tarybų Sąjungą, ir mūsų santykiai labai ilgiems metams nutrūko.

Dabar gyvendamas Vilniuje, aš Joną ne kartą matydavau gatvėse, valgyklose ir pan. Susitikti su juo ir pasikalbėti aš progų neieškojau. Man atrodė, kad ir jis susitikti, ir pasikalbėti nedarė pastangų.

Prieš porą metų mano geras prietelius velionis skulpt. Pundzius pasakojo, kad Dovydaitis klausinėjęs, kaip aš gyvenu. Jis Pundzių įspėjęs, kad susitikti su manimi gali būti pavojinga. Dovydaitis daręs iliuzijų, kad aš neva turįs kokius tai slaptus ryšius ar santykius su užsienio žvalgybomis ar kas tai panašaus. Apie tokias Dovydaičio aliuzijas man vėliau pasakojo ir Kiela.

Tik š.m. maždaug kovo mėn. Joną sutikau pas Kielą. Jis klausinėjo, kaip gyvenu, kuo užsiimu ir pan. Jam trumpai atsakiau, kad gyvenu Vilniuje, darau vertimus iš svetimų kalbų, o grįžęs į Lietuvą esu savo noru, bet kada ir kaip neaiškinau. Jonas man papasakojo, kad iš brolio Juozo šiek tiek sužinojęs apie mano veiklą vokiečių okup. metu ir apie tai, kad gestapo buvau suimtas ir išvežtas Vokietijon. Turėdamas galvoje šias informacijas, jis gerokai nustebęs, kai prieš kelis metus pirmą kartą pamatęs mane gatvėje. Jis pareiškė pasitenkinimą, kad jo nuogąstavimai dėl mano "slaptumo" buvę be pagrindo. Aš pasijuokiau, kad mūsų intelektualai iš viso serga kažkokia tai špionomanija. Apskritai visą reikalą baigėme laisvu humoru. Greit perėjome prie literatūrinių temų. Kaip tik neseniai buvo įvykęs LTSR rašytojų suvažiavimas, kuriame buvo pasmerkti Dovydaičio "Pasmerktieji". Dovydaitis davė savo telefoną ir prašė prie progos paskambinti.

Už poros savaičių gatvėje sutikau Kielą. Mes paskambinom Dovydaičiui, kuris paprašė užvažiuoti pas jį pietų. Dovydaitis supažindino mane su savo vaikais ir nauja, neoficialia žmona (pirmoji Dovydaičio žmona prieš kelis metus tragiškai mirė, gimdydama paskutinį iš trijų vaikų). Pietų metu gerokai išgėrėme ir nieko rimtesnio nesikalbėjome.

Po kurio laiko Dovydaitį sutikau skulp. Pundziaus laidotuvėse. Po laidotuvių užsukome pas jį (Dovydaitis gyvena naujuose rašytojų namuose Antakal-

nyje, kurie randasi netoli kapinių). Dovydaitis aprodė man savo biblioteką, papasakojo, kaip rašė "Pasmerktuosius". Aš iš jo pasakojimų ir rankraščių bendrais bruožais susipažinau su šios apysakos turiniu. Aš nurodžiau Jonui, kad, mano nuomone, "Pasmerktųjų" nepasisekimo priežastimi galėjo būti: politinės situacijos karo metu Lietuvoje nepakankamas pažinimas, ne visiškas vokiečių kėslų lietuvių tautos atžvilgiu supratimas ir pan. Dovydaitis pripažino, kad su šiuo veikalu gerokai susipainiojo ir padarė žymių klaidų. Tačiau, ne be apmaudo, jis pareiškė, kad kritika jo adresu buvusi pernelyg aštri ir išpūsta. Kad klausimas buvo svarstytas net LKP suvažiavime, tai čia dalinai G.Zimano, su kuriuo Dovydaitis, dirbdamas "Tiesoje", turėjęs gana aštrių, asmeniško pobūdžio susikirtimų, įtaka. Pvz., kažkokių tai viešų vaišių metu, minint kokį tai "Tiesos" jubiliejų, Zimanas garsiai užklausęs Dovydaitį: "Na, kaip, drg. Dovydaiti, tavo tėvas?" Dovydaitis taip pat garsiai atsakęs: "Ką gi, drg.Zimanai, mano tėvas nebuvo blogesnis už tuos, kurie smetoniniais laikais nuomavo stambius dvarus." Zimanas likęs labai nepatenkintas, nes ir jis, ir daugumas svečių supratę, kad Dovydaičio replika buvo taikoma į Zimano tėvą, stambių dvarų burž. Lietuvoje, nuomininką. Mums besišnekučiuojant, pas Dovydaitį užėjo jo kaimynas rašytojas Kostas Kubilinskas. Kiek pasišnekėjus aš atsisveikinau, nes dar norėjau aplankyti tame pačiame name gyvenantį poetą Antaną Miškinį.

Pas Dovydaitį lankiausi dar gegužės mėn. vidury. Tada pas jį buvo žmonos svečių iš provincijos, todėl pokalbis vyko bendromis bėgamosiomis temomis. Aš rengiausi vykti atostogų į Nidą, o Dovydaitis kelionėn į Vengriją ir vėliau visam vasaros sezonui atostogauti į Palangą. Dovydaitis klausė, kaip galėtų su manimi susisiekti, kad bus Vilniuje. Aš jam daviau savo žmonos darbovietės telefoną.

Liepos 14d. Jonas paskambino mano žmonai ir prašė, kad aš jam paskambinčiau į namus. Rytdieną jam paskambinau į butą. Jis prašė užvažiuoti pas jį. Kadangi jo šeima gyvena Palangoje, tai nutarėme važiuoti pas mane. Aš paskambinau žmonai ir paprašiau, kad vyktų namo ir paruoštų vaišes. Pas mane trise jaukiai praleidome keletą valandų. Dovydaičiui bendrais bruožais papasakojau, kad esu parengęs studiją apie vokiečių užmačias lietuvių tautos atžvilgiu. Jis apie tai šį tą girdėjęs iš Kielos. Dovydaitis pareiškė, kad tokios studijos pasirodymas būtų labai naudingas, nes vokiečių politikos užkulisiai lietuvių tautos atžvilgiu labai daug kam, ir jam pačiam, dar ne visai aiškūs. Apskritai jis skatino mane daugiau rašyti, nes tam esą aš turįs "gerų davinių, patyrimo ir turtingų išgyvenimų". Kadangi buvau tik ką grįžęs iš tėviškės, aš papasakojau bendrus įspūdžius, įterpdamas juos į bendrų pasaulinių ir Lietuvos politinių reikalų foną. Dovydaitis mano žmonai pasakojo, kad buvęs labai artimas mano brolio bičiulis. Iš jo jis gerai žinąs mūsų šeimos istoriją, jos gražiąją pusę ir tragiškus (mano sesers tragiška mirtis- nusižudymas). Jis labai apgailestavo brolio žuvimą. Tačiau ir jis patyręs

skaudžių smūgių: tremtyje miręs jo tėvas, su kuriuo nors ir ne per geriausiai sugyvenęs, bet vis dėlto jį savotiškai mylėjęs. Su nemažu susijaudinimu jis pareiškė: "Mes žmonės protingi ir iš senų nuoskaudų politinės istorijos daryti nemanome. Be to, už tas nuoskaudas ir mes patys ar mūsų artimieji patys daug kalti. Aš pats stoviu nepajudinamai tvirtai ant tarybinės tikrovės pagrindo, ir visa širdimi džiaugiuosi, kad ir Jonas tokios pat nuomonės." Tolimesniame pokalbyje aš pakviečiau jį apsilankyti kada nors mano tėviškėje. Jonas mielai sutiko sekantį rudenį pakeliauti po mano tėviškę (jis turi nuosavą "Pobiedą"). Toliau Jonas, kreipdamasis į mano žmoną, pareiškė, kad jam grįžus iš Palangos, mes būsime dažnai laukiami jo šeimos svečiai. Žmoną jis daug ir su dideliu dėmesiu klausinėjo apie dukrelę, jos operaciją ir pan. Jis pasakojo savo bendrus įspūdžius iš kelionės po Vengriją. Žmona klausinėjo jį apie Indiją, kur Dovydaitis prieš keletą metų lankėsi. Vakaras jau buvo vėlyvas, ir Dovydaitis skubėjo į namus, nes turįs pasiruošti kelionėn į Nemuno vagos perjungimo iškilmes.

Kokias pagrindines išvadas galima padaryti iš pašnekesių su Dovydaičiu? Į šį klausimą nėra lengva atsakyti. Nėra abejonės, kad Dovydaitis absoliučiai tarybiniai nusiteikęs pilietis ir rašytojas. Tačiau, kaip rašytojui, jam trūksta gilaus, kūrybinio marksistinės-leninistinės ideologijos ir teorijos išjutimo ir pažinimo. Jis pats šito neneigia. Visas negerumas tas, kad Dovydaitis, kaip ir daugelis kitų vyresnės kartos inteligentų, į marksizmo-leninizmo ideologiją nori žiūrėti kaip lyg į kokį tai vieną iš daugelio filosofinių-ideologinių koncepcijų bei reiškinių, kaip "atsitiktinai" tapusių tam tikros istorinės epochos ir didelės dalies žmonijos gyvenimo ir kūrybos kelrodžiu. Man susidarė įspūdis, kad Jonas savo dvasios gilumoje nesupranta ar nejaučia, jog marksistinė-lenininė ideologija tai nėra tik viena iš daugelio egzistavusių ir egzistuojančių koncepcijų, bet tai vienintelė galimas, logiškas, istoriškas klasiškos visuomenės vystymosi produktas ir neišvengiama ateities žmonijos visuomeninio formavimosi būtinybė. Man taip pat susidarė įspūdis, kad Jonas, nesugebėdamas pilnai dialektiškai galvoti, į marksizmo-leninizmo ideologiją ir teoriją žiūri kaip į tam tikrą dogmatinę doktriną, sudarančią kovingojo komunizmo politinę platformą, kurios "ištikimai laikytis" pirmoje eilėje ir privalo tik patys partiniai komunistai. Jeigu mano spėjimai ir įspūdis būtų teisingi, tai šitokios klaidingos Dovydaičio pažiūros ir neleidžia jam visu gilumu suprasti sudėtingus visuomenės vystymosi ir santykių dėsnius bei procesus, kas savo ruožtu iššaukia kūrybos lėkštumą ir blaškymąsi.

Galima taip pat išjausti, kad Dovydaitis nėra visu gilumu supratęs ir išgyvenęs tikrosios patriotizmo esmės. Man susidarė įspūdis, kad jis visa galia nejaučia, kad bet koks patriotinis jausmas ir pastanga tik tuomet gali būti vaisingi, kai nuosekliai ir neatlaidžai sujungti su socialine ideologija, su didžiuoju socializmo statybos darbu. Nėra jokio pagrindo tvirtinti, kad Dovydaitis sirgtų kokiu tai perdėtu nacionalizmu, juo labiau šovinizmu, bet iš atskirų posak-

ių, intonacijos ir bendros nuotaikos galima jausti kiek perdaug egzaltuotas patriotizmas. Man atrodo, kad čia priežastis glūdi nekūrybingame marksizmo-leninizmo supratime ir išjutime.

Apskritai Dovydaitis siekia ir stengiasi savo kūrybinius užmojus derinti su socializmo statybos poreikiais ir dvasia. Jeigu ne visuomet jam tai pavyksta, tai ne blogos valios, bet aukščiau minėtų nepažinimų priežastis. Paskutiniame mūsų pokalbyje jis kalbėjo, kad ruošiasi rašyti knygą apie Darių ir Girėną. Aš jam pažymėjau, kad tema tikrai puiki, bet kartu ir slidi, nes joje lengviau susipainioti, negu, pvz., "Pasmerkaisiais". Jis tokio pavojaus neneigė, bet tikįs savo jėgomis tinkamai įjungti Dariaus-Girėno žygį į socialistinių idėjų tarybinės jaunuomenės tarpe pulsavimo ritmą. "Be to,- šypsodamasis jis pareiškė,- dabar aš tavo asmeny turėsiu konsultantą, kuris neleis man nukrypti nuo užsibrėžtos skridimo linijos."

Kaip tai prabėgomis mes palietėme "Tiesoje" talpinamą apybraižą apie banditus ir šnipus. Dovydaitis pareiškė kai kurių kritiškų pastabų dėl techniško apybraižos išpildymo, bet apskritai tema ir medžiaga esanti "pritrenkianti". Aš pareiškiau apgailestavimą, kad Jonas, būdamas vienas geriausių apybraižos meistrų Lietuvoje, nesiima buržuazinio banditizmo gvildenimo. Jis atsakė, kad ši tema jį seniai dominanti, bet esą labai sunkiai prieinami konkrečios medžiagos šaltiniai.

Aš norėčiau pareikšti įsitikinimą, kad pašnekesiai su Dovydaičiu yra ne tik man asmeniškai įdomūs, bet gali kai kurios įtakos turėti ir į jo kūrybos turinį bei linkmę.

2. Antanas Miškinis

Kas yra Miškinis, koks jo gyvenimo ir kūrybos kelias, atrodo, nėra reikalo kalbėti. Nematau reikalo kartoti žinomus mūsų pažinties bei santykių klausimus.

Kaip savo laiku buvau rašęs, pirmą kartą Miškinį sutikau pernai metais vasarą Stalino prospekte. Tuomet persimetėme keletu žodžių. Apie šį susitikimą aš buvau rašęs. Noriu tik pakartoti, kad tada į mano trumpą paaiškinimą, jog emigracija išsigimė, jog Vakarai tesiekia Lietuvoje tik špionažo, diversijos ir panašių pražūtingų mūsų tautai veiksmų, Miškinis, jam įprastu ekspresyvumu, tuoj pareiškė: "Tai ir aš dabar savo kūrybiniuose užmojuose ir nuotaikose jausiuos daug tikriau ir tvirčiau."

Šiais metais pas Miškinį užėjau po Pundziaus laidotuvių. Miškinis mane labai mielai priėmė. Jis atsiprašė, kad negali parengti tinkamų vaišių, nes šeima dar nepersikėlusi iš Kauno. Jis paruošė kavą, ir mudu ėmėm šnekučiuotis. Pirmiausia pašnekesys pakrypo į ne taip seniai vykusiame LTSR rašytojų suvažiavime Miškinio padarytą deklaratyvinį pareiškimą, kuriame jis pasmerkė savo padarytas praeities klaidas ir užakcentavo tvirtą tarybiškumo poziciją. Miškinis šią temą pirmas iškėlė, nurodydamas, kad gal kai kas ir ste-

bisi arba net kaltina jį už tokią radikalią dvasinės metamorfozės deklaraciją, bet jis tai daręs iš pačių giliausių savo įsitikinimų. Aš pažymėjau, kad visuomenėj buvo gyvai komentuoti Miškinio pareiškimai rašytojų suvažiavime, kaip ir prieš porą metų pasirodę jo deklaratyviniai eilėraščiai. Kas dėl Miškinio nuoširdumo, o taip pat ir dėl tokios deklaracijos tikslingumo, nes tokias nuotaikas, gal nebūdamas poetas, ir ne taip emocingai, bet ne mažiau giliai esu išgyvenęs. Atsirado reikalingas vidinis kontaktas pokalbį draugiškai vesti.

Mes trumpai apžvelgėme mūsų veiklą vokiečių okupacijos metu. Mes tikėjome, kad vedame kovą prieš nacius už savo tautos laisvę. Fatalinė mūsų klaida, kad mes patikėjome anglosaksais ir nepajėgėme suprasti,jog tikrąją kovą už pasaulio tautų laisvę ir žmoniškumą veda Tarybų Sąjungos tautos. Mes savo pastangas nuo kovos izoliavome, ir šitai mus nuosekliai ir neišvengiamai privedė prie tolimesnių pražūtingų klaidų.

Miškinis pažymėjo, kad jeigu 1945m. rudenį aš nebūčiau nelegaliai atvykęs į Lietuvą, tai gal šiandien ir Juzas (mano brolis, buvęs surištas su Miškiniu) būtų gyvas ir pačiam jam nebūtų tekę kęsti lagery 10 metų. Jis tuoj pridūrė, kad šį klausimą jis palietęs grynai abstrakčiai ir neturįs jokių kaltinimų ar užmetimų. Jis gerai suprantąs, kad mes visi buvome aukos to klaidingo "patriotinio" tvaiko, kuris apsprendė ir vadovavo mūsų veiksmams.

Nežiūrint Miškinio atsikalbinėjimų, aš priėmiau iššūkį. Aš pareiškiau nusistebėjimą, kad kaipgi tai galėjo atsitikti, jog Miškinis susirišo su banditais, kurie jo vardą panaudojo pridengti patiems kruviniausiems ir šlykščiausiems veiksmams. Aš pareiškiau, kad mano atvykimas į Lietuvą 1945m. ir vėliau ir mano pasitarimai su Miškiniu 1945m. visuomet turėjo tikslą banditizmą slopinti, o ne jį skatinti.

Miškinis pirmiausia pažymėjo, kad mūsų pasitarimai 1945m rudenį iš tikrųjų nieko konkretaus antitarybinio (teroristinio, špionažinio ir pan.) neturėjo. Apie mūsų susitikimą jį daug klausinėję tardymo metu. Jis viską parodęs taip, kaip buvę. Kai dėl ryšių su banditais, tai tuoj ėmė aiškintis ir teisintis. Jo susirišimas su banditais iš tikrųjų buvusi bene didžiausia jo gyvenimo klaida. Pradžioje, nežinodamas tikrosios padėties, jis, geriausių norų vedamas (gerais norais pragaras grįstas), norėjęs banditams padėti surasti teisingesnį, moralesnį veiklos kelią. Tačiau banditai jau turėjo "savą kruviną kelią". Jo patarimai jiems nebebuvę reikalingi. Toks, pvz., "Žvejys" jį ėmęs šantažuoti, grasindamas baisiausiomis pasėkomis už kokios tai drausmės ir disciplinos nesilaikymą. Jis supratęs, į kokią šlykščią balą įklimpęs, bet neturėjęs drąsos ateiti į saugumo organus ir viską prisipažinti. "Tada dar mes perdaug bijojome bolševikų ir jų visai nesupratom."

Aš bendrais bruožais pavaizdavau vis didėjantį emigracijos išsigimimą, jos nutolimą nuo krašto, vis didesniu slogučiu užgožiantį klero-fašizmo siautėjimą, vis atkaklesnę ir grubesnę amerikiečių, anglų, prancūzų ir netgi švedų žvalgybų užmačią pasinaudoti lietuvių tautos klaidomis ir nelaimėmis savo

pražūtingiems mūsų tautai kėslams mūsų krašte pravesti. Aš taip pat pavaizdavau baisų banditinio pogrindžio išsigimimą ir jų kraupulingus nusikaltimus. Aš nurodžiau, kad banditinis pogrindis savo esme buvo grynai klasinės kilmės. Jis nieko bendro neturėjo nei su lietuvių tautos lūkesčiais, nei su jos tikruoju gyvenimo keliu. Iš klasinės neapykantos kilęs banditizmas buvo kurstomas kraštutiniu šovinizmu ir klerikaliniu paroksizmu humaniškoms socialistinėms idėjoms. Miškinis, mane papildydamas, parodė puikiai suprantąs viso šio klaikaus reiškinio esmę.

Mūsų pokalbis vėl įgavo labai jaukią atmosferą. Žinodamas Miškinio seną neapykantą krikdemams, aš atskirais pavyzdžiais nupiešiau atskirų krikdemų vadų- Krupavičiaus, Ambrazevičiaus, Ivinskio, Maceinos ir kt. pastangas teršti, niekinti ir juodinti viską, kas daroma ir vyksta Tarybų Lietuvoje. Aš pažymėjau, kad be krikdemų ir kitų partinių srovių bonzos emigracijoje veda pražūtingą mūsų kraštui liniją.

Miškinis nurodė, kad kaip ten bebuvę, bet mudviejų pastangos ir siekimai turėję nuoširdų savo tautos, liaudies meilės pradą, ko, žinoma, negalima pasakyti apie krikdemus ir kitus politikanus, dvarponius, buožes ir soldatofonus a la Plechavičius ir kt. Jis negalįs, pvz., nesidžiaugti kai mūsų tauta Tarybų Sąjungos tautų šeimoje klesti savo kultūra, materialiniu gerbūviu, socialiniu teisingumu. Šitas vidinis džiaugsmas ir sudaręs jo kūrybinio tvirtumo ir patoso šaltinį bei pagrindą.

Miškinis džiaugėsi mano atsilankymu. Klausinėjo apie asmeninį gyvenimą, darbą, sumanymus ir pan. Pasakojo apie savo kūrybinius sumanymus, šeimą ir pan. Prašė neužmiršti ir apsilankyti.

Kokias išvadas galima padaryti iš pašnekesio su Miškiniu. Aš jau ne kartą esu pabrėžęs, kad Miškinis yra egzaltuotas, kraštutiniai emocingas poetas, nuoširdžiai mylįs savo liaudį. Aš niekuomet neabejojau esminiu Miškinio pozityvumu savo liaudies atžvilgiu. Paskutinis mudviejų pašnekesys mano įsitikinimą visiškai sutvirtino. Miškinio grįžimas į tarybinę literatūrą yra didelis laimėjimas politiniu, moraliniu ir kūrybiniu požiūriais.

Tačiau, nors šiandieną Miškinis ir stovi ant tvirto tarybinės tikrovės kelio, atsižvelgiant į jo egzaltaciją, visuomet lieka bent teoretinė galimybė, kad jo nuotaikas vėl gali sudrumsti pasitaiką kasdieniniame gyvenime sunkumai, klaidos ar gal net sąmoninga, mūsų tarybinio gyvenimo keliui priešinga, valia. Man atrodo, kad Miškinį naudinga laikyti tam tikroje jam draugiškoje ir politiškai apsisprendusioje aplinkoje. Reikia tikėtis, kad tą aplinką jis dalinai randa savo kolegų-rašytojų tarpe. Tačiau, nėra paslaptis, kad jų tarpe taip nemaža netikrumo ir net blaškymosi.

Tikra: A.Basenko
(originale- rusų k.)

Buv.LTSR VSKA. Op.b.f. B.5529. T.2. L.57-66. (Originalas-mašinraštis)

OKUPANTAI BIJOJO JŲ NET MIRUSIŲ

Diana Varnaitė

"Laisvės kovų archyvas" skelbia istorinę medžiagą apie Lietuvos pasipriešinimą okupantams: išlikusius partizanų dokumentus, sovietinio saugumo archyvų medžiagą, likusių gyvų kovotojų, partizanų giminių, liudytojų prisiminimus, istorikų tyrinėjimus. Tačiau šį kartą skaitytojui pateikiama kiek kitokio pobūdžio, nors ne mažiau vertinga, medžiaga: partizanų palaikų užkasimo vietų tyrinėjimo ir palaikų ekshumavimo medžiaga. 1994m. Anykščių raj., Viešintose buvo organizuota pokario kovotojų palaikų paieška. Skirtingai nuo panašių paieškų daugelyje kitų vietų, šį sykį palaikų paieškos buvo organizuotos, laikantis visų tokiems darbams keliamų reikalavimų: pasirūpinta visų būtinų specialistų dalyvavimu, atlikti archeologiniai tyrimai, palaikus tyrė teismo ekspertas, nufotografuota. Visa medžiaga susisteminta ir parengta 93 lapų ataskaita, kuri bus saugoma Anykščių rajono valdybos paminklotvarkos tarnybos archyve. Dokumentų kalba gali pasirodyti "sausoka", tačiau tik įvykdytų tyrimų dėka galima teigti, kad surastieji palaikai buvo tų žmonių, kurių ir buvo ieškoma, o ateities kartoms lieka vertinga informacija.

Apie partizanų palaikų ekshumavimą ir perlaidojimą Viešintose buvo paskelbti straipsniai "Lietuvos aide" (A.Šimėno "Reikia atkurti istoriją", 1994 08 30, Nr.169 ir I.Andrukaitienės "Į amžino poilsio vietą", 1994 09 14, Nr.180), "Žiburyje (A.Ambraškaitės "Pagerbti išniekintieji" ir B.Grižienės, Z.Railaitės-Lakštingalos sesers kalba, pasakyta perlaidojimo iškilmėse "Tiesa nemari", 1994m. spalio mėn., Nr.10), "Tremtinyje" (A.Šimėno "Ilgai ieškoję radome ir palaidojome", 1994m. spalio mėn., Nr.25). Šių straipsnių kopijos taip pat saugomos ataskaitoje.

Ataskaitoje taip pat saugoma daug nuotraukų, yra grafinė medžiaga (palaikų užkasimo vietų situacijų planai, archeologinių tyrinėjimų perkasų brėžiniai ir kt.).

Pateikiamos svarbiausių dokumentų ištraukos arba trumpai perpasakojamas jų tekstas.

1) POLITINIŲ KALINIŲ SĄJUNGOS ANYKŠČIŲ SKYRIAUS PIRMININKO B.TALAIKIO 1994 04 15 PAREIŠKIMAS

Į Anykščių rajono valdybos okupacinių režimų aukų palaikų perlaidojimo ir palaidojimo vietų įamžinimo komisiją kreipėsi Politinių kalinių sąjungos Anykščių skyriaus pirmininkas B.Talaikis, prašydamas organizuoti 8 partizanų, kurių palaikai užkasti Viešintose, prie žydų kapinių, palaikų perlaidojimą.

Norą perlaidoti palaikus pareiškė žuvusiųjų partizanų giminės.

2) VALSTYBINIO LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO TYRIMO CENTRO L.E. VADOVO PAREIGAS J.STARKAUSKO 1994 04 25 RAŠTAS NR.1324

Pranešė, kad pagal "Kupiškio apskr. MGB skyriaus operatyvinius dokumentus (F.3, arch. Nr.40/17, T.1 ir 2) (...) partizanai Juozas Karvelis-Šernas, gimęs 1921m. Kupiškio apskr., Šimonių valsčiaus Šilagalių kaime, Jauniaus būrio vadas, Zuzana Railaitė-Korsakovaitė, gimusi 1930m., buvusi Kupiškio apskr. Viešintų valsčiaus Sodeikių kaimo pradinės mokyklos mokytoja ir 4 neatpažinti partizanai žuvo 1949m. balandžio 27d. Šimonių girioje, netoli Žliabiškių k. (T.1, P.57)."

3) ANYKŠČIŲ RAJONO VALDYTOJO PAVADUOTOJO J.RATAUTO 1994 06 30 RAŠTAS NR 2-2/235

Kreipėsi į Vyriausybę, prašydamas leidimo perlaidoti 9 partizanų palaikus, užkastus Viešintose, gretimose trijose vietose:

"Šešių partizanų (Jono Baltakio, Juozo Karvelio, Povilo Pečkaus (buv. mokytojo), Birutės Kiaulevičiūtės (buv. mokytojos), Onos Talantaitės-Katinienės, Zuzanos Railaitės (buv. mokytojos), žuvusių 1949 04 27 (...), palaikai buvo užkasti pelkėtame griovyje, dabar pelkė.

Gretimame griovyje buvo užkasti du partizanai Vosylius Jonas, Jono, žuvęs Mendrupio k., nušautas bėgant iš Jurkštų sodybos ir neaiškiomis aplinkybėmis

Zuzana Railaitė-Lakštingala

Povilas Pečkus-Žąsinas

Jonas Baltakys- Jauniaus būrio vadas

žuvęs Petronis. Dar vienas partizanas Steponas Karosas buvo nušautas netoli Sodeikių k. ir atvežus užkastas griovyje (...)."

4) STATYBOS IR URBANISTIKOS MINISTERIJOS
1994 07 15 RAŠTAS NR.26-2522

Informuoja, kad "(...) išanalizavo partizanų palaikų perlaidojimo Anykščių rajono Viešintų miestelyje situaciją ir neprieštarauja dėl jų perlaidojimo. Palaikų perkėlimo komisijai rekomenduojame (...) detalizuoti artimųjų pareiškimus, nurodant žuvusiųjų kūno sandaros ypatumus, persirgtas ligas, turėtas traumas ar kitus požymius, palengvinančius palaikų identifikavimą."

5) VALDYMO REFORMŲ IR SAVIVALDYBIŲ REIKALŲ MINISTRO, PAVADUOJANČIO MINISTRĄ PIRMININKĄ, L.MSTANKEVIČIAUS
1994 07 21 REZOLIUCIJA NR.25-9146

"Pritarti statybos ir urbanistikos ministerijos išvadoms."

6) POLITINIŲ KALINIŲ SĄJUNGOS ANYKŠČIŲ SKYRIAUS PIRMININKO B.TALAIKIO 1994 08 23 PAREIŠKIMAS

Pareiškime, adresuotame Anykščių rajono valdybai, prašoma "padėti per-

laidoti Anykščių raj. Viešintų apyl. Maldeikių k. užkastus partizanų Antanėlio Antano, Antanėlio Broniaus ir Masio Prano palaikus."

7) ANYKŠČIŲ RAJONO VALDYTOJO PAVADUOTOJO J.RATAUTO 1994 08 24 RAŠTAS

Rašte, adresuotame Vyriausybei, valdytojo pavaduotojas informuoja, kad "(...) į rajono valdybą kreipėsi partizanų Antano Antanėlio, Broniaus Antanėlio ir Prano Masio (...) giminės. Jie prašo padėti perkelti savo artimųjų palaikus į Viešintų miestelio kapines ir perlaidojimą vykdyti kartu su Viešintų miestelyje užkastų partizanų palaikų perlaidojimu š.m. rugsėjo 7-10 dienomis.

Partizanai žuvo 1945m. Šimonių girioje ir artimųjų perlaidoti gimtajame Maldeikių kaime šalia kaimo jaunimo kryžiaus. 1989m. Antanėlių brolis pastatė akmeninį paminklą su žuvusiųjų pavardėmis, kapus aptvėrė geležine tvorele.

Rajono palaikų perlaidojimo komisija pritaria Antanėlio Antano, Antanėlio Broniaus ir Masio Prano palaikų perkėlimui (...)."

8) STATYBOS IR URBANISTIKOS MINISTERIJOS 1994 09 02 RAŠTAS NR.2-33-32

Informuoja, kad "Statybos ir urbanistikos ministerija neprieštarauja, kad Anykščių raj. Viešintų apyl. Maldeikių k. palaidoti partizanų A.Antanėlio ir P.Masio palaikai būtų perkelti į Viešintų miestelio kapines."

9) MINISTRO PIRMININKO A.ŠLEŽEVIČIAUS 994 09 06 REZOLIUCIJA NR. 25-10520

Sutikti su Anykščių rajono valdybos palaikų perlaidojimo komisijos išvada. Perlaidojimą vykdyti remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992m. birželio 9d. nutarimu Nr.446.

10) GENOCIDO AUKŲ MUZIEJAUS DIREKTORIAUS ISTORIKO G.VAIČIŪNO 1994 07 26 ISTORINĖ PAŽYMA

Anykščių rajono Viešintų, Troškūnų, Andrioniškio, Svėdasų apylinkėse 1947-1949 metais veikė Algimanto apygardos Šarūno rinktinės Gražinos, P.Plechavičiaus ir Vaižganto kuopų partizanai.

Žuvę 1949m. balandžio 27d. Šimonių girioje partizanai priklausė Jauniaus būriui, kurio vadas buvo Juozas Karvelis, kilęs iš Viešintų valsčiaus Šilagalių kaimo. Tam pačiam būriui priklausė Steponas Karosas. Jonas Vosylius, žuvęs 1948m. (?), beje, nušautas snaiperio tiesiai į akį, priklausė V.Graičiūno-Daktaro būriui. Minėtiems partizanams žuvus, Jauniaus būrys buvo išformuotas,

likusieji partizanai prisijungė prie Šarūno rinktinės Vytenio būrio. (...). Pastaba: Anykščių rajono valdybos 1994 06 30 rašte (...) neteisingai nurodyta, kad mokytojos Z.Railaitės tikroji pavardė B.Korsakovaitė - šia pramanyta pavarde Z.Railaitė dirbo mokytoja.

11) UTENOS APYGARDOS KULTŪROS PAVELDO INSPEKCIJOS VYRESN. VALST. INSPEKTORĖS J.ŽEMAITIENĖS 1994 08 30 LEIDIMAS NR.44

Kultūros paveldo inspekcija leidžia perkelti Viešintų miestelio pakraštyje užkastų partizanų (...) palaikus į naująsias kapines.

12) UTENOS APYGARDOS KULTŪROS PAVELDO INSPEKCIJOS VYRESN. VALST. INSPEKTORĖS J.ŽEMAITIENĖS 1994 09 07 LEIDIMAS NR.51

Kultūros paveldo inspekcija leidžia perkelti žuvusių partizanų (...) palaikus iš Maldeikių kaimo į Viešintų miestelio kapines. Darbus prašome vykdyti pagal Paminklotvarkos departamento nurodymus ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytą tvarką "Dėl rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų perkėlimo ir įamžinimo".

13) UTENOS APYGARDOS PAVELDO INSPEKCIJOS VYRESN. VALST. INSPEKTORĖS J.ŽEMAITIENĖS PARENGTAS "PALAIKŲ PAIEŠKOS IR IŠKASIMO AKTAS"

I darbo diena (1994 09 07). Liudininkų parodymais, prie Viešintų žydų kapinių (nuo kapinių cementinio riboženklio apie 70 m atstumu) suartoje pievoje yra pokario metu žuvusių šešių partizanų užkasimo vieta. Pradedami partizanų palaikų paieškos darbai. (...). Ieškoma judinto grunto. Kasami šurfai. Darbus atlieka Anykščių rajono savanoriai. Perkasamas plotas 20x40 m. (...). Perkasamas laukas 40x10 m. Palaikų nerasta. (...).

II darbo diena (1994 09 08). (...) Imtas tyrinėti lauko keliukas. Kasama netoli (...) įamžinimo vietos (kryžiaus, aptverto tvorele). Vietinių gyventojų parodymais, čia buvo užkasti 2 partizanai. Iškastas 10x5 m plotas. (...). Rasti palaikai. Kasama stengiantis palaikų neišjudinti iš užkasimo vietos. Palaikai atsargiai atkasami, paviršius nuvalomas. Nufotografuojami. Tai 3 partizanų palaikai - dveji vyrų ir vieni moters. (...).

III darbo diena (1994 09 09). Kasama į pietus nuo II dieną rastų palaikų vietos. Atkasti dar trijų partizanų palaikai. Kūnai (...) suversti į vieną krūvą (...). Užkasimo vietoje rastas mėlynas pieštukas plokščios formos: Nr.4 palaikai, esantys viršuje, yra moters. (...). Nr.5 palaikai moters. Prašautas kairysis šlaunikaulis ir dešinio šleivikaulio galvutė, prie dubens kaulų rasta kulka,

Palaikų Nr.4 fragmentas. R.Mikulėno nuotrauka

Palaikų Nr.5 kaukolė. R.Mikulėno nuotrauka

Trijų partizanų palaikai (I kapavietė). R.Mikulėno nuotrauka

I-a darbo diena. Partizanų palaikų paieška pievoje Viešintų miestelio pakraštyje. R.Mikulėno nuotrauka

peršauta galva - šautinė išėjimo anga kairėje pakaušio pusėje. (...). Prie galvos rasti plaukai, susegti metaliniais segtukais ir metalinio lankelio liekanos. Į kasą buvo įpinti 2 šoviniai. Šoviniai įvynioti į medžiagos gabaliukus. (...). Birutė Kiaulevičiūtė buvo su ilgom kasom. Manoma, kad tai jos plaukai. Prie šių palaikų rastas sudužęs kompasas. Nr.6 palaikai yra vyro. (...).

Visi atkasti palaikai nufotografuoti, nufilmuoti.

Liudytojų parodymais, šioje vietoje buvo užkasti 6 partizanų kūnai. Jie ir surasti. Tai partizanų Onos Katinienės-Talantaitės, Zuzanos Railaitės, Birutės Kiaulevičiūtės, Povilo Pečkaus, Jono Baltakio, Juozo Karvelio palaikai.

14) PONIOS G.TVASKUTĖS, GYV. VIEŠINTOSE, B.KIAULEVIČIŪTĖS DRAUGĖS IR P.PEČKAUS SESERS ŠIMKŪNIENĖS, GYV. VIEŠINTOSE, ATSIMINIMAI

Visi šeši partizanai, kurių palaikai rasti Viešintų miestelio pakraštyje, priklausė Jauniaus būriui, Šarūno rinktinei, žuvo 1949m. balandžio 27 dieną Šimonių girioje, bandė prasiveržti iš apsupimo, deja, jiems nepavyko.

Juozas Karvelis (...), Jauniaus būrio vadas, kilęs iš (...) Šilagalių kaimo.

Jonas Baltakys kilęs iš Zabielynės kaimo, Andrioniškio parapijos (...).

Povilas Pečkus-Žąsinas. Kilęs iš Nemeirių kaimo, Viešintų parapijos. Du jo

brolius nužudė kareiviai, suradę namuose. Žiauriai sužalojo, subadė kūnus. Pats Povilas mokėsi karo mokykloje, po karo dirbo mokytoju Krekenavoje, Šiluose, Raguvoje. 1945 metų kovo mėnesį išėjo į partizanus, 1948 metais atėjo į Šimonių girią (...).

Birutė Kiaulevičiūtė-Neužmirštuolė. Kilusi iš Andrioniškio k., jos tėvas Vladas Kiaulevičius buvo pašto tarnautojas, turėjo 25 ha žemės. Tėvą suėmė 1945m., kalėjo Utenos kalėjime, vėliau dingo be žinios. Mama mirė 1946m. Vaikus: Kęstutį ir Palmirą 1947m. ištrėmė į Sibirą. Birutė tuo metu buvo Peniankoje, matė kaip brolį ir seserį vežė.

Zuzana Railaitė-Lakštingala. Gimusi 1927m. Ukmergės apskrities Pagirių valsčiaus Čerelių kaime, Antano Railos šeimoje. Railų šeima turėjo apie 30 ha žemės, augo aštuoni vaikai. Užėjus bolševikams, pokaryje šeima buvo persekiojama. Zuzana Railaitė svetima Birutės Korsakovaitės pavarde baigė gimnaziją, dirbo mokytoja Sodeikių pradžios mokykloje, iš kur išėjo į partizanų būrį.

Ona Talantaitė-Katinienė-Jonukas. Kilusi iš Troškūnų valsčiaus Kaipiniškių kaimo.

Minėtiems partizanams žuvus, Jauniaus būrys buvo išformuotas. Likusieji partizanai prisijungė prie Šarūno rinktinės Vytenio būrio.

I darbo diena. Viešintų miestelio pakraštyje atkasti trijų partizanų palaikai (I kapavietė). R.Mikulėno nuotrauka

15) UTENOS KRAŠTOTYROS MUZIEJAUS ARCHEOLOGO D.RIBOKO "REZISTENTŲ KAPŲ TYRINĖJIMO MALDEIKIUOSE /ANYKŠČIŲ RAJ. VIEŠINTŲ APYL./ IR VIEŠINTOSE /ANYKŠČIŲ RAJ./ ATASKAITA"

Viešintose kapų paieškos vyko apie 0,5 ha plote. Ieškoma palaikų buvo į rytus, šiaurės rytus, šiaurę ir šiaurės vakarus nuo rezistentų atminimui pastatyto kryžiaus. Pirma kapavietė rasta už 11 m į šiaurės rytus nuo tvorelės aplink kryžių ŠR kampo. 0,8 m gylyje rasti treji griaučiai.

Kapas Nr.1 buvo duobės PR krašte. Griaučiai gulėjo ant dešiniojo šono, suriesti. Kojos sulenktos per kelius, kiek pritrauktos prie liemens. Kaklas sulenktas. Dešinė ranka sulenkta per alkūnę. Ji šalia krūtinės. Griaučiai gulėjo galva į šiaurės vakarus.

Kapas Nr.2 buvo į šiaurės vakarus nuo kapo Nr.1. Griaučiai gulėjo ant dešiniojo šono, smarkiai suriesti. Kairė koja sulenkta per kelį, pritraukta prie liemens. Dešinė tiesi. Kairė ranka atmesta į priekį nuo galvos ir sulenkta per alkūnę. Žastikaulis prie peties peršautas. Liemuo guli rytų-vakarų kryptimi. Dubuo apardytas kasant.

Kapas Nr.3 buvo po kapu Nr.2 ir į šiaurės vakarus nuo jo. Griaučiai gulėjo ant dešiniojo šono, sulenkti per pusę. Galva atsidūrusi prie pilvo. Rankos prie šono sulenktos per alkūnę. Kojos kiek sulenktos per kelius. Dubuo ir dalis krūtinės suardyta kasant.

Visi treji griaučiai buvo juodoje žemėje su velėna. Tai rodo, kad ilgą laiką jie prabuvo negiliai užkasti.

Antra kapavietė buvo už 3 m nuo pirmos kapavietės PR krašto į pietryčius. 0,8 m gylyje rasti treji griaučiai.

Kapas Nr.4 buvo duobės ŠV krašte. Griaučiai gulėjo kniūbsti, kiek sulenkti. Galva aukščiau už dubenį. Kojos sulenktos per kelius, blauzdos pakeltos į viršų. (...). Kairė ranka atmesta į šoną. Kapas apardytas kasant. Griaučiai gulėjo galva į pietvakarius.

Kapas Nr.5 buvo į pietryčius nuo kapo Nr.4. Griaučiai gulėjo kniūbsti, ištiesti. Kojos atlenktos į šonus, su liemeniu sudaro beveik stačius kampus. Rankos prie šonų.

Dešinysis šlaunikaulis peršautas. Prie dubens rastas sudužęs kompasas, tarp dubens kaulų - kulka. Prie galvos rastas lankelis plaukams. Griaučiai gulėjo galva į pietryčius. Kaukolė suskaldyta. Kapas apardytas kasant.

Kapas Nr.6 buvo po kapu Nr.5 ir į pietvakarius nuo jo. (...). Griaučiai gulėjo ant nugaros, ištiesti. Kojos pritrauktos prie liemens kairės pusės, atsidūrusios prie kapo Nr.4 kairės rankos. Dešinė koja tiesi, kairė kiek sulenkta per kelį. Dešinė ranka prie šono, kairė atmesta į viršų, plaštaka už galvos. Žastikaulis perlūžęs, abi jo dalys sudaro statų kampą. Griaučiai gulėjo galva į šiaurės rytus.

Teismo medicinos ekspertas nustatė, kad pirmoje kapavietėje rasti dviejų vyrų ir vienos moters palaikai, o antroje - dviejų moterų ir vyro. Surasti palaikai turėtų priklausyti 1949 04 27 žuvusiems rezistentams P.Pečkui, J.Baltakiui, J.Karveliui, J.Railaitei, B.Kiaulevičiūtei bei O.Talantaitei-Katinienei.

16) ANYKŠČIŲ RAJ. PROKURATŪROS TARDYTOJO A.BALTRUŠAIČIO PARENGTI 1994 09 08 IR 1994 09 09 ĮVYKIO VIETOS APŽIŪROS PROTOKOLAI

1994 09 08. Visi šie skeletai galėjo būti žmonių, kurių apytikris amžius 25-30m. Skeletai Nr.1 ir Nr.2 yra vyrų, o skeletas Nr.3 - moters.

1994 09 09. Visų žmonių, kurių rasti skeletai, apytikris amžius galėjo būti apie 25-35 metus.

17) UTENOS APYGARDOS KULTŪROS PAVELDO INSPEKCIJOS VYRESN. VALST. INSPEKTORĖS J.ŽEMAITIENĖS PARENGTAS "PALAIKŲ PAIEŠKOS IR IŠKASIMO AKTAS"

Partizanų palaidojimo vietos, esančios Maldeikių kaime, Viešintų apylinkėje, Anykščių rajone, aprašas. 1994m. rugsėjo 7d. Partizanų palaidojimo vieta - kapai - yra Maldeikių kaime. Kapai dirbamoje žemėje, aukštumoje (dabar ganyklose). Prie kapų vietos auga senas ąžuolas, alyvų krūmai. Ąžuolas yra kapavietės šiaurinėje dalyje. Kapų teritorija aptverta metaline aukšta žaliai dažyta (...) tvorele. Kapų teritorijos kraštuose pastatyti du betoniniai kryžiai ant aukštų betoninių pagrindų. (...). I kryžiaus užrašas: "Kristau, laimink mūsų namus", II - "Kristau, tau mūsų jaunystė ir mūsų žygiai, o mums tavo palaima". Tarp kryžių stovi trečias paminklas - rusvo nušlifuoto akmens plokštė, pritvirtinta prie juodo akmens pagrindo. Užrašas: "A+A Antanėlis Antanas 1916-1944/ Antanėlis Bronius 1919-1945/ Masys Pranas/ Liūdi savieji/ Stalinizmo aukos. (...).

Palaikų iškasimo aktas. (...). Kasimo metu palaikai rasti pusiau kapavietėje. (...). Tvorelė nuardoma. Kasama iš vidinės tvorelės pusės ir išorėje. Kapavietės pietinėje dalyje rasti vyro griaučiai. (...). Peršautas klubo kaulas. (...). Kape rastas kryželis, du medalikėliai, odinių batų liekanos (...). Palaikai buvo palaidoti karste. Likę šoninių lentų gabalai. (...).

II kapas atkastas už 40 cm nuo I kapo. II kapas yra lygiagretus I kapui. (...). Žmogus buvo palaidotas aukštielninkas, karste. Rastos šoninių karsto lentų dalys. Kaukolė suskaldyta buku daiktu, atsukta pakaušiu į kaklą. Sulaužyti slanksteliai, šlaunikaulis. (...). Daug kaulų lūžių. Tikriausiai buvo užmuštas. Palaikai vyro. Kape buvo rastos baltų sagų dalys ir šerno iltis, batų liekanos.

III kapas atkastas už 10 cm nuo II kapavietės. III kapas lygiagretus II kapo

palaikams. Kaukolė sutrupinta, su daugybe lūžimų. Palaikai vyro.

Atkasus visi palaikai nufotografuoti atskirai kapuose su įkapėmis. (...).

Palaikų iškasimo darbus nufilmavo Anykščių rajono muziejininkas R.Guobys ir Panevėžio TV laidos "Pabedinsko reportažai" korespondentas.

18) POLITINIŲ KALINIŲ SĄJUNGOS ANYKŠČIŲ RAJONO SKYRIAUS PIRMININKO INFORMACIJA

Bronius Antanėlis buvo nušautas draugo, netyčia, iš pistoleto. Peršautas pilvas. Gyveno pusę dienos.

Antanas Antanėlis ir Pranas Masys nušauti Šimonių girioje 17 kvartale siautusių pasieniečių 1944m. gruodžio 22d. Antanas Antanėlis buvo siuvėjas (...).

19) UTENOS KRAŠTOTYROS MUZIEJAUS ARCHEOLOGO D.RIBOKO "REZISTENTŲ KAPŲ TYRINĖJIMO MALDEIKIUOSE /ANYKŠČIŲ RAJ. VIEŠINTŲ APYL./ IR VIEŠINTOSE /ANYKŠČIŲ RAJ./ ATASKAITA"

(...). Apytikriai lokalizavus šią vietą, buvo organnizuoti kasinėjimai, kad būtų galima žuvusiųjų palaikus perlaidoti kapinėse.

(...). Kapas Nr.1 buvo 0,8 m gylyje už 1 m nuo tvorelės pietinio krašto į šiaurę. Griaučiai gulėjo ant nugaros, ištiesti. Kojos tiesios, rankos sulenktos per alkūnes ir sukryžiuotos ant krūtinės. Kaukolė atsiskyrusi nuo stuburo, atsidūrusi ant dešiniojo žastikaulio. Dešinysis dubenkaulis peršautas. Ant krūtinės buvo nedidelis metalinis kryželis, po dešiniuoju mentikauliu - medalikėlis. Mirusysis buvo palaidotas su odiniais batais. Išliko jų padai. Laidota galva į pietvakarius.

Kapas Nr.2 buvo 0,9 m gylyje, į šiaurę nuo kapo Nr.1. Griaučiai gulėjo ant nugaros, ištiesti. Kojos tiesios. Dešinė ranka ištiesta prie šono, kairė prie alkūnės, plaštaka uždėta ant dubens. Kaukolė apversta. Dešinysis šlaunikaulis peršautas prie pat klubo sąnario. Peršautas apatinio žandikaulio pusės galas. Laidota galva į pietvakarius.

Kapas Nr.3 buvo 0,9 m gylyje, į šiaurę nuo kapo Nr.2. Griaučiai gulėjo ant nugaros, ištiesti. Kojos tiesios, rankos sulenktos per alkūnes, plaštakos sudėtos ant dubens. Kaukolė suskaldyta. Laidota galva į pietvakarius.

Visi trys kapai buvo išsikišę į rytus už tvorelės, o kapas Nr.3 dar ir į šiaurę.

20) RADINIŲ PERDAVIMO-PRIĖMIMO AKTAS

Šiuo perdavimo-priėmimo aktu Anykščių A.Baranausko ir A.Vienuolio-Žukausko muziejui perduoti saugoti partizanų ekshumavimo metu surasti ra-

diniai (įkapės): sagų fragmentai, šventieji medalikėliai, kryželis, kompasas ir kt.

21) ANYKŠČIŲ RAJ. REZISTENTŲ IR KITŲ OKUPACINIŲ REŽIMŲ METU NUŽUDYTŲ ASMENŲ PALAIKŲ PERKĖLIMO KOMISIJOS PASIRAŠYTAS AKTAS

Anykščių rajono valdybos 1992 02 21 potvarkiu Nr.63-p-v sudarytos komisijos "Dėl rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu" nariai J.Ratautas, B.Talaikis, A.Trumpa, A.Verbickas, remdamiesi Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos Teismo medicinos centro Panevėžio m. ekspertinio skyriaus viršininko R.Krivicko bei Utenos kraštotyros muziejaus archeologo D.Riboko išvadomis ir artimųjų atsiminimais, taip pat rastais radiniais, nustatė, kad Viešintų miestelio pakraštyje rasti šešių asmenų (trijų vyrų ir trijų moterų), žuvusių 1949m., tai P.Pečkaus, J.Baltakio, J.Karvelio, B.Kiaulevičiūtės, Z.Railaitės, O.Katinienės palaikai.

Maldeikių kaime trijų asmenų kape rasti Antanėlio Broniaus, Antanėlio Antano bei Masio Prano palaikai.

Visų anksčiau išvardytų partizanų palaikai 1994 09 10 perlaidoti Viešintų miestelio kapinėse.

(pas.) J.Ratautas
(pas.) B.Talaikis
(pas.) A.Trumpa
(pas.) A.Verbickas

22) ANYKŠČIŲ RAJ. VALDYTOJO PAVADUOTOJO J.RATAUTO 1995 01 23 RAŠTAS NR.01-29-29

Informuoja, kad į Anykščių rajono rezistentų ir kitų asmenų, nužudytų okupacinių režimų metu, palaikų perkėlimo ir palaidojimo vietų įamžinimo komisijos 1995m. darbo programą įtrauktas partizanų, perlaidotų 1994m. į Viešintų kapines, kapaviečių sutvarkymas, paminklo pastatymas, be to, partizanų S.Karoso ir J.Vosyliaus bei Petronio palaikų paieškos pratęsimas.

Komentaras pabaigai. Susidomėję ir nekantriai laukiame okupantų nužudytų aukų palaikų ekshumavimo Vilniaus mieste, Tuskulėnų dvaro teritorijoje išvadų. Darbai dar vykdomi, tačiau pasirodė nemažai publikacijų spaudoje ta tema. Darbus vykdo žymiausi įvairių sričių specialistai (archeologas V.Urbanavičius, teismo ekspertas A.Garmus, antropologai R.Jankauskas, S.Barkauskas ir kiti). Suprantamas ypatingas dėmesys tokiai kapavietei, kuri slepia dar daug palaikų, o kartu ir paslapčių, kurias reikia ištirti ir išsiaiškinti.

Tačiau mokslinių metodų taikymas palaikų ekshumavimui yra būtinas visais atvejais, nepaisant to, ar tiriami vieno, dviejų, trijų, ar kelių šimtų asmenų palaikai. Todėl norėtųsi paraginti tuos žmones, kurie ateityje organizuos palaikų perlaidojimo darbus, kviesti specialistus, kurie galės kompetentingai ištirti palaikus ir pagal galimybes juos identifikuoti.

Ne veltui šios publikacijos antraštei pasirinkti žodžiai, kuriuos perlaidojant partizanų palaikus pasakė Z.Railaitės sesuo B.Grižienė. Moksliškas palaikų ištyrimas parodė, kad okupantai nesitenkino partizanų mirtimi. Jiems žūtbūt reikėjo dar ir palaikus išniekinti, paslapčia užkasti. "Laisvės kovų archyvo" skaitytojams tai, be abejo, ne naujiena, tačiau norėtųsi pabrėžti, kad šiuo atveju visa tai yra dokumentiškai užfiksuota.

1995 02 26, Vilnius

IŠ 4-OSIOS GEN. VETROVO DIVIZIJOS VEIKLOS 1950 METAIS

(Tęsinys. Pradžia Nr. 14)

Juozas Starkauskas

14. LTSR MGB 2-N Valdybos 2 skyriaus viršininko plk. Čachavos 1950m. rugpjūčio mėn. pažyma apie sužlugdytas operacijas

pe/3 Visiškai slaptai

Pažyma
apie sužlugusias čekistines-kariuomenės operacijas ir nemokšiškus Liet. TSR MGB vidaus kariuomenės veiksmus nuo 50.III.1 iki VIII.15

Laikotarpiu 1950m. kovo mėn. 1d. iki rugp. 15 dienos Liet. TSR Vidaus Kariuomenės 2 ir 4 šd buvo 15 sužlugdytų čekistinių-karinių operacijų ir nemokšiškai veikusių kariuomenės būrių, paleisti 73 banditai, iš jų 2 ŠD - 10 nepasisekimų, paleista 59 banditai;

4 ŠD - 5 nepasisekimai, paleista 14 banditų.

Kovo 3d. Tauragės apskr. sužlugo banditų Butageidžio rinktinės štabo likvidavimo operacija.

Operacijai skirti 2 šd 273 šp 1 bataliono 140 kareivių tris paras specialiai ruošėsi.

Apsupus vienkiemį, du štabo banditai, buvę ten, užlipo į palėpę ir pradėjo susišaudyti su kareiviais.

Nesant vadovavimo mūšiui, iš mūsų pusės žuvo 3 seržantai ir 2 eiliniai.

3 val. susišaudžius, norint išvengti nuostolių, sodyba padegta, kur degė ir du banditai.

LTSR MGB balandžio 6-ą, realizuodama duomenis apie tai, kad 3 gaujos, per 30 banditų Telšių apskr. susirinko švęsti Velykas, vykdė jų likvidavimo operaciją 2 šd 32 šp jėgomis.

Per daugiau kaip dvi paras trukusią operaciją nušauti tik du banditai.

Balandžio 6-ą d. 6-ojo bataliono ribose (vadas plk. Ruškinas) 13 banditų grupė savo ugnimi prispaudė prie žemės kariuomenės užtvarą ir išėjo iš apsupimo.

Prasiveržusi gauja nebuvo persekiojama, kadangi plk. Ruškinas per radiją dezinformavo vadovybę, pranešdamas, kad gauja atmušta, ir grįžo į blokuojamą rajoną. Kiti banditai, buvę blokuotame rajone, iš apsupimo išėjo smulkiomis grupelėmis balandžio 7d.

Tauragės apskr. 2 šd 273 šp balandžio 8-ą vykdė operaciją likviduojant Judručio gaują. Blokavus banditų lagerį, šukavimo grupė, eidama į bunkerį, kuriame slėpėsi 10 banditų, atsilikus kariuomenės karininkui, sutriko ir susišaudyme likvidavo tik vieną banditą ir paėmė vieną sužeistą, kiti gaujos dalyviai, atsitraukdami nuo persekiotojų, prasiveržė per užtvaras ir dingo.

Jų persekiojimas nebuvo organizuotas.

Š.m. balandžio 1-ą, realizuojant Varėnos apskr. skyriaus duomenis, nusiųsta 4 šd 34 šp operatyvinė-kariuomenės 47 žmonių grupė, vadov. kpt. Goluškos.

Goluška sutelkė karius miške per 300 m nuo vienkiemio, kuriame buvo banditai, o jiems stebėti kaimyniniame vienkiemyje įkūrė 2-ų karininkų ir 1 kulkosvaidininko stebėjimo punktą.

Po 4 val. iš to stebimo vienkiemio išėjo 6 banditai ir nuėjo stebėjimo punkto link.

Prisileidę gaują per 70 m, stebėjimo punkto kariai pradėjo šaudyti ir nušovė vieną banditą.

Kovinė grupė, išgirdusi šūvius, pradėjo gaują persekioti. Susišaudyme buvo nukauti dar du banditai. Trys banditai nenubausti pasitraukė.

Gavus duomenų, 2 šd balandžio 23-ią buvo vykdoma operacija, norint likviduoti Vakarų sričiai vadovaujantį banditą Henriką.

Pagrobimui arba sunaikinimui į numanomą atėjimo vietą buvo pasiųsta 40 kareivių, kurie išsidėstė 7 sekretais apie sodybą.

Balandžio 25 dieną, 05 val., į blokuojamą rajoną per 5 m nuo vieno ir per 15 m nuo kito sekreto įėjo 2 banditai, kurie buvo netoli nuo sekretų ir išėjo iš apsupimo.

Jų likvidavimui priemonių nebuvo imtasi.

Po to, kai banditus pamatė operatyvininkai, į juos buvo pradėta šaudyti ir organizuotai persekioti trimis grupėmis. Persekiojimo grupės du kartus pasivijo ir apšaudė banditus, bet be rezultatų.

Balandžio 27d., turint Tauragės apskr. skyriaus duomenis, 2 šd 273 šp 123 žmonių būrys vykdė banditų likvidavimo operaciją.

Kariuomenės sekretas, einantis į banditų slėpimosi vietą, banditų aptiktas ir apšaudytas. Susišaudant vienas banditas nušautas, vienas paimtas, o 7 banditai pasitraukė nenubausti.

Gegužės 4-ą 34 ŠP 6 ŠK, vadovaujama būrio vado ltn. Durakovo, Lazdijų

apskr. Deinovilnio kaime susidūrė su trimis banditais, kurie, apšaudę grupę, pasitraukė.

Paieškos rezultatų nedavė.

Gegužės 8-os naktį Ukmergės apskr. Keručių kaime buvo organizuota pasala, kuriai vadovavo 298 ŠP ltn. Bubinas.

Trijų banditų grupė pasirodė pasalos vietoje, bet dėl neatsakingo Bubino elgesio, atsitraukė.

1950m. gegužės 14d., gavus MGB Jurbarko apskr. skyriaus duomenis, prie Paikių (?) kaimo buvo vykdoma 2 banditų likvidavimo operacija.

Buvo įkurta 2 šd 273 šp 7 šk 11 žmonių pasala, kuriai vadovavo serž. Komarovas.

Komarovui nemokšiškai elgiantis, nenubausti banditai iš sodybos, prie kurios buvo įrengta pasala, apšaudę grupę, pasitraukė.

Gegužės 19d. pagal planą 25 ŠP 1 ŠK vykdė operaciją, norint likviduoti Šapkaus gaują buv. Šiaulių apskr. Gubernijos miške, grupei vadovavo būrio vadas ltn. Omelčenko.

Nemokšiškai veikiant, 9 banditų gauja pasitraukė nenubausta.

Gegužės 30-ą 353 ŠP 3 ŠK 12 žmonių grupė, vadovaujama kuopos vado v.ltn. Kaliničenkos Prienų raj. Botencų (?) miške keliaudama aptiko 3 banditų lagerį. Banditai, metę ginklus ir šaudmenis, nenubausti pasitraukė.

1950m. liepos 16d. Joniškio apskr. buvo vykdoma gaujos likvidavimo operacija. Kariuomenės vadui vyr. ltn. Bybrinui nevykusiai elgiantis, banditai nenubausti pasitraukė.

1950m. liepos 17d., pagal MGB Kelmės apskr. skyriaus duomenis, prie Sotkalnio kaimo menkuose krūmuose buvo Kmito 6 banditų gauja.

Norint realizuoti tuos duomenis, į nurodytą rajoną buvo sutraukta 2 šd 273 šp 120 žmonių kariuomenė, kuriai vadovavo pulko štabo viršininkas mjr. Seredkinas.

Blokavus banditų buvimo rajoną, šukuojant krūmus, gauja buvo aptikta. Susišaudyme buvo nušautas tik vienas banditas, o kiti pasitraukė.

Iš MGB kariuomenės pusės nušautas tarnybinio šuns palydovas eil. Chmelevas.

MGB Panevėžio apskr. skyriuje buvo gauti duomenys apie slėpimosi vietas ir galimą Kreivio gaujos kelionę.

Remiantis šiais duomenimis, 25 šp 6 šk vadas vyr. ltn. Trušas nusiuntė operatyvinės-kariuomenės 13 žmonių grupę, vadovaujamą savo pavaduotojo polit. reikalams v. ltn. Novičkovo.

Liepos 31d. Pašilės miško pietinėje pamiškėje prie Podvornickės (?) kaimo kariuomenės grupė susitiko su gauja, kurios dalyviai pasitraukė nenubausti.

Liepos 20-ą, 24 val., 4 ŠD 298 ŠP 4 ŠK 9 žmonių karinė-čekistinė grupė, vadovaujama būrio vado ltn. Skudnovo ir operdarbuotojo kpt. Vachrino, susitiko su 2 banditais, kurie apšaudė grupę ir, naudodamiesi ltn. Skudnovo sutrikimu

ir nerangumu, atitrūko nuo grupės, miško pakraštyje organizavo pasalą.

Priartėjus grupei, banditai antrą kartą apšaudė ją, nušaudami serž. Frolovą.

Ltn. Skudnovas antrą kartą sutriko, banditų nepersekiojo ir leido jiems dingti.

4 ŠK vadui, v. ltn. Zeninui 1949-1950m. nevykusiai organizavus operatyvinę veiklą, kuopa turėjo tik du kovinius susirėmus.

Pirmu atveju sužlugo, antru - nemokšiškai veikta, dėl to žuvo skyriaus vadas serž. Frolovas.

LSSR MGB 2-N Valdybos 2 skyriaus
viršininkas plk. (pas.) Čachava

1950m. rugpjūčio...d.

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.232-237. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

15. LSSR MGB Vilniaus srities Valdybos viršininko pav. ppulk. Figurino raštas 2-N Valdybos 2 skyriaus viršininkui plk. Čechavai (1950 11 22) dėl pasižymėjusių eilinių apdovanojimo

MGB Vilniaus sr.
Valdyba
50.XI.22d.
Nr.3/317
Į 50.X.24d. Nr.3/2/3625

Visiškai slaptai
Lietuvos SSR MGB 2 "N" Valdybos 2 skyriaus
viršininkui pulkininkui drg. Čechavai

Už š.m. rugpjūčio 6d. parodytą drąsą Ukmergės raj. likviduojant 4 banditus, Vilniaus sr. MGB Valdybos Viršininko rugpjūčio 21d. įsakymu Nr.004 apdovanoti MGB VK 298 šp eiliniai Podolskis, Aleksandrinas ir Smirnovas po 150 rub. kiekvienas ir jiems pareikšta padėka.

Šioje operacijoje pasižymėję serž. Barilovas ir eil. Jeriominas bus pristatyti apdovanojimui papildomai.

Lietuvos SSR MGB Vilniaus sr. Valdybos
viršininko pav. papulkininkis
(pas.) Figurinas

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.239. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

16. Ltn. Kazakovo ir vyr. ltn. Kromskojaus 1950m. spalio 18d. paaiškinamasis raštas apie 2 partizanų pabėgimą

TVIRTINU
MGB VK 34 ŠP
vadas pulkininkas
(pas.) Varonin
1950m. spalio 7d.

Nuorašas
Visiškai slaptai
egz. Nr.1
TVIRTINU

Alytaus MGB raj. skyriaus
Viršininkas papulkininkis (pas.) Bogomolov
1950m. spalio 6d.

IŠVADA

apie nenubaustų dviejų banditų ištrūkimą iš šk ČVG, kuriai vadovavo būrio vadas ltn. Godžijevas ir Alytaus MGB raj. skyriaus vyr. įgaliotinis vyr. ltn. Smironvas, įvykusį šalia grupės vienkiemių /4909/, esančių 9 km į Š nuo Alytaus, 1950m. spalio 23 dieną
Žemėlapis 1:50.000 - 41 m.

Mes, pulko štabo viršininko pav. tarnybos reikalams vyr. ltn. Kazakovas ir Alytaus MGB raj. skyriaus vyr. operįgaliotinis vyr. ltn. Kramskojus, gavę MGB VK 34 šaulių pulko vado ir MGB Alytaus raj. skyriaus viršininko nurodymus, įvykdėme tarnybinį patikrinimą dėl dviejų banditų pasitraukimo nuo 1 šk 10 žmonių ČVG, kuriai vadovavo būrio vadas vyr. ltn. Smirnovas (supainiota pavardė, turėtų būti Godžijevas - Vert.), tai įvyko vienkiemių rajone /4209/, esančių 9km į Š nuo Alytaus, 1950m. spalio 23d.

Išvykę į įvykio vietą ir apklausę ČVG karių, NUSTATĖME:

1950m. spalio 23d., 20.00, 1 šk vadas kpt. Medvedevas 10-ies žmonių ČVG, vadovaujamų būrio vado ltn. Godžijevo ir MGB Alytaus raj. skyriaus vyr. operįgaliotinio vyr. ltn. Smirnovo, davė užduotį ieškoti vadeivos Sauliaus gaujos Pievagalių /4210/ ir Žagarų /4111/ kaimų apylinkėse.

Gavus užduotį ir po instruktažo pilnos sudėties ČVG su paieškų šunimi 1950m. spalio 23d., 21.00, automašina išvažiavo maršrutu Alytus /3208/ - Poteronys /2918/ -kryžkelė /3410/ - dviejų kelių sandūra /3711/, iš kur pėsčiomis su apsaugos priemonėmis nuėjo lauko keliu per Strelčius(?) /3910/, atž. 108,1 /4110/ iki miško pakraščio /4209/ (žr. shemą).

Pagal veiksmų planą, ČVG nuo 1950m. spalio 23d., 24.00, turėjo tarnauti sekrete prie banditų ryšininko Albertavičiaus sodybos iki spalio 24d. ryto, o prašvitus pasitraukti ir toliau elgtis vyr. operįgaliotinio vyr. ltn. Smirnovo nuožiūra.

1950m. spalio 23d., 23.40, ČVG išėjo į miško pakraštį /4209/ (žr. schemą). Vyr. operįgaliotinis vyr. ltn. Smirnovas nutarė vietoj vieno sekreto įkurti du:

vienas 5 žmonių sekretas, vadovaujamas ltn. Godžijevo, budėtų prie banditų ryšininko Albertavičiaus (žr. schemą) sodybos, antras 5 žmonių sekretas, vadovaujamas vyr. ltn. Smirnovo, su paieškų šunimi budėtų prie banditų ryšininko Jaruševičiaus sodybos (žr. schemą), kuri yra 200 m į P nuo Albertavičiaus sodybos.

Išskirstęs ČVG karius į du sekretus, po penkis žmones kiekviename, ltn. Godžijevas su savo sekreto kariais nuėjo banditų ryšininko Albertavičiaus sodybos link, antras sekretas, vadovaujamas vyr. leitenanto Smirnovo, liko tvarkytis pamiškėje /4209/. Vyr. leitenantas Smirnovas nutarė sekretą įkurti pamiškėje, miško iškyšulyje (žr. schemą).

Eidamas į miško iškyšulį, eil. Lobazovas, buvęs šalia vyr. ltn. Smirnovo, pastebėjo 35 m kairiau grupės nepažįstamus, einančius nuo Nemuno banditų ryšininko Jaruševičiaus vienkiemio link ir pranešė vyr. ltn. Smirnovui. Sekretas sugulė. Vyr. ltn. liepė sušukti "stok". Eil. Surinas, išgirdęs vyr. ltn. Smirnovo įsakymą, sušuko "stok!" Nepažįstamieji, pasirodę esą banditai, išgirdę šauksmą, puolė bėgti į skirtingas puses. Vyr. ltn. įsakė: "Paskui mane!" ir su visu sekretu pradėjo persekioti numanoma banditų atsitraukimo kryptimi į Nemuno pusę, bet šunį, buvusį sekrete, pėdų sekti nepanaudojo.

1950m. spalio 23d., 24.00, ltn. Godžijevas, priartėjęs su sekretu prie banditų ryšininko Albertavičiaus sekreto, davė eil. Petrovui ir Golubevui užduotį įsikurti 15 m į Š-V nuo sodybos prie upelio, stebėti ją. Tuo atveju, jei banditai eitų į sodybą, juos praleisti, o toliau veikti jo nurodymu. Pats su eil. Kulakovu ir Kuzkinu įsikūrė į P nuo sodybos prie upelio, 60 m nuo Petrovo ir Golubevo.

1950m. spalio 24d., 00.01, eidamas upelio link, eil. Petrovas už savęs išgirdo šauksmą lietuviškai "kas?" Pasitraukęs į tą pusę, iš kur buvo šaukiamas, eil. Petrovas už 30 m pamatė vieną banditą, bėgantį į šiaurę, iššovė į jį automato seriją, banditas puolė į upelio krūmus. Eil. Golubevas, buvęs kartu su Petrovu, apšvietė vietovę raketa, bet banditas dingo krūmuose. Ltn. Godžijevas su visu sekretu pradėjo persekioti banditą. Nubėgę apie 200 m, ltn. Godžijevo grupę pavijo grupė, vadovaujama vyr. ltn. Smirnovo. Ltn. Godžijevas įsakė šunų tarnybos instruktoriui j. serž. Lukoševičiui panaudoti paieškų šunį Džeką. Šuo aptiko pėdsakus ir, sekdamas jais apie 1,5 km, atvedė ČVG 1950m. spalio 24d., 1.00, į pil. Voitelevičiaus sodybą (žr. schemą). Sodyba buvo blokuota, rūpestingai apieškota, bet bandito nebuvo surasta. Vienkiemio aplinka buvo apžiūrėta su šunimi, bet šuo pėdsakų neaptiko. ŠVG organizuotos paieškos Pievagalių /4210/ ir Žagarų /4111/ kaimų sodybose, rezultatų nedavė, banditas dingo. 1950m. spalio 25d., 3.00, vyr. ltn. Smirnovo nurodymu paieškos buvo nutrauktos, spalio 25d., 6.00, ČVG atvyko į Alytų.

Kratant Pievagalių /4210/ kaimo vienkiemius, vyr. operįgaliotinis vyr. ltn. Smirnovas iš informatoriaus sužinojo, kad sužeistas į dešinį petį banditas atbėgo pas pil. Voitelevičių, paėmė jo arklį ir jote dingo nežinoma kryptimi.

IŠVADA

Nenubausti banditai pasislėpė, nes:

1. Neišlaikė ir sutriko vyr. ltn. Smirnovas, kuris, aptikus nepažįstamus, įsakė eil. Surinui sušukti "stok!" per 30 m nuotolį, kai tuo tarpu reikėjo nepažįstamus prisileisti arčiau. Persekiodamas banditus, paieškų šunį, buvusį sekrete, pėdoms aptikti nepanaudojo, aktyviai nepersekiojo ir bėgo numanoma banditų atsitraukimo kryptimi. Karinio pasiskirstymo sekrete vyr. ltn. Smirnovas neįvykdė, todėl kareiviai veikė savarankiškai, persekiojant reikiamai nevadovavo.
2. Prastai ltn. Godžijevo sekretas maskavosi, todėl bėgantis banditas pirmas pamatė eil. Petrovą, einantį į tarnybos vietą ir lietuviškai sušuko "kas?"
3. Kariai blogai išmokę šaudyti naktį.
4. Neaktyviai persekiojo banditą visi ČVG kariai, todėl sužeistas banditas nebuvo pavytas ir dingo.

Tuo remdamasis, MANYČIAU:

1. Už neišlaikymą ir sutrikimą, aptikus banditus, už reikiamo vadovavimo sekreto kariams stoką, persekiojant banditus, MGB Alytaus raj. skyriaus vyr. įgaliotinį vyr. ltn. Smirnovą nubausti drausmine tvarka MGB raj. skyriaus viršininkui.
2. Už nesimaskavimą savo tarnybos vietoje ir savęs išsidavimą banditui, eil. Petrovą nubausti drausmine tvarka 1 šaulių bataliono vadui.
3. Atkreipti būrio vado ltn. Godžijevo dėmesį į nepakankamai aktyvius ČVG karių veiksmus persekiojant banditus ir į prastą šaudymą, ypač į neparengtą šaudymą naktį.

Štabo viršininko pav. tarnybos
reikalams vyr. ltn. (pas.) Kazakov
1950m. spalio 2d.

MGB raj. skyriaus vyr. operįgaliotinis
vyr. ltn. (pas.) Kromskoj
1950m. spalio 2d.

Tikra: I skyriaus viršininko pav.
kapitonas (pas.) Kniazin

1950m. spalio 18d.

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/82. L.243-247. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

Priedas - schema

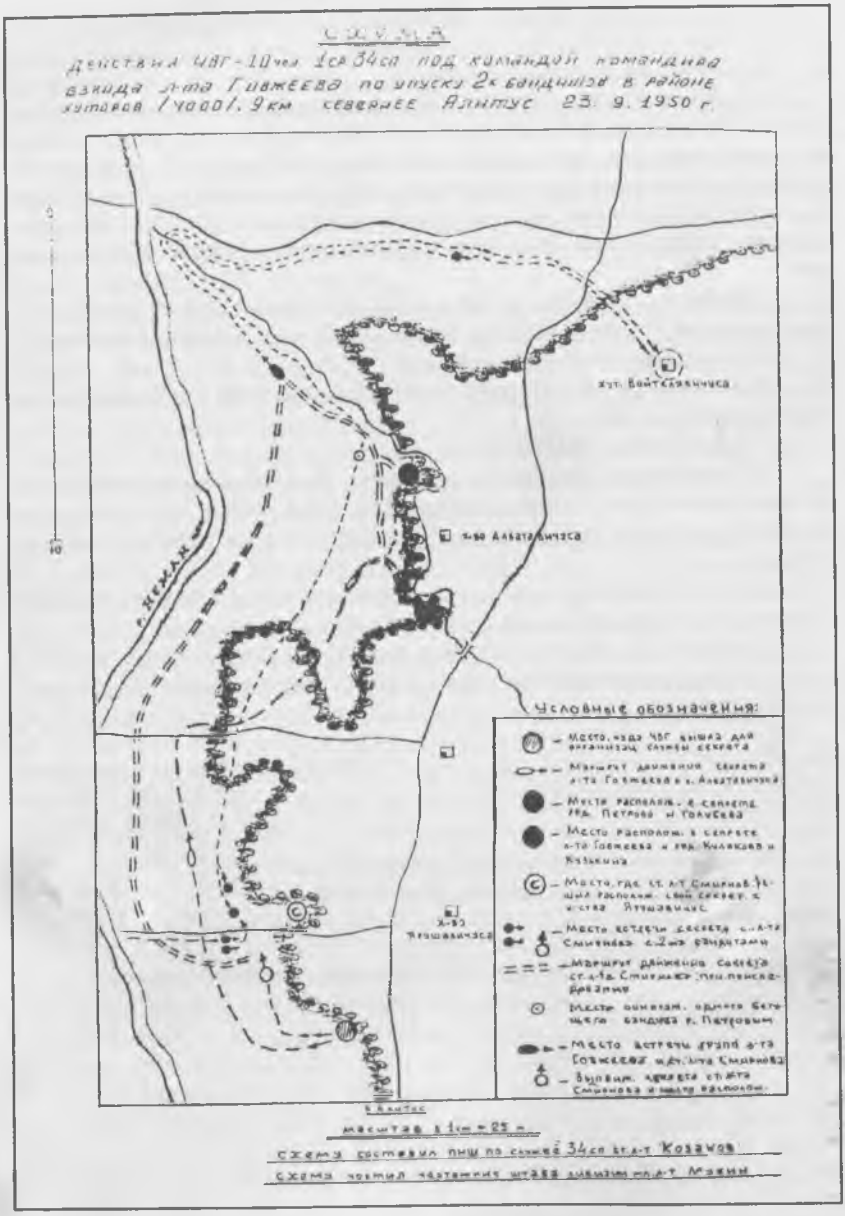
СХЕМА
действия ЧВГ-10чел. 1ск 34сп под командой командира взвода л-та Гневеева по упуску 2х бандитов в районе хуторов (4000) 1.9км северное Алитус 23.9.1950 г.
хут. Войтсявичуса
х-ва Алексавичуса
р. Неман
Условные обозначения:
Место, куда ЧВГ вышел для организац. схемы секрета
Маршрут движения секрета л-та Гневеева и с. Алексавичуса
Места располож. в секрете ряд. Петрова и Голубева
Место располож. в секрете л-та Гневеева и ряд. Кулакова и Казакина
Место, где ст. л-т Смирнов 1 ночи располож. свой секрет. х. ...
Место встречи секрета с л-та Смирнова с 2мя бандитами
Маршрут движения секрета ст. л-та Смирнова при переходе границы
Место выполн. задачи встречи бандита ряд. Петровым
Место встречи групп л-та Гневеева и ст. л-та Смирнова
Выполн. задачи ст. л-та Смирнова и ...
Алитус
масштаб 1 см = 25 м.
схему составил пнш по связи 34сп ст. л-т Козлов
схему чертил начальник штаба дивизии мл. л-т Мажин

17. Inspekcijos pplk. Zacharino ir mjr. Afanasjevo 1950m. spalio 24d. išvada apie operatyvinę veiklą Ukmergės rajone

Tvirtinu:
Lietuvos SSR Valstybės
Saugumo Ministras
generolas majoras (pas.) Kapralov
1950m. lapkričio...d.

Visiškai slaptai
Egz. Nr.1

IŠVADA
apie 298 ŠP 1 ŠK sekreto, vadovaujamo
būrio vado ltn. Fotino ir MGB Ukmergės
raj. skyriaus operatyvininko j. ltn. Brikio
veiksmus Mišniūnų /1470/ apylinkėje, 17 km į P-V nuo
Ukmergės, 50 9 29d.

Mes, Inspekcijos prie Lietuvos SSR Valstybės saugumo Ministro viršininko pav. pplk. Zacharkinas, 4 ŠD I štabo skyriaus viršininko vyresnysis padėjėjas mjr. Afanasjevas, išvykę į vietą ir apklausę sekreto dalyvius, nustatėme:

MGB Ugmergės raj. skyrius turėjo duomenis, kad į pil. Kemerienės, gyvenančios vienkiemyje netoli Mišniūnų /1470/, namus turėjo ateiti 4 banditai iš Vytenio būrio girtuokliauti. Tuo tikslu pil. Kemerienė pagamino samagono ir alaus.

Norint likviduoti banditus, Ukmergės MGB raj. skyrius sudarė planą, numatantį įkurti sekretą kaimyniniame Kemerienei negyvenamame name, esančiame už 312 m. Sudarant sekreto veikimo planą, bataliono vadas nedalyvavo.

Norint realizuoti turimus duomenis, pagal planą, 50 9 22d., apytikriai 18.30, MGB Ukmergės raj. skyriaus viršininkas papulkininkis Isajevas pavaduojančiam 1/298 ŠP vadą štabo viršininkui kpt. Sofonovui telefonu įsakė pasiruošti išsiųsti kariuomenės grupę 4 paroms į sekretą Mišniūnų kaimo /1470/ apylinkėse.

Kartu pplk. Isajevas kpt. Sofonovą perspėjo, kad paskirtas operatyvinis darbuotojas sekreto operatyviniu vyresniuoju, užduotį pateiks jis pats. Po to atsiųs operatyvinį darbuotoją sekreto veiksmų planui sudaryti.

Gavęs tokį potvarkį, kpt. Sofonovas nutarė: iš 1 ŠK į sekretą pasiųsti 9 žmones, kurie, vadovaujami būrio vado ltn. Fotino iš Siesikų į Ukmergę atvyko tą pat dieną 22.00.

Atvykus grupei, kpt. Sofonovas ne kartą kreipėsi į pplk. Isajevą, prašydamas greičiau pasiųsti operdarbuotoją, kad galima būtų sutarti dėl sekreto organizavimo vietoje, bet toks laiku nebuvo atsiųstas ir kpt. Sofonovas į MGB raj. skyrių šiuo tikslu nebuvo iškviestas.

Pplk. Isajevas sekreto užduotis pasakė vyr. operįgaliotiniui kpt. Pinskiui ir operįgaliotiniui j. ltn. Brikiui.

50 9 23d., 2.40 val., į bataliono štabą atvyko kpt. Pinskis, j. ltn. Brikis su pil. Kiauliakyte (palydovė, ji yra informatorė ir Kemerienės sesuo). Kpt. Pinskis, paskirtas sekreto vyresniuoju operatyviniu vadu, pranešė kpt. Sofonovui anksčiau pateiktus duomenis ir MGB raj. skyriaus viršininko priimtą sprendimą apie sekreto darbą, kuris yra toks:

Sekretas iš Ukmergės mašina išvyksta į Šešuolius 3.00, t.y. po dvidešimties minučių, iš kur pėsčiomis slapta su palydovu vyks į Mišniūnų /1470/ apylinkę, kur išsidėstys atskirame negyvenamame name, esančiame šalia pil. Kemerienės ūkio, turėdamas tokį tikslą: stebėti pil. Kemerienės namą, į kurį turi ateiti banditai, kuriuos reikia sučiupti šiems išeinant į kiemą.

Kpt. Pinskis ir Sofonovas su Kiauliakyte sutarė dėl signalų, kuriuos į Kemerienės namus, atvykus banditams, ši duosianti per namo arba palėpės langus, kišeninį žibintuvėlį uždegdama ir vėl užgesindama, ir tris kartus tai pakartodama į namo, kuriame yra sekretas, pusę. Arba - uždegs degtuką prieš langą, užgesins degančią lempą, o po to vėl uždegs, o jei degs šviesa, tai uždangstys langus.

Kpt. Sofonovas neturėjo laiko detaliam karių instruktažui, kadangi gavo telefonu plk. Isajevo nurodymą išsiųsti sekretą 3.00, todėl nustatė užduotį tik sekreto vyresniajam būrio vadui ltn. Fotinui, kuris savo ruožtu trumpai tai perteikė kariams.

50 9 23 dieną, 3.10, 9 žmonių grupė, vadovaujama ltn. Fotino, operatyviai vadovaujama kpt. Pinskio, operatyvininko j. ltn. Brikio, su radijo stotimi išvyko į tarnybos rajoną.

5.30 grupė įsikūrė sekretu negyvenamo namo, kuris buvo 312 m nuo pil. Kemerienės namo, pastogėje. Vėliau kpt. Pinskis nutarė, kad naktį sekretas išsidėstys namo apačioje, dieną - pastogėje.

Stebima buvo taip: naktį per namo langą, kuris buvo į pil. Kemerienės namo pusę, dieną per skylę šiaudiniame stoge, o vietovė bus žvalgoma per palėpės langelį stebėtojų, kurie keisis kas dvi valandos. Apie sekreto buvimą buvo žinoma trims asmenims: sodybos šeimininkei Kemerienei, jos seseriai Kiauliakytei ir dukrai Kemerytei, ryšys su kuriomis buvo palaikomas, kai šios sutemus ateidavo prie savo gyvulių, laikomų tvarte netoli sekreto.

50 9 24 naktį sekreto kariai, leidus ltn. Fotinui ir kpt. Pinskiui, išgėrė 0,5 kibiro pačių pagaminto kaimiško alaus, kurį atnešė Kemerienė ir jos dukra Kemerytė vietoj prašyto vandens.

Buvo paprašyta atnešti vandens todėl, kad sekreto kariai su savimi neturėjo gertuvių, kuriomis ilgą laiką ir iki dabar dauguma 1 ŠK karių neaprūpinti.

Todėl, kad banditai nepasirodė, 50 9 26d., 4.00, sekretas paslapčia išvyko.

Atvykus į batalioną, o vėliau į kuopą, sekreto vyresnysis niekieno nebuvo

išklausytas apie sekreto tarnybos organizavimą. Nebuvo pranešta ir apie karių išgertą alų.

Kemerienei primygtinai prašant, iš 50 9 27 į 28 naktį vėl 4 paroms buvo įkurtas tos pačios sudėties sekretas, išskyrus du kareivius ir kpt. Pinskį, kurį pakeitė j. ltn. Brikis. Sekreto veiksmai liko tokie patys kaip anksčiau, nes prieš išsiunčiant l.e. bataliono vado pareigas mjr. Križanovskis gavo pplk. Isajevo nurodymą: sekretą išsiųsti su tokia pačia užduotimi ir išdėstyti toje pačioje sodyboje. Todėl mjr. Križanovskis sekreto vyresniajam nurodė, kad pakaks budėti naktį dviem grupėmis, vieną iš jų laikant pirmame aukšte, antrą palėpėje. Naktį sodybą stebėti visiems. Gavus pirmą pil. Kemerienės signalą ar pranešimą, būti pasirengusiems skubiems veiksmams.

Atvykus sekretui į vietą, j. ltn. Brikis ir ltn. Fotinas susitarė su Kemeriene, atvykus banditams, pranešti vienu signalu - kišeniniu žibintuvėliu per palėpės langelį, uždegant ir užgesinant šviesą, tai pakartojant tris kartus į namo, kuriame išsidėstęs sekretas, pusę.

50 9 2 dieną, apytikriai 20.00, Kemerienė j. ltn. Brikiui pranešė, kad jos sesuo miške susitiko su banditų ryšininku, kuris jai pasakė, kad banditai turi greitai ateiti. Kartu atėjusi Kemerienės duktė atnešė butelį alaus, kurį išgėrė ltn. Fotinas ir j. ltn. Brikis.

50 9 28 dieną, 21.00, ltn. Fotinas sekretą padalijo į dvi dalis. 5 žmonių grupę, vadovaujamą būrio vado pav. serž. Stepanenkos, pastatė pirmame aukšte, nurodę užduotį per langus stebėti dviem kryptimis - į rytus ir pietus. Pats ltn. Fotinas su 5 žmonių grupe (tarp jų ir j. ltn. Brikis ir radistas) liko palėpėje, turėdami užduotį stebėti pil. Kemerienės sodybą per skylę šiaudiniame stoge.

Stebėtojų pamainos keitėsi kas dvi valandos, apačioje serž. Stepanenkos nurodymu, viršuje savarankiškai. Tą naktį, kai atėjo banditai, pūtė stiprus vėjas nuo sekreto į Kemerienės namų pusę.

50 9 29, apytikriai 3.50, trys banditai iš Vytenio gaujos, sušaudę Balčiūnų šeimą ūkyje, buvusiame 750-800 m į rytus nuo sekreto, atėjo į pil. Kemerienės namą, įvykdė teroro aktą jai ir jos seseriai Kiauliakytei ir nenubausti pasitraukė.

Įvykdant teroro aktą prieš Kemerienę ir Kiauliakytę, palėpės poste buvęs stebėtojas j. serž. Zobninas pamatė šviesą languose ir išgirdo neva iš sodybos sklindančius prislopintus dviejų smūgių garsus. Apie tai pranešė palėpėje esantiems ltn. Fotinui ir j. ltn. Brikiui. Pastarieji, užuot įsakę vykti prie sodybos ir ją blokuoti, abu priėjo prie skylės ir per ją stebėjo Kemerienės namus. Po kelių minučių jie vėl išgirdo tarsi duslius smūgius, o po to aiškų šautuvo šūvį, name toliau degė mirksinti šviesa, kurią matė ltn. Fotinas ir j. ltn. Brikis. Po aiškiai girdėto šūvio šviesa pil. Kemerienės name užgeso. Tik šiuo momentu, ltn. Fotinui davus komandą, sekretas pajudėjo, bet užuot sparčiai žengę, kariai dviem grupėmis šliaužte šliaužė prie sodybos, blokavo ją 50-80 metrų spinduliu, kiekvienas užimdamas savo vietą, kuri buvo nustatyta iš anksto šviesiu

paros metu (žr. schemą).

Po niekšiško akto ir pasitraukus banditams blokavę sodybą apytikriai nuo 4.10 iki 8.00, ltn. Fotinas ir j. ltn. Brikis niekaip nebandė išsiaiškinti padėties, nors praėjus 15-20 min. po banditų išėjimo likę gyvi Kemerienės sūnus ir dukra uždegė šviesą, ir tai padaryti nebuvo sunku. Dar blogiau, apytikriai 7.30 iš namų į Šešuolius išėjo pranešti apie įvykį Kemerienės dukra, kurios būrys nesulaikė ir neapklausė. Ir tik vėliau, kai į kiemą išėjo ir buvo išklausinėtas Kemerienės sūnus, padėtis paaiškėjo, būrys nutraukė apsuptį ir nuo 8.00 iki 9.00 apžiūrėjo tik sodybos teritoriją ir greta esantį miško pakraštį. Turėta patikima ryšio su bataliono štabu priemonė - radijo stotis nebuvo panaudota, pranešant į bataliono štabą apie šaudymą name. Radistas serž. Soldatovas dėl sekreto vyresniojo nerangumo liko namo palėpėje ir ten išbuvo iki ryto. Tiktai 9.00 neteisingai per raciją buvo pranešta į bataliono štabą apie banditų pasitraukimą, o apie teroro aktą tuo pat metu tapo žinoma bataliono vadovybei iš Ukmergės MGB raj. skyriaus, kurie gavo pranešimą iš operatyvinio punkto Šešuoliuose.

Gavęs pranešimą, l.e. bataliono vado pareigas mjr. Križanovskis gaujos, dingusios po teroro akto, paieškoms pasiuntė RPG - 12 žmonių, vadovaujamą l.e. 3 ŠK vado pareigas ltn. Miliukovo. Toliau banditų paieškos buvo organizuojamos 50 9 29 antroje dienos pusėje, atvykus pulko vadui pplk. Gagarkinui.

Apklausus gyvus likusius Kemerienės sūnų ir dukrą, nustatyta, kad atėję į namus, banditai degė degtukus, švietėsi kišeniniu žibintuvėliu, trumpai savo aukas apklausė, elgėsi laisvai ir neskubėdami, iš automato ir AVT šautuvo iššovė 5 šūvius, kalbėjosi su nušautos Kemerienės dukterimi ir sūnumi, prieš kuriuos "teisino" savo nusikalstamus veiksmus. Po to banditai išėjo, bet po 4-5 min. vėl grįžo, ir vienas iš jų apžiūrėjo savo ginklą, įsidėjo naujus šovinius, du kart iššovė į sieną, ir visi neskubėdami išėjo, uždraudę, kol prašvis, kam nors apie nužudymą pranešti. Šaudoma buvo esant atidarytoms durims į koridorių ir į kambarį (langai name viengubi, du iš jų į sekreto pusę).

Mūsų demonstratyvus šaudymas Balčiūno ir Kemerienės namuose parodė, kad šūvių garsas aiškiai pasiekia sekreto buvimo vietą (žr. aktą).

Vietovė tarp sodybos, į kurią buvo laukiama ateinant banditų ir namo, kuriame buvo sekretas, atvira. Už 180-150 m nuo sodybos yra nedidelis gojelis, kuris nebuvo panaudotas įkuriant jame sekretą naktį.

Taigi iš visų aplinkybių matyti, kad tinkamai organizavus sekreto tarnybą, banditai būtų buvę likviduoti arba eidami į sodybą, arba išėję iš jos, kieme.

Tiriant paaiškėjo ankstesni atvejai, kad blogai organizuoti čekistų-kariuomenės veiksmai, blogai veikė kariuomenės būriai, turintys atlikti operatyvines-tarnybines užduotis, nes buvo blogai parengti. Tai įvyko ir dėl MGB Ukmergės raj. skyriaus operatyvininkų, ir dėl 1/298 ŠP vadovybės kaltės. Kai kuriems kariuomenės veikiančių būrių kariams trūko ištvermės, blogai parin-

kti būrių vyresnieji, ypač kai būdavo realizuojami duomenys sudėtingomis aplinkybėmis. Dėl to kai kurie informatoriai buvo rekonspiruoti .

Štai pavyzdžiai.

Ukmergės MGB raj. skyriuje iš Kemerienės (banditų nušauta) per jos dukrą buvo gauti duomenys, kad į Kemerienės namus ateis maždaug penki banditai. Norint juos likviduoti, 50 5 11d. prie Kemerienės namų buvo nusiųstas sekretas, kuriam vadovavo 2 ŠK vado pavaduotojas ltn. Strucovskojus ir buvęs MGB Šešuolių valsčiaus skyriaus vyr. operįgaliotinis ltn. Imenickis. Sekretui buvo nurodyta į banditus pradėti šaudyti tik šiems visiems susirinkus ir Kemerienei davus signalą. Bet sekreto kariai savarankiškai ne laiku pradėjo šaudyti į pirmus du atėjusius banditus. Todėl buvo paimtas tik vienas banditas, kiti pasitraukė. Tuoj po to Kemerienė buvo banditų tardoma, apkaltinus ją išdavus banditus.

50 8 1d. informatorius "B" MGB Ukmergės raj. skyriui pranešė, kad netoli jo sodybos yra gauja. Norint ją likviduoti, 50 8 7 dieną Loitelių (?) kaime /3460/ buvo įkurtas stebėjimo punktas - 7 žmonės, vadovaujami 1 ŠK būrio vado pavaduotojo serž. Barilovo, kurio tikslas buvo patikslinti banditų buvimo vietą ir per radiją iškviesti kariuomenės grupę jiems likviduoti.

Stebėjimo punktas turėjo pasitraukti dengiamas grupės, likviduojančios banditus, grupei einant pro sodybą, kur buvo įsikūręs ŠP. Po to, kai gauja buvo susekta ir atvykusi grupė, vadovaujama mjr. Križanovskio, pradėjo su ja mūšį, ŠP kariai, pasiūlius informatoriui, savarankiškai išėjo iš kluono, norėdami padėti grupei, vadovaujamai mjr. Križanovskio, tuo išduodama savo buvimo vietą ir informatorių.

IŠVADA

Sekretas iškeltų uždavinių neįvykdė dėl šių priežasčių:

1. Dėl nusikalstamo aplaidumo, kurį parodė vykdydami užduotis sekreto vyresnieji - ltn. Fotinas ir j. ltn. Brikis, kurie nereagavo į susidariusią padėtį. Todėl sodyba buvo užblokuota tik tada, kai iš jos banditai jau buvo išėję. Sodybą blokavę parodė visišką neveiklumą ir nerūpestingumą - užuot nustatę, kas vyksta name, laikė apsuptį, nesiimdami jokių veiksmų, kol prašvito.

2. Dėl nerimto MGB Ukmergės raj. skyriaus viršininko elgesio realizuojant duomenis ir vadovaujant veikiančio būrio veiksmams prie informatoriaus sodybos. Nors laiko buvo pakankamai, padėtis nebuvo gerai paaiškinta ir užduotis kariuomenės viršininkui, priimančiam sprendimus, išdėstyta ne laiku, tik per 20 min. Pakartotinai siunčiant būrį, taip pat nebuvo paaiškinta apie padėtį. Todėl ir pirmą, ir antrą kartą būrys buvo išsiųstas neparengtas.

Tik dėl šios priežasties būrys buvo išsiųstas kaip sekretas, o pagal visas aplinkybes turėjo būti detaliai suplanuota pasala.

3. Dėl Ukmergės raj. skyriaus viršininko ir sekretą pasiuntusio kariuomenės

vado neapgalvotų, nenumatytų banditų veiksmų, o tai nulėmė sekreto išdėstymą tik name ir veikimą tik pagal informatoriaus signalą, tuo tarpu numatant aplinkybių pasikeitimą, naktį būriui reikėjo pasislinkti arčiau sodybos.

4. Dėl batalione esančių tokių operatyvinės -tarnybinės veiklos trūkumų:

a) būrių vyresnieji parenkami, neatsižvelgiant į tai, kaip būrys įvykdė ankstesnes užduotis,

b) būriui grįžus, jų vyresniųjų ataskaitos apie tarnybos organizavimo tvarką niekas neišklauso.

Dėl šių priežasčių, pakartotinai siunčiant sekretą, l.e. bataliono vado pareigas mjr. Križanovskis, rengiant būrį, padarė tas pačias klaidas, kaip ir pirmą kartą siunčiant. Sekreto vyresniuoju buvo paliktas tas pats karininkas, sekreto vieta ta pati, nors keliami uždaviniai, turint galvoje, kad iš šios sodybos gegužės mėn. nuo 1/298 ŠP būrio jau pasitraukė banditai, vertė mjr. Križanovskį atidžiau apgalvoti būrio veikimo planą tiek dienos, tiek nakties metui. Bet to nepadarė nei bataliono, nei MGB raj. skyriaus vadovybė.

Sekreto vyresniaisiais buvo paskirti karininkai, kurie pagal savo savybes negalėjo sėkmingai šios užduoties įvykdyti.

5. Dėl savarankiško signalų pakeitimo, kurį padarė vyresnieji ir dėl nerealaus tik vieno šviesos signalo nustatymo, kuris net normaliomis sąlygomis negalėjo pasisekti, nes namas stebėtojų atžvilgiu stovi beveik lygiagrečiai, o nedidelį palėpės langelį, esantį gale namo, iš dalies uždengia atbraila, todėl signalą stebėtojai matė prastai.

MANOME:

1. Pripažinti, kad trys banditai nuo sekreto pasitraukė nenubausti.

2. Už neveiklumą ir neparodymą iniciatyvos vykdant karinę užduotį būrio vyresniuosius - 298 ŠP 1 ŠK ltn. Fotiną griežtai nubaudžia divizijos vadas, MGB Ukmergės raj. skyriaus operįgaliotinį j. ltn. Brikį - Lietuvos SSR Valstybės saugumo ministras.

3. Už formalų elgesį realizuojant gautus duomenis, MGB Ukmergės raj. skyriaus viršininką pplk. Isajevą, kuris, turėdamas pakankamai laiko, būrio vadui nepateikė užduočių, iš jo ir iš savo pavaldinių nepareikalavo detalaus veiksmų plano ir dargi nedavė laiko būriui detaliai pasirengti veikimui, o tai buvo pagrindinė operacijos sužlugimo priežastis - nubaudžia Lietuvos SSR Valstybės saugumo ministras.

4. Už neatsakingumą, kai, negavęs išsamių duomenų apie padėtį, neparodė reikiamo atkaklumo, bet pasitenkino tik bendru instruktažu be detalaus būrio veikimo plano ir už tai, kad paskyrė vadovauti karininką, nesugebantį įvykdyti karinės užduoties, 1/298 ŠP vado pavaduotoją nubaudžia divizijos vadas.

5. Nurodyti 298 ŠP vadui pplk. Gagarkinui, kad ŠP yra rimtų operatyvinės-

tarnybinės veiklos trūkumų ir pareikalauti tuos trūkumus pašalinti.

6. Prašyti Lietuvos SSR Valstybės saugumo ministro griežtai nurodyti MGB raj. skyrių viršininkams, kad šie kariuomenės vadams praneštų išsamių aplinkybių duomenis ir kad, jais remiantis, būtų rūpestingai parengiamas kariuomenės veikimo planas, ypač kai duomenys realizuojami padedant informatoriams arba kai būriai išdėstomi informatoriaus gyvenamose vietose, turint tikslą jų nerekonspiruoti.

Tokiais atvejais veiksmų planą sudaro pulkų arba batalionų štabai ir tvirtina MGB raj. skyrių viršininkai bei pulkų ar batalionų vadai.

7. Iš dalių ir padalinių vadų reikalauti asmeninės atsakomybės, kai realizuojami gauti duomenys, už būrių vyresniųjų parinkimą, kurie turi sugebėti sėkmingai įvykdyti pateiktas užduotis.

8. Šią išvadą pateikiu peržiūrėti Lietuvos SSR Valstybės saugumo ministrui.

Inspekcijos prie Lietuvos SSR
MGB viršininko pavad. papulkininkis
(pas.) Zacharkin
1950m. spalio 24d.

MGB 4 ŠD poskyrio viršininko
vyr. padėjėjas mjr. (pas.) Afanasjev
1950m. spalio 24d.

Tvirtinu:
SSRS MGB 4 ŠD vadas
1950m. spalio 26d.plk. (pas.) Babincev

Priedas - schema

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.250-258. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

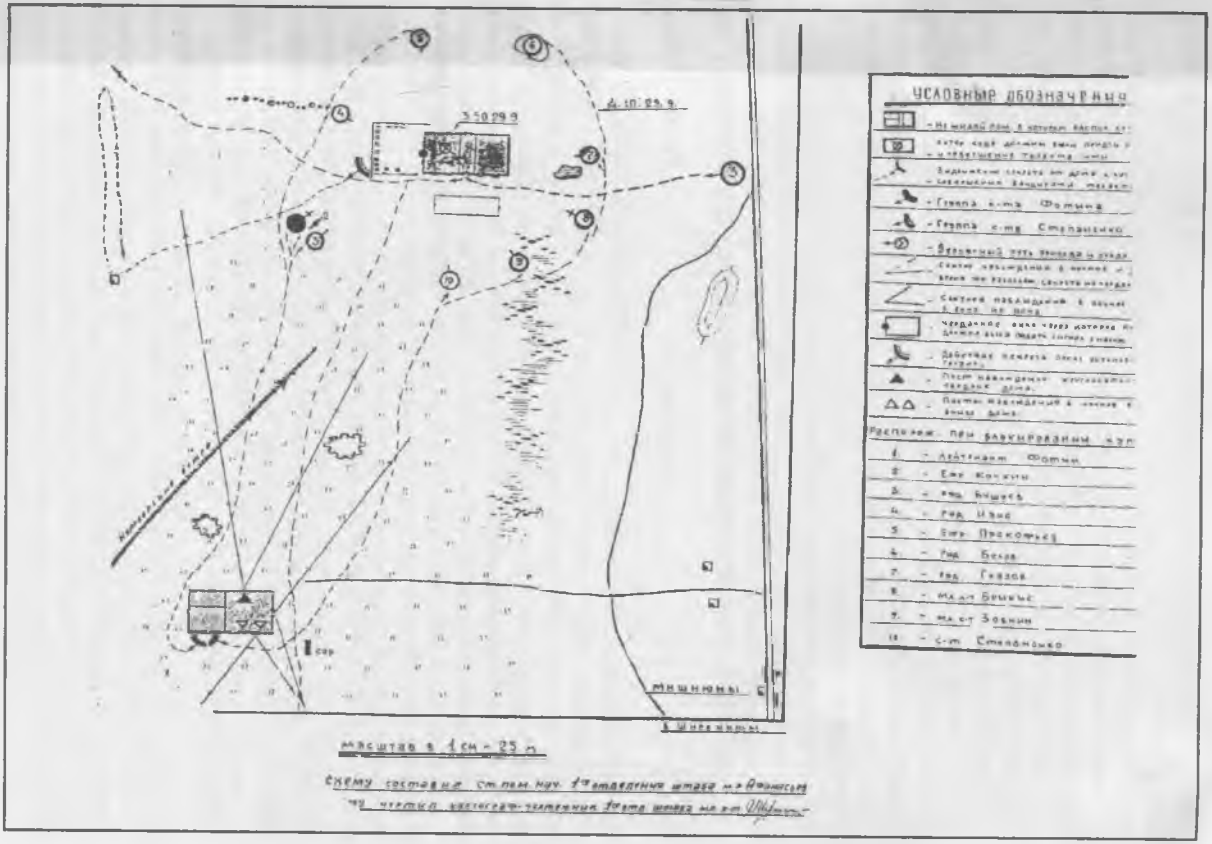
УСЛОВНЫЕ ОБОЗНАЧЕНИЯ
Расположение пеш. блокированных нум
1 - лейтенант Фомин
2 - ефр Кокин
3 - ефр Бишеть
4 - ефр Иван
5 - ефр Прокофьев
6 - ефр Белов
7 - ефр Гусев
8 - мл.ст Брюнь
9 - мл.ст Зобнин
10 - с-т Степаненко
Масштаб в 1 см = 25 м

18. LSSR MGB 2-N Valdybos viršininko plk. Počkajaus 1950m. lapkričio mėn. pranešimas TSRS MGB 2-os vyr. Valdybos 2-N skyriaus virš. pavad. plk. Doncovui apie sužlugusias čekistines-karines operacijas

TSRS SĄJUNGOS MGB ANTROS VYRIAUSIOSIOS VALDYBOS
2-N SKYRIAUS VIRŠININKO PAV.
Pulkininkui drg. Doncovui
Maskva

PRANEŠIMAS
apie sužlugusias čekistines-kariuomenės operacijas,
vykdomas likviduojant ginkluotas gaujas Lietuvos SSR
teritorijoje

Š.m. rugpjūčio 3d. Šiaulių sr. MGB Troškūnų rajoninio skyriaus agentas Petras pranešė, kad gaujos vadeiva Konstantas kartu su kitais banditais sistemingai aplanko Troškūnų apyl. Sodeikių kaimo gyventoją banditų rėmėją Kazį Karvelį.

Turint tikslą realizuoti šiuos duomenis, naktį iš rugpjūčio 4 į 5-ą prie Karvelio vienkiemio buvo nusiųstas MGB kariuomenės 137 šp sekretas.

Sekretui vadovavo v. seržt. Bucikas ir MGB Troškūnų raj. skyr. operįgaliotinis ltn. Kazlauskas.

Naktį iš Karvelio namo išėjo gaujos vadeiva Konstantas ir banditas Vėtra, kurie susidūrė su viena sekreto grupe. Sušukus vienas banditas šovė iš pistoleto, ir po to abu puolė bėgti. Į bėgančius banditus nebuvo laiku pradėta šaudyti, todėl nenubausti banditai pasitraukė.

Š.m. rugpjūčio 7d. iš Šiaulių sr. MGB Pakruojo raj. skyr. agento Vėjo buvo gauti duomenys, kad naktį į rugpjūčio 8d. į Naujos Pamušės kaimą pas Vanagą ateis 3 banditai su vadeiva Puškinu, kurie ketino suruošti išgertuves.

Realizuojant tuos duomenis, rugpjūčio 8-ą prie Vanago vienkiemio buvo įrengta MGB kariuomenės 25 šp kareivių pasala, kuriai vadovavo būrio vadas ltn. Oniščenka ir MGB Pakruojo raj. skyr. viršininko pav. ltn. Melnikovas. Apie 24.00 į pasalą pradėjo artėti du banditai. Priėję prie pasalos per 3-4 m, banditai aptiko kareivį Teleginą ir lietuviškai sušuko "kas čia?", kartu nukreipę į jį ginklus.

Kareivis Teleginas pasirodė bailys, į banditus nešovė. Netoli buvęs seržt. Savikas iššovė į banditus automato seriją, bet be rezultatų. Netoli buvęs kareivis Golubevas pradėjo šaudyti iš karabino į seržt. Saviką.

Banditai pasinaudojo nemokšišku ir neryžtingu kariuomenės pasalos elgesiu, išsibėgiojo į šalis. Vienas banditas užšoko ant kitos pasalos - buvo nušautas, antram pavyko pabėgti.

Rugpjūčio 8-ą per Klaipėdos sr. MGB Šilalės raj. skyr. agentą Šešuolį buvo sužinota, kad Žalgirio gauja, įvykdžiusi teroro aktą prieš Liet. SSR Aukščiau-

siosios Tarybos deputatą Šimašių, 12-15 banditų, slepiasi Tauragės raj. Tyrelių miške.

Šių duomenų realizavimui MGB kariuomenės 273 šp jėgomis buvo organizuota čekistinė-karinė operacija.

Kariuomenė parengta ir instruktuota blogai. Paieškų grupė netikėtam susitikimui su banditais nebuvo parengta. Numatytos užtvaros laiku nebuvo pastatytos.

To pasekmė - gauja su sužeistu vadeiva paleista, likviduotas tik vienas banditas.

Rugpjūčio 12d. Klaipėdos sr. Saukliškių miške buvo vykdoma čekistinė-karinė operacija norint likviduoti Rūtenio gaują. Kariuomenės grupei artėjant prie banditų lagerio, vienas kareivis per anksti iššovė, lageryje buvę 4 banditai išbėgiojo. Paieškų metu tik du banditai rasti ir likviduoti.

Rugsėjo 10d. Vilniaus sr. MGB Švenčionėlių raj. skyriuje kartu su 261 šp, turint agento Gailiaus duomenis, parengtas planas įvykdyti čekistinę-karinę operaciją Adutiškio miško dviejuose kvartaluose norint likviduoti Pušinio gaują.

Operacijos pradžiai 261 šp atvyko vėluodamas 2v. 15 min., o miško šukavimas dėl vadovybės nerangumo prasidėjo 4 val. vėluojant.

Šukuojant mišką, ryšys tarp padalinių dažnai sutrikdavo ir komanduojama buvo balsu, o tai sukeldavo nereikalingą triukšmą.

Šukuojant buvo rasta stovykla su naujomis banditų buvimo žymėmis. Be to, patys būrio kareiviai matė banditą, tačiau dėl operacijos vadovų nerangumo persekiojimas nebuvo organizuotas, ir operacija baigėsi be rezultatų.

Pagaliau po ilgų agentūrinių-operatyvinių priemonių, naudojant Kauno sr. MGB Alytaus raj. skyr. agentus Bangą, Smelyj ir Petrą, buvo pasiekta tai, kad Dzūkų rinktinės Kęstučio gaujos vadeiva Ąžuolas pavedė agentui Bangai įsigyti fotoaparatą ir išmokyti jį fotografuoti.

Šią aplinkybę buvo nutarta panaudoti paimant Ąžuolą gyvą.

Banga fotoaparatą banditui turėjo įteikti ir jį supažindinti su fotografavimo taisyklėmis 1950m. rugsėjo 17d. banditų ryšininkės Kilmonienės ūkyje. Norint paimti gyvą, prie Kilmonienės namų organizuota slapta pasala. Po agento signalo, kad banditas yra name, prie durų pastatyta 3 žmonių grupė, vadovaujama MGB 34 šp 1 šb viršilos Šimano.

Po kelių minučių iš namų išėjo mergina, kurią be triukšmo sulaiko pagrobimo grupė. Maždaug po 15 min. iš namo išėjo du vyriškiai. Prie slenksčio atsisveikinę, vienas iš jų grįžo atgal į namą, kitas pasirodė esąs banditas Ąžuolas ir nuėjo išėjimo iš vienkiemio link. Kai banditas nuėjo maždaug 10 m, virš. Šimano grupė bandė jį pagrobti. Tačiau dėl jų bailumo ir sutrikimo banditui Ąžuolui pavyko pereiti pro apsuptį ir nenubaustam dingti.

1950m. spalio 27d. naktį KGB 34 šp 5 šk 8 žmonių RPG, vadovaujama būrio vado padėjėjo serž. Krošenikovo ir Kauno sr. MGB Lazdijų raj. skyr. operįgaliotinio ltn. Sudilovskio, ieškodama Ginčėnų (?) kaime, apsupo vieną so-

dybą, kurioje per langą buvo pastebėtas vienas banditas.

Serž. Krošenikovas ir ltn. Sudelovskis, užuot nusprendę paimti arba likviduoti banditą, išsikvietė iš trobos šeimininką ir pasiūlė saugumo tikslais iš trobos išvesti šeimą.

Iš namo išeinant šeimai, banditas iššoko pro langą ir prabėgęs pro eilinį Trinciną, buvusį apsuptyje, dingo.

Liet. TSR 2-N Valdybos viršininkas
pulkininkas (pas.) Počkaj

1950m. lapkričio...d.
Nr..
Vilnius
Vykdyt. Barkauskas
išsp. 3 egz.
Egz. Nr.1 - adresatui
Egz. Nr.2 - sekretoriatui
Egz. Nr.3 - į bylą

/Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.270-274. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

19. MGB VK 4 ŠD vado pavaduotojo gen.-mjr. Panino 1950m. liepos 25d. išvada apie 5 partizanų likvidavimą Marijampolės rajone

TVIRTINU:
SSRS MGB VK 4 ŠD
vadas generolas majoras
(pas.) Vetrov
1950m. liepos 30d.
Visiškai slaptai
Egz. Nr.2

IŠVADA

apie 353 ŠP patirtus nuostolius likviduojant penkis banditus netoli Žiūrių-Gudelių /6349/, 14 km į Š-V nuo Marijampolės, 1950 6 22-23 dienomis

Išvykus į vietą ir apklausus mūšio su banditais ir jų likvidavimo dalyvius, nustatyta:

50 6 22d., 14.00, 353 ŠP l.e. vado pareigas pplk. Pobutovas iš MGB Marijampolės raj. skyriaus gavo duomenis, kad Žiūrių-Gudelių apylinkėse /6349/, 14 km į Š-V nuo Marijampolės, krūmuose slepiasi Tauro apygardos Vytauto rinktinės 3 banditai.

Pplk. Pobutovas nutarė: banditų paieškoms ir likvidavimui išsiųsti kariuomenės būrį, kurį sudarytų iš 4 šk - 13 žmonių, 5 šk - 32 žmones, 9 šk - 19 žmonių, iš specialaus pulko dalinio - 10 žmonių. Iš viso - 74 žmonės ir 11

MGB Marijampolės apskr. skyriaus liaudies gynėjų. Būriui skirti 3 paieškų šunys.

Jungtiniam būriui vadovauti pulko štabo viršin. pavaduotojui kpt. Silionovui.

4 šk kariai iš Kalvarijos, 9 šk iš Vilkaviškio (dislokuoti nuo Marijampolės už 22-20 km) su automašinomis į Marijampolę atvyko 16.00.

Kpt. Silionovas ir mjr. Krugovcovas, neturėdami laiko sudaryti banditų paieškos plano, nutarė, kaip elgtis, žiūrėdami į žemėlapį. Nutarimas buvo toks:

1. Pagal krūmynų perimetrą išdėstyti apsuptį iš 4 šk - 13 žmonių, vadovaujamų būrio vado ltn. Kuzino - P-V pakraštyje, 11 žmonių liaudies gynėjų, vadovaujamų MGB Šumsko valsčiaus poskyrio viršininko Žilino - R pakraštyje, 9 šk - 19 žmonių su paieškos šunimi, vadovaujamų kuopos vado vyr. ltn. Kuvšino - Š-V pakraštyje.

2. 5 šk 32 žmonės ieškos iš vakarų į rytus dviem grupėmis, vadovaujami kuopos vado vyr. ltn. Avramenkos ir jo pavad. politiniams reikalams vyr. ltn. Sivkovo.

Ieškojimo grupėse turėti po vieną paieškos šunį.

3. Rezerve turėti 6 žmones, laikyti juos savo KP rajone, pietų pakraštyje.

Tą pačią dieną, 16.00, kariuomenės būrys mašinomis išvyko iš Marijampolės ir iš karto 17.00 blokavo krūmyną (žr. schemą Nr.1).

Tuo metu būsimoje paieškų vietoje durpes kasė apie 30 darbininkų, kuriuos kpt. Silionovas išvedė iš apsupto rajono, ir įsitikinus, kad jų priedangoje neišėjo banditai, 17.30 paieškų grupės išsidėstė mūšio tvarka į grandinę ir pradėjo paieškas.

18.40, nuėjus į rytus apie 600 m, į centre buvusio vyr. ltn. Sivkovo grupės šunų instruktorių j. seržantas Matvejevą banditas, pasislėpęs tankiame brūzgyne, apaugusiame atžalynu, automato serija iš 7 m nuotolio sužeidė į kairįjį petį.

Šalia seržantas Matvejevo buvęs eilinis Sozeliatinas pastebėjo krūme du banditus, apšaudė juos iš automato ir vieną sužeidė, bet pastarasis pasislėpė. Į j. seržantas šaudęs banditas pradėjo trauktis į šiaurę.

Veikęs grupės kairiame sparne j. seržantas Fabričnij pamatė už 5 m bėgantį banditą, pradėjo šaudyti iš automato ir jį nušovė. Tuo metu į banditą rankiniu kulkosvaidžiu šaudė eil. Šalimovas ir eil. Mamuchinas iš šautuvo.

Banditų aptikimo vietoje buvo rasta: viena pora aulinių batų, pusbačiai ir 3 lietpalčiai.

J. seržantas Matvejevas vietoje buvo sutvarstytas, o po to nuvežtas į Marijampolę, iš ten nusiųstas į Kauno pasieniečių ligoninę.

Kadangi antro atsitraukimo kryptis nebuvo nustatyta, abi paieškų grupės tęsė paieškas rytų kryptimi iki griovio.

Apie mūšį su banditais 19.00 kpt. Silionovas per radijo ryšį pranešė į pulko štabą, iš kur 20.30 į operacijos vietą atvyko l.e. pulko vado pareigas pplk. Pobutovas, štabo viršininko pavad. tarnybos reikalams kpt. Karasevas ir MGB

apskr. skyr. viršininkas ppłk. Vlasovas.

19.20 kapitonas Silionovas organizavo paieškas atvirkščia kryptimi taip pat dviem grupėmis (žr. schemą Nr.2). Kairės 14 žmonių grupės vyresniuoju paskyrė vyr. ltn. Avramenką, dešinės 15 žmonių grupės - būrio vado pavad. vyr. seržž. Jegorovą, kadangi vyr. ltn. Sivkovas išvyko su sužeistu j. seržž. Matvejevu.

Sužeistas banditas, pasislėpęs tankiame krūme, neaptiktas, 20.00 prisileido grandinę visiškai arti ir iš 7-8 m iš AVT paleido 3 šūvių seriją į esantį vyr. seržž. Jegorovo grupės kairiame flange skyriaus vadą seržž. Podosinikovą ir sužeidė jį į pilvą.

Kadangi buvo tankūs krūmai ir atžalynas, bandito niekas nematė. Jo paieškai šuo nebuvo panaudotas.

Banditas, nubėgęs 70 m, pasislėpė tankiame atžalyne. Sužeidus seržž. Podosinikovą, vyr. ltn. Avramenka su tarnybinio šuns instruktoriumi seržž. Zubkovu iš kairiojo savo grandinės sparno perėjo į Jegorovo grupės kairįjį sparną.

20.20 banditas prisileido grandinę visiškai arti per 6 metrus, iššovė 3 šūvius į tarnybinių šunų instruktorių seržž. Zubkovą, sužeidė jį į dešinę krūtinės pusę. Sužeistas Zubkovas atsakė ugnimi iš automato, bet po trumpos serijos automatas atsisakė, užsikirto šoviniu. Buvęs per 4 m į kairę nuo seržž. Zubkovo eilinis Melašovas, nematydamas bandito, į krūmo pusę šovė du, tikslo nepasiekusius šūvius. Banditas, išnaudodamas tankius sąžalynus, į šoną nušliaužė apie 80-90 metrų.

Abi kariuomenės pusės atkakliai ieškojo bandito. Pastarasis vėl prisileido grandinę ir iš 5-6 metrų trijų šūvių serija sunkiai sužeidė eilinį Čižikovą, iš vyr. seržanto Jegorovo grupės, į krūtinę ir pilvą. Į banditą, esantį krūmuose, ugnį paleido eiliniai iš automato Tatjaniščevas ir iš šautuvo Lysikovas (iššovė du šūvius), bet nesėkmingai.

Banditas dar kartą sugebėjo nušliaužti ir pasislėpti duobėje.

Grįždami po to, kai į medpunktą pristatė seržž. Zubkovą, eil. Razsochotskis ir kuopos raštininkas j. seržantas Suntiejevas, iš ltn. Avramenkos grupės, prie bandito prišliaužė per 9-10 metrų. J. seržž. Suntiejevas šaudė iš automato, kurio priedangoje eil. Razsochockis į banditą metė tris granatas, kuriomis banditas buvo užmuštas.

Likvidavus antrą banditą, likusiomis 5 šk ir atitrauktų iš apsupimo 4 šk 13 žmonių jėgomis buvo trečią kartą apieškota ir baigta 23.00 - be rezultatų. Vietoj 4 šk į apsupimą stojo 11 liaudies gynėjų iš MGB Šumsko valsčiaus poskyrio, kurie atvyko 22.00.

5 ir 4 šk kariai, pasibaigus paieškai, buvo išvesti išsidžiovinti ir iki 50 6 23 dienos 6.00 ilsėjosi operacijos rajone.

Nukauti banditai buvo:

Žalgirio rinktinės 33 banditų kuopos vadas Tamoliūnas, slapyvardžiu Stumbras (sužeidė 3 kareivius), kuris, pagal MGB Marijampolės apskr. skyriaus

duomenis, nuo kariuomenės ir liaudies gynėjų būrių nuo 1944m. iki jo likvidavimo ištrūko 21 kartą.

Eilinis 33 banditų kuopos banditas, slapyvardžiu Žemaitis.

Paimta: 1 automatas, 1 pistoletas, 1 ATV, 140 vnt. šovinių ir banditų dokumentai.

Kadangi anksčiau buvo gauti duomenys, pagal kuriuos turėjo slėptis trys banditai, o likviduoti tik du, pplk. Pobutovas nutarė operaciją tęsti, naktį sustiprinti krūmyno apsuptį papildomomis pajėgomis. Prašvitus 50 6 23 dieną vėl rūpestingai apieškota.

23.30 į Žiūrius-Gudelius automašinomis iš Marijampolės atvyko 15 žmonių iš autodalies, 10 žmonių tarnybinių šunų instruktorių (buvo pratimuose) su trimis šunimis; 2 ŠB iš Kalvarijos - 22 žmonės, 6 šk iš K.Rūdos - 14 žmonių.

Kpt. Silionovas, vykdydamas Pobutovo nurodymus, sutirštino apsuptį 24.00 (žr. schemą Nr.3), 2-3 sektoriams skiriant po raketą.

Sekretai išsidėstė poromis, 40-50 m vienas nuo kito. Apsupties ribą iš šiaurės nakčiai pastūmė nuo krūmyno krašto per 100 m į atvirą vietą, 6 šk 14 žmonių, vadovaujamų kuopos vado pavad. ltn. Kucenkos, panaudojo rezerve, kuris buvo išdėstytas į Š nuo ežero, kadangi per čia buvo tikimasi banditų atsitraukimo.

50 6 23 dieną, 0.40, trys banditai, nuo operacijos pradžios tūnoję vandenyje, durpių duobėje, apaugusioje nendrėmis, krūmais (žr. schemą Nr.3) išlipo iš duobės, ir įveikdami atvirą vietovę šliaužte, priartėjo prie apsupimo linijos per 21 m.

Buvę sekrete 9 šk eiliniai Rogačiovas (vyresnysis) ir Ušakovas aptiko banditus. Eilinis Rogačiovas sušuko "stok!" ir įsitikinęs, kad šliaužia banditai, įsakė eil. Ušakovui apšviesti vietovę, pats šovė į banditus, o po to ir eil. Ušakovas iš šautuvo. Visi trys banditai buvo nušauti.

Rogačiovui ir Ušakovui pradėjus šaudyti į banditus, visi raketininkai, buvę apsupimo žiede, paeiliui apšviesdavo vietovę, kol banditai buvo likviduoti.

50 6 23 dieną nuo 6.00 kariuomenės grupė iš 4 ir 5 šk - 42 žmonės ketvirtą kartą apieškojo, nieko neradus, operacija buvo baigta tą pat dieną 8.00.

Buvo nukauti šie banditai:

1. Tauro apygardos Vytauto rinktinės vadas Matusevičius Algimantas, slapyvardžiu Neptūnas.

2. Tos pat rinktinės ūkio dalies viršininkas Grikietis Antanas, slapyvardžiu Slapukas.

3. Tos pat rinktinės štabo narys (pavardė ir slapyvardis nenustatyti).

Paimta: automatų - 2, granatų - 1, pistoletų - 2, šovinių - 260, žiūronų 1 ir banditų dokumentai.

Patys, likviduodami tris banditus, nuostolių neturėjome.

IŠVADA

1. Dideli nuostoliai likviduojant du banditus įvyko todėl, kad:

a) pelkėje buvo tankūs brūzgynai su sąžalynais, kuriuose matomumas tik 5-7 metrai;

b) banditai, išnaudodami brūzgynus ir sąžalynus, atsitraukdami nuo kariuomenės, slėpėsi juose, neišsiduodami veikė iš pasalos, prisileisdami grupę arti ir taikliai šaudydami į kareivius ir seržantus;

c) dalis kareivių ir seržantų kartais nesilaikė, ypač patekę į banditų ugnį, atsargumo principo, apdairumo, pagal kurį iš pradžių reikia pasiklausyti, apsidairyti, o po to judėti priekin;

d) nebuvo panaudotas šuo po pirmo mūšio su dviem banditais vieno pasislėpusio bandito paieškoms, kuris, pats būdamas sužeistas, atkakliai besipriešindamas, sužeidė tris žmones.

2. Tiek ruošiant būrį, tiek jo veiksmuose buvo teigiama:

a) štabo operatyvumo dėka kariuomenės būrys iš įvairių padalinių, tarp jų ir esančių nuo pulko štabo per 22 km, buvo greitai surinktas, po dviejų val. pasirengęs vykdyti kovinę užduotį ir pristatytas į operacijos rajoną;

b) bėgte iš įvairių krypčių vienu laiku apsuptas operacijų rajonas ir sukliudyta galimybė banditams pasitraukti iš operacijos rajono;

c) darbininkų, dirbusių durpių gamyboje, išvedimas, atidžiai patikrinus jų dokumentus, turint tikslą jų priedangoje nepaleisti banditų;

d) 5 šk vado vyr. ltn. Avramenkos ir visų karių atkaklus siekimas surasti banditą ir jį sunaikinti;

e) įvykdyti savo nutarimą iki galo ryžosi l.e. pulko vado pareigas pplk. Pobutovas - operaciją tęsė, kol rado trečią banditą, tuo tikslu sustiprinus rajono apsuptį naktį;

f) kpt. Silionovo tinkamai parinktas sekretų išdėstymas nakčiai ir raketininkų išdėstymas vietovės apšvietimui, banditams stengiantis įveikti apsuptį;

g) sumanūs 5 šk eil. Silionovo veiksmai likviduojant banditą, išnaudojant j.seržž. Suntiejevo ugnį į krūmuose duobėje pasislėpusį banditą, jis užmėtė banditą granatomis ir jį užmušė;

h) budrus sekreto tarnavimas naktį, to pasekmė -banditai, bandydami išeiti iš apsupto rajono, buvo aptikti ir likviduoti;

Likviduojant banditus, vietovė be perstojo buvo apšviečiama raketomis;

i) greitas pirmosios pagalbos suteikimas sužeistiesiems vietoje ir jų išvežimas į PMP, iš kur taip pat skubiai buvo siunčiami į gydymo įstaigas.

MANOME:

1. Operaciją reikia laikyti sėkminga. Operacijos metu sužeistus 4 žmones, du iš jų nuo žaizdų mirė, laikyti koviniais nuostoliais.

2. Nurodyti pulko štabo viršininko pavad. kpt. Silionovui, kad nemokama

Стр. секретно
Экз. № 3

СХЕМА № 3

места действий войскового отряда 353 сп под командой капитана Силянова в районе Зуры-Гудели /6040/, 14 км сев.-западн. Мариямполе 23 июня 1950 года

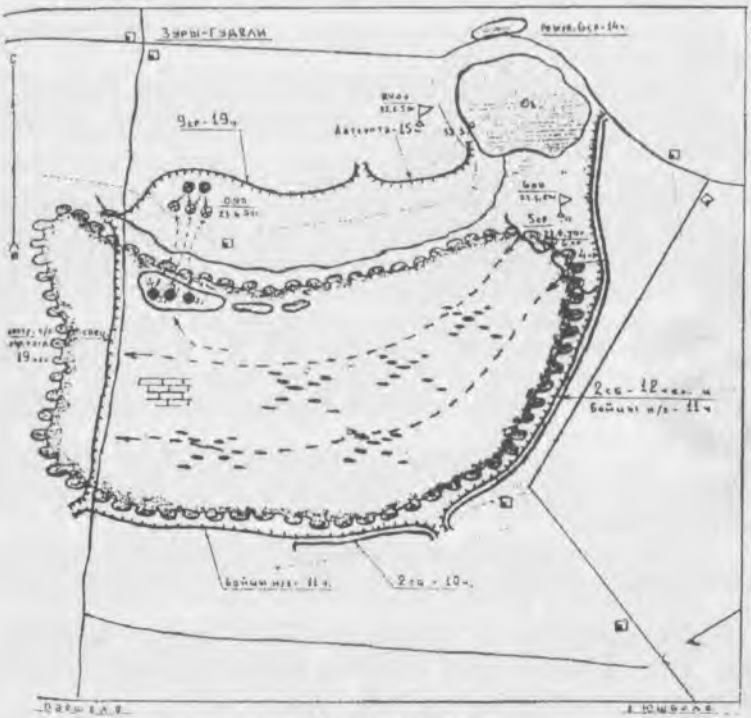

Условные обозначения:

- Оцепление совместно с войсками н/з отд. к 24.00 22 б 50 г.
- Место наход. в секрете ряд. Рогачева и Ушкова
- Исход. рубеж. поисковых групп
- Место оперативных бандитов

Схему составил: Ст. пом. нач. 1 отд. мл. л-т Дюнатьев

Схему чертил: Калининско-чертежник 1 отд. мл. л-т Ульянов

panaudoti tarnybinių šunų pėdsakais sekti banditus.

3. Atkreipti 5 šk vado vyr. ltn. Avramenkos dėmesį į tai, kad kariai nepakankamai gerai moka elgtis miškingoje pelkėtoje vietovėje.

4. Pasižymėjusius likviduojant banditus:

1. 5 šk vadą vyr. ltn. Avramanką - atkakliai tęsė banditų paieškas,

2. eil. Razsochockį Borisą Efimovičių - užmušė banditą,

3. 5 šk skyriaus vadą j. seržž. Fabričnį Vasilijų Semionavičių - nušovė banditą,

4. 9 šk eilinius Rogačiovą Piotrą Nikolajevičių ir Ušakovą Vasilijų Matviejevičių - nušovė tris banditus,

5. tarnybinių šunų instruktorių 1 šk seržantą Zubkovą Ivaną Borisovičių ir 3 šk j. serž. Matvejevą Grigorijų Nikolajevičių - abu sužeisti, - pristatyti paskatinti Lietuvos SSR Valstybės saugumo ministrui.

6. 353 ŠP vadui aprašyti operaciją, pateikti į divizijos štabą.

PRIEDAI: schemos 3 lapai.

MGB VK 4 ŠD vado pavad.
generolas majoras (pas.) Pankinas

1950m. liepos 25d.

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.276-285. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

20. LSSR VS ministro gen.-mjr. Kapralovo patvirtintas 4 ŠD padalinių perdislokavimo planas (1950m. rugpjūčio mėn.)

TVIRTINU:
Lietuvos SSR Valstybės saugumo
Ministras generolas-majoras
(pas.) Kapralov
1950m. rugpjūčio...d.

Visiškai slaptai

SSRS MGB VK 4 ŠD padalinių perdislokavimo
PLANAS

Dalinio pavadinimas	padalinio pavadinimas	dislokacijos vieta	nauja dislokacijos vieta
34 ŠP	2 ŠK 2 būrys	Seirijai	Simnas
	4 ŠK be vieno būrio	Leipūnai	Veisiejai
	5 ŠK	Veisiejai	Seirijai
	7 ŠK (1 ir 2 būriai)	Marcinkonys	Daugai
	7 ŠK 3 būrys	Druskininkai	Daugai
	8 ŠK 3 būrys	Ryliškiai	Druskininkai

261 ŠP	7 ŠK (2 ir 3 būriai)	Valkininkai	Švenčionys
	7 ŠK 1 būrys	Daugai	Švenčionys
298 ŠP	3 ŠK	Ukmergė	Molėtai
	6 ŠK (2 ir 3 būriai)	Krakės	Kėdainiai
353 ŠP	3 ŠK 3 būrys	Šilavotas	Birštonas

L.e. MGB VK 4 ŠD vado pareigas
generolas majoras (pas.) Pankin
Divizijos štabo viršininkas
pulkininkas (pas.) Klimov

1950m. rugpjūčio 12d.
Tikra: LSSR MGB 2N valdybos 2 skyriaus
viršininkas pulkininkas (pas.) Čachava

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.286. (Originlas -mašinraštis, rusų k.)

21. LSSR VS ministro gen.-mjr. Kapralovo 1950m. rugpjūčio mėn. patvirtintas 4 ŠD štabų ir padalinių dislokacijos planas

TVIRTINU:
Lietuvos SSR Valstybės saugumo Ministras — Visiškai slaptai
generolas majoras (pas.) Kapralov
1950m. rugpjūčio...d.

SSRS MGB VK 4 ŠD štabų ir padalinių dislokavimo PLANAS

Eil. Nr.	Padalinio pavadinimas	Dalinio viršininko pareigos, laipsnis, pavardė	Dislokavimo vieta	Karių skaičius sąraše/ esantis	Kokius rajonus aptarnauja
1.	Divizijos štabas, OARP, OSV, ligoninė, OSR, Komendanto būrys, divizijos ansamblis, divizijos seržantų m-la	Divizijos vadas, gen.-mjr. Vetrovas	Vilnius	398/368	Vilniaus srities 18 rajonų, Kauno srities 20 rajonų
		34 šaulių pulkas			
1.	Pulko štabas, specpadalinys, 1 ŠB štabas, 1 ir 3 ŠK	Pulko vadas plk. Varoninas	Alytus	468/368	Alytaus, Veisiejų, Lazdijų, Simno - Kauno sr., Varėnos, Daugų, Valkininkų, Eišiškių- Vilniaus sr.
2.	2ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Silko	Simnas	71/55	Simnas
3.	2 ŠB štabas ir 6 ŠK	Batal. vadas mjr. Kovalenka	Lazdijai	119/96	Lazdijų, Veisiejų
4.	4 ŠK (be vieno būrio)	Kuopos vadas vyr. ltn. Bondarenka	Veisiejai	50/40	Veisiejų

Eil. Nr.	Padalinio pavadinimas	Dalinio viršininko pareigos, laipsnis, pavardė	Dislokavimo vieta	Karių skaičius sąraše/ esantis	Kokius rajonus aptarnauja
5.	4 ŠK 1 būrys	Būrio vadas j. ltn. Šemiakinas	Leipūnai	20/13	Veisiejų
6.	5ŠK	Kuopos vadas Ivanovas	Seirijai	69/52	Lazdijų
7.	3 ŠB štabas, 9 ŠK	Bataliono vadas kpt. Goluška	Varėna	117/83	Varėnos, Daugų, Eišiškių, Druskininkų
8.	7 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Jermolenka		68/51	Daugų
9.	8 ŠK (be vieno būrio)	Kuopos vadas vyr. ltn. Drankovas	Merkinė	55/41	Druskininkų
10.	8 ŠK 3 būrys	Būrio vadas ltn. Markovas	Druskininkai	21/15	Druskininkų
		261 šaulių pulkas			
1.	Pulko štabas, specdalinys 1 ŠB (be vieno būrio), 2 ŠB (be 7 ŠK)	Pulko vadas plk. Zakurdajevas	Vilnius	984/694	Vilniaus, Vievio, Ignalinos, Nemenčinės, N.Vilnios, Pabradės, Trakų, Širvintų, Švenčionių, Švenčionėlių, Šalčininkų ir vyriausybės pastatų apsauga
2.	3 ŠK 3 būrys	Būrio vadas ltn. Grickovas	Palanga	34/34	Saugo vyriausybinį kurortą
3.	7 ŠK	Kuopos vadas kpt. Makiejevas	Švenčionys	82/75	Švenčionių, Švenčionėlių, Ignalinos
		298 šaulių pulkas			
1.	Pulko štabas, specpadalinys ir 5 ŠK	Pulko vadas pplk. Gagarkinas	Kaunas	334/278	Molėtų, Siesikų, Ukmergės-Vilniaus sr., Viliamp. Vilkijos, Žiežmarių, Jonavos, Panemunės, Kėdainių, Kaišiadorių - Kauno sr.
2.	1 ŠB štabas, 2 ŠK	Bataliono vadas kpt. Karpianovas	Ukmergė	109/94	Ukmergės, Siesikų, Molėtų
3.	1 ŠK	Kuopos vadas Manejevas	Siesikai	64/57	Ukmergės
4.	3 ŠK	Kuopos vadas Bogdanovas	Molėtai	71/56	Molėtų
5.	2 ŠB štabas, 6 ŠK	Bataliono vadas mjr. Derganovas	Kėdainiai	112/105	Kėdainių, Vilkijos
6.	4 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Zeninas	Vilkija	64/55	Vilkijos
7.	3 ŠB štabas, 9 ŠK	Bataliono vadas kpt. Pelevinas	Panemunė	118/98	Panemun., Vilijamp., Kaišiad., Jonavos, Žiežmarių
8.	7 ŠK	Kuopos vadas Popovas	Garliava	80/68	Panem., Žiežmarių
9.	8 ŠK	Kuopos vadas ltn. Kukuliancevas	Lekėčiai	70/63	Panemunės
		353 šaulių pulkas			
1.	Pulko štabas, specdaliniai, 5 ŠK	Pulko vadas pplk. Baranovas	Marijampolė	316/265	Vilkaviškio, Jiezno, K.Rūdos, Kalvarijos, Kybartų, Marijampolės, Naumiesčio, Prienų, Šakių - Kauno sr.

Eil. Nr.	Padalinio pavadinimas	Dalinio viršininko pareigos, laipsnis, pavardė	Dislokavimo vieta	Karių skaičius sąraše/ esantis	Kokius rajonus aptarnauja
2.	1 ŠB štabas, 1 ir 2 ŠK	Bataliono vadas kpt. Kripakas	Prienai	185/147	Prienų, Jiezno
3.	3 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Kaliničenka	Birštonas	80/68	Jiezno ir kurorto apsauga
4.	2 ŠB štabas ir 4 ŠK	Bataliono vadas kpt. Pridorožnis	Kalvarija	115/92	Kalvarijos, Marijampolės, K.Rūdos
5.	6 ŠK	Kuopos vadas ltn. Smirnovas	K.Rūda	70/54	K.Rūdos
6.	3 ŠB štabas ir 8 ŠK	Bataliono vadas mjr. Zujevas	Šakiai	127/107	Šakių, Naumiesčio, Vilkaviškio, Kybartų
7.	7 ŠK	Kuopos vadas ltn. Bolikovas	Gnškabūdis	66/55	Naumiesčio
8.	9 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Kuvšinovas	Vilkaviškis	68/57	Vilkaviškio, Kybartų

L.e. divizijos vado pareigas gen.-mjr. (pas.) Pankin
Divizijos štabo viršininkas pulkininkas (pas.) Klimov

1950m. rugpjūčio 12d.

Tikra: Lietuvos SSR MGB 2N valdybos 2 skyriaus viršininkas pulkininkas (pas.) Čachava

1950m. rugpjūčio...d.

TVIRTINU:
Lietuvos SSR Valstybės saugumo Ministras
generolas-majoras (pas.) Kapralov
1950m. rugpjūčio...d.

Visiškai slaptai

SSRS MGB VK 2 ŠD štabų ir padalinių dislokavimo, įvedus naują Lietuvos SSR teritorinį paskirstymą
PLANAS

Eil. Nr.	Padalinio pavadinimas	Dalinio viršininko pareigos, laipsnis, pavardė	Dislokavimo vieta	Karių skaičius sąraše/ esantis	Kokius rajonus aptarnauja
1.	Divizijos štabas, specdaliniai, 25 ŠP 5 ŠK	Divizijos vadas plk. Mazanašvilis	Šiauliai	312/265	
2.	Divizijos seržantų mokykla	Mokyklos viršininkas mjr. Gribanovas	Šiauliai	228/221	
		25 šaulių pulkas			
1.	25 ŠP štabas, specpadaliniai, 3 ŠB štabas, specpadaliniai, 7 ŠK	Pulko vadas pplk. Gavrikovas	Panevėžys	390/327	Panevėžio, Šeduvos

Eil. Nr.	Padalinio pavadinimas	Dalinio viršininko pareigos, laipsnis, pavardė	Dislokavimo vieta	Karių skaičius sąraše/ esantis	Kokius rajonus aptarnauja
2.	1 ŠB štabas, specpadaliniai, 1 ir 2 ŠK	Bataliono vadas kpt. Polovnikovas	Šiauliai Ginkūnai	168/140	Šiaulių, Kuršėnų, Radviliškio
3.	3 ŠK	Kuopos vadas kpt. Dmitriejevas	Kelmė	68/56	Kelmės, Užvenčio Tytuvėnų
4.	2 ŠB štabas, specpadaliniai, 4 ŠK	Bataliono vadas kpt. Sidoričius	Joniškis	134/118	Joniškio, Linkuvos
5.	6 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Trušas	Žagarė	71/61	Žagarės, Akmenės
6.	8 ŠK	Kuopos vadas kpt. Teninas	Ramygala	68/56	Ramygalos
7.	9 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Morozas	Dotnuva	70/57	Dotnuvos
		32 šaulių pulkas			
1.	32 šaulių pulko štabas, specpadaliniai, 8 ŠK	Pulko vadas pplk. Piatakovas	Klaipeda	315/227	Klaipėdos
2.	1 ŠB štabas, specpadaliniai, 1 ŠK	Batal. vadas mjr. Šaburovas	Kretinga	119/104	Kretingos, Salantų
3.	2 ŠK	Kuopos vadas ltn. Smetaninas	Priekulė	63/51	Priekulės
4.	3 ŠK	Kuopos vadas kpt. Trapezovas	Skuodas	68/58	Skuodo
5.	2 ŠB štabas, specpadaliniai, 4 ŠK	Batal. vadas kpt. Igoninas	Plungė	115/101	Plungės
6.	5 ŠK	Kuopos vadas kpt. Šatochinas	Seda	56/42	Sedos, Mažeikių
7.	6 ŠK	Kuopos vadas ltn. Ostroginas	Rietavas	77/59	Rietavo
8.	3 ŠB štabas, specpadaliniai, 9 ŠK 1 būrys	Batal. vadas pplk. Ručkinas	Telšiai	71/67	Telšių
9.	9 ŠK (be vieno būrio)	Kuopos vadas vyr. ltn. Bolotinas	Varniai	59/49	Varnių
10.	7 ŠK	Kuopos vadas kpt. Jarovojus	Kaliningradas	60/48	
		137 šaulių pulkas			
1.	137 ŠP štabas, specpadaliniai, 3 ŠK	Pulko vadas plk. Arčegovas	Utena	333/305	
2.	1 ŠB štabas, specpadaliniai, 1 ŠK	Bataliono vadas mjr. Afanasjevas	Utena	116/104	Utenos
3.	2 ŠK	Kuopos vadas kpt. Nepacharevas	Kavarskas	54/50	Dūkšto, Kavarsko
4.	2 ŠB štabas, specpadaliniai, 4 ŠK	Batal. vadas kpt. Popovas	Kupiškis	131/106	Kupiškio, Vabalninko
5.	5 ŠK	Kuopos vadas kpt. Tankutas	Biržai	63/45	Biržų, Pasvalio,
6.	6 ŠK	Kuopos vadas kpt. Kundalas	Joniškėlis	74/54	Joniškėlio, Pakruojo
7.	3 ŠB štabas, specpadaliniai, 8 ŠK	Batal. vadas kpt. Jurčenka	Anykščiai	121/106	Anykščių, Kavarsko, Troškūnų
8.	7 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Demjanenka	Dusetos	68/47	Dusetų
9.	9 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Kulaginas	Rokiškis	75/62	Rokiškio, Obelių, Pandėlio

Eil. Nr.	Padalinio pavadinimas	Dalinio viršininko pareigos, laipsnis, pavardė	Dislokavimo vieta	Karių skaičius sąraše/ esantis	Kokius rajonus aptarnauja
		273 šaulių pulkas			
1.	Pulko štabas, specpadaliniai 1 batal. štabas ir 3 ŠK	Pulko vadas pplk. Tugarovas	Tauragė	384/338	Tauragės
2.	1 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Korijakovas	Skaudvilė	62/46	Skaudvilės
3.	2 ŠK	Kuopos vadas kpt. Gatyšskis	Lauksargiai	67/53	Tauragės
4.	2 bataliono štabas, specdaliniai, 6 ŠK	Bataliono vadas kpt. Šulga	Raseiniai	118/97	Raseinių
5.	4 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Sergejevas	Jurbarkas	64/46	Jurbarko
6.	5 ŠK	Kuopos vadas kpt. Seveljevas	Ariogala	62/49	Ariogalos
7.	3 ŠB štabas, specdaliniai, 9 ŠK	Batal. vadas mjr. Gavrikovas	Šilalė	120/103	Šilalės
8.	7 ŠK	Kuopos vadas kpt. Zininas	Kvėdarna	65/50	Kvėdarnos valsč.
9.	8 ŠK	Kuopos vadas vyr. ltn. Boboška	Šilutė	61/46	Šilutės

SSRS MGB VK 2 ŠD vadas pulkininkas (pas.) Mazanašvili
L.e. divizijos štabo viršininko pareigas pplk. (pas.) Garbatovski
Tikra: Lietuvos SSR 2N Valdybos 2 skyriaus viršininkas plkn. (pas.) Čachava

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.290-297. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

22. 2-os šaulių divizijos vado plk. Mazanašvilio 1950 08 15 parengta operatyvinė suvestinė LSSR VS ministrui gen.-mjr. Kapralovui

LIETUVOS SSR VALSTYBĖS SAUGUMO MINISTRUI
Generolui-majorui drg. KAPRALOVUI

50 08 15 dienos OPERATYVINĖ SUVESTINĖ

Kovoje su banditais dalyvavo:
25 pulkas - 126 žm.
32 pulkas - 408 žm.
137 pulkas - 239 žm.
273 pulkas - 420 žm.
Iš viso divizijoje - 1193 žmonės
13 (?) pulko nukauti 2 banditai

Trofėjai: šautuvas - 1,
automatas - 1,
pistoletas - 1.

50.08.13d., 6.00, 137 p 7 k 12 žmonių RPG, vadovaujama kuopos vado pav. politiniams reikalams vyr. ltn. Skliarovo, dalyvaujant MGB Anykščių raj. skyriaus viršin. pplk. Tuajevui ir MGB atstovui mjr. Kolesnikovui, realizuodami MGB Anykščių raj. skyriaus duomenis, mūriniame Zanaviesų (?) kaimo pastate, 40-80 km (?) į P-V nuo Anykščių, palėpėje aptikti ir nušauti du Žvalgo gaujos banditai, tarp jų gaujos vadeiva.

Trofėjai: Šautuvas - 1,
Automatas - 1,
Pistoletas - 1.

Mūsų nuostoliai: mūšyje mirtinai sužeistas 137 p kuopos vado pav. vyr. ltn. Skliarovas A.D., lengvai sužeistas serž. Simonovas N.S., nušautas Kavarsko MGB raj. skyriaus vyr. operįgaliotinis vyr. ltn. Fedorovas ir sužeistas MGB atstovas mjr. Kolesnikovas. Į kautynių vietą išvyko mano pavad. plk. Širinskis, jis ir vykdo tyrimą.

2 Šiaulių divizijos vadas
pulkininkas (pas.) Mazanašvili

Perdavė
Priėmė (pas.) Soldatenko

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.305. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

23. Plk. Babincevo ir plk. Klimovo 1950 11 3 parengta operatyvinė suvestinė LSSR VS ministrui gen.-mjr. Kapralovui

LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO MINISTRUI
Generolui-majorui draugui KAPRALOVUI
SSRS MGB 4 ŠD ŠTABO OPERATYVINĖ SUVESTINĖ NR.00307
Vilnius, Didžioji - 23, 50 11 3d., 11.00, Žemėlapis - 200.000 - 42 m

Pagal duomenis, gautus 50 11 2d. iki 24.00
298 p

Priedangos grupė - 1 šk 6 žmonės, vadovaujami skyriaus vado j. serž. Čerezovo, pridengdami MGB Ukmergės raj. skyriaus viršininko pav. vyr. ltn. Kostiną ir operįgaliotinį ltn. Melniką, 50 11 1 dieną 23.00 blokavo vieną Kuranų (?) kaimo vienkiemį, 6 km į Š nuo Ukmergės.

Kai ltn. Melnikas ir j. serž. Čerezovas artėjo prie namo, pirmasis iš jų pastebėjo iš namo išeinančius 3 banditus. Todėl, kad ltn. Melnikas buvo apginkluotas svetimu mauzeriu, iš kurio šaudyti negalėjo, sušuko "ugnis!", o pats pradė-

jo bėgti nuo vienkiemio.

J. serž. Čerezovas banditų nematė ir šaudyti nepradėjo. Banditai ėmė bėgti į priešingą nuo ltn. Melniko pusę, apsuptyje stovėjusio eil. Kudriavcevo kryptimi, kuris tuo metu stovėjo ir dėl nežinomos priežasties į banditus nešaudė.

Banditai, mirtinai sužeidę eil. Kudriavcevą, dingo.

Banditų paieškai papildomai nusiųsta 12 žmonių RPG, su dviem paieškų šunimis, vadovaujama kuopos vado vyr. ltn. Popovo.

Tyrimą atlieka pulko vado pav. pplk. Blatnyjus.

/.../

SSRS MGB 4 VK ŠD vadas
pulkininkas (pas.) Babincev
Divizijos štabo viršininkas
pulkininkas (pas.) Klimov

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.313. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

24. I skyriaus viršininko padėjėjo Volkovo 1951m. sausio 12d. veiksmų išvada apie 2 partizanų pabėgimą

TVIRTINU:
MGB VK 4 ŠD
vadas pulkininkas
(pas.) Babincev
1951m. sausio 12d.
Visiškai slaptai
Egz. Nr.3

IŠVADA

apie nenubaustų dviejų banditų ištrūkimą iš
353 ŠP 6 ŠK sekreto, vadovaujamo skyriaus
vado j. serž. Beličenkos, įvykusio miške /8050/, 15 km
į Š-V nuo K.Rūdos, 50 12 20

Išnagrinėjęs išvadą, kurią patvirtino l.e. pulko vado pareigas mjr. Buranas, nustačiau:

50 12 17 dieną, 14.00, pagal MGB K.Rūdos raj. skyriaus duomenis, kariuomenės grupė - 23 žmonės, vadovaujami 6 šk vado pavad. politiniams reikalams ltn. Jefimovo, kartu su MGB K.Rūdos raj. skyriaus operatyvininkų grupe, vadovaujama MGB Kauno sr. Valdybos 2-N skyriaus poskyrio viršininko kpt. Dušanskio, miško masyve /8050/ aptiko, o po to suardė tuščią bunkerį,

kuriame slėpdavosi Tauro apygardos vadas, slapyvardžiu Saidokas su savo adjutantu.

Sugriovus bunkerį, operatyvinė grupė kartu su ltn. Jefimovu nutarė šalia bunkerio palikti sekretą su užduotimi: prie bunkerio atvykus nežinomiems arba banditams, paimti gyvus, pasipriešinus ginklu - likviduoti. Sekrete būti tris paras, periodiškai keičiant sudėtį.

50 12 17 dieną, 16.00, numatytoje vietoje ltn. Jefimovas paliko 6 žmonių sekretą, vadovaujamą būrio vado ltn. Filipovo, kuriam konkrečiai vietovėje nurodė užduotį ir parodė sekreto išdėstymo tvarką: vienai sekreto grupei likti eglyne, 25 m nuo bunkerio, o antrai grupei - aukštumos šlaite, 30 m į Š nuo bunkerio. Kitus karius, davus sekretui užduotį, ltn. Jefimovas nuvedė į dislokavimosi vietą K.Rūdoje.

50 12 17 dieną, 20.30, paliktam prie bunkerio sekretui pakeisti ir vykdyti tas pačias užduotis buvo nusiųsta tokio pat dydžio grupė, vadovaujama skyriaus vado serž. Belousovo, kuri, ten buvusi iki 50 12 19 dienos, 8.00, ir nieko nepasiekusi, buvo pakeista sekretu, kuriam vadovavo serž. Kločkovas.

50 12 20 dieną, 8.00, serž. Kločkovo sekretas buvo pakeistas 6 žmonių grupe, kuriai vadovavo skyriaus vadas serž. Beličenka. Jai užduotis pateikė likęs kuopos vadu jo pavad. politiniams reikalams ltn. Jefimovas. Pastarasis šios grupės sekreto tarnybai uždavinį pateikė nekonkretų, karių neinstruktavo, tiktai j. serž. Beličenkai nurodė, kaip pakeisti tarnaujantį sekretą, kaip išsidėstyti dviem grupėmis vietose, nurodytose keičiamo sekreto vyresniojo, kuris kartu nurodys, kaip organizuoti vietovės stebėjimą. Banditų paėmimo ar likvidavimo užduotis buvo panaši kaip ir pirmam sekretui.

Pakeitęs sekretą, j. serž. Beličenka, užuot išsidėstęs dviem grupėmis su atitinkamu taktiniu kėslu, neįvykdė ltn. Jefimovo nurodymų ir liko viena grupe 50 m nuo bunkerio, nepateikęs konkrečių užduočių kiekvienam kareiviui, kaip paimti nepažįstamus ar likviduoti banditus.

11.30 kulkosvaidininkas eil. Spornovas pastebėjo prie bunkerio miško keliu einančius du vyrus ir pranešė būrio vyresniajam. Pastarasis davė sekretui nurodymą - būti pasirengusiems persekioti, nesiėmęs jokių priemonių jiems paimti.

Nežinomieji, nepriėję 15 m iki bunkerio, pamatę, kad jis sugriautas, sustojo, o po to pradėjo eiti atgal. J. serž. Beličenka, nesiėmęs priemonių apsupti ir paimti nežinomuosius, sušuko: "Stok! Rankas aukštyn!", po to nežinomieji pradėjo bėgti. Tačiau ir po to j. serž. Beličenka, nesiimdamas ryžtingų veiksmų sulaikymui, kad perspėtų nubėgančius, pradėjo šaudyti į viršų iš automato.

Ir tik tada, kai nežinomieji, pasirodę esą banditai, dingo tankiam brūzgyne, j. serž. Beličenka organizavo neryžtingą jų persekiojimą dviem grupėmis (žr. schemą).

Persekiojant 50 m nuo sugriauto bunkerio buvo rastas maišas su skalbiniais. Persekiojo tik apie 1 km, po to sekretas grįžo į tarnybos vietą, o po to

13.00 atvyko į K.Rūdą /7050/, iš kur sekreto vyresnysis telefonu pranešė tuo metu iš tarnybos atvykusiam kuopos vadui ltn.. Smirnovui. Pastarasis kartu su MGB K.Rūdos raj. skyriaus viršininku ir 20 karių grupe bei paieškų šunimi 14.00 atvyko į sekreto tarnybos vietą ir organizavo dingusiųjų, kaip vėliau paaiškėjo, dviejų banditų vadeivų, paieškas.

Ieškoma buvo iki 50 12 21 dienos, be rezultatų.

IŠVADA

Nenubausti du banditai nuo sekreto ištrūko, nes:

1. Buvo netinkamai išdėstytas sekretas ir j. seržž. Beličenka neturėjo veiksmų plano paimant ar likviduojant prie bunkerio artėjusius nežinomuosius arba banditus.

Pati sekreto vieta buvo apskaičiuota tik pasyviam veikimui, be kokių nors taktinių planų objektą apsupti, paimti ir likviduoti.

2. Per anksti sušukta "stok!" ir iššauti perspėjantys sekreto vyresniojo šūviai, kartu nesiimant viso sekreto veiksmų banditų sulaikymui.

3. Neapgalvoti kariuomenės grupės vyresniojo ltn. Jefimovo sprendimai, kai buvo pastatytas negausus sekretas, vadovaujamas seržanto, kai tuo tarpu pagal vietovę sekretas turėjo būti gausesnis, o turint galvoje objekto reikšmingumą, sekretui turėjo vadovauti patyręs karininkas. Visa tai įvyko todėl, kad trūksta pulko ir 2 šb štabų kontrolės operatyvinei-tarnybinei veiklai, kadangi nei bataliono, nei pulko štabai apie pastatytą sekretą prie aptikto Tauro apygardos vado bunkerio nežinojo.

4. Nuo vadovavimo sekretų keitimui nusišalino kuopos vadu likęs ltn. Jefimovas ir tik formaliai instruktavo, pateikdamas sekretui užduotis.

Praktiškai iš garnizono siunčiamiems sekretams ir j. seržž. Beličenkos instruktažo nebuvo.

Be to, būtina pastebėti, kad, pagal operatyvininkų nurodymus, per anksti sugriautas bunkeris nepadėjo sėkmingai įvykdyti užduotis - paimti arba likviduoti prie jo besiartinančius banditus, o tik apsunkino.

MANAU:

1. Už kuopos vado pavad. ltn. Jefimovo nurodymų įsikurti sekrete dviem grupėmis nevykdymą, neapgalvotus veiksmus paimant objektą, parodytą neryžtingumą, taip pat per anksti sušukus ir pradėjus perspėjant šaudyti, kartu nesiimant priemonių nežinomųjų sulaikymui, 353 ŠP 6 ŠK j. seržž. Beličenką nubausti divizijos vadui.

2. Už nusišalinimą nuo sekretų pakaitos vadovavimo, praktiškai nenurodant sekreto veiksmų vietovėje arba dėžėje su smėliu paimant arba likviduojant banditus, 6 šk vado pavad. politiniams reikalams ltn. Jefimovą nubausti pulko vadui.

3. Pareikalauti iš 2/353 ŠP vado kpt. Pridornovo pagerinti smulkių tarny-

binių būrių parengimo kontrolę.

4. Nurodyti 353 ŠP vadui pplk. Baranovui silpną pulko štabo kontrolę organizuojant operatyvinę-tarnybinę veiklą padaliniuose.

5. Pareikalauti iš visų kariuomenės būrių vyresniųjų, suradus bunkerius, prie kurių operatyviniais ar kitais motyvais reikia palikti tarnybinį būrį, tų bunkerių negriauti iki būrio tarnybos pabaigos.

6. Dėl to, kad vyresnieji operatyviniai darbuotojai: MGB Kauno sr. Valdybos 2-N skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Dušanskis ir MGB K.Rūdos raj. skyriaus viršininkas kpt. Šlandakovas neįvertino sekreto užduočių svarbos ir į sekretą nepaskyrė operatyvinio darbuotojo, taip pat dėl to, kad jų sprendimu per anksti buvo sugriautas bunkeris, šią išvadą pateikti Lietuvos SSR Valstybės saugumo Ministrui išnagrinėti.

Išvadą padauginti ir išsiuntinėti į divizijos dalis susipažinti seržantams ir karininkams.

I skyriaus viršininko
1950m. sausio 12d. padėjėjas mjr. (pas.) Volkov

Priedas: schema

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/92. L.399-402. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

25. Plk. Doncovo ir pplk. Ploksino 1950m. liepos 3d. raštas LSSR MGB 2-N valdybos viršininkui plk. Počkajui apie nesėkmingus operatyvinius-kovinius veiksmus, likviduojant partizanus

50m. liepos 3d.
Nr.2/N/
Maskva
Litera "A"
Lietuvos SSR MGB 2-N Valdybos viršininkui
pulkininkui
drg. POČKAJUI
Vilnius

Pastaruoju metu padaugėjo atvejų, kai, vykdant operacijas pagal agentūros duomenis, gaujos išvengia čekistinių-karinių būrių ir liaudies gynėjų grupių smūgių.

Liepos 15-ą Anykščių MGB valsč. skyrius, pagal agento Vengrinio duomenis, vykdė liaudies gynėjų jėgomis operaciją, siekiant likviduoti Vairo gaują. Iš aptiktų 4 ginkluotų banditų vienas nukautas, kiti dingo.

Liepos 16-ą Joniškio MGB apskr. skyriaus čekistinė-kariuomenės grupė aptiko tris banditus. Susišaudyme vienas banditas nušautas, du pasitraukė.

СХЕМА

Укода двух бандитов от секрета БСР 353сп-6чел. под командой мл. ст-та Белич-ко в районе лесного массива /8050/, 15 км с-з Козлова Руда 21. 12. 1950 г.

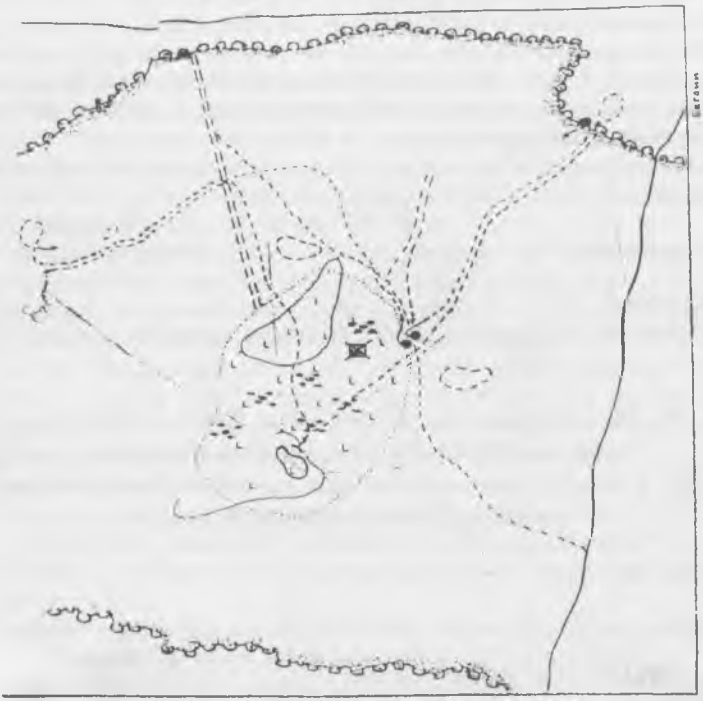

Масштаб в 1см = 15м

УСЛОВНЫЕ ОБОЗНАЧЕНИЯ:

- Расположение секрета 21.12.50г.
- Сектора наблюдений
- Место, где повешенный мл-та Елфимова должен был располагаться секрет
- Секрет при преследовании бандитов
- Разрушен бункер
- Бандиты и место брошенного ими мешка

Схему составил зам. нач. штаба полка к-н Силиванов

Схему утвердил нач. л-г /Шумилин/ /Мухин/

Telšių ir Plungės rajonuose, realizuojant 2-N Valdybos agento Gaudiešiaus duomenis, iš po čekistinio-kariuomenės smūgio nenubausti pasitraukė 28 banditai.

Pažymėdami nurodytus atvejus kaip rimtų trūkumų rezultatą likviduojant gaujas, prašome imtis būtinų priemonių joms pašalinti.

Tarp kitko, prašome atkreipti rimtą dėmesį į čekistinių-kariuomenės grupių instruktažo kokybės pagerinimą, siunčiant grupes likviduoti ginkluotų gaujų, skiriant būrių vyresniaisiais labiausiai patyrusius čekistus.

Plačiau skleisti sėkmingai įvykdytų čekistinių-kariuomenės operacijų patirtį, ją apibendrinti ir supažindinti su ja operatyvinius darbuotojus, kurių darbas susijęs su nacionalistinio ginkluoto pogrindžio gaujų agentūriniu apdorojimu.

Parengiant čekistines-operatyvines banditinių grupių likvidavimo priemones, detaliau apgalvoti, kaip užšifruoti agentūrą ir kokia tvarka iš gaujų ją išvesti.

Apie Jūsų priimtas priemones prašome mus informuoti. Kartu nurodykite, kas padaryta asmenims, kaltiems sužlugdžius operacijas Telšių ir Plungės apskrityse (V/Nr. S/930, 1950.V.15.)

SSRS MGB 2 Vyr. Vald. 2-N skyriaus viršininko
pavad. pulkininkas (pas.) Doncov
SSRS MGB 2 Vyr. Vald. 2-N skyriaus 2 poskyrio
viršininko pavad. papulkininkis (pas.) Plaskin

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/89. L.1-2. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

26. LSSR MGB 2-N valdybos viršininko plk. Počkajaus 1950m. rugpjūčio 2d. raštas plk. Poncovui, atsakant į 1950 07 3 raštą Nr.2 /N/ 54076 apie nepavykusių operacijų kaltininkų nuobaudas

SSRS MGB antros vyriausios valdybos 2-N skyriaus
viršininko pavad. pulkininkui drg. Doncovui
Maskva
Atsakant į 50 07 3d. Nr.2 /n/ 54076

1950m. liepos 15d. Anykščių valsčiaus poskyrio, Anykščių MGB apskr. skyriaus leitenantas Dilys su 7 liaudies gynėjais dirbo kaip RPG, priimdami agentūrą. Priimdamas informatorę sl.Vengrienę, Dilys gavo pranešimą, kad miško masyve, esančiame prie Vociškių kaimo, buvo pastebėta grupė ban-

ditų, ir nutarė patikrinti miško masyvą savo grupės pajėgomis iki sutemstant.

Apytikriai 22.00 operatyvinė grupė, įeidama į mišką, buvo banditų apšaudyta, susišaudyme vienas banditas nušautas, o keturi, pasinaudodami mišku ir sutemomis, metę ginklus ir asmeninius daiktus, nenubausti pasitraukė.

Nušautas banditas pasirodė esąs Varnas (?) - Mogyla Vytautas, Juozo, g.1924m., banditų grupės vadeiva, Šiaurės -Rytų srities įgaliotinis ryšiams.

Nemokšiški veiksmai ir banditų paleidimas nenubaudus operįgaliotiniui Diliui nurodyti.

MGB Joniškio apskr. skyrius Jūros gaujos paieškoms liepos 11d. sudarė operatyvinę-kariuomenės grupę iš 9 kareivių, kuriai vadovavo būrio vadas ltn. Bydrinas ir MGB apskr. skyriaus vyr. operįgaliotinis vyr. ltn. Volkovas, jų palydovu buvo iš gaujos išėjęs agentas Jurgėla.

Operatyvinės-kariuomenės grupės užduotis buvo ieškoti Jūros gaujos dalyvių numatytose jų lankymosi vietose, kadangi Jurgėla tokias vietas iš anksčiau žinojo.

Liepos 16-os naktį kariuomenės grupė įėjo į Obelynės mišką, kuriame ties banditų keliais pastatė dvi pasalas.

Antrą valandą nakties viena iš pasalų pastebėjo einant tris nežinomus asmenis. Pasalos vyresnysis serž. Lunikas pradėjo nežinomuosius stebėti, o šie, nepriėję pasalos 80-100 metrų, pasuko į šoną miško gilumos link. Stebintis kulkosvaidininkas, bijodamas pamesti iš akiračio banditus, paleido ugnį, vieną banditą nukovė, o du, naudodamiesi tamsa, dingo miške.

Persekiojant rezultatų nepasiekta.

Kariuomenės vadui ltn. Vidrinui, kuris vadovavo grupei, 25 ŠP vadas nurodė padarytas klaidas, ir šis sprendimas paskelbtas divizijos karininkams.

1950m. balandžio 4-6 dienomis, turint Liet. SSR MGB 2-N Valdybos agentų duomenis, buvo vykdoma operacija Telšių ir Plungės apskrityse. Buvo apsuptas miškas, kuriame buvo stovykla, o ten slėpėsi per 30 banditų.

Nemokšiškų kareivių ir jiems vadovavusių karininkų veiksmų rezultatas - buvo nukauti tik 2 banditai, o kiti pasitraukė.

Buvo atliktas operacijos sužlugdymo tyrimas ir informuotas SSRS MGB VK Vyriausios Valdybos viršininkas gen.-ltn. drg. Burmakas, kuris nurodė 32 ŠP vadui Piatakovui padarytas klaidas ir pareikalavo, kad būtų pagerinta operatyvinė-tarnybinė veikla.

Pulko vadas nubaudė kulkosvaidininką, kuris dėl kulkosvaidžio sugedimo leido gaujai pasislėpti.

Kiekvieną kartą, sužlugus karinei-čekistinei operacijai, taip pat paleidus banditus, vykdomas tyrimas ir kaltieji nubaudžiami.

Norint pagerinti čekistinių-kariuomenės operacijų kokybę, 1950m. gegužės 6-ą išleista speciali direktyva Nr.63, įpareigojanti organų ir kariuomenės vadovybę tiesiogiai dalyvauti instruktuojant ir vykdant operatyvines-karines

operacijas siekiant likviduoti gaujas.

Šiuo metu, norint pasikeisti patirtimi, rengiama instrukcija apie kariuomenės ir liaudies gynėjų gerai įvykdytas čekistines-karines operacijas.

Lietuvos SSR MGB 2-N valdybos viršininkas
pulkininkas (pas.) Počkaj

1950m. rugpjūčio 2d.
Nr.3/2/2451
Vilnius

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/89. L.3-5. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

27. LSSR MGB 2-N valdybos viršininko pavad. plk. Župikovo 1950m. rugpjūčio 3d. raštas Kauno sr. MGB valdybos virš. pavad. Lapinui apie Raseinių apskr. įvykdytą operaciją

pt-2
Visiškai slaptai
MGB Kauno sr. Valdybos viršininko pavad.
pulkininkui drg. Lapinui
Kaunas

1950m. liepos 10 dieną Raseinių apskr. skyriaus Žaiginio valsč. poskyrio liaudies gynėjų grupė Šaukotų kaimo rajone, ties Radviliškio apskr. Grinkiškio valsč. sandūra, įvykdė operaciją, kurios rezultatas - nukauti du banditai.

Norėdami šią operaciją įtraukti į teigiamai įvykdytų operacijų apžvalgą, prašau skubiai į Liet. SSR MGB 2-N Valdybą pristatyti detalų pranešimą, kuriame nurodykite:

a) kokių duomenų pagrindu buvo vykdoma ši operacija ir kaip operatyviai šie duomenys buvo panaudoti,

b) kas parengė operacijos planą, kas jį vykdė ir kaip instruktavo būrį,

c) kokiu būdu ir kaip buvo pristatyta kariuomenė į operacijos vietą,

d) kaip ir kada buvo susirenkama operacijos vykdymui,

e) kaip vyko operacija (smulkiai aprašyti nuo mūšio pradžios iki pabaigos),

f) kas gerai veikė, kas blogai ir kodėl,

g) kaip operacijos momentu vadovavo operatyvinis darbuotojas ir kariuomenės vadas.

Prie pranešimo pridėkite įvykdytos opercijos plano kopiją.

Kadangi apžvalga sudaroma SSRS MGB, prašau pranešimą skubiau atsiųsti.

Liet. SSR MGB 2-N valdybos viršininko pavad.
pulkininkas (pas.) Župikov

1950m. rugpjūčio 3d.
Nr.3/2/2458
vykd. Černovas

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/89. L.6. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

28. MGB Jurbarko rajono 2-N skyriaus virš. pavad. mjr. Demidenkos 1950 07 5 paaiškinamasis raštas plk. Počkajui apie nepavykusią karinę operaciją Tauragės apskr.

Liet. SSR MGB 2"N" Valdybos viršininkui
pulkininkui
drg. Počkajui

Paaiškinamasis raštas

Apie operatyvinės-kariuomenės operacijos sužlugimą 1950m. gegužės 14-ą Tauragės apskr. Tauragės valsč. Plynojos(?) II kaimo apylinkėse, kur buvo paleisti du banditai, pateikiu tokį paaiškinimą.

1950m. gegužės 15 naktį aš, būdamas operatyvinės-kariuomenės 10 žmonių grupėje, išėjau į Tauragės apskr. Tauragės valsč. Plynojos (?) II kaimo apylinkes, turėdamas tikslą įrengti pasalą prie banditų Eimučio būrio ryšininko Jurgio Dulaičio sodybos, kur, pagal mano išvakarėse sulaikyto Eimučio gaujos dalyvio Broniaus Mockaičio duomenis, nuolat lankosi banditai. Kartu su operatyvine-kariuomenės grupe į pasalą buvo pasiimtas ir Bronius Mockaitis. Atvykęs į pasalos vietą baigiantis 1950m. gegužės 15 dienai, aš su grupe įrengiau pasalą miško pakraštyje, visą parą stebėdamas vietovę ir banditų ryšininko Jurgio Dulaičio sodybą, taip išbuvau iki gegužės 17-os, laukdamas banditų atėjimo. Visą šį laiką buvo jaučiamas daugelio kareivių nepasitikėjimas šia operacija, būtent - eilinis Zolotoriovas ir kiti sakė, kad be reikalo esame pasaloje, kad banditai čia nevaikšto, kad tik veltui čia reikia vargti, šalti, kad suimtasis Bronius Mockaitis meluoja ir dar kitaip kalbėjo. Dargi buvo atvejų, kad kai kurie iš gegutės kukavimo spėliojo, kiek dar reikės pasaloje būti. Pasirodžius tokioms nuotaikoms ir nepasitenkinimams, visą laiką teko kovoti ir nuolat daryti pastabas pačiam ar per kariuomenės grupės vyresnjjį serž. Komarovą, reikalaujant iš kareivių, kad jie tarnautų. 1950m. gegužės 18-os naktį, pasikeitus orams ir sustiprėjus šalčiui, aš nutariau su grupe pereiti į tuščią buvusio bandito Jono Mockevičiaus ūkį, kuris buvo miško pakraštyje ir

pro kurį, pagal duomenis, banditai visada praeidavo, eidami pas ryšininką Jurgį Dulaitį, kai išeidavo iš miško. Tas ūkis buvo pusiau sugriautas, be langų ir durų. Kad paslėptume grupę ir nebūtume aptikti banditų ryšininko Dulaičio ir kitų kaimo gyventojų, aš su grupe pasilikau namo palėpėje, nuo palėpės stebėdamas aplink vietovę ir miško pakraštį.

(*Toliau kalbama apie tai, kad kurį laiką vietovė nebuvo stebima. Kai vienas iš tų, kurie ją turėjo stebėti, stribas Bonys iš namo išėjo į lauką, susitiko su dviem partizanais, į kuriuos pradėjo šaudyti* - vert.)

Kilus susišaudymui, nežinodami, koks reikalas, kiti pradėjo panikuoti ir be tikslo šaudyti, kareiviai griebė ginklus ir pradėjo šaudyti kas kur aklai, o aš pagalvojau, kad mūsų grupė buvo aptikta per banditų ryšininką Dulaitį, ir banditai mus apsupo ir šaudo nuo miško į namą, todėl įsakiau išmušti palėpės lentas ir šokti laukan, į namo vakarinę pusę, bet kareiviai to nepadarė, o po kurio laiko, laikinai nustojus šaudyti, kai kurie asmenys nušoko nuo palėpės į namo vidų, kur buvo liaudies gynėjas Bonys, kur nušokau ir aš, o prieš save teko nustumti kulkosvaidininką, kadangi pastarasis nesiryžo nušokti.

(*Partizanai atsišaudydami atsitraukė ir dingo. Majoras teisinasi, kad kaltas buvo kareivis Michnovičius, kuris, jei būtų stebėjęs, galėjęs, jo žodžiais, nesunkiai partizanus iš automato iššaudyti. Jis, majoras, elgęsis nepriekaištingai* - vert.)

MGB Jurbarko raj. skyriaus 2"N" skyriaus viršin. pavad.
majoras (pas.) Demidenko

50.07.5

Buv.LTSR VSKA. F.3. B.41/89. L.23-28. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

29. LSSR MGB 2-N Valdybos 2 skyriaus virš. plk. Čechavos 1951m. sausio 4d. pažyma apie nepavykusias karines operacijas

mo/2
Visiškai slaptai

Pažyma apie karinių operacijų sužlugimą

/.../

Š.m. spalio 7d. į Priekulės MGB raj. skyrių atėjo Stanaičių kaimo gyventojas Geležinis ir pranešė, kad Jono Radavičiaus name yra 4 banditai su vadeiva Greiviu. Remiantis šiais duomenimis, buvo įvykdyta čekistinė-karinė operacija, kurios metu buvo nukauti du banditai, du kiti nenubausti pasitraukė, nors juos likviduoti buvo visai įmanoma. /.../

1950m. spalio 6-ą informatorius Triušis, kuris dirba MGB Žagarės raj. skyriui,

pranešė, kad pas jį naktį turi ateiti 4 banditai. Norint realizuoti gautus duomenis, į informatoriaus gyvenamą vietą buvo nusiųsta 8 žmonių operatyvinė-kariuomenės grupė, vadovaujama j. ltn. Zelenkovo (25 ŠP, kuopos vadas ltn. Trušas).

Būdamas pasaloje, operatyvininkas papildomai priėmė informatorių, kuris patvirtino, kad jo name yra 4 banditai ir pranešė, kad jie yra apgirtę ir kad prieš rytą rengiasi išeiti.

Po to grupė blokavo sodybą ir pradėjo laukti banditų.

Rytą iš vienkiemio banditams išeinant, kariuomenės grupė į juos pradėjo šaudyti, du banditai buvo nukauti, o dviem pavyko dingti.

/.../

1950m. gruodžio 23 dieną Akmenės raj., norint likviduoti Vinkšnos gaują, čekistinės-karinės operacijos vykdymui buvo paskirta 15 kareivių kariuomenės grupė, vadovaujama vyr. ltn. Rubano (2 šd rezervas), kuri 1950m. gruodžio 24d. išsidėstė pasaloje prie aktyvios banditų rėmėjos "S" ūkio, į kurį buvo laukiama ateinant 4-6 banditų švęsti religinės Kalėdų šventės.

Keletą minučių į sodybą rinkosi ryšininkai ir rėmėjai. Po to jie davė signalą, kad ateiti nepavojinga, po to vienas ryšininkas išėjo iš namo ir nuėjo į mišką.

Tačiau todėl, kad vyr. ltn. Rubanas ir kulkosvaidininkas paleido betikslę ugnį, gaujos likvidavimo operacija sužlugo.

/.../

MGB Kupiškio raj. skyrius 1950 lapkričio 1d. ieškoti Kirvio gaujos į Zabielinės (?) kaimo apylinkes pasiuntė 12 kareivių OVG iš 127 ŠP 2 ŠB, vadovaujamų viršilos Vasiljevo ir operdarbuotojo - 2-N poskyrio viršininko pavad. kpt. Nekrasovo.

Patikrinę grupę vienkiemių, grupė naktį įsikūrė poilsio banditų rėmėjo "S" namuose.

Kpt. Nekrasovas ir viršila Vasiljevas stebėjimo apie namą neorganizavo, bet tik išstatė vieną sargybinį.

Poilsio metu, 6 val. ryto, sargybinis eil. Ziablovas už 20 m. pastebėjo 2 į jį einančius banditus, bet niekam nepranešė.

Banditai, prie namo pastebėję sargybinį, pradėjo bėgti, į bėgančius Ziablovas tarsi bandė šaudyti, bet jam užspringo automatas. Po to Ziablovas pranešė opergrupei, kuri organizavo banditų persekiojimą, bet todėl, kad raketos neužsidegė, vietovės nepavyko apšviesti, banditai, naudodamiesi tamsa, dingo.

/.../

Vievio raj. Beitanų kaimo rinkiminę apylinkę Nr.18 dengė 4 ŠD 261 ŠP kariuomenės grupė. Būrys buvo 8 žmonių, būrio vyresnysis - ltn. Šurpač, jis ir 1 batal. partbiuro sekretorius. Pagal planą dieną turėjo būti išstatyti 2 patruliai. Tai nebuvo įvykdyta, patrulių nebuvo. Gatvėje buvo 1 sargybinis.

Poste buvęs kareivis turėjo neužtaisytą šautuvą. Sargybos vieta buvo netinkamai parinkta.

Tokio nusikalstamo ir aplaidaus elgesio rezutatas -praradus budrumą, du nežinomi nusikaltėliai teroristai priėjo prie mokyklos pastato, kur vyko apylinkės rinkiminės komisijos posėdis, ir 4 m nuo lango ir 6-7 m nuo sargybinio 3 kart šovė per langą į rinkiminės komisijos narius. Buvo nušautas obkomo atstovas, Vilniaus dailės instituto architektūros fakulteto dekanas docentas Lapšys.

Sargybinis grandinis Prošinas, matydamas ateinančius nepažįstamus, reikiamų priemonių jų sulaikymui ir likvidavimui nesiėmė. Pradėjo šautuvą užtaisyti tada, kai nusikaltėliai prie mokyklos buvo visiškai priėję. Iššovus, kai būrys išbėgo į gatvę, pastarasis nežinojo ką daryti. Pribėgo prie Prošino išsiaiškinti padėtį. Pirmas šūvis iš raketinės, norint apšviesti vietovę, neapšvietė jos todėl, kad raketos neužsidegė. Teroristai pasitraukė nenubausti. Nakties sargybinių išdėstymas buvo netinkamas, t.y. 19-ą val., kai tuo tarpu temo 17.30 val.

/.../

1950m. lapkričio mėn. MGB Druskininkų raj. skyrius, turėdamas agentų Karklo, Molot ir kitų duomenis, vykdė operaciją, siekiant likviduoti Beržo gaują buv. Marcinkonių valsčiaus teritorijos miške. Į operaciją buvo įtraukti visi MGB raj. skyriaus liaudies gynėjai ir MGB kariuomenės 8 ŠK.

Tuo metu, kai buvo apsuptas miškas, kuriame turėjo būti ieškomi banditai, banditų ten nebuvo, bet po kelių minučių į apsuptą miško rajoną pro apsuptį praeina visa 4 banditų Beržo gauja.

Gauja įeina toje vietoje, kur stovėjo liaudies gynėjų būrio politrukas Rubenkovas ir liaudies gynėjų būrio vado pavaduotojas Naumecas. Praleidę banditus į apsupimo vidų, jie pradėjo be prisitaikymo šaudyti. Banditai atsišaudydami iš apsupimo išėjo kitoje pusėje. Išėję iš apsupimo, banditai perplaukė upę ir iš kito kranto pradėjo pokalbį su operatyviniu įgaliotiniu kpt. Nozdriakovu, po to iš nagano kelis kartus iššovę į Nozdriakovą, ramiai pasitraukė į miško gilumą, banditų persekiojimas nebuvo organizuotas.

LSSR MGB 2-N Valdybos 2 skyriaus viršininkas
pulkininkas (pas.) Čechava

1951m. sausio 4d.

Buv. LTSR VSKA. F.3. B.41/89. L.96-103. (Originalas -mašinraštis, rusų k.)

ANTROSIOS SOVIETINĖS OKUPACIJOS PRADŽIA

Juozas Matusevičius

Visas pasaulis šį pavasarį minėjo hitlerinės Vokietijos sutriuškinimo 50-ąsias metines. Daugeliui Europos tautų tai išlaisvinimo iš vergijos ir okupacijos šventė, kuri iškilmingai paminėta Londone, Paryžiuje, Briuselyje, Amsterdame, Vienoje ir kitose sostinėse. Iškilmingai šią datą minėjo ir Maskva. Visai kitokia padėtis yra Lietuvoje, kitose Baltijos ir Vidurio Europos valstybėse. Į Raudonosios armijos ordų artėjimą šių kraštų tautos žiūrėjo su dideliu nerimu. Lietuvoje dar buvo gyvi 1940-1941 metų prisiminimai, kai bolševikų durtuvais ir raudonžvaigždžiais tankais buvo nešama "Stalino saulė", o kad ją greičiau pamatytų, dešimtys tūkstančių Lietuvos gyventojų buvo ištremti į Komijos miškus bei Sibiro sniegynus.

Ko tikėjosi iš Raudonosios armijos ir bolševikų valdžios Lietuvos žmonės, matome iš archyvinių dokumentų. Pateiksiu keletą pačių bolševikų paliudijimų. Buvęs aktyvus nomenklatūrinis funkcionierius ir kompartijos veikėjas F.Bieliauskas 1945m. birželyje rašė apie Lietuvos ūkininkų požiūrį į sovietinę valdžią kitam partiečiui, LKP(b) CK sekretoriui K.Preikšui. F.Bieliauskas perteikia Čekiškės valsč. Kauno apskr. valstietės P.Bakanauskienės žodžius: "Visi aplink mus kalba, kad sovietų valdžia ilgai nebus". Paklausta , apie kokią valdžią žmonės galvoja, ji atsakiusi: "Apie nepriklausomą Lietuvą[1]".

Kitas partijos veikėjas, E.Bilevičius-Sarinas, apsilankęs Švenčionių, Švenčionėlių ir Utenos apskrityse, apie žmonių nuotaikas rašė: "Jaučiasi nepasitikėjimas rytojum... Bijo keršto iš mūsų pusės. Ypač bijo išvežimo į Sibirą. Bijo net tie, kas noriai eitų mums į talką[2]."

Kaip įprasta sovietinėje propagandoje, žmonių nuotaikas partiniai veikėjai aiškino antisovietine Vakarų ir "banditų" propaganda, menku ir nekokybišku kompartijos agitaciniu-propagandiniu darbu.

Ar 1944-1945m. įvyko antroji sovietinė Lietuvos okupacija? Kas vyko 1944 metais? Autoriaus nuomone, tai buvo nauja, akiplėšiška, ciniška ir veidmainiška krašto okupacija, visiškai nepaisant tarptautinės teisės normų, visame demokratiškame pasaulyje pripažintos Žmogaus teisių deklaracijos

ir kitų tarptautinių susitarimų ir, žinoma, nekreipiant jokio dėmesio į lietuvių tautos nuomonę. 1940m. Maskvos paskirta marionetinė J.Paleckio vyriausybė bei rinkimų farsas į vadinamąjį Liaudies seimą neišreiškė lietuvių tautos valios. O šios vyriausybės politika, Kremliaus nurodymų vykdymas, Raudonosios armijos ir atvykusiųjų iš Sovietų Sąjungos "patarėjų" ir "pagalbininkų" veiksmai Lietuvoje atskleidė tikruosius didžiojo kaimyno tikslus.

Maskvos vyriausybė nepasitikėjo Lietuvos komunistų partija ir net savo statytiniais. 1944m. lapkričio 11d. buvo įsteigtas VKP(b) CK Lietuvos biuras, kuriam vadovavo M.Suslovas, vėliau V.Ščerbakovas. Saugumo ir kitų represinių organų veiklą Lietuvoje kontroliuoti buvo pavesta gen. mjr. I.Tkačenkai. Oficialiai jo pareigos ir titulas vadinosi-SSRS NKVD įgaliotinis Lietuvai, valstybės saugumo trečio rango komisaras. Tai buvo tikrieji Lietuvos šeimininkai ir valdovai, kurių nurodymų turėjo klausyti tiek LKP(b) CK sekretorius A.Sniečkus, tiek Lietuvos "prezidentas" J.Paleckis ar LKT pirmininkas M.Gedvilas.

Nenuostabu, kad LKP(b) Alytaus apkomo (apskrities komunistų partijos komiteto) sekretorius V.Sakalauskas rašė: "... Didelė lietuvių tautos dalis Raudonosios armijos grįžimą Lietuvon laiko lygiu vokiškai okupacijai... Visai neretas atsitikimas, kad pilietis, užėjęs su reikalais į įstaigą, kreipiasi rusų kalba, iš ko galima spręsti, kad jis čia nesitikėjo rasti lietuvių[3]."

O kaip elgėsi sovietinė kariuomenė, antrą kartą užplūdusi Lietuvą? Okupavus Lietuvą 1944m. vasarą, buvo pradėta vyrų mobilizacija į Raudonąją armiją. Pagal tarptautinę teisę tiek mobilizacija, tiek žmonių vertimas dirbti prie karinių statybų buvo neteisėti veiksmai. Vėl kreipkimės į partinius dokumentus. LKP(b) Šakių apkomo sekretorius E.Čipkus rašė LKP(b) CK sekretoriui A.Sniečkui apie Raudonosios armijos veiksmus: "Pranešu, kad 2-ojo Pabaltijo fronto įsakymu Šakių apskr. pravedamas pagrindinis valymas visų gyventojų vyriškos lyties, nežiūrint amžiaus, t.y. ir tų, kurie neįeina į mobilizacijos sąstatą[4]" (tekstas netaisytas - J.M.). Kaip buvo vykdoma praktiškai? Pasieniečiai eidavo per vienkiemius, miškus ir, radę visus vyrus, suvarydavo į vadinamuosius punktus-filtrus. Ten žmonės būdavo skirstomi į įvairias kategorijas: nustačius, kad yra "liaudies priešai", izoliuojami, kiti siunčiami į karinį komisariatą, o iš ten-į kariuomenę.

Toks sekretoriaus pareiškimas visiškai atitinka Amerikos lietuvio,

visuomenės veikėjo ir "Amerikos" savaitraščio redaktoriaus J.B.Laučkos nuomonę. 1944m. rudenį jis rašė: "Gauta žinių, kad sugrįžę rusai okupantai išdalijo visiems gyventojams lapelius su tokiais klausimais: 1. Kodėl nebėgai su Raudonąja armija Rusijon, kai puolė vokiečiai? 2. Kuo pagelbėjai vokiečiams? 3. Kokį sabotažo darbą dirbai prieš vokiečius? 4. Nurodyk savo sabotažo tris bendrininkus."

Kai į šiuos klausimus išreikalaujami atsakymai, tada rusai okupantai suskirsto lietuvius tokiomis grupėmis: mobilizacijai į Raudonąją armiją; darbo batalionams; ištrėmimui į Rusijos gelmes ir- sušaudymui vietoje[5]."

Apie tai, kad mobilizacijos į Raudonąją armiją priedangoje buvo vykdomas vyriškos lyties krašto gyventojų valymas, turime duomenų ir iš kitų šaltinių. Pokario metų LKP(b) CK Organizacinio instruktorių skyriaus vedėjas D.Župikovas (taip pat atsiųstas iš Maskvos), informuodamas apie padėtį okupuotoje Lietuvoje 1944 metais, rašė savo tiesioginiam viršininkui Maskvoje, VKP(b) CK Instruktorių skyriaus vedėjui Šambergui: "Lankydamas 3-ojo Baltarusijos ir 1-ojo Pabaltijo frontų karines tarybas, aš juos informavau apie politinę padėtį Lietuvoje. Buvo iškeltas pasiūlymas išvalyti Raudonosios armijos užnugarį, mobilizuoti visų tautybių atitinkamo amžiaus žmones šioje teritorijoje (kaip tai buvo padaryta su visais kitų sovietinių respublikų piliečiais), o paskui nuspręsti, kur ką pasiųsti[6]." Taigi šiame ypatingai slaptame dokumente net nekalbama apie paramą frontui, o apie reikalą "išvalyti Raudonosios armijos užnugarį". Šio dokumento originalas saugomas Centriniame partiniame archyve Maskvoje. Abejotina, ar apie jo buvimą žinojo LKP(b) vadovai, nes jame skundžiamasi jų nepaklusnumu.

Atvykę į Lietuvą Sovietų Sąjungos pasiuntiniai Lietuvoje elgėsi kaip okupuotame krašte, o Raudonoji armija grobė ir plėšė krašto gyventojų nuosavybę kaip užkariautame krašte-visa, kas jiems patiko, ėmė kaip karinius trofėjus. Tai matė ir partijos funkcionieriai- vieni iš jų pranešdavo savo viršininkams, kiti talkininkaudavo plėšikams.

Minėtame dokumente F.Bieliauskas rašė, kad Čekiškės valsčiaus NKVD operįgaliotinis Osečkinas pasiskelbė kaip valsčiaus "gubernatorius". Už kvailo įsakymo nevykdymą dargi norėjo areštuoti valsčiaus vykdomojo komiteto (toliau- VVK) pirmininką ir partorgą. Telšių apkomo sekretorius A.Bauža rašė, kaip Šiauliuose raudonarmiečiai atiminėja iš piliečių dviračius, laikrodžius,

arklius, vežimus, prievartauja moteris, plėšia fabrikus, namus, krautuves: "Jie viską laiko užkariauta, trofėjiniu, ir niekas negali pasipriešinti ir apsaugoti[7]." Kaip nurodo E.Bilevičius-Sarinas, NKVD ir NKGB darbuotojai apskrityje laikė save "aukštesne" valdžia ir visiškai nepaisė vietinių partinių ir sovietinių organų. Jie daugiausia užsiima plėšimu[8].

Besitraukdami vokiečiai pradėjo sprogdinti ir padeginėti geresnius namus, įrengimus. Tačiau puolanti Raudonoji armija padarė žymiai daugiau nuostolių mūsų kraštui negu nacistai. Sovietinė aviacija subombardavo daug Lietuvos miestų ir mietelių, nors ten nebuvo nė vieno vokiečių kareivio.

Bijodami naujos sovietinės okupacijos ir raudonojo teroro, daug lietuvių bandė pasitraukti į Vakarus. Tačiau ne visiems tai pasisekė. Kaip informavo minėtas E.Bilevičius-Sarinas, 1944m. vasarą prie pietvakarinių Lietuvos sienų susikaupė daug pabėgėlių- žmonės stengėsi pasitraukti į Vakarus automašinomis, arkliais, dviračiais, pėsčiomis ir geležinkeliais. Bajorų stotyje taip pat buvo daug pabėgėlių. Užskridusi sovietinė aviacija subombardavo keletą ešelonų. Kaip pasakojo vietiniai geležinkelininkai, nuo bombų žuvo daug lietuvių[9].

Daug vargų, nelaimių, iki tol nepatirtų nusikaltimų atnešė į Lietuvą užplūdusi Raudonoji armija.

Kariškių nusikaltimai prasidėjo tuoj pat po sovietinės armijos atėjimo. Sovietiniai užkariautojai siekė prisiplėšti turto, žudė niekuo nekaltus žmones, prievartavo moteris. Kaip nurodo patys kompartijos funkcionieriai, nebuvo nė vienos apskrities, nė vieno valsčiaus, kur žmonės nesiskųstų Raudonosios armijos, sovietinių pareigūnų, milicijos ar stribų savavaliavimais. Visų kariškių nusikaltimų atvejų šiame straipsnyje suminėti neįmanoma. Pateiksiu tik keletą pavyzdžių.

1944m. rugpjūčio mėn. 27d. Vilniaus priešlėktuvinės gynybos štabo viršininko pavaduotojas, inž. mjr., VKP(b) narys O.Voinik-Leičevskis girtas įsibrovė į pil. Coch butą ir šūviu iš nagano mirtinai sužeidė buto šeimininkę. Byla buvo nutraukta, o Voinikas atleistas iš NKVD tarnybos. Tokios švelnios bausmės jis susilaukė todėl, kad esą sirgęs epilepsija[10].

1945m. gegužės 28-29d., kaip nurodo F.Bieliauskas, NKVD kariuomenė Čekiškės ir gretimuose valsčiuose, Kauno apskr., sušaudė 9 niekuo nekaltus žmones. Kilovos km. gyventoją Br.Cinkų, kuris sirgo, prikėlė iš lovos, nuvedė

į Prienų kaimo miškelį ir sušaudė. Antanas Urbonas iš Antvejų km., Iniškio valsč., dirbo žemę. Kaimynų liudijimu, žmogus sąžiningas, ramus, turėjo visus reikalingus dokumentus. Jis buvo sušaudytas tame pačiame miškelyje. Juozas Ananka dirbo valsčiaus vykdomojo komiteto buhalteriu. Beeinant iš Čekiškės į savo Aukštkaimio kaimą, jį sulaikė NKVD kariškiai. J.Ananka buvo grąžintas į Čekiškę. Kiek pavedžiojus buvo nuvarytas už miestelio ir sušaudytas. Po to lavoną atvilko į Čekiškę ir numetė gatvėje – esą tai partizanas. Žmonės kalbėjo, kad J.Ananką sušaudė dėl batų, mat pastarieji buvo nuauti. Panašus likimas buvo ir kitų 6 žmonių. Pats F.Bieliauskas rašo: "Matomai sušaudyti išvardinti žmonės opersuvestinėse nurodyti, kaip sušaudyti banditai". Ne veltui NKVD operatyvinis įgaliotinis Kačkinas, paskutinis "latras" ir perėjūnas, kai tik atsirado Čekiškėje, pareiškė: "... Vietiniai turi mane ne mylėti, o bijotis, tvarką aš įvesiu teroru[11]."

Kaunietis M.Macevičius, pasiųstas į Kretingos apskritį paruošų reikalais, pranešė LSSR Aukščiausiajai Tarybai apie šiurpius kariškių nusikaltimus pajūrio krašte. Jis rašo, kad 1945m. naktį iš rugsėjo 21 į 22 dieną į Vidmantų km. gyventojo, liaudies mokytojo Ulio tėvo sodybą mašina iš Palangos atvažiavo 10 ginkluotų kariškių. Vieni apsupo namą, o kiti, įsiveržę į vidų, surišo seną šeimininką Ulį, į bumą prigrūdo skarmalų. Po to surišo dvi dukras-vienai 16, kitai 18 metų. Mergaites išžagino, sumušė mažuosius vaikus, susirinko visa, kas geresnio ir brangesnio, ir pasišalino. Panašiai kariškiai padarė su T.Beniušio šeima iš Nemirsėtos. Kaip rašo M.Macevičius: "Tokie plėšimai, žmonių gvaltavojimai, iš moterų pasityčiojimai eina dieną ir naktį." Netoli Vilmiškės tarybiniame ūkyje pas Lubienę užėjęs karininkas reikalavo moters. Užpelkių km. du kartus buvo kėsintasi apiplėšti valstiečius, bet bendromis jėgomis pavyko apsiginti. Palangos mieste rusai artistai iš Natkevičiaus pagrobė lagaminus su rūbais. Jie buvo pagauti Liepojoje. Pas pil. Nemanienę rusų leitenantas išmetė pro langą žadintuvą. Iš Andreikaus kūtės išvestas arklys. Iš Palangos žvejų naktimis kariškiai vogė kiaules, vištas ir karves. Vaistininko Kudirkos papjautos karvės mėsa buvo rasta pas pasieniečius[12].

Kariškių plėšikavimai ir prievartavimai tapo masišku reiškiniu, ir jie vyko visoje Lietuvoje. Visur vagiami gyvuliai, rūbai, apyvokos daiktai, maisto produktai. Kai kurie kariniai komendantai globojo plėšikus ir slėpė jų nusikaltimus. Pavyzdžiui, Panevėžio komendantas kpt. Fridlandas pats ragino plėšikus. Jam

pritariant, iš miesto ligoninės kariškiai paėmė arklį ir greitosios pagalbos mašiną. Iš gaisrininkų taip pat buvo atimta paskutinė mašina. Plėšė krautuves, iš gyventojų atiminėjo asmeninius daiktus. Pavyzdžiui Utenoje, iš kunigų buvo atimti 6 laikrodžiai. Ten buvo išprievartauta moteris. Pats E.Bilevičius-Sarinas, būdamas žydu, laiko politiškai neteisinga, kad komendantais skiriami žydų tautybės kariškiai: Panevėžyje Fridlandas, Šiauliuose Gobermanas ir pan.[13].

Panevėžyje kariškiai savavališkai išvežė visų įstaigų rašomąsias mašinėles, linotipinę spausdinimo mašiną, per 200 komplektų baltinių iš ligoninės, sanitarinę mašiną ir kt.[14]

1945 07 18 val. nakties, Vilniuje į Medenkienės, Dunauskaitės ir Venevičiūtės butą, Gedimino pr. 35, įsiveržė k/d Nr.8539 j. seržt. I.Ivanovas, jefr. G.Lozovskis ir eil. I.Jeremejevas. Grasindami ginklu, jie išprievartavo moteris, apiplėšė butą ir dingo. Kariškiai panašius nusikaltimus darė Kaune, o ypač Kauno, Vilniaus, Ukmergės, Marijampolės, Šiaulių ir Mažeikių apskrityse, kur per du mėnesius užregisruota 13 nužudymų ir 72 plėšimai. Marijampolės apskr. tik per 1945m. rugsėjo pirmąją pusę kariškiai nužudė 10 žmonių, apiplėšė daug ūkininkų. Negalutiniais duomenimis, vien tik Vilniuje 1945m. įvykdyta: 2 plėšimai su žudymais ir prievartavimu, 22 plėšimai be žudymų, 28 paprasti apiplėšimai, 39 vagystės, 2 savavaliavimai. Plėšimai labai ciniški ir žiaurūs, dažnai naudojant šaunamąjį ginklą, jie vyksta dieną ir naktį, butuose, gatvėse, pavieniui ir grupėmis[15].

Štai kokį įvykį aprašo bolševikų veikėjas P.Rotomskis, apsilankęs Biržų apskrityje. 1945m. birželio 17 ar 18 dieną specialiu traukiniu į Pasvalį atvyko kariuomenės dalinys. Kariškiai apiplėšė Papuvesių km., atimdami iš gyventojų pinigus, laikrodžius, dviračius. Tas pats dalinys Pasvalyje, Joniškėlio gatvėje, stabdė praeivius ir rinko iš kiekvieno duoklę po 30 rb. Pas ką pamatė daugiau, visus atėmė. Taip iš mokytojo Navako atėmė visą tik ką gautą algą- 450 rb. Kas neturėjo 30 rb. arba atsisakė duoti, tuos surinko į būrelį, o paskui susodino į traukinį ir išsivežė Panevėžio link. Šį atsitikimą papasakojo mokytojas Nastopka, apie šį įvykį mini ir kartu su P.Rotomskiu atvykusi iš Vilniaus aktyvistė V.Narvydaitė. Kaip vėliau paaiškino Biržų saugumo viršininkas Popovas, šią "ekspediciją" surengė kažkoks transportininkų dalinys[16].

Kartais savo plėšikavimus kariškiai stengdavosi pridengti, sakydami, kad jie ima produktus privalomų pristatymų sąskaiton. Pavyzdžiui, Alytaus apskr., Butrimonių valsč., per seniūnus buvo pranešta valstiečiams, jog kas mėnesį kariškiams reikia duoti po 30 kg mėsos ir 60 ltr. pieno nuo karvės[17]. Utenos apskr., Tauragnų valsč. kariškiai surašė karves ir pagal šį sąrašą rinko pieną. Todėl ūkininkai negalėjo statyti pieno valstybei.

Dar viena problema tai rusų "pabėgėliai", t.y. vokiečių atvežti ar patys atvykę iš SSRS žmonės, kurie, atėjus Raudonajai armijai, susiruošė važiuoti į gimtąsias vietas. Jie prievarta pasiimdavo karves, arklius, vežimus. Jiems padėdavo kariškiai, vietinės valdžios organai[18]. Negana to, kaip rašo SSRS Paruošų LK įgaliotinis K.Banys, repatriavę Rusijon žmonės, po kelis kartus spekuliacijos tikslais grįždavo į Lietuvą, atsiveždavo ir čia nebuvusių. Kaimuose supirkinėdavo karves, arklius, produktus. Valstiečių vykdomieji komitetai, nepatikrinę žinių, duodavo pažymėjimus, kad jie čia grįžta į pirmykštes vietas su savo gyvuliais ir produktais. Kai kurie net patys pasidarydavo reikalingus pažymėjimus. Jiems talkindavo, pavyzdžiui, ir Ukmergės NKVD apskrities viršininkas, kpt. Česnokovas. Jis išduodavo asmens pažymėjimus ir leidimus (E.Jakovlevai, I.Timofejevai, P.Favrentjevai ir kt.), o LKP(b) antrasis apskrities sekretorius Tiunovas net pareiškė nepasitenkinimą, kad apskrities VK bandęs šią "prekybą" sustabdyti[19].

Didele našta Lietuvos ūkininkams buvo žmonių ir pastočių siuntimas į karines statybas. Tai buvo daroma, remiantis LSSR LKT ir LKP(b) CK 1945 01 02 nutarimu Nr.1 sl. Pavyzdžiui, Raseinių apskr. iki 1945 02 10 į karines statybas reikėjo pasiųsti 500 abiejų lyčių žmonių ir 50 pastočių: Jurbarko valsč. atitinkamai 300 ir 30, Raudonės valsč. – 100 ir 10, Šimkaičių valsč. – 100 ir 10. VK nutarime grasinama: "Atsisakančius vykti į darbą asmenis ir vengiančius duoti pastotes savininkus tuojau perduoti Prokurorui nubaudimui[20]." Duoti darbo jėgą ir pastotes buvo įpareigoti ir kitų apskričių gyventojai: Telšių – 300/75, Tauragės – 1900/400, Mažeikių – 1800/600, Kėdainių – 900/300, Ukmergės – 471/147, Vilkaviškio – 3400/550, Šakių – 4300/675, Mažeikių – 600/240 [21]. Tokiu būdu, vien tik iš minėtų apskričių turėjo būti siunčiama į karines statybas 13 671 žmogus ir 2987 pastotės.

Tuo pačiu metu buvo vykdomi ir Lietuvos gyventojų trėmimai. Todėl nenuostabu, kad žmonės bijojo sovietinės valdžios pareigūnų ir nuo jų slaps-

tėsi. Alytaus apskr. Seirijų parapijos klebonas Juozapas Litkevičius taip apibūdino padėtį Dzūkijos kaime: "Žmonės naktimis slapstosi, dieną menkai ar visai nedirba. Visa kam yra abejingai nusiteikę. Iš išvežamųjų susidaro vaizdas, kad kiekvienas žmogus nėra saugus nuo išvežimo[22]." O štai kaip rašė apie Biržų apskr. kaimą P.Rotomskis: "... Gyventojai tiek įbauginti, kad kai tik pamato atvažiuojant sunkvežimį kariuomenės ar milicijos, bematant visi išsislapsto, bijo išvežimo. Vieno leitenanto pasakojimu, jų dalinys pravažiavęs keletą kaimų, vaikščiojęs po trobas, bet žmonių neradę, tik kai kur aptikę po senį. Mūsų brigados dalyvis praėjusį sekmadienį ten buvo nuvykęs, bet mitingui surengti žmonių irgi nerado[23]."

Lietuviai buvo ne tik plėšiami, prievartaujami, žudomi, verčiami dirbti nemokamai okupacinės kariuomenės objektuose, mobilizuojami į Raudonąją armiją ir tremiami į Sibirą, tūkstančiai geriausių Lietuvos sūnų ir dukrų buvo kankinami NKGB kalėjimuose, kurie buvo perpildyti kaip niekada. Kaip pranešė A.Sniečkui Marijampolės apkomo sekretorius J.Naudžiūnas, vietinis kalėjimas buvo perpildytas penkis kartus: vietoj pagal kalėjimo talpą – 500 žmonių, jame buvo sugrūsta net 2500 [24].

Tuo tarpu Lietuvos komunistų partija norėjo kaip galima geriau įrodyti savo ištikimybę VKP(b) vadovams ir pirmoje eilėje "didžiausiam bolševikui" Stalinui. VKP(b) CK biuras Lietuvai ir LKP(b) CK biuras priėmė nutarimą pasiųsti Stalinui laišką, kuriame būtų išdėstyta lietuvių liaudies padėka ir ištikimybė. Tačiau, kaip rašė SSRS NKVD-NKGB įgaliotinis Lietuvai, valstybės saugumo 3 rango komisaras, gen. mjr. I.Tkačenko, daugelyje Lietuvos rajonų ši priemonė faktiškai sužlugo. Pavyzdžiui, Panevėžio apskr., Ramygalos valsč. iš 8000 suaugusiųjų po laišku Stalinui pasirašė 250; Švenčionių apskr., Kretuonos valsč., kur susirinkime dalyvavo 100 žmonių, laišką pasirašė tik kaimo tarybos pirmininkas, Tauragės "Maisto" fabrike iš 200 darbininkų, dalyvavusių susirinkime, pasirašė 7; Šiaulių vinių gamykloje – 4, Kauno universitetinėse klinikose iš 150 dalyvavusių laišką pasirašė tik 10; Tauragės gimnazijoje iš 200 dalyvavusių susirinkime mokinių laišką pasirašė tik 6, kiti demonstratyviai paliko susirinkimą. Utenos apskr., Vyžuonos mst., apskrities kompartijos įgaliotinis Kaminskis, rinkdamas parašus po laišku Stalinui, vykstant susirinkimui, stalą, ant kurio turėjo būti pasirašomas laiškas, pastatė prie durų. Kad išvengtų durų, susirinkusieji salę paliko per langą.

Partijos funkcionieriai aiškino, kad nenoras pasirašyti po padėkos laišku Stalinui paaiškindamas partizanų ir kitų priešiškų elementų agitacija[25]. Tačiau nenorėjo pasirašyti po laišku visa lietuvių tauta: inteligentija, valstiečiai, tarnautojai, moksleiviai.

Visa Maskvos vyriausybės politika, Raudonosios armijos veiksmai užgrobtoje teritorijoje ir priešiškas tautos požiūris į sovietinę santvarką rodo, kad 1944 metais prasidėjo nauja ir žiauri Lietuvos okupacija.

Šaltiniai

1 LKP(b) CK sekretoriui K.Preikšui. F.Bieliausko pranešimas apie Čekiškės valsčių. 1945 06 29 vsl. // Lietuvos valstybinis visuomenės organizcijų archyvas (toliau- LVVOA). F.1771. Ap.8. B.158. L.77.

2 E.Bilevičiaus spec. informacija apie padėtį Švenčionių, Švenčionėlių ir Utenos apskrityse. Vsl. // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.196. L.1.

3 LKP(b) CK sekretoriui A.Sniečkui. Alytaus apkomo sekretoriaus V.Sakalausko informacija. 1944 08 02 // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.148. L.52.

4 LKP(b) CK sekretoriui A.Sniečkui. Šakių apkomo sekretoriaus E.Čipkaus informacija. 1944 09 // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.150. L.151.

5 Pergalė visur. 1944 09 15 // Laučka J.B. Žvilgsniai per Atlantą į Lietuvą. V.1992. P.146.

6 LKP(b) CK Organizacinio instruktorių skyriaus vedėjo D.Župikovo informacija VKP(b) CK Instruktorių skyriaus vedėjui Šambergui apie padėtį išvaduotoje Lietuvoje 1944m. 1944 07 15 // LVVOA. F.3377. Ap.58. B.854. L.2.

7 LKP(b) CK sekretoriui A.Sniečkui. Telšių apkomo sekretoriaus A.Baužos pranešimas apie padėtį Šiauliuose. 1944 08 06 // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.150. L.85. 11p.

8 Informacija Nr.44 apie padėtį išvaduotose apskrityse // (pagal E.Bilevičiaus-Sarino pranešimą). 1944 11. 1vs.1. // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.194. L.71.

9 Ten pat. B.72.

10 LSSR NKVD komisaro pavaduotojo, saugumo plk. A.Mickevičiaus ir NKVD Ypatingosios inspekcijos viršininko, saugumo mjr. V.Belovo raštas LKP(b) CK sekretoriui A.Sniečkui. 1944 10 17 // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.91. L.33.

11 LKP(b) CK sekretoriui K.Preikšui. LKP(b) Kauno MK sekretoriaus propagandai F.Bieliausko pranešimas apie baudžiamųjų organų neteisėtai sušaudytus piliečius Čekiškės valsč. Vis. slaptai // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.177. L.51-52.

12 LSSR Aukščiausiajai Tarybai. M.Macevičiaus pranešimas. Slaptai // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.158. L.64.

13 E.Bilevičiaus informacija apie padėtį Šiaurės Lietuvoje. 1944 08 01 // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.195. L.38.

14 M.Taurinsko informacinnis pranešimas Nr.11. 1944 07 30. Vis. slaptai //LVVOA. F.1771. Ap.7. B.193. L.34.

15 LKP(b) CK sekretoriui A.Sniečkui. NKVD komisaro J.Bartašiūno pranešimas apie kariškių įvykdytus kriminalinius nusikaltimus // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.193. L.1-3.
16 P.Rotomskio ataskaita apie agitacinį propagandinį darbą likviduojant "banditizmą" Biržų apskrityje. 1945 06 29 // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.96. L.98. 1p.
17 CK Organizacinio instruktorių skyriaus vedėjo pavaduotojo P.Olekos pranešimas. Nr.13. 1944 07 26-30. Vis. slptai // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.193. L.44.
18 F.Bieliausko informacija Nr.25. 1944 08 22 // LVVOA. F.1771. Ap.7. B.193. L.106.
19 LKP(b) CK sekretoriui A.Sniečkui. LKT pirmininkui M.Gedvilui. SSRS Paruošų LK įgaliotinio K.Banio informacinis pranešimas. 1945 06 30 // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.160. L.118.
20 Raseinių apskrities VK nutarimas Nr.6. 1945 01 12 Dėl darbo jėgos mobilizavimo karinės reikšmės darbams // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.193. L.31.
21 Žinios apie prirašytus ir patvirtintus aerodromų darbininkus ir pastotes. 1945 02 10 // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.188. L.88.
22 Lietuvos Respublikinei prokuratūrai Vilniuje. Kunigo daktaro Juozapo Liutkevičiaus, Seirijų parapijos klebono pareiškimas // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.169. L.148.
23 P.Rotomskio ataskaita apie agitacinį propagandinį darbą likviduojant "banditizmą" Biržų apskrityje. 1945 06 29 // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.96. L.96. 11p.
24 LKP(b) Ck sekretoriui A.Sniečkui. 1945 03 4vsl. // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.159. L.85.
25 Drg. M.Suslovui. Drg. A.Sniečkui. Asmeniškai. Vis. slaptai. 1945 06 11. Nr.1/553 // LVVOA. F.1771. Ap.8. B.179. L.110-112.

IŠTAKOS-3

Kai kurie Pasipriešinimo bruožai 1941-1942 m. dokumentuose

Šiame numeryje spausdiname trečiąją dalį Pasipriešinimo dokumentų rinkinio, kurį surinko, išsaugojo ir visuomenei pateikia Lietuvos rezistentas, 1941 m. Birželio sukilimo dalyvis Jonas Čepulis, tiesiogiai dalyvavęs parengiant ir platinant nemažai antinacinio pogrindžio atsišaukimų. Pateikiami atsišaukimai, išleisti antinacinio pogrindžio grupių, likusių veikti po oficialaus Lietuvių Aktyvistų Fronto uždarymo ir buvusių Lietuvių Fronto įtakoje.

Dokumentų chronologinė apimtis – 1941 m. pabaiga – 1942 m. pirmoji pusė. Visi dokumentai yra mašinraštiniai egzemplioriai, palikti saugojimui dokumentų sudarymo metu. Dokumentų originalumas nekelia abejonių, juo labiau kad daugelis atsišaukimų buvo išleisti masiniu (pogrindžio sąlygomis) tiražu. Skelbiami pirmą kartą. Visi dokumentai atspindi mažiau žinomą pradinę pogrindžio organizacijų veiklą. Dalis atsišaukimų nėra datuoti ar pasirašyti konkrečios organizacijos, dėlto jų autorystė ir priskyrimas vienai ar kitai srovei gali būti tik sąlyginis. Todėl vertindami dokumentų turinį, turime suprasti konkrečias istorines aplinkybes ir pačią pogrindžio esmę: dokumentai nėra direktyviniai kokios nors organizacijos nurodymai, o tiesiog atspindi bendrąsias rezistencines nuotaikas, nurodo galimą visuomenės laikyseną vokiečių okupacijos metais.

1941-1942 m. svarbiausią vaidmenį antinaciniame pogrindyje vaidino dvi pagrindinės pogrindžio organizacijos – Lietuvių Frontas bei Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga. Pirmoji organizacija laikėsi labiau nuosaikesnės kovos taktikos, telkė daugiau "katalikų jaunimą ir dalį liberalinio – ateitininkų, skautų" (J.Brazaitis. Vienų vieni. V.1990. P.109). Lietuvių Frontas laikytinas LAF organizacine tąsa, nes jo veikimas prasideda tada, kai dalis šios organizacijos vadovybės nusprendė tęsti savo veiklą pogrindyje ir išleido pirmąjį atsišaukimą, pasirašytą nauju pavadinimu – Lietuvių Frontas (praleidžiant žodį aktyvistų). Konspiracijos sumetimais šis dokumentas buvo pažymėtas 101-uoju nume-

riu ir tikimiausia jo sudarymo data 1942 m. kovo pabaiga-gegužės pradžia, o vėlesni informaciniai lapeliai buvo numeruojami didėjančia eilės tvarka. Spausdiname 101,102,104 ir 105 LF informacijas-atsišaukimus, kuriuose iš esmės ir išdėstoma LF taktika antinacinėje kovoje (dok.3-6). Tačiau pirmieji šios pakraipos pogrindininkų atsišaukimai pasirodė šiek tiek anksčiau – dar 1941 m. pabaigoje (dok.1-2).

Nuosaiki LF taktika negalėjo patenkinti visų pogrindžio narių, net ir susijusių su šia organizacija, todėl atsiranda ir radikalesnių pareiškimų vienais ar kitais klausimais. Iš šių pareiškimų išsiskiria LLKS pirmieji dokumentai, skelbę įspėjimus generaliniams tarėjams, pasisakę prieš vokiečių kolonizacinius kėslus (dok.7-8).

Lietuviškasis pogrindis aktyviai atsiliepdavo į kiekvieną okupantų veiksmą ar bandymus pažeisti tautos gyvybinius interesus. Vokiečių ketinimai likviduoti, riboti, siaurinti lietuviškąją švietimo sistemą susilaukė pogrindžio pasipriešinimo (dok.9-11). Savo atsišaukimais jis protestavo prieš prievartinį Lietuvos gyventojų ir visų pirma jaunimo registravimąsi darbams už Lietuvos ribų (dok.15-19), puoselėjo tautinę jaunimo dvasią (dok.21). Antinacinio pasipriešinimo propaganda ypač smerkė bendravimą su okupantais, šiuo atveju lietuvių merginų laisvą elgesį su vokiečių kareiviais (dok.12-14), beje, labai būdingą visų nacių pavergtų Europos tautų problemą.

LAF įsigalėjimas į antinacinio pogrindžio organizacijas buvo pakankamai sudėtingas, vyko ne taip jau sklandžiai. Radikalesni aktyvistai būrėsi į naujas organizacijas, atskiri padaliniai kūrėsi provincijoje, ir jų tarpusavio ryšiai buvo gana problematiški. Apie tokius tarpusavio nesutarimus tarp katalikiškojo ir nacionalistinio pogrindžio sparno liudija ir įspėjimas, pasirašytas "Aktyvistų budinčiojo" (dok.20).

Kęstutis Kasparas

[illegible]

[illegible] Lietuvos vyriausybė yra svarstomos ap-
[illegible] galima skelbti Lietuvoje mobilizaciją.
[illegible] duoti Lietuvai nepriklausomybę su ta
[illegible], kad būtų mobilizuoti visi tinką karui lie-
[illegible] vyrai ir stotų šalia Vokietijos kariauti prieš
[illegible].

[illegible] prijungti Lietuvą visai prie Vokie-
[illegible] ir tada mobilizuoti, kaipo Vokietijos terito-
[illegible].

[illegible] palikti taip, kaip yra dabar ir mobili-
[illegible] "savanorius" priverstiniu būdu.

[illegible] "savo noru" buvo
[illegible] ir šlykšti
[illegible] pareiga yra
[illegible] vyrų
[illegible] nei vienas lietuvis
[illegible] tegul ima, tegul gaudo,
[illegible] priverstiniu būdu, tada pasaulis antrą
[illegible] prieš mus daromą smurtą 1941 m. bir-
[illegible].

[illegible]

1. Nepasirašytas antinacinio pogrindžio atsišaukimas

BRANGUS LIETUVI,

Šiuo laiku Vokietijoje yra svarstomos aplinkybės, kuriomis būtų galima skelbti Lietuvoje mobilizaciją.

1-as klausimas yra: duoti Lietuvai nepriklausomybę su ta sąlyga, kad būtų mobilizuoti visi tinką karui Lietuvos vyrai ir stotų šalia Vokietijos kariauti prieš komunizmą.

2-as klausimas yra: prijungti Lietuvą visai prie Vokietijos ir tada mobilizuoti, kaipo Vokietijos teritorijos piliečius.

3-ias klausimas yra: palikti taip, kaip yra dabar ir mobilizuoti "savanorius" priverstiniu būdu.

Tai išeina taip, kaip kad Lietuva "savo noru" buvo įsijungusi į Tarybų Sąjungą. Tai būtų bjaurus melas ir šlykšti apgavystė. Todėl mūsų didžiausia ir švenčiausia pareiga yra kiek galima greičiau ir atidžiau pravesti Lietuvos vyrų atitinkamą agitaciją, kad savo noru neitų nei vienas lietuvis tol, kol negausim nepriklausomybės. Tegul ima, tegul gaudo, tegul veža priverstiniu būdu, tada pamatys pasaulis antrą prieš mus daromą smurtą, panašų komunistiškajam 1941m. birželio mėn.

Kaunas, 1941m. gruodžio mėn. 30d.

2. Atsišaukimas, kviečiantis jungtis į bendrą pasipriešinimo frontą

BRANGUS LIETUVI,

Tu gerai žinai, kad lietuvių tauta nuo 1940m. birželio mėn. 15d. gyveno kančių ir skausmų laiką. Jei ne 1941m. birželio mėn. 22d. įvykiai, mūsų tauta būtų visiškai sunaikinta, išžudyta ir išnaikinta. Todėl mes turime gerbti Didžiojo Reicho karius, o labiausiai mūsų šauniuosius partizanus, kurie už būsimąją Lietuvos laisvę padėjo galvas ant Tėvynės aukuro ir ramiai ilsisi šaltoj tėvynės žemėj. Mūsų tauta už savo laisvę yra daug pareikalavus tikrųjų tėvynės sūnų aukų ir dar daug jų pareikalaus. Norint sumažinti tų aukų skaičių, mes turime tam gerai ir rimtai pasiruošti, o svarbiausia, turime būti vieningi, suprasti ir mylėti lietuvis lietuvį ir vienas kitam padėti. Iš nesenos praeities mes turime skaudžių žaizdų, tai pasekmės mūsų nevieningumo. Todėl ruošiantis naujosios laisvos tėvynės kūrimo darbui, mes turime praeities klaidų nebekartoti.

Pirmutinis mūsų darbas - gerai pažinti savo aplinkinius žmones. Visi tie, kurie nepriklausomybės laikais daug kalbėjo apie tėvynės meilę, dėjosi esą dideli patriotai -tėvynės mylėtojai, užgrobus Lietuvą žydiškajam komunizmui, pirmieji pradėjo rėžti paskaitas apie "tėvą" Staliną. Aiškinasi esą kitaip negalima, reikia prisitaikyti. Todėl ir vėl turėjo šiltas vietas, atleidinėjo iš tarnybų savo tautiečius lietuvius ir apsistatė žydais, kad tvirtesnis būtų "sostas". Nei vienas jų prieškomunistiniam ir tautiniam darbui neprisidėjo. Šiandien daugelis jų vėl savo kortas apvertė, vėl pataikauja kitai žmonių šaliai ir vėl lietuvis lietuvį mindo.

Tokie negali vadintis lietuviais,- jiems tinka išgamos vardas, parsidavėlių ir kvailų karjeristų. Todėl Tau, tikrasis lietuvi, jie visi, kaip vienas turi būti žinomi. Naujai atgimstančios Naujosios Lietuvos kūrimo darbui jie netinka ir Tau nepadės, o tik trukdys ir, progai pasitaikius, dėl savo kvailos karjeros Tave pamins, išduos (nes jie per mažai dar pamokyti komunizmo). O vėliau jie vėl pasistengs pasinaudoti Tavo darbo vaisiais, vėl išplauks į pirmas eiles, apsirūpins "šiltomis" vietomis ir vėl Tave stumdys kaipo nieko neišmanantį...

Naujosios Lietuvos atgimimo darbui turi būti įtraukti tik gerieji ir tikrieji Lietuvos sūnūs, o visų karjeristų ir parsidavėlių viešpatavimo laikas turi pasibaigti, ir už savo nuodėmes turės atsakyti.

Naująją Lietuvą kuriant, tam darbui prisideda visi tie, kurie netrokšta garbės, karjeros, ne parsidavėliai ir ne išgamos, bet darbštūs, tikri lietuviai, savo krašto ir tėvynės mylėtojai, kurie nuoširdžiai myli savo tėvynę Lietuvą ir visame kame padeda savo tikrajam tautiečiui, rūpinasi Lietuvos ir tikrųjų lietuvių gerove.

Visą tą mes pasieksime tik būdami vieningi ir glausdamiesi tik į vieną frontą. Visoms partijoms ir pataikūnams turės būti užkirstas kelias į Naują Lietuvą, nes ją valdys ir tvarkys tik jos kūrėjai - tikrieji lietuviai.

Kaunas, 1942m. vasario mėn. 24d.

Pranešė [illegible]

[illegible] Atsiraitęs savą kartą – gerai pažinti savo aplinkinius žmones. Visi tie, kurie nepriklausomybės laikais savą kaltėjo apie tėvynės meilę, dėjosi esą didelė patriotai – tėvynės mylėtojai, nagrėtosi Lietuvą, mylėsiems [illegible], pirmieji pradėjo rėkti peiktuves apie "tėvą" Stalinį. Akivaizdu esą kitaip negalima, reikia prisitaikyti. Todėl ir vėl turėjo ciltos vietos, atleidinėjo iš tarnybų savo tautiečius lietuvius ir apsistatė žydais, kad tvirtesnis būtų "nostas". Bet viena jų priešakomunistiniais ir tautiniais darbais nepriaidėjo. Kiandien daugelis jų vėl savo kartas apverto, vėl pateiksėjo kitai žmonių saliai, ir vėl lietuvis lietuvį kindo.

Tokie negali vadintis lietuviais. – jiems tinka išgamos vardas, parsidavėliai ir Kvailų karjeristų. Kodėl tau, tikrasis lietuvi, jie visi, kaip vienas turi būti žinomi. Naujai atgimstantiems Naujosios Lietuvos kūrimo darbui jie netinka ir tau nepadės, o tik trugdys ir prograi pasitaikius dėl savo kvailos karjeros, tave pačius, išduos,(nes jie per daiai dar panokyti komunizmo). O veliau jie vėl pasiistengs pasinaudoti tavo darbo vaisiais, vėl iešlauks į pirmas eiles, apsirūpins "šiltonis" vietomis ir vėl tave stumdys kaipo nieko neišmanantį...

Naujosios Lietuvos atgimimo darbui turi būti įtraukti tik gerieji ir tikrieji Lietuvos sūnūs, o visų karjeristų ir parsidavėlių viešpatavimo laikas turi pasibaigti ir už savo nuodėmes turės atsakyti.

Naująją Lietuvą kuriant, tam darbui prisidėda visi tie, kurie netrokšta garbės, karjeros, ne parsidavėliai ir ne išgamos, bet dartėtūs, tikri lietuviai, savo krašto ir tėvynės mylėtojai, kurie nuoširdžiai myli savo tėvynę Lietuvą, ir visame kame padeda savo tikrąjam tautiečiui, kūpinasi Lietuvos ir tikrųjų lietuvių gerove.

Visą tą mes pasieksime tik būdami vieningi ir glaudžiai tik į vieną f r o n t ą . Visose partijose ir pateiktinose turės būti užkirtas kelias į Naująją Lietuvą, nes jį valdys ir tvarkys tik jos kūrėjai tikrieji lietuviai.

Kaunas, 1941 m. vasario mėn. 14 d.

3. Lietuvių Fronto informacija Nr.101
(1942m. kovo pab. - gegužės prad.)

Civilinė vokiečių valdžia, likviduodama Laikinąją Lietuvos Vyriausybę, argumentavo: karas pasibaigs, tada Lietuvos likimas bus išspręstas galutinai, o dabar visiems reikia vienu dalyku rūpintis - karu su bolševizmu. Lietuvos visuomenė, tikėdama tuo pareiškimu, kovą su bolševizmu rėmė visomis išgalėmis: ėjo savanoriu į batalionus, ūkininkai uoliai pylė pyliavas, aukojo šiltus rūbus, palaikė su visu atsidėjimu krašte rimtį. Tačiau atidėdami Lietuvos likimo sprendimą iki galo karo, lietuviai tikėjo, kad dabar, karo metu, bent nebus varžomas lietuvių kultūrinis ir ūkinis gyvenimas. Tikėjo, kad galės veikti visos mokyklos, pradedant nuo pradžios ir baigiant universitetais bei akademijomis pilnai, kad knygos ir žurnalai, nors ir susiaurintu dėl karo mastu, galės būti spausdinami, kad lietuvių kultūrinės organizacijos, fabrikai bus lietuvių rankose ir lietuvių vadovaujami, kad darbo jėga nebus iš Lietuvos ūkio atimta, ir tokiu būdu suintensyvinus ūkį bus galima aprūpinti Lietuvos kaimus ir miestus ir gausiai išvežti į frontą ir į Vokietiją ūkio produktus.

Tačiau vokiečių civilinė valdžia, net aplenkdama lietuvius tarėjus, taip ėmė šeimininkauti, kad jau apgriovė Lietuvos ūkį ir šiandien jau nebepajėgia jam skiriamos duoklės atiduoti. O kasdieniniai ekonominio ir kultūrinio gyvenimo faktai parodė ne tiek pastangas kovoti su bolševizmu, kiek pastangas perimti ūkinį gyvenimą į vokiečių rankas, o kultūrinį gyvenimą - prislopinti:

1. Žemės nuosavybė lietuviams negrąžinama, o tuo tarpu bolševikų nusavintas žemes ir ūkius dalinasi tarp savęs vokiečių civilinės valdžios pareigūnai.
2. Fabrikai, ūkinės įmonės, kurių akcininkais buvo ir Lietuvos ūkininkai /Maistas, Sodyba ir kt./, iš lietuvių rankų atimami ir atiduodami vokiečių privatinėms bendrovėms.
3. Oficialiu Amtsblatto pranešimu, Lietuvoje galėsią veikti tik tokios aprėžtosios atsakomybės bendrovės, kuriose vadovybės narių pusė bus vokiečiai.
4. Iš lietuvių pagamintų produktų lietuviams leidžiama maitintis tik puse ar net trečdaliu to, kas leidžiama vokiečių civiliniams žmonėms Lietuvoje. Lietuviams nustatytu maisto kiekiu, kaip gydytojai nustatė, gali maitintis žmogus tik gulėdamas, bet ne dirbdamas. Dėl to žmonės priversti griebtis spekuliacijos. Už ją lietuviai smarkiai baudžiami, nors daugelis vokiečių pareigūnų patys spekuliuoja nebaudžiami. Riebalų davinys Lietuvos miestų gyventojams tik retai kada duodamas, o tuo tarpu riebalai iš Lietuvos eksportuojami ne tiek į frontą kariams, kiek į Vokietiją.
5. Lietuvos ūkininkai iš rudens noriai pylė pyliavas, bet nesugebėdami šeimininkauti vokiečių civilinės valdžios pareigūnai didelius produktų, pavyzdžiui, bulvių kiekius sušaldė. Dabar grasindami nušalinimu nuo ūkių ir kon-

****

Civilinė vokiečių valdžia, likviduodama Laikinąją Lietuvos Vyriausybę, argumentavo: karas pasibaigs, tada Lietuvos likimas bus išspręstas galutinai, o dabar visiems reikia tik vienu dalyku rūpintis-karu su bolševizmu. Lietuvos visuomenė, tikėdama tuo pareiškimu, kovą su bolševizmu rėmė visomis išgalėmis: ėjo savanoriai į batalionus, Ukininkai uoliai pylė pylimus, [illegible] šitus rūbus, palaikė su visu atsidėjimu kraštą ramų. [illegible] o atsidėjimai galutinai Lietuvos likimo sprendimą iki karo karo, Lietuvius ti ėjo, kad dabar, karo metu, bent nebus varomas lietuvių kultūrinis ir Ukinis gyvenimas. Tikėjo, kad galės veikti visos mokyklos, gimnazijos ir pradžios ir baigiant universitetais bei [illegible] [illegible] pilnai, kad knygos ir žurnalai, nors ir suskaurintu dėl karo sąlygų, galės būti spausdinami, kad lietuvių kulturinės organizacijos, fabrikai bus Lietuvių vadovaujami, kad darbo jėga nebus iš Lietuvos Ukio atimta, ir tokiu būdu suintensyvinus Ukį, bus galima sprėpinti lietuvos kaimas ir miestas ir gausiai išvežti į frontą ir į Vokietiją Ukio produktai.

Vokiečių civilinė valdžia, net aplenkdama lietuvius tarybos, taip ėmė šeimininkauti, kad jau speriovė Lietuvos Ukį ir Biedžios Ukininkas jau nebepajėgė jam skirtomos duoklės atiduoti. O kasdieniniai ekonominio ir kultūrinio gyvenimo faktai parodė ne tiek pastangas kovoti su bolševizmu, kiek pastangas perimti Ukinį gyvenimą į vokiečių rankas, o kulturinį gyvenimą-prislopinti:

1. Žemės nuosavybė lietuviams negrąžinama, o tuo tarpu bolševikų nusavintas žemes ir Ukius dalinasi tarp savęs vokiečių civilinės valdžios pareigūnai.

2. Fabrikai, Ukinės įmonės, kurių akcininkais buvo ir Lietuvos Ukininkai /Maistas, Kotyba ir kt./, iš lietuvių rankų atimami ir atiduodami vokiečių privatinėms bendrovėms.

3. Oficialiu antsolatto pranešimu, Lietuvoje galėsią veikti tik tokios aprėptosios ūkininkybės bendrovės, kuriose vadovybės narių pusė bus vokiečiai.

4. Iš lietuvių pagamintų produktų lietuviams leidžiama maitintis tik pusė ar net trečdaliu to, kas leidžiama vokiečių civiliniams žmonėms Lietuvoje. Lietuviams nustatytu maisto kiekiu, kaip gyvtojai nustatė, gali maitintis žmogus tik gulėdamas, bet ne dirbdamas. Dėl to žmonės priversti griebtis spekuliacijos. Už ją lietuviai smarkiai baudžiami, nors daugelis vokiečių pareigūnų patys spekuliuoja nebaudžiami. Riebalų davinys Lietuvos miestų gyventojams tik retai kada duodamas, o tuo tarpu riebalai iš Lietuvos eksportuojami ne tiek į frontą kariams, kiek į Vokietiją.

5. Lietuvos Ukininkai iš rudens noriai pylė pylimus, bet nevengdami šeimininkauti vokiečių civilinės valdžios pareigū-

centracijos stovyklomis, reikalauja iš ūkininkų duoklių ir gausios produkcijos, o tuo tarpu atima iš Lietuvos ūkio darbo jėgą ir gabena ją į Vokietiją skurdui ir išnaudojimui, nors tuo pačiu metu gabena iš Vokietijos savus žmones į mūsų fabrikus ir įstaigas.

6. Kultūrinis gyvenimas lieka suvaržytas neleidžiant beveik knygų, nei kokio kultūrinio žurnalo spausdintis, o iš abiejų dienraščių reikalaujama griežtos propagandos, neleidžiant lietuviškų kultūrinių klausimų nagrinėti.

7. Įvestos lietuviams geležinkeliečiams rykščių bausmės, o tuo tarpu vokiečiai pareigūnai už tuos pačius nusikaltimus baudžiami tik karceriu. Tokiomis nevienodomis priemonėmis niekinama lietuvio asmenybė.

8. Projektuojama traukti Lietuvos jaunimą į organizaciją, kurios priešakyje stovės lietuviai, bet už jos vokiečių pareigūnai.

Kai pasklido gandai apie galimą lietuviams "savivaldą", buvo laukiama, kad tokie reiškiniai pasibaigs. Ligi šiol pilno "savivaldos" teksto dar neturime paskelbto, ir nežinia, ką jisai savyje slepia. Tačiau iš kompetentingo ministerijos direktoriaus to dekreto santraukos "Kauener Zeitung" Nr.66 matyti, kad Reicho atsakingi organai jau pripažino lietuvių vaisingą pasitarnavimą kovoje prieš bolševizmą; pripažino lietuvių mokėjimą ir reikalą jiems leisti savarankiškai tvarkytis. Praktiškai betgi naujos tvarkos nuostatai beveik nesiskiria nuo ligšiolinės tvarkos, o kur skiriasi, tai dažnai lietuvių nenaudai:

1. Vyriausia valdžia yra Reicho komisaras, generalkomisaras ir sričių komisarai. Jie "pataria", duos "linijas", galės "įsikišti su stipria ranka". Tai reiškia, kad ligšiolinėj tvarkoj įsakymus lietuviams davė ir pasirašinėjo, vadinas, ir atsakomybę prisiėmė vokiečių pareigūnai, o dabartinėj tvarkoj norima, kad tą atsakomybę prisiimtų lietuviai tarėjai.

2. Lietuvių įstaigose ligi šiol viešoji kalba buvo lietuvių, dabar bus vokiečių.

3. Ligi šiol daugumą tarnautojų skyrė lietuviai tarėjai, kaip ministerių patikėtiniai, dabar aukštesniuosius tarnautojus, net referentus skiria generalkomisaras, o norėdamas pareigūnui daugiau "autoriteto suteikti", generalkomisaras galės skirti ir kitus pareigūnus.

4. Ligi šiol iš lietuvių aukštųjų pareigūnų bent moraliai buvo reikalaujama, kad jis turėtų pasitikėjimo lietuvių visuomenėje ir vokiečių vyriausybėje, dabar - "kad turėtų pilną generalinio komisaro pasitikėjimą". Taigi tie pareigūnai norima laikyti tik patikėtiniais vokiečių generalkomisaro, bet ne lietuvių visuomenės.

Lietuvių tarėjų nei lietuvių visuomenės teisės dekrete nenusakomos, tačiau civilinės valdžios aktai, beskelbiant dekretą ar jau ir paskelbus, nerodo, kad ligšiolinė politika būtų pasikeitus lietuvių naudai, būtent:

1. Kovo 23d. paskelbta "Lietuvos ūkinė savivalda", kurią vykdant, įsteigta "Lietuvos Ūkio Sąjunga", bet jai vadovaus ne lietuviai, o du vokiečių pareigūnai.

2. Visą Lietuvą sujudino vokiečių projektas panaikinti Vilniaus ir Kauno universitetuose šešis fakultetus.

3. Nedviprasmiškai pasisako vokiečių spauda /Lokal-Anneiger, Frankfur-

ter Zeitung, DAZ/, kalbėdama apie Livoniją ir Kuršą kaip senas Reicho dalis, kurias galutinai suvokietinti kliudęs Lietuvos Kylys; dabar ateiną kiti laikai...

Šitie faktai ir spaudos prasitarimai rodo, kad ir "savivaldą" paskelbus, lietuviai vis labiau išstumiami iš vadovavimo ūkiniam gyvenimui, ir vis labiau jis imamas į vokiečių rankas, labiau plečiama vokiečių įtaka net nelaukiant karo galo.

Tačiau jeigu Reicho ministeris Rozenbergas rado reikalo pripažinti lietuviams patį savivaldos principą, tai tam buvo pora svarbiausių priežasčių: viena, ir Berlynas turėjo įsitikinti, kad civilinis vokiečių aparatas nesugeba ūkiškai šeimininkauti, antra, žinodamas, kaip lietuviai trokšta bet kokios laisvės spindulio, "savivaldos" skelbimu norėjo sukelti lietuviams entuziazmo ir dėkingumo iš naujo. To entuziazmo įtakoje turėtų būti išgauta iš Lietuvos kuo daugiausia žmonių darbams į Vokietiją, kuo daugiausia savanorių į batalionus, kurie vežami jau tiesiai į fronto kovas, kuo daugiausia ūkio produktų.

"Savivaldos" dekretas ir po jo daromi aktai duoda tiek maža laimėjimų lietuvių tautai, kad jie nebegali atgaivinti lietuvių entuziazmo naujoms ir didelėms aukoms, kurios gali pakirsti ne tik ūkio gyvenimą, bet ir tautos išlikimą. Lietuvių visuomenei belieka vienas uždavinys - tik gaminti ekonomines gėrybes su intensyvumu, tikint, kad jos eis ne tiek krašto germanizacijai, kiek kovai su bolševizmu, bet sykiu neprisiimant atsakomybės už nepasisekimus, nes jie išnyks tik tada, kai bus pašalinti minėti ekonominį bei kultūrinį gyvenimą dezorganizuoją reiškiniai.

Lietuvių Frontas
Nr.101.

4. Lietuvių Fronto informacija Nr.102

Pone Tarėjau,

Reicho ministeriui Rozenbergui paskelbus dekretą dėl "savivaldybės" Lietuvoje, tarėjų rolė rados ypatinga.

Iš vienos pusės tarėjai padaromi tik generalinio komisaro patikėtiniais. Juos generalinis komisaras skiria, jiems duoda "patarimus", nustato "linijas", į jų veiksmą "išimtinais atvejais" gali įsikišti su savo "stipria ranka", tarp jų ir komisaro nuomonių negali būti "įmanoma spraga", iš jų kompetencijos išimama eilė skyrių.

Antra vertus, tarėjas vokiečių gen. komisaras yra pasirinkęs lietuvius. Tuo, pirma, norima turėti lietuvių visuomenės narius, kurie joje turi pasitikėjimo ir jos interesus pažįsta, antra, kad vokiečių spaudžiama lietuvių tauta rūstybę kreiptų ne į vokiečius, bet į savuosius. Lietuviai tarėjai turi būti lietuvių visuomenės interesų atstovais ir jų gynėjais. Deja, ne visi tarėjai tą lietuvių

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible] dispozicijai.
3. Apsaugoti Lietuvos ūkį [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible] priverstinės [illegible] [illegible] nerodą, [illegible]
6. Jei ūkininkai turi duoti pyliavas, vežioti pastotes, valyti kelius, tai tas prievoles ūkininkams sankcijonuoti tik tada ir su ta sąlyga, jei tos normos bus pakeliamos ir jei ūkininkai gaus bent minimum ūkininko egzistencijai ir ūkio produkcijai reikalingų daiktų - geležies, žibalo, druskos, manufaktūros...
7. Jeigu pripažįstamas lietuvių nuopelnai kovoje prieš bolševizmą, taipgi pagrindo daryti intervencijas, kad būtų paleisti iš Dachau koncentracijos stovyklos Leonas Prapuolenis, kuris pirmasis paragino Lietuvos jaunimą griebtis ginklo prieš bolševikus ir stoti į talką vokiečių kariuomenei ir Aloyzas [illegible], [illegible] lietuviškos įstaigos pareigūnas.
8. Pasirūpinti, kad lietuviams būtų leista spausdinti bent koks kultūrinis žurnalas ir net patys reikalingiausi mūsų literatūros klasikų veikalai.

Su pritarimu visuomenė sutiks kiekvieną žygį vardan lietuvių interesų, kad ir kažin kieno jis būtų daromas, taip kaip su pasitenkinimu sutiko švietimo tarėjo pastangas universitetams ar žemės ūkio tarėjo Pieno centrui išsaugoti. Lygiai visuomenė žymės ir darys išvadas dėl nusileidimo ir lietuviško reikalo pardavimo, įsitikinusi, kad lietuviškų interesų saltravimas nė kiek neprisideda prie Vokietijos sraijos vedamo prieš bolševikus karo laimėjimo.

L I E T U V I Ų   F R O N T A S
Nr. 108

visuomenės norą tinkamai supranta.

Lietuviškus interesus tarėjams ginti dabar tenka juo labiau, nes viskas bus daroma jų, tarėjų, vardu ir visa atsakomybė sudedama jiems.

Lietuviškus interesus tarėjams ginti dabar moraliai yra lengviau, nes jie yra nariai lietuviškos visuomenės, dekrete pačių vokiečių pripažįstamos pasitarnavus kovoje su bolševizmu ir mokančios savarankiškai tvarkytis; antra, bet kokie sprendimai bus reikalingi tarėjo parašo. Jeigu tarėjai kietai lietuviškai laikysis, bus išgelbėta daugelis reikalų.

Iš tokių reikalų lietuvių visuomenės opinijoje aktualiausi yra šie:

1. Sulaikyti Lietuvos ūkių dalinimą civilinės administracijos pareigūnams vokiečiams ir grąžinti tuos ūkius tikriesiems savininkams.

2. Sulaikyti lietuviškų fabrikų ir įmonių perdavimą vokiečių bendrovių dispozicijai.

3. Apsaugoti Lietuvos ūkį nuo jam būtinos darbo jėgos išvežimo iš Lietuvos. Jos išvežimas Lietuvos produkcijai bus gyvas nuostolis.

4. Apsaugoti Vilniaus ir Kauno universitetus nuo pasikėsinimo panaikinti penkis fakultetus ir to panaikinimo nesankcionuoti.

5. Išgelbėti Lietuvos miestų gyventojus nuo priverstinės spekuliacijos, kuri kyla dėl per menkų maisto normų, beveik tris kart mažesnių, kaip civiliniams vokiečiams Lietuvoje.

6. Jei ūkininkai turi duoti pyliavas, važiuoti pastotes, valyti kelius, tai tas prievoles ūkininkams sankcionuoti tik tada ir su ta sąlyga, jei tos normos bus pakeliamos ir jei ūkininkai gaus bent minimum ūkininko egzistencijai ir ūkio produkcijai reikalingų daiktų - geležies, žibalo, druskos, manufaktūros...

7. Jeigu pripažįstama lietuvių nuopelnai kovoje prieš bolševizmą, tai yra pagrindo daryti intervencijas, kad paleistų iš Dachau koncentracijos stovyklos Leoną Prapuolenį, kuris pirmasis paragino Lietuvos jaunimą griebtis ginklo prieš bolševikus ir stoti į talką vokiečių kariuomenei ir Aloyzą Pakalniškį, suimtus kaip sąžiningus lietuviškos įstaigos pareigūnus.

8. Pasirūpinti, kad lietuviams būtų leista spausdinti bent koks kultūrinis žurnalas ir net patys reikalingiausi mūsų literatūros klasikų veikalai.

Su pritarimu visuomenė sutiks kiekvieną žygį vardan lietuvių interesų, kad ir kažin kieno jis būtų daromas, taip kaip su pasitenkinimu sutiko švietimo tarėjo pastangas universitetams ar žemės ūkio tarėjo Pieno centrui išsaugoti. Lygiai visuomenė žymės ir darys išvadas dėl apsileidimo ir lietuviško reikalo pardavimo, įsitikinusi, kad lietuviškų interesų maltretavimas nė kiek neprisideda prie Vokietijos armijos vedamo prieš bolševikus karo laimėjimo.

Lietuvių Frontas
Nr.102

5. Lietuvių Fronto informacija Nr.104

Lietuvių artimieji siekimai ir uždaviniai

Kiekvienas lietuvis turi žinoti, kad Lietuvių Tauta turi tolimesnių ir artimesnių siekimų bei uždavinių. Tolimesnieji siekimai telkiasi apie Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą. Artimesnieji siekimai išplaukia iš dabartinio Lietuvių Tautos gyvenamojo momento. Neužmirštant tolimesniųjų siekimų, tuo tarpu visas mūsų dėmesys turi būti sutelktas į artimesniuosius ir jiems skirtos visos mūsų pastangos.

Svarbiausi šiuo metu artimesnieji kiekvieno lietuvio siekimai bei uždaviniai yra šie:

I. Stiprinti lietuvių visuomenės patriotinę sąmonę.

Tautos išsilaikymas ir jos ateitis priklauso nuo to, kiek tauta yra sąmoninga. Tautiniam sąmoningumui stiprinti dabar reikia:

1. Kiekvienam jausti, kad lietuviškas reikalas yra sykiu ir savas reikalas, kuris turi būti aktyviai palaikomas, populiarinamas tarp saviškių ir svetimųjų, visomis jėgomis ginamas, o negalint apginti, bent protestuojamas.
2. Kiekviename dorame lietuvyje matyti savo brolį, reikale jam padėti, ginti nuo skriaudos, o negalint apginti, bent užjausti ir prireikus stoti jo vieton dirbti.
3. Sekti visai tautai ar atskirai vietai svarbius įvykius, pav., jos veikėjų, jos kovų, laimėjimų ir pralaimėjimų sukaktis ir rengti jų minėjimus, organizuoti koncertus, vakarus, paskaitas, kuo labiausiai išryškinant ir pabrėžiant juose lietuviškąjį elementą, kad tautinė sąmonė ir vienybė stiprėtų.
4. Pranešinėti iš lūpų į lūpas, kas tautos reikalui laimėta ir ko netekta, kad visi tautoje, anot Kudirkos, žinotų, ko verkti ir kuo džiaugtis. Šiam reikalui stebėti atskirų įstaigų ir pareigūnų darbus ir, jeigu kuris pareigūnas dėl asmeninės karjeros ar dėl nesusipratimo daro skriaudos visuomenės reikalams, visais galimais būdais jį nuo to atkalbėti, įspėti, o išmėginus visas priemones ir įsitikinus jo darbo kenksmingumu, pranešti apie jį visuomenei ir jį boikotuoti.
5. Stengtis, kad į atsakingas pareigas įstaigose ir visuomenėje patektų geri lietuviai. Jų gerumas turi būti matuojamas ne priklausymu vienai ar kitai visuomeninei grupei, bet tuo, kiek jie savo darbais yra pasirodę sąmoningi ir nuoširdūs patriotai ir nepataikūnai, kiek apskritai jie yra stipraus būdo žmonės ir savo srities specialistai.
6. Kovoti prieš lietuvių vienas kito skundimą. Atkalbinėti nuo tokių skundų atskirus asmenis. Jeigu patriotiniai sumetimai skundiko negali paveikti, priminti jam faktą, kad tose įstaigose, kurioms skundžiama, skundiko pavardė taip pat įrašoma ir jau ne vienas iš tokių yra atsidūrę kalėjime. Jei atkalbinėjimas ir įspėjimas nieko negelbsti, tokius skundikus skelbti visuomenei.

LIETUVIŲ AUTORIŲ DĖL ATEITIES IR GĖRAVINIAI

Siekiamas lietuvis turi žinoti, kad lietuvių tauta turi tolimesnių ir artimesnių, siekius, bei uždavinių. Tolimesniųjų siekimai telkiasi apie Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą. Artimesnieji siekimai išplaukia iš dabartinio lietuvių tautos gyvenimo sąlygų. Realizuotant tolimesniųjų siekimų, tas tarpo vienas kitas, dėmesys turi būti sutelktas į artimesniųjų ir jiems skirtus visos mūsų pastangas.

Svarbiausi šiuo metu artimesnieji siekiamos lietuvio siekimai reikšdamiesi yra šie:

I. Išlaikyti lietuvį visuomenės sąstatinę sąlygą.

Tautos identitetas ir jos atsitiktis priklauso nuo to, kiek tauta yra sąmoningai. Sąmoningiam sąmoningumui atsirasti daug reikia:

1. Siekiamas įsaugoti, kad lietuvai kas kriksles yra apie ir savas reikšmes, kaip turi būti artimiesi pakaitomas, populiariausiomis tarp savižinių ir sveikųjų, ekonomiškai įsaugoto ginimas, o neapleisti apgintai bent protestuojamas.

2. Siekiamas dėmesio lietuvyje natyti savo kaip, reikalo jau pažėti, gali nuo sužinoma, o neapleisti apgintai bent atjaustė ir priešinus stoti už jo vietoj dėsti.

3. Siekti viso tautos ar atskirai vietos svarbiau įvykius, pav., jos veiksmus, jos kovą, laimėjimą, ir pralaimėjimą, kokiais ir rengti jų minėjimus, organizuoti koncertus, vakarus, paskaitas, kad lietuviai išgyvenant ir pakartotinai jausė lietuviškąjį elementą, kad tautinė sąmonė ir vienybė atsiteptų.

4. Siekiamas ir kaip į laiką, kad tautos reikalai laikėsi ir ne netiktu, kad viai tautoje, ekot Tautinius. Šiuo tu, ko veikti ir kuo dėlsaptim, kiaz reikalai atsiteiti atsaiti, jaimigą ir paraiškų darbus ir, jeigu kurie partiją nuo to, asmenines ambicijas ar dėl nesąmoningumo daro sąlandos visuomenės reikalams, vienia galimybė būdais jį nuo to atkalbėti, įspėti, o kartkinus vienas prieš kitus ir jaitikinus jo darbo kenksmingumu, pranešti a apie jį visuomenei ir jį boikotuoti.

5. Siekiamas, kad į atsiskiriamas pareigas įstatymose ir visuomenėje patiktų gali lietuviai. Jų gerumas turi būti matomiausias ne priešinusiuose vienai ar kitai visuomeninei grupei, bet tuo, kiek jie savo darbais yra pasiroda sąmoningi ir nuoširdūs patriotai ir nepatenkinami, kiek apsiritai jie yra atsiradę būsimo laisvo krities apsiaitetai.

6. Sąvoti prieš lietuvį, vienas kito sąmondinę. Atsaitinėti nuo tokių sąmondų, atsiriaus sąmonės. Jeigu patriotiniai sąmetimai sąmondiko negali pavertiti, priešinti jam faktą, kad tose įstatymose, kuriose sąmondiama, sąmondiko pavardė taip pat įrašoma ir jau ne vienas iš tokių yra atsidūrę sąlėjime Jei atsaitinėjimas ir įspėjimas nieko negelbėti, tokius sąmondinus skelbti visuomenei.

7. Sąvoti su Smetiškių grupė, leidima šodžia ar rašto prieš kurią visuomeninę grupę ar prieš atskirus asmenis, su platu ar sąmoningą nors sąsiskiriti vieną visuomenės daly su kita, atsimenant, kad Smetiškiųjų rašto ir sąlėjimasiaus kultas esti lietuvių suražyti, bet dažnai neletuvių pasiskusti. Dėmesį sąlėjdejai ir visuomenės kuratytojai turi būti laisvi tautos kenėjais.

II. Siekiamas ir toliau intensyvią tautinę kultūros kūrybą.

Šiam reikalui daug yra būtina:

8. Skatinti mūsų mokslo žmones tyrti tolimesnės praeities savo tyrinėjimus arba kitus naujų. Kitie tyrinėjimai ir apskritai viena mokslinis darbas daug turėtų būti pirmoje eilėje suskaitytas į savo tautos ir jos gyvenimo pažinimą.

9. Skatinti mūsų rašytojus ir apsiritai menininkus, kad jų kūryba nesustotų, ir šiuo sunkiu metu, kad jie kreipty dėmesį į mūsų tautos dvasią, jeigu leisnytų įsvajinu sovinės kūrinius.

10. Siekiamas ir visuomenės platinti mažesnės mokslo, meno ir literatūros leidinėjimus, kiek galima apsaugojo. o jei jojo negalima, tai gyvu žodžiu ar kitomis priemonėmis informacijos apie tai visuomenę. Visuomenė turi žinoti, kad kultūrinis mūsų gyvenimas eina viena galima tempu.

11. Viešai jėgomis ginti ir palaikyti mokslo, meno, švietimo ir apskritai kultūros įstaigas, nelaisvinant atsiriti nei jų darbo sritį, nei jų žmones priešinusiųjų, mažesnės sąmondiems. Kultūrinių įstaigų išlaikymas yra daugiau [illegible]

7. Kovoti su šmeižiančių gandų leidimu žodžiu ar raštu prieš kurią visuomeninę grupę ar prieš atskirus asmenis, ar piktu ar sąmoningu noru sukiršinti vieną visuomenės dalį su kita, atsimenant, kad šmeižiamieji raštai ir kiršinamosios kalbos esti lietuvių surašyti, bet dažnai nelietuvių padiktuoti. Gandų skleidėjai ir visuomenės kurstytojai turi būti laikomi tautos kenkėjais.

II. Palaikyti ir toliau intensyvią tautinės kultūros kūrybą.

Šiam reikalui dabar būtina:

8. Skatinti mūsų mokslo žmones tęsti toliau pradėtus savo tyrinėjimus arba imtis naujų. Šitie tyrinėjimai ir apskritai visas mokslinis darbas dabar turėtų būti pirmoje eilėje nukreiptas į savo tautos ir jos gyvenimo pažinimą.

9. Skatinti mūsų rašytojus ir apskritai menininkus, kad jų kūryba nesustotų ir šiuo sunkiu metu, kad jie kreiptų dėmesį į mūsų tautos dvasią, joje ieškotų įkvėpimo saviems siekiams.

10. Skelbti ir visuomenėje platinti naujus mokslo, meno ir literatūros laimėjimus, kiek galima spaudoje, o jei joje negalima, tai gyvu žodžiu ar kitomis priemonėmis informuoti apie tai visuomenę. Visuomenė turi žinoti, kad kultūrinis mūsų gyvenimas eina visu galimu tempu.

11. Visomis jėgomis ginti ir palaikyti mokslo, meno, švietimo ir apskritai kultūros įstaigas, neleidžiant siaurinti nei jų darbo sričių, nei joms priklausančių asmenų skaičiaus. Kultūrinių įstaigų išlaikymas yra dabar vienas iš svarbiausių mūsų uždavinių.

III. Išlaikyti nesugriautą tautos ūkį.

Mūsų ūkis turi išmaitinti Lietuvos gyventojus ir dar duoti pagalbos karui su bolševikais. Dėl to nors trūksta ūkiui reikalingos trąšos, nors vis daugiau atimama iš ūkio darbininkų, gyvulių, įrankių, reikia visomis išgalėmis palaikyti ūkio intensyvumą. Šiam reikalui:

12. Lietuviai darbininkai visas savo jėgas turi skirti savo krašto reikalams. Nereikalinga mieste darbo jėga net dėl jos pačios gerovės turi tuojau persikelti į kaimą, kur ji šiuo metu labai reikalinga.

13. Viešosios administracijos pareigūnai turi netrukdyti kaimui aprūpinti maistu mieste gyvenančius savo vaikus ar gimines, o miesto žmonėms nekliudyti aprūpinti maistu savo šeimas, nes nustatytosios normos yra bado normos ir dar tos beveik niekada pilnai neatiduodamos. Menkas maitinimasis mažina darbo našumą, kenkia tautos sveikatai ir naikina josios augimą.

14. Ir kiti administracijos pareigūnai (seniūnai, viršaičiai, agronomai, apskričių viršininkai) privalo neužmiršti, kad jie yra lietuviai ir pirmoj eilėj turi rūpintis ir ginti lietuvių visuomenės reikalus.

15. Kovoti su naminės degtinės varymu, kuris palaužia ir mūsų tautos moralinį atsparumą ir atitinkamas vokiečių įstaigas paskatina krauti dar didesnes pareigas Lietuvos ūkininkui.

16. Kaimynai turi jausti solidarumo pareigą eiti į talką tiems ūkininkams, kurie paskutiniu laiku neteko arklių, vežimų ar net žmonių, jeigu viešoji administracija neras priemonių jiems kokiu būdu padėti.

IV. Išlaikyti korektiškus santykius su vokiečiais.

Ir mūsų artimieji ir tolimesnieji siekimai skatina mus korektiškai elgtis su mūsų krašte gyvenančiais vokiečiais ir nesiduoti jokių įvykių provokuojamiems:

17. Neskleisti kalbų apskritai prieš Vokietiją ir nerodyti grasinamo susierzinimo. Ypačiai saugoti jaunimą nuo kokio išprovokuoto išsišokimo. Tačiau neslėpti atskirų vokiečių pareigūnų ar jų įstaigų daromų lietuviams skriaudų ir ketinimų. Tauta turi jas žinoti ir kiekvienam atvejui tinkamu būdu reaguoti. Jeigu brutaliais veiksmais užgaunamas atskiras žmogus įžeidžiant lietuvio garbę, skųstis atitinkamos įstaigos viršininkui, o kiti turi su juo solidarizuodami parodyti vieningą pasipiktinimą prieš tautinės garbės įžeidinėjimą.

18. Lietuviams pareigūnams, tarnyboje susiduriantiems su vokiečiais, korektiškai, bet atkakliai ginti lietuviškus reikalus. Nuolaidieji ir pataikūnai branginami tik trumpą laiką. Išnaudoti jie esti pašalinami, ir jiems belieka tik lietuviškos visuomenės neapykanta.

19. Privačiai susitinkant vengti gausesnių vaišių, nes vokiečiams svečiams, prie tokios lietuviškos tradicijos nepripratusiems, sudaromas klaidingas įspūdis, jog mes dar esame viso ko pertekę ir dar galime apsieiti su mažesnėmis normomis, nors iš tikrųjų daugumas jau labai yra katastrofiškoje padėtyje.

20. Pasikalbėjimuose su vokiečiais išaiškinti lietuvių ūkininkų ir apskritai lietuvių ne tik ekonominės gerovės, bet ir politinės laisvės siekimus, mūsų sukilimo prieš bolševikus eigą, dabartinę padėtį, į kurią lietuvį yra pastačiusi šioji administracinė santvarka.

21. Saugoti lietuvaites nuo draugavimosi su nelietuviais apskritai ir nuo galimos iš to kraujomaišos, atsimenant, kad tuo žeminamas ne tik lietuvės vardas, bet daroma ir tautinė skriauda. "Su svetimu krauju tautos kūne krauna lizdus ir svetimas galvojimo būdas, svetimi vaizdai ir svetimos aistros. Jie užgniaužia tas savas ypatybes, kurios istorijoje iš palaidos masės sukūrė tautą" (K.Adam).

V. Atlietuvinti Lietuvos Rytus.

Teritorinės mūsų aspiracijos rytuose ribojasi maždaug 1920 metų siena. Dalis šio krašto prijungta prie Lietuvos administracijos. Jo organiškas sutapimas su Lietuvos gyvenimu ir jos kultūra yra mūsų uždavinys. Šiam reikalui:

22. Plėsti tenai lietuviškosios kultūros įstaigų tinklą, kreipiant ypatingą dėmesį į mokyklas, į vaikų darželius, į savitarpinės pagalbos punktus, ekonomines įstaigas.

23. Skiriamiesiems lietuviško darbo pionieriams tame krašte važiuoti be

atsikalbinėjimų. Tautinis reikalas tenka pastatyti aukščiau už asmeninį patogumą.

24. Juos skiriančios įstaigos turi aprūpinti specialiai bent jų materialinį būvį.

25. Santykiuose su Rytų Lietuvos gyventojais nelietuviais imti pozicijas į savo rankas, tačiau vengti priemonių, kurios žemintų lietuvių vardą ir kurios galėtų būti išnaudojamos gyventojų opinijai nustatyti prieš lietuvius.

"VARDAN TOS LIETUVOS VIENYBĖ TEŽYDI!"

Lietuvių Frontas
Nr.104

6. Lietuvių Fronto informacija Nr.105

Nuorašas

Informacija Nr.105.

Visi turi žinoti ir viens kitą informuoti, kas Lietuvoje vyksta, daryti iš to išvadas ir, kur galima, apgalvotai reaguoti, kur reikia, kantriai kęsti, nors ir krauju širdis apsilietų.

DĖL "TRANSPORTŲ TALKININKŲ". Visą Lietuvą paskutiniu laiku labiausiai sujaudino "transporto talkininkų" ėmimas. Sujaudino savo neteisėtumu ir žiaurumu "Transporto talkininkų" potvarkį leisdamas, general. darbo tarėjas Dr.Paukštys, peržengęs savo kompetenciją. Jis gali disponuoti savo vadyboje esančiais žmonėmis, bet jis negali disponuoti kitų vadybų žmonėmis. Potvarkis, liečiąs visas vadybas, turi būti pasirašytas mažiausia pirmojo tarėjo. Antra, toks mobilizacinis šaukimas, kokį yra išleidęs Dr.Paukštys, iš viso yra negalimas, nes jis priešinasi tarptautinei teisei. Dr.Rentelno ir Justo atsišaukimas "Dėmesio" neturi teisėtos privalomos galios. Jie žinojo, ką daro, tepasirašydami tik savo asmeniniais vardais, bet ne oficialinių vokiškų įstaigų, kurios turi įsakomos galios.

Potvarkio leidėjai spekuliavo žmonių nesusipratimu ir nesusiorientavimu. Viešai jie aiškinsis, kad tai buvo tik savanorių šaukimas. Tam duodamas įsiregistravusiems ir lapelis, kad jie eina savo noru. Tačiau daugumas Lietuvos jaunimo suprato ir nerado pagrindo registruotis. Jie žino, kad įsiregistravusiems teks atsidurti fronte, teks kariauti ir ne vienam žūti. Lietuviai žūti nebijo. Tai parodė pereitų metų partizanai. Bet jie ryžtasi ir ryšis žūti tik tada, kai bus vardan ko žūti.

Vienas neteisėtumas gimdo kitą. "Talkininkų" potvarkyje buvo minimi tik didesnieji miestai, o iš tiesų buvo imama ir visoje eilėje mažesnių miestelių ir net kaimuose. Buvo imama ir kitų metų nei potvarkyje nurodyta. Potvarkio

I [illegible].

[illegible] Nr. 1[illegible].

Kiri turi žinoti ir visam [illegible] kad Lietuvoje [illegible], [illegible] ir, kur [illegible], [illegible] kur [illegible] žmonių [illegible].

[illegible] Visą Lietuvą [illegible] "transporto talkininkų" [illegible]. [illegible] savo neteisėtumu ir [illegible] "transporto talkininkų" [illegible] Dr. [illegible]. Jis gali [illegible] savo vadyboje [illegible] komendą, [illegible]. [illegible]. Antra, tuos mobilizacinius [illegible] ir. [illegible], [illegible] Dr. [illegible] ir Justo [illegible] galios. Jis žinojo, [illegible] bet ne [illegible] turi [illegible] galios.

Sutvarkius [illegible] viską. [illegible], kad tai buvo tik [illegible]. Tas [illegible] įsiregistruotų ir [illegible], kad jis [illegible]. Tačiau [illegible] Lietuvos jaunimo [illegible] ir [illegible]. Jis žino, kad įsiregistravusieji [illegible], tada [illegible] ir ne - visiems būti. Lietuviai būti nenori. [illegible] - mai. Bet jis ryžtasi ir ryžis būti tik tada, kai bus [illegible] būti.

Visiems neteisėtumams [illegible]. "Talkininkų" sutvarkyme buvo mini- mi tik didesnieji miestai, o iš tiesų buvo imama ir visoje eilėje mažesnių miestelių ir net kaimuose. [illegible] imama ir kitų metų nei sutvarkyme nuro- dyta. Sutvarkymo vykdyme brutalumas pasiekė [illegible]. Bet tada buvo [illegible] valandų pasiruošti, o dabar [illegible], [illegible] pasiru- šyti, kad savo noru einama ir su [illegible] į kareivines. Kai karei- vinėse buvo [illegible], bet kai Dr. von Rentelnas ir Justo viešai už Lietuvos jaunimo [illegible], pasiūlyta degtinės ir tabako, tai jau viešas pasityčiojimas iš visos Lietuvių tautos. To nebuvo ir galima laukti bent iš vokiečių [illegible], kurioje yra stiprios riterinės tradicijos...

Už Lietuvos jaunimo perdavimą tiesioginė atsakomybė krenta darbo ta- rėjui Dr. [illegible]. [illegible] jiems nebereikalinga. Jam į talkinin - kus pasišovė Kauno naujasis burmistras [illegible]. [illegible] teroriza[illegible] savo [illegible] tarnautojus rašytis tik į partiją, da- bar jis ėmėsi terorizuoti visą Kauno jaunimą ir kalbėti net Lietuvos var- du, [illegible], kas yra jos priešai ir kas draugai. Tokiu [illegible] darbu pradėjo savo [illegible] karjerą tas vyras, [illegible] pastatytas už [illegible] pa- tarnauti, į burmistrus.

Visuomenė su neramumu laukia, kaip reaguos pirmasis generalinis tarėjas - ar jis stos už teisę ir už Lietuvių tautos garbę ir [illegible], ar [illegible].

---------- o ----------

Kauno kareivinėse uždarytiems "talkininkams" buvo duota degtinės ir pasiūlyta pasirinkti - "į transporto talkininkus", ar į batalijonus. Di- delė dalis stojo į batalijonus.

---------- o ----------

Marijampolės kareivinėse buvo uždaryta iš visos apskrities surinkti "talkininkai". Jų [illegible] ir [illegible], [illegible], suimtuosius paleido. Jų visą grįžimą į miestą lydėjo į [illegible] - [illegible] !

---------- o ----------

Šeimų vardu ir [illegible] tėvų [illegible], kad [illegible] al- koholio ir tabako pasiūlymas [illegible] - [illegible] visos tautos [illegible].

---------- o ----------

vykdymo brutalumas primena pereitus metus. Net tada buvo duota keleta valandų pasiruošti, o dabar ėmė, bruko lapelius pasirašyti, kad savo noru einama ir su sargyba gabeno į kareivines. Kad kareivinėse buvo stengiamasi nugirdyti suimtuosius degtine, bent mažiau kas žino, bet kad Dr. von Rentelno ir Justo viešai už Lietuvos jaunimo kraują pasiūlyta degtinės ir tabako, tai jau viešas pasityčiojimas iš visos Lietuvių Tautos. To nebuvo ir galima laukti bent iš vokiečių kariuomenės, kurioje yra stiprios riterinės tradicijos...

Už Lietuvos jaunimo pardavimą tiesioginė atsakomybė krinta darbo tarėjui Dr. Paukščiui. Pardavimo dėmės jisai nebenuplaus. Jam į talkininkus pasišovė Kauno naujasis burmistras Kenstavičius. Smetonos laikais terorizavęs savo žinioje esančius tarnautojus rašytis tik į partijas, dabar jis ėmėsi terorizuoti visą Kauno jaunimą ir kalbėti net Lietuvos vardu, spręsdamas, kas yra jos priešai ir kas draugai. Tokiu gėdingu aktu pradėjo savo aukštą karjerą tas vyras, Kramerio pastatytas už mokėjimą pataikauti į burmistrus.

Visuomenė su nekantrumu laukia, kaip reaguos pirmasis generalinis tarėjas - ar jis stos už teisę ir už Lietuvių Tautos garbę ir gyvybę, ar pilotiškai nutylės.

----------o----------

Kauno kareivinėse uždarytiems "talkininkams" buvo duota degtinės ir pasiūlyta pasirinkti - "į transporto talkininkus", ar į batalionus. Didelė dalis stojo į batalionus.

----------o----------

Marijampolės kareivinėse buvo uždaryta iš visos apskrities surinkti "talkininkai". Jų šeimos ir artimieji, susirinkę prie kareivinių, suimtuosius paleido. Jų visų grįžimas į miestą išsiliejo į protesto eiseną su šūkiais: - Kraujo neparduodama už degtinę ir tabaką!

----------o----------

Šeimų vardu ir mokyklose tėvų komitetai sujaudinti, kad viešais alkoholio ir tabako pasiūlymais jaunimui ir skatinimu demoralizuotis, griaunamas visas tautos auklėjimas, siunčia protesto notas, raštus.

Atėjusiems registruotis duodama pasirašyti, kad jie stoja savo noru, nes vokiečiai nori sudaryti įspūdį, kad tai savanoriai ir labai vengia kokio oficialaus vokiško įsakymo registruotis. Visa eilė žmonių, suprasdami, kad "transporto talkininkavimas" yra skelbiamas kaip neteisėta privaloma mobilizacija, pasirašyti atsisakė.

----------o----------

Lietuvių batalionai jau yra išimti iš policijos žinios, pervesti į Vermachto tarnybą ir kai kurie kaujasi pirmose linijose.

----------o----------

Raguočių, kiaulių, pyliavų ėmimas iš Lietuvos ūkininkų paskutiniu laiku labai padidėjo, nes visa rytų armija turi išsimaitinti iš okupuotų kraštų, o dalis gyvulių gabenama į tuščias Gudijos sritis.

Atėjusiems registruotis žmonėms paskirtųjų, kad jie stoja naują naują, nes vokiečiai nori suburyti jėgas, kad tai atsiimtųsi ir lobai vengia kuo oficialiausa vokiško įstaigos registratoriai. Vien dėl šeimų, pagrindai, kad "transporto taisyklės" yra atsiliekamos kaip netaisyklės privalomo kolaborancija, pasirašyti atsisakė.

Lietuvių katalikams yra yra išdėsti iš policijos žinios, pervesti į Vokietiją šaunyti ir kai kurie čaugai pirmose linijose.

Vokiečių, kiaušių, gyliavę vietoje iš Lietuvos [illegible] pasiūtinin laiku labai gailėjo, nes viso kyto aruoja turi išsiaiškinti iš ekspotų kraštų, o dalis gyvulių gabenam į vakarus Vokijos sritis.

Šaną dėlo rinto turinio pavėlė visuomenės kursuojančių rastų yra pastrosę ir tėvų, turinčios sulu ir Baltijos stengiasi iškeliti savo aisaro kito apsiėdinius interesam. Šio sąto, bėda reikalingas visuomenės susikleastras ir vienlaipsnis vienas visos tautos iliūzijo, amerikinių apsiėdę sovvadinėjimas yra nepatelidamas ir dėl to sąmoningo [illegible] pastiprinimas dėl jų siūrinę visuomenės galvojimo kūrimo. Ir sovvadinėjimi istoriami būtų siekiami lapelinis ar Kodėlės leidžiamis pardaia, jų autorius ir platintojus vokiečiai laikėsi.

[illegible] Berlyno leidžiamas Kurnalas "[illegible] ABS [illegible] 1941 m. spalio mėn. rašė:

"Grąžinę ir mažos sutelkia
Sovos sukralinės reikšmės".

"Užėmus vokiečiai Gurlandą - Livoniją, Estiją, Gurlandiją - Vokiečių tauta įėjo į savo turtinės aisrės, ir Lietuvos įtraukimas į Vokiečių valstybės sritis yra atitinkyta [illegible] injuria temporum /amžių netelaybė/. Kylys Lietuva buvo priskaitia to, kad Baltijos provincijos buvo laikomos sutelsiu vokiečių iškrinio pasto, kurio vokiečių tautai sukeldavo tik istorinio sentimento ir reminisencijos atsiminimą. Ir Lietuvos šaną yra priatjėrusi vokiško kraujo, kurie įvairių vokiečių atsiėdę buvo praliejęs kovoje dėl Rusiškiaudo".

"Vokiško kraujo vyrai, vokiečių šaulių eunyni, vokiškos tėvės ir pavaizdos saugotojai, teisėjai vadovaujant Adolfo Hitlerio, vėl atstatys senąją gamtinę vokiečių generacijų tėvišką. Jie įvykdys Šiaurės valią, - iš Baltiškosios tėvišką paskutyti nuramintąją vokiečių nuosavybę".

[illegible] Tai tokia yra tos galutinės Lietuvos klausimo po karo sprendimo, kurius vedėjai gaudė lietuvius, ragindami viską atiduoti kovai su bolševizmu. Jaučio kraujo Lietuvos kovi dangumeja yra atidavę lietuviai. Lietuvių kraujo pelvventinto Lietuvos kovėlė. Iš jos lietuvis neatsiraudė ir neatsiraus, nes perėjusiųjų jų tikro, kurie jų tiriės protaujančio ir sekančiomis pažiūrėmis.

LIETUVIŲ [illegible]
Nr. 105.

S u g r a n i n a t i k r a i

S. A. P. S U R I S T A S

[illegible]

Turėdamas [illegible], vat dėsi kitas ir taip pat pataisė pervesti ir pasirašė [illegible] Vokiečiai.

----------o----------

Tarp eilės rimto turinio neviešų visuomenėje kursuojančių raštų yra pasirodę ir tokių, kuriuose melu ir šmeižtais stengiamasi iškelti savus siauro rato egoistinius interesus. Šiuo metu, kada reikalingas visuomenės susiklausymas ir vieningumas vardan tautos išlikimo, asmeninių sąskaitų suvedinėjimas yra nepateisinamas ir dėl to suprantamas daugumos pasipiktinimas dėl jų autorių visuomeninio galvojimo bukumo. Ar savanaudiški interesai būtų siekiami lapeliais ar žodžiu leidžiamais gandais, jų autorius ir platintojus reikia įsidėmėti.

----------o----------

KRAUJAS IR ŽEMĖ. Berlyne leidžiamas žurnalas "DEUTSCHE POST AUS DEM OSTEN" 1941m. spalio mėn. rašė:

"Kraujas ir aukos suteikia
žemei sakralinės reikšmės".

"Užėmus vokiškąjį Marienlandą - Livoniją, Estiją, Kurliandiją - Vokiečių tauta įėjo į savo tautines sienas, ir Lietuvos įtraukimu į Vokiečių valstybės sritis yra atitaisyta injuria temperum /amžių neteisybė/. Kylys Lietuva buvo priežastis to, kad Baltijos provincijos buvo laikomos nutolusiu vokiečių išoriniu postu, kuris vokiečių tautai sukeldavo tik istorinio sentimentalumo ir nemalonių atsiminimų. Ir Lietuvos žemė yra prisigėrusi vokiško kraujo, kuris įvairių vokiškų giminių buvo pralietas kovoje dėl Marienlando".

"Vokiško kraujo vyrai, vokiškų šeimų sargai, vokiškos teisės ir pareigos saugotojai, teisingai vadovaujami Adolfo Hitlerio, vėl atstatys senąją gausingų vokiškų generacijų tėviškę. Jie įvykdys Fiurerio valią, - iš Baltiškosios tėviškės padaryti neprarandamą vokišką nuosavybę".

MŪSŲ PRIERAŠAS. Tai toks tas galutinis Lietuvos klausimo po karo sprendimas, kuriuo vokiečiai guodžia lietuvius, ragindami visa atiduoti kovai su bolševizmu. Tačiau kraujo Lietuvos žemei daugiausia yra atidavę lietuviai. Lietuvių krauju pašventinta Lietuvos žemelė. Iš jos lietuvis nesitraukė ir nesitrauks, kad perleistų ją tiems, kurie ją girdo pretenzijomis ir melagingais pažadais.

Lietuvių Frontas

Nr.105
Nuorašas tikras:

L.A.F. Gediminas

Perspausdinta 3.000 egzempliorių.
Perskaitęs nenaikink, bet duok kitam ir taip pat patark perduoti ir platinti dar toliau.

7. Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos atsišaukimas į generalinius tarėjus

Ponui Generaliniam Tarėjui

Čia išdėstomos mintys yra pirmas Tamstos ir Tamstos kolegų dėmesio atkreipimas į visos tautos giliai jaučiamą reikalą.

1941m. rugpjūčio mėn. 25d. vokiečiai per jėgą atstatydinę jau nepripažintą Laikinąją Lietuvos Vyriausybę, paskyrė sau patikėtinius, pavadindami juos generaliniais tarėjais.

Jų uždavinys buvo palengvinti vokiečiams sueiti į sąlytį su lietuvių tauta, reikšti uždėtai civilinei valdžiai lietuvių pageidavimus ir troškimus ir tarpininkauti tarp lietuvių tautos ir "laikinosios" civilinės vokiečių valdžios atstovų.

Laikinosios Lietuvos Vyriausybės sulikvidavimą ir okupacinio režimo įvedimą Lietuvoje vokiečiai teisina tuo, kad esą "kol kas", karui tebesiaučiant Rytuose, nesą galimybės svarstyti Lietuvos Valstybės atstatymo pripažinimo klausimo, kuris būsiąs išspręstas vėliau, karui pasibaigus, Lietuvai pageidaujama prasme /t.y., kad lietuvių tauta, o ne valstybė - gaus jai deramą vietą N.Europoj/, žinoma, jei Lietuvos gyventojai pasirodytų to verti ir su noru bei efektingai prisidėtų prie N. Europos atstatymo darbo. Civilinės valdžios įvedimas, be to, anot jų, reikalingas grynai "atstatymo" darbams pravesti. Tačiau Lietuva visą laiką buvo traktuojama, kaip Sovietų dalis.

Apie mūsų sukilimą, apie tautos partizanų kraują, kuris žymiai palengvino vokiečių žygį per Lietuvą į Rytus ir sutaupė jiems nemažai kraujo, vokiečiai nutylėdavo ir neužsimindavo.

Nors ir geliančia širdim lietuvis iškentė Laik. Vyriausybės paleidimo faktą; dantis sukandęs jis kentė Lietuvos Nepriklausomybės idėjos apmarinimą, nes jis vis dar tikėjo, kad Vokietija neseka imperialistinio komunizmo keliais ir manė, kad lojaliai dirbdamas ir padėdamas vokiečių žygiui prieš bolševizmą, jis susilauks savo giliausių troškimų pripažinimo, jų pagerbimo ir realizavimosi. Lietuvis taipgi manė, kad savo namuose jis galės jaustis šeimininkas ir kad lietuvių tautos gyvenimas nebus varžomas be reikalo. Tauta pildė jai uždedamas pareigas vokiečių ir atiduodavo imamas aukas.

Nėra abejonės, kad tūli Generaliniai Tarėjai, tikri lietuviai, stoję į Laik. Lietuvos Vyriausybės narių darbo vietas, irgi manė tuo pasitarnaują valstybinei Lietuvos ateičiai ir lietuvių-vokiečių gerų tarpusavio santykių išlaikymui.

Lietuvių tauta nuoširdžiai dirbo, bet pastangos subyrėjo ir tebebyra prieš apgaulingą ir klastingą vokiečių nacionalistų politikos kryptį.

Neminėsime daugybės Tamstoms gerai žinomų faktų. Kas buvo iš jūsų atimta, ko jūs nustojot, ką gali ir ko negali lietuvių tauta savo žemėje - Jūs patys geriau žinote, negu kiti. Viena aišku: nacionalizmas nuo pat 1941m.

APIE GENERALINĮ PLANĄ TAUTAI

Jos išdėstomos mintys yra pirmas Tautos ir Tautos kolegų Akademikų atkreipimas į visos tautos gilias jausmų reikalą.

1941 m. rugpjūčio mėn. 25 d. vokiečiai per jėgą atstatydino jau negrįžtamintą Laikinąjį Lietuvos Vyriausybę, paskyrė sau patikėtinius, suvažiuoti juos generaliniais tarėjais.

Ką dėkingys buvo palengvinti vokiečiams suciti į sąlytį su lietuvių tauta, reikėti uždėtai civilinei valdžiai lietuvių pagal - bėviams ir trokšimas ir tapdinimasti tarp lietuvių tautos ir "laisvosios" civilinės vokiečių valdžios atstovų.

Sąlikimasis Lietuvos Vyriausybės sulikvidavimo ir okupacinio režimo įvedimo Lietuvoje vokiečiai teisina tuo, kad esą "kol kas", karui tebesimaišant sytuacei nesą galimybės suvarstyti Lietuvos Valstybės atstatymo pripažinimo klausymą, kuris kenkią lėšapretas vėliau karui pasibaigus, lietuvai pagrįstojamo prasme /t.y., kad lietuvių tauta, o ne valstybė - sauja jai šermą vietą Y. Europoj/. Žinoma, jei Lietuvos gyventojai pasirodytų to verti ir su nora bei efektinga prisidėsią prie Y. Europos atstatymo darbo. Civilinės valdžios įvedimas, be to, anot jų, reikšlinąs grynai "atstatymo" darbams pravesti. Tačiau Lietuva visą laiką buvo traktuojama, kaip Sovietų dalis.

Tuo tuo, sukilimą, kaip tautos partizanų pralietą kraują, kuris yra palengvino vokiečių kėlą per Lietuvą ir sytuacijos nemanė kraujo, vokiečiai netylėdavo ir neišsižadėdavo.

Nors ir geliančia širdim lietuvis iškentė laik. Vyriausybės paleidimo faktą; dantis sukandęs jis kentė Lietuvos Nepriklausomybės idėjos apmarinimą, nes jis vis dar tikėjo, kad Vokietija neseka imperialistinio komunizmo keliais ir manė, kad lojaliai dirbdamas ir padėdamas vokiečių kylinti prieš bolševizmą, jis susilauks savo gilimo siekimo troškimą pripažinimo, ją paguosimo ir realizavimosi. Lietuvis tatpgi manė, kad savo nuoširdus jis galės jaustis šeiminiu asmu ir kad lietuvio tautos gyvenimas nebus varžomas be reikalo. Tauta pildė jai uždėdamas pareigas vokiečių ir atidundavo iniems sukas.

Nora abejoję, kad tuli Generaliniai Tarėjai, tikri lietuviai, stoją į laik. Lietuvos Vyriausybės narių darbo vietas irgi manė tuo pasitarnąją valstybinei Lietuvos steičiai ir lietuvių-vokiečių geri tarpusavio santykių išlaikymui.

Lietuvių tauta nuoširdžiai dirbo, bet pastangos subyrėjo ir tebebyra prieš apgaulingą ir klastingą vokiečių nacionalistų politikos kryptį.

Neginčijamos daugybės faktomis gerai žinomą faktą. Jas buvo iš jų atiesta, ko jos nustojot, ką gali ir ko negali lietuvių tauta savo šeimoje - Jos patys geriau žinote, nesą kiti. Viena aiškus na - cionalizmas nuo pat 1941 m. birželio mėn. 24 d. agresingai ir planingai ėjo ir sima prie politinio, ekonominio ir kulturinio Lietuvos gyvenimo sugriovimo, tuo būdu stengdamasis sudaryti palankiausias sąlygas galutiniam Lietuvos įjungimui į tikrojo Reicho erdvę.

Be to, vokiečiai agresingai siekia sumažinti Lietuvoje pajėgią vyrų skaičių ir užsę darbo galią, ir parsišti kelią Lietuvos kolonizavimui vokiečiais.

Be be reikalo vokiečiai jau įkurė bendrovę nacionalizuotoms ūkiams administruoti, nes jie nenorė jos lietuviams grąžinti.

Visos geros valios organizuotų lietuvių pastangos /LAF ir LNP vaikla/ atsimušdavo į aiškų ir nedviprasmišką nacionalsocialistų norą neleisti viešai veikti organizuotai lietuvių tautai ir visais būdais siti prie likviduvimo Nepriklausomos Lietuvos klausimo iškelimo galimybės.

Vokiečiai nacionalsocialistai, stabėtinai pasiėję savo siritimą prieš bolševizmą /statyma, pritaikytas užsę tautos "gerbėvini kol - ti", tęsia vidinėly ustraukimus savo naikinimo darbą plasma.

Bolševizmą klausę "Nesugrįti Lietuvius į pačią vaikėsis" jis atsiektasi tvarinosis galimybės primesdamis lietuvamdinti.

birželio mėn. 24d. sąmoningai ir planingai ėjo ir eina prie politinio, ekonominio ir kultūrinio Lietuvos gyvenimo sugriovimo, tuo būdu stengdamasis sudaryti palankiausias sąlygas galutiniam Lietuvos įjungimui į tikrojo Reicho erdvę.

Be to, vokiečiai sąmoningai siekia sumažinti Lietuvoje pajėgių vyrų skaičių ir mūsų darbo galią ir paruošti kelią Lietuvos kolonizavimui vokiečiais.

Ne be reikalo vokiečiai jau įkūrė bendrovę nacionalizuotoms žemėms administruoti, nes jie nemano jos lietuviams grąžinti.

Visos geros valios organizuotų lietuvių pastangos /LAF ir LNP veikla/ atsimušdavo į aiškų ir nedviprasmišką nacionalsocialistų norą neleisti viešai reikštis organizuotai lietuvių tautai ir visais būdais eiti prie likvidavimo Nepriklausomos Lietuvos klausimo iškėlimo galimybės.

Vokiečiai nacionalsocialistai, stebėtinai pamėgę savo mirtinų priešų bolševikų įstatymus, pritaikytus mūsų tautos "gerbūviui kelti", tęsia vidurkely nutraukusius savo naikinimo darbą planus.

Bolševikų planą: "Smaugti lietuvius jų pačių rankomis" jie stengiasi įvairiausiomis galimomis priemonėmis įgyvendinti.

Pamatę, kad aktyviai nesutinka vykdyti jų užmačių, jie be jokių sentimentų uždarė LAF, o jos vadą išgabeno "nusiraminti" į Dachau - priverčiamų darbų stovyklą, iš kurios paprastai jau niekas negrįžta.

Susikūrus LNP, vokiečiams vėl buvo suliepsnojusi viltis rasti sau tikslą pačių lietuvių tarpe, bet čia patyrę skaudų nepasisekimą, jie vėl be jokių motyvų ją uždarė.

Vokiečiams reikia niekšų, reikia išdavikų. Matyt, nacionalsocializmas tik su tokiais žmonėmis /tokius žmones visose pasigrobtose tautose pasirinkdamas/ yra pasiryžęs sukurti N.Europą, kurios tikroji prasmė kiekvienam lietuviui jau pilnai paaiškėjo: tai negailestingas tautų naikinimas ir jų išnaudojimas. Kenčia visa Europa.

Vokiečiai manė rasią Lietuvoje žmonių, kurie vaidina bolševikinės kompartijos vaidmenį, bet nesurado.

Dabar jie nori Gen. Tarėjus paversti paleckiais, gedvilomis, giromis, gregorauskais, venclovom ir kitais bolševikinę santvarką atatinkančiais, esamomis sąlygomis pritaikytais, tautos ir valstybės išdavikais.

Natūralu, jei kiekvienos okupacijos metu dalis lietuvių nepasitraukia nuo politinio darbo ir stengiasi ar tai sušvelninti okupacinį režimą, ar išlošti laiką, ar politiškai laimėti - tačiau kiekvieno lietuvio intuicija turi jam padiktuoti, iki kurio momento ir ribos jo darbas yra Lietuvai naudingas ir kada išmuša valanda, kuri kruvinu režimu atskirs jį nuo tautos kamieno ir suteiks jam niekšo ir parsidavėlio vardą, jeigu jis aiškiai ir nedviprasmiškai pasisakys prieš okupanto varomą politiką, nenutrauks jo prisiimto bendradarbiavimo būdų su jais.

Lietuvių komunistai - komisarai, komunizuoją rašytojai, poetai, menininkai, mūsų kairesnių srovių atstovai, aktingai ar administracijos viršūnėse dirbę bolševizmo metais, **neturėjo moralinės drąsos reikiamu momentu pasakyti**

Maskvai savo griežto - "Ne". Jie tylėjo, gyrė, pritarė - ir be protesto leido terioti Lietuvą, naikinti lietuvių tautą, tas, kuris persekiojimo laikais virš tautos iškilęs sėdi kartu su okupantais ir tyli - tas yra jų bendrininkas, tas pritaria ir palaiko svetimuosius. To siekė rusai, to siekia vokiečiai nacionalistai.

Nereikia perdaug toli praeitin žvelgti. Paleckis savo laikraštyje "Laikas" išdrįso pasakyti, kad kiekvienas, kuris kalbės apie Lietuvos inkorporavimą į TSRS, bus liaudies vyriausybės priešas, o vis dėlto, nežiūrint į tai, be sąlygų ir ribos įsitraukęs į komunistų pinkles, jis pats vėliau Maskvoje prašė "Lietuvą priimti į laimingųjų tautų šeimą", o 1941 metais turėjo "prašyti" Maskvos, kad ji naikintų lietuvius, kad juos išblaškytų po Sibiro taigas, ar kur kitur.

Šis liūdnas faktas turi priminti kiekvienam Gen. Tarėjui jų didžią atsakomybę ir priminti jam, kad ėjimas be ribos -ėjimas pražūtin, o ant palinkusio medžio visos ožkos lips...

Mes kol kas nenorim teisti, kaip lietuvių tauta su ypatingu atsidėjimu stebi trijų Tarėjų veiksmus. Ji stebi ir ketvirtąjį - pirmąjį generalinį tarėją, kuris yra buvęs Lietuvos Armijos Generolas ir kuriam Lietuvos garbė negali nerūpėti ir iš kurio tauta laukia ryžtingumo ir drąsos, drąsiau ginti Lietuvos garbę. Ne gana siųsti "raštelius" civ. vok. valdžios pareigūnams, kurie tiktai vykdo von Rosenbergo Lietuvos germanizavimo ir kolonizacijos paruošimo planus ir neboja į mūsų interesus - reiškia ateina momentas ir ryžtingai pasakyti, o jei ir tai negelbės - pasitraukti šalin.

LAF ir LNP suprato ir nujautė ateinantį momentą, ir jų jau nėra naikinti Lietuvą vokiečių talkininkų tarpe.

Liko Generaliniai Tarėjai.

Ateina pavasaris, o kartu su juo ir sunkiausi laikai lietuviams.

Štai vokiečiai jau skelbia užmaskuotą lietuvių jaunimo, gimusio 1920-1922m., mobilizaciją. Jie paskelbė: "Visi užsirašę stoti į Reicho darbo tarnybą, gaus iš valdžios raštišką pakvietimą nustatytu laiku į nurodytą vietą - apžiūrėjimo patalpą atvykti. Ką tai reiškia? Savanorių užsirašė gal tik keli šimtai. Vokiečiai per mūsų policijos pareigūnus jau surašė visus tais metais gimusius. Kvietimo blankai jau atspausdinti /raginimo įsakymas/, ir jį gaus visi, ne tik savanoriai. Tai yra mobilizacija trejų metų šaukimo vyrų. Pirmasis Generalinis Tarėjas žino šį triuką, bet tyli. Ne tik tyli, bet ir ragina bei pataria rašytis savanoriais...

Greitai bus tęsiama tolimesnė lietuviškų įmonių ir fabrikų likvidacija. Kur vyks darbininkai? Žinoma, kad Vokietijon. Kas juos siųs?... O inteligentija? O ūkininkija? Juk visiems Gen. Tarėjams turi būti žinoma, kad Žemės Ūkio Gen. Tarėjas sutiko, kad už pyliavų nepristatymą mūsų ūkininkai būtų areštuojami, kalinami arba siunčiami į darbo stovyklas /Pravieniškės/ arba, kad jiems būtų atimta ir žemės valdymo teisė /ne nuosavybė/, nes ūkininkas lietuvis nėra jo dirbamos žemės savininkas. Tai tik grasinimas. Už pyliavas bus atsakingi apskrities viršininkai ir viršaičiai. Vokiečiai sugalvojo puikiai. Lietuviai patys

išsismaugs.

Žinoma, gal būt, Generalinių Tarėjų **"kompetencija"** bus praplėsta... **Vokiečiai Lietuvai neduoda jokių valstybinės ateities viltčių, bet kompetenciją gali praplėsti.**

Ar Gen. Tarėjai nemano, kad **jau išmušė jų valanda**, kurioje jie turi nedviprasmiškai gelbėti Lietuvą? Kiekvienas jų turėtų pasisakyti apie vokiečių įvestą santvarką, apie tautos padėtį ir apie Nepriklausomos Lietuvos pripažinimą ir reikalauti pilno savistovaus tvarkymosi viduje galimybės. Pirmoji bendradarbiavimo sąlyga - tai Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimas. Jei "kompetenciją" praplečiant, apie ją nebus kalbos - negali būti ir jokios bendradarbiavimo kalbos. Geriau būtų jei visi Gen. Tarėjai kolektyviai ta prasme pasisakytų ir neigiamu atveju nutrauktų bet kokį bendradarbiavimą su lietuvių tautos engikais ir aiškiai stotų lietuvių interesų pusėje, o nesėdėtų prie vieno stalo su tais, kurie parduoda Lietuvą ir lietuvius.

Gana jau be pamato raminti tautą ir migdyti jos sąmonę "bendradarbiavimo" plepalais ir tuo lengvinti vokiečių pastangas. Vokiečių nacių planai perdaug aiškūs. Nepriklausomybės mums duoti Berlynas nemano. Pats Hitleris pasakė, kad kitų tautų laisvė jam nerūpi. Mums irgi terūpi Lietuvos reikalai. Jei Gen. Tarėjai nepasakys vokiečiams aiškiai "NE", jei sėdės savo vietose ir registruos, kas iš jų atimama, ir leisis savo rankomis smaugti mus - Tauta reaguos. Galimas daiktas, kad Generaliniai Tarėjai gali nukentėti nuo vokiečių, jei viešai atskleis jų Lietuvai padarytą žalą ir reikalaus Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimo. Nesvarbu, geriau tenukenčia devyni žmonės /tačiau atrodo, kad devyni tikrai nenukentės/, nei visa tauta.

Lietuvių tauta nekovoja su vokiečiais, ji tik kovoja su Lietuvos naikinimo politika.

Nepriklausoma Lietuvos Valstybė gali talkininkauti Vokietijai ūkiškai ir darbo jėgai, tačiau okupuotoji Lietuva saugo visus savo žmones savo pačios atstatymui, kuris galų gale turėtų būti naudingas ir Vokietijai. Gen. Tarėjai turi būti tautos reikalų sargai.

Kas tyli - pritaria. Tą pritarimą - neprotestuojant iki pasitraukimo rodo tik Gen. Tarėjai.

Generaliniai Tarėjai,

Jūs jau viską atidavėte vokiečiams, viską jie perėmė. Jei Jums bus "praplėsta kompetencija", neužsimenant apie Nepriklausomą Lietuvą, tai reikš, kad Jūs ir savo garbę vokiečiams dovanojat...

Jūs turit du kelius.

Nuo kelio pasirinkimo priklausys ir tautos sprendimas, kuris anksčiau ar vėliau taps realybe.

TEGYVUOJA LAISVA IR NEPRIKLAUSOMA LIETUVA.

1942.III.13d Lietuvių Laisvės Kovotojų Sąjunga.

8. Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos atsišaukimas prieš vokiečių kolonizacinius kėslus

Vokiečių repatriantui...../pavardė, vardas/ yra pavesta nuo šio momento perimti Tamstos dabar tvarkomo ūkio vadovavimą. Nuo šios dienos vokiečių repatriantas perima ūkio vedimą. Tamsta su savo šeima pasilieki toliau savo ūkyje gyventi ir padėti repatriantui tvarkingai vesti ūkį, ligi Tamsta būsi kitur (?) apgyvendintas. Su Tamsta bus tvarkingai atsiskaitoma ir Tamsta būsi sulig savo pirmykščia būkle aprūpintas. Kiekvienas savavališkas pasišalinimas nuo ūkio bus traktuojamas kaip sabotažas ir atitinkamai baudžiamas. Taip pat griežtai bus baudžiamas kiekvienas sauvaliavimas ūkyje. Tos bausmės atsilieps ir į tai, kad kiekvienas, kuris neklausys naujojo valdytojo parėdymų, nustos teisės būti įvestas į bet kokį kitą valdymą. Visi teisiniai santykiai kiekviename ūkyje bus atskirai aptarti, tikrai nustatyti ir kiekvienu atveju palankiai išspręsti.

Todėl kiekvienas tepasilieka ramiai ūkyje gyventi, nekelia nerimo, tepadeda su savo šeimos nariais toliau dirbti. Tik tokiu būdu perkėlimas gali būti įvykdytas be jokio kenksmo ligšioliniam valdytojui ir pačiam ūkiui.

Todėl visi ligšioliniai valdytojai kviečiami parodyti savo draugiškumą vokiečių valdytojui ir kiekvienu atveju jo reikalus paremti.

Generalinis Komisaras Kaune
Įkurdinimo Štabas

P.S. Čia duodame išverstą vokiško blanko tekstą, kuris randasi Generalkomisaro Įkurdinimo Štabe. Jo paskirtis ir be paaiškinimų aiški.

Į tai gali būti tik vienas atsakymas: **lietuviai yra pasiryžę savoj žemėj nevergauti nei bolševikams, nei nacionalsocialistams, o taip pat ir iš savos tėvynės nemano niekur keliauti.** Jei p.Generalkomisaras mėgintų tai pasiūlyti, tai Wehrmachtas tikrai galės kaltinti jį kaip Čerčilio įrankį, sukėlusį užfrontėj toli siekiančius ir rimtus neramumus.

Turime dar kartą pastebėti, kad lietuvių tautos pagrindinis apiplėšimas nieko bendro neturi su Naujosios Europos kūrimu. Jei Generalkomisaras pamėgintų su lietuvių nuomone nesutikti, tai tuo atveju atsitiks tai, ko jis pats nepageidauja. **Lietuvių tautos atsakymas bus vieningas.**

Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga

Vokiečių repatrijantai [illegible] yra pavesta nuo šio momento perimti Tamsta dabar tvarkomo Okic vadovavimą. Nuo šios dienos vokiečių repatrijantas perima Okic vedimą. Tamsta su savo šeima pastiekti toliau savo Okyje gyventi ir padėti repatrijantui tvarkomas vesti Okį, ligi Tamsta būsi kitur (?) [illegible] Tamsta bus tvarkomai atsiskaitoma ir Tamsta būsi [illegible] apropintas. Kiekviena seuvališkas [illegible] bus traktuojamas kaip sabotažas ir [illegible]. [illegible] bus baudžiamas kiekvienas [illegible] ir į tai, kad kiekvienas [illegible] parodytojo paredymą, pustos tosės [illegible] Vaid teisiniai santikiai kiekvienos [illegible] atkarti, tikrai nustatyti ir [illegible].

Todėl [illegible] repatrijanto reikalai Okyje gyventi, nekelia nerimo, [illegible] dirbti. Tik tokiu būdu [illegible] ir [illegible] ir [illegible] ir [illegible].

Todėl [illegible] kviečiami parodyti savo draugiškumą vokiečių valdytojui ir kiekvienu atveju jo reikalus paremti.

Generalinis Komisaras Kaune
Ikurdinimo Štabas

P.S.

Čia duodame išverstą vokiško blanko tekstą, kuris randasi Generalkomisaro Ikurdinimo Štabe. Jo paskirtis ir be pasiškinimų aiški.

Į tai gali būti tik vienas atsakymas: lietuviai yra pasiryžę savo žemės neveraudti nei bolševikams, nei nacionalsocialistams, o taip pat ir iš savos tėvynės nemano niekur keliauti. Jei p. Generalkomisaras manytų tai pasiūlyti, tai Wehrmachtas tikrai galės kaltinti jį [illegible] Čerčilio ir [illegible] užfrontėj toli siekiančius ir rimtus nerasumus.

Turim dar kartą pasakyti, kad lietuvių tautos pagrindinis apsiėjimas [illegible] su Naujosios Europos kūrimu. Jei Generalkomisaras [illegible] lietuvių nuomonę nesutikti, tai tuo atveju [illegible] ir jis pats [illegible] Lietuvių tautos atsakymas bus visai [illegible]

LIETUVOS LAISVĖS KOVOTOJŲ SĄJUNGA.

9. Atsišaukimas prieš nacių okupacinę politiką, pasirašytas "Budinčios Lietuvos"

BROLIAI LIETUVIAI!

Paskutiniųjų dienų įvykiai galutinai nutraukė nekaltąją kaukę nuo mūsų išvaduotųjų (taip jie mėgsta save vadinti) akių. Paskutinių dienų įvykiai juos parodė tokius, kokie jie iš tikrųjų yra, būtent: "Deutschland, Deutschland uber alles". Atseit kvailos garbėtroškos ir išpūsto savimi pasitikėjimo mišinys.

Kai dabar palygini neseniai iš mūsų krašto lietuvių partizanų dėka išvytąjį idiotišką, puslaukinį bolševizmą, kuris visą laiką rėmėsi ir remiasi kruvina anarchija, žmogaus net ir pagrindinių teisių paneigimu ir iš kitos pusės "kultūringuosius išlaisvintojus" vokiečius arba tiesiog jų viešpataujantį luomą - nacionalsocialistus, nesunku net ir labai neakylam stebėtojui išvesti tarp komunistų ir nacionalsocialistų su "pusdieviu" Stalinu iš vienos pusės ir Hitleriu iš kitos paralelinę liniją. Abiejų šių partijų pagrindiniai bruožai buvo ir yra nesiskaitymas su kitomis tautomis, noras viešpatauti Europoj ar net visame pasauly. Jeigu mes šiandien abi partijas padėtume ant jautrių svarstyklių, sunku būtų pasakyti, kuri iš judviejų nusvertų. Tuo labiau, kad jos abi savo nuožmiais siekimais, invazijomis yra visiškai lygios, tiktai viena naudojasi daugiau atvirais azijietiškais metodais, o kita, kad ir eidama tuo pačiu keliu, pasižymi šėtonišku gudrumu ir tuos savo metodus moka užmaskuoti nekalčiausiais vardais: "Savanorišku" darbininkų išvykimu iš tėvynės arba pagaliau taipogi visiškai "nekaltu" potvarkiu dėl 1919-1922m. gimusio jaunimo išvežimo. Tačiau abiejų jų tikslas yra tas pats: lietuvių tautos išnaikinimas, jos išblaškymas po svetimas žemes ir Lietuvos kolonizacija savais žmonėmis.

Broliai lietuviai, po ilgo, neaiškaus laikotarpio dabar vėl artėja antrasis mūsų kovos dėl laisvės periodas. Pirmąjį periodą - kovą su kruvinuoju bolševizmu visa mūsų tauta pravedė su nepaprastu dvasios pakilimu. Vokiečius mes sutikome kaip savo išvaduotojus, mes jiems pirmieji partizanų krauju ištiesėme draugišką pagalbos ranką. Deja, atrodo, tuščias garbėtroška vokietis nejvertino kaip reikiant šio mūsų draugiško mosto ir dabar pradeda elgtis, kaip kadaise elgėsi labai blogos atminties bolševikai. Žinoma, tokiu atveju mums nelieka kitos išeities, kaip tik budėti ir kaupti savo jėgas naujai kovai su nauju mūsų tautos išnaudotoju - nacionalsocialistine Vokietija. Mes nemėgstame invazijų, nereikalingų kraujo praliejimų, tačiau reikalui esant, kada nuo to priklauso visos mūsų tautos likimas, jokių dvejojimų negali būti - perdaug paskutinioji bolševikų okupacija sucementavo mūsų bendrą laisvės troškimą. Lietuvis jau nuo seno pasižymi savo kantriu būdu. Tą būdo ypatybę turime ir mes, tiesioginiai senosios lietuvių tautos ainiai. Taigi, budėkime ir laukime to momento, kada savimi pasitikintis, kitus paniekinęs nacionalsocialistas, be normos viską kemšąs į savo išpampusį pilvą, gaus apendicito uždegimą arba,

BROLIAI LIETUVIAI

[illegible] ti į jų d[illegible] v[illegible] [illegible] lutinei nutrūkė [illegible] nuo [illegible], išvaduotoja, [illegible] jie mėgsta save vadinti [illegible]. Paskutinių dienų įvykiai juos parodė tokius, kokie jie iš tikrųjų yra, būtent: Deutschland, Deutschland über alles, [illegible] kvailos garbėtroškos ir išpūsto savimi pasitikėjimo slibinys.

Kai dabar palyginti neseniai iš mūsų krašto lietuvio patriotizmo dėka išvytąjį idiotišką, pusiaukinį bolševizmą, kuris visą laiką [illegible] ir remiasi kruvina anarchija, žmogaus net [illegible] pagrindinių teisių paneigimu ir iš kitos pusės „kultūringuosius" „išlaisvintojus" vokiečius arba tiesiog jų viešpataujančią idėją – nacionalsocializmą, nesunku net ir labai neiškiliam stebėtojui išvesti tarp komunistų ir nacionalsocialistų partijų su „pusdieviu" Stalinu iš vienos pusės ir Hitleriu iš kitos paralelinę liniją. Abiejų šių partijų pagrindiniai bruožai buvo ir yra nesiskaitymas su kitomis tautomis, noras viešpatauti Europoj ar net visame pasaulyje. Jeigu mes šiandien abi partijas padėtume ant jautrių svarstyklių, sunku būtų pasakyti, kuri iš jųdviejų nusvertų. Juo labiau, kad jos abi savo [illegible] siekimais, invazijomis yra visiškai lygios, tiktai viena naudojasi daugiau atviraisiais [illegible] metodais, o kita, kad ir eidama tuo pačiu keliu [illegible] šėtonišku gudrumu ir tuos savo metodus moka užmaskuoti [illegible] vardais: „savanoriškų" darbininkų išvežimu [illegible] taipogi visiškai „nekaltu" patvirtinimu [illegible] 1919–[illegible] m. gimusio jaunimo išvežimo. Tačiau abiejų jų tikslas yra tas pats: lietuvių tautos išnaikinimas [illegible] po svetimos žemes ir Lietuvos kolonizacija su [illegible] moralės.

Broliai lietuviai, po ilgo, neaiškaus laikotarpio dabar vėl artėja antrasis mūsų kovos dėl laisvės periodas. Pirmąjį periodą – kovą su kruvinuoju bolševizmu visa mūsų tauta pravedė nepaprastu vieningu pakilimu. Vokiečius mes sutikome kaip savo išvaduotojus, mes jiems pirmieji partizanų krauju [illegible] draugiškos pagalbos ranką. Deja, atrodo, tuščias garbėtroška Vokietija neįvertino kaip reikiant šio mūsų draugiško gesto ir dabar pradeda elgtis taip, kaip kadaise elgėsi labai blogos atminties bolševikai. Žinoma, tokiu atveju mums nelieka kitos išeities, kaip tik budėti ir kaupti savo jėgas naujai kovai su naujuoju mūsų tautos išnaudotoju – nacionalsocialistine Vokietija. Mes nemėgstame invazijų, nereikalingų

teisingiau sakant, sprogs... Tada mes vėl galėsime pakilti ginti savo žemės ir savo teisėtų teisių.

Tuo tarpu tenka atkreipti dėmesį ir į kitą pusę -bolševikus, kurie, be abejo, pasinaudodami paskutiniųjų dienų įvykiais, mėgins skleisti sufalsifikuotus lietuvių vardu atsišaukimus, stengdamiesi privesti mus prie neapgalvotų išsišokimų. Brolau lietuvi, būk atsargus. Jau tu pakankamai pažįsti tą kruvinąjį Europos slibiną, kuris, be abejo, mums yra lygiai toks pat priešas, kaip ir nacionalistinė Vokietija.

Budinti Lietuva

10. Lietuvos akademinio jaunimo pogrindinis atsišaukimas į visos Lietuvos jaunimą dėl nacių vykdomos švietimo gniuždymo politikos

Lietuvos Jaunime!

Artinasi metų galas, kai pasikeitė Lietuvos valdovai. Artinasi ir to pasikeitimo pasekmės. Mes labai gerai prisimename bolševizmo laikotarpį. Prisimename, kad metams pasibaigus, išryškėjo jų tikrasis veidas, kada taurieji lietuviai buvo tremiami į šaltąsias Sibiro gilumas už tai, kad mylėjo savo kraštą. Mes tada kentėdami šaukėme, kad prieš savo galą taip siunta raudonasis slibinas. Greit po to mes jam atsimokėjome. Tai buvo mūsų kovos su bolševizmu laimėjimas. Mūsų vienų metų kova nebuvo veltui. Ne veltui mes rašėme ir šaukėme visus lietuvius susiprasti. Kai reikėjo, mes buvome vieningi. Tokie turime būti ir ateityje. Praeitų metų birželio 22-27d.d., kovodami ir liedami savo jaunatvės ir pasiryžimo kupiną kraują, išgelbėjome daug vokiečių gyvybių, kurias jie būtų palikę mūsų krašte, jeigu šaunieji partizanai nebūtų jų atėjimui iš anksto paruošę kelio. Tada mes tikėjome, kad būsime suprasti ir už mūsų aukas bus reikiamai užmokėta suteikiant mūsų tėvynei laisvę. Deja. Vietoje laisvės mes gavome naują vergovę, kurios padarinius mes gana puikiai matome.

Negana politinio ir ekonominio reikalavimo, kurį mums uždėjo vokiečių valdžia, nes iš mūsų raudonojo slibino nualinto krašto reikalaujama daug daugiau, ne ką mes galime duoti. Taip mes suprantame to reikšmę ir aukojamės tam, kad kruvinam bolševizmui būtų nukirsta galva. Mes tikimės, kad Naujoji Europa bus dėkingesnė.

Pakentėsime materialius susispaudimus, pakentėsime netekę mūsų brolių, kurie kasdien žūva Rytų Fronte; pakentėsime ir tai, kad daug mūsų žmonių dirba Vokietijoj ir ten kenčia visus karo sunkumus, atskirti nuo savo motinos-žemės. Bet mes negalime kentėti ir tylėti, matant, kaip kėsinasi į mūsų kultūrą ir į mokslą. Mums žinomas projektas uždaryti beveik visas gimnazijas, paliekant tik didesn. mst. Žinome, kad norima **uždaryti abu universitetus, paliekant medicinos institutą. To mes neleisime! Kiekvienas pasikėsinimas į mokslo židinius susilauks realaus pasipriešinimo.** Jeigu tai bus daroma, tai mes pasakysime gana! Po to seks kova panaši į pereitų metų kovą.

Tad brangus Lietuvos Jaunime, renkis aukotis ginant savo švenčiausias mokslo šventoves. **Tenedrįsta niekas į jas kėsintis. Mokslas mūsų tautos egzistencijos klausimas.** Kas kėsinasi į mokslo panaikinimą, **tas kėsinasi ir į tautos nutautinimą. Tos teisės niekam Dievas nėra davęs.**

Vardan tos Lietuvos
Vienybė težydi.

1942.IV.29. Lietuvos Akademinis Jaunimas

L i e t u v o s Jaunimui

Artinasi net ir geiss,kad pasikeitė Lietuvos valdovai.Artinasi ir to pasikeitimo pasekmės.Mes labai gerai prisimename bolševizmo laikotarpį.Prisimename,kad netrukus pasibaigus išryškėjo jų tikrasis veidas,kada tauriųjų lietuvių buvo tremiami į šaltąjį Sibiro gilumą užtai,kad jie mylėjo savo krašto.Mes tada kentėdami šaukėmė,kad priešo savo galą taip žiauria raudonasis slibinas.Ureit po to mes jau atsimokėjome.Tai buvo mūsų kovos su bolševizmu laimėjimas. Mūsų vienų metų kova nebuvo veltui.Neveltui mes rašėme ir šaukėme visus lietuvius susiprasti.Kai reikėjo mes buvome vieningi.Taip turime būti ir ateityje.Praitų metų birželio 22 -27 d.d.kovodami ir liedami savo jaunatvės ir pasiryžimo kupina kraują išgelbėjome daug vokiečių gyvybių,kurias jie būtų palikę mūsų krašte,jeigu šaunieji partizanai nebūtų jų stojimui iš anksto paruošę kelio. Tada mes tikėjome,kad busime suprasti ir už mūsų aukas bus reikiamai užmokėta <u>autentiškai mūsų tėvynei laisvė</u>.Deja.Vietoje laisvės mes gavo e naują vergovę,kurios padarinius mes gana puikiai matome.

Negalėsi politinio ir ekonominio reikalavimo,kuri mums uždėjo vokiečių valdžia,nes iš mūsų raudonojo slibino nualinto krašto reikalaujama daug daugiau ne tą mes galime duoti.Taip mes supratome to reikšme ir sukuojamės tam,kad kruvinam bolševizmui būtų nukirsta galva.Mes tikimės,kad naujoji Europa bus dėkingesnė.

Pakentėsime materialius sunkumus,pasenėsime netekę mūsų brolių,kurie kasdien šuva Rytų Frontą; pakentėsime ir tai,kad daug mūsų žmonių dirba Vokietijoj ir ten kenčia visus karo sunkumus,atskirti nuo savo artimos-šeimos.Net mes negalime kentėti ir tylėti matant kaip kesinasi į mūsų kultūrą į mokslą.Mums žinomas projektas [illegible] <u>kad norima uždėrti abu [illegible] institutą. Jo nors [illegible] leisti realiam veiksniui.</u> Jeigu tai bus darom,tai mes pasakysime GAIL jo to seka kova panaši į pereitų metų kovą.

Tad brangus Lietuvos Jaunime renkis aukotis ginant savo švaistamas mokslo šventoves.[illegible] Kas kesinasi į mokslo pamatus,[illegible] <u>Tas teisės vienas Dievas nėra davęs.</u>

VAKARŲ TUB LIETUVOS
VIRŠIŲJŲ ŽINIŲ.

1948.IV.29. Lietuvos Akademinis Jaunimas

11. Pogrindžio sudarytas visuomenės memorandumo pirmajam generaliniam tarėjui dėl švietimo reikalų projektas

PONUI PIRMAJAM GENERALINIAM T A R Ė J U I

Mes, Lietuvos gyventojai, labai nustebome sužinoję, kad vokiečių civilinė valdžia ketina uždaryti net penkis fakultetus Vilniaus ir Kauno universitetuose.

Vilniaus ir Kauno universitetai su Teologijos, Teisių, Filosofijos, Ekonomikos, Medicinos, Technologijos, Statybos, Humanitarinių ir Matematikos - Gamtos mokslų fakultetais lietuvių tautos yra sukurti gyviems ir būtiniems krašto reikalams tenkinti.

Nuo senų laikų kiekvienas mūsų troško, kad mūsų vaikai mokytųsi lietuviškame universitete, kad jie, išėję mokslą savame krašte ir tapę kunigais, mokytojais, inžinieriais, advokatais, rašytojais, teisėjais, gydytojais, ekonomistais, neatitrūktų nuo savo krašto, nuo saviškių, geriau suprastų ir atjaustų savo brolių ir seserų vargus ir reikalus.

Mūsų lietuviški universitetai tūkstančiais siūlų yra susiję su savo kraštu, su savo žmonėmis. Lietuvis ūkininkas, pats sunkų vargą vargdamas, iš paskutiniųjų stengiasi mokslinti savo vaikus, laukdamas ir susilaukdamas ne tik kultūros kūrėjų, švietėjų, bet ir sau paramos ir paguodos senatvėje. Mokslas lietuviškame universitete nėra miesto reikalas, tai yra visos tautos, o ypač kaimo reikalas.

Lietuviai yra daug kovoję dėl savo mokyklų ir todėl jas brangina kaip didžiausią turtą.

Todėl prašome mes visi, kaimo ir miesto žmonės, TAMSTĄ, PONE TARĖJAU, padaryti visus žygius, kad lietuviškieji Vilniaus ir Kauno universitetai su visais ligi šiol esančiais fakultetais ir toliau galėtų pilnai tęsti mokslo, mokymo ir kultūros kūrimo darbą.

1) (pas.) J.Žemaitis

12. Nepasirašytas pogrindžio atsišaukimas universiteto klausimu

UNIVERSITETO KLAUSIMU

Civilinės vokiečių valdžios administracijos ketinimas uždaryti grynojo mokslo fakultetus Kauno ir Vilniaus universitetuose /Teologijos, Filosofijos, Humanitarinių Mokslų, Teisių, Ekonomikos ir Gamtos, Matematikos fakultetai/ lietuvių tautą pripildė giliu rūpesčiu. Lietuvių tautos nusistatymą į šį josios kultūros rengiamą smūgį išdėsto eilė memorandumų, kuriuos vadovaujantieji lietuvių visuomenės atstovai ir abu paliečiamieji universitetai, darydami galimus žy-

PONI

VIRŠAJAM GENERALINIAM

T A R E J U I

Mes Lietuvos gyventojai laikai nustatome siekiną, kad vaikiškę civilinę valdžią ketina sudaryti net penkis fakultetus Vilniaus ir Kauno universitetuose.

Vilniaus ir Kauno universitetai su Teologijos, Teisių, Filosofijos, Ekonomikos, Medicinos, Technologijos, Statytos, Humanitarinių ir Matematikos- Gamtos mokslų fakultetais, lietuvių tautos yra suburti gyvieno ir kultūrinės kraujo reikalams tenkinti.

Tuo savo laiku klausiteres šią trokšta, aną šią vaikai mokytąsi lietuviškame universitete, kad jie, iešję mokslą savame krašte ir tapę kunigais, mokytojais, inžinieriais, advokatais, redytojais, teisėjais, gydytojais, ekonomistais, restitrukty tuo savo krašto, tuo savikalę, geriau suprastą ir atjaustą savo tautą ir savęs vargus ir reikalus.

Mūsų lietuviškai universitetai tuostarčiais siekią yra susiję su savo kraštu su savo žmonėmis, Lietuvia ukininkas, pats sunkų vargą vargdamas, iš paskutiniųjų stengiasi mokslinti savo vaikus, laukdamas ir sulaukdamas ne tik kultūros kurėjų, šviesėjų, bet ir savo paramos ir pagelbos senatvėje. Mokslas lietuviškame universitete nėra miesto reikalas, tai yra visos tautos, o ypač kaimo reikalas.

Lietuviai yra daug kovoję dėl savo mokyklų ir todėl jas trangira kaip didžiausią turtą.

Todėl prašome mes visi, kaimo ir miesto žmonės, TAMSTĄ, PONE TARĖJAU, paderyti visus žygius, kad lietuviškieji Vilniaus ir Kauno universitetai su visais ligi šiol esančiais fakultetais ir toliau galėtų pilnai tęsti mokslo, mokymo ir kultūros kūrimo darbą.

1) J. Žemaitis, V. Opsz.
2)
3)
4)
5)
6)

gius, įteikė atatinkamoms vokiečų įstaigoms /Vyskupų vardu arkivyskupas Metropolitas - Lohs'ei Tarėjų vardu - Dr. von. Renteln'ui, abu universitetai - Prof. Dr. Stegmann von Pritswald, Aukštųjų Mokyklų Reicho Komisariniam Įgaliotiniui/. Šie memorandumai lietuviškąjį nusistatymą grindžia žemiau išdėstomais argumentais, kurių vieni labiau nurodo į skaudžius lietuviškųjų universitetų likvidavimo ateities padarinius, antri - labiau į šių universitetų reikšmingus praeities laimėjimus:

1/ Ketinamųjų fakultetų, kurie visi atstovauja grynuosius mokslus, uždarymas, reikštų apskritai lietuviškųjų universitetų likvidavimą. Likę pritaikomųjų mokslų /medicinos ir technikos/ fakultetai, nieku būdu nesudarytų universitetų istorinę mokslų visumos prasmę ir būtų nužeminti į specialines pritaikomąsias mokyklas.

2/ Ketinamųjų fakultetų uždarymas lietuvių tautai atimtų galimybę kurti grynąjį mokslą, per kurį ji ligi šiol laisvai ir vaisingai galėjo apreikšti savo dvasią, apskritai užkirstų kelią mokytis ir mokslą kurti savąja kalba.

3/ Ketinamųjų fakultetų uždarymas ypatingai plačiu mastu paliestų lituanistikos mokslus, kurie kur kitur negalėtų būti nei sėkmingai kuriami, nei mokomi. Lietuvių tautai būtų užkirstas kelias pažinti savo praeitį, literatūrą bei kalbą, apskritai savo dvasinį gyvenimą ir savo kraštą.

4/ Abu lietuviškieji universitetai neatsiejamai suaugę su visa tauta, kuri juos laiko savo tautinės kultūros židiniais ir tautinės garbės simboliais. Užgniaužti šiuos kultūros židinius reikštų įžeisti lietuvių tautinę garbę ir lietuviams taikyti kitą mastą, negu kultūringoms tautoms /kitose užimtose vakarų srityse universitetai nelikviduoti/.

Universitetų likvidavimą skaudžiai pajustų visa lietuvių tauta, kurioje ūkininkija, inteligentija sudaro vieną nesuskaldomą tautinį vienetą. /490% mūsų studentija yra ūkininkų kilimo/.

5/ Pilnas lietuviškųjų universitetų veikimas yra ne tik tautinės garbės, bet drauge ir gyvenamojo momento būtinybės dalykas.

Didelę inteligentijos dalį išvežus Sov. Sąjungon, visose srityse aštriai jaučiama didelė stoka akademiškai išlavintų žmonių.

6/ Abu universitetai, ypač Vilniaus Universitetas visada garbingai atliko europiškai reikšmingą uždavinį kovoti prieš Rytų veržimąsi į Vakarus. Kovai prieš bolševizmą ypač daug reiškė dvasinių-kultūrinių mokslų fakultetai, kurie dabar kaip tik ketinama uždaryti. Bet kadangi bolševizmas yra ne tik politinė jėga, o ir pasaulėžiūra, tai prieš jį kova reikalauja ne tik materialinių, bet ir dvasinių ginklų. Ir ateityje minėtieji fakultetai stovėtų kultūrinės kovos priešakyje, ypač naikinant bolševizmo liekanas Lietuvoje.

7/ Abu Universitetai tarybinio spaudimo metais išlaikė lietuvišką charakterį ir jų lankytojai savo krauju parėmė vokiečių kariuomenės žygį Rytuose.

8/ Vilniaus Universiteto memorandumas iškelia dar du specialius argumentus: a/ likvidavus Vilniaus Universitetą /liktų tik Medicinos Fakultetas/,

[illegible]

Civilinės valdžios administracijos kotinimas uždaryti gyvuojo mokslo fakultetus Kaune ir Vilniaus universitetuose /teologijos, filosofijos, humanitarinių mokslų, teisių, ekonomikos ir Chemos, Matematinės fakultetai/ lietuvių tautą pripildė giliu rūpesčiu. Lietuvių tautos nusistatymą į šį jos kultūros žiūrį sovietų mokslą, išdėsta ilgo memorandumo, kuriuos vasaromojantieji lietuvių visuomenės atstovai ir abu paliekantieji universitetai, darydami galimos žygius, įteikė atstikstomos valdžių įstaigoms /Vyriausy vardu atsivyzdžiuoja Metropolitas - Lahai, ei, taroj, vardu - Dr. von Mestelmann, abu universitetai - Prof. Dr. Tegemann von Pritzwald, kuriam pakyla kalba Gendsariniam Generalistinui/. Šie memorandumai lietuviškąjį nusistatymą gražiai lemiau išdėstomis argumentais, kurie vieni labiau nurodo į skaudžius lietuviškąjį universitetų likviduvimo atsities padarinius, antri - labiau į abu universitetų reikšmingus praeities laimėjimus:

1/ Katinamąjį fakultetų, kurie visi atstovauja gyvosiems mokslus, uždarymas, reikštų apskritai lietuviškąjį universitetų likvidavimą. Vieną pritaikomąjį mokslą /medicinos ir technikos/ fakultetai, niekos bodu nesudarytų universitetų istorinę mokslų visumos prasmę ir būtų nedaugintį į specialinės pritaikomąjias mokslas.

2/ Katinamąjį fakultetų uždarymas lietuvių tautai atimtų galimybę turti gyvąjį mokslą, per kurį ji labai šiol laisvai ir valstybiškai galėjo apreikšti savo dvasią, apskritai užkirstų kelią ugdytis ir mokslą turti savąja kalba.

3/ Katinamąjį fakultetų uždarymas ypatingai plačia prasta pažiūrėtų lituanistikos mokslus, kurie kur kitur negalėtų būti nei nekalbėjęs kuriami, nei mokomi. Lietuvių tautai būtų užkirstas kelias pažinti savo praeitį, literatūrą bei kalbą, apskritai, savo dvasinį gyvenimą ir savo kraštą.

4/ Abu lietuviškieji universitetai neatsiejamai susaugę su visa tauta, kuri juos laiko savo tautinės kultūros židiniais ir tautinės garbės simboliais. Užgniaužti šiuos kultūros židinius reikštų įkeisti lietuvių tautinę garbę ir lietuviams taikytų kitą tautą, mažą kultūringąsią tautoms /kitose užistose vokarų sritysse universitetai neliquidusi/.

Universitetų likvidavimą skaudžiai pajustų visa lietuvių tauta, kurioje skaitinkija inteligentija sudaro vieną nesumaldomą tautinį vienetą. /490% šios studentija yra skaitinių kilimo/.

5/ Pilnas lietuviškųjų universitetų veikimas yra ne tik tautinės garbės, bet drauge ir gyvenamojo momento būtinybės dalykas.

Didelę inteligentijos dalį išveždus Sov. Sąjungon, visose srityse užtrisi jaučiama didelė stoka akademiškai išlavintų žmonių.

6/ Abu universitetai, ypač Vilniaus Universitetas visada garbingai stiko europiškai reikšmingą uždavinį kovoji prieš kytų nihilistinį veržimąsi į Vakarus. Kovai prieš bolševizmą ypač daug reikšė dvasinių - kultūrinių mokslų fakultetai, kurie šabar kaip tik kotinama uždaryti. Bet kadangi bolševizmas yra ne tik pažiūrinė jėga, o ir pasaulėžiūra, tai prieš jį kova reikalauja ne tik materialinių, bet ir dvasinių ginklų. Ir atsityje minėtieji fakultetai stovėtų kultūrinės kovos priešakyje, ypač naikinant bolševizmo liekanas lietuvoje.

7/ Abu Universitetai turyklinio spaudimo metais išlaikė lietuviškąjį charakterį ir jų lankytojai savo kraujo parbėmi vedėdėjų karinomoda kyšį kytuose.

8/ Vilniaus Universitete memorandumas išdėstė dar du specialiu argumentu: A/ likvidavus Vilniaus Universitetą /likęs tik medicinos fakultetas/, nuslėpsiąs Vilniaus kraštas lietuviškąjį kultūrą ir kraštas vėl jatekty lėgdėl vykusiai polinizacijai. B/ Vilniaus U-to veikimas nustebėjimas lietuvių tautai vėl priminty

susilpnėtų Vilniaus krašte lietuviškoji įtaka ir kraštas vėl patektų lig šiol vykusiai polonizacijai; b/ Vilniaus U-to veikimo sustabdymas lietuvių tautai vėl primintų rusų prieš šimtą metų padarytą kultūrinę skriaudą - šio Universiteto 1832m. sunaikinimą.

Vokiečių civilinės administracijos vienu laiku su savivaldos teigimu pareiškiamas noras sugriauti lietuviškosios kultūros židinius, neįvertinant vokiečių žygį remiant liejamo lietuviškojo kraujo ir pakeliamų ūkinių aukų, visuose memorandumuose iššaukia stiprų nustebimą, drauge lygiai vieningai visi memorandumai atspindi lietuvių tautos nerimą dėl jos kultūrinės ateities, bet taip pat ir šimtmetinėse kovose išugdytą lietuvišką nusistatymą: "Lietuvių tauta dvasines vertybes labiau vertino už žemiškus turtus" /Vilniaus Universiteto memor./. Atseit lietuvių tauta gali pakelti ir didelius ūkinius sunkumus, bet niekada negali už "duoną" atsižadėti savo kultūrinės laisvės ir tautinės garbės.

13. Atsišaukimas į Lietuvos merginas

FILIA LITUANIAE, QUO VADIS?

Stebint dalies lietuvaičių elgesį pastarųjų dviejų metų bėgyje gaunasi savotiškai kartus įspūdis, kuris tiesiog primygtinai skatina griebtis ekstra priemonių nuplėšti nuo jų veidų jaunystės lengvapėdiškumo akiniams. Čia turima galvoje mūsų "pažangiųjų" lietuvaičių santykiai su svetimtaučiais atėjūnais, jų "mandravojimas" Kauno gatvėse. Pirmoji tokio "mandravojimo" dalis baigėsi tragikomišku bolševikų išbėgimu ir apie jos rezultatus, atrodo, nėra reikalo daug kalbėti. Pakanka tik pavartyti "Į laisvę" teismo skelbimų puslapius, kuriuose nuolat figūruoja ištuokos reikalų šaukiami, vis "nežinia kur esantieji" Aleksandrovičiai, Bieloborodovai ir kiti, mums visiškai svetimi atėjūnai, kuriems "pažangiosios" (net gėda tokio jų pažangumo) lietuvaitės atidavė savo vainikus.

Žinoma, dabar jos su rusiškais benkartais (atleiskit už šio žodžio pavartojimą) ant kelių, stengiasi susigrąžinti lietuviškas pavardes. Be abejo, pavardes jūs susigrąžinsite, bet savo doro vardo - niekada. Tų, kurios DĖL KAŽKOKIO SVETIMTAUČIO PUSBERNIO IŠSIŽADA SAVO TAUTOS, IŠSIŽADĖS IR TAUTA. MUMS NEREIKIA TOKIŲ PATRIOČIŲ, KURIOS TAUTAI VIEN TIK GĖDĄ DARO, TIK JOS ŠVENTĄ KRAUJĄ TERŠIA...

Rodos, tos skaudžios bolševikų pamokos turėjo pakakti, bet vis dėlto, atsiranda ir dabar (ir netgi daugiau) lietuvaičių, kurios trankosi su naujais atėjūnais. Turint galvoje nepaprastai smukusią Vakarų moralę, kuri, be abejo, yra aukštos kultūros, statomos ant nevykusių pagrindų, išdava, tenka rimtai susirūpinti šitomis, gal būt nieko blogo nemanančiomis lietuvaitėmis. O tam pagrindo yra net perdaug - prisiminus jau tik tą vieną faktą, kad vakarais mūsų moterys dėl "aukštosios kultūros" atitinkamos reprezentacijos, vienos nedrįs-

ta gatvėn išeiti, pasidaro visiškai aišku, į kokią bedugnę žengia tos naiviosios mergužėlės, užmezgusios artimesnius santykius su mūsų duona atsiganiusiais vokiečių kariais. Tuo labiau, kad karių moralė jau ir šiaip karo metu yra žymiai žemesnė, nors dėl to, be abejo, vien tik karių negalima kaltinti - čia

kaltas taipogi pats karas.

Kalbėsime atvirai: mūsų tauta tokia maža, kad mes turime rūpintis ne tik didesnėmis savo tautiečių grupėmis, bet ir paskirais individais, o ypač moterimis, kurioms tautos ugdyme yra paskirta ne eilinė rolė. Kaip tik dėl to minėtų lietuvaičių elgesys ir verčia rimčiau susimąstyti. Tuo labiau, kad būsimieji rezultatai net perdaug aiškūs - nemažas skaičius mums visiškai nereikalingų vokietukų. Ir pagaliau pačių tokių lietuvaičių moralinė dezorganizacija, kelias į gatvę, į savęs, kaipo gyvos prekės pardavinėjimą... Dalykas, kaip matote, toks, nuo kurio plaukai piestu stojasi ir žmogus nejučiomis sušunki: - FILIA LITUANIAE, QUO VADIS! (Lietuvos dukterie, kur eini!). Argi tam tau per 20 su viršum metų buvo kalama laisvos, nepriklausomos Lietuvos idėja, kad tu dabar spjautum į viską, kas tavo broliams, seserims šventa ir pasileistum pasroviui su kažkokiais svetimais atėjūnais į pačios savęs, kaip žmogaus, kaip asmenybės savižudybę. Ir dar kaip tik šiuo momentu, kada mes visas savo jėgas turime sukaupti Lietuvos prikėlimui.

Quo vadis. Sustok, kol dar nevėlu. Viskas gimtajai tautai, ir nieko svetimtaučiams atėjūnams. NEI VIENA PADORI LIETUVAITĖ PATRIOTĖ NUO ŠIOS DIENOS NEDRAUGAUJA IR NEVAIKŠTO SU VOKIEČIŲ KARIAIS.

Garbė būsimoms mūsų tautos ugdytojoms - lietuvėms motinoms.

1942 metų, gegužės mėn. 1d.

14. Satyrinis eilėraštis - atsišaukimas, smerkiantis nedorą lietuvaičių elgesį

Mergaitėms, kurios nevertos lietuvaitės vardo

Ar aš tau, sese, nesakiau, ar aš žodelio netariau,
Nešluok kiemelio subatoj, atjos prūselis nedėlioj.

Atjojo prūsas bernelis, jis prie mergelių tuoj priljs.
Pririšo žirgą prie tvoros, o pats darželin skint rūtos.

Net žirgas muisto galvelę, kad prūsas myli mergelę,
Kad tu taip ljstum prie šunies, kaip kad prie prūso kabinies...

Į krygę prūsas greit keliaus, o tau širdelė skaust neliaus.
Išjojo prūsas imt Maskvos, mergytė kraustos iš galvos.

Jam davė kapą kiaušinių ir ant kelionės lašinių,
Įdėjo šiltus batelius ir baltos drobės autelius.

Gal ten šalelėj svetimoj priglaus galvelę jis kovoj,
Ten valdo žiaurus Stalinas, ten mergos prūsų šalinas.

Burliokai gaudo ten meškas, nušalo prūsas ten rankas,
Ten rado vėjus šiaurinius, sušaldė prūsas kiaušinius.

Pas tau naktelių nenakvos, prišals ir autus prie Maskvos,
Supsi lopšely prūsiuką, sakys kaimynai - šuniuką.

Ar aš tau, sese, nesakiau, ar aš žodelio netariau.
Laisva vėl kelsis Lietuva, tu staugsi prūso, kaip šuva.

Mergaitėms, kurios nevertos lietuvaitės vardo.

Ar aš tau,sese, nesakiau, ar aš žodelio netariau,
Nešluok kiemelio subatoj, atjos prūselis nedėlioj.

Atjojo prūsas berbelis, jis prie sergėlių tuoj priliję.
Kririše širgą prie tvoros, o pats derėlin eilint rūtos.

Net širgas nulenkto galvelę, kad prūsas ayli sergėlę,
Kad tu taip lėtum prie šunies, kaip kad prie prūso kabinies...

Į kryžę prūsas greit kelinas, o tau širdelė akmuo nelėsus.
Išėjojo prūsas iat maskvos, sergėtė kraujotos ir galvos.

Jam davė kaną kiaušinių ir ant kelionės lešinių,
Įdėjo šiltus tetelius ir baltos drobės autelius.

Gal ten šalelėj svetimoj priglaus galvelę jis kovoj,
Ten valdo žiaurus Stalinas, ten mergos prūsų šalinas.

Burliokai gaudo ten meškas, nušąlo prūsas ten rankas,
Ten rado vėjus šiaurinius, sušaldė prūsas kiaušinius.

Pas tau naktelių nenakvos, prišals ir autus prie maskvos,
Supsi lopšely prūsiuką, sakys kaimynai - šuniuką.

Ar aš tau, sese, nesakiau, ar aš žodelio netariau.
Laisva vėl kelsis Lietuva, tu staugsi prūso, kaip šuva.

oooooooooooooooooo

oooooooo

15. Atsišaukimas į lietuvius, skatinantis laikytis doro elgesio okupacijos metu

LIETUVI IR LIETUVE!

Prie gėdos stulpo ištvirkaujančias su svetimtaučiais lietuvaites.

Šie laikai mūsų tėvynei, Lietuvai, ypatingai skaudūs, karo pasekmėmis, svetimtaučių grobimu ne tik vadovaujančių vietų, Lietuvos turtų, bet grobimu net amžiais mūsų prakaitu aplaistytos žemės /jau perimti vietiniai dvarai ir ūkiai/. Maža to, prieita net prie to, kad lietuvių šventovė "Romovė" pavadinta "Deutches Raus",- ar dar reikia didesnio akiplėšiškumo?...

Lietuvi, tauta kenčia kankinio kančias, o štai dar atsiranda lietuvaičių, kurios leisdamosi save išniekinti /daugumoje už papirkimus/, daro jai gėdą.

Skaudu šiandieną, **lietuviai ir lietuvaitės**, žiūrėti į šiuos reiškinius, kuomet atsiranda niekšės mūsų sesutės lietuvaitės, kurios parsidavinėja už grašius šiems svetimtaučiams ir teikia jiems gyvuliško malonumo, nežiūrint, koks jis būtų: senas, jaunas, gražus, kreivas ir t.t.

Broliai ir sesės lietuviai! Kas mylime lietuvio garbę, tą garbingą vardą, stokime į kovą prieš tas niekšes, ištvirkėles - išgamas lietuvaites. **Statykime jas prie gėdos stulpo.**

Venkime su jomis draugystės, neleiskime rasti prieglaudą lietuviškoje pastogėje, smerkime ir išjuokime. Darykime įspėjimus, o jei neklausys, prie jų namų ir viešose vietose iškabinkime atitinkamus užrašus arba net jų fotografijas.

Tad, **lietuviai ir lietuvaitės**, kurie dar esate jais, į vieningą tautos gynimo ir saugojimo kovą! Į kovą už Lietuvą ir jos garbę!

Kiekvienas, kuris gauna šį atsišaukimą, privalo padaryti daugiau nuorašų ir išplatinti kitiems; lietuvių tautos ištikimiems - ištikimoms broliams ir sesėms. Kas neprisidės prie šio tautinio darbo, bus ženklas pritarimo toms niekšėms. Toksai bus laikomas tautos kenkėju ir niekšu, ir tauta jam atkeršys.

Lietuvių tautos visuomenė.

16. Atsišaukimas, raginantis jaunimą nesiregistruoti vokiečių organizuojamiems darbams

Gelbėkime nuo "išvaduotojų" Lietuvą.
Lietuviai!

Dar nesugijo žaizda, padaryta Lietuvai raudonųjų budelių, kurie tūkstančius lietuvių žiauriausiu būdu išžudė ir tūkstančius išvežė į Sibirą.

LIETUVI IR LIETUVA!

Prie gėdos stulpo lietuviškumą jaudinančia su svetimšamšėjusia lietuvaitės.

[illegible] mūsų tėvynainių [illegible], pažingsnį atsaudus, karo pasekmės, svetimtaučių grobimu ne tik [illegible] gyventojų, viet. Lietuvos turtą, bet grobiną net [illegible] gimtosios žemės/jau perimti viet. tiniai dvarai ir [illegible] to, prisiėjo net prie to, kad lietuvių šventovės [illegible] pavaduota [illegible], [illegible] dar [illegible] aikštėlėmis...

Lietuvių tautos [illegible] lietuvaitė, kurios [illegible] karo jai [illegible].

[illegible] lietuvaitės, [illegible] lietuvaitės, kurios [illegible] ir tūkstančiais jiems gyvulėlio maisiuose, nesiskirdami [illegible], [illegible], [illegible] ir t.t.

Prašiu ir esame lietuvės [illegible] lietuvio [illegible], tą gerbiamą vardą, [illegible] lietuvaitės-ištikimas lietuvaitės. Statykime jai prie gėdos stulpo.

[illegible] ir [illegible] rasti priegiedą lietuviškoje pastogėje, [illegible] ir [illegible] jai neklausys, prie jų, mano ir viešose vietose [illegible] tinkamus žodžius, arba net ir fotografijos.

Tad, lietuvaitės [illegible] lietuvaitės, kurios dar esate jau [illegible] tikinčios tautos [illegible] ir [illegible] lietuvę ir jos [illegible].

Atsiminus, [illegible] privalo padėjęs [illegible] nuosavą rašį ir [illegible] lietuvę, tautos ištikimos-ištikimos brolienės ir [illegible] prie tos tautinio [illegible], [illegible] tos [illegible] ir niekšų ir tautą jau [illegible].

Lietuvių tautos visuomenė.

Šiandien skaudi žinia pasiekė lietuvius, kad vyrai nuo 17 iki 45 metų ir moterys nuo 17 iki 40 metų turi registruotis darbams Vokietijon. Vyrai, gimusieji 1919-22 metais, turi registruotis transporto reikalams.

Lietuvi, jei Tau yra brangi Lietuvos gimtoji žemelė ir jei Tu trokšti laisvės, nepamiršk jos. Ir momentui atėjus, būsi reikalingas. Vokiečiai "išvaduotojai" gudriu būdu sugalvojo išgyvendinti lietuvius iš jų gimtosios žemelės Lietuvos, o vietoj jų apgyvendinti savo kolonistus.

Lietuviai, atėjo apsisprendimo valanda.

Garbė mirti kovoje už gimtąją Lietuvos žemelę. Visi kaip vienas laikykimės ir neikime registruotis, kas išdrįs užsiregistruoti, tas bus nevertas lietuvio vardo nešioti.

Nebūkime išgamos, neapleiskime savo bočių krauju aplaistytos šventos mūsų Lietuvos žemelės.

Neleiskime, kad mus išblaškytų po svetimus kampus, nes sunku bus grįžti atgal.

Tad visi į kovą už mūsų brangią Lietuvos žemę.

Smogikas - Lietuvis

Vilnius-Kaunas
1942m. Vmėn. 6d.

17. Lietuvių akademinio jaunimo atsišaukimas prieš talkininkavimą darbu okupantams

Kas išdrįs - tas išdavikas!

Perskaitę garsiuosius šių dienų potvarkius, kuriais rengiamasi dideliam Lietuvos naikinimui, matome, kad po tais potvarkiais savo parašus padėjo lietuviai. Kokia gėda, kad mūsų tautiečių tarpe atsiranda tokių išsigimėlių. Mes puikiai suprantame, kad jie ne savarankiškai tai padarė, bet juos privertė vokiečių civilinė valdžia, tačiau tai nėra pasiteisinimas. Niekas negali priversti žmogaus pasidaryti savo krašto išdaviku! Mes gerai suprantame, kuo tie visi potvarkiai kvepia. Tiesa, šūkiai, kuriais jie paremti, gana kilnūs. Pripažįstame, kad kovai su bolševizmu reikalingos panaudoti visos jėgos. Mes jas pasirengę atiduoti tai kovai, ir mūsų savanorių daliniai jau kovoja rytuose, mūsų darbininkai dirba Vokietijoje, bet to negana, norima suimti darbams ir transporto talkininkavimui didelę daugumą mūsų jaunimo, gimusio 1919-1922m. Mes nieko nesakytume, jeigu jie būtų panaudoti čia vietoje, bet negalime sutikti, kad jie apleistų savo gimtąjį kampelį. Jeigu taip trūksta darbo jėgos Vokietijoje, tai **kodėl vokiečiai siunčiami į Lietuvą įvairioms mūsų pačių galimoms atlikti pareigoms?** Ne, ne trūkumas darbo jėgos vokiečius verčia tai daryti, bet norima apvalyti Lietuvą nuo tautiškai galvojančio jaunimo ir parengti dirvą tolesnei Lietuvos germanizacijai.

Deja, to mes negalime leisti, jeigu reikalinga, mes visuomet sutinkame atlikti visas pareigas savoj žemėj, tuo prisidėdami prie dabar vykstančios milžiniškos kovos. Bet apleisti savo gimtinės mes neapleisime, jeigu reikės, darysime tą patį, ką darėme pereitais metais garsiosiom birželio dienom slėpdamiesi ir kovodami su raudonuoju slibinu.

Taigi, kiekvienas lietuvis pirmoj eilėj turi žiūrėti savo krašto reikalų, o ne pataikauti svetimiesiems okupantams, nežiūrint, kas jis bebūtų. **Kiekvienas lietuvis, ar jis būtų generalinis tarėjas, ar eilinis tarnautojas-policininkas, neturi teisės versti lietuvius apleisti savo motinos-žemės. Kas tai išdrįs daryti, bus Lietuvos priešas ir užsitarnaus to paties, ką gavo čekistai-lietuviai, kurie padėjo rusams tremti lietuvius pereitais metais.**

Lietuviai, pasirašantieji potvarkius, kuriais kasama duobė lietuvių tautos egzistencijai, tuo rengdami tolimesnei germanizacijai, yra **pirmieji Lietuvos išdavikai!**

Lietuviai!

Vienybėje mūsų jėga. Kas ją ardo, tas ne lietuvis ir **nėra vertas to vardo, kurį mūsų proseneliai garbingai nešiojo.**

...Lietuviais esame mes gimę,
Lietuviais norime ir būt...

1942.V.7. Lietuvos akad. jaunimas

Kas išdrįs – tas išdavikas!

Perskaitę garsiosios šį dienų potvarkius, kuriais renginiams dideliam Lietuvos prisiskiriui matome, kad po tais potvarkiais savo parašus padėjo lietuviai. Koks gėda, kad mūsų tautiečių tarpe atsiranda tokių išsigimėlių. Mes puikiai suprantame, kad jie ne savyraukiami tai padarė, bet juos priverte vokiečių civilinė valdžia, tai nera pasiteisinimas. Niekas negali priversti žmogaus pasidaryti savo krasto išdaviku! Mes gerai suprantame kuo tie visi potvarkiai kvepia. Tiesa, šakiai, kuriais jie paremti gana klasus. Pripažįstame, kad kovai su bolševizmu reikalingos pamaudojimui visos jėgos. Mes jas pasirengę stiduoti tai kovai ir jau mūsų savanoriai dalinai kovoja rytuose, mūsų darbininkai dirba vokietijoje, bet to nepaisa norima suimti darbams ir tuoms, orto talkininkavimas didelę dauguma mūsų jaunimo gimusio 1919-1922 m. Mes nieko nesakytume, jeigu jie but pamaudoti čia vietoj, bet negalime sutikti, kad jie apleistų savo gimtąjį kampelį. Jeigu tai trūksta darbo jėgos vokietijoje, tai ūkėj vokiečiai siunčiami į Lietuvą. Vaizioms mūsų, paėję, galimoms atlikti pareigomis? Ne, ne trūksta darbo jėgos vokiečius verčia tai daryti, bet norima apvaryti Lietuvą nuo tautiškai galvojančio jaunimo ir pareigti dirvą tolesniai Lietuvos germanizacijai.

Deja, to mes negalime leisti, jeigu reikalinga mes visuomet sutinkame atlikti visas pareigas čia savoj žemėj. Tuo prisidėdami, ris dabar vystamoios milžiniškos kovos. Bet apleisti savo gimtines mes neapleisime, jeigu reikės darysime tą patį, ką darome pereitais metais garsiosios birželio dienos sukilimo ir kovodami su raudonuoju siaubu.

Reigi, siuvviesus Lietuvis pirmoj vilej turi ginti savo krasto reikalą, o ne pavaizuoti vokiečiams paupantams, nešlurint kas jės o būtų. Siuvviesus Lietuvis, ir jo but sunkiausia tarp mus, ar siuvis tarpuotojas-collaborantas ir tari teisės versti Lietuvius apleisti savo gimtinės-sėnus, kas tai išdrįs tarti, bus Lietuvos priešas ir sunkiai tu netiesa su savo čeiatai-lietuviais, kurie nedės rasės tarti lietuvius pereitais metais.

Lietuviai, ~~[illegible]~~ pasirašė potvarkius, kuriais nėra [illegible] Lietuvą, tautos egzistavimą, tuo remdami dirvą tolesniai [illegible] Lietuvos kolaboracijai, yra Lietuvos Lietuviai!

Lietuviai!

Viempuoje mūsų jėgos, kas jų arto tas ar Lietuvis ir nora kurtai to vardo, kuri mūsų Tėvynėlai verbi ai [illegible].

...Lietuviais [illegible] Lietuvą
Lietuviais [illegible] ir [illegible]...

[illegible] Lietuvos [illegible]

18-20. Lietuvos Sūnų pasirašyti atsišaukimai, raginantys jaunimą nesiregistruoti darbams

MIRTIS IŠDAVIKAMS,

Rudasis slibinas pradeda sekti raudonąjį. Ponas dr. Rentelnas "siūlo" mirties bausmę visiems tiems, kurie nepaklausytų gegužės 6d. potvarkio.

Tautiečiai, pajuskime savo vertę. Argi mes teverti, kad dirbtume juodžiausius transporto (geležinkelio tiesimo darbus). Argi mūsų moksleivija bei studentija tam mokėsi, kad dabar žemę knisinėtų. Ir dar pasiimti visą aprangą ir asmeninį inventorių. Tik kvailiams gali siūlyti alkoholį ir rūkalus.

Šlykščiausias pasityčiojimas - premija tam, kuris įduos saugumui kiekvieną agituojantį nepildyti šio potvarkio. Veidmainiai: kiršinti vieną lietuvių tautos dalį prieš antrą. O mes siūlom GARBINGO LIETUVIO vardą, kaip premiją, tam, kuris nudės kaip šunį kiekvieną išdrįsusį parduoti savo brolį.

MIRTIS IŠDAVIKAMS

Patys vokiečiai, tikėdami, kad tuoj prasidės didžioji ofenzyva Rytuose, nedrįsta gaudyti visų nepaklausiusių šio potvarkio. Jiems trūksta žmonių. Visus darbus turės atlikti mūsų policija.

Tautiečiai, neikime registruotis. Jeigu mūsų saugumas ir policija drįs mus gaudyti, pasipriešinkime jiems.

Mūsų tikslas: nežiūrint nieko, pasilikti savo tėvynėje. Dar neišdžiūvęs partizanų kraujas mus įpareigoja eiti Jų pėdomis - dirbti Lietuvai, o ne imperialistiniams vokiečių siekimams.

LIETUVOS SŪNŪS

Vilnius-Kaunas
1942.V.10

LIETUVOS SŪNAU!

Dar nevėlu atitaisyti klaidą, kurią tu padarei, užsiregistruodamas ir pasižadėdamas tarnauti svetimiesiems, mūsų okupantams. Mielas Lietuvos sūnau, pagalvok gerai, ką padarei savo Tėvynei Lietuvai. Atmink, ko tu vertas esi, apsiimdamas tarnauti svetimiesiems. Gerai, kad kelsis vėl Mūsų Lietuva. O kuo tu, mielas sūnau, pasiaiškinsi savo motinai Lietuvai? Tad dabar laikas susiprasti. Kada tau reikės vykti, tai parodyk savo stiprią valią. Spruk su savo draugais, kur kuris įmanydami į savo Tėvynės laukus, krūmus, miškus. Visuomenė jums tikrai padės pragyventi. Tačiau jei ir tektų išvykti iš Lietuvos ribų, pasistenk nepamiršti pareigų savo Tėvynei. Kaupk kiek galėdamas jėgas savo Lietuvai. Kartu atsimink, mielas drauge, kad tau vokietis nebus niekuo-

met dėkingas už tai, ką tu esi jam pasiryžęs padaryti. Jis nebus tau dėkingas už tavo kraują, kurį tu praliesi už jį. Dar atvirkščiai, jis dar daugiau terios mūsų tėvynę, skriaus tavo brolius ir seseris, tavo tėvus, kaimynus ir visus artimuosius. Taigi, mielas Lietuvos sūnau, gerai pagalvok ir apsispręsk, kol dar nevėlu. Tu esi reikalingas ne imperialistinei Vokietijai, bet savo Tėvynei Lietuvai.

Kaunas-Vilnius
1942-V-14

Lietuvos Sūnūs

BROLIAI LIETUVIAI,

Jūs, kurie nesiregistravote, esate tikrieji Lietuvos sūnūs, tėvynės mylėtojai.

Tokių ir reikia mūsų gimtajai žemai, ypatingai dabartinėje sunkioje jos būklėje.

Gaila tų, kurie susigundė "išvaduotojų" siūlomais gerumais bei pažadais. Apleido jie gimtąjį kraštą pačiu būtiniausiu laiku, kai proga išsilaisvinti artėja ir kai matomas silpnėjantis tas nepasotinamas šių ir anų laikų klastingasis germanas.

Jie patikėjo vokiečių sugalvota apgaule ir išvyko svetur laimės ieškoti. Bet, deja, jos ten neras, išskyrus belaisvio mirtį, kuri jų ten laukia.

Broliai Lietuviai, jūs turėjote iki šiol tautinio jausmo ir meilės savo Tėvynei Lietuvai. Parodykite dar didesnį prisirišimą prie jos, nebodami pakartotinai išleistų atsišaukimų, kuriais įsakoma registruotis "atsilikėliams".

Jūs parodėte savo drąsą pirmomis registravimosi dienomis, parodykite ją ir dabar. Perkalbėkite silpnavalius jaunuolius, kad jie nebijotų grasinimų ir nesiregistruotų. Darykite viską, kad nežūtų pačios geriausios mūsų jėgos, kurios bus neapsakomai reikalingos, atstatant NEPRIKLAUSOMĄ LIETUVĄ.

Nesileiskime, kad mus nutautintų ir paverstų vergais, ko vokiečiai amžiais siekė ir dabar siekia.

Tegyvuoja Laisva, Nepriklausoma Lietuva!

Kaunas-Vilnius
1942.V.14

Lietuvos Sūnūs

21. Aktyvistų pasirašytas įspėjimas apie naujai atsirandančias pogrindžio grupes

ĮSPĖJIMAS

Nugirstas slaptas nurodymas atsakingo "GesTaPo" pareigūno žymiam nacionalistų veikėjui:

"Svarbu Aktyvistų likučius, jeigu tokių yra, galutinai įjungti į Liet. Tautinį Frontą."

Kauną pasiekė žinia, kad ta kryptimi Liet. Tautinio Fronto bei jo bendrininkės "Laisvės Kovotojų Sąjungos" yra ruošiami atitinkami raštai.

Įspėju tokios rūšies provokacijai nepasiduoti. Jeigu pasirodys agentai su raštais apie aktyvistų įsijungimą į nacionalistus arba Liet. Tautinį Frontą, vyti juos kaip provokatorius lauk.

Aktyvistų Frontas, susiorganizavęs bolševikų okupacijos metais, rėmė savo veikimą Nepriklausomos Lietuvos Atstatymo mintimi.

Jis sujungė visus doruosius savo kraštą mylinčius lietuvius ir užsklendė duris pataikūnams ir savanaudžiams.

Dėl to savo nusistatymo aktyvistai nesusvyravo ir savo idėjom liko visad ir visur ištikimi.

Nacionalistų intrigų ir pastangų dėka ir vokiečių įsakymu Aktyvistų Frontas buvo uždarytas.

Aktyvistų Frontas, kaip anksčiau, taip ir dabar, nedaro ir nedarys jokių susijungimų bei įsiliejimų, tuo labiau su nacionalistais, bei Liet. Tautiniu Frontu, kuris savo veiklą išvystė tiktai po partizanų kovų, kai buvo mažiau rizikos ir

daugiau politinių kombinacijų.

Kaip tuoj vokiečiams įžygiavus, beatodairinis nacionalistų metimasis į glėbį vokiečiams, taip dabar jų kurstančios, neobjektyvios pusiau viešos, griežtai priešvokiškos proklamacijos ir pasisakymai lietuvių tautai sukelia didelių neaiškumų.

Kovok.

1942m. liepos mėn. 10d. Aktyvistų budintis.

L I E T U V I A I !

Kiekviena tauta turi savo Šventovę ir ją gerbia. Kuri tauta negerbia savo turimos Šventovės, ta tauta yra pasmerkta žūti, nes ji kerta šaką ant kurios sėdi. Lietuvi, tautos Šventovė yra mūsų Karo Muziejus ir jo sodelis su Nežinomojo Kareivio kapu. Ar mes savo Šventovę gerbiame? Gaila, bet turime prisipažinti, kad labai mažai mes ją teįvertiname. Pvz. kiekvieną vakarą vykstančios vėliavos nuleidimo apeigose, o ar mes galėdami jose dalyvauti, dalyvaujame? Sveikas, kad ne. Tiesa vienas kitas atsiranda, bet tai maža, tuo labiau laisvės alėjoje žmonės, ypatingai jaunimo pilna. Taigi, ar nebūtų gerai, kad mes dalyvautume mūsų Baltojo Vyčio vėliavos nuleidime, ne kų tryną laisvės alėją?

Tuo jausmu gyvendami mes lietuviai jauskime pareigą, kiek tai yra galima, dalyvauti vėliavos nuleidime. Tegul iš mūsų lūpų skamba Lietuvos himno ir maldos žodžiai! Tegul atsiminticji svetimtaučiai pajunta, kad šis lietuviai myli savo tėvynę ir paprotius.

Lietuvaitės! Mes kviečiamės į jus kviesdami sekmadieniais parnešti iš Lietuvos laukų žalumyną - gėlių ir jais papošti nežinomojo kareivio kapą. Tegul šyti mūsų Šventovė Lietuvos laukų žėlėmis!

Lietuvi-lietuvaitė! Perskaitęs šį laiškelį perduok jį kitam, o pats jauskis pareigos ypatingai [illegible], kada grojama Lietuvos himnas stoti į karo muziejaus sodelį 20 v. ir būtinai susiedoti Lietuvos himną ir maldą.

Sylėkime savo Šventovę, gerbs ją kiti!

Laimės.

1942.V.13. Lietuvos Sk. V.

22. Lietuvos Skautų vadovybės atsišaukimas, puoselėjantis tautos dvasią*

LIETUVIAI!

Kiekviena tauta turi savo Šventovę ir ją gerbia. Kuri tauta negerbia savo turimos Šventovės, ta tauta yra pasmerkta žūti, nes ji kerta šaką, ant kurios sėdi. Lietuvi, tautos Šventovė yra mūsų Karo Muziejus ir jo sodelis su Nežinomojo Kareivio kapu. Ar mes savo Šventovę gerbiame?

*Toks pat atsišaukimas vėliau buvo perspausdintas, pažymint naują atsišaukimo išleidimo datą - liepos 10d.

Gaila, bet turime prisipažinti, kad labai mažai mes ją tejvertiname. Pvz., kiekvieną vakarą vyksta vėliavos nuleidimo apeigos, o ar mes, galėdami jose dalyvauti, dalyvaujame? Beveik, kad ne. Tiesa, vienas kitas ateiname, bet tai labai maža, tuo laiku Laisvės alėjoje žmonių, ypatingai jaunimo, pilna.

Taigi, ar nebūtų geriau, kad mes dalyvautume mūsų Baltojo Vyčio vėliavos nuleidime, ne ką trynę Laisvės alėją?

Tuo jausmu gyvendami, mes lietuviai jauskime pareigą, kiek tai yra galima, dalyvauti vėliavos nuleidime. Tegul iš mūsų lūpų skamba Lietuvos Himno ir Maldos žodžiai! Tegul ateinantieji svetimtaučiai pajunta, kad lietuviai myli savo tėvynę ir papročius.

Lietuvaitės! Mes kreipiamės į jus, kviesdami sekmadieniais parnešti iš Lietuvos laukų žalumynų - gėlių ir jais papuošti Nežinomojo Kareivio kapą. Tegul žydi mūsų Šventovė Lietuvos laukų gėlėmis!

Lietuvi-lietuvaite! Perskaitęs šį lapelį, perduok jį kitam, o pats jauski pareigą, ypatingai SEKMADIENIAIS, kada grojamas Lietuvos Himnas, ateiti į Karo Muziejaus sodelį 20v. ir būtinai sugiedoti Lietuvos Himną ir Maldą.

Mylėkime savo Šventovę, gerbs ją kiti!

Lietuvos Sk. V.

Kaunas,
1942.V.18.

VIETINĖ RINKTINĖ

(APIE TAI, KAS NET "TARP EILUČIŲ" NESURANDAMA)

Jonas Pajaujis

Apie Vietinę rinktinę (toliau-VR) ir jos vadovybę yra jau nemažai parašyta. Rašymai liečia vadinamąjį, oficialų VR veidą. Tik tarp eilučių suvokiama pastaba: VR buvo kuriama su antinacinio pogrindžio organizacijų ir jų veiklą koordinuojančio VLIK palaima ir pritarimu. Šiais metais vasario 12-13 dienomis Vilniuje ir Kaune buvo paminėtas VR penkiasdešimtmetis. Ir čia tik prabėgomis buvo užsiminta apie neoficialų (tikrąjį) VR veidą. Pats laikas pažvelgti į tikrąjį ir kartu atsakyti į daugelį kylančių klausimų. Būtent: kodėl VLIK, koordinavęs antinacinę rezistenciją, pritarė Rinktinės kūrimui ir kokius uždavinius jai skyrė? Kokia buvo pilna VR štabo sudėtis ir kaip štabas dirbo?

VLIK laikyseną nulėmė to laiko padėtis Europoje ir, įvertinus padėtį, Lietuvos ateitis.

1943-1944 metų sandūroje Europoje likę tik keturios nekariaujančios ar neokupuotos valstybės: Portugalija, Ispanija, Šveicarija ir Švedija. Rytuose naciai grūmėsi su vakarykščiu sąjungininku – bolševikais. Rytų frontas 1943-iųjų metų laikotarpyje pietuose pasislinko 800-900 kilometrų vakarų link ir ėjo linija: Chersonas-Kirovogradas-Žitomiras-Masyris-Žlobinas-Velikije Luki-Leningradas. Naciai dar laikėsi Mogiliove, Oršoje, Vitebske, bet Smolenske jau buvo įsitvirtinę bolševikai. Vakarų sąjungininkai, 1943 m. pavasarį išstūmę vokiečius-italus iš Afrikos, vasaros metu išvalę Siciliją, metų sandūroje kovėsi Italijoje prie Monte Cassino. Pati Italija jau buvo kapituliavusi.

1943-ieji buvo gan derlingi ir politikų susitikimais -konferencijomis, svarsčiusiomis pokario Europos – netgi Lietuvos – likimą. Taip sausio mėnesį Kasablankoje susitiko Čerčilis su Ruzveltu, birželio mėnesį Molotovas slapta derėjosi su Ribbentropu, lapkričio-gruodžio sandūroje į Teheraną suvažiavo "trys didieji" – Čerčilis, Ruzveltas ir Stalinas. Vasaros metu neutraliųjų spauda nagrinėjo, vadinamąjį "Čerčilio planą"*.

Tiek pogrindžio organizacijos, tiek ir VLIKas apie padėtį frontuose ir susitikimus buvo gerai informuotas**. Gerai žinojo ir apie padėtį pačioje Lietuvoje. O padėtis Lietuvoje kėlė rimtą susirūpinimą tiek dabartim ir ypač ateitim***. Lietuvos pogrindžio tikslas nesikeitė nuo 1940-ųjų: IŠSAUGOTI LIETUVIŲ TAUTĄ IR JOS TURTĄ IR ATKURTI SAVARANKIŠKĄ NEPRIKLAUSOMĄ VALSTYBĘ.

Valstybei atkurti, remiantis ginkluota jėga, atsirado, nors ir rizikingos, gali-

---

*Čerčilio planu – smogti vokiečiams iš Balkanų ir Skandinavijos – ir tuo būdu izoliuoti Sovietiją nuo Vidurio Europos tuo metu buvo pakankamai "spekuliuojama" neutralioj šveicarų ir švedų spaudoje. Verta pasižiūrėti ir pačio Čerčilio "Atsiminimus".

** Per Berlyną Švedijos ambasados diplomatinis kurjeris – Skamus(?) – parveždavo reikiamą informaciją. Deja, informacija niekad geron rankon nepatekdavo, bet tai ne ši tema.

*** Berlyne tuo metu dirbęs žurnalistas Julijonas Būtėnas nuosekliai informuodavo VLIK ir LF apie politinę padėtį. Jis ir iš dalies dr. Karvelis, turėjo itin gerus santykius su švedų žurnalistais (Arvid Fredholm, Bertil Svanstriom), šveicarais ir japonais.

mybės 1944 metų pradžioje. Reikėjo sudrausminti rytų Lietuvoje siaučiančius "maskvinius" partizanus, o Vilnijoj – "lenkiškuosius", o pačią Rinktinę, laikui pribrendus, panaudoti prieš vokišką okupantą.

Pilna Vietinės Rinktinės štabo sudėtis buvo:

VR vadas: gen. P.Plechavičius.

VR štabo viršininkas – plk. Urbonas.

VR štabo adjutantas – j.ltn. (pavardės neatsimenu).

I skyriaus viršininkas – gen. št. plk. Rėklaitis, j. ltn. Vaičaitis.

II skyriaus viršininkas – gen. št. plk. ltn. Andriušaitis, j. ltn. Butėnas.

III skyriaus viršininkas – gen. št. plk. Šova,

viršininko pavaduotojas – gen. št. av. plk. ltn. Jankauskas.

Karių dalies viršininkas – kpt. Juškys, Prapuolenis Juozas.

Karininkų dalies viršininkas – (iki kovo 1-os – gen. št. kpt. Kazakevičius, nuo gegužės 1-os mjr. Jurkūnas), Pajaujis Jonas.

IV skyriaus viršininkas plk. Grudzinskas, j.ltn. Repšys* .

Pastaba: atkreipkite dėmesį į VR štabe dirbančius "belaipsnius" – kariuomenėje netarnavusius.

ASMENINĖ PATIRTIS

Vasario pabaigoje LP organizacinio skyriaus viršininkas plk. Povilas Šilas man pasakė:

– Jonai, (taip anais laikais vadinaus) kovo pirmą, aštuntą valandą ryto, prisistatyk pulkininkui Jankauskui pirmo tarėjo įstaigoje, Mickevičiaus gatvėje.

Tai ir prisistačiau – kartu su dar ketvertu jaunuolių, iš kurių tik Repšio ligi

---

* Šie vyrai į VR štabą buvo įdarbinti plk. Jankausko, VLIKo pavedimu. Iš jų tik Julijonas Būtėnas buvo suimtas. Jis dėvėjo uniformą. Tektų pridurti ir tai, kad man atsiradus Štuthofe ir karantine beesant barako Nr.17 "štuboje" A, gretimoje B buvo internuota lenkų karininkų grupė, apie kurios tragišką nužudymą rašė kun. Yla. Šioje grupėje buvo ir "Polska Armija Krajova" kontršpijonažo lietuvių skyriaus viršininkas – kapitonas. Skyrius būstinę turėjo Gardine. Kapitonas (kurio pavardės nepamenu – ir nesvarbu, ji buvo netikra, kaip ir jį rekomendavusio grafo "Kawšinskio") itin teiravosi apie PAK depešą, pasiųstą VR štabui per Fledžinskį. Apie tai štabe buvo žinoma gegužės penkioliktą – suėmimo dieną.

tol nebuvau sutikęs. Pulkininkas Jankauskas nuvedė mus į kitą kambarį ir išdalino (kiek supratau "dalybos" buvo iš anksto sutartos). Štabas tuo metu teturėjo tris kambarius: prieškambarį, Vado ir Štabo viršininko – bendrą, ir Štabo keturiems skyriams – trečią. Pasodino mane šalia kapitono Kazakevičiaus – karininkų dalies viršininko. Nejauku "vaiske" nebuvus. Tik regiu, pulkininkas Šova aulinius maunas ir pusiau keikias: – "Gyvatės, mozolius spaudžia – geriau ant pančiakų..." O pulkininkas Grudzinskas trenkia telefono ragelį: "Tegul velniai, tuos fricus rauna, – žada, žada ir nieko neduoda... Pasijunti bemaž kaip namie..."

Kitą dieną kapitono prie stalo nerandu, jis, pasirodo, jau Ašmenoje.

Prieina pulkininkas ir trumpai:

– /.../ Jonai (kodėl jis mane taip vadina?), jums patikėta karininkų dalis. Batalionuose nesivarginkit dėl skyrininkų, bet aštuonioliktam – karo mokyklon – jeigu praleisit provokatorių, galva atsakysit...

Net blusos apmirė...

Darbas štabe iki balandžio vidurio vyko gan normaliai (taip, kaip aš "civiliokas" supratau). Balandžio antroj pusėj padėtis pradėjo komplikuotis. Vokiečių reikalavimai darbo jėgos ir priešlėktuvinės apsaugos mobilizacijai lietuvių tautai buvo visiškai nepriimtini. O vaidinti reikėjo. Prieina prie manęs pulkininkas:

– Rengiamės mobilizacijai (pamirksi). Bolševikai nesuspėjo išsivežt mūsų kariuomenės mobilizacinių planų – jie saugomi dabar prūsų troihenderio(?), bet archyvuos dirba buvę vienuolės, bene kazimierietės. Štai tau įgaliojimai – parnešk juos...

..Parnešiau... Ir man palengvėjo – dėl pulkininko Vertelio (?) – Karo mokyklos viršininko, abejonių nebuvo. Bet ką batalionų vadais skirt – ten surinkta juk aštuoniolika šimtų gimnazijas baigusio jaunimo... O kas – kuopų vadais, o kas – instruktoriais? Galiu pasitart su "Kęstučio" Vytautu ir su LLA Vanagais. Bet argi ir jie viską žino?..

Balandžio pabaigoj pulkininkas Šova susišaukia mus, tuos "civiliokus", plk. Jankausko atvestus:

– Vyrai, pagal vokiečių reikalavimus skelbiama darbo jėgos ir karių mobilizacija. Rinktinės Vadas duos instrukcijas komendantams, o jūs gaunat komandiruotes savaitei. Jums geriau žinoma, kaip jūs komandiruotes išnau-

dosit...

Gegužę prasidėjo velniava. Gandai apie provokišką mobilizacinį štabą, plk. Bironto vadovybėj... Štabe pradėjo lankytis majoras (vokiečių pakeltas į pulkininkus leitenantus) Songinas. Prie manęs atsisėdo majoras Jurkūnas. (Majoras man nekliudo ir aš jam: sutarėme. Jis man kartais "užmesdavo" pastabą, kad mano redaguotas įsakymas "per civiliškai" skamba, o aš jam atsikirtau: "Majore, Lietuvos kariuomenė ne prūsiška – geriau būkim "civiliokai". Laukėm likvidacijos. O jos belaukiant pradėjom jau patys likviduotis. Pirmoj eilėj – aštuonioliktasis batalionas – Karo mokykla. Su Juozu Prapuoleniu iš Kauno komendantūros iš leitenanto Ptašinsko registracijos kortelių, gegužės pirmosiomis savaitėmis, mums naktimis bedirbant, pavyko aštuonioliktą batalioną padaryt nebuvusiu... – nei kariūnų savanorių, nei pulkininko Vertelio, nei bataliono vado Gužaičio... Vargom tas dvi savaites be miego Radastų gatvės Nr.1, antrajame aukšte, Antano Briedelio pastogėj.

Taip ir sulaukėm penkioliktos. Rytą atvykus darban, prieina plk. Šova:

– Paimk mobilizacines bylas, kurias archyve pakvitavai. Grąžink jas. Tik neatiduok...

– Pulkininke, tai kaip: atiduot ar neatiduot?..

– Tu geriau žinai – tam ir esi čia...

Dvi storas bylas susidėjau portfelin. Nors giedra diena buvo, apsigaubiau lietpalčiu. Archyve prisistačiau "troichenderiui". Paėmiau kvitą, kad bylas grąžinau, "troichenderiui" sakau:

– Pagelbėsiu į lentynas padėt...

O prie lentynos kazimierietei sesei dėstau:

– Nusisuk, kad sąžinę švarią turėtum. Nematyk, kur ir ką dedu...

Bylas po kelnių diržu štaban pamešiau. Pulkininkas net akis išsprogdino:

– Aš tik pajuokavau..

– Bet pulkininke, štai čia "troichenderio" kvitas, kad bylos grąžintos... Štai bylos, – ir traukiu bylas iš po kelnių diržo.

– Jonai, ar kaip tu ten vadiniesi, – nešk tas bylas, kad štabe jų nebūtų.

Taip ir parsinešiau "Lietuvos Armijos Mobilizacijos" labai slaptas bylas Seinų gatvės penktan numerin.

Antrą valandą popiet kažkodėl metu žvilgsnį Donelaičio gatvėn:

– Pulkininke, matot, kas darosi?

Iš dviejų dengtų sunkvežimių staiga pasiberia SS-ininkų ruja.

Mūsų kambarin įsitrenkia trys. Trys automatiški pistoletai ir šaukiama:

– Vafen raus.

Net juokinga – kokių čia "Waffen"?

Kapitonas Juškys, vienintelis "ginkluotas", išsitraukia savo 6-o kalibro pistoletą ir:

– Pulkininke, kaip įsakysit?

SS-ininkai savas "berdankas" automatiškai nukreipia kapitono link. Pulkininkas:

– Kapitone, nenaudok – atiduok...

Kapitonas Juškys sviedžia savo "žaisliuką" SS-ininkų batuosna...

Tuo ir galėčiau baigti VR Štabo istoriją. Keista, kad karininkai – uniformuoti – po maždaug ketverių valandų buvo visi areštuoti ir išvežti. Mes, "civiliokai", buvom paleisti (mane po keturių dienų Radastų gatvėje paėmė), VR štabas buvo saugomas. Grįžęs namo radau savo kambarį visiškai išvalytą – lyg niekas čia negyveno. Tik kitą dieną sužinojau, kad "mobilizacijos bylos" yra "deponuotos" Tyrimų laboratorijos /.../. Kitą dieną atgavau ir savo YK pistoletą, "Kęstučio" įteiktą man, pradėjus dirbt VR štabe..

ATGARSIAI

L.P.K. Sąjunga Amerikoje, susipažinusi su Laisvės Kovų Archyvo Nr.11, pradėtu Antinacinės Rezistencijos skyriumi, atrado ten skelbiamų minčių netikslumus ir visuomenę klaidinančius archyvo dokumentus, atsiklausė 1941m. sukilimą organizavusių, dar gyvų esančių narių iš LAF vadovybės ir LAG vadovybės nuomonės. Sušaukė specialų pasitarimą kovo 15d. Jaunimo Centre, su Antanina Garmute ir Vytautu Balsiu, kurie dabar buvo Čikagoje su besilankančia dainuojančių partizanų grupe. Pateikiu šių atsiklausimų ir pasitarimo nuosprendžius:

Lietuvos Kovų Archyve Nr.11 Antinacinės Rezistencijos skyriuje pateikta dokumentacija yra neteisinga ir visuomenę klaidinanti.

Yra būtina, kad redakcija pati pateiktą dokumentaciją, kaip neteisingą ir

klaidinančią atitaisytų.

Prašome, kad Redakcija apie sutikimą atitaisyti praneštų mums iki 1994m. balandžio 30 dienos.

Pilypas Narutis
Pirmininkas

Mykolo Naujokaičio pasisakymas. Laisvės Kovų Archyvas Nr.11; Pradedant skyrių "Antinacinė rezistencija"

Paskutiniu metu jau ne vieną kartą esame patyrę, kad atsiranda istorikų, kurie nori išrasti naujų, tinkamesnių dokumentacijų Lietuvos kovų metams nušviesti. Pagal šiuos istorikus, tie žmonės, kurie atliko patį organizacinį darbą, paruošė pagrindinius nurodymus kovai, pagrįstus nusistovėjusia lietuvių morale ir teise, neatliko vertingai šį darbą. Todėl reikia šiandien šią dokumentaciją pataisyti.

Ir taip leidžiant *Laisvės Kovų Archyvą* Laikinosios Vyriausybės Pirmininko pulk. K.Škirpos paskelbtas dokumentas yra naujai pataisomas įklijuojant priedą, lyg ir sudarant originalo straipsnį.

Toliau šiame leidinyje skelbiama įvairių pamfletų, kurių paruošimas ir paskleidimas niekados nebuvo autorizuotas LAF vadovybės. Reikėtų galvoti, kad daugumoje šių popierių ir atsišaukimų buvo tendencingai paruošta Gestapo nurodymu ir jų organizacijos pagalba paskleista.

Kas blogiausia, kad kai kurie iš šių atsišaukimų *Laisvės Kovų Archyve* yra atspausdinti tarp M.P.Škirpos dokumentų.

Toks sumaišymas dokumentų ir pamfletų sudaro vaizdą, kad pamfletai yra integralinė dalis Ministerio Pirmininko paskelbto dokumento. Tai yra tikra neteisybė.

Siūlau daryti griežtesnę atranką medžiagos, kurią norime palikti ateinančiai kartai- istorijai.

Būtina suprasti, kad ateities skaitytojas galėtų vertinti, jog šiame rinkinyje yra dokumentai nušviečią Lietuvai vaduoti vadovą, darbo eigą ir jo direktyvas, o kitame rinkinyje sudėtos atskirų asmenų ir nežinomų organizacijų skleistos proklamacijos, panašios į *Kuntaplį*.

Prisiminkime tiktai Lietuvių Bendruomenės nusivylimą pamačius

visuomenės reakciją, išleidus "Kovos ir kančių" pirmąjį tomą.

Mykolas Naujokaitis, 1995 03 20, San Diego, Ca.

"Laisvės Kovų archyvo" Nr.11 paskelbtą Antinacinės rezistencijos dokumentaciją perskaitęs ***Bronys Raila***, kuris buvo įsijungęs į LAF sąjūdį ir 1941m. sukilimo organizavimą Berlyne, pasisako taip:

1. Į LAF programą įdėtą 16-ąjį paragrafą žiūrėčiau kaip į keistenybę. Aš dalyvavau kuriant LAF Berlyne, girdėjau ir skaitydavau visas programas, bet tokio turinio paragrafo neatsimenu. Niekad šitaip žydų klausimas nebuvo diskutuojamas. Nemanau, kad Škirpa savo "Sukilime" būtų turėjęs ką taisyti ar keisti. Jis nebuvo rafinuoto būdo ar stiliaus savo raštuose, tačiau buvo labai sąžiningas – nieko nebūtų pats žalojęs, keitęs, koregavęs.

Manyčiau, kad vėliau kažkas buvo suinteresuotas (NKVD, KGB, žydai...) aktyvistų programą "papildyti", visą akciją kompromituoti, apteršti. Tegu kas Vilniuje geriau ištiria tą naująją "programą" su specialiu skyriumi: iš kur ji, kaip ji archyve atsirado...

2. Ta pati mano nuomonė ir dėl vad. "1941m. kovo 19 atsišaukimo iš Berlyno" ...Aš buvau Berlyne LAF propagandos komisijos pirmininkas, pro mano akis praeidavo maždaug daugumas ne karinio turinio atsišaukimų projektų etc. (pats esu rašęs, parašęs net ištisą brošiūrą, kurios naciai neleido išspausdinti). Tokio atsišaukimo nebuvau matęs, ir būčiau nustebęs, kad ten taip būtų pasisakoma. Šalia Škirpos, visokius "atsišaukimus" ruošdavom, stilistiškai, kalbiškai prižiūrėdavome, nes geriausiai tai išmanėme A.Valiukėnas, A.Maceina ir aš (atleiskit, jei atrodys, kad giriuosi). Niekad mes tokio stiliaus ir minties atsišaukimo nebūtume priėmę. Nors pats Škirpa turėjo ir itin prastą stilių, bet čia irgi nėra jam būdingų posakių ir žodžių. Tai galėtų būti blogiausiu atveju kokio aktyviai nusiteikusio berlyniškio voldemarininko privatus darbas ar noras pasisakyti, kažkodėl patekęs į archyvą. Bet greičiausiai tai sovietinių ar kokių semitinių provokatorių darbas, vėliau įveltas neva į Berlyno LAF "veiklą" ir jo "programą". Tokiame "archyve" gali būti prikimšta visokių tokių "dokumentų", kartais taip gerai atliktų, falsifikuotų, kad sunku surasti teisybę ir klastas.

Aš asmeniškai esu tiek patyręs, kaip bolševikai falsifikuodavo mano pra-

eitį, Genrikas Žymantas (matyt, turimas minty Zimanas – red. past.) rašydavo apie turimus "įrodymus", kokių kraštų žvalgybose aš tamauju, koks "hitlerininkas" esu etc. Taigi ir su manimi, ir su kitais galėjo skelbti ir gal "dokumentus" vis paruošti, kokių tik panorėdavo ir jiems reikėdavo priešam kompromituoti.

Kas nors turėtų patalkininkauti *Laisvės kovų archyvo* bendradarbiams būti atsargiems, geriau susivokti, nes be viso to netrukus pasidarys daugiau kančių, vargo, bėdų ir absurdų, negu dėl "kovų ir kančių" dokumentacijos,- ten klastojimų berods nebuvo, tik stigo greitos interpretacijos...

Bronys Raila 1995.III.8, Los Angeles

Liudas Reivydas. Pasisakymas dėl Laisvės Kovų Archyvo Nr.11.. Antinacinė Rezistencija

Perskaitęs "Laisvės kovų archyvas" Nr.11, skyrių "Antinacinė Rezistencija" turiu pareikšti paskelbtų dokumentų neteisingumą. Paskelbtieji dokumentai (dok. Nr.3 ir 4) nepriklauso "Lietuvos Apsaugos Gvardijos" (LAG) organizacijai, o turinys visai neatitinka Lietuvos Apsaugos Gvardijos vadovybės nusistatymui, tokių raštų LAG nei pogrindyje, nei viešai veikdama, nėra rašiusi ir nėra spausdinusi.

LAG pogrindžio centras buvo Kaunas. Neteisinga sakyti, kad LAG centras buvo Tauragėje. Tauragėje buvo tik stiprus LAG skyrius, bet jų buvo visur Lietuvoje. "*Laisvės kovų archyvo Nr.11*" redakcijos pareiškimas, kad LAG centras buvo Tauragė, yra neteisingas.

Rumbinas gyveno Kaune ir buvo LAG vadas, žuvo jis prie Daugpilio. Rumbino žmona vyrui stipriai talkino, buvo bolševikų areštuota. Mirė Čikagoje. Aš buvau Rumbino pavaduotojas.

Dokumentas Nr.3 Lietuvos Apsaugos Gvardijos statutas-neteisingas. Mūsų LAG statute visai nebuvo liečiamas žydų klausimas. Mok. Rumbinas ypatingai įspėdavo, kad jokiu būdu neįsivelti su žydais, nekeltume pykčio prieš žydus, nes mums rūpi atstatyti Lietuvos nepriklausomybę. Mirties būrių LAGe nebuvo.

Nr.4. Dokumentas apie Lietuvos Apsaugos Gvardijos artimuosius už-

davinius. "Neatidėliotini Gvardijos uždaviniai"..., tokių LAG vadovybė niekada nerašė.

Bendrai visa antinacinė dokumentacija klastingai apgaulinga. Dokumente Nr.1 į Lietuvių Aktyvistų Fronto programą įrašytas §16, kokio pulk. K.Škirpos "Sukilimas" knygoje atspausdinto nėra. Netikėti pulk. K.Škirpai ką jis rašo, ir pradėti ginčus po 50-metų dėl LAF programos, kuri niekada LAF vadovybės nebuvo priimta, yra tik ano meto lietuvių tautos kovos už laisvę sumenkinimas. Visi Nr.11 Antinacinės Rezistencijos skyriuje pridėti LAG ir LAF dokumentai, kurie nei LAGui nei LAFui nepriklauso, yra lietuvių visuomenę demoralizuojantys su tendencija, kiršinančia lietuvių visuomenę su žydų bendruomene, o klastingi ypač todėl, kad pridedamas po tų dokumentų pokalbis su pulk. Kaziu Škirpa – klastingai ir dirbtinai didinant tų dokumentų tikrumo galimybę.

Tuo būdu aš pasmerkiu *Laisvės Kovų Archyvo* Nr.11 ir peikiu redakciją. Redakcija pati turi atitaisyti ir Nr.11 Antinacinės rezistencijos dokumentus, kaip klaidinančius, atšaukti.

Liudas Reivydas, 1995 03 22, Los Angeles, CA., 90039

Pilypo Naručio pareiškimas. Atspausdintas "Laisvės kovų archyvas Nr.11", pradedant skyrių "Antinacinė Rezistencija"

1941m. sukilimą ruošiant ir sukilus, LAF programa niekad nebuvo LAF Vadovybės priimta, nebuvo spausdinta ir nebuvo platinama, tad neturėjo jokios praktiškos reikšmės, tik pulk. K.Škirpa suminėjo ją savo knygoje (p.567).

Ir ..."statuto projektas LAF vadovybėje nebebuvo baigtas svarstyti." ("Sukilimas" p.574). – rašo pats pulk. K.Škirpa ir galutinai tvirtina: "LAF programa, kurios tekstas čia anksčiau buvo paduotas, tebuvo tik medžiaga didžiajam LAF kongresui aptarti ir išspręsti. Šį kongresą buvo numatoma sušaukti netrukus po atgavimo Lietuvai valstybinio savarankiškumo, jei kraštas nebūtų buvęs antrojo Lietuvos kaimyno- hitlerinės Vokietijos okupuotas – savo ruožtu." (p.572).

Laisvės kovų archyvo redakcija netiki tuo ką pulk. K.Škirpa rašo, bet tiki kažkieno patiekta medžiaga ir spausdina dokumentą Nr.1, LAF programą, gautą iš kažkur, su str.16 ("Lietuvių Aktyvistų Frontas žydų tautinei mažumai

Lietuvoje atšaukia svetingumą"), kurio nėra pulk. K.Škirpos knygos atspausdintoje LAF programoje.

L.K.archyvo redakcija dok. Nr.1 laiko tokiu svarbiu-"archyviniu", kad juo pradeda Antinacinę Rezistencijos dokumentaciją: "Čia skelbiamas ištisas necenzūruotas LAF programos tekstas (dok. Nr.1)" (p.150), tuo iškraipo tikrovę.

Taip pat pridėtas dokumentas Nr.5 LAF 1941 kovo 19d. atsišaukimas. Berlynas": ("... išdavikams bus tik tada dovanota, jei jie tikrai įrodys, kad likvidavo bent po vieną žydą..."). Tokio atsišaukimo nei Berlyno LAF Vadovybė nerašė ir nei Lietuvos LAF Vadovybė neplatino. Antinacinės rezistencijos skyriuje pridėta ir kitų suklastotų dokumentų.

Anas metas yra būdingas Gestapo ir NKVD bendradarbiavimu. Tarp pogrindžio organizacijų veikė ir "Juodoji Svastika"... Gestapo kūryba. NKVDistai tardymuose prikūrė daug "dokumentų". Suprantama, kad tame mete negyvenusiam redaktoriui sunku susigaudyti.

LAF Vadovybė žydų klausimo nelietė, o kovojo, kad atgautų Lietuvos nepriklausomybę, kad visi Lietuvos piliečiai būtų laisvi.

Laisvės kovų archyve Nr.11 antinacinė rezistencija pradedama neaiškiai, lyg nuo 1940m. birželio 15d., įdedama dokumentacija, kuri klaidina visuomenę ir žaloja lietuvių ir žydų bendravimą, turi būti atitaisyta.

Pilypas Narutis, Čikaga, 1995.III.22

Gavus gerb.Pilypo Naručio, Mykolo Naujokaičio, Liudo Reivydo, Bronio Railos laiškus, pradžioje pasijutau smarkiai užgautas šių lietuvių patriotų, kovojusių už Lietuvos laisvę minčių, bet giliau įsiskaitęs supratau, kad įvyko apmaudus nesusipratimas ta prasme, kad autoriai aptariamoje publikacijoje (Ištakos.Kai kurie slapto ir viešo pasipriešinimo bruožai 1940-1942 m. dokumentuose//LKA-T.11.-K.1994.) išvydo tik tai, ką jie norėjo matyti, bet ne tai, kas joje buvo iš tikrųjų. Publikacijos komentarų autorius atsidūrė tarp dviejų ugnių: rezistento J.Čepulio, rizikavusio savo gyvybe ir išsaugojusio šiuos dokumentus, ir kitų rezistentų, neigiančių juos, bet tik žodžiais. Nei man, nei redaktorei, niekas nedavė moralinės teisės atsistoti į vieną kurią nors žinovų pusę, tikėti vienais ir netikėti kitais. Dabartinė karta būtent ir sprendžia apie praeitį iš vienokio ar kitokio patikimumo istorinių šaltinių, o istorikas savo

išvadas daro tik po jų griežtos mokslinės kritikos. Atskirų asmenų nuomonė pareikšta žodžiu prie kavos puodelio, pasisakymai mitinguose ar uždaruose susirinkimuose ("dalyvaujant dainuojančių partizanų grupei") nėra istorinis šaltinis ir negali būti priimtas pagrindu rimtam svarstymui. Nedaryti skubotų išvadų ir toli siekančių teiginių – toks ir buvo pagrindinis šios šaltinių publikacijos tikslas.

Vis dėlto, teisybės dėlei, būtina atsakyti į gautų iš JAV laiškų teiginius (nors būtų buvę šimtąkart vertingiau susilaukus autorių atsiminimų, jų kauptų archyvų ir platesnių pasisakymų apie praeitį, ypač L.Reivydo, bent vieną egzempliorių naujosios M.Naujokaičio knygos apie 1941 m. sukilimą, ir pan.).

1. M.Naujokaitis: "Atsiranda istorikų, kurie nori išrasti naujų, tinkamesnių dokumentacijų Lietuvos kovų metams nušviesti". Šių istorikų tarpui, matyt, turėtų priklausyti ir komentarų autorius, vienok publikuoti dokumentai buvo neišrasti, o perduoti redakcijai žinovo, irgi LAF nario ir antinacinės rezistencijos dalyvio Jono Čepulio. Juos beliko tik palydėti komentarais, kaip kad ir privalo būti skelbiant pirminius šaltinius. Dokumentų autentiškumas nekelia abejonių, atlikta visa įmanoma analizė (išskyrus spektrografinę). Visi dokumentai yra tik nuorašai, kitaip tariant pavyzdys platinamų atsišaukimų, kas buvo aiškiai nurodyta komentaruose ir neatmestina galimybė, kad jie galėjo skirtis redakcine prasme nuo originalo. Taip pat nemanau, kad kategoriški P.Naručio ir B.Railos teiginiai, kad LAF vadovybė tokių dokumentų nerašė ir neplatino, yra artimi tikrovei, nes įsiminti paraidžiui visus rengtus dokumentus yra neįmanoma ir juo labiau juos mokėti atmintinai. Neigti galima tik turint originalų dokumentą ar jo kopiją, skirtingą nuo tos, kurią neigiama.

2 .M.Naujokaitis: "Pagal šiuos istorikus, tie žmonės, kurie atliko patį organizacinį darbą, paruošė pagrindinius nurodymus kovai, pagrįstus nusistovėjusia morale ir teise, neatliko vertingai šį darbą.Todėl reikia šiandien šią dokumentaciją pataisyti". Visi šie kaltinimai tikrai neetiški, nes, pvz. komentarų autoriui K.Škirpa yra valstybės veikėjo idealas, o "Sukilimas suverenumui atstatyti" yra parankinė, nuolat skaitoma knyga.

3. M.Naujokaitis:"K.Škirpos dokumentas yra naujai pataisomas įklijuojant priedą, lyg ir sudarant originalo straipsnį". LAF programos projektas buvo išspausdintas toks, koks ir buvo gautame mašinraštiniame nuoraše, redakcija nieko nekarpė ir neįklijavo. Taip pat redakcijai yra žinomas ranka

rašytas "1941 m. kovo 19 d." atsišaukimo nuorašas, bet jis jau yra su papildymais ir buvo saugomas sovietiniuose archyvuose, tad nelaikomas patikimu, nors ir nedaug kuo skyrėsi nuo skelbtojo. Bet tai rodo, kad toks dokumentas vienokiu ar kitokiu pavidalu klajojo po Lietuvą.

4. M.Naujokaitis: "Toliau šiame leidinyje skelbiama įvairių pamfletų, kurių paruošimas ir paskleidimas niekados nebuvo autorizuotas LAF vadovybės". Teisingai – jie ir nėra pasirašyti LAF, bet jei laikyti tikrais ir vieninteliais atsišaukimus, parengtus LAF vadovybės, o kitus Gestapo falsifikatais, tai ką tada veikė 1940-1941 m. pogrindis Lietuvoje, 36 tūkst. vien LAF ryšiais apjungtų žmonių, 100 tūkst. partizanų ir sukilėlių (K.Škirpos pateikti skaičiai)? Laukė, kol kurjeris iš Berlyno atgabens nurodymus ar savarankiškai imdavosi blogesnės ar geresnės iniciatyvos?

5. Gvildenant P.Naručio pareiškimą, akivaizdžiai matyti, kad pareiškimo autorius neskaitė šaltinių publikacijos komentarų, kuriuose irgi aiškiai pasakyta, kad LAF programa tebuvo projektas, kurį turėjo svarstyti ir tvirtinti didysis LAF Kongresas išvaduotoje Lietuvoje...

6. P.Narutis: "LAF Vadovybė žydų klausimo nelietė, o kovojo, kad atgautų Lietuvos nepriklausomybę, kad visi Lietuvos piliečiai būtų laisvi". Ir kolaborantai? Diskusija šiuo klausimu išeitų labai plati, bet siūlau, kam įdomu, perversti pirmuosius laikraščio "Į Laisvę" numerius.

7. Liudas Reivydas, smerkdamas ir peikdamas redakciją, atrodo irgi neperskaitė komentarų, nes jiems priskirta, ko juose iš tikro ir nėra. Tačiau, iš tikro neteisingai nurodytas Lietuvos Apsaugos Gvardijos centras, nes buvo remtasi labai nedidelėmis nuotrupomis ir užuominomis apie šią organizaciją. Be abejo, apie jos darbus, geriausiai galėtų papasakoti pats L.Reivydas, LAG vado adjutantas. Komentarų autoriui tėra žinoma, kad ši, pagrinde jaunimo organizacija, veikusi pakankamai savarankiškai, vėliau susivienijusi su Lietuvos Vadavimo Sąjunga, po Birželio sukilimo liko neįtraukta į L.Prapuolenio sudarytą Lietuvos LAF vadovybę (Kauno štabą) ir liepos 19 d. parengė savarankišką susivienijimo su kitomis LAF ar jo idėjų įtakoje esančiomis organizacijomis planą, kuris tačiau nebuvo realizuotas. Paneigti spausdintus LAG vardu atsišaukimus yra L.Reivydo, kaip pogrindinės organizacijos vadovo, teisė, tačiau įdomiau būtų sužinoti asmeninę nuomonę, iš kur tokie dokumentai galėjo atsirasti, nes buvo išsaugoti greta kitų, kurių autentiškumas

neabejotinas?

8. B.Raila nesigaili redakcijos ir siūlo specialiam skyriui (neaišku tik kokiam – saugumo?) ištirti paskelbtą dokumentą, tačiau visiškai nekalba, kad K.Škirpa būtų palikęs kokį nors jo parašytos knygos archyvą ir juodraščius. K.Škirpa nebuvo genijus, kad "Sukilimą" būtų parašęs vien iš savo galvos, o rėmėsi tam tikrais dokumentais, kurie rašymo metu turėjo būti išlikę. Jei minėti gerbiamieji redakcijos kritikai ir sukilimo žinovai turi kokių nors originalių dokumentų, be K.Škirpos knygos, – juos buvo galima atsiųsti ir galutinai išspręsti visą problemą.

9. Pabaigoje B.Raila siūlo: "Kas nors turėtų patalkininkauti *Laisvės kovų archyvo* bendradarbiams būti atsargiems, geriau susivokti, nes be viso to netrukus pasidarys daugiau kančių, vargo, bėdų ir absurdo, negu dėl "kovų ir kančių" dokumentacijos – ten klastojimų berods nebuvo, tik stigo greitos interpretacijos". Publikacijos sulyginimas su "Kančių ir Kovos istorijos" pirmuoju tomu kelia nuostabą. O su talkininkavimu reiktų sutikti – geriausia kandidatūra būtų,pvz., toks patyręs redaktorius, kaip Domas Šniukas, redagavęs paskutiniąją Bronio Railos knygą. Ar nenuostabu, kad "Tiesos", kuri kažkada drabstė purvais rezistentus ir patį autorių, vadovas talkininkauja leidžiant antikomunisto knygą? Čia ir yra didžiausias absurdas.

Su pagarba Kęstutis Kasparas

TAMSŪS LAIKAI
KROATIJOS POLITINIAI KALINIAI 1918-1991 m.

Kroatijos žmonių kovoje už laisvę įkalinimas buvo neišvengiamas nuo Habsburgų monarchijos laikų iki šių dienų demokratinės, nepriklausomos ir tarptautinio pripažinimo sulaukusios Kroatijos Respublikos įsteigimo. Prisiminkime didžiuosius Kroatijos kankinius Petar Zrinski ir Krsto Frankopan, kurie buvo įkalinti dėl politinių priežasčių 1670m. ir mirė kitais metais Viener Neustadte.

Laikotarpis nuo 1918 iki 1991m. gali būti skiriamas į keturias fazes: 1) Jugoslavijos karalystė (1918-1941m.); 2) Nepriklausoma Kroatijos Valstybė (NKV) (1941-1945m.); 3) Jugoslavijos Federacinė Liaudies Respublika (JFLR), Jugoslavijos Socialistinė Federacinė Respublika (JSFR) (1945-1991) ir 4) Kroatijos Respublika. Kiekvienoje šių fazių politiniai kaliniai užėmė savitą vietą. Kad tai suprastume, apžvelkime tų laikų istorines aplinkybes.

1. JUGOSLAVIJOS KARALYSTĖ (1918-1941 m.)

Šiuo laikotarpiu Kroatija priklausė Jugoslavijos karalystei, kuri buvo sukurta, nepaisant jos sudėtyje buvusių tautų valios ir jų aukščiausių politinių institucijų sprendimų. Taigi prieš kroatų valią ir Kroatijos Parlamento sprendimą 1918m. gruodžio 1d. Serbijos karaliaus deklaracija buvo suformuota bendra "Serbų, kroatų ir slovėnų valstybė", kurią sudarė "Slovėnų, kroatų ir serbų valstybė", Serbijos karalystė, taip pat Montenegro ir Vojvodina. 1929m. ši valstybė pavadinta Jugoslavijos karalyste. Taip buvo įteisinta politinės valdžios bei valdančiųjų organizacijų struktūra ir sunaikintas politinis tautų tapatumas, kuris anksčiau sudarė valstybės sistemos dalį. Kroatija prarado savo istorinį identitetą ir suverenitetą, kuriuo džiaugėsi keletą amžių. Jau penktą dieną po valstybių sujungimo Zagrebe, Jela-ic' aikštėje buvo nušauta 15 ir sužeista 20 žmonių, dalyvavusių demonstracijoje už respublikos atkūrimą ir prieš unitarizmą bei monarchiją.

Naujojoje valstybėje, išgarsėjusioje kaip "tautų kalėjimas", Serbijos vadovai, palaikomi karališkojo teismo, armijos ir policijos, įteisino centristinį Didžiosios Serbijos viešpatavimą. Kroatijos Parlamentas buvo išvaikytas jėga ir 1921m. paskelbta neteisėta "Vidovdano konstitucija", kurią priimant nedalyvavo Kroatijos atstovai ir nebuvo reikiamos daugumos. Tai buvo centristinė ir unitarinė Serbijos konstitucija. Praradę suverenitetą, kroatai neteko nacionalinio identiteto. Buvo sustabdyta politinė, ekonominė bei kultūrinė Kroatijos plėtotė. Pagal 1920m. sutartis reikšminga Kroatijos teritorijos dalis, įskaitant Istria, Rijeka, Zadar ir Cres, Lošinj, Lastovo bei Palagruža salas, buvo atiduota Italijai, o tai sukėlė Kroatijos žmonių kartėlį ir nepasitenkinimą. Dėl to kroatai ėmė burtis į opozicines politines partijas, daugiausia per Kroatijos Respublikos Valstiečių Partiją, kuri nuo 1924m. buvo pavadinta Kroatijos Valstiečių Partija (HSS). Šie susibūrimai palaipsniui peraugo į tautinį judėjimą, siekiant tautinio identiteto, Kroatijos vientisumo ir suverenumo prieš Didžiosios Serbijos centralizmą ir hegemoniją. Valdantieji Serbijos sluoksniai veltui stengėsi nuslopinti šį procesą, griebdamiesi griežtų politinių represijų prieš visas Kroatijos politines partijas. Beveik visų partijų, ypač HSS, narių skaičius sparčiai augo. Iš esmės represijos buvo nukreiptos prieš Kroatijos komunistus, paskui – prieš HSS, o dar vėliau – prieš Kroatijos nacionalistus.

Baudžiamojoje Jugoslavijos karalystės sistemoje iš visų keturių bausmės formų (priverstinis darbas, įkalinimas, griežtas sulaikymas ir sulaikymas) priverstinis darbas buvo pats griežčiausias. Pagal 1921m. Valstybės gynimo įstatymą tūkstančiai kroatų, kurie priešinosi Didžiosios Serbijos režimui, buvo nuteisti ir įkalinti Lepoglava, Sijemska, Mitrovica, Požarevac, Maribos, Zenica, Niš ir daugelyje kitų kalėjimų. Šiuose kalėjimuose politiniai kaliniai buvo laikomi daug žiauresnėmis sąlygomis, negu kaliniai, nuteisti pagal Visuotinį bausmės įstatymą. Politiniai kaliniai dažnai neturėjo tų teisių, kurias garantavo Sulaikymo įstatymas, pavyzdžiui, teisės į lygtinį išlaisvinimą ir t.t. Kaliniai siekė sąlygų pagerinimo bado streikais ir kitais būdais. Tam tikra prasme jiems pavyko.

Kadangi valstybės politika kėlė pavojų ir Kroatijos serbams, kurie tapo priemone pasiekti Serbijos politiniams tikslams, svarbiausia Kroatijos serbų politinė partija – Nepriklausoma Demokratinė Partija (SDS) – 1927m. prisijungė prie HSS kaip Valstiečių demokratinė koalicija (SOK), kad paremtų

kovą prieš centralizmą ir Didžiosios Serbijos hegemoniją, taip pat kompaniją už visų tautų tapatumą valstybės sudėtyje. Reakcijos nereikėjo ilgai laukti. Negalėdamas išspręsti valstybės krizės parlamentinėmis priemonėmis, karališkasis teismas 1928m. birželio 20d. Belgrado Parlamente suorganizavo Kroatijos deputatų žudynes, kuriose du žmonės žuvo ir trys buvo sužeisti. Vienas jų – Stjepan Radič, kuris galų gale mirė nuo žaizdų rugpjūčio 8d. Po šio įvykio SOK tęsė pasipriešinimo kovą už parlamento ribų. Kroatijos politiniu lyderiu tapo Dr.Vladko Maek, kuris vadovavo Kroatijos kovai už laisvę ir nepriklausomybę, visų pirma įstatymų leidybos ir administravimo, laikantis federalizmo principų, srityje. 1929m. sausio 6d. karalius suspendavo konstituciją, paleido parlamentą ir įvedė diktatūrą. Spalio 3d. valstybė buvo paskelbta Jugoslavijos karalyste. Ji buvo suskirstyta į 9 provincijas taip, kad beveik visose jų serbai sudarė daugumą, o kroatų etninė ir istorinė teritorija buvo suskaldyta. Jugoslavijos karalystė buvo įkurta kaip centristinė valstybė, valdoma prievarta ir diktatūra. Bet koks Kroatijos pavadinimo, vėliavos ir kitų simbolių naudojimas buvo griežtai draudžiamas, įvesta cenzūra, ribojama žodžio laisvė, oficialiais duomenimis, iki 1931m. vidurio, kai pasikeitė diktatūros forma, bet ne esmė, buvo įkalinta daugiau kaip 40 000 politinių kalinių, daugiausia iš Kroatijos. Keli tūkstančiai jų vėliau buvo nubausti daugeliu metų priverstinio darbo. Karaliaus Aleksandro nužudymas Marselyje 1934m. spalio 9d. sužlugdė diktatūrą, bet tuo pačiu Jugoslavijoje sustiprėjo represijos prieš Kroatiją, kurios pasiekė viršūnę po 5-erių metų, kai buvo įkurtos politinių kalinių koncentracijos stovyklos.

Reikia pastebėti, kad šis režimas rėmėsi ne tik armija bei policija ir daugeliu nacionalistinių Didžiosios Serbijos bendrijų ir organizacijų, iš kurių per visus tuos metus savo teroru, žiaurumu ir daugelio kroatų nužudymu ypač pasižymėjo "chetnik" organizacijos, veikusios daugiau kaip 200 Kroatijos vietovių.

Visa tai skatino žmonių nepasitenkinimą režimu, jo politika ir jo atstovais. Dėl to 1929m. buvo įsteigta nelegali "Ustasha" – Kroatijos išlaisvinimo Judėjimo organizacija, vadovaujama Dr. Ante Pavelič, kuri siekė įkurti laisvą ir nepriklausomą Kroatijos valstybę. Dauguma Ustasha vadovų veikė užsienyje, įskaitant politinius emigrantus, kovojusius už Kroatijos valstybę, palaikomus keleto kaimyninių šalių -Jugoslavijos karalystės politinių priešininkų. Tuo

pačiu metu nelegali Jugoslavijos partija (KPJ) atsisakė unitarinės pozicijos ir paskelbė, jog siekia suskaldyti Jugoslaviją ir įkurti nepriklausomas respublikas, tarp jų ir "Tarybinę Kroatiją", su tautų apsisprendimo teise, įskaitant atsiskyrimą. Dėl šios priežasties 1937m. kaip nepriklausoma organizacija KPJ sudėtyje buvo įkurta Kroatijos komunistų partija (KPH).

Taigi Kroatijos nacionalinis judėjimas tapo svarbiu politiniu faktoriumi, o Kroatijos atsiskyrimas – svarbiausia valstybės politine problema. Tai įrodė 1935 ir 1938m. rinkimai, kuriuose jungtinė opozicija, vadovaujama Dr. Maek, laimėjo 37,4 proc. ir 44,9 proc. balsų. Dėl tarptautinių santykių Europoje pablogėjimo ir karo galimybės (karas prasidėjo 1939m. rugsėjo mėnesį) Kroatijos atsiskyrimo nebebuvo galima ilgiau atidėlioti, norint išvengti valstybės subyrėjimo. Galų gale prasidėjo nesutarimai tarp ministro pirmininko ir HSS vadovo. Dėl to 1939m. rugpjūčio 26d. buvo sudaryta Kroatijos Banato įkūrimo sutartis, grąžinusi kroatams identitetą ir autonomiją Jugoslavijos sudėtyje. Pagal šią sutartį per Soborą (Kroatijos parlamentą) ir Baną (civilinį Kroatijos valdytoją) Kroatijos Banatas įgijo įstatymų leidybos, valdymo ir teisės autonomiją, kurios nebuvo galima atšaukti ar atimti be jų leidimo. Taigi buvo sukurtas sudėtinės ar federacinės valstybės pagrindas, prieštaraujantis dabartiniam valstybiniam ir nacionaliniam unitarizmui, t.y.Didžiosios Serbijos hegemonijai. Banatą sudarė šiandieninė Kroatijos Respublikos teritorija, išskyrus Dvor ir Baranja sritis ir tas žemes, kurios buvo Italijos dalis, tačiau įskaitant 13 sričių, kurios dabar priklauso Bosnijos ir Hercogovinos Respublikai, taip pat Šid sritį Vojvodinoje, kur kroatai sudarė etninę daugumą. Vis dėlto nebuvo įtrauktos istorinės kroatų teritorijos Rytų Srijeme, Boka Kotorska (Kotoro įlankoje) Budva ir Spič. 65 456 kv. km plote gyveno 4 024 601 gyventojas (pagal 1931m. surašymą), iš kurių kroatai sudarė 70,1 proc., serbai – 19,1 proc., kiti – 10,8 proc. Kroatijos Banate elgesys su politiniais kaliniais visai nepasikeitė – viena – siekiant palaikyti ir sustiprinti jau egzistuojančią sistemą, antra vertus – dėl daugelio vidaus ir užsienio aplinkybių. Dabar dauguma priverstinio darbo aukų buvo komunistai ir Kroatijos nacionalistai.

Kroatijos Banato įkūrimui smarkiai priešinosi visos serbų politinės partijos (išskyrus SDK), taip pat nacionalistai ir Didžiosios Serbijos organizacijos bei institucijos, armija ir Serbijos stačiatikių Bažnyčia, kuri laikė Banatą grėsme Serbijos žmonėms ir valstybei. Taip prasidėjo "Srbi na okup" ("Serbai

kartu") judėjimas, kurio tikslas buvo sukurti "Serbijos Sąjungą" – iš esmės "Didžiąją Serbiją" – iš likusių Jugoslavijos dalių, tų Kroatijos Banato dalių, kuriose serbai sudarė daugumą, taip pat iš teritorijų, kurios, serbų manymu, jiems priklauso dėl geostrateginių ir politinių priežasčių, netgi jei tai sukeltų tolimesnį etninių ryšių pablogėjimą. Didžiosios Serbijos sukūrimas istorinių Kroatijos teritorijų sąskaita išliko svarbiausias Didžiosios Serbijos bei chetnik politinių grupelių uždavinys, kurį jie stengėsi įgyvendinti per karą, pasiekusį Jugoslaviją 1941m. Kadangi jiems nepasisekė nei per karą, nei po jo, jų pasekėjai pakartojo jų veiksmus 1991m., pradėdami agresiją prieš Kroatijos Respubliką.

Tiksliai nežinoma, kiek kroatų Jugoslavijos karalystėje buvo pasmerkta priverstiniam darbui. Be abejonės, tai nemažas skaičius, kurį sudarė visų politinių pažiūrų ir socialinių sluoksnių žmonės. Galima pateikti netikslų oficialų įvertinimą: 1918-1941m. buvo nužudyta maždaug 10 000 kroatų, iš kurių daugelis atkentėjo kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose. Be to, apytikriai 400 000 kroatų buvo priversti palikti savo namus ir pasitraukti į užsienį.

Visos Jugoslavijos karalystės politinės konfrontacijos paliko gilius ir iki šių dienų trunkančius pėdsakus minėtų sričių gyvenime bei papročiuose, dėl to taip detaliai jas ir išaiškinome.

2. NEPRIKLAUSOMA KROATIJOS VALSTYBĖ (NKV)(1941-1945)

NKV laikotarpis yra tragiškas Kroatijos tautos istorijos puslapis. Specifinės karo sąlygos, okupacija ir NKV įkūrimas sukėlė konfrontaciją ir sąskaitų suvedinėjimą su Didžiosios Serbijos nacionalistais, taip pat su pasaulinėmis fašizmo ir komunizmo ideologijomis, kurios suskaldė kroatus į du kovojančius politinius frontus, nualinusius valstybę.

1941m. kovo 25d. Jugoslavijos karalystė pasirašė Trišalę sutartį (tarp Vokietijos, Italijos, Japonijos), tačiau po dviejų dienų kilo vyriausybės perversmas, ir naujoji vyriausybė sulaužė sutartį. Atsakydama į tai, Vokietija ir jos sąjungininkai 1941m. balandžio 6-18d. sutriuškino Jugoslavijos armiją, kuri besąlygiškai pasidavė, okupavo šalį, suskaldė valstybę ir tarpusavyje pasidalijo jos teritorijas. 1941m. balandžio 10d., kai įžengė Vokietijos kariuomenė, Zagrebe buvo paskelbta NKV. Be ankstesniojo Kroatijos Banato, jos

teritorijai priklausė likusi Bosnijos ir Hercogovinos dalis bei Srijemas, bet nepriklausė Melimurje ir Baranja, okupuotos ir aneksuotos Vengrijos, taip pat Dalmatija nuo Zadaro iki Splito, rytinė Konavli dalis, Boka Kotorska, visos Adrijos salos (išskyrus Hvar, Brač ir Pag) ir dauguma Kvarnes bei Gtorski Kotas sričių, kurios buvo aneksuotos Italijos. NKV pripažino 12 valstybių. Demarkacinė linija, einanti į pietus nuo Samoboro, Glina, Dvor, Jajce, Fojnica ir Višegrado, skyrė ją į dvi okupuotas teritorijas – šiaurinė priklausė Vokietijai, pietinė -Italijai. Jos plotas buvo 102 725 kv. km, joje gyveno 5 640 000 gyventojų. Valstybę sudarė 22 apygardos ("Velika Župa") su 139 rajonais, 18 jungtinių rajonų ir 778 savivaldą turinčiais miestais bei Zagrebo miestu – atskiru administraciniu centru. 1942m. buvo atkurtas Kroatijos Parlamentas ir visos būtinos ministerijos, sukurta kariuomenė, kuri susidarė iš Hrvatsko Domobranstvo (Kroatijos Vidaus Kariuomenės), Ustaška Vojnica ("Ustashi" Karinių Pajėgų) ir Hrvatsko Oružništvo (žandarmerijos). Po Italijos kapituliavimo visos Adrijos regionas formaliai atiteko NKV. Ekonomikos srityje jos paklusnumą Vokietijai ir Italijai saistė įvairios ekonominės sutartys, o tai reiškė nepriklausomybę nuo Partnerystės sutarties. Tuo pačiu NKV perėmė fašistinės valdymo organizacijos modelį ir politinę Vokietijos bei Italijos praktiką. Taigi buvo sukurta lygiagreti valdymo sistema, kurioje be civilinių struktūrų, dalyvavo ir Ustashi judėjimas, vadovaujamas Dr. A.Pavelič, kurio – valstybės vadovo ir Poplavniko (Vadovo) – rankose buvo sukoncentruota visa valdžia. Daugelį įstatyminių aktų dėl tautinio ir rasinio išskirtinumo išleido ir patvirtino specialiai įkurti teismai su plačiais įgaliojimais, kurie galėjo teisti visus politinius Ustashi režimo oponentus. Dėl šių įstatyminių aktų, netrukus įgyvendintų praktiškai, žiauriai nukentėjo žydai, čigonai ir serbai (atsižvelgiant į ankstesnę jų hegemonijos politiką, priklausymą chetniks bei nusikaltimus Kroatijoje), taip pat kroatai, kurie priešinosi Ustashi. Kilo nauja areštų banga. Be jau egzistavusių koncentracijos stovyklų, buvo įkurtos naujos. Svarbiausia ir didžiausia koncentracijos stovykla buvo Jasenovace, įkurta 1941m. Niekada nebuvo nustatytas tikslus suimtųjų skaičius ir jų etninė kilmė, iš dalies dėl manipuliavimo politiniais tikslais. Negalima pateisinti persekiojimų, tačiau negalima ir 10 ar 20 kartų padidinti aukų skaičiaus, vien norint pabrėžti Kroatijos žmonių kaltę.

Ustashi vadovybė aiškino Kroatijos žmonėms, kad NKV įkūrimas yra

"amžius trukusio siekimo sukurti nepriklausomą valstybę įgyvendinimas" bei išlaisvinimas nuo Didžiosios Serbijos hegemonijos, o tai buvo priimtina daugeliui. Tačiau labai greitai dėl totalitarinės valstybės sistemos Ustashi vyriausybės ir Vokietijos bei Italijos kariuomenės -okupacinės kariuomenės – kroatų elgesys pasikeitė. Jie ėmė protestuoti, kilo antifašistinės nuotaikos, tarp smulkiaburžuazinių partijų ir grupelių kilo politinis pasiskirstymas. Komunistų partijai pavyko susijungti su antifašistiniu judėjimu Naradnooslobodila-bi Pakret (NOP) (Liaudies Išsivadavimo Judėjimui). Tuo buvo siekiama įteisinti komunistų diktatūrą ir Jugoslaviją paversti lygiateisių tautų bendrija, kurioje kroatai ir serbai drauge kovotų prieš okupantus ir Ustashi NKV. 1941m. birželio 22d. Sisake buvo suformuotas pirmasis partizanų būrys (pirmasis buvusios Jugoslavijos teritorijoje). 1941m. spalio 19d. buvo įkurtas Kroatijos NOP štabas. Greta karinės buvo įkurta ir civilinė vyriausybė, iš Liaudies Išsivadavimo Komiteto tapusi Nacionaline Antifašistine Kroatijos Liaudies Išsivadavimo Taryba, įkurta 1943m. birželio 13-14d. Baigiantis karui, vien tik Kroatijos teritorijoje NOP dalyvavo daugiau kaip 471 000 žmonių. Pagal 1964m. paskelbtus pavardžių sąrašus, nukentėjusiųjų skaičius buvo 194 749, neskaitant NKV šalininkų ir kroatų, priklausiusių okupacinei kariuomenei. Kadangi NKV buvo sukurta Partnerystės sutarties dėka, 1945m. gegužės 15d. jai žlugus, NKV nustojo egzistavusi.

Iš esmės NKV valdžia užtikrino politinio kalinio statusą visų pirma Ustashi judėjimo nariams, kurie dėl šios priežasties buvo įkalinti ar nužudyti Jugoslavijos karalystėje. Toks statusas buvo taip pat suteiktas visiems, susijusiems su judėjimu ir pasirengusiems įsitraukti į Ustashi bei pripažinti NKV. Tam tikrais įstatymais per Rūpybos ministeriją buvo stengiamasi šiems buvusiems politiniams kaliniams ir jų šeimoms atlyginti nuostolius, o likusius gyvus aprūpinti darbu. Jų prašymu vadovybė suteikė jiems keletą privilegijų, pavyzdžiui, atleido nuo karinės tarnybos Vidaus kariuomenės daliniuose (nuo 1942m. balandžio pradžios), tačiau leido jiems savarankiškai dalyvauti Ustashi judėjime bei valstybės valdyme.

NOH vadovybė netgi norėdama negalėjo išvengti politinių kalinių persekiojimo, daugiausia iš komunistų ir NOP tarpo.

Dar nenustatyta, kiek kroatų paaukojo savo gyvybę per karą 1941-1945m., nepaisant to, kuriai pusei priklausė. Pagal paskutiniuosius demografų tyrimų

duomenis, buvo nužudyta maždaug 205 000 (neskaitant musulmonų) ir 61 000 ištremta į užsienį. Šiam skaičiui taip pat priklauso žuvusieji prie Bleiburgo ir "Kavalerijoje" iki 1948m., kai vyko pirmasis po karo oficialus gyventojų surašymas.

3. JUGOSLAVIJOS FEDERACINĖ LIAUDIES RESPUBLIKA (JFLR) IR JUGOSLAVIJOS SOCIALISTINĖ FEDERACINĖ RESPUBLIKA (JSFR) (1945-1991)

Po karo, 1945m., Kroatija su dabartinėmis sienomis buvo prijungta prie Jugoslavijos, šį kartą – komunistinės Jugoslavijos. Čia galime išskirti tokius laikotarpius: a) 1945-1948, b) 1948-1971 ir c)1971-1991. Reikia pasakyti, kad visas šis laikotarpis buvo tikras pragaras tūkstančiams kroatų, kurių daugelis žuvo arba buvo priversti palikti savo namus ir pasitraukti į užsienį.

Nuo 1945 iki 1948m.

Iki šiol nebuvo leidžiama kalbėti apie kroatų kančias tuo laikotarpiu. Prieš komunistinių jėgų iškilimą daugelis Nepriklausomos Kroatijos Valstybės ginkluotųjų pajėgų (Ustashi, Domobrani ir Žandarmerija) narių, jų šeimos bei kiti civiliai pasitraukė į Vakarus, veltui tikėdamiesi pagalbos iš Vakarų sąjungininkų. Priversti besąlygiškai pasiduoti Antrojo pasaulinio karo nugalėtojams, jie buvo tuojau pat britų išduoti Jugoslavijos armijos daliniams be jokių tarptautinių ateities garantijų. Sudėję savo ginklus 1945m. gegužės 15d., Bleiburge beginkliai jie buvo apšaudyti Jugoslavijos armijos. Tą pačią dieną ir vėliau buvo sudarinėjamos begalinės vadinamosios kavalerijos kolonos ir siunčiamos į surinkimo ar paskirstymo stovyklas Jugoslavijos teritorijos gilumoje. Pakeliui daugelis jų buvo negailestingai nužudyti.

Po ištyrimo pirmosiose surinkimo stovyklose daugeliui buvo paskirtos galutinės bausmės. Tie, kurie likdavo gyvi, būdavo siunčiami į darbo stovyklas per Kroatiją, Vojvodiną, Bosniją ir Hercogoviną, Serbiją ir Makedoniją. Būdavo stebima, kad jų kolonos nesusitiktų. Tuo metu egzistavo trijų rūšių stovyklos: paskirstymo, surinkimo ir darbo. Pirmosiose karo belaisvių kolonos būdavo paskirstomos po surinkimo stovyklas. Surinkimo stovyklose belaisviai būdavo klasifikuojami, kriminologiškai ištiriami, ir tie, kurie išgyvendavo po

pirmųjų dviejų stovyklų, būdavo nukreipiami į darbo stovyklas. Darbo stovyklose, be sunkaus priverstinio darbo ir kitokių išbandymų, jie buvo pasmerkti įvairiausiems kankinimams. Po 1946m. surinkimo ir paskirstymo stovyklos palaipsniui išnyko, tačiau darbo stovyklos išliko iki 1950-ųjų. Iki 1946m. liepos 16d. jos buvo atviros, vėliau – uždaros. Geriausiai šių represijų apimtį atskleidžia faktas, kad vien tik Kroatijos Respublikos teritorijoje buvo 62 visų trijų rūšių stovyklos. Visose šiose stovyklose gyvenimo sąlygos netilpo į jokią žmogiško orumo sampratą. Kaliniai ir jų šeimos ištisas dienas praleisdavo be maisto ir vandens, žiauriai kankinami, daugelis būdavo baudžiami individualiai, o po to – visi kartu. Reikia tolimesnių tyrimų, kad būtų galima nustatyti, kiek iš viso žmonių nukentėjo šiose stovyklose ar buvo nužudyta kurioje nors iš 460 šiuo metu nustatytų masinių žudynių vietų.

1948m. šalyje įsigalėjo komunistinė sistema. 1945m. gruodžio 29d. Konstitucinė Asamblėja Belgrade panaikino monarchiją ir paskelbė JFLR. Po to, remiantis 1946m. sausio 31d. konstitucija, prasidėjo privačių įmonių nacionalizacija ir žemės reforma, padėjusi pagrindus sovietinio modelio socialistinės sistemos sukūrimui. Kroatijoje įvyko tokie pat pokyčiai, ir Kroatijos Liaudies Respublikos Parlamentas perėmė valdžią iš ZAVNOH. Tapo aišku, kad visos valdžios funkcijos naujojoje vienpartinėje sistemoje atiteks valdančiosios Komunistų partijos nariams. Belgrade netrukus prasidėjo federalinių institucijų centralizacija su žiauriomis represijomis prieš visus konkurentus ir politinius priešininkus.

Be to, netrukus imta persekioti karo belaisvius, verslininkus, valstiečius, o ypač bažnyčią. Buvo suorganizuota daugybė politinių teismų. Zagrebo Arkivyskupas Dr.Alojzije Stepinac (1953m. paskirtas kardinolu) buvo patrauktas į tokį teismą ir 1946m. spalio 18d. nuteistas 16 metų priverstinio darbo, nepaisant fakto, kad karo metu jis pasmerkė bet kokią prievartą, fašizmą ir Ustashi režimą, taip pat komunizmo diktatūrą. 1951m. iš Lepoglavos jis buvo paleistas lygtinai ir izoliuotas savo gimtajame mieste Krašič, kur ir mirė 1960m. Jis palaidotas Zagrebo katedroje. Kroatijos Respublikos parlamentas specialia deklaracija jį visiškai išteisino.

Nuo 1948 iki 1971m.

Šiuo laikotarpiu komunistinė sistema visiškai įsitvirtino. Kroatijoje vado-

vaujančias pozicijas palaipsniui užėmė serbai. 1963m. šalis buvo pavadinta Jugoslavijos Socialistine Federacine Respublika, o Kroatija – Kroatijos Socialistine respublika. Ekonomiškai Kroatija tapo vis labiau ir labiau priklausoma, ir užsienio valiuta, gaunama iš turizmo ir pramonės, daugiausia plūdo į Belgradą. Tuo tarpu federacinė vyriausybė, toliau stiprino centralizmo ir tautinio unitarizmo politiką ir nepaisė Kroatijos identiteto, skelbdama, kad būti jugoslavu daug geriau, negu būti kroatu. Visa tai Kroatijoje sukėlė nepasitenkinimą ir pasipriešinimą. Kroatai ir jų atstovai atvirai ir masiškai reikalavo, kad jų tautinio indentiteto naikinimo ir ekonominio žlugdymo problema būtų išspręsta patenkinamai. Protestai pasiekė aukščiausią tašką 1971m. Atsako nereikėjo laukti ilgai. Per šį laikotarpį daug kroatų buvo nuteisti priverstiniam darbui arba priversti palikti kraštą dėl politinių priežasčių. Pagal paskutinius duomenis, maždaug 15 000 kroatų buvo nužudyta ir 900 000 ištremta. Tai aiškiai apibūdina represinę sistemą.

Nuo 1971 iki 1991m.

Atsakydama į kroatų reikalavimus, federacinė vyriausybė, federacinė partija ir karinė vadovybė pradėjo politinius susidorojimus. Tūkstančiai Kroatijos politikų, intelektualų, verslininkų, studentų, darbininkų ir valstiečių buvo pasmerkti politiniams persekiojimams. Visos Jugoslavijos kalėjimai buvo sausakimši. Daugelis, siekdami išvengti represijų, pabėgo į užsienį ir prisijungė prie "ekonominių emigrantų" kaip "politiniai emigrantai". Taip už tėvynės sienų stiprėjo ir augo Kroatijos sąžinė.

Visoje Kroatijoje vyko daugybė politinių teismų, tačiau nei jie, nei masinės represijos negalėjo palaužti kroatų dvasios ir suverenios bei demokratinės Kroatijos ilgesio. Netrukus tapo aišku, kad vienpartinė komunistinė sistema negali užtikrinti ekonominio klestėjimo ir politinės laisvės individams ar tautoms, todėl keliose Europos šalyse tokia sistema buvo panaikinta. Taip atsitiko ir Jugoslavijoje – daugiausia dėl Didžiosios Serbijos dominavimo ir tolimesnio ne serbiškų tautų represavimo. Šis procesas sustiprėjo 1990m. ir pasiekė viršūnę kitais metais. Duomenys apie 1971-1991m. represijas rodo, kad 10 000 kroatų buvo nužudyta ir maždaug 850 000 buvo ištremta ar pabėgo į užsienį. Daugelis jų buvo pasmerkti priverstiniam darbui įvairiuose Jugoslavijos kalėjimuose.

Jugoslavija stengėsi įtikinti pasaulį, kad jos baudžiamojoje sistemoje nėra priverstinio darbo institucijų, tačiau tų laikų baudžiamosios sankcijos netiesiogiai rodo, kad tokios institucijos egzistavo kaip Pataisos darbo stovyklos. Buvo užfiksuotos tokios baudžiamosios sankcijos: mirties bausmė, griežtas įkalinimas (nuo 1 iki 15 metų), įkalinimas (nuo 3 dienų iki 3 metų), piniginė bauda ir turto konfiskavimas. Beveik visi nuteistieji griežtam įkalinimui perėjo Lepoglavos Stara Gradiška, Gali Otok ir kitas stovyklas. Tiesa, daugelis išsiveržė per sienas, ir dabar į viešumą iškyla daug faktų. Keletas bešališkų tyrinėtojų teigia, kad socialistinės Jugoslavijos stovyklose kalinių gyvenimo sąlygos buvo dar blogesnės, negu Jugoslavijos karalystėje. Apžvelgus Karalystės ir socialistinės Jugoslavijos represinių režimų nužudytųjų ir ištremtųjų skaičių, galima prieiti išvadą, kad prieš Kroatijos žmones vykdoma politinė kampanija ir didelio masto genocidas. Šią išvadą patvirtina 1991m. įvykiai, kai Didžiosios Serbijos agresijos prieš Kroatiją metu daugiau kaip 15 000 kroatų buvo nužudyta, keli tūkstančiai dingo be žinios ir daugiau kaip 250 000 ištremta.

Nuo 1991m. iki šių dienų

Reikia pabrėžti, kad Jugoslavijos krizė prasidėjo 1989m., ir 1990m. Kroatijoje įvyko laisvi ir demokratiniai rinkimai, kuriuos laimėjo Kroatijos Demokratinė Sąjunga, vadovaujama Dr.Franjo Tudman. Po rinkimų, 1990m. gegužės 30d., buvo patvirtintas pirmasis po Antrojo pasaulinio karo laisvai išrinktas parlamentas, kuris priėmė naują demokratinę konstituciją, nacionalinę vėliavą, herbą, kitus suverenumo simbolius. 1991m. balandžio 19d. referendume 93,4 proc. balsavusiųjų pasisakė už savarankišką ir nepriklausomą Kroatijos valstybę, ir birželio 25d. Kroatijos parlamentas pagal konstituciją paskelbė Kroatijos nepriklausomybę. Ją oficialiai pripažino Jungtinės Tautos ir keletas tarptautinės bendrijos valstybių.

Didžiosios Serbijos vadovai ir nacionalistai negalėjo susitaikyti su tuo, kad dėl Jugoslavijos krizės jie prarado privilegijuotą poziciją, todėl jie siekė užgrobti Kroatijos teritoriją, kaip praeityje padarė jų pirmtakai, norėdami sukurti Didžiąją Serbiją. Kaip ir praeityje, jie pasinaudojo Kroatijos serbais. 1990m. rugpjūtį vadinamuoju "Knin Timber sukilimu" prasidėjo Didžiosios Serbijos agresija prieš Kroatiją, į kurią 1991m. rugpjūčio mėn. tiesiogiai įsi-

traukė vadinamoji Jugoslavijos liaudies armija. Buvo sudeginta daug Kroatijos kaimų, kai kurie gyventojai ištremti, tačiau daugiausia – nužudyta. Tuo metu pabėgėlių skaičius pasiekė 150 000. Spalio mėnesį, kai buvo subombarduoti Prezidento rūmai Zagrebe, jų jau buvo daugiau kaip 300 000. Lapkričio mėnesį, kai po didvyriškos Vukovaro gyventojų gynybos į miestą įžengė Jugoslavijos liaudies armija ir serbai, pabėgėlių skaičius pasiekė pusę milijono. Kroatija atrėmė puolimą ir išlaisvino dalį savo teritorijos, o kitas dalis kontroliavo serbų sukilėliai ir Jungtinių Tautų pajėgos. Šios Kroatijos dalys greitai bus prijungtos prie Kroatijos Respublikos konstitucinės sistemos. 1992m. Didžiosios Serbijos agresija atsisuko prieš Bosnijos ir Hercogovinos Respubliką, kur karas tebevyksta dar žiauresnėmis aplinkybėmis negu Kroatijoje. Tačiau ir ten užpuolikai sustabdyti.

Daugeliui buvusių politinių kalinių teko svarbus vaidmuo visuose šiuose įvykiuose, svarbiuose istoriniuose sprendimuose, demokratizacijos procese, Kroatijos Respublikos savarankiškumo siekime ir gynyboje prieš Didžiosios Serbijos agresiją. Keletas jų vaidina svarbų vaidmenį ir dabar.

Jau 1989m. lapkričio 20d. 18 buvusių politinių kalinių grupė nutarė įkurti Kroatijos Politinių kalinių draugiją. Po trijų dienų įvyko steigiamasis susirinkimas, kuriame dalyvavo 72 nariai, tarp jų ir Dr.Franjo Tudman. Vėliau įvyko steigiamoji asamblėja, ir 1990m. vasario 17d. Draugija buvo įkurta oficialiai. Pirmininku išrinktas Dr.Marko Veselica – vienas tų, kurie ilgiausiai išbuvo nelaisvėje. Asamblėjoje pabrėžta, kad Jugoslavijos kalėjimuose kalėjo daugiau kaip 100 000 kroatų.

Draugija nuo pat pradžių buvo bešališka organizacija. Nuo įkūrimo ji stengėsi sustabdyti represijas dėl bet kokių politinių ar kitokių įsitikinimų, kurie nepropaguoja prievartos. Po pirmųjų laisvų rinkimų daug buvusių politinių kalinių užėmė aukštas vietas valstybės valdyme, parlamente ir vyriausybėje. Draugija siekė įkurti skyrius visoje Kroatijoje, įstatymiškai užtikrinti savo narių teises, dėl kurių parlamentas išleido įstatymą. Šiomis pastangomis buvo siekiama išspręsti visas buvusių politinių kalinių problemas: kalėjime praleisto laiko įtraukimą į darbo stažą (dėl pensijos), kompensacijos išmokėjimą, aprūpinimą gyvenamuoju plotu, sveikatos apsaugą ir įdarbinimą. Draugija visada vengė tapti privilegijuota organizacija, kaip atsitiko su ankstesniąja Antrojo pasaulinio karo veteranų organizacija.

Draugijos leidinys – žurnalas "Zatvorenik" ("Kalinys") turi didelę reikšmę draugijos veiklai ir požiūriui į svarbius politinius reiškinius. Žurnalas atskleidžia draugijos politiką, pateikia svarbius oficialius dokumentus, pradedant draugijos chartija, baigiant buvusių politinių kalinių teisių įstatymu, taip pat draugijos asamblėjų nutarimais. Jis įgavo šiuolaikinį, patrauklų pobūdį ir tapo ne tik diskusijų apie anksčiau nežinomus faktus ar įvykius, kurių iki šiol nebuvo galima minėti, bet ir prieštaringų nuomonių tribūna. Jame komentuojamos ne tik pozityvios, bet ir negatyvios draugijos tendencijos, kad būtų galima sėkmingai išspręsti visas problemas.

Pirmojo draugijos pirmininko Dr.Veselica darbą tęsė p. Drago Stipac, o šiuo metu jo postą užėmė p. Duro Perica. Į draugijos nuomonę buvo ne kartą atsižvelgta Kroatijoje ir užsienyje. Taigi Kroatijos Politinių kalinių draugija veikia kaip Kroatijos ambasadorė ryšiams su panašiomis Europos ir viso pasaulio organizacijomis. Žurnalas taip pat laikosi kultūrinės ir mokslinės orientacijos. Svarbiausia, kad jis prieinamas visiems, kas nori prisidėti ne tik prie draugijos ir jos narių, bet ir prie tėvynės, Kroatijos Respublikos, gerovės. Nuo pat pradžių draugijos nariai Kroatijos armijos gretose gynė šalį nuo Didžiosios Serbijos agresijos keliuose frontuose, kur daugelis jų paaukojo savo gyvybę. Be abejo, yra dar daug problemų, tačiau tikimės, kad mūsų nariai, palaikomi draugijos ir visos šalies, ateityje jas sėkmingai išspręs ne tik savo, bet ir visos visuomenės labui.

Zagrebas, 1995m. sausio 12d.

Magistras ***Zdravko Dzidas***

/Iš anglų kalbos vertė Inga Bogomolovaitė/

KAZYS VEVERSKIS-SENIS 1913-1944

Keli faktai biografijai ir apmąstymams

Pranas Veverskis

Ilgą laiką nenorėjau daryti to, ką dabar rengiuosi daryti – būtent mėginti brūkštelėti keletą potėpių brolio Kazio Veverskio biografiniam portretui. To nenoro priežasčių buvo keletas. Visų pirma, man buvo drovu rašyti apie vieną savo šeimos narį, tuo tarsi nuskriaudžiant kitus brolius ir seseris, ir neišvengiamai atskleisti tokius faktus ir įvykius, kurie, mano manymu, turėtų likti tik šeimoje. Lėmė dar ir tai, kad kai kuriuos faktus aš tegalėjau pagrįsti vien brolio žodiniais pasakojimais, kadangi asmeniškai nedalyvavau įvykiuose, vykusiuose toli nuo manęs. Tai laikotarpis, kai Kazys gyveno Vokietijoje, ir jo veikla Žemaitijoje kuriant Lietuvos Laisvės Armijos kovinius dalinius "Vanagai". Aš tada gyvenau šiapus fronto, sovietų pusėje, o jis – vokiečių užimtoje Lietuvos teritorijoje. Ir dar. Mūsų, Kazio ir mano, gyvenimas taip persipynęs, taip susijęs vienas su kitu, jog rašant apie vieną, būtina minėti ir antrą, šiuo atveju rašyti ir apie save, kas, man atrodo, gerokai nekuklu. Nelabai mane džiugina ir toji padėtis, kai, kurdamas brolio biografiją, aš būtinai atsidurčiau prielipo padėtyje –

Pranas Veverskis. Nnuotrauka iš autoriaus asmeninio archyvo

nereikšminga detalė, menkutė iliustracija, neryškus potėpis spalvotam brolio portretui. Tai žeidžia mano "honorą". Dar laukiau, kad šį darbą atliktų asmenys, artimai su broliu bendravę ir dirbę LLA eilėse.

Deja, jo biografiją rašė čekistai, savaip konstruodami turinį ir interpretuodami faktus, pateikdami juos iki fantastiškumo iškraipytus. Turiu galvoje įvairius straipsnius partinėje ir kitokioje spaudoje, parašytus tokių "meistrų", kaip draugas Guzevičius, ir įvairių žurnalistų a la drg. Vytautas Miniotas, Balys Baranauskas, čekistas M.Goliakevičius (ar tai tikroji jo pavardė?) ir keletas kitų. Tai, sakyčiau, brolio veiklos įvertinimas, ir niekur nuo to nedingsi. Kaip bebūtų keista, pirmasis brolį Kazį Lietuvoje "pagerbė" Vidaus kariuomenės Lietuvoje vadas gen. Vetrovas savo raportu Tarybų Sąjungos Vidaus reikalų komisarui apie Kazio Veverskio žuvimą, tuo pakeldamas žuvusįjį į neeilinio kovotojo lygmenį. Antrasis buvo čekistas, iššaukęs mane į savo kabinetą, padėti užpildyti anketoje apie Kazį kai kuriuos klausimus. Tai, girdi, reikalinga Kazio mirties bylos užbaigimui. Kapitonas buvo smagiai nusiteikęs (buvo dėl ko!) ir rašydamas draugiškai su manim lyg tai pakalbėjo, lyg tai pasamprotavo, lyg tai pagyrė Kazį, suniekindamas mane. Girdi, tu, Pranai, esi perdaug geros nuomonės apie save. Nedaryk iš savęs herojaus. Tu plauki vandenyje, bet tavo s...ė kyšo lauke. O štai Kazys plaukė vandeny, ir jo s...ė buvo panirusi. Tačiau ir tokius mes sugebame paimti. Gaila, kad jį nušovė – mums jis buvo reikalingesnis gyvas.

Štai tada aš ne taip tragiškai pažiūrėjau į brolio mirtį. Puikiai įsivaizdavau, pasiremdamas savo pavyzdžiu, kokius pragarus jam būtų tekę pereiti, jei gyvas būtų pakliuvęs į čekistų nagus. Pabaiga neatšaukiamai būtų viena, nors ne ta pati – kulka į pakaušį, o gal kilpa ant kaklo.

Dabar keli žodžiai apie tai, kokie motyvai paskatino mane imtis plunksnos. Tai draugo iš Kalifornijos man parūpinta Vlado Ramojaus knyga "Kritusieji už laisvę", išleista 1969 metais. Viešpatie, kaip vėlai tokie reikalingi daiktai patenka į mūsų rankas! Šios knygos antrame tome trumpi straipsneliai apie Lietuvos Laisvės Armiją, keletas Kazio Veverskio biografijos faktų, šiek tiek žinių apie generolą Motiejų Pečiulionį, apie leitenantą Adolfą Eidimtą. Pateikti duomenys ne visada atitinka teisybę, todėl laikau savo pareiga šios knygos netikslumus tose vietose, kurios man yra gerai žinomos, neatsisakant nė neišvengiamų ekskursų į praeitį ir dabartį ir mano asmeniškų

samprotavimų kai kuriais klausimais. Neketinu laikytis išankstinio chronologinio plano, juoba nesistengiu rašyti monografijos apie brolio Kazio Veverskio gyvenimą. Beveliju pateikti tik kai kuriuos reikšmingesnius epizodus, geriau nušviečiančius jo gyvenimą ir veiklą, bei kai kuriuos argumentus, patvirtinančius minėtoje knygoje išdėstytus faktus ir įvykius. Kalbėsiu tik apie tai, kas man tikrai žinoma. Taigi po šitokios ilgos ir gal visai nereikalingos įžangos pradedu realizuoti savo sumanymą.

Su tam tikra doze pasipuikavimo brolio biografiją noriu pradėti nuo Veverskių pavardės genealoginio medžio pirmosios man žinomos šaknies. Veliuonos parapijos bažnytiniuose metrikuose Veverskio, kaip Kalvių kaimo gyventojo, pavardė paminėta 1610 metais. Toliau į praeitį žinių neturime. Be abejo, pavardė iškraipyta, prilipinant nelietuviškąjį "sk". Greičiausiai tai būta Vieversio, Veversio ar dar kitokios pavardės. Mūsų šeimos protėviai atsekti ligi 1747 metų iš tėvo pusės (Gabrielius Veverskis, 1746-1831) ir ligi 1780 metų iš motinos pusės (Stasys Veverskis, 1780-1840). Iš kažkada buvusio pirminio kamieno išsiskyrė trys mūsų Kalvių kaimo Veverskių šakos, iš kurių dvi vėliau persipynė, susituokiant Veverskiams su Veverskytėmis. Tokių atvejų buvo net trys, iš jų ir mano tėvai – Stasys Veverskis (1877-1932) ir Uršulė Veverskytė (1893-1984). Seneliai tiek iš tėvo, tiek iš motinos pusės mirė man dar negimus. Keistas sutapimas tas, kad jie abu buvo Veliuonos valsčiaus viršaičiai. Senelis iš tėvo pusės buvo "cielininkas", t.y. turėjo daugiau kaip 20 ha. žemės (žemės kiekį vadindavo "desincinomis"), senelis iš motinos pusės buvo "pusininkas", turėjęs tik 14 ha žemės. Mūsų kaimas išsiskirstė į vienkiemius berods 1909 metais. Tėvas kurį laiką buvo išvykęs į Ameriką, ten dirbo siuvykloje – lygino vyriškų švarkų atlapus ("klepukus"). Jam grįžus į Lietuvą, netrukus mirė senelis, ir mano tėvas atėjo į žentus, pasidalijęs su broliu Antanu tėvo ūkį ir tą pusę prijungdamas prie motinos turimų 14 ha. Tokiu būdu susiformavo sudėtinis 26 ha ūkis.

O štai ką rašo apie tai čekistas M.Goliakevičius savo knygpalaikėje "Pakėlęs kardą" (ją recenzavo, tik pamanykit!, net du istorijos "mokslininkai" – V.Kancevičius ir istorijos m. daktaras R.Žiugžda). Taigi cituoju eilutes iš 32 psl., – *...Kazys, kaip ir jo tėvas, mokėjo atkakliai siekti savo tikslo (tikra teisybė!), mėgo avantiūras (tikra teisybė!). Tėvas buvo kieto, kartais net despotiško būdo. Kadaise buvo išvykęs į Ameriką laimės ieškoti, iš ten atsivežė daug pinigų. Ve-*

liuonos valsčiaus Kalvių kaime nusipirko 26 ha žemės ir ėmė ūkininkauti. Puikiai nušviesta, tiesa?

Tik spėjo jaunieji įsikurti naujoje sodyboje, kai vienas po kito, kaip grybai po lietaus, pasipylė plikabambiai, rėksmingi, amžinai alkani, dažnai sergantys, dar dažniau besipešantys mažieji veverskiukai. Tiesiog noriu pailiustruoti jų atsiradimą šiame vargo pasaulyje:

Kazys (g.1913 – žuvo 1944), Natalija (g.1915), Pranas (g.1916), Bronius (g.1918 – žuvo 1946), Albinas (g.1919 – žuvo 1946), Domicelė, Aleksandras (g.1923), Aldona, Stasys (g.1926), Vytukas (g.1930 – 1946).

Visi esame nukentėję – kas žuvo, kas nuteistas ir kalintas. Atitinkamai "pagerbta" ir šventoji kankinė mūsų motina. Motina, kuriai turėtų būti suteiktas (tegul ir po mirties) motinos didvyrės vardas. "Gražiai" atsiliepdavo apie ją tardytojas kpt. Kiseliovas: "Nu i semeistvo! Nu i bl..., mat banditov!" Mama, mama! Su ašaromis atsiprašome tavęs dėl to!..

Tėvas buvo nesveikas – grįžęs iš Amerikos, įgijo reumatą ir sirgo diabetu. Man dar esant vaiku, tėvo liga buvo jau tiek progresavusi, jog jis tapo nedarbingas. Samdydavo berną (vienas toks, Jonas Dumčius, ištarnavo pas mus 11 metų), per didžiuosius darbus samdydavo ir pavienių darbininkų. Samdydavo ir tarnaitę, nes viena mama negalėjo visko apeiti. Tokiu būdu, pagal sovietišką įvertinimą, mes tapome išnaudotojais, eksploatatoriais, nors gyvenome toli gražu ne pasiturinčiai. Žemės tik pusė, maždaug 12-13 ha, buvo derlingesnė, likusioji dalis – krūmais apaugę Armenos upelio šlaitai ir žvyrynai, nusitęsę iki paties Nemuno. Užtat koks grožis! Tikra Šveicarija. Naudodamasis proga, kviečiu aplankyti mano bei kitų kaimynų buvusias gyvenvietes Kalvių km. (dabar Jurbarko raj.) ir įsitikinti mano žodžių teisingumu.

Kazio, kaip vyriausio vaiko, likimas buvo iš anksto nuspręstas. Bus ūkininkas. Gaspadorius. Ūkio paveldėtojas. Man kitokį likimą numatė. Galgi pavyks kaip nors išleist į mokslus, galgi ir klebonas padės, jei pasirinkčiau kunigo profesiją. Veliuonos klebonas kun. Polonskis gerai su tėvu sugyveno ir nuspėjo jo norus. Vieną kartą, per šv. Izidoriaus (mūsiškai Dzidoriaus) atlaidus su tėvu kėlėmės valtimi į Ilguvos bažnytkaimį, kitoje pusėje Nemuno. Valtyje buvo klebonas ir iš tolo iš tolo pradėjo "zonduoti" mano ateities planus.

– Mano mielas, ar norėtum pamatyti pasaulio, sakysim, Rymą?

– Oi, klebonėli, norėčiau!

– O Šventą Tėvą?

– Norėčiau!

– Na, ką gi, mano mielas. Žiūrėsim, žiūrėsim... Na, trumpai drūtai – ar norėtum būti kunigu?

– Kunigu būti nenorėčiau.

Klebonas skėstelėjo rankomis. Mano tėvą šis atsakymas tiesiog pritrenkė. Sužlugo visos viltys gauti klebono paramą. Į kailį šį kartą negavau (apskritai su Kaziu gaudavome dažnokai ir dargi stipriai), tačiau ir perspektyva patekti į gimnaziją užsiraukė.

Apie metus tryniausi po namus piemenaudamas. Po kurio laiko tėvo rūstybė atlėgo.

Veliuonos bažnyčios zakristijonas Jokubauskas buvo skolingas tėvui pinigų. Jis turėjo keletą dukterų, kurių bene trys buvo mokytojos. Taigi tėvas ir atitempė mane Veliuonon pas zakristijoną, kad viena iš dukterų parengtų mane už skolą į antrąją Vilkijos progimnazijos klasę. Taip ir įvyko. Viena duktė Aurelija mane parengė. Vokiečių kalbos išmokau tiek, kad, pavyzdžiui, žodį "der Tisch" rašiau per egzaminus "der tiš", gavęs egzaminatorės, vokiečių kalbos mokytojos Zelmos Majūtės leidimą rašyti diktantą lotyniškomis raidėmis, nes gotiškų nemokėjau. Iš diktanto gavau kuolą. Įstrigome ir iš aritmetikos (egzaminą laikėme bene penkiese). Laimei, pasirodė, jog uždavinio sąlyga buvo klaidingai užrašyta. Vis dėlto buvau priimtas. Su pataisa iš vokiečių kalbos, su kuria turėjau susitvarkyti iki pirmo trimestro pabaigos. Iš juodo naminio miliuko pasisiūdinau anų dienų gimnazisto uniformą, įspūdingu švarku "frenčiumi", su kieta apykakle ir eile sidabrinių blizgančių sagų. Na, o kepurė buvo tikra prancūzų maršalo Fošo kopija – toks aukštas "gorčius" (saiko matas) su sidabriniu kaspinu. Tėvas raukėsi, pirkdamas ją Vilkijos kepurių krautuvėje – buvo, jo manymu, perdaug brangi. Taigi įstojau į mokslo vyrų kelią, tačiau mano laimė kenkė brolio Kazio laimei.

Kazys tuo metu buvo gerai nuaugęs, kresnokas, fiziškai stiprus, pilnas idėjų ir visokių užmojų paauglys bernas. Buvo užsikrėtęs sporto bacila. Išmoko vaikščioti rankomis. Su paties pasidaryta iš lazdyno kartimi ėmė mokytis šokimo į aukštį meno. Susižavėjo "salto mortale". Iš sykio kilpas darydavo, šokdamas klojime nuo užlaido į šiaudus, vėliau jau persiversdavo ir paprasta

pieva ar takučiu pasibėgėjęs. Liovėsi vartytis po to, kai vieną kartą kilpa neišėjo, ir jis nukrito ant sprando, trenkdamasis į kietą gruntą. Po šio nelaimingo šuolio siaubingai išpylė visą kūną – sprandą, nugarą, sėdmenis – skausmingos šunvotės, kankinusios jį netgi visiškai užaugusį. Sprandas nuo tų šunvočių visam gyvenimui liko vienų randų. Sporto aistra palengva išblėso. Veliuonos pradinėje mokykloje įsisteigė iš pradžių 5-as, o po metų ir 6-as skyriai. Kazys užsigeidė juos lankyti, nors į mokyklą tekdavo eiti 5km., o grįžus iš jos dar ir daugybę darbų nudirbti – apliuobti gyvulius, paruošti arkliams kratinio, patvarkyti karvių tvarte mėšlą ir t.t. Mokyklos vedėjas mokytojas Gustaitis negalėjo atsidžiaugti mokiniu iš Kalvių kaimo – stropus, drausmingas ir ypatingai gabus. O patsai Kazys atrado naują Ameriką piešdamas. Piešė jis tikrai gražiai. Iš pradžių kopijuodavo ką nors iš knygų, pavyzdžiui, įžymių mūsų žmonių portretus, o vėliau ėmė bandyti piešti iš natūros. Sekėsi. Taip gimė naujas sprendimas – būsiu dailininkas. Penktąjį skyrių Kazys pabaigė pirmuoju mokiniu. Prasidėjo šeštasis. Tėvas vis dažniau pradėjo šnairuoti į klumpėtą, su "terbele" ant nugaros mokslo kankinį, tekinomis skubantį į mokslo šventovę, o kai ligi baigiamųjų egzaminų beliko pora savaičių, tėvas trumpai drūtai pareiškė – gana. Prisimokei pakankamai. Mesk knygas ir marš į tvartą. Šiandien reikia mėšlą mėžti. Ne ant tokio pataikė! Tylus, nuolankus, nepriekaištingai tėvo įsakymus vykdantis pusvyris, beveik jau vyras, parodė ragus. Nepaklausė, nemetė knygų, o susigūžęs, nunėręs galvą išėjo. Išėjo, kad daugiau nebegrįžtų. Tiesa, po pamokų dar sugrįžo. Sugrįžo, kad gautų nuo tėvo su basliu per nugarą ir išgirstų lemtingus žodžius: "Von iš mano namų ir kad mano akys daugiau tavęs nematytų!" Ir nematė.

Tada rašė, pagal I.Simonaitytės manierą, vieną tūkstantį devynis šimtus trisdešimt pirmuosius metus. Matyt, nuo šios vietos ir turėjau šią istoriją rašyti, nes nuo šio momento ir prasideda tikroji mano brolio Kazio Veverskio biografija, tikroji jo veikla, atvedusi ne "per aspera ad astra", o "per aspera ad mortem."

Likimas visu sunkumu užgriuvo jaunus pečius. Mokyklos vedėjas Gustaitis pasistengė, kad geriausias mokinys sėkmingai baigtų 6-ąjį skyrių, ir tuo jo globa baigėsi. Kaip pramisti? Kur prisiglausti? Daugumas pažįstamų – tėvo draugai. Nenori nė žiūrėti į sūnų palaidūną, kuris išdrįso nepaklusti tėvui.

Sodoma ir Gomora – daugiau nieko! Kas šiais laikais per vaikai! Ačiū Dievui, mūsiškis ne toks. "Raupsuotasis" susidera tai su vienu, tai su kitu "gaspadoriumi" pabernauti po mėnesį už duoną ir druską. Atėjo šienapjūtė, pagausėjo darbų. Kazys už tam tikrą sumą sulygdavo nušienauti pievą ar nupjauti miežių lauką. Kai už atliktą darbą reikėdavo sumokėti, ne vienas "užsakovas" nusukdavo didelę dalį suderėtos sumos. Reikėjo velniško užsispyrimo, kad nekapituliuotum, kad negrįžtum su atgailos ašaromis pas rūstųjį tėvą, kad nesugniužtumei po šitokia negandų našta. Broliui tokio užsispyrimo užteko.

Šiaip taip išgyvenęs vasarą, laikraštyje jis rado skelbimą, kad priimami mokiniai į Naradavo žiemos žemės ūkio mokyklą. Mokykla buvo įsikūrusi agronomo Valiūno dvare. Mokslas nemokamas. Mokėti reikia tik už išlaikymą mokyklos bendrabutyje. Nepajėgiantiems užsimokėti už bendrabutį daromos nuolaidos – jie galės atsilyginti po mokyklos baigimo, per vasarą dirbdami Valiūno dvare. Broliui tai buvo gelbėjimosi ratas skęstančiam. Būsimasis žemės ūkio specialistas tiesiog viesulu nuskriejo į Naradavą (Biržų apskr.).

Per švenčių atostogas mokiniai išvažinėdavo. O tiems, kurie neturėjo kur važiuoti, mokyklos direktorius agr. Valiūnas įpiršdavo stebuklingą priemonę sveikatai pataisyti. O tai buvo penkių dienų badavimas. Tai bent ekonominė politika! Nekvaili buvo dvarininkai – agronomas ir teisininkė ponai Valiūnai, jie jau tuo metu įvertino bado fenomeną, šiandien kai kuriems smarkiai patriotiškiems asmenims padedantį įtvirtinti Lietuvos nepriklausomybę ir susikrauti politinį kapitalą arba bent būti pagerbtiems radijo ir televizijos laidose. Valio Visagalis Badas! Valio prisivalgiusiems badaujantiems! Grįždamas prie užsibrėžto temos, privalau įterpti šiek tiek informacijos ir apie savo asmenį, nors ir ne man skiriama ši biografija.

Taip jau gyvenime yra: kas gera vienam, negera antram. Brolis nagais ragais brovėsi į mokslo pasaulį, o aš iš tos šventovės buvau atšauktas į purviną ir prakaitu laistomą kaimo kasdienybę. Kazys iš namų buvo išvytas, kai aš jau buvau bebaigiąs ketvirtąją progimnazijos klasę. Pabaigti ją tėvas leido, tačiau toliau nė cypt. Pirmagimio teisė liko man. Teko perimti visus anksčiau Kazio atliekamus darbus ūkyje. Deja, aš buvau iš kitokio molio. Fiziškai silpnokas, linkęs į mažakraujystę, visiškai nemokantis ūkio darbų (net arklio pakinkyti į brikelį), priešgina, dažnai burbuliuojantis prieš tėvą, kritikuojantis visus senius už jų nemokšiškumą ir atsilikimą nuo kultūros.

Savaime aišku, aš jau tapau tas indas, kuriame lašas po lašo kaupėsi tėvo nepasitenkinimas, o vėliau ir arši neapykanta. Suveikė, tiesą pasakius, ir paveldimumo genai. Mano senelis kažkada išvijo iš namų abu savo sūnus – mano tėvą ir mano dėdę – ir abu jie nusibastė į Ameriką, kur išbuvo visai neilgai, nes po metų antrų grįžo susitaikyti su tėvu. Mano dėdė, tėvo brolis, irgi buvo tos pat linijos žaidėjas – išvijo iš namų du savo vaikus. Mano tėvas išvijo irgi du. Apie vieną jų ir yra šis pasakojimas. Antrasis... antrasis buvau aš. Nepasakosiu smulkmenų, tačiau vieną prasidėjusios žiemos vakarą ir aš išgirdau lemtinguosius "von iš namų!" Išbėgau vienmarškinis, basas į tamsią naktį. Mama verkdama išmetė pro duris klumpes, švarką, kailinukus ir kepurę. Taip tėvas neteko antrojo sūnaus, o aš netekau tėvo. Tiesa, kelios dienos prieš mirtį sugrįžau susitaikyti, tačiau tėvas jau vos galėjo prakalbėti, o neprieraišumas mano dūšioj jam liko ligi šios dienos. Teko paragauti piemens duonos, o Ilguvos valsčiaus Suvalkijoje ūkininkas Šiulys turėjo galimybę didžiuotis prieš kaimynus mokytu, keturias klases baigusiu piemeniu. Mūsų giminės genai veikia ir mane, jau trečios kartos atstovą: taip kartais niežti nagus būbtelti savo sūnui kupron ir visu balsu paleisti nasrus "von, paškustva, iš mano namų!" Taip, taip – ištinka tokie priepoliai.

Tėvas mirė 1932m. balandžio mėn., per patį Nemuno potvynį. Karstą su lavonu į Veliuonos bažnyčią nuplukdėme valtimi, nes vieškelis buvo apsemtas.

Rudeniop grįžo mokslus baigęs Kazys. Dabar jis ne sportininkas, ne dailininkas, dabar jis pažangus ūkininkas, agronomas ir ekonomistas kartu. Su jam būdingu įkarščiu griebiasi gana primityvaus mūsų ūkio pertvarkymo. Susiplanuoja sėjomainą, išsimatuoja būsimų kultūrų laukelius, nustato racioną galvijams ir kiaulėms. Pasverdamas, atseikėdamas, išrūšiuodamas. Peržiūri esamas maisto produktų atsargas ir nustato normas – taukų, pavyzdžiui, tiek ir tiek per dieną, lašinių tiek ir tiek, mėsos porcija kiekvienam tokia ir tokia. Tik ar nepasišiauš iki tol ūkiui vadovavusi mama!

– Vaikeli, aš visą amžių kiaules šėriau, ir tu manęs to darbo nepamokysi. Aš visą amžių viriau valgyti ir man jokių svarstyklių nereikėjo. Nieks tavęs čia neklausys, ir liaukis svietą juokinęs.

– Ak, neklausys? Tai ir skurskite, kaip iki šiol skurdote! O aš išeinu! – Ir išėjo.

Vėl padieniai, atsitiktiniai uždarbiavimai, vėl bernavimas pas Pakalniškių kaimo ūkininką Kazį Eimutį, vėl skelbimas laikraštyje apie įsisteigusią Kretingos Pranciškonų gimnaziją ir priėmimo į ją sąlygas. Kazys eina pas kleboną Polonskį rekomendacijos ir.. pinigų kelionei. Gauna ir viena, ir kita. Vietoj lagamino nusipina iš vytelių gremėzdišką skrynią ne skrynią, dėžę ne dėžę, tačiau svarbu, kad joje sutelpa jo turtas – "omnia mea mecum porto", – sėda Kaune į traukinį ir tiū tiū Kretingon. Tada, pagal Simonaitytę, rašė tūkstantį devynis šimtus trisdešimt trečius metus.

Nuo šio momento mano uždavinys lengvėja: brolio biografiją kuria kiti autoriai – tiek jo priešai, tiek ir jo draugai. Man belieka tik pataisyti netikslumus. Pavyzdžiui, Vlado Ramojaus "Kritusieji už Laisvę" 9 psl. teigiama, jog Kazys iškeliavo į Kretingą "susitaupęs truputį pinigų". Tikslinu: ne susitaupęs, o pasiskolinęs iš Veliuonos klebono. 1963m. sausio 4d. "Darbininko" pirmajame numeryje rašęs apie mano brolį asmuo neįvardintas, tačiau tikrai manau, kad jį pažįstu. Kadangi knygoje jo pavardė nutylima, tai nutylėsiu ir aš. Šio korespondento minimi faktai yra teisingi, nors pasitaiko gana esminių iškraipymų. Štai jis (korespondentas) rašo: "...V. jautė savyje mesianinę misiją: "Jaučiu, Dievas šaukia mane gelbėti Lietuvą," – ne tik man vienam yra išsireiškęs V." Na, jau ne! Čia tikras rašančiojo liapsusas. Apie tariamą mesianizmą negali būti nė kalbos. Tiesa, jis save laikė kataliku ir toks buvo. Katalikas be epitetų "karštas", "praktikuojantis" arba "indifereniškas". Šitokių žodžių jis man, bro-

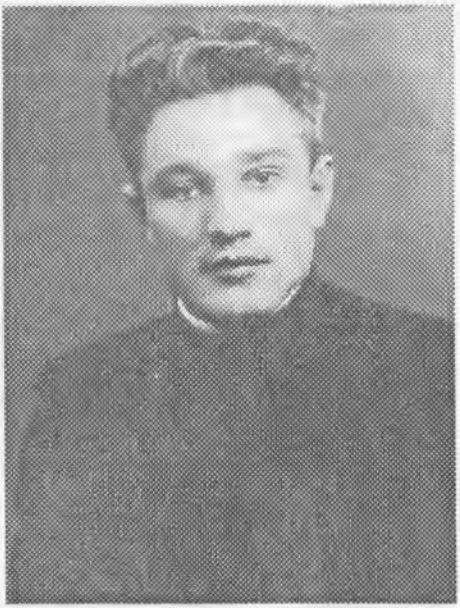

Kazys Veverskis - Kauno "Aušros" gimnazijos mokinys, 1938m. Nuotrauka iš Pr.Veverskio asmeninio archyvo

liui, nuo kurio nieko neslėpė, niekada nekalbėjo. Gal tai nesuprasta jo frazė, pašiepiant Hitlerį, kuris irgi "jautė iš aukščiau duotą pašaukimą išgelbėti iš bolševizmo Europą". Kazys niekada nebuvo toks – perdėtos savigarbos ir toks akiplėšiškas, kad savo bendrą veiklą ar atskirus veiksmus traktuotų kaip Apvaizdos apreikštą valią. Šį teiginį visiškai atmetu.

Keletas žodžių apie Kretingos Pranciškonų gimnaziją. Tokio tipo mokyklų Lietuvoje buvo trys: Kaune – Jėzuitų gimnazija, Plungėje – Kapucinų gimnazija ir jau minėta Kretingoje – Pranciškonų. Prie visų įstaigų buvo mokinių bendrabučiai, ir juose mokymosi metu gyvendavo nemažai mokinių. O jų, tų mokinių, kontingentas buvo įvairus, kaip ir visose Lietuvos aukštesniosiose mokyklose. Buvo ir vienas ypatingas momentas – Pranciškonų gimnazijoje mokėsi keliolika novicijų, laikinus įžadus padariusių vienuolių, po noviciato grįžusių į šeštąją klasę, kad toliau išeitų visą 8 klasių gimnazijos kursą, o jį baigę, būtų išsiųsti į specialias dvasines seminarijas Italijoje, Vokietijoje, Austrijoje arba Šveicarijoje. Šie "gimnazistai" gyveno vienuolyne, buvo suvaržyti gana griežtos regulos taisyklių, nešiojo vienuolių apdarus ir apskritai įnešė daug įvairumo tiek bažnyčioje per bendras pamaldas, tiek mokyklos koridoriuose per pertraukas. Kita ypatinga mokinių grupė – išdykėliai iš visų Lietuvos kampelių, pasiturinčių, kartais ir gana turtingų tėvų atžalos, aukštų valdininkų ir dargi kariškių sūneliai, išmesti iš visų mokyklų, kur tik jie buvo įstoję, ir pagaliau atvežti į Kretingą, apgyvendinti mokyklos bendrabutyje ir visiškai atiduoti vienuolių auklėtojų valiai. Kai kurie iš tų "išdykėlių" šiaip taip "išėjo į žmones", o kai kurie, nepaisant visų pastangų, taip ir nuėjo "šunims šėko pjauti". Ir gerai prižiūrimi "išdykėliai" kartais sugebėdavo privirti košės visiems – tėvams ir gimnazijos vadovybei. Taip, berods 1936m. gegužės 1d., gavę pinigų iš kažkokio komunistinio pogrindžio asmens, grupė mokyklos auklėtinių Kretingos bažnyčios bokšte ir ant gimnazijos stogo iškėlė raudoną vėliavą. Nutempę kopėčias, kad niekas negalėtų nuimti. Pagarsėjęs Kretingoje saugumo viršininkas Jakys netruko išsiaiškinti kaltininkus. Tai buvo du miškų departamento direktoriaus Rukuižos sūnūs, Česlovas ir Viktoras, psichiatrinės ligoninės direktoriaus Draugelio sūnus, komersanto iš Kauno, tūlo Siemaškos sūnus, ir dar vienas, kurio pavardę užmiršau. Visi atsidūrė Bajorų kalėjime, iš kur suvažiavę įtakingi tėvai "didvyrius" išvadavo ir grąžino į bendrabutį. Byla buvo "užtrinta".

Pranciškonų gimnazijoje, žemesnėse klasėse, mokėsi daug neturtingų mokinukų iš visų Lietuvos kampelių. Jiems buvo teikiamos lengvatinės mokslo ir gyvenimo bendrabutyje sąlygos. Tik... baigę penkias klases, jie turėjo stoti į noviciatą ir vėliau tapti pranciškonais tėvais, t.y. įsišventinti į kunigus. Tokie reikalavimai sąlygojo ir brolio Kazio-Senio mokymąsi Kretingoje. Į noviciatą, baigęs penkias gimnazijos klases, neįstojo. Teko išsikraustyti iš bendrabučio, nors gimnazijos rektorius, tėvas Augustinas Dirvelė, neuždraudė toliau tęsti mokslo, bet jau reikėjo už mokslą mokėti ir gyventi mieste. Už visas išlaidas, padarytas per tuos metus iki šeštos klasės, teko pasirašyti vekselį kelių tūkstančių litų sumai. Suma, reikia pasakyti, buvo minimali. Kai baigsi mokslus, kai būsi prasigyvenęs, sumokėsi. Sąlygos žmoniškos ir protinga politika, orientuojama į ateitį.

Prasigyventi Kaziui nepasisekė, bet vekselį jis išpirko. Išpirko savo veikla ir krauju. Antra vertus, pranciškonų nuopelnas, kad Seniui buvo suformuota pirminė ir visą jo gyvenimą išlikusi humanistinė krikščioniška, iš dalies idealistinė pasaulėžiūra, be to, įtvirtinti darbštumo, valios grūdinimo ir aukojimosi kilniam tikslui bruožai. Pranciškonų gimnazijoje Kazys ėmė domėtis filosofija, visuomeniniais mokslais, retorika ir politika. Tai jam neabejotinai vėliau pravertė, pavyzdžiui, redaguojant ir dedant daugiausia savo straipsnius į rezistencinį LLA biuletenį "Karinės ir politinės žinios".

Būdavo ir nemalonių akimirkų. Būsimas savo kalbas jis užsirašydavo ir paskui atmintinai išmokdavo. Kartais tokia proga paprašydavo manęs pakoreguoti jo gestikuliaciją. Atsimenu įvykį. Pranciškonų gimnazijoje kaip svečias apsilankė vyskupas Bučys, Marijonų kongregacijos Lietuvoje gvardijonas, pirmasis mūsų gyvenime matytas barzdotas katalikų dvasininkas. Popų ir rabinų buvome matę, bet kad katalikų dvasininkas! Tai kažkaip nesiderino su mums įprastu vyskupo įvaizdžiu. Gimnazijos vadovybė ruošėsi vyskupo priėmimui. Sveikinimo kalbas sakyti, kiek prisimenu, rengėsi du mokiniai šeštokai – Krizantas Juknevičius (dab. šv. Antano bažnyčios klebonas) ir mano brolis Kazys. Pilna mokinių gimnazijos aktų salė. Įeina mažiukas, ilga balta barzda svečias, lydimas vienuolyno ir gimnazijos vadovybės. Sveikina Kazys. "Jūsų ekscelencija!.." ir t.t. ir t.t. Staiga, vidury frazės kliūtis. Nutrūksta balsas. Matyt, nuo didelės įtampos ir jaudinimosi užsikerta atmintis. Tyla vieną sekundę, antrą, trečią. Vyskupas lyg laukdamas, lyg klausdamas, palen-

kęs galvą, šypsosi ir žiūri į oratorių. Pastarojo veidas išpiltas raudonio, lūpos kruta, o žodžių nėra. Salėje pasidarė nejauku. Galų gale vyskupas situaciją suprato ir ėmė mažučiukėmis savo rankutėmis palengva ploti. Užplojo ir visi salėje esantys. Oratoriui aiškiai nepasisekė, ir šią nesėkmę jis ilgai ilgai kaip skaudulį išnešiojo savo atmintyje.

Kazys rūpinosi ne tik savimi. Jis labai norėjo ištraukti mane iš varganos kaimo aplinkos, nežadančios jokio šviesesnio rytojaus, monotoniškos ir dargi skurdžios. Jis vis laukė progos, nors ir mažiausios, įtaisyti ir mane pas pranciškonus. Toks momentas atėjo. Viename savo eilėraštyje neeilėraštyje, greičiau surimuotame anekdote esu užrašęs tokį moralą : "Kam nelaimė, o kam – didelė laimė." Kretingos urėdo, pagarsėjusio Lietuvos miškininko Daujoto šeimą ištiko nelaimė. Svečiuodamiesi pas močiutę Sedoje, urėdo vaikai prisivalgė vaisių ir vienas jų – trečiokas Vladas (dabar žinoma asmenybė) susirgo vidurių šiltine ir besigydydamas praleido visą pirmąjį trimestrą. Pagijęs turėjo prisivyti jau gerokai į priekį pasistūmėjusius ketvirtokus. Prireikė korepetitoriaus. Urėdas buvo gimnazijos tėvų komiteto pirmininkas, ir Kazys nutarė, kad tas korepetitorius turiu būti aš, nors buvau tik keturias klases baigęs. Kaziui tai nebuvo kliūtis. Viską su urėdu sutaręs, jis siunčia man laišką su lemtingu "atvažiuok".

Tada rašė tūkstantis devyni šimtai trisdešimt penkti metai, spalio mėn. devinta diena, kai, pasėjęs rugius į nupjautą sėklinių lubinų laukelį, ašarojant mamai, išvažiavau į Kauną, pirmąsyk savo gyvenime įsėdau į traukinį ir spalio dešimtos dienos rytą išlipau Kretingoje. Ligi šiol esu dėkingas likimui, suteikusiam man galimybę pagyventi kultūringoje, geroje, užjaučiančioje šeimoje, kur buvau laikomas tokiu pat šeimos nariu, kaip ir kiti trys urėdo šeimos vaikai – vyriausias Vladas, vidurinysis Alikas ir miniatiūrinė, gležnutė Irutė. Kadangi buvau peraugęs penktai klasei nustatytą amžiaus ribą, urėdas Daujotas nesunkiai įtaisė mane gimnazijon laisvo klausytojo teisėmis. Tokios kategorijos mokinių valdiškose gimnazijose nebuvo. Ir už mokslą mokėti nereikėjo – užmokėjo tėvų komitetas ir net uniformą pasiūdino. Žodžiu, fortūna su kaupu dribtelėjo savo malonių. Tačiau visi esame patyrę, kokios permainingos šios moteriškaitės nuotaikos. Baigiau penktos klasės kursą, išlaikiau egzaminus (jie laisviems klausytojams buvo privalomi) ir patekau į gimnazijos rektoriaus tėvo Augustino taikiklį. Pasigavo jis mane ir sako:

– Prance, stok į noviciatą. Išgelbėsime nuo kariuomenės, leisime pabaigti gimnaziją, išsiųsime tolimesniam mokymuisi į užsienį. Argi tavęs nevilioja tokios perspektyvos?

Tokios perspektyvos, gaila, manęs neviliojo.

– Ką gi, – pasakė tėvas rektorius, – tokiu atveju, norėdamas toliau mokytis, turėsi mokėti už mokslą. Galėsi gyventi bendrabutyje, bet už jį reikės mokėti.

Man, visiškam beturčiui, sąlygos "žavingos". Tai buvo pasakyta prieš pat mokslo metų pradžią. Mano buvusiam mokiniui Vladui korepetitorius tapo nereikalingas. Kur dingti? Brolis Kazys išvažiavo į Jurbarką ir ten buvo mielai priimtas į septintą gimnazijos klasę, o aš pasilikau Kretingoje korepetitoriauti, šį kartą apsigyvendamas pas vaistininką Grudzinską, kurio sūnui Jurgiui reikėjo pagalbos. Trumpai drūtai – per Kalėdų atostogas Kazys atsikvietė mane į Jurbarką, ten išlaikiau egzaminus į 6-ą klasę, parašiau prašymą Švietimo ministrui, greitai gavau teigiamą atsakymą ir buvau priimtas į gimnaziją tikruoju mokiniu. Per vasaros atostogas padirbėjome su Kaziu su pataisininkais, kad galėtume toliau gyventi ir mokytis. Prieš pat trimestro pabaigą 1936 metais įvyko mano konfliktas su matematikos mokytoju inspektoriumi J.Giedraičiu. Per didžiąją pertrauką pasikalbėjau su Kaziu, po pertraukos abu už portfelių ir tiū tiū į Kauną. Taip patekome į "Aušros" gimnaziją, kurią abu ir baigėme – Kazys 1938m., o aš – 1939m. Apie tai, kad mus retkarčiais aplankydavo profesorius Dovydaitis, jau esu kažkuriame savo memuarų žiupsnelyje rašęs. Nebekartosiu.

Kaziui reikėjo atlikti karinę prievolę (kaip ir man po vienerių metų), ir jis įstojo į Karo mokyklą. Motyvai? Jų daug. Visų pirma – tai neturtas. Mudviejų gyvenime jis nebuvo pranciškonų propaguojama dorybė arba egzaltuota pakili tikinčiojo būsena. Tai buvo, pasak Salomėjos N., pikta Dievo rykštė, vaikiusi mus iš vieno Lietuvos kampo į kitą. Tai buvo sunkiai, labai sunkiai įveikiama kliūtis kelyje į išsimokslinimą. Karo mokykloje mokslas veltui, perspektyvos, galima sakyti, puikios, išorinis luomo blizgesys viliojantis, mokslo trukmė minimali. Atsiranda galimybė padėti savo varguose paskendusiems broliams gimtajame kaime, pagaliau atsiveria kelias į... valdžią, kurios troškimas buvo nepaskutinis Senio veiklos motyvas. Daug karininkų studijavo V.D. Kauno Universitete, ir tai dar vienas pliusas karinės karjeros pasirinkimui.

Rubikonas peržengtas. Kazys jau kariūnas, o aš – aspirantas kandidatas, besistažuojantis 3-ajame pėstininkų pulke Kėdainiuose. Per vasaros atostogas mane aplanko. Pagal statutą privalau atiduoti jam pagarbą. Ir vėl, kaip visada, farvateryje. Nepykstu. Kaip nepykstu ir už tai, kad gimnazijoje Kazys pasinaudodavo mano "literatūriniu produktu" ir literatų būrelyje paskaitydavo mano rašinius kaip savus. Štai dėl ko "Kritusieji už laisvę" knygoje paskelbtoje Kazio charakteristikoje jis vaizduojamas kaip "gabus moksluose, linkęs į literatūrą, rašąs eilėraščius ir kt." O iš tikrųjų jis per savo visą gyvenimą nebuvo sueiliavęs nei vienos eilutės, o sugebėdavo pasinaudoti dividendais iš mano kūrybinės sąskaitos.

Kariškio profesija Kazys nusivylė. Iš pasikalbėjimų su juo šia tema negaliu kategoriškai spręsti, kodėl taip atsitiko. Gal jam nepatiko tas vergiškas paklusnumas žemesniųjų vyresniesiems, pagrindų pagrindas karinės disciplinos ir tarpusavio santykių. Gal jo savimeilę žeidė asmenybės, individualybės niveliacija arba stengimasis kareivėlius paversti negalvojančia, mankurtiška minia, o pilkos minios jis nemėgo – "odi profanum vulgus et arceo!" Antra vertus, jis įsitikino, jog kariuomenė yra ne tik priemonė apginti valstybės sienas, garantuoti tautai nepriklausomybę, bet ir efektingas įnagis saujelės politikierių priversti piliečius vykdyti tų "išrinktųjų" valią ir remti jų politiką. Šiuo požiūriu Kazys buvo kraštutinis radikalas. Karinė jėga – dalykas geras, ne tiek iš gynybinių, kiek iš politinių pozicijų, tačiau ji nebus labai efektyvi, jei ja disponuos kolektyvas, nevienalytė grupė ar pan. Tikroji jėga yra ta, kuri sukoncentruota į vieną kumštį, į vieno asmens rankas. Tinkamai vadovauti gali tik vienas asmuo, o ne kolektyvas, ne bobų turgus, ne rietenose paskendę parlamentarai. Pačių diktatūrų Kazys nemėgo, tačiau jam prie širdies buvo autoritarinio režimo metodai, jam imponavo gyvenimo dinamizmas, veržlumas, kryptingumas, aiškiai išsakyti tikslai tironų valdomose valstybėse. Įžvelgti tolimesnės ateities jis nesugebėjo, nors jo garbei reikia pripažinti, kad ilgainiui suprato, jog ne viskas auksas, kas auksu žiba.

Kaip jau minėjau, nusivylęs kariška profesija, Kazys, nors ir labai atkalbinėjamas kuopos vado majoro Drungio, parašė raportą, išstojo iš Karo mokyklos ir privalomąją karinę prievolę baigė jau paprastame dalinyje, iš kur paleistas į atsargą jaunesniojo puskarininkio laipsniu. Po to Universiteto teisių fakultetas, po to bolševikų okupacija, po to bėgimas per sieną į Vokietiją.

Apie tai esu rašęs kituose straipsniuose. Nekartosiu, juo labiau kad "Kritusieji už laisvę" leidinyje daugmaž teisingai aprašyta tolimesnė veikla, nors ir labai fragmentiškai ir prabėgomis. Be abejo, knygos autoriui trūko žinių, trūko apskritai tikslios informacijos apie to meto įvykius Lietuvoje. Jos dar ir dabar trūksta. Ar dėl to, kad kažkam buvo naudinga, ar dėl nepaprasto gandų gajumo buvo skleidžiamos žinios apie Senį, vienintelį išlikusį po Dainavos štabo likvidavimo, apie Kazį Veverskį, dar 1947m. "buvusį gyvą" Vorkutos lageriuose. Knygos autorius ponas Ramojus, gyvendamas už Atlanto, apie tai nežinojo ir negalėjo žinoti, bet kai dezinformuojama visuomenė šiomis dienomis Lietuvoje išleistoje knygoje, kurios autoriui buvo nesunku patikrinti faktus, nederėtų, mano nuomone, praeiti tylomis. Kalbu apie Kazimiero Skebėros "Jiems reikėjo mūsų kančių". Jis aprašo susitikimą su vienu mano broliu, pačiu jauniausiu, 1944m. gruodžio pabaigoje Kauno saugumo kameroje, papasakojusiu knygos autoriui apie "Lietuvos armijos leitenanto" Kazio mirtį "prie Raudondvario vykusiame dideliame mūšyje". Tam 19-23m. jaunuoliui, senio balsu, buvo tik keturiolika metų. Negalėjo jis papasakoti apie Kazio mirtį, nes nieko apie tai nežinojo. (Ir aš tik tardytojo kabinete sužinojau, kad Kazys žuvo nuo stribų kulkos prie Raudondvario tilto.) Vytukas, tas jaunuolis senio balsu (žuvo 1946m.), negalėjo papasakoti, kad suimant buvo stipriai sumuštas, kadangi kartu buvau suimtas, atvežtas ir uždarytas į kamerą su daugeliu kitų mūsų kaimo gyventojų – mano brolių, seserų, giminių ir kaimynų. Niekas suimant mūsų nemušė.

Knygoje "Kritusieji už laisvę" minimas partizanas Senio slapyvardžiu ne Kazys Veverskis, nes jis jau buvo žuvęs (1944 12 28). Vorkutos lageriuose minimas Veverskis galėjau būti ir aš, šių eilučių autorius, arba mano brolis Aleksandras (greičiausiai tai jis, nes jo pavardė siejama su gen. Pečiulioniu, irgi atsidūrusiu Vorkutoje, po Kazio mirties ir mano suėmimo dirbusiu rezistencinį darbą su broliu Aleksu).

Senio, savo brolio Kazio Veverskio, biografiją rengiuosi baigti, nes nuo to momento, kai jis pabėgo į Vokietiją, ligi pat jo mirties rašiau kituose prisiminimų skyriuose. Matyt, čia reikia plačiau aprašyti Lietuvos Laisvės Armiją, kurios iniciatoriumi ir kūrėju buvo Senis.

LLA buvo kariška organizacija, ir į ją pirmiausia užsiverbavo mažesnio laipsnio karininkai, leitenantai ir vienas kitas kapitonas. Stambios žuvys, pul-

kininkai, atėjo vėliausiai ir tik didelių Senio pastangų dėka. Dėl subordinacijos buvo kilęs net mažas konfliktėlis tarp brolio ir leitenanto Barzdos, kurį knygos "Pakėlęs kardą" autorius čekistas Goliakevičius išpūtė iki milžiniško masto įvykio. Neįkainojamas istorinis pavyzdys dabartiniams konfliktuotojams. Grįžtu prie laipsnių. Paradoksalu, tačiau kuo daugiau organizacijoje (LLA) atsirado pulkininkų, tuo sunkiau pasidarė dirbti, o kai atėjo lemiamas momentas, kada įsisteigė veikiantis sektorius VS – karinės formuotės Vanagai, pulkininkai, apygardų vadai parodė kulnus. Nežmoniškai sunkiomis sąlygomis Kaziui teko dirbti, trupinėlį po trupinėlio, plytelę po plytelės dedant į savo svajonių pastatą, į didįjį savo gyvenimo tikslą, nė žingsnio nesitraukiant, neabejojant, nebūkštaujant, neieškant asmeninės naudos. Pusalkanis, dažnai duona ir vandeniu misdamas, pakankamai neišsimiegodamas, trankėsi jis prigrūstais traukiniais į vietoves, kur buvo dislokuoti lietuviškieji savisaugos batalionai, nuveždamas kariams pogrindinės literatūros ir, pasitaikius palankiai progai, verbuodamas juos į LLA eiles. Važinėdavo lietuviška leitenanto uniforma, leidimus gaudavo iš įvairių šaltinių, nes leidimus išduodančiose įstaigose dirbo po keletą LLA narių. Per vienas žmonių gaudynes Vilniuje iššoko pro valgyklos langą ir išsisuko koją. Šlubavo bent porą mėnesių, bet savo vojažų nenutraukė. Atvažiavo pas mane į Kauną, krypčiodamas lyg Simplicissimus, pagulėjo dienelę ir vėl kelionėn. Nebuvo išrankus maistui, tiesiog rydavo viską, kas po ranka patekdavo. Apetitą turėjo žvėrišką, tik, deja, retai kada turėjo progos visiškai jį pasotinti. Organizacija didėjo, stiprėjo, tiek kadrų, tiek ginkluotės prasme. Tačiau didėjo ir grėsmė. Stalinas per Maskvos radiją jau pradėjo burblenti – "broliai pabaltijiečiai, jau neužilgo, neužilgo..." Tankų mūšis Kursko lauke jau aiškiai parodė, kur krypsta pergalės rodyklė. Reikėjo ruoštis bolševikų grįžimui, reikėjo parengti naują LLA strategiją ir lanksčią, veiksmingą VS taktiką. Reikėjo kompetentingo stratego. Kazio akys nukrypo į du generalinio štabo pulkininkus – I.Kraunaitį ir Rėklaitį. Kraunaitis pirmas sutiko įstoti į LLA eiles. Apie Rėklaitį Kazys ilgai tūpčiojo, taip ir nepasiekęs jokių rezultatų. Rėklaitis sutiko tik su sąlyga – jis prisidėsiąs, jeigu organizacijoje nėra ir nebus Kraunaičio. O jis, deja, jau buvo. Matyt, plk. Rėklaitis gerai pažino savo kolegą.

Tokiu būdu plk. Kraunaitis tapo vyriausiuoju LLA strategu. Popieriniu strategu, nes jis nė piršto nepajudino kokiam nors organizacijos reikalui, o

kai sovietų tankai jau rėpliojo į Minską, "vyriausias strategas" dingo iš akiračio.

Gaila, kad negaliu aprašyti Senio veiklos Žemaitijoje, frontui sustojus Lietuvos teritorijoje. Tuo metu aš buvau už fronto linijos jau bolševikų pusėje. Tegu tai padaro tie, kurie tuo metu su Kaziu dirbo. Nenoriu patikėti, kad tokių neliko. Tai galėtų padaryti ir tie, kurie pasitraukė į Vakarus. Negaliu jų, bent jau daugumos, kaltinti dėl tokio poelgio. Gal dargi taip ir geriau, žvelgiant iš dabarties perspektyvos, tačiau man ne prie širdies jų abejingumas ir pasyvus tylėjimas, kada Lietuvoje komunistų apologetai purvų drabsto vieną pirmųjų, didžiausių, garbingiausių rezistencinių Lietuvos organizacijų ir jos vadus. Čekistų tikslai suprantami, bet kodėl jiems atkirčio neduoda tie, kurie žino tikrą teisybę, žino tikrą padėtį, o tyli.

Sunku Kaziui buvo organizaciją kurti, tačiau dar sunkiau buvo ją atkurti, kai praūžęs frontas kaip viesulas sudraskė ryšių sistemą, išblaškė štabus ir daug daug organizacijos neeilinių narių. Pavyzdžiui, iš Kauno apygardos štabe dirbusių daugiau kaip dvidešimt karininkų liko tik trys ar keturi. Užėmus Kauną, jau po kelių dienų buvo suimtas ltn. Vaina, pradėtas tardyti "Vilko" fabriko direktorius Simonavičius, intensyviai pradėtos gaudyti pogrindinės spaudos siuntos. Taip į saugumo rankas pateko visas tiražas biuletenio "Karinės ir politinės žinios". Jį teko išleisti antrą kartą. O visų blogiausia buvo tai, kad čekistai skubiai ir gana sėkmingai infiltravo į LLA eiles daug savo agentų. Iliustracijai du atsitikimai.

Iš Vilniaus saugumo rūsio, kantriai, kaip grafas Montekristas pro mūrus išsikasę iki kanalizacijos kolektoriaus, pabėgo du kaliniai – LLA organizacijos narys, mano bendrabylis Valerijus Gylys ir jo kameros draugas, lenkų tautybės vyrukas. Nubėgę už Vilniaus keliolika kilometrų, užėjo pailsėti pas kalinio pažįstamą lenką. Buvo maloniai priimti ir... išduoti, nespėję dar nė žmoniškai pavalgyti. "Draugas" buvo užverbuotas. Pats Saugumo komisaras negerbiamas Guzevičius, atvažiavęs lengvąja mašina, bėglius parsivežė.

Žuvus Kaziui, jo pareigas perėmė ltn. Eidimtas, kuris 1945m. pradžioje Kaune užėjo pas seną pažįstamą, iš anksto sutaręs pasimatymo laiką. Tik atidarius laukujes duris, ant jo užgulė keli vyrai, užlaužė rankas, nuginklavo ir atsigabeno į saugumo rūsius. Triumfuodamas kpt. Kiseliovas atnešė man raštelį: "Pranai, ir aš čia. Adolfas." Išsyk nepatikėjau, deja, deja... Beje, dėl ltn. Eidimto. Draugas iš Kalifornijos man rašė, jog tarp Amerikos lietuvių sklinda

gandai, kad Eidimtą dar šiuo metu kažkas matęs gyvą. Knygos "Kritusieji už laisvę" 21-ame puslapyje rašoma... "Po žiaurių kankinimų Vilniaus Lukiškių kalėjime ltn. Adolfo Eidimto lavonas buvo išmestas už kalėjimo sienų, o praeiviai su dideliu gailesčiu vogčiomis žvelgė į pajuokai numestus narsaus lietuvio palaikus." Žuvusiųjų partizanų sąraše (185 psl.) paminėta: "Eidimtas Adolfas, ltn., nužudytas 1945m. pavasarį, 18-22.". Šie teiginiai, bent jau 1945 metais, neatitinka teisybės.

1946m. pavasarį visi mūsų bylos teisiamieji, aštuoni asmenys susitikome, pasirašydami 206 bylos užbaigimo straipsnį. Eidimtas nebuvo nei daugiau už kitus nukankintas, nei tuo labiau negalėjo būti išmestas už Lukiškių kalėjimo sienų, nes straipsnio pasirašymas, o vėliau ir pats teismas vyko Vilniaus saugumo rūmuose. Eidimtas gavo mirties bausmę kartu su kpt. A.Karaliumi, ir ta bausmė vėliau buvo įvykdyta. Gal, įvykdžius mirties nuosprendį, jis ir buvo išmestas už Lukiškių kalėjimo sienų (o aš tuo visiškai netikiu), bet tai galėjo įvykti tik apie 1946 metų pavasarį.

Baigiu ir Senio curriculum vitae. Stengdamasis atstatyti smarkiai apgriautą LLA organizacijos pastatą, Kazys ėmėsi darbo, viršijančio vieno žmogaus jėgas. Nors ligi šio laiko jam, fanatiško tikėjimo, begalinio atsidavimo, geležinės valios ir visiško savęs išsižadėjimo dėka ir pavykdavo nugalėti visas kliūtis, šį kartą buvo atkąstas per didelis, nepraryjamas kąsnis. Ignoruodamas elementariausias konspiracijos taisykles, jis viską darė pats, nelaukdamas ir neprašydamas kitų pagalbos. Pats rūpinosi popieriumi, dažais, matricų paruošimu, pats rašė, pats spausdino (kartais mano padedamas), pats išvežiojo nelegalius spausdinius, susitikinėjo, organizavo, ieškojo, užmegzdavo naujus ryšius, jiems nutrūkus. Krito jis, stribo kulkos pakirstas, pervažiavus Nevėžio tiltą ties Raudondvariu, su pilnu maišu bulvėms biuletenių "Karinės ir politinės žinios", operatyvinių įsakymų ir instrukcijų, kaip reikia įsirengti slėptuves. Broliui Kaziui drąsos tikrai nestigo. Duok, Dieve, visiems mums po tokią porciją – tada jokia blokada nebūtų baisi. Kazys žuvo 1944 metų gruodžio 28d. iš ryto. Buvo nurengtas, nuautas ir paliktas griovy, kur pragulėjo kelias dienas. Mama atvažiavo su arklių kinkiniu ir, Raudondvario bažnyčios zakristijono padedama, paguldė brolį į karstą ir palaidojo Raudondvario kapinėse. Jo kapą pasiaukojamai prižiūri mano žmona Janė. Niekam kitam iki šios dienos kritęs dėl Lietuvos laisvės neeilinis kovotojas nerūpėjo – nei jo

draugams, nei priešams. Beje, apsirikau, priešams jis niekada nenustojo rūpėjęs. Laikas nuo laiko, spaudoje ir šiaip kalbose jo vardas buvo gana dažnai linksniuojamas. Senio biografiją kuria čekistas M.Goliakevičius savo šedevre "Pakėlęs kardą". Pasinaudodamas visokiomis literatūrinėmis įmantrybėmis, vokiečių ir savo lūpomis jis tapo Kazio portretą, turėdamas vienintelį tikslą, apjuodinti Lietuvos Laisvės Armijos organizaciją ir apšmeižti jos įkūrėją Kazį Veverskį. Tai NKVD reakcija į išeivijos tarpe kylantį susidomėjimą lietuvių rezistencine veikla bei partizanų kovomis kruvinu ir be galo tragišku Lietuvos istorijos laikotarpiu.

Taigi pacituosiu kai kurias vietas iš šio čekisto "opuso":

Psl.24. Gen. Justo pasikalbėjimas su Baueriu.

Justas: *Kokia dabar padėtis Lietuvos Laisvės Armijoje?*

Baueris: *LLA štabas ir toliau varo agitaciją prieš mūsų valdžios priemones.*

Justas: *Ir kartu siūlo savo nariams nekovoti su mumis. Tegu jie kalba apie mus ką nori, kad tik neimtų šaudyt į mus iš pakrūmių. Kaip Veverskis sumaniai varo propagandą ir šitaip kelia savo autoritetą tarp LLA narių. Dabar jis agituoja už draugystę su Vokietija prieš seną Lietuvos priešą Rusiją.*

Baueris: *Norėdamas suteikti solidumo savo organizacijai, Veverskis skleidžia gandus esą "Lietuvos Laisvės Armijai" vadovauja kažkoks pulkininkas iš generalinio štabo, bet pavardės nemini.*

Justas: *Ar Kraunaitis apie tai žino?*

Baueris: *Manau, ne. LLA štabo vyriausiuoju laikomas Veverskis.*

Justas: *Įspėkit Kraunaitį, kad jis prilaikytų savo šefą, nes tas egzaltuotas subjektas gali velniai žino ko pridaryti.*

Ir t.t.

Psl. 26. Kraunaičio pasikalbėjimas su komendantu gen. Justu.

Kraunaitis: *Pone generole, noriu rimtai paklausti, kas tokia Lietuvos laisvės armija? (Kraunaitis, Goliakevičiaus pavaizduotas beveik vyriausiuoju asmeniu organizacijoje, nežino kas ta organizacija? Kur logika? - aut. pastaba). Mes abu esame karo specialistai ir turime teisingai reaguoti į tą absurdišką priemonę. Renkamos pareigos! Demokratija! Visa tai vieni juokai. Kokia gali būti drausmė, jei snarglius gimnazistas vadovaus leitenantams ir kapitonams? O kas yra vyriausias armijos vadas? Amžinas studentas, išmestas iš Vilniaus Universiteto, Kazys Veverskis. Vaikų žaidimas kareivėliais - ir t.t.*

Psl. 27. Justo refleksijos: *Taip, nėra ko tikėtis iš LLA. Paskubėjo fiureris germanizuoti Pabaltijį ir vietoj draugų įsigijo priešų.*

Pagal Goliakevičių, Kazį 1941 metų pavasarį Berlyne užverbavo abveras. Kokia nesąmonė.

Psl. 36 ir 37 supainiojamas Šarūno Jazdausko ir Kazio biografijos, patekus šiam į Vokietiją. (*Palygink "Instrezegulierungs Arbeiten" ir "Deuche Verlag"*). Tai priklauso Kazio biografijai, o ne Jazdausko. Betgi ar tai svarbu "draugui" Goliakevičiui?

Psl. 33 Goliakevičius sapalioja: "Siųsdamas Veverskį į Lietuvą (*mes žinome, kaip Kazys grįžo - aut. pastaba*) abvero karininkai, suprantama, atsižvelgė į jo asmenines savybes. Jis turėjo nelengvą užduotį: suvienyti okupacija nepatenkintus žmones ir padaryti jų veiklą reicho kontroliuojamą. Kazys pasižymėjo gyvu protu, logišku mąstymu. Bet labiausiai jį skatino veikti valdžios troškimas. Turėdamas nepaprastai stiprią valią, sugebėdavo savo nuomonę primesti kitiems.

Ir toliau – "garbingojo biografo" tiesiog nušvilptas epizodas iš "Dvylika kėdžių", kuriame Kazys, važiuodamas traukiniu, apmulkina kažkokius komersantus ir iš vieno jų išvilioja 200 markių. Tarp kitko, LLA priesaikos tekstas knygpalaikėj išspausdintas autentiškas.

Baigiu savo pasakojimą, būdamas įsitikinęs, kad prie mano sumanymo plačiau nušviesti LLA veiklą ir jos įkūrėjo Senio, mano brolio Kazio Veverskio, gyvenimą prisidės kiti, žinantys to meto situaciją ir faktų, kurių aš nežinau. Tuo bus pasitarnauta Lietuvos istorijai, ir padėtas taškas įvairiausių gandų plitimui.

1990m.

ŽEMAIČIŲ LEGIONO ŠTABAS. A.KUBILIAUS GRUPĖ IR MARKULIO TINKLAI

Papasakojo Liudvikas Raudonis
Užrašė Zenonas Jaška

Esu Liudvikas Raudonis, gimęs 1921m. rugpjūčio 24d. Telšių apskr. Alsėdžių valsčiaus Jazdauskiškių kaime, 15 ha ūkininko šeimoje. Baigiau tik 3 pradinės mokyklos skyrius, susirgęs daugiau nebesimokiau. Šeimoje augo 6 vaikai. Broliams vedus ir atsiskyrus, mes su jaunyle seserimi likome su tėvais 5 ha ūkyje. Nuo 14 metų ėmiau tarnauti pas ūkininkus, teko patirti nelengvą samdinio dalią.

Netraukė prisidėti prie bolševikų, nebenorėjau mokytis, tai ėmiau dirbti prie kelių taisymo. Dirbome tada, kai 1941m. birželio mėn. vyko pirmasis gyventojų vežimas – velėnavome įkalnėje šlaitus. Matėme, kaip ginkluoti milicininkai vežė žmones Sibiran. Pravažiavo Žemaičių Kalvarijos vaistininkas, abiejų kojų netekęs Lietuvos kariuomenės savanoris, mokytojas Brunza, pieninininkas. Aš iš pradžių net nesupratau, kas čia dedasi, kol kiti nepaaiškino. Tada man kilo mintis, kad ateis toks laikas, kai aš už juos atkeršysiu. Įsižiebė neapykanta.

Ir kai kilo karas, pirmą dieną kartu su vyresniais vyrais nuvykau į Gegrėnus, kur tvėrėsi pasipriešinimo būrys. Nutarėme sugaudyti komunistus, apsiginti nuo kareivių. Ginklų, kad ir nedaug, būrys turėjo. Kai kurie šauliai buvo išsaugoję, kiti šiaip turėjo. Buvo kariškų ir medžioklinių šautuvų, trumpų ginklų – parabelių ir 7 kalibro. Iš ten parsivežėme pakankamai rusiškų šautuvų, granatų. Ir kai su tokiu Kazlausku ėjome areštuoti komunisto, žinojome, kad jis turi ginklų, o mes dar abu buvome beginkliai. Visgi nuginklavome – atidavė pistoletą.

Kiek laiko pabuvę, išsisklaidėme. Pareikalavo stoti į pagalbinę policiją. Aš įstojau. Išvažiavome į Telšius, po kiek laiko komandiravo į Rietavą. Kai padėtis normalizavosi, mus paleido. Per žiemą išbuvau namuose, pas tėvus. Tada laikraštyje perskaičiau kvietimą stoti į savisaugos dalinius, kurie nebus išvežami iš Lietuvos. Užsirašęs atsidūriau Kaune. Pasimokysim, susipažinsim su gink-

lais. Kaune išbuvome 9 mėnesius, po to išvežė į Lenkiją, į Liubliną. Ten turėjome saugoti rusų belaisvių stovyklą, nors joje buvo ir žydų, lenkų. Į vidų mūsų neįleisdavo.

1943 metais susirgau ir Liubline patekau ligoninėn. Po to įsiprašiau atostogų, jau ten galvodamas, kad atgal nebegrįšiu. Taip ir atsitiko. Grįžau tėviškėn neginkluotas. Ėmiausi padienio darbo, su kitu draugu pjovėme lentas iš rąstų. Į policiją atėjo raštas apie mano paiešką, bet ten niekas per dug nekreipė dėmesio, ir man beveik nereikėjo slapstytis. Valdininkai netarnavo vokiečiams, tik žmonėms. Ir kariuomenėje karininkai visi buvo lietuviai, nekentė vokiečių, tik vienas buvo vokietis.

1944 metais, kai frontas priartėjo prie Lietuvos, Alsėdžių mokykloje įsikūrė Vanagų štabas. Tie, kurie anksčiau tarnavo savisaugos daliniuose, iš karto buvo nukreipiami į Platelių miškus – ten surinks ir nukreips kur reikia. Plinkšiuose buvo kuriamas 1-asis pulkas. Kiti turėjo eiti į pogrindį. Prieš galą, kada visi skaidėmės, atvažiavo iš vokiečių vermachto ir siūlė verbuotis į desanto mokyklą. Savanoriai bus apmokyti ir parašiutais nuleisti į užnugarį. Ir aš norėjau užsirašyti, bet kadangi bemokslis ir klausos geros neturiu, nepriėmė. Kadangi lietuviai turį ginklų paslėpę, tai reikia laukti, kol grįš apmokyti vyrai. Nesakė, jog turime tarnauti vokiečiams, tik Lietuvai. Kalbėjo vokiškai per vertėją. Rusus pasitikau namuose. 1944m. rudenį iš pradžių niekas manęs nejudino, gyvenau pas tėvus. Užeidavo ir stribai, sakė – kad turiu atnešti ginklą. Juokavau neparduosiąs, gal dar prireiksią.

Vieną rytą padėjau seseriai ruošti pusryčius. Užėjo NKVD leitenantas, rusiškai paklausė, kur yra toks ir toks. Iš vietinių rusų Juozapave prie Nevarėnų buvau kiek pramokęs rusiškai, tačiau apsimečiau nesupratęs. Kai paklausė, kas supranta rusiškai, parodžiau, kad prie karvių yra tėvas. Liepė pakviesti jį. Pasakiau, o pats užėjau į brolio namą, pro langą stebėjau. Kai leitenantas išėjo, grįžau. Tėvas papasakojo, jog išklausinėjo, ar aš tarnavęs policijoje; patvirtinus, išsitraukė naganą ir puolė į virtuvę, ieškodamas manęs. Nuo to karto ėmiau nebenakvoti namuose, slapstytis. Netoli, Žemių kaime, buvo NKVD štabas. Šilinskis turėdavo samagono, ten atsilankydavo enkavedistai, slankiojau ir aš. Mane pripažino kaip "savą", užtardavo ir prieš atvykusius naujus, reikalaujančius parodyti dokumentus. Taip prasilaikiau iki 1944m. Kalėdų. Buvo paskelbta mobilizacija į sovietinę armiją. Kaimo vyrai jau turė-

jome išsikasę bunkerį. Per Kalėdas ėmė gaudyti naujokus, tad septyniese pasislėpėme. Tik aš vienas buvau paieškomas, kiti tik nenorėjo eiti kariauti. Kai kurie turėjo ginklus. Apsiginklavęs buvau ir aš – turėjau dar iš Gegrėnų susidėjęs rusiškų šautuvų, puolamųjų ir ginamųjų granatų. Bunkeris buvo didelis, pavadintas Maldanamiu, 5 ha miškelyje, koks kilometras nuo mano namų. Kai vėliau jau išėjome į Plokštinės miškus, ten įvykdavo susitikimai, visi žinojo Maldanamį. Jame galėjo gulėti 25 partizanai. Bunkerio konstrukcija buvo mūsų pačių sugalvota. Tik vėliau, A.Kubiliaus grupė turėjo įvairių konstrukcijų bunkerių brėžinius.

Tie, kas slapstėsi tik nuo kariuomenės, Šlimo ir mano patarimu, paskelbus registraciją, grįžo į legalų gyvenimą. Jų vėliau taip ir nesuėmė – visi išvengė lagerių. Dauguma išvažinėjo kas į Telšius, kas į Plungę ar dar kitur.

1945m. sausio mėn. pas mane atėjo Domas Šlimas, slapyvardžiu Beržas, vietinis gyventojas, besislapstąs nuo kariuomenės. Kadangi buvo prisidėjęs prie komunistų gaudymo, abejojo, buvo pasiryžęs negrįžti iš miško. Šlimas iš Antano Každailio, Pociaus žento, sužinojo apie Kubiliaus grupę. Po to Šlimas atėjo pas mano seserį. Vėliau Maldanamyje apsilankė Balys (A.Kubilius) ir Normis (Š.Jazdauskas). Bunkeryje tebebuvome septyniese. Iš apsilankiusiųjų mudu su Beržu gavome užduotį eiti pas visus besislapstančius ir kviesti į vieną būrį. Pas kiekvieną tekdavo lankytis net po keletą kartų: pirmą kartą prašydavome giminių, kad susitiktų su mumis. Giminės neigdavo bet ką žiną apie mus dominančius asmenis. Po to atsiklausdavo ir tų, dar vėliau jau įvykdavo pats susitikimas. Taip mums pavyko pavasarį suburti 74 savanorius, visus ginkluotus.

Kuopa dar neturėjo savo pavadinimo. Jai vadovavo Lietuvos kariuomenės vyr. puskarininkis Švežas(?), slapyvardžiu Vilius. Su priešu susidūrimų neieškojome. Kol kas aplinkui buvo ramu.

Iki pavasario Kubiliaus štabas įsirengė, be Skirpsčių kaime Pocių sodyboje esančio, dar keletą bunkerių. Kai kuriuos įrengti padėjau aš su Beržu, gal dar kuris kuopos vyras, bet ne visi. Suėmus Balį (Adolfą Kubilių), persikėlėme į Dišlių miške esantį bunkerį. Čia slapstėmės kokie 7-8 žmonės: aš, Beržas, Steigvilis (H.Petkevičius), Sekretorius (St.Grybauskas), Šalmas (pavardės neprisimenu) ir kt. Beržą bene 1951m. nušovė patys partizanai. Už kažką jis buvo nuteistas mirties bausme. Nesipriešino, sakė – jei kaltas,

šaudykite. Būrys vykdyti bausmę atsisakė, tada nušovė būrio vadas Mačernis, slapyvardžiu Miškinis. Nelemtai žuvo jis pats. Iš Markulio-Erelio "štabo" buvo gautas įsakymas partizanams susitikti su "Centro" ryšininku Algimantu. Į susitikmą pamiškėje vietoj 14 kviestų atvyko Mačernis ir Jonaitis. Dar dabar likę liudininkai pasakojo, kai Algimantas su Mačerniu ir Jonaičiu (Galiūnu) apsikabinę pasibučiavo, po to įėjo į mišką, jau apsuptą. Mačernį nušovė vietoje, o į nugarą peršautą Jonaitį žiauriai kankino – visas miškas skambėjo. Abu ten pat ir užkasė. Dabar abu perlaidoti. Mačernis ilsisi Žemaičių Kalvarijos, antrasis – Šačių kapinėse.

Skirpsčių kaime prie Pocių sodybos pasaloje be Kubiliaus grupės partizanų, į rusų ugnį pateko ir Steponas Darbutas bei Kauneckis. Pirmasis buvo vietinis, ligi tol slapstėsi pas tėvus. Buvo sutarta, kad jis ateis į Pocių sodybą, o mes su paruoštomis kuprinėmis išsinešdami bunkeryje dar buvusį turtą, pasiimsime ir jį jau partizanauti. Kauneckis netoli Kalvarijos, iš Rotinėnų kaimo, buvo vedęs Janauskaitę. Baigęs aviacijos mokyklą, kapitonas.

Štabui, sandėliams bunkeriai buvo Platelių miške.

Aš dalyvavau priimant Kubiliaus grupei antrą kartą parašiutais išmestą siuntą. Prisimenu, kad tai buvo prieš 1945-ųjų Velykas. Išėjome į Alsėdžių mišką nedidelė grupė, sukūrėme laužus 3 vietose, uždegėme. Išgirdę lėktuvo ūžesį, sujudinome laužus. Kiekvieną kartą sukdamas ratą, iš lėktuvo su parašiutu buvo išmetamas konteineris. Priėmėme tiksliai, tik paskutinį – penktąjį radome tik kitą pavakarį. Kartu nusileido Bočius(?) ar Profesorius(?), specialiai turėjęs Žemaičių Legiono štabą aprūpinti padirbtais dokumentais. Tačiau tarp mūsų jis tepabuvo gana trumpai. Krisdamas miško kelmyne netoli dabartinių Alsėdžių-Platelių ir Plungės-Mažeikių kelių sankryžos parašiutininkas išsinarino koją – parvedėme šlubuojantį. Pas netoliese buvusį ūkininką nakvoję stribai ar kariškiai, pamatę parašiutus, išnešė kailį.

Perduodant radiogramas, prie radisto būti neteko, būdavau tolimesnėje sargyboje. Lėktuvų atskridimo nepamenu. Man buvo patikėta nešioti šifrus radiogramoms, užšifruoti-dešifruoti. Pavojaus atveju turėjau sunaikinti, praryti, kad nepatektų priešui į rankas.

Kol vyko karas, miškų supimo, šukavimo nebuvo, jie neturėjo jėgų. Kartais susišaudydavome, užėję ant pasalos, bet įėję į mišką, jausdavomės saugūs. Stribai sakydavo, kad jiems teleidžiama nutolti 3 km nuo miestų.

Apie Balio (A.Kubiliaus) suėmimą sužinojau tuojau pat. Ūkininkas, pas kurį Balį suėmė, gyveno netoliese nuo mūsų bunkerio. Apie tai pranešė atbėgęs Jonis (Onutė Každailienė). Po suėmimo antrą dieną prie Girininko (Alsėdžių girininkijos) sutartu laiku susirinkome 30 ginkluotų vyrų Baliui vaduoti. Pagal planą persirengę moteriškais drabužiais, turėjome prasigauti į Alsėdžių bažnyčios šventorių, kad už mūrinės tvoros negalėtų pasislėpti milicininkai iš prieš vartelius esančios būstinės. Atvyko į girininkiją ir J.Dūda, parašiutininkas, tuo laiku mokytojavęs Alsėdžiuose, su keliais vyrais (neatmenu, ar buvau su jais pažįstamas) ir pranešė, jog nepavyko nustatyti, ar Balys yra Alsėdžiuose. Todėl mums pulti miestelį nebebuvo tikslo. Nutarėme kitiems vyrams leisti išsiskirstyti po savo slėptuves, o mes turėjome grįžti į štabo bunkerį miške, netoli Stanevičių ūkio, kuriame jau gyvenome nuo 1945-ųjų metų Velykų (Velykos tais metais buvo balandžio 1d.), o Skirpsčių kaimo bunkeryje buvo likę tik šis tas.

Jonis minėjo, kad iš Pocių sodybos buvo matyti Mažrimų sodyba, o joje,

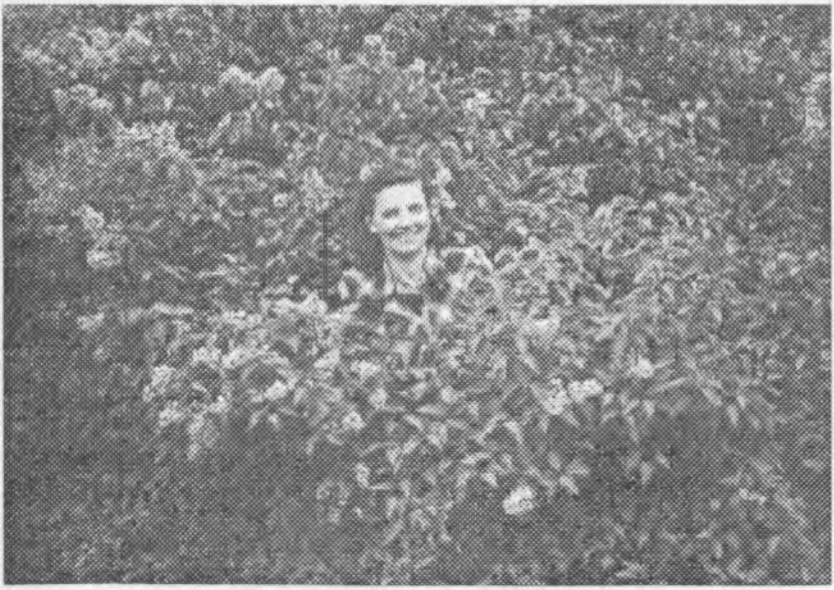

Ona Každailienė-Jonis, 1955m.

pasirodžius įtartiniems žmonėms, atsirasdavo sutartas pavojaus signalas.

Aš nežinau, ar Mažrimai žinojo apie Skirpsčių bunkerį, bet nuo kelio pusės pavojaus atveju lange turėjo būti matoma balta skarelė. Netoli jų, miške, bunkeryje, slapstėsi 5 partizanai, su kuriais aš nepalaikiau tiesioginio ryšio. Kiek žinau iš pasakojimų, bene naktį į Velykas (1945 04 01) minėti partizanai išsimaudė pirtyje ir per Justo Paleckio (parvežusio iš Maskvos saulę...) dėdės Narmonto kiemą pašaudydami patraukė į bunkerį. Spėjama, kad tas pasekė ir nurodė stribams. Naktis buvusi lietinga, bunkeryje ėmė varvėti, tad partizanai pasislėpė Mažrimų daržinėje. Stribams apsupus, 2 laimingai pasitraukė į mišką, vieną nušovė. Daržinėje likęs gyvas trinktelėjo sau į nosį, apsipylė kraujais ir, apsimetęs negyvu, išsigelbėjo. Penktąjį, įsikasusį į pelus, taip pat stribai nušovė.

Išgirdę šaudant, Mažrimų sodybą puolė gelbėti Skirpsčių bunkerio gyventojai. Stribai pabėgo, palikę per inkstus peršautą saviškį. Rytmetį šeimininkai atrado dar kitą striboką, kietai įmigusį, sveiką. Pačioje Mažrimų sodyboje, bunkeryje taip pat slapstėsi sodybos šeimininkas su savo svainiu. Stribai jų taip pat neaptiko.

Skirpsčių kaime, Pocių sodyboje, Žemaičių Legiono štabo bunkeris tapo nesaugus, todėl Kubiliaus grupė ir paliko jį, su savimi iš karto išsigabendama viską, kas tik buvo vertingesnio.

Mes su Černiausku buvome įsirengę bunkerį pas tokį vargšą žmogiuką, tai bene Velykų dieną, atėję Normis, Algis (Šertvytis?), paskutinis nusileidęs parašiutininkas Bočius ir bene dar kas ketvirtas, pasiprašė ir apsigyveno čia. Neatėjo tik Kubilius. Ketvirtas gal buvo Zero. Susitalpinome, greitai išsikasėme kitą bunkerį, o pavasarėjant persikėlėme į bunkerį miške.

Skirpsčių bunkerio viduje nesu buvęs. Susitikdavau tik Pocių name. Kai su kuprinėmis atėjome pasiimti likusio bunkeryje turto, jiems įėjus naman, aš lieku saugoti lauke. Atkreipiau dėmesį į Pocių sarginio šuns elgesį – jis lojo ežero link. Įtariau, esant slapuką ir štabo vyrams pasiūliau apsupti ir išsiaiškinti. Vyrai nesutiko – esą šuo nerimauja dėl mūsų pačių. Tikriausiai dėl šio slapuko pranešimo vėliau mūsų dvi grupės ir pateko į pasalą prie Pocių sodybos.

Dabar apie pačią pasalą. Mūsų štabe esančių buvo susitarta, kad į Skirpsčių bunkerį eisime dviem grupėmis. Pirmoji (aš, Jonis, Sekretorius, Šertvytis,

Zero) su kuprinėmis ateisime anksčiau, prikrausime jas ir visiems paruošime vakarienę. Antroji grupė ateis vėliau, taip pat pavakarieniaus ir galutinai paliksime bunkerį. Visi vyrai buvo apsirengę įvairiausiai, aš vilkėjau rusišką uniformą. Priėjome arčiau Pocių, viskas ramu. Pasakiau, kad reikėtų pasidairyti vienam. Algis patarė palipti ant kalno, iš ten viskas gerai matyti. Kalno pusėje pamačiau 3 sargybinius. Pamaniau, jog antroji grupė bus atėjusi anksčiau mūsų. Kai jau buvau ant kalno, pastebėjau arti 2 šautuvais ginkluotus žmones. Mūsiškiai buvo apsiginklavę tik trumpais automatais ir pistoletais. Supratau ir paleidau ugnį. Buvo keli postai, laukę mūsų nuo miško, visi pradėjo šaudyti. Nusiritau pakalnėn prie beržo, prie kurio netrukus su antra grupe žuvo Kauneckas. Mes šaudėme viršun, jie apačion. Metė kelias granatas – nesprogo, bet vos tik pasitraukiau – sprogo. Ėmiau dengti besitraukiančią mūsų grupę. Zero turėjo kulkosvaidį, paraginau bėgti. Jonis ir Sekretorius įstrigo griovyje. Tuo metu į koją sužeidė Algį. Suabejojo, ar vienas sugebės pasitraukti, tad jam padėjau.

Kaip man papasakojo gyvi išlikę antros grupės nariai, jie išgirdo miške mūsų susišaudymą, tačiau nutarė, kad šaudoma pas kaimyną, gal už kokio kilometro, ir patraukė tiesiai Pocių sodybon. Pirmuoju ėjo Antanas Každailis. Priėjo taip arti, kad iš veidų atpažino, jog tai svetimi ir paleido automato ugnį. Šalia krito Šalna, turėjęs seno pavyzdžio automatą. Pasaloje buvę kareiviai pagalvojo, jog dabar atėjo pagrindinės partizanų pajėgos ir pasiruošė žiedinei gynybai, bėgo į mišką. Šalnos automatas užsikirto, jį sužeidė į krūtinę ir į koją. Sugebėjo pasitraukti, paslėpti automatą ir pats užsiglausti netoli girininkijos keliuko. Matė, kaip vežė iš Pocių sodybos vežime kruviną – neaišku, gyvą ar mirusį – mūsiškį. Nusilpęs Šalna pašaukė keliu einančią moterį, prašydamas pranešti stribams, kad griovyje guli partizanas. Nenorėjo nusibaigti niekam nežinomas. Kadangi su savimi turėjo pistoletą (revolverį?) ir granatą, spėju, norėjo mirti su "muzika", bet tie atsakė, kad partizanai vilioja į pasalą. Grįždama moteris atsakė pranešusi. Nesulaukęs stribų, manė, kad tie rengia pasalą, jei neina. Pranešti prašėsi ir vyro, bet tas ėmė sarmatinti, kad nesąs toks silpnas, kad reikėtų pasiduoti. Tada prišliaužė balą, gėrė ir žiūrėjo, ar iš žaizdos neteka vanduo. Netekėjo. Nusigavo iki girininko ir paprašė pagalbos. Tas, padorus žmogus, pabijojo provokacijos. Pagailėjo ir sutvarstė tamaitė. Bunkeryje atsirado tik kitą dieną. Įtartas parodė savo žaizdas. Po sužeidimo

greitai gijo be ligoninės.

Abiem grupėms patekus į pasalą, čekistai dar tykojo Pocių ir Mažrimų sodybose. Tik po kelių dienų, bene balandžio 29d., suėmė Pocius, o abi sodybas sudegino.

Aš (tuometinis slapyvardis Alksnis), Sekretorius (St.Grybauskas) ir Steigvilis (H.Petkevičius) iš Normio (Šarūno Jazdausko, gavome užduotį nuvykti į Vaineikių mišką prie Rietavo, susisiekti su kapitonu Juozaičiu, kad tas paruoštų Žemaičių Legiono štabui bunkerį. Grįžę turėjome susitikti Paburgėje. Susiruošę kelionėn, jau pamiškėje susitikome ryšininką, kuris perspėjo, kad prie Platelių ežero miškuose pilna kariuomenės. Mes grįžti nebegalėjome, paprašėme tik perspėti bunkeryje likusius. Kaime pasiprašėme, ir mus pavežė arkliu iki Plungės kareivinių. Buvome ginkluoti automatais. Šalmas (?) ir aš, apsivilkę rusiškomis uniformomis, o Steigvilis – civiliai, su paltu. Trečias buvo Šalna, ne Sekretorius. Išlipę tarėmės, ką daryti. Aplenkti Plungę – didelis vingis. Nutarėme eiti tiesiog per miestą. Niekas mūsų neužkliudė. Nieko nesutikę, nutraukėme Rietavo link. Kaip paaiškėjo, mus pamatė. Stribai puolė skambinti pagalbos į Kretingą, Telšius: partizanai gerai iššvalgė, dabar puls miestą...

Antanas Každailis-Klevas. Vorkuta, 1955m.

Kelionėje užtrukome savaitę. Kpt. Juozaitis pasiūlė iš žirgyno 3 žirgus. Per Plungę grįžti buvo pavojinga. Pasukome pro malūno tiltą, už jo – krūmai. Pamatėme palapines, pilnas kariškių. Sutarėme, kad grįžti nebegalima. Civiliai apsirengusį pasiuntėme pirmą – jeigu pareiklaus dokumentų, tada jau nurodys į mane. Aš duosiu "dokumentus", visi staigiai per tiltą risčia iki krūmų, o ten – pėsčiomis. Ant tilto sargybinis stabdė, bet pamatęs mano NKVD majoro uniformą, paleido. Laimingai atvykome prie Platelių miškų. Užėjus pas ryšininkus, buvome įspėti, kad pilni miš-

kai rusų. Karas jau buvo pasibaigęs. Kareiviai miškuose ruošėsi stovyklauti. Ką daryti? Kaip rasti vyrus? Miške bevingiuodami pasimetėme. Apsimetęs rusų karininku, pas ūkininką išsiaiškinau, kur Platelių ežeras, kad čia Plokščių km., nurodė, kur Paburgės ežeras. Susiradome bunkeryje Žemaičių Legiono štabo branduolį. Kiti vyrai iš Platelių miškų jau buvo pasitraukę. Bunkeris mažas. Jame slapstėsi Šalna, Senis (?), Zero. Sutarėme eisią į Paburgės ežero pelkes, ten yra kur pasislėpti nuo kariuomenės. Netoli bunkeris, kuriame pasiliko draugai. Vakare turėjome užeiti ir kartu išeiti. Dienojome miškelyje, man tuo metu kažkuri mergaitė adė pratrintas kojines. Pasižiūriu – ateina rusas. Pasitraukiu už pušelės, o tas jau bėga atgal. Puolėme vytis. Išbėgę iš miškelio matome, kad esame supami. Atsidūrėme labai nepatogioje vietoje, ant kalniuko. Besitraukdami palikome batus, cukrų, džiūvėsius. Nutarėme grįžti pasiimti. Čia neradome nei saviškių, nei rusų. Pasiėmėme cukrų, batus, o džiūvėsių maišą nutarėme palikti – kas vilks. Pamatėme tolokai esančius kitus draugus. Per skubėjimą dėžutė su pinigais liko apkasta skujomis po džiūvėsiais. Kai susizgribome – buvome gerokai nutolę, nebegrįši. Mūsų niekas nepersekiojo.

Vakare sutarėme eiti pas ryšininką, susitikti bunkeryje su likusiais.

Būriui vadovavo Algis (?). Kadangi grįžome pro paliktus daiktus, pasiūlė užeiti dėžės su pinigais, gal nebūsią kareiviai aptikę. Užprotestavau, kad eitume visi – gali būti sargyba. Pasišoviau išžvalgyti aš. Išgirdau iš pušynėlio šnabždėjimą. Galvojau – iš bunkerio gal Šalna. Sušvilpiau. Ėmė švilpti ir iš kitų pusių. Supratau – rusai. Pradėjom trauktis. Tada sužeidė Steigvilą ir Klevą (A.Každailį). Išsisklaidėme. Tamsoje išgirdau šlamant – vos nenušoviau Jonio (Onutės Každailienės).

Išlikę pasitraukėme Plungės kelio link. Po to išsisklaidėme kas sau. Každailiai iš viso išėjo. Su Antanu bepasimačiau 1948m. Važiavau tada iš Kretingos Salantų link vežimu su tokia moterimi, o jis priešinga kryptimi. Manoji buvo patikima, nežinojau, kas su juo, tad net žodžiu nepersimetėme.

Nebesusitikome ir su tada likusiais bunkeryje. Kur jie išvyko, nebežinojome.

Henrikas Petkevičius (Steigvilis) su moterimi atsiskyrė ir nubėgo į dešinę sodybos link (šeimininko pavardės nepamenu), o kiti nubėgo gilyn į mišką. Aš tai gerai mačiau, nes buvau atsilikęs ir bandžiau dengti likusius.

Šarūnas Jazdauskas-Normis. Šiauliai, 1956m.

Nesulaukę Steigvilio, jo ryšininkės ir Každailių, tą naktį niekieno nebepersekiojami, išsklidome. Aš grįžau pas savo vyrus į Alkos rinktinę. Su Žemaičių Legiono štabu mano ryšiai nenutrūko, nes Alkai ir toliau tebevadovavo Normis (Šarūnas Jazdauskas). Su juo susitikdavau, net kartu buvome iškviesti į Vilnių (Erelio-Markulio tinklas – Z.J.). Iš pradžių tiesiogiai priklausiau Viliaus kuopai, o pašalinus jį iš kuopos vado pareigų, ėmė vadovauti Vytenis. Taip ir vadinomės – Vytenio kuopa. Laikėmės Sedos girioje, Plinkšių miške, Balnėnų miške, susieidavome su Nevarėnų, Ylakių partizanais. Platelių mišką užviešpatavo rusai, statė bazes, neliko gerųjų vietų, tik nuo Alsėdžių pusės. Nueidavau iki Šateikių ir Salantų. Aktyviu partizanu išbuvau iki 1947 metų rudens. Išsiskaidėme mažomis grupėmis. Matėsi, kad nieko nepadarysi, todėl mūsų tikslas buvo palaikyti komunistus, kad nešokinėtų, sulaikyti visus išdavikus ir kad į išvežtųjų vietas nesiųstų rusų. Tarpusavyje grupės palaikė ryšius, vieni pažinojo vienus, kiti – kitus.

Iš to laiko prisimenu 1946m. provokaciją. Tuo metu buvau ryšininku prie Alkos rinktinės štabo. Buvau vietinis, neseniai tarnavęs armijoje, visai kitoks galvojimas, negu netarnavusio bernelio. Rinktinei tada jau vadovavo Ivanauskas (Juozas Vygantas). Slapstėmės dviese, buvau pakeitęs bunkerį. Šeštadienį pas tokį žmogų susitikome Ivanausko ryšininką, kuris pasakė, kad būtinai reikia susitikti. Pas eigulį Rimkų esą atvykę 12 partizanų iš Aukštaitijos su lietuviškomis uniformomis, trispalve vėliava ir būtinai nori susitikti su Žemaitijos štabu. Tai buvo gal balandis, leido sniegą. Aš suabejojau. Tas tvirtino, kad geri vyrai, atvedė tikri ryšininkai. Paklausiau, ką jis sutarė. Nurodė, kad jie turėsią susitikti su manimi pas žmogų, pas kurį buvo mūsų bunkeris. Ryšininkas, atvedęs tuos 12, žinojo tą bunkerį, buvo matęs ir mus keturis.

Alkos ryšininkas buvęs Lietuvos kariuomenės puskarininkis, atrodė puikus vyras, bet samprotavo blogai. Ėmiau priekaištauti: susitiksime tik miške. Pasakiau, kad jie ateitų tik trise ir ryšininkas. Bet ryšys – susitikimas sutartas tame bunkeryje. Pasakiau draugui, kad eisime į sodybą iš vakaro. Nuo jos vieškelis, toliau – Varduvos upė, tiltas ir miškas. Pasakiau, kad vienas eisime po tiltu, antras – aš – eisiu į mišką, pasislėpsiu šalia kelio. Jei ateis visas būrys – paleisiu seriją ir spruksiu. Jei tik trys – praleisiu, o jis ant tilto sulaikys. Tada nusives į mišką, kur sutarėme susitikti su rinktinės vadu.

Kaip sutarėme, nuėjome į bunkerį pavakary. Jie nebelaukė vakaro; po pietų ateina viena moteris, rėmėja. Apie slėptuvę ji nieko nežinojo, gal nujautė. Prie Mačernio, sako, privažiavo pilnas kiemas rusų. Bekalbant ateina 3 rusai keliu, kiti miške. Užėję į trobą klausinėja: ar kareiviai yra – nėra, banditai – nėra. O kas čia po gelda? Namas ką tik pastatytas, viename gale gyvenama, antrame gyvuliai. Ėmė kratyti. Darbavosi kaip reikant. Šieną, šiaudus išvertė. Mes slėptuvėje, bet ne po gelda, po grindimis koks metras, įėjimas prie sienos. Kitas kratytojas pradėjo šlapintis ten pat, sakom, nerado. Buvome pasiruošę: jei ras dangtį, tada stumti, mesti granatas, tada su automatais. Bėk, nežiūrėk, tik dar seriją paleisk kritusiam, kad nesikankintų. Draugas paklausė, o gal geriau nusišauti, sakau, ne, žiūrėkim, kad daugiau jų kristų. Nebijokim, nenušaus. O laikrodžio neturėjome. Jutome per naktį, kad viršuje bilda, kratos nesigirdi. Galų gale išgirdome: "Dasvidanija, choziaika".

Pasirodo visą naktį laukė mūsų prie langų, gal ir lauke. Šeimininkės motina netoliese gyveno. Žinojo apie bunkerį, tai įpylė pieno ir pasiuntė Budžytę, dabartinę mano žmoną, žvalgybon. Bet ir tos nebeišleido. Bunkeris nebuvo pritaikytas gyvenimui, nebuvo kur orui išeiti, tai pritrūko deguonies. Norisi miego, sutarėme – vienas miegokime, antras budėkime. Vienu metu, matyt, sumigome abu. Šeimininkė ėmė flirtuoti, mokytis su kareiviais kalbos. Laimingai išėjo. Nemanau, kad tie 12 jau buvo siųsti Markulio.

Rytą, kareiviams išėjus, ryšininkė grįžo pas šeimininkės motiną, o ten buvo tiesioginis rinktinės ryšininkas. Jis prieš tą dieną su kitu buvo nuvažiavęs į Barstyčius pas zakristijoną į klebonią parsivežti ginklų. Apie tai žinojo ir klebonas. Ryšininką su bendru matė ten užėjęs stribas.

Vos tik Budžytė grįžo, jos jau laukė. Dar ji bandė kalbinti ryšininką bėgti, bet tas sakė, kad nereikia,abudu turime dokumentus. Abu suėmė, nusivarė į

Daugėlos daržinę Užbradalėje ir per dieną ir naktį tardė, kliuvo abiem gerai. Steponas neištarė nė žodžio: rankas, kojas laužė, durimis vėrė. Tardantiesiems buvo aišku, kad štabas čia pat, belieka išgauti parodymus. Tam tikslui ėmėsi ryšininkės. Tik kai jau ją vežė į Sedą, vėliau į Mažeikius, jo nebematė. Šiauliuose, užbaigus jos bylą, prokuroras pasakė, kad su tavo sužadėtiniu susidorojome. Nukankino.

(Perklausęs įrašą supratau, kad į Barstyčius važiavo Stepas su Budžyte, nes per tardymą jos klausė – ko jie važiavę pas kleboną, tie atsakę, kad ant poterių – Z.J.) Budžytė buvo nuteista 10 metų. Kleboną areštavo, vėliau paleido. Tie patys "partizanai" mano dabartinę žmoną tardė. Pasirodo, apie Žemalę, Mažeikius jie ilgai siautė, prisidengdami partizanais.

Ar daug žuvo Alkos rinktinėje? Žūdavo po 2-3, bet per keletą metų – daug. Yra išlikę tada veikusių ryšininkų, neišsidavusių. Atgimimo laikais jie kalbėjo, dabar jau vėl bijo.

O koks likimas ištiko Narmontą, Paleckio giminaitį? Jis buvo surastas paslėptas po gelda, likviduotas už Mažrimus. Nors laikraštyje buvo aprašyta, kaip pas stribus atbėgo tokia Virkšaitė su pranešimu apie banditus. Aš nedalyvavau, pasakyti, kur teisybė – negaliu, nežinau.

Paskui kuopos vadu buvo Laimutis (vėliau slapyv.Bombonešis), kilęs iš Kauno. Užėjus rusams, tapo komjaunimo sekretoriumi, karui kilus, pasitraukė į Rusiją, kariavo 16 divizijoje. Grįžęs pasiliko pas sediškius partizanus, po to perėjo pas mus. Buvo labai gerai – žinojo rusų taktiką. Atsimenu, persikeliant iš Paparčių miško į Sedos girią, sutarėme užeiti pas ūkininką pavalgyti. Kieme keliolika nakvojančių rusų, artilerijos dalinys. Tik užėjus, Laimutis sukomandavo: "Na, vyrai, palikit patalpas!" O vaikščiojo NKVD majoro uniforma. Kareiviai išsikraustė, vietoj jų vakarienę suvalgėme mes. Tik atsisveikindami padėkojome šeimininkams, kad pavaišino partizanus. O buvome apsirengę kas rusiška uniforma, kas civiliai. Net šeimininkai nesuprato, kas tokie esam.

Kur Markulio tinklų pradžia? Kiek aš žinau, šaknis tokia. Vilniuje gyveno toks Lenkauskas, kurio giminaitė slapstėsi pas salantiškius partizanus. Jis paprašė ją užmegzti ryšį. Taip susipažino su Salantų būrio kuopos vadu Paparčiu. Lenkauskas aiškino, kad Vilniuje yra organizacija, reikia susivienyti. Tame būryje buvo ir Preibys-Aušra. Jam patikėjo nuvažiuoti į Vilnių, išsi-

aiškinti. Grįžęs įtikino kitus. Po to į tą reikalą įsivėlė ir Normis, susitikęs su Paparčiu. Kai užėjau pas Rožę (Preibytę-Valiūnienę, dabar gyvenančią Plungėje), sutikęs Ivanauską, pasakiau jai, kad net ji pati nežinanti, kam dirbanti, reikia susilaikyti, gerai išsiaiškinti, iščiupinėti. Nuėjęs pranešiau Ivanauskui, tai tas atsakė žinąs, Normis pranešė. Vėliau atvažiuoja iš Vilniaus Markulio įgaliotinis Algimantas rinktis maisto su mašina (! Z.J.) – jo reikia tiems, kurie yra išvažiavę su dokumentais (į Vilnių). Tuo laiku visi atsisakėme nuo Ivanausko štabo. Jis buvo toks – sėdi bunkeryje, niekur neina, viską atnešk. Vienu tarpu likau tik aš vienas. Buvome susipykę. Buvo nenusakomas. Paklausiau, ar važiuos į Vilnių, atsakė bijąs. Pasakiau, jei provokacija, tai jau yra išprovokuotas, nes savo bunkeryje priėmė Algimantą. Tik sėdėjo, klausėsi radijo ir vis spausdino tą patį: "Tautiečiai, laisvės valanda atėjo". Žmonėms atsibodo tie laikraštėliai. Ivanauskas turėjo daug bunkerių, paskutinį-Šamelėje pas Bagužą.

Išvažiuojant padėjau susitvarkyti ir užkasėme archyvą. Kita dalis archyvo buvo paslėpta tame name, kur jie gyveno. Aš sudėjau grindis. Iškasėme duobę toje vietoje, kur prie krosnies buvo skarda – prieš išvykdamas į Klaipėdą. O kai vyko tardymas, tik nežinojau, ar archyvas jų rankose. Kai tardytojas aiškiai pasakė mano paskyrimo kuopos vadu tikslią datą, supratau, kad lauke buvęs archyvas nurodytas ir aptiktas.

Ivanauską Markulis-Erelis paskyrė Žemaičių apygardos vadu ir apgyvendino Vilniuje. Kai buvau ten nuvažiavęs, mane atpažino moteris iš Alsėdžių, nes šiaip buvo paskleista žinia, kad aš nušautas, kad neieškotų. Iš Alsėdžių išsiuntė sekti, nes jei yra Raudonis, turi būti ir kiti. Į Vilnių patekau gal porą savaičių po Ivanausko. Tai buvo 1947 metais. Prieš Ivanausko išvažiavimą keletą kartų važinėjau be dokumentų į Vilnių, Klaipėdą, tik už diržo užsikišęs pistoletą. Užeidavau pas Lenkauską. Pas jį ateidavo Algimantas ir įduodavo parvežti kai kuriuos popierius.

Vilniuje susitikdavau su Aušra (Preibiu) ir tokiu Kazlausku iš Mažeikių, palaikiusiu ryšį su mažeikiškiais. Ten bebūnant, alsėdiškiai ir pranešė, jog esu Vilniuje. Tada išvažiavau į Klaipėdą. Sličius, dirbęs urėdu, Priekulėje atidarė plataus vartojimo gaminių cechą. Gamino ūkiškus daiktus: kirvakočius, tekinius ir kitką. O meistru dirbo toks stalius ir statybininkas Algutis Pocius. Mudu su juo išvažiavome ir gavome darbą. Dirbome iki 1948 05 11.

Pasą gavau Vilniuje, o cechą Priekulėje mums specialiai sukūrė Sličius, padorus žmogus, buvęs girininku Alsėdžiuose tuo metu, kai po Skirpsčių kaimo pasalos į jį kreipėsi sužeistas Šalna. Nemanau, kad dirbo čekistams. Cecho direktoriumi paskyrė Pocių. Aš buvau darbininkas,o paskui prisiėmėme dar vieną stribą.

Nemanau, kad žinia apie mano atpažinimą Vilniuje būtų KGB sukurta tam, kad nekeltų įtarimo mano suėmimas Vilniuje. Į sostinę išvažiavo ieškoti mane pažįstantis enkavedistas.

Sekretorius Vincas ėjo per Alsėdžius su Ridiku (Vincas-Algimanto adjutantas). Juos suėmė ir greitai paleido, matyt, išsiaiškinę, kad yra KGB agentai. Vincas galėjo papasakoti ir apie mane.

Dar būdamas Vilniuje,gavau pasą. Karinį bilietą žadėjo atvežti, bet neatvežė. Teko mums su Algučiu Pociumi pasikeisti Klaipėdoje patiems. Buvo kažkoks nujautimas. Su Vilniumi palaikėme ryšį iki įsidarbinimo, o toliau vertėmės patys.

1948 metų bene balandžio mėnesį su Pocium atvažiavome į tėviškę – Gegrėnus. Ten pasakė, kad bus susirinkimas Paplatelės miške. Nuėjome su Pociumi. Atvyko Algimantas su majoru (pavardės neprisimenu). Jis pranešė, kad Ivanauskas (Vygantas), Žemaičių apygardos vadas, važiavo į Kauną, žydelka atpažino, areštuojant nusišovė. Pristatė majorą-naują vadą. Algimantas mūsų paklausė – "kaip judu susitvarkėte, ar prisirašėte?" Aš atsakiau, kad prisirašėme pas Šventąją, kolchoze.

Praėjus kuriam laikui, į Priekulę, pas gegrėniškį eigulį Alminą atvažiavo jo svainis Babrungas (Uleckis?). Nieko blogo negalvodamas, Alminas pasakė, kad mes su Pocium čia dirbame. Babrungas pranešė Algimantui, kuris suprato, kad mes mėtome pėdas. Griebėsi arešto. Mums nesant, vieną vakarą atėjo 5 stribai, apsimetę paskolų rinkėjais. Mes buvome pažįstami su stribais ir net partijos sekretoriumi, kuris mums net slaptesnius dalykus pasakydavo. Tą kartą užbėgo trumpam įsitikinti, kad esame. Pocių pakvietė dukra-atvažiavę klientai. Antrą kartą užėjęs leitenantas paklausė, kuris Mažeika. Bendradarbis nurodė mane. Sakė-kviečia direktorius. Klastos neįžvelgiau. Leitenantas ėjo priekyje, aš – už jo. Priartėjus prie trobos (tais metais buvo ankstyvas pavasaris), paprašė leisti nusiskinti žydinčių alyvų. Taip atsidūrė man už nugaros. Nieko įtartino nepastebėjęs, įėjau vidun; čia jau griebė už rankų. Pocius jau

buvo surakintas. Atsidūrėme Klaipėdoje, atskirose kamerose. Jaučiau, bus didelės kančios ir sumaniau nusižudyti – išardęs šluotą ir pasimovęs ant jos koto krisdamas. Tačiau ir ją tuojau išnešė.

Kitą rytą pasikvietė, atidavė daiktus, pasą, atėjo Pocius-sakau, gal paleis. Bet čia sukaustė "apyrankėmis", ant pečių užmetė milines ir 3 čekistai "draugiškai" nulydėjo į traukinį. Atsidūrėme Ministerijoje. Jie ne taip suprato, ne to laukė – o čia ne didelis, o mažas, paprastas piemuo. Ar teko gulti ant liniuotės? Kiek teiravausi, niekas nežino. Tai – fanerinė lenta, prie kurios prisega per krūtinę ir šlaunis. Varžtais lenkia, lenkia ir klausia. Stuburas laužiamas aukštielninkai. Iš pradžių labai skauda, paskui nieko. Stovi daktaras. Nustoja, kai ima tekėti ašaros su krauju. Taip tardė tris kartus su 3-4 dienų pertrauka. Ketvirtą kartą pakartoti daktaras neleido.

Ką kankindami norėjo sužinoti? Apie likusius (besislapstančius) partizanus. Žinojo, kad priklausiau LLA, kad turėjau ryšį. Apie Kubilių, Jazdauską nepriminė, neklausinėjo. Viską neigiau, gal todėl neklausinėjo. Jokiose akistatose su Kubiliaus štabo nariais neteko būti. Iš desantininkų pavojaus nebejautė, buvo areštuoti.

Su Šarūnu Jazdausku paskutinį kartą mačiausi 1947 metų žiemą Vilniuje, kur gyvenau 2-3 mėnesius. Susitikdavau pas Ivanauską ir pas dokumentus turinčius ryšininkus. Vilniuje Žemaičių apygardos vadas Ivanauskas gyveno bene Ukmergės gatvėje, nedideliame namelyje. Viename gale savininkai, antrame 2 kambarių bute – vadas su žmona. Esu nakvojęs ten keletą kartų. Ateidavo tik ryšininkai. Ką žinau apie Ivanausko likimą? Jau lageryje iš Rimdeikytės (Bučytės) draugės laiško sužinojau, jog kalėjo Spasko invalidų lageryje. Kartu kalėjęs Liaudanskis pasakojo, jog Ivanauską, iškalėjusį du trečdalius bausmės, išleido. Jis gyveno Latvijoje, Griežės kolūkyje, dabar jau miręs.

Apie Šatrijos rinktinę tik girdėjau, kad buvo ryšys, buvo ten numesti desantininkai, bet smulkiau nežinau.

Žinau, kad iš Telšių amatų mokyklos pasitraukė į mišką Šilinskas, Stankus, Plienas, Sidabrinė kulkelė.

Tardyti pradėjo Vilniuje KGB rūmuose 1948 05 13 po du kartus per parą. Iš tardžiusių atmintyje išliko tik Soldatovo ir Kapitonovo pavardės. Tardydavo 5 dienas per savaitę, šeštadieniais – retkarčiais, sekmadieniais – niekada.

Užbaigė 08 16, o rugsėjo 17d. perskaitė OSO "trijulės" nuosprendį-mirties bausmė, bet kadangi Sovietų Sąjungoje mirties bausmė buvo panaikinta – nubaudė 25-eriems metams speclagerių. Per Oršą (Baltarusija), Čeliabinską, Petropavlovską, vėl Oršą atsidūriau Kingyre iki 1953m., vėliau Džezkazgane. Dirbau statybose, vario kasyklose. Visi manęs kratėsi (lagerių valdžia), nes dirbti nenorėjau.

Kaip nukentėjo šeima? Vieną brolį persekiojo, kratė, nes daug žinojo, esant reikalui, net ir ginklu padėdavo. Kiti du mažai kišosi, beveik nenukentėjo. Sesuo buvo ryšininkė. Išduota pažįstamos mergaitės, 1956m. buvo suimta. Tėvą suėmė, uždarė Alsėdžių areštinėje. Visą likusį 5 ha ūkelio turtą stribai išgrobstė, nors po nuolatinių kratų nedaug to turto buvo likę. Matyt, rengė pasalas – visi pašaliai buvo nugulėti, bet aš tada buvau laisvėje. Kadangi buvau gaudomas, pradėjau užeidinėti pas pažįstamus stribus: "Jūsų neliečiau, bet jeigu tėvai negrįš – kraustykitės į miestą, ateisiu su degtukais." Kažin, ar tai padėjo, bet paleido tėvą, surankiojo karvę, arklį, padargus. Tėvas mirė 1955m., motina – 1962 metais, nepabuvę Sibire. 1956m. mane perteisė-paliko 15 metų. 1958m. atsidūriau Mordovijoje, dirbau staliumi statybose.

Perteisus buvau paleistas, lageriuose išbuvęs 11 metų ir 9 mėnesius. Metus išdirbau Tomsko srityje, plukdžiau mišką. Po to 4 mėnesius prabuvau Lietuvoje. Čia nepriregistravo. Išvykau pas seserį į Vorkutą. 1970m. apsigyvenau Latvijoje, Ezerėje ir tik Atgimimo pradžioje grįžau į Mažeikius. Teistas buvau pagal 58 1a; 8; 11 str. Ir dabar nereabilituotas. O Algimantas, kartu ėjęs, šaudęs, gavo laipsnį. Apie jo likimą turi žinoti vienas žmogus Mosėdyje, kuris vedęs jo (Algimanto) pusseserę.

Apie Juozaičio ir Tomkaus likimus. Kai iš Vilniaus ėmė lankytis Markulio-Erelio agentai, Alkos rinktinės vadą paskyrė Žemaičių apygardos vadu, o kapitoną Juozaitį bene kuopos vadu. Tomkus turėjo būti pavaldus jam. Kai susitikęs Juozaitis apie tai pareiškė Tomkui, šis atsisakė paklusti. Naktį išėjo abudu. Žmonės pamiškėje girdėjo vieną šūvį. Parbėgo Juozaitis, pasakė užėję ant pasalos, Tomkų nušovę. Čia tikriausiai buvo suplanuota. Sužinoję Tomkaus vyrai "likvidavo" Juozaitį.

Iki arešto apie Markulio tinklus nežinojau. Paskutiniu metu buvo įtarimas, nujautimas. Tiesa, begyvenant Vilniuje, susitarėme su 2 merginomis, gyvenančiomis Žydų gatvėje, kad padarysime "robaksą" (pasilinksminimą). Ėjome

dviese, neginkluoti. Pasukus į tą gatvę, pamačiau, kad iš užpakalio lydi du ginkluoti. Esame maiše, bėgti nėra kur. Priėjus iš to namo išpuolė moteris, paskui ją – rusas su šunimi. Mus sulaikė. Pamatėme išvedant tas merginas. Sulaikė daug žmonių ir, patikrinę dokumentus, paleido visus, išskyrus mus. Tikrintojai, mums girdint, ėmė sakyti, kad aš ne tas, aš-žemas, o anas – aukštas, lieknas. Abu su Algimantu vilkėjome geltonos odos striukes, aš ją vilkėjau vykdamas į Vilnių. Ši "pasala", matyt, turėjo įtikinti mus, kad Algimantas yra čekistų ieškomas, tad negali būti įtartinas.

Kovos pradžioje bunkeriai buvo miškuose, vėliau juos rengėmė pas žmones. Kodėl? Dideliam būryje, dideliam miške galima būti ir visiems drauge. Prasidėjus žiemai – nori nenori turi išeiti, lieka pėdsakai. O pas žmones daugiausia po tris, čia ir sargyba, ir maitinimas. Rinkomės dažniausiai pas mažažemius. Žmonės labai nuoširdūs – geriau patys nepavalgys, o tave pamaitins. Laukdavo, atrodė, kaip viena šeima. Kviečiamas eiti nenorėdavai, nes kartu atnešdavai mirtį, išvežimą. Kaimuos atsirado užsiverbavusių išdavikų. Aš dokumentus ėmiau todėl, kad mačiau, jog nėra galo. Supratau, kad į mus niekas nekreipia dėmesio, užsieniui mes nereikalingi. Mes žmonių neužstojame, o stumiame į Sibirą. Ir gerai padariau.

Norėčiau čia dar pasidalyti mintimis apie partizaninio gyvenimo sąlygas, "rojų".

Pamenu, 1945m. per susišaudymą su stribais Gecaičių km. prie Ž.Kalvarijos su sužeidė partizaną, slapyv. Dūdelė, į koją. Reikėjo pervežti. Palikome laukti pas Urnikienę Jazdauskiškėse. Išgirdę ratų bildėjimą, išėjome pasitikti prie tilto per Varduvą, o Antanas Andriekus – prie Bružo ūkio liepto. Buvo su rusiška miline. Pamatęs ateinančius, pagalvojo, jog saviškiai, prisileido visai arti ir gavo pistoletu į galvą. Išgirdome smūgius. Pagalvojau – grumiasi sargybinis. Paleidau šūvį. Prasidėjo šaudymas. Pribėgome-Antanas guli. Galva sutrupinta, viršugalvyje žaizda burbuliuoja, akys išvirtusios. Buvau linkęs pribaigti, bet... vietoj vieno teko gydyti du ligonius. Nuvežėme į Platelių mišką. Patikimų gydytojų neturėjome. Peršauta koja negijo, patys išėmėme kulką. Koja vėliau pasitaisė. Daug padėjo Putelis. Antaną, pasirodo, sužalojo iš Liepojos fronto Klaipėdos link traukiantys vokiečiai, palaikę rusų sargybiniu. Paguldėme pamiškėje bunkeryje, užmaskavome. Prižiūrėjo jį Kazlauskaitė. Neaišku, ar pranešė anksčiau, tik 4 stribai suėmė ją kartu su ligoniu bevalgydinant.

Užverbavo. Suėmė Venckaitę, Valančiauskaitę, Vytenio seserį. Alsėdžiuose bendroje kameroje pasitardavo, ką per tardymą sakyti. Po to pirmąja kviesdavo Kazlauskaitę. Ji dabar gyvena Plungėje. O Antanas lageryje pasitaisė, gyvena ir šiandien.

Žiemą miške šalta, o laužo neužkursi – matosi ugnis ir dūmai. Prisilaužai šakų ir guli. O jei ir gali laužą įkurti-šonas šyla, šonas šąla. Didžiausia laimė būdavo, jei turėdavai savo bunkerį – gali pasislėpti. Tai kaip dabar butas su patogumais. Bet ir čia nauja bėda – atsirasdavo tiek utėlių, kad nespėdavai išrinkti. Gelbėjo toks receptas. Rūbus užkasi kur smėlyje, palieki tik kraščiuką. Utėlės čia susirenka. Tada ir iškratai.

Vasarą galėdavai baltinius išsiskalbti. O žiemą nėra kur išsidžiovinti. Išskalbtų žmonės, bet vėl – kur išdžiovinsi. Kiekvienas kaimynas žino kito kaimyno drabužius. Kaime viskas atvira. Užtat sunku, ištisai apsirengęs. Į pirtį kada pateksi? Užtat ir su vabalais sunku. Ypač sunku miško bunkeryje, kai ten visas būrys gyvena. Ir su maistu kaip vilkui – vieną dieną prisivalgai, o po to 3-4 dienas badauji. Labai sunku. Atsargų nesukaupsi. Bunkeryje maistas greitai genda.

Bunkeryje "dideliam" reikalui būdavo arba kibiras, ar iškasta duobė.

Bunkeriai su vienu, o ir dviem įėjimais. Plokštinėje turėjome bunkerius keliems žmonėms, bet keli, įrengti arti vienas kito, kad bėdos atveju galėtų vieni kitus apginti-palaikyti ugnimi. Vienoje vietoje įėjimas buvo peludėje, o bunkeris už kokių 200 metrų. Ariamoje dirvoje iškasėme, sutvirtinome ūkininko lentomis, užvertėme, užakėjome. Tekdavo ropoti.

Bunkerius aptikdavo dažniausiai tik dėl išdavystės.

Barzdas nusiskusdavome. Blogiausiai būdavo susirgus – nei vaistų, nei gydytojo. Tiesa, pamenu prie Platelių (Rūdaičių km.?), netoli kelio buvome išsikasę bunkerį.

Smegenų uždegimu susirgo partizanas, kurio svainio ūkis buvo netoli slaptavietės. Ką daryti? Be gydytojo neapsieisi. Išeitį radome. "Susirgo" ūkininko duktė. Svainis nuvažiavo į Platelius. Daktaras sutiko važiuoti. Netoli bunkerio laukėme mes. Atsiprašę užrišome akis, gal pusvalandį vedžiojome aplink. Gydytojas apžiūrėjo tikrąjį ligonį, išrašė vaistų. Tokiu pat būdu grąžinome į kelią. Dėl smalsių kaimynų gydytojas aplankė ir mergaitę. Svainis dar pakartotinai lankėsi pas gydytojus, gavo receptą. Partizanas išgijo, gydytojas neiš-

davė.

Ar buvo atvejų, kai beviltiškai sužeistą partizaną tekdavo pribaigti? Man nepasitaikė, bet būdavo. Net sužeistą Antaną Andriekų, baisiai atrodžiusį, buvau linkęs pribaigti. O ir patys buvome sutarę, jei mirtinai sužeistas, neatiduoti priešui, čekistams. Arba ir neduok kankintis – pribaik.

Labai geras, bet nepatogus nešiotis buvo rusiškas dešimtšūvis. Automatas už 200 m – tik pirmi šūviai po serijos, o vamzdžiui užkaitus, tik barsto šovinius, faneros lapo nepramuš. Visi ilgi ginklai, karabinai iš tolimesnio atstumo tebuvo patikimi. Vokiečių automatai kiek geresni, bet šturmgevėriai buvo labai geri.

Iš kulkosvaidžių geriausi buvo degtiariovai – kol diską išvarai, o ir nešti patogūs. Vokiški būtų neblogi, bet apkaboje tik 20 šovinių, dažnai reikia keisti.

Jau man partizanaujant, trūko ir šovinių, ir ginklų. Granatomis mažai naudodavomės. Stengdavomės nesuartėti su priešu, tad granatos nesiekdavo. Artimame mūšyje netinka.

Pažymėjimų neturėjome – lengva pasidirbti stribams. Tik vėliau išduodavo pažymėjimus rėmėjams, kad pasikeitus laikams, galėtų parodyti.

Partizanams buvo suteikiami laipsniai. Aš paskutiniu metu turėjau puskarininkio laipsnį. Ivanauskas norėjo pakelti mane į leitenantus, bet atsisakiau, nes nebuvau baigęs net pradžios mokyklos.

Apie karininkų autoritetą tarp partizanų. Jų beveik neturėjome. Buvo leitenantas Mačernis (slapyv. Miškinis), tačiau Beržas, netarnavęs, labiau sugebėjo vadovauti. Jei kur reikėdavo eiti, visi norėjo, kad jis vadovautų. Karininkai, ypač aukštesnio rango, geriau gyveno, greičiau krito moraliai. Juk jiems buvo sunkiau (partizanuose – Z.J.), negu eiliniam darbininkui, kuris lengviau pakėlė sunkumus.

Sovietai kaltino parašiutininkus neva jie šnipinėjo vokiečiams. Ar mane jie klausinėdavo apie rusų parašiutininkus ar rusų kariuomenę daugiau, negu tai buvo reikalinga mūsų pačių saugumui? Niekas tokių žinių nei iš manęs, nei iš kitų nereikalavo. Adolfo Kubiliaus grupė dirbo tik Lietuvai.

Z.JAŠKOS PASTABOS APIE LLA ŽEMAIČIŲ LEGIONO ŠTABO (KUBILIAUS GRUPĖ) VEIKLĄ

1944m. lapkričio 17d. prie Platelių nusileido penki A.Kubiliaus vadovaujami parašiutininkai. Į Pocių sodybą juos atvedė Šarūnas Jazdauskas, Pocių giminaitis, dar prieš išvykdamas Vokietijon gavęs sodybos šeimininko sutikimą. Čia jie išsikasė štabo bunkerį, A.Kubilius ėmė burti visoje Žemaitijoje besikuriančius partizanų dalinius. Atrodo, pirmiausia Rietavo ir Žarėnų miškuose esančius. Dažnai atvykdavo į Skirpsčius atstovai, keliaudavo pats A.Kubilius, taip pat gal nuo 1944m. pabaigos štabo adjutantais tapę Henrikas Petkevičius ir Stepas Grybauskas, keliaudavę pavieniui ir kartu. Štabe nuolat būdavo iki 10-ies žmonių, kuriuos maitindavo, t.y. ruošdavo maistą, Pocių duktė Onutė Každailienė, vėliau ir pati paėmusi ginklą. Maistą pirkdavo iš ūkininkų, vėliau H.Petkevičius pristatydavo iš klebonijų. Štabas buvo palyginti saugus, nes kariuomenė nesiautė, partizanai nesiėmė aktyvių veiksmų. Drausmė ir konspiracija dėl nepatyrimo nebuvo ideali – būdavo ir išgeriama, vėliau ir radiogramos perduodamos iš pačios sodybos. Buvo spausdinami atsi-

Alfonsas Vaišius ir Zenonas Jaška. Vorkuta, 1955m.

šaukimai, žinios jiems būdavo gaunamos iš užsienio radijo stočių laidų. Kartu buvo kuriamos ir moksleiviškos pogrindinės organizacijos. Viena iš jų buvo Plungės mieste. Būta ir kitur, kaip mini man savo laiške Vytautas Voroneckas, gyvenantis Gargždūose.

Norint informuoti žmones, reikėjo užrašinėti užsienio radijo žinių laidas, perduodamas vokiškai, angliškai. Priimtuvas buvo kariškas. Henrikui Petkevičiui pasiūlius, į štabą Skirpsčiuose buvo pakviestas Misevičius, buvęs Plungės burmistras, tuo metu jau besislapstantis, studijavęs užsienyje. Nepripratęs prie pogrindžio sąlygų, nebuvo naudingas ir todėl pas Pocius prabuvo neilgai. Greičiausiai Kubiliaus iniciatyva Misevičius supažindino jį ir Šarūną Jazdauską su Telšių vyskupais V.Borisevičiumi ir P.Ramanausku. Su pirmuoju buvo studijavęs užsienyje. Kaip pasakoja prisiminimuose H.Petkevičius, į pirmą susitikimą su vyskupu Borisevičiumi jis skolintu arkliu atvežęs į Telšius A.Kubilių ir Š.Jazdauską. Kadangi pats vaidino vežiką, pasimatyme nedalyvavo. Po to iš kelių klebonų jis tik pasiimdavo štabui skiriamus produktus. Kodėl buvo šelpiama per bažnyčias? Iš parapijiečių buvo renkamas maistas Telšių kunigų seminarijos auklėtiniams išlaikyti. Kiek galiu spręsti, iki A.Kubiliaus suėmimo partizanams šiuo keliu teko apie 80 kg. maisto produktų. Juos štabe esantiems 8-10 žmonėms pirkti už turimą 0,5 milijono rublių sumą problemų nebuvo. Tik taip būtų buvę lengva išsiduoti arba tektų supirkinėti vis tolimesnėse apylinkėse.

Štabui įsikūrus pas Pocius, Skirpsčių kaime, tarp Alsėdžių ir Platelių, štabui buvo įrengti atsarginiai bunkeriai, vieni iš jų štabo narių, kiti patikimų vyrų iš būsimosios Alkos rinktinės. Iš Pocių sodybos, kol nesugedo siųstuvai, radistas su apsauga išėjęs 5-10 km. į aplinkinius miškus, kaskart iš kitos vietos siųsdavo šifruotas telegramas Vokietijon, vėliau net ir iš Pocių daržinės. Iš čia su užduotimis keliaudavo po Žemaitiją H.Petkevičius, St.Grybauskas, taip pat ir kiti parašiutininkai, o ir pats štabo vadas Adolfas Kubilius. Dažniausiai civiliai apsirengę ar rusų kariškių apranga. Dokumentai buvo paruošti patikimai, tikrintojams įtarimų nekeldavo. Vykdavo ginkluoti, o ir be ginklų. Transportas įvairiausias-ūkininkų ratai, dviratis, kariški sunkvežimiai. Incidentų nebuvo iki pat 1945-ųjų metų Velykų.

Tų pačių metų sausio mėnesį per Pocių žentą Antaną Každailį Žemaičių Legiono štabo ryšininku buvo paskirtas iš Jazdaukiškių km. kilęs Liudvikas

Raudonis, palaikęs ryšį tarp Alsėdžių, Platelių ir Žemaičių Kalvarijos besislapstančių nuo kariuomenės vyrų, iš kurių vėliau formavosi Alkos rinktinė, priklausiusi Žemaičių Legionui. Viena grupelė slapstėsi netoli Pocių sodybos miško bunkeryje. Didįjį Šeštadienį (1945 03 30) naktį perliję nesandariame bunkeryje, be šeimininkų žinios, persikėlė į Mažrimų sodybos daržinę. Šios buvusios sodybos belikę tik keli pamatiniai akmenys, o Pocių – net to nelikę. Viskas apaugę gal 50 metų mišku, tad sunku orientuotis. Šių įvykių metu aplink buvo dirbama žemė, ir sodybos viena nuo kitos gal per 100m. Matomumas geras, iš tolo galėjai pastebėti užklydėlius dar toli nuo sodybų.

Pas Mažrimus būdavo duodamas sutartas signalas, jei apylinkėje pasirodydavo svetimi, o jį priimdavo Pociai. Neatrodo, kad Mažrimai būtų žinoję apie štabo bunkerį, jų pačių namų bunkeryje slapstėsi šeimininkas ir giminaitis. Perliję partizanai buvo išduoti ir apsupti. Susišaudant buvo aukų iš abiejų pusių. Pocių bunkerio gyventojai, padėdami užkluptiesiems, šaudė į čekistus, kol tie pabėgo. Tačiau toliau gyventi pas Pocius buvo pavojinga, todėl štabo nariai persikėlė į atsarginį miško bunkerį. Ten pat pernešė ir pagrindinį turtą – pinigus, ginklus, drabužius. Liko apgedę ginklai, atskirai laikomos rūkytos mėsos atsargos.

1945m. balandžio 23d. Vilkų kaime, Stanevičių ūkyje, buvo sulaikytas užėjęs Adolfas Kubilius. Įvykio liudininkė Onutė Každailienė-Jonis nemano buvus pasalą vadui suimti. Įėjus A.Kubiliui, viduje buvę Alsėdžių čekistai Žalimas, Žygus ir Paulauskis net nepuolė prie ant bufeto padėtų automatų. (Jonis ateidama nepastebėjo, kad čekistų kieme būtų daugiau ar kur pasaloje). O ir civiliais drabužiais vilkintis Kubilius nebuvo išsigandęs, nemėgino sprukti. Neaišku, ar buvo ginkluotas. Nekratė. Liepė sėstis. Baigę pietauti, pareiškė, jog atvykėlį vesis su savimi.

Kubilių mėginta išlaisvinti, bet per tuo metu Alsėdžiuose mokytojavusį Joną Dūdą, legiono štabo parašiutininką, nepavyko gauti tikslių žinių, ar jis yra Alsėdžiuose. Nebuvo tikslo šturmuoti stribų buveinės. O A.Kubilius tikriausiai tebebuvo miestelyje. 1944 12 02 "Lietuvos Aido" Nr.326 A.Vaitkevičiaus paskelbtoje žinutėje rašoma, kad Alsėdžių veterinarinės ligoninės ūkiniame pastate čekistai laikė suimtuosius. Ant vieno rąsto išlikęs užrašas: "Čia kalėjo ir paskutines viltis apie Nepriklausomą Lietuvą palaidojo LLA Žemaičių Legiono vadas. 1945 04 29".

Po vado suėmimo vadovauti ėmėsi Šarūnas Jazdauskas-Normis.

Kiek supratau iš mano užrašytų prisiminimų, po A.Kubiliaus suėmimo likę Žemaičių Legiono štabo nariai nutarė galutinai atsisveikinti su Pocių sodybos bunkeriu, prieš tai išnešę likusį turtą. O.Každailienė rodė man savo tėvo Antano Pociaus reabilitacijos pažymą, ten nurodyta suėmimo data 1945 04 30, o apsilankė jie (štabo grupės nariai) tuoj po A.Kubiliaus suėmimo – per Jurgines – balandžio 23d. Buvo nutarta eiti 2 grupėmis, kurių vieną turėjo vesti vietinė Onutė Každailienė. Ji turėjo ateiti anksčiau, į kuprines sudėti daiktus ir išvirti visiems štabo nariams vakarienę. Antroji grupė, vedama Antano Každailio, turėjo ateiti "ant gatavo".

Tiek pirmoji, tiek antroji grupė pateko į čekistų pasalą prie Pocių sodybos. Iš autorių prisiminimų neatrodo, kad bunkerio išdavimu įtartų A.Kubilių. Tikriausiai tai susiję su įvykiais Mažrimų sodyboje per 1945-ųjų Velykas. Kautynių galėjo ir neįvykti, jei abi grupės būtų prieš tai išžvalgę vietovę aplink Pocių sodybą. Aplaidumo kaina didelė – sužeidė Algį Šertvytį-Šalną. Iki tol slapstęsis Kauneckas ir Darbutas pavieniui, tą vakarą atėjo prisijungti prie štabo partizanų. Susidūrimas buvo lemiamas – vienas žuvo, kitą sužeistą suėmė. Antroji grupė galėjo žūti visa, jei patys čekistai nebūtų apsikvalinę – manė susidūrę su stambiomis pagrindinėmis partizanų jėgomis ir ėmėsi gynybos. Mažrimų ir Pocių sodybose visą savaitę lindėjo enkavedistai, sulaikydami visus ateinančius žmones. Nieko nepagavę, balandžio 29-30d. ūkius sudegino, Pocius ir Mažrimus areštavo.

Štabas pasitraukė į bunkerį prie Paburgės ežero. Platelių miškus ėmė apgyvendinti rusų kariuomenė, todėl čia darėsi nesaugu, ypač po kautynių prie Pocių. Šarūno Jazdausko, perėmusio vadovybę po A.Kubiliaus suėmimo, nurodymu H.Petkevičius, St.Grybauskas ir L.Raudonis išvyko į Vaineikių mišką prie Rietavo (o gal ne Grybauskas, o Šalna?). Susitikę su kapitonu Juozaičiu, perdavė nurodymą ten paruošti Žemaičių Legiono štabo bunkerį. Tai galėjo būti apie gegužės pabaigą – karas jau buvo pasibaigęs.

Paskutinė Skirpsčių kaime suformuoto Žemaičių Legiono štabo branduolio tragedija įvyko, matyt, 1945-ųjų birželio 4d. Platelių miškai jau pilni rusų, prasidėjo šukavimas. Dauguma Alkos rinktinės partizanų iš jų pasitraukė jau gegužės mėn. Liudvikas Raudonis, Onutė ir Antanas Každailiai, H.Petkevičius, Stanys, dar viena moteris nutarė pasislėpti Paburgės ežero pelkėse, nes ten

esąs bunkeris negalėjo visų sutalpinti. Susidūrę su kariuomene, buvo sužeisti A.Každailis ir H.Petkevičius. Pastarąjį kareiviai rytmetį išaušus rado rugiuose ir suėmė.

1945 06 05, matyt, ir turi būti laikoma Skirpsčių laikotarpio pabaiga. Vieni išlikę gyvi ir nesuimti – tapo Alkos rinktinės kovotojais (Liudvikas Raudonis, Stanys), antri pateko į Rietavo miškus (Šarūnas Jazdauskas, St.Grybauskas), treti pasitraukė iš aktyvios veiklos ir iki suimant gyveno pusiau legaliai, pakeitę pavardes (O.A.Každailiai).

Praėjus 50 metų nuo aprašomų įvykių, iš publikuotų šaltinių nemažai žinome apie Markulio-Erelio provokacijas ir aukas. Įdomi Benedikto Trakimo-Genelio, su kuriuo asmeniškai susipažinau budėdamas 1994m. rudenį KGB rūmuose. Buvęs Žaliojo Velnio adjutantas, kadrinis kariškis. Sakė, jog sovietams staigiai 1944 metų vasarą okupavus Rytų Lietuvą, ten partizaninė veikla kilo pusiau stichiškai ir KGB nespėjo įkišti provokatorių. Žemaitijoje iki pat spalio pradžios Platelių, Alsėdžių, Plinkšių apylinkėse buvo formuojamos ginkluotos grupės, į jas čekistai sugebėjo įterpti savo agentus. Įdomūs šiuo atžvilgiu yra ir Leono Vilučio knygoje "Likimo mozaika" (Kaunas, LPKTS 1992m.) duomenys. Psl.101 ir 102 aprašo savo įtarimus dėl Platelių Vanagų rinktinės vado plk. ltn. I.Žulio-Ruginio.

Dar Vorkutoje su Henriku Petkevičiumi svarstėme Adolfo Kubiliaus vaidmenį Skirpsčių laikotarpio štabo branduolio išsklaidyme. Kas jis? Auka ar provokatorius? Iš mano užrašytų prisiminimų atrodytų, jog areštuotas neišdavė nė vieno bunkerio. Neįtikėtina, kad čekistai būtų palikę bent jau nesunaikinę jų. Plungės moksleiviai-pogrindininkai pagal H.Petkevičiaus įteiktą A.Kubiliui sąrašą su pavardėmis buvo suimti gal po mėnesio. Bet kaip tada suprasti anksčiau cituotą įrašą rąste Alsėdžiuose? Kaip suprasti "Bažnyčios prieglobstyje", "Kalba faktai" (Vilnius, "Mintis" 1983m.) publikuotas ištraukas iš jo tardymo protokolų? Čia atvirai tardytojui kalbama apie bendradarbiavimą su Telšių vyskupais V.Borisevičiumi ir P.Ramanausku. Išdavystė ar tik paprastas patvirtinimas čekistams žinomų faktų? Normalioje santvarkoje už tokius atskleistus faktus nė vienas dvasininkas nebūtų nukentėjęs. Tačiau L.Vilutis psl.86,87 labai neigiamai charakterizuoja A.Kubilių-Perkūną, pažįstamą dar iš vokiečių okupacijos laikų Vilniuje, tiesiogiai kaltina, kad čekistų tardomas išdavinėjo visus, kad tik savo galvą išgelbėtų. 1994 metų pavasarį

KGB rūmuose Genocido tyrimo darbuotojas D.Stancikas, tyręs A. Kubiliaus bylą, sakė, jog karinis tribunolas 1946 01 6-8 penkių žmonių grupę nuteisė mirti. Pažymos apie nuosprendžio įvykdymą nėra, tačiau tai nebūtinai liudija, kad nesušaudyti. Tačiau kažkokias abejones kelia tas faktas, kad į 1994 metų bene kovo mėn. "Tremtinyje" išspausdintą mano kreipimąsi neatsiliepė niekas iš Kubiliaus giminių. Buvo keletas neaiškių telefono skambučių, klausta, ar turiu jo nuotrauką. O gal tikrai gyvas, gal tikrai dirbo Rytų Lietuvoje KGB (H.Petkevičiaus nuogirdos)?

Mano užrašytuose O.Každailienės prisiminimuose į klausimą, kas išdavė? ji atsakė, jog visos bėdos prasidėjo, kai Skirpsčių bunkeryje atsirado Misevičius. Perskaičiau Teklės Kačiukaitės "Atleiskim savo priešams", (Vilnius, "Mintis",1992m.). Joje rašoma, kad vyskupus išdavęs V.Borisevičiaus dvasios vadovas, patarėjas ir draugas kanauninkas Juodaitis, prieš tai klebonavęs Žemaičių Kalvarijoje, iki savo arešto buvęs paskirtas vyskupijos valdytoju.

Tokiu atveju tiktų ir tokia schema – per Misevičių ir Ž. Kalvarijos kleboną Juodaitį vyskupai užmezga ryšį su Žemaičių Legiono štabo vadu A.Kubiliumi ir pavaduotoju. V.Borisevičiaus susitikimai su partizanų vadais vyksta vyskupijoje, dalyvaujant kanauninkui Juodaičiui, tuo laiku perkeltam į Telšius. Šis informuoja KGB. Suimtam A.Kubiliui nėra tikslo slėpti susitikimų su dvasiškiais – tardytojai turi pakankamai medžiagos. Kažkuriuo momentu jis palaužiamas ir ima bendradarbiauti su KGB, kalba apie LLA, ypač vokiečių okupacijos metų įvykius.

Susitikęs su D.Stanciku, paklausiau, ką jis mano apie Juodaičio vaidmenį V.Borisevičiaus byloje, turint galvoje T.Kačiukaitės knygą. Man leido perskaityti apie 1990 metus rašyto laiško Juodaičio broliui juodraštį – atsakymą į klausimą, ar Genocido tyrimo centras turi duomenų apie kanauninko bendradarbiavimą su KGB. Kiek tikslus iš atminties cituojamas turinys pažodžiui – pasakyti negaliu, tačiau esmė tokia: byloje yra pažyma, kad Juodaitis KGB agentu tapo 1945m. rugpjūčio mėnesį. Toliau iš agentų pranešimų matyti, jog KGB-istams jis nedirbo nuoširdžiai. Aukštų dvasininkų susitikime sakęs, jog čekistai neatstos nuo Bažnyčios ir kartkartėmis reikia pamesti kaulą.

Antra vertus, labai jau neįtikimai atrodo O.Každailienės papasakotas matytas A.Kubiliaus suėmimo epizodas. Neturiu jokio pagrindo įtarti ją meluojant. Patenka pakeliui į partizanų bunkerį pas Stankevičius. Kambaryje

aptinka Alsėdžių stribų vadą Žalimą ir dar du padėjėjus, ramiai surašančius seserų turtą, automatus pasidėjusius ant bufeto. Vaidina ji siuvėją. Vienas iš stribų ją pažįsta, nori pasakyti Žalimui, tas nekreipia dėmesio. Kažkas ne taip. Įeina iš eilinės kelionės grįždamas A.Kubilius. Abi pusės laikosi ramiai, jo nesibijoma, nors kažkodėl išvykstant reikia jį pasiimti su savimi. Iš Onutės pasakojimo susidarė įspūdis, kad išeinant A.Kubilius turėjo visas galimybes sprukti į čia pat esantį mišką. Nepasinaudojo. Kodėl?

H.Petkevičius mini, jog dar Skirpsčiuose parašiutininkams kilo kažkokių abejonių dėl A.Kubiliaus praeities, tartasi prie progos jį "likviduoti". Tai gal čia būtų galima sugretinti – Vanagų rinktinės vadas plk. ltn. I.Žulys-Ruginis – A.Kubilius-Balys – Alsėdžių stribų vadas Žalimas.

Ateityje skaitantis istorikas tenesusidaro klaidingo įspūdžio, jog mėgaujuosi išdavimų – įtarimų liūne. Tada, matyt, bus atviri visi archyvai, paaiškės tiesa, o aš fiksuoju faktus ir abejones.

A.Kubiliaus grupėje, po metų kitų, buvę tardomi asmenys tikrai man sakė, kad štabo veikla mažai tardytojai tesidomėjo, lyg viskas būtų jau žinoma, svarbiausia, buvo išgauti, pas ką iš rėmėjų lankėsi, kas ryšininkai.

Nepaisant visų kaltinimų, nė vienas iš suimtųjų neturėjo akistatos su A.Kubiliumi. Vėliau į Markulio tinklus pateko kitas LLA vadas majoras J.Semaška-Liepa, kapitonas Noreika-Generolas Vėtra, Alkos rinktinės, vėliau Žemaičių apygardos vadas Ivanauskas, A.Kubiliaus pavaduotojas Šarūnas Jazdauskas-Normis.

Nuo pirmųjų penkių parašiutininkų nusileidimo iki A.Kubiliaus suėmimo praėjo tik penki mėnesiai, tačiau jie buvo labai vaisingi organizuojant ir buriant išsisklaidžiusius atskirus be ryšių ir vadovybės likusius LLA partizanų būrius, vadovaujant vieningam centrui. Kad tai buvo reikalinga, liudija visa tolesnė partizaninės kovos Žemaitijoje ir visoje Lietuvoje istorija – visą laiką buvo kuriami vadovavimo štabai.

Dauguma iš mano pažintų LLA Žemaičių Legiono štabo narių prisiminimų užrašyti jau būnant garbaus amžiaus, praėjus lagerius, buvus persekiotiems, sunkiai besiverčiant iš menkų pensijų. Tačiau kiekvienas rašęs yra asmenybė, jaučia savo vertę, nesijaučia didvyriais, tačiau sakosi vykdę savo Tėvynės gynimo pareigą.

(Susijęs su Rainiais budelis Žalimas išėjo į "užtarnautą poilsį", mirė ir

palaidotas Telšių miesto kapinėse, šalia planuotos koplyčios Rainių kankiniams).

Šiomis pastabomis tikriausiai ir baigsiu A.Kubiliaus grupės narių prisiminimus. Iš parašiutininkų šiuo metu likę gyvi tik Jonas Dūda, gyvenantis Vitebske, kuris nepanoro parašyti man, nors to prašiau per H.Petkevičių, ir Algis Šertvytis iš Berlyno, iš kurio ligi šiolei gavau 3 nuostabius laiškus.

SAVISAUGOS BATALIONŲ KARIŲ LAIŠKAI

/Tęsinys. Pradžia Nr. 14./

Parengė Rimantas Zyzas

Savisaugos bataliono kario Juozo laiškas namiškiams

Rytai, 1943m. lapkričio 22d.

Mylimas, broliuk Kaziuk, ir visi brangūs namiškiai!

Nuoširdžiai dėkoju už laišką ir naujienas ir sveikinu. Labai malonu, kad parašai daug naujienų. Tai esu išsiilgęs aš Jūsų visų, kad nežinau, kaip pasakyti. Aš esu sveikas ir linksmas, gyvenu gerai. Tik labai daug darbo. Ir didelės kautynės. Dabar esu paskirtas prieštankinėje baterijoje, tai dar daugiau darbo, o gyvybei tai dar didesnis pavojus. Su Jonu labai retai susirašinėjam, per 2 mėnesius tik vieną laišką iš jo gavau, o tai kelis parašiau. Rašo, kad daug turi darbo ir truputį sirgo. Dabar yra sveikas, tai daug naujienų neturiu ką rašyti.

Taip gyvenu gerai. Dabar esam priskirti prie vermachto, jau nebe policijai priklausom. Labai gražioj vietoj gyvenu mieste, tik orai tai labai blogi, šąla, atleidžia ir sniego buvo prisnigę, dabar vėl nuleido. Tai naktį pasninga truputį, dieną vėl nuleidžia, tai purvo iki kelių. Tai taip leidžiam diena po dienos. Dabar turim apsupę vieną armiją rusų, jau baigiam sunaikinti. Tai daug mūsų naudai bus, labai smarkiai vokiečiai puola rusus. Didelių nuostolių rusai turi. Atostogų tai nežinau kada parvyksiu. Gal jūs sukombinuosit kaip nors, prisiųskit telegramą, kad tėvelis ar mamytė silpna, tai gal greičiau gausiu. Jeigu siųsit, tai siųskit tokiu antrašu: Feldpostnumer 12951 "A", "Vadui",-tai toks antrašas telegramos. Tai daugiau nieko neturiu ką rašyti, nes labai vėlus vakaras, noriu miego, jau 12 valanda. Tai siunčiu visiems girsudiečiams /?/, draugams ir panoms daug labų dienų ir Mockūnui. O Jums visiems, brangūs namiškiai, ir Tu, mylimas broliuk Kaziuk, likit sveiki manęs aplankyti, ir aš lieku sveikas, laukdamas greito pasimatymo ar atsakymo iš Jūsų.

Tavo mylimas brolis Juozas

LVOA. F.1771. Ap.1. B.128. L.164.

P.Pucevičiaus laiškas

Silgionių km., Raižių paštas, Alytaus apskr., 1943m. lapkričio 30d.

Brangus Lietuvos kary!

Sveikinu Tave, brangus kary, ir paduodamas savo ranką, linkiu laimės ir geriausio pasisekimo kovoje prieš bolševizmą. Jūs, brangūs kariai, dar toli Rytuose stovite Tėvynės sargyboj ir saugojate mus nuo bolševizmo, kurio tikslas sunaikinti mūsų kraštą, o mus, tautiečius, išžudyti arba išsklaidyti Sibiro taigose. Jūs, kariai, jau virš dvejų metų kaip naikinat komunizmą, kirsdami stipriausius smūgius, atkeršydami už išvežtus ir nužudytus Lietuvos sūnus.

Bet bolševizmas vis dar nenori atsisakyti nuo mūsų krašto sunaikinimo, nes jiems patinka nekaltų žmonių rauda ir aukos, bet mes, lietuviai, to neprisileisim, ir mums, lietuviams, yra tik vienas kelias - stoti į vieningą kovą prieš bolševizmą ir ginti savo tėvų žemę.

Pas mus šiaip nieko naujo, tik jau kartais krinta baltosios snaigės, kurios lyg pasako, kad jau ateina šaltoji žiema ir didžioji šventė - Kalėdos. Bet šios šventės nebus tokios linksmos, kokios buvo prieš keletą metų, kuomet kiekviena lietuviška šeima sėsdavo prie Kūčių stalo su linksma šypsena veiduose, džiaugdamiesi sulaukę linksmos šventės. O per šiuos kelerius metus daug kas pasikeitė lietuvių gyvenime, daug yra šeimų, iš kurių tarpo daug yra atsiskyrusių, daugelis tėvų netekę savo sūnų ir daugelis yra našlaičių, kurie netekę savo mylimų tėvelių. Ir tos šeimos sės prie Kūčių stalo su liūdnomis šypsenomis veiduose, ir ne vienai motinėlei byrės graudžios ašaros iš akių. Jai gaila mylimo sūnelio, kurio neteko prieš dvejus metus, jai gaila už tai, kad jis, jaunas būdamas, niekuo nekaltas sūnelis buvo čekistų žiauriai mušamas ir išvežtas iš namų, jai gaila už tai, kad ji negalėjo su juo atsisveikinti, negalėjo apkabinti jo paskutinį kartą, kad jo jau daugiau nebematys.

Daug yra ir tokių motinėlių, kurios, atsisėdę prie Kūčių stalo, laužydamos Dievo pyragėlį, laimins savo sūnelį, kuris kovoja toli Rytuose su bolševikais. Ji laimins ir linkės jam laimės kovoje ir gyvenime ir lauks jo sugrįžtant, ir tuomet bus ji laiminga, linksma, kada jos sūnus sugrįš, nugalėjęs komunizmą, kaip pergalėtojas. Ji nori sulaukti savo sūnelio sugrįžtant, ji nori apkabinti savo rankomis savo sūnelį ir tarti: "Tu, mano sūneli, esi kaip ąžuolas plačiašakis išsilaikęs ir dar kitus užstojęs audros metu".

Bet mes, tautiečiai, kurie dar gyvename tėvynėje vis tik galėsim linksmiau pasidžiaugti, o Jūs, kariai, gal tuomet sėdėdami apšarmojusiame bunkeryje ar brisdami sniegu, naikinsit bolševikus, atremdami jų puolimus, bet Jūsų kova yra teisinga, tepalaimina Aukščiausiasis Dievas Jūsų žygius.

Šįkart baigsiu, jau gavau antrą Jūsų laišką ir už tai Tau, Jurgut, dėkui.

Lauksiu dabar iš Jūsų laiško ir prašau parašyti ką iš karių gyvenimo. Lik sveikas, brangus Jurgi.

P.Pucevičius

LVOA. F.1. Ap.1. B.113. L.46-47.

S.Ragausko laiškas broliui R.Ragauskui

Raginavos vnk., Imbrado paštas, Zarasų aps. 1943m. lapkričio 29d.

Labai dėkoju Tau, Romuk, už laišką. Ir Tave atsiprašau, dovanok man, kad aš nepasiskubinau Tau atrašyti laišką. Iš Aleksandro laiškų negaunam. Pas mus nieko tokio naujo, tankiai matom liepsnas, banditų gūžtas. Pas mus banditų buvo atsiradę iš savų maskoliukų. Pažįsti Karalkovą Joną, jis buvo savanoriu išvykęs į vlasovcus, gavęs ginklą, pabėgo ir pasiėmė savo jaunesnįjį brolį ir susidėjo su kitais banditais ir pradėjo plėšikauti, galų gale juos surado vienoj vietoj, jie pabėgo. Paskui rado likusius ten juos ir padėjo /?/. Šiaip būna tankiai komisija, paima jaunus ir pagyvenusius vyrus, katruos veža į Vokietiją, o jaunus į batalioną. Povilas Petkevičius išvažiavo į Vokietiją, nes jam davė pasirinkti, kur nori. O šiaip visi beveik stojo į policiją. Iš mūsų darbininkų irgi kai kuriuos paėmė, o manęs dar nekliudė, tai sėdžiu namuose, ausis suglaudęs. Ale, ką gi darysi, jeigu reikalaus, tai jau reiks stoti gal į policiją, o kur, Romuk, geriau, kaip Tu žinai, kaip senas karys. Vokietijon nesinorėtų važiuoti, toli į svetimą kraštą. O į policiją reikia pirma prašymą paduoti policijos vadui, kol dar į komisiją nestojus, o komisijoj, kur paskiria. Tai ir nežinau, ką daryti, o gal dar namuose.

Tai, Romuk, aš šiuo kartu ir baigiu, nes neturiu ką Tau naujo rašyti. Siunčiu Tau nuo visų širdingiausius linkėjimus, kartu įdedu ir mamytės laišką.

Laukiu iš Tavęs atsakymo.

S.Ragauskas

LVOA. F.1. Ap.1. B.128. L.103.

Iš G.Plytnikaitės laiško I.Krasnodamskiui

Aukštadvaris. 1943m. gruodžio 8d.

Brangus Lietuvos kary!

Širdingai dėkoju Jums už laišką, kurį nuo Jūsų gavau, kur netingėjot parašyt nepažįstamai lietuvaitei. Labai dėkoju už tuos kelis žodelius, kuriuos nuo Jūsų

išgirdau...

Kalėdos artėja, artėja, bet tokios nelinksmos, tokios negarbingos. Dar nėra laisva Lietuva, ir pasakykit, kada sulauksim tą linksmą naujieną, kad būtų laisva, ramu ir jauku. Tada tai švęstume linksmai Kalėdas ir kitas šventes. Nors toli toli tolimieji rytai, bet kartais mintimis apibėgu, nors giminių nėra, bet draugai artimi.

...Laikyk, brolau lietuvi, tą sunkią naštą, kuri slegia Jūsų pečius, nenusiminк, broleli, gal neilgai kęsi vargelį, gal greit sugrįši į mūsų šalelę, tada gyvensi ramiai ir gerai. Joks liūtas nebestaugs ant mūsų.

Sudie, laukiu atsakymo kuo greičiausiai.

G.Plytnikaitė

LVOA. F.1. Ap.1. B.113. L.22.

Alekso (pavardė neįskaitoma) laiškas Povilui Gedminui

Vaiguva, 1943m. gruodžio 9d.

Brangus Tėvynės Gynėjau!

Ak, kaip jaučiuos laimingas, gavęs nuo Tavęs laišką. Nes žinau, kad esi gyvas. Jaučiu, kad gyveni kaipo karys fronto sąlygomis, bet vis dėlto radai minutę laiko suteikti žinių apie save, kurių taip laukiau.

Mes gyvenam labai gerai, žinoma, čia tenka garbė Tau ir Tavo ginklo draugams, nes Jūs mus saugojat nuo baisaus raudonojo teroro.

Mielas drauge Povilai, Tu už mus aukoji savo sveikatą, jaunystę, net brangiausią savo turtą gyvybę, dėl to, kad mes gyventume laisvi. Mes Jums už tą neapsakomą vargą, už tą didvyrišką pasiaukojimą niekuomet neatsilyginsime, dėl to, kad čia yra skaičiuojama ne milijonai valiutos, bet brangios jaunuolių gyvybės.

Mums belieka Jūsų didvyriškais darbais didžiuotis, pasisekimais džiaugtis, Jūsų nelaimėmis liūdėti. Mano vienintelis troškimas Tau, Povilai, palinkėti, kad Tu, atstovaudamas mūsų didvyriškiems lietuvių kariams, nugalėtum tą amžiną mūsų tautos priešą ir sveikas grįžtum į savo mylimos tėvynės žemę, į tą žemę, už kurią tu prakaitu ir krauju kovoji.

Daug džiaugsmo ir laimės per Kalėdų ir Naujųjų metų šventes. Iki malonaus pasimatymo!

Aleksas

P.S. Povilai, Tau viena mergaitė įdėjo rūtų, nors gal tu jos ir nepažįsti, bet ji,

kaipo savo tėvynės gynėjui siunčia prisiminimui tautišką gėlę ir linki, kad būtum ištvermingas ir, nugalėjus piktą priešą, grįžtum į savo tėvynę. Onytė.

Aleksas Sakal/.../(pavardė neįskaitoma)

LVOA. F.1. Ap.1. B.107. L.39.

Iš Joanos Zabukaitės laiško Nepažįstamam kariui

Vaitkūnų k. (Utenos apskr.), 1943m. gruodžio 9d.

...Kuklus kary, tautos sūnau, Tu išgirdai šaukiančios tėvynės balsą ir viską palikai. Palikai savo brangią tėvynę ir tėviškę, palikai nebaigtą varyti vagą, išėjai nugalėt ar mirt, kad tavo tėvynė daugiau nematytų vargo ir kad svetimųjų koja nemindžiotų žaliųjų rūtų šalies, kad Gedimino kalne plevėsuotų trispalvė. Visa Tau, kary, yra brangu, ir už tą visa Tu kenti Rusijoje, kenti kovodamas su raudonuoju priešu.

Sveikinu Tave, nepažįstamas kary, ir linkiu Tau laimės ir ištvermės kovose, linkiu greičiau nugalėti priešą ir greit grįžt į tėvynę.

LVVOA. F.1. Ap.1. B.111. L.14.

I.Valaitytės laiškas Nepažįstamam kariui

Vilkaviškis, 1943m. gruodžio 10d.

Sveikinu Tave ir linkiu linksmai ir laimingai praleisti Šv. Kalėdas, kurios neužilgo atlankys mus. Mums Kalėdos suteikia daug džiaugsmo, gal ir Jums suteiks jo taip pat.

Mes esame laimingi, nes galime linksmai ir laimingai švęsti Šv. Kalėdas, nes Jūs, negailėdami savo gyvybės, ėjote ginti Lietuvą nuo bolševizmo. Po kiek laiko Jūs gal grįšite laimingai į Tėvynę, parnešę laimės vainiką, o kiti gal gulės šaltoje žemėje ir ilsėsis.

Aš linkiu Jums kuo daugiausia laimės praleisti Šv. Kalėdas.

Sudiev, mylimas Kary! Aš lauksiu laiško.

Vilkaviškio gimnazija, III a klasė.

LVOA. F.1. Ap.1. B.106. L.13.

A.Vilkelytės laiškas Nepažįstamam kariui

Alytus, 1943m. gruodžio 10d.

Tėvynės meilė nemari! Tai vienintelė amžinai gyva idėja, gimusi kartu su pasauliu ir išnyksianti kartu su juo.

Nepažįstamas Kary!

Jau žiema atėjo ir jos pilkos dienos. Visur liūdna ir nuobodu. Šaltis sukaustė žemę ir apdengė sniegu, o mums, lietuvaitėms, pasidarė graudu, kad mūsų broliai lietuviai vargsta tolimuose Rytuose. Bet gal dievas duos, Jūsų vargas pasibaigs laimėjimu.

Nežinau, kam teks šitas menkos vertės popierėlis, todėl nežinau, ar pataikysiu į temą. Mes, lietuviai, gyvenam dar kol kas labai gerai, tik, žinoma, palyginus pagal karo laiką. O ypač gerai gyvena mūsų moksleivija. Mokyklose darbas eina taip, kaip normaliais laikais. Tik, žinoma, mūsų brangių karių dėka. Jei ne Jūs, brangūs kariai, tai ir mes sėdėtume kur nors.

Kadangi artinasi Kalėdų šventės, tai aš linkėčiau laimingai Jums jų sulaukti. Po švenčių parašysiu daugiau ir gal įdomiau, nes dabar rašau, nežinodama Jūsų asmens charakterio. Tai nenoriu iš pirmo karto daug plepėti. Galbūt Jums moterų kalbos visai nepatinka. Jeigu turėsite noro su manim susirašinėti, tai parašykit savo asmens charakterį ir bruožus. Kas Jums patinka ir kas nepatinka.

Galėčiau dabar apie save parašyti, bet spėsiu kitą kartą. Pirma noriu sužinoti, koks buvo atgarsis į mano žodžius. Turiu prisipažinti, kad esu mokinė. Mokaus Alytaus gimnazijoje, kurioj klasėj, man atrodo, nesvarbu. Bet jei bus įdomu, vėliau parašysiu.

Dabar aš Jūsų prašau parašykit, kaip verda gyvenimas fronte.

Iki laimingo pasveikinimo laišku.

Mokinė Albina

LVOA. F.1. Ap.1. B.106. L.15.

Kaunietės Jonės Šembergaitės laiškas Stasiui Jurgučiui

1943m. gruodžio 10d.

Gerbiamas Stasy,

Malonu gauti iš mus saugojančio ir sunkiai vargstančio kario laiškutį, kuris visada žiūri mirčiai į akis.

Jūs rašote, kad daug kovos draugų guli šaltoje Rusijos žemėje. Aš noriu

paklausti, ar tas jų pralietas kraujas atneš Lietuvai laimę, ar galės ji vėl būti laisva?

Jūs, Stasy, nemanykite, kad mums, likusiems namie, jau gera. Tai brangi mums Lietuvos žemė, brangus kiekvienas jos kampelis. Mes džiaugiamės tik Lietuvos pavasariu ir vasara, bet pasakykite, ar galėsime ilgai ja džiaugtis. Ar neužgniauš mūsų džiaugsmo stipresnis už mus...

Sakykite, kodėl nieko nepasipasakojate apie save? Dovanokite už tokį klausimą, bet aš esu žingeidi ir noriu žinoti truputį daugiau apie Jus. Parašykite iš kur Jūs, ar seniai fronte?

Kaune dabar nieko nėra įdomaus, nes dienos yra bjaurios ir reikia daugiau kambary sėdėti.

Linkiu Jums sulaukti Kalėdų švenčių ir N. Metų. Linkėjimai Jūsų ginklo draugams.

Nepažįstamoji Jonė

LVOA. F.1. Ap.1. B.126. L.11.

Vilkaviškio gimnazijos II a klasės mokinės S.Janavičiūtės laiškas Nepažįstamam kariui

Vilkaviškis, 1943m. gruodžio 11d.

Lietuvos broli,

Su artėjančiomis ir linksmomis šventėmis sveikinu Tave, mielas Lietuvos kary. Nors ir rašau gana anksti, bet laišką turbūt gausit pavėluotai. Jūs galvojat, kad Lietuvos sesės užmiršo Jus, bet vis dėlto jos stengiasi Jus pralinksminti su savo laiškeliais bei siuntinėliais. Aišku ir gimnazija neatsilieka, kiekvienoje klasėje, vos tik mokytojams pranešus, ėmė nešti knygų, popieriaus ir kt.

Pas mus dabar viešpatauja šaltas žiemos laikas. Medžiai apsivilko baltais rūbais - šerkšnu. Darželiuose, kur seniau žydėjo gėlės, dabar stūkso tik raželiai. Aš po pamokų einu čiuožti bei pas drauges rašyti laiškus į frontą. Aš žinau, Jums yra skaudu, kad negalėsite būti šitose Kalėdose pas savo namiškius,- brolius, seseris, tėvus. Bet Jūs grįšit, nenusiminkit, tik nugalėsite mums didžiausius priešininkus - bolševikus.

Žinoma, aš prašyčiau parašyti man, kaip Jūs gyvenate? Kokia pas Jus gamta? O jeigu tai galėtumėte, tai man būtų didžiausias malonumas. Na, bet ilgai nevarginsiu Jus, nes paskui nespėsite nei perskaityti.

Su pagarba. Lauksiu atsakymo.

Silvija Janavičiūtė

LVOA. F.1. Ap.1. B.128. L.160.

Savisaugos bataliono kario Vytauto Simaškos laiškas draugui Antanui Navikoniui

Mackonių k. (Ukmergės apskr.), 1943m. gruodžio 11d.

Širdingai sveikinu Tave ir linkiu kuo geresnio pasisekimo savo gyvenime, galbūt diena po dienos ir aš atvyksiu, bet prašau pasveikinti nuo manęs draugus ir visus pažįstamus. Mane iš sveikstančiųjų kp /kuopos/ vėl siunčia į dalį, bet aš kaip trečios Kalėdos namie nebuvęs, norėčiau nors jas praleisti namuose. Kaip pavyks, nežinau. Daug ko nekombinuosiu, esu sveikas, pabėgti negalvoju. Tuojau atvyksiu į Rytus. Gal Jūs apie mane visai ką kita pagalvojot, ką nors, kad ne taip yra, kaip buvo kalbėta, bet dabartinėse aplinkybėse kitaip ir būti negali. Jeigu aš Jums nei vienam nepadariau blogai, niekur neužkirtau kelio, prašau man visa tai atleisti. Sugrįžus, esu ne tam žmogus, bus viskas sutvarkyta ir padoriai atlyginta. Tau rašau dabar antrą laišką, bet iš Tavęs gavau labai trumpą /atsakymą/, matyt, tu būsi negavęs manojo pirmo laiško.

Aš gyvenu gerai, esu sveikas ir linksmas, bet labai ilgu man be Jūsų, Jūsų pasiilgau visų, o labiausiai Tavęs. Pas mus dabar yra adventas, smagumų dabar jokių nėra, bet gyventi galima. Tad linkiu Tau, kiek Jūsų sąlygos leis, linksmai praleisti šventes, Kūčias, kurias pernai kartu valgėme, šiemet gal neteks valgyti kartu, bet valgant mintimis, aš manau, teks prisiminti ir mūsų draugystę, ir bendrai išgyventas laikas mus suartins nors mintimis, tad ir sudie, sudie.

Tavo draugas Vytautas Simaška

LVOA. F.1. Ap.1. B.116. L.7.

Panevėžio žandarmerijos kuopos puskarininkio J.Petrausko laiškas J.Riaubai

Rokiškis, 1943m. gruodžio 12d.

Sveikas Juliau!

Juliau, rašau Tau šį trumpą laiškutį iš pasiilgimo savo kuopos draugų. Gaila, kad aš negaliu būti Jūsų tarpe. Kaip būtų malonu kartu gyventi ir kartu išgerti, kaip kad išgerdavome bunkeryje.

Tu man sakei, kad aš gailėsiuos, kai važiavau į kursus. Dabar tas viskas išsipildė. Nors kursus baigiau labai gerai, bet kas iš to, ir kas iš tų laipsnių, kad negaliu būti su savo senais ginklo draugais. Nors mes ir išvažiavome iš mūsų kuopos dviese, dabar likau vienas, nes savo draugą reikėjo paguldyti į juodą

žemę. Jis buvo sužeistas Biržų apskrities miškuose, ir, pagulėjęs porą savaičių ligoninėje, mirė. Todėl aš ir noriu grįžti į savo batalioną, nes kol buvome Rytuose, tai neteko tiek daug įvairių medžioklių kaip Lietuvoje. Ir Lietuvoje šernai visai kitokie, visai kitoki kaip Rusijoje. Jie visai nesiskaito su gyvybe, eina iki vieno, bet gyvas nepasiduos. Daugiausia tenka rasti desantininkų, kurie atvežti iš Rusijos arba šiaip kokie komunistai. Ir jie visi ginkluoti automatiniais pistoletais ir lengvais rusiškais kulkosvaidžiais, visi ginklai 1943 metų laidos. Ne tik vyrai būva, bet ir moterų yra. Prieš porą dienų pavyko vieną gaują likviduoti, vieną nušovėme prie bunkerio, keturi buvo sunkiai sužeisti, 3 mergos, 2 vyrai pasidavė gyvi, ir visi buvo atvežti iš Rusijos.

Dabar, Juliau, parašyk man, kas dedas pas Tave, kaip gyveni ir kaip gyvena Jonas K. ir visi kiti antro būrio kariai. Juliau, perduok linkėjimus Jonui, Petrui ir visiems antro būrio ginklo draugams.

Tavęs pasiilgęs Jonas

LVOA. F.1. Ap.1. B.128. L.107.

R.Neimanto laiškas J.Girdžiūnui

Skuodo valsč., 1943m. gruodžio 12d.

Sveikas gyvas, mielas drauguži!

Sveikinu Tamstą per šį margą laiškelį, linkėdamas daug daug laimės Jūsų gyvenime. Linkiu aš Tamstai laimingai praleisti šventes. Mes esame labai Jūsų išsiilgę, dėkoju už Jūsų laiškelį, kurį gavau š.m. XII.8. Mes gi, drauguži, gyvenam neblogai, kol kas linksmai, samagono netrūksta, į karą dar nereikia eiti, toliau nežinom, rusų pas mus yra daug: prie Arlaukio yra 2, prie Baužio - 4, prie Narmonto - 2, prie Girdžiūnų - 3, kožname kaime yra... Pas mus nieko naujo nėra. Kada, drauguži, parvažiuosi, mes labai Jūsų laukiam. Gal kada prisieis ir mums atvažiuoti pas tamstą, drauguži, tų bolševikų pamušti, taip neišeis juokais mums, jūs vieni nesumušite tuos bolševikus. Kaip, mielas drauguži, būtų mums linksma, kad mes visi praleistumėm Šv. Kalėdas prie vieno stalo. Mes sugyvenam neblogai ir su tamstos broliais, bet, drauguži, mudu sugyvenom dar geriau, gal ateis tie laikai, kad ir vėl gyvensim visi. Aš norėčiau paklausti Jūsų, ar toli gyvenat Rusijoje? Daugiau nieko nežinau, linkim mes Jums geriausio pasisekimo sumušti tuos bolševikus ir laimingai parvažiuoti namo. Parašyk dar kokį laiškelį man, kaip būsit jūs praleidę šventes. Sakysiu sudiev, sudiev, pasilik linksmas ir sveikas mano aplankytas.

LVOA. F.1. Ap.1. B.128. L.24.

O.Puodžiūnaitės laiškas Nepažįstamam kariui

Biržai, 1943m. gruodžio 12d.

Nepažįstamas kary!

Galbūt ir nustebsi, brangus kary, jei mano laiškas aplankys Tave. Bet gyvenimas kartais mėgsta įvairiausias išdaigas ir kartais apdovanoja netikėtumais...

Mūsų Tėvynė graži po baltučiu snaigių nuometu, sesių dainoj ir pavasario žieduos. Kas jos nemyli? Kas neaukoja jai savo ugningos jaunystės jėgų? Mielas kary, juk ir Tu tos meilės ugnies vedamas atsidūrei Rytuose, Rusijos sniegynų plotuose. Žinau, kad ten toli, Rusijoj vargsta ne vienas ir ne du, bet daug brolių lietuvių. Ne vienas jau iš savo stingstančių rankų paleido ištikimą draugą šautuvą. Ne vieno krūtinę gal jau užbėrė svetima žemė.

Bet juk išgirs Aukščiausiasis Jam siunčiamas maldas, išklausys skundus, nušluostys motinų ašaras.

Broliai lietuviai, grįžkit su pergale veiduose, su laime lūpose. Jūsų laukia Tėvynė. O jaunosios sesės sutiks Jus su šilo gėlėm ir džiaugsmu širdy.

O dabar tik...nuoširdžiausi sveikinimai Tau, mielas kary, iš mūsų mažutės Tėvynės Kalėdų švenčių proga. Tegu varpų garsai suteikia jėgų baigti pradėtą kovą, o užgimęs kūdikėlis tepadeda Tau laimingai grįžti į Tėvynę.

Nepažįstama Onutė Puodžiūnaitė

LVOA. F.1. Ap.1. B.118. L.44.

B.Raškauskaitės laiškas J.Pleškai

Kaunas, 1943m. gruodžio 12d.

Mielas Juozai!

Jau artėja Kalėdų šventės, bet Tu jų negalėsi švęsti čia, Tėvynėje, nors kaip labai trūksta to, Tavo jauna širdis, bet deja... To žiaurus likimas nenori. Tu su daugeliu ginklo brolių jas švęsi niūriame bunkeryje arba net kur kausies rusiškose pelkėse su banditais. Nebus Tavęs namiškių tarpe prie baltai apdengto Kūčių stalo. Tavo, Juozai, kėdė bus tuščia... Neprišauks - neatkvies Tavęs iš tolimų Rytų motutės maldos ar skruostais riedančios graudžios ašaros... Jie be Tavęs laužys baltą plotkelę ir ją dalins tarp savęs. O tu Juozai... Ach, žiaurus likime!

Tylią Kūčių naktį, kada didelės baltos snaigės kris ir palengva dengs kraujo klanus... Kada bažnyčių varpai gausdami šauks visus į piemenėlių mišias.

Negirdėsi, mielas Juozai, jų gaudimo, nors aidas ir toli tą žinią skelbs...

Tą tylią naktį daug brolių gyvybių užges su paskutiniu žvakių spindėjimu... Nematys jie daugiau Tėvynės, tos bočių šalies, kur motulė sengalvėlė su baltu nuometu ant galvos mokė skaityti lietuvišką knygą.

O Tu su daugeliu kitų pasiliksi kovoti dėl Tėvynės laisvės. Juk jos niekas mums kaip išmaldos neduos, bet tai su kova, su savo pergale/?/.

Juozai, užslopink savo širdyje tą neapykantą ir liūdesį, tą gilų, gilų ilgesį... Tegu Tau Tėvynės prisiminimas palieka gražias žydinčias, niekuomet nevystančias gėles. Ir tegul Tavo širdis užmiršta šių dienų vargus ir nors Kalėdų šventėse džiaugiasi tyruoju džiaugsmu.

O mano mintys visuomet bus su Tavim, jos saugos Tave Kūčių naktį... Kuri gali būti kaip ir visos kitos klastinga...

Juozai, jau atskuba Naujieji Metai. Ką jie gero pažadės brangiai Tėvynei? Tegu su senais metais baigiasi visi vargai. O Tėvynei, tai Didvyrių žemei, pateka laisvė, brolių krauju iškovota.

Geriausių linkėjimų švenčių proga Tau ir Tavo draugams iš Tėvynės.

Tavo sesė Birutė

P.S. Dovanok, kad vadinu vardu, bet juk esam tautiečiai, tad venkim "Jūs", "Tamsta" ar panašiai. Viens kitą vadinkim vardu, gerai?

Birutė

LVOA. F.1. Ap.1. B.118. L.34.

J.V. laiškas Stasiui Jurgučiui

Klepočiai, 1943m. gruodžio 12d.

Brangus švogerėli!

Sveikiname Jumis mano visa šeimyna su Šventomis Kalėdomis ir linkime nuo Dievo geros laimės, sveikatos ir ištvermės kovoje prieš komunizmą ir laimingai sugrįžti į savo tėvynę. Dabar parašysiu apie savo krašto naujienas. Jūsų tėvelis šiandien išvyko į Kauną ligoninėn,- ta pati liga, daug kartų buvo, bet jau dabar geriau nesijaučia. Veronika irgi buvo labai susirgusi, bet jau dabar truputėlį geriau, taisosi, pradėjo vaikščioti. Dabar gi pradėjo banditai ir mūsų kraštą lankyti, pirmiausia atėjo Turčionyse pas Prėskienį, Žebrį Julių, pagalbinis policininkas buvo, atėmė ginklus, sumušė ir išėjo. Vėliau atėjo Jočiūnuose /?/ pas poną, irgi paėmė drabužius ir mėsą, vėliau atėjo Vertelkoj pas Kudarauską, du kartus buvo paėmę drabužius ir mėsą. Man gi parašė anonimą grasinimo laišką su išpaišytais grabais, bet kol kas dar neatsilankė.

Laukiu, nežinau ką daryti, ar grįžti į policiją, ar į savisaugą, ar laukti namuose svečių. Žodžiu sakant, pavojus visur. Žinoma, kad aš turėčiau savo apylinkėj tokių žmonių kaip aš, tai būtų gerai, manau, kad apsidirbtume, bet kadangi gyvenu tarp tokių mulkių, gali man greit prisieit žūti. Banditai randasi iš vietinių, komunistų vadovai ir gerai ginkluoti automatais. Taigi prašau švogerio patarimo, ką daryti? Dabar prašau švogerio prisiųsti markes /ženkliukus/, tai prisiųsime lašinių. Jeigu aš ir nesulaukčiau Jūsų laiško gyvas, prisiųstų mano šeimyna, gal visų neiššaudytų? Tuo ir baigsiu, lauksiu skubaus atsakymo.

Jūsų švogeris J.Valan... (kitos parašo raidės neįskaitomos).

LVOA. F.1. Ap.1. B.128. L.52.

Povilo Juodikio laiškas broliui Feliksui Juodikiui

Pajstrio paštas, Joniškėlio valsč., 1943m. gruodžio 12d.

Brolau!

Rašau, rašydamas laukiu Tavęs parvažiuojant į namus. O labiausiai ant Kalėdų, bus alaus ir šiaip visko. Rašau, rašydamas galvoju, kaip Tu toli atsiskyręs nuo savo namų gyveni. Motutytė Tavęs neužmiršta nė vienos dienos. Taigi motutytė padavė už Tave ant mišių per kunigo kalėdojimą už Tavo sveikatą, kad Tau Dievas padėtų laimingai kovoti ir sugrįžti į namus. Nedėlios dieną buvo už Tave mišios, gruodžio mėnesį 12 dieną. Visi ėjom iš namų į bažnyčią už Tavo sveikatą pasimelsti. Taigi rašau, rašydamas atsiprašau už fotografiją. Tos, kur su kepure, nenusiunčiau Tau, ją aš dėlto pasilikau, bet ne vienas /?/. Pasilikau, taigi motutytė sako nebeturėsiu savo sūnaus pasižiūrėti. Taigi taip ir turime. Jeigu labai reikalinga, tai galiu siųsti. Dar pora žodžių. Rekviziciją atidavėm. Feliksai, Tavo dokumentas mums labai padeda. Mums didelis šiemet buvo palengvinimas. Galioja tas dokumentas iki Naujųjų Metų. Mes norime, kad atsiųstum kitą kitiems metams.

Baigiu rašyti, Brolau. Lauksim ant Kalėdų, spaudžiu dešinę, linkiu laimingiausio.

P.Juodeikis
(Laiškas išsiųstas iš Pajstrio pašto, Joniškėlio valsč.)

LVOA. F.1. Ap.1. B.126. L.2.

Vlado Bridikio (Skaudvilės valsč.) laiškas Juozui Gricevičiui

Skaudvilės valsč., Marginės km., 1943m. gruodžio 12d.

Brangus Juozai!

Šiame mėnesyje prasideda tretieji metai, kai Tu, palikęs seną ašarojančią močiutę ir kitus namiškius, išėjai kovon dėl laisvės, dėl jų ir visų tautiečių geresnės ateities.

Tavo kova, Tavo milžiniškas vargas, kurį retas žmogus tegali įsisąmoninti čia, tėvynėje, leidžia mums laisviems, niekieno nekliudomiems dirbti ir kurti geresnę ateitį. Labai džiugu, brangus Juozai, kad, pradedant trečiuosius kovos metus, galime laiškų ranka gyvą, sveiką ir laimingai nugalintį kautynių sunkumus pasveikinti su Kalėdų šventėmis.

Tad ši proga tai yra Kalėdų švenčių ir dviejų metų sukaktuvių nuo to laiko, kada pradėjai karinę tarnybą. Mano tėveliai, sesutės, jų tarpe ir aš ta proga sveikiname Tave, brangus Juozai, ir linkime daug laimės, daug pasisekimų. Visi kaip vienas trokštame laimingai praleisti šiuos trečiuosius metus ir kad jau trečiųjų metų Kalėdos būtų švenčiamos čia, tėvynėje.

Šiam kartui tiek.

Tavo draugas Vladas ir kiti šeimos nariai

LVOA. F.1.Ap.1.B. 107.L.13.

J.Laleikio laiškas sūnui B.Laleikiui

Utena, 1943m. gruodžio 12d.

1943 metais gruodžio 12d. Jūsų tėtė, mylimas sūnau, rašau Jums laiškelį ir daug linkiu laimės ir sveikatos, sveikam praleisti karą. Ačiū Dievui, kad rašai, kad sveikas esi, tai mes prašome Dievą, kad ir toliau būtum sveikas, mes ir visi sveiki esam, bet toliau nežinom kaip bus, labai pas mum siaučia Audra ir žmones nuneša... (du žodžiai nejskaitomi-R.Z).

Labai, sūnau brangus, dėkoju, užu siuntinį, kuriuo mane apdovanojai rūkalais puikiais visokių rūšių. Tiktai, sūnau brangus, save nusiskriausi, kai man atsiunti, nors Jūs rašėt, kad pametėt rūkyt, bet labai Jums bus liūdna, (nes) o visą laiką rūkėt. Dėl Tavęs norėjom pasiųst siuntinį ant Kalėdų, bet neleido siųst, nepriėmė. Aš pakol dirbu... (neįskaitomas žodis- R.Z.). Ačiū tau, sūnau, užu liudijimus, kuriuos pernai atsiuntei dėl gydymo, betgi man vakar atnešė į namus policininkas naują leidimą dėl gydymo visai šeimai, išduotą Kauno komendanto, ir prašau, Baliuk, atsiųsk mums fotografiją savo, kurią pasidarė

Panevėžy. Navynų nežinau, pakolkas nešalta pas mus. Sudiev, sūnau, laukiam atvažiuojant tavęs visi namai.

J.Laleikis

LVOA. F.1. Ap.1. B.114. L.6-7.

Iš Alytaus gimnazijos Vd klasės mokinės G.Jocinaitės laiško Antanui Brazauskui

1943m. gruodžio 13d.

...Myliu lietuvių tautą ir jos vaikams, savo broliams, vien gero telinkiu. Todėl Jums, Kareivėli, su mielu noru rašau iš eilės jau antrą laišką. Nežinau, kaip Jums atrodo šitie laiškai, kaip į juos reaguojat? Bet aš rašau vien dėl to, kad Tamstą lietuviški laiškai pradžiugina, nes kiek girdėjau iš karių, jie sakė, kad įdomu gauti gromatėlę.

Linkiu laimingai ir garbingai praleisti Šv. Kalėdas, kaip pridera kariui katalikui. Kaip mes čia Lietuvoje linksmai šventėme, tai, žinoma, buvo kas kita, bet vis tiek nenusiminkite. Nes gal ir mums užtekės skaisti pavasario saulutė, ir jos spinduliai bučiuos, glostys kiekvieną praeivį... O tie visi bus mūsų mylimi broliukai lietuviai! Daug laimės švenčių proga linkiu Jums.

Sudiev!

Genė Jocinaitė

LVOA. F.1. Ap.1. B.105. L.38.

A.Trumpos laiškas J.Gauliai

Kaunas, 1943m. gruodžio 13d.

Garbė Jėzui ir Marijai!
Brangusis Jonai,

Besiartinančiom šv. Kalėdų šventėms siunčiu Jums širdingiausius sveikinimus ir linkėjimus, taip pat linkiu ir geriausių ir laimingiausių Naujųjų metų. Viešpats tesuteikia mums, kad šie paskutinieji metai būtų paskutiniai, kuriuos karo stovyje praleidome, kad ateinantieji būtų taikos ir ramybės. Šia intencija mes kiekvieną dieną meldžiamės, meldžiamės ir už Tamstas, brangieji mūsų kariai, kad Jus Dievas ir šv. Angelas sargas sergėtų kiekvienoje valandoje, ypatingai nuo staigios ir netikėtos mirties.

Dėkoju Jums, brangusis, už laiškelį, kurį gavau š.m. gruodžio 10d., do-

vanokite, kad taip mažai Jums teparašau, buvau bemanąs Jums šiokį tokį siuntinėlį pasiųsti, bet, jau turėjau daug vargo siųsdamas ne per seniai į frontą vienam kariškiui, nes pašte nepriėmė, kol tas kariškis atsiuntė "Zulassungskarte".

Jūsų minėtąjį siuntinėlį ir foto kol kas nesu gavęs.

Dar sykį linkiu Jums ir Jūsų bendrai kovojantiems viso geriausio iš Viešpaties.

Br. A.Trumpa

LVOA. F.1. Ap.1. B.107. L.27. Mašinraštis.

A.Zajančkauskaitės laiškas Vl.Kavaliauskui

Kaunas, 1943m. gruodžio 13d.

Brangus broli!

Atėjusi iš tarnybos į savo kambarį ant stalo randu laišką. Begalinis smalsumas apima mane... Perskaičiau... Nuoširdžiai dėkoju Jums, Vladai, už šį mielą laišką.

Brangus broli, aš labai gerai suprantu ir atjaučiu Jūsų norą grįžti tėvynėn. Koks būsit laimingas ir smagus, prisimindamas kiekvieną menkniekį, praleistą laiką ir t.t.

Aš žinau, kad Jūs esate išsiilgęs savo tėvynės, gimtinės ir bendrai visų savo artimų. Tad galiu atjausti ir laukti tos valandos, kuomet galėtumėt grįžti ir pasidžiaugti nors trumpam laikui, o tas viskas, manau, Jums, sudarytų daug, daug džiaugsmo.

Bet nereikia nusiminti, reikia užmiršti viską ir tikėtis, jog ateis geresnis rytojus, kada vėl galėsit savo tėvynėj tarp savų artimų praleisti jaunystės dienas.

Kodėl Jūs taip mažai parašėt apie save? Aš manau, galėtumėte foto atsiųsti. Kadangi daugelis draugių turi fotografijas iš Rytų. O aš tokios laimės iki šiol neturėjau, todėl labai būtų malonu, kad tą vietą galėtų užimti "nepažįstamasis". Ką Jūs į tai? Tikiu, kad sutiksite ir sekančiame laiške atsiųsite, aš irgi pasistengsiu tuo pat atsilyginti (jeigu tik pageidausit). Tad laukiu greito laiško ir foto, už ką iš anksto dėkoju.

Tuo ir baigiu rašyti, linkiu laimės ir pasisekimo Jūsų gyvenime. Linkėjimų siunčiu visiems kariams, kurie yra fronte.

LVOA. F.1. Ap.1. B.113. L.56.

P.Malašauskienės laiškas Nepažįstamam kariui

Vilkaviškis, 1943m. gruodžio 13d.

Mielas Kary!

Sveikinu Tave, Mielas Kary, su Šv. Kalėdom, linkėdama Tau laimės ir pasisekimo Tavo sunkiam gyvenime, linkiu kuo greičiausiai, kad baigtųsi karas, kad grįžtumei į Tėvynę, į savo mylimus namus. Mielas Kary, nesistebėk, kad aš ištekėjusi drįstu rašyti Tau šį laišką, nes mano vyras taip pat vargsta šalčiuose ir drėgnuose bunkeriuose, laukia gal iš Lietuvos nors trumpo laiškučio iš pažįstamų. Mielas Kary, Tau kas dieną žiūri mirtis į akis, bet nesistebėk dėl to. Kruvina bolševiko ranka laukia Tavo ir visų Jūsų gyvybių, Mielas Kary. Bet būk kantrus ir ištvermingas, tikėk, kad Viešpats neapleis ir saugos kiekvieną Tavo žingsnį. Jis Tave saugos laiminančia ranka visuose žygiuose ir sunkiame kario gyvenime, o ypatingai tada, kada kruvinos azijato akys trokšta Tavo gyvybės. Mielas Kary, tariu Tau sudiev. Dovanok, kad išdrįsau parašyti Tau šį trumpą laiškutį. Taigi jeigu, Mielas Kary, /jis/ padarys nors kokį malonų įspūdį, tada prašau parašyti man atsakymą, Mielas Kary.

LVOA. F.1. Ap.1. B.115. L.4.

P.Banevičiaus laiškas Nepažįstamam kariui

Kelmė, 1943m. gruodžio 14d.

Pas mus gimnazijoj vis sako: rašykit laiškus lietuvių kariams, esantiems Rytuose. Aš dar kol kas nebuvau prisirengęs, bet dabar noriu parašyti Jums laišką. Rašau ir nežinau, kas iš Jūsų gaus mano laišką, bet vis nenusimenu, nes gausite mano laišką.

Kary, nors dar nežinau nei vardo, nei pavardės, bet linkiu gerų Šv. Kalėdų ir taip pat gero pasisekimo kovose. Stovėkite prieš priešą tvirtai ir nesvyruokite, kaip vėjui papūtus, kad medis svyruoja. Aš maloniai norėčiau su Jumis stoti į eiles, bet negaliu, esu dar jaunas ir negaliu su Jumis susilyginti.

Kai grįžta atostogų iš Rytų, tai papasakoja apie kovas, tai man labai patinka ir mielai klausau. Tai gal ir Jūs papasakotumėt iš kovų ką nors. Žinoma, Jums gal trūksta laiškams popieriaus, tai galėsiu atsiųsti, kiek galėdamas stengsiuos Jums padėti. Dabar nieko nesiunčiu, nes nežinau, ko Jums trūksta.

Dabar parašysiu apie save truputį. Einu aš į gimnaziją. Mokausi 3-oje klasėje, labiausiai patinka mums, kai per pamokas papasakoja apie kovas. Yra pas mus vienas mokytojas, buvęs Reicho darbo tarnyboje Vokietijoje, jis

papasakoja mums iš Vokietijos, bet vis ne taip malonu klausytis, kaip iš fronto.

Tai tiek, šiam sykiui užteks. Parašyk, kaip sekasi kovoti.

Linkiu gerų švenčių, nes jau artinas, ir mus paleis atostogų, gal ir Jūs gausite atostogų Kalėdom. Parvažiuosit namo, susitiksit su tėveliais, artimais ir pažįstamais. O aš gyvenu mieste ir kiekvieną dieną matausi su tėveliais, tai man ne taip malonu, bet Jums matytis su artimaisiais tai tikrai yra malonu.

Sudie.
Povilas Banevičius

LVOA. F.1. Ap.1. B.105. L.4.

F.Niedvaraitės laiškas A.Polekauskui

Kaunas, 1943m. gruodžio 14d.,

Antanai,

Nežinau, ar Tau nenusibosta skaityti mano laiškai. Juk aš Tau rašau ir rašau. Na, bet dabartinės sąlygos leidžia Tau daryti nuolaidas. Žinai, būk geras, ir mano to gerumo nekelk į padanges, nes aš tikrai nesu verta. Antra vertus, negalvok, kad aš, nesulaukus nuo Tavęs laiško, tuojau pykstu. O ne! Aš ant Tavęs dar niekad nepykau, tęliau nežinau, kaip bus. Kol kas aš vis randu Tave teisinančių aplinkybių. Tu nesijuok iš manęs už mano galvojimą. Tiesa, aš Tavęs prašiau, kad Tu man parašytum, kokių dalykų Tu esi labiau reikalingas. Nes aš, ruošdama Tau siuntinėlį, bijau įdėti tai, kas sukeltų Tau juoko. Juk Tu turi suprasti, kas tokiose sąlygose geriau būtų. Gali drąsiai man rašyti, o jeigu ko mano išgalės neleistų, nesirūpink, aš išdrįsiu prisipažinti. Kai nenorėsi miego ir netingėsi, rašyk man. Tad baigiu, labanakt.

Felicija

Atleisk, bet negaliu Tau nepapasakoti. Šiandien būnant tarnyboj, gatve pražygiavo mūsų kareiviukai, bet kaip jie gražiai dainavo! Ar Jūs ten būdami svetimoje žemėje irgi taip gražiai dainuojat? Tad būtų baugu, nes rusės Jus mylėtų ir mus imtų pavydas, bet jos gi nesupranta mūsų dainų, nes joms tas sielai svetima. Nes niekas svetimas negali suprasti savųjų...

F.Niedvaraitė

LVOA. F.1. Ap.1. B.118. L.40.

J.Dragūnaičio laiškas broliui L.Dragūnaičiui

Vilkaviškis, 1943m. gruodžio 14d.,

Aš norėčiau prikelti bent vieną senelį
Iš kapų milžinų
Ir išgirsti bent vieną žodelį
Iš senovės laikų.

Maironis

Brangus brolau!

Aš, turėdamas laiko, rašau Tau vėl laišką. Dabar jau pas mus (a) irgi Žiema, visur matosi sniegas ir po truputį šąla, o dienos tokios apsiniaukę, paniurusios, lyg ko gedi ar liūdną ateitį pranašauja. Aš nežinau, kaip Tu jautiesi ir Tavo širdies gelmėse nežinau kas tūno. Aš tikiu, kad dabar Tau nesmagu galvojant apie tėvynę - Lietuvą. Kaip dar neseniai buvo linksma ir kinas taip viliojo, o dabar reikia pamiršti viską, bet ką padarysi, reikia kęsti vargus, nes Lietuva yra pripratusi kęsti, nors ir sunkios būtų dienos tik galvojant apie bolševikus.

Štai šiandien aš vienas sėdžiu namie ir galvoju apie Tave ten, Rytuose, esantį ir niekad negaliu užmiršti, kaip netikėtai Tu dingai man iš padangės, kad nesusivokiau taip greitai, nes nespėjau. Žinai, kai Tu važiavai, tai man graudu pasidarė, ko neverkiau, tai negalėjau Tavęs nė išleisti, nes bijojau pasirodyti toks silpnas. Tai dovanok man už tai. Aš, žinai, gaudau "Kary" kiekvieną žinutę, ar kas nors nebus rašyta apie Jūsų batalioną _____ (*Taip tekste - R.Z.*).

Kad ateitų tas laimingas laikas, kad galėtai grįžti visai, ir jau Rytai nerūpėtų, tai būtų džiaugsmo diena, daug linksmesnė, negu bet kuri /kita/ šventė. Būtų kaip senovės riterių laimėjimo diena. Bet dabar lieka dar svajonė.

Tuo baigiu rašyti, laukiu laukiu Tavo laiško. Tariu sudiev, laukiu Tavo laiško.

Tavo brolis Jeronimas

LVOA. F.1. Ap.1. B.108.

G.Janukevičiūtės laiškas Nepažįstamam kariui

Kaunas, 1943m. gruodžio 15d.

Lietuvi kary!

Laimingų Kalėdų švenčių linki Jums lietuvaitė iš Tėviškės pastogės.

Broli lietuvi, negalėdama Jums kaip nors kitaip padėti, siunčiu nors tai, ką galiu, manau, suprasit mano gerą valią ir neatmesit nors šios mažos dovanėlės.

Štai Kūčių stalo plotkelė. Imkime, laužkime ir kilkime dvasia aukščiau prie To, Kurs teikia mums vilties, valios, pasiryžimo. Tikėkimės, permaldausim Jį savo maldomis ir kilniais darbais. Ir ateis laikas, kada Jūs, Broliai, vėl pajusite po savo kojomis laisvą Lietuvos žemelę, kuomet laisviau atsikvėpsit gimtuose laukuose.

O dabar laužiu aš pirmoji, prašau Jus, Broliai, Lietuviai, užbaigti. Ir nors taip prisiminsit Jūs savo brangiąją šalį, o aš brolius tolimam krašte.

"Sodžiaus Dukra" G.Janukevičiūtė

LVOA. F.1. Ap.1. B.127. L.13.

Laiškas Antanui Griciui

Kaunas, 1943m. gruodžio 15d.

Mielas Antanai, gavau Jūsų trumpą laiškutį. Mano geriausi ir gražiausi linkėjimai N. Metams, nugalėjus priešą grįžti laisvon tėvynėn.

Kodėl neparašot, ar gavot foto, mažą siuntinėlį ir pakelį knygų. Pas mus Lietuvoje sniego nedaug, o šalčių dar nebuvo. Tik drėgnas oras. Šiandien 8 val. einu Kalėdų išpažinties. Po Naujųjų Metų išsiųsiu knygų ir žurnalą "Savaitė". Tai Kalėdų Senelis, turbūt, jau Jus aplankė. Dažnai prisimenu Jus kalbėdama apie Rytus. Ten vienoje knygoje bus trispalvė -kaspinėlis.

Tai greit vėl parašysiu.

Stasė

LVOA. F.1. Ap.1. B.107. L.29.

Kaunietės A.Vilkaitės laiškas Napaliui Aukštakojui

1943m. gruodžio 19d.*

Mielas Napaliuk!

Sveikinu Tave su šaltoku rudens oru ir linkiu Jums geriausios sėkmės Jūsų kariškoj tarnyboj. Jau artinasi didžios Kalėdų šventės, kurių visi taip labai laukia. Ir vėl Kūčių dieną, kaip ir kiekvienais metais, sėsime aplinkui stalą, tik šiemet, deja, ne visos vietos bus užimtos prie stalo, daug jų bus ir laisvų, tai garbingų Lietuvos sūnų čia nebus, kurie turės budėti savo Tėvynės sargyboje. Ne vienai motinai tą dieną rausvus jos skruostus sudrėkins gailios ašaros, kuri ilgėsis savo sūnaus. Bet nenusiminkim, gal kiti metai atneš laimingesnį rytojų.

Sveikinu Jus, Napaliuk, su Šv. Kalėdomis, o taip pat ir su Naujais metais ir linkiu jas švęsti savo brangiausioj tėvynėj, o jei nebus lemta Aukščiausiojo parvykti į savo Tėvynę, tai linkiu, kad per tas šventes ir Jums, brangūs Lietuvos kariai, būtų ramybės valandėlė ir savo bunkeriuose galėtumėt jas ramiai praleisti. Tad budėk, Lietuvos kary, o gal kiti metai atneš pasauliui taiką ir ramybę.

Aldona

LVOA. F.1. Ap.1. B.104. L.27.

S.Pocienės laiškas S.Untuliui

Kaunas, 1943m., gruodis**

Stepai, Tu šiandien stovi garbingose Tėvynės gynėjų eilėse ir budriai sergsti jos laisvę. Tu kovoji su priešu kovos lauke, ir aš linkiu Tau laimės ir laimingai grįžti į Tėvynę.

Stasė

LVOA. F.1. Ap.1. B.122. L.7.

---

* Data pašto žymeklyje

** Datuojama pagal kitus laiškus

Algis Kašėta. *Sources of anti-Soviet armed resistance in Dzukija // Lithuanian Freedom Army (Lietuvos Laisves Armija; LLA)*

There were no favorable conditions for LLA activities in Dzukija. A big part of Dainava was occupied by Poland in 1920-1939, so there were not enough military intelligentsia. This part of Lithuania was too far from biggest towns and underground centers. More significant traces of LLA activities can be found in Merkine region and some regions of Lazdijai (Seinai to 1945) district.

LLA organization structures in Dzukija were destroyed in summer of 1944, when almost all its leaders retreated West with Germans.

Red Army occupied the whole Dzukija in July, 1944. Former LLA members joined the partizans' units. They did not care how they were called. Some units were led by former LLA members.

LLA Kaunas district headquarters led by general Aleksandras Listopadskis were established at the end of 1944, and LLA Alytus district headquarters started to act at the beginning of 1945. Partizans' units of Simnas, Miroslavas, part of Alytus region were led by them just to the spring of 1945. Later these units united into Dzukai unit. Captain Dominykas Jecys under pseudonym Azuolis was elected its commander.

It is clear now, that LLA Alytus district headquarters were ignored by partizans. Maybe the headquarters were too weak in military and intellectual aspect. The commanders of units did not know almost anything about LLA organization. Partizans could not trust in LLA leaders, because they lived legally.

There are some grounds to think that a few different headquarters acted in Dzukija on LLA behalf. One of LLA representatives Antanas Staciokas-Liepa maintained the relations with partizans of Masaliskes unit from October, 1944. Later he became the commander of this unit, but was killed soon. The other – captain Kazys Kilna-Smakas – tried to unite the partizans of Merkine and other regions, but he was arrested later. Many LLA leaders and ordinary members who lived legally were arrested.to the autumn of 1945. In

the meanwhile partizans of Dzukija united into two larger units: Dzukai unit (led by D.Jecys-Azuolis) and Dzukai group (later – "A" group; led by J.Vitkus-Kazimieraitis). Head of LLA Alytus region headquarters A.Jauniskis-Silas began to negotiate with them upon the common activities of above mentioned organizations. At last, Kazimieraitis agreed to be appointed the commander of partizans' district by LLA. On November 30, 1945, he announced the 1st order of the commander of "A" district, which had to annex Dzukai unit to the district led by him. Commander of Dzukai unit refused on December 6, but later this problem was solved, because most of LLA leaders were arrested.

So we can make the following conclusions:

1. LLA influence was weaker in Dzukija, than in some other regions of Lithuania.
2. Since many commanders of LLA in Dzukija retreated West, organization structures were destroyed. The rest of LLA members joined the partizans' units.
3. Higher LLA headquarters which acted in other regions tried to annex to LLA partizans' units of Dzukija, but they did not succeed.
4. LLA headquarters in Dzukija were weakened by arrests and had not enough authoritative personalities.

So LLA, as the organization, has not taken root in partizans' structures of Dzukija.

Nijole Gaškaitė. *Some features of Jonas Deksnys portrait*

Jonas Deksnys was born in 1914. Being the chemist, he could live beautiful and significant life devoted to his motherland and its people. Alas, the generation of Jonas Deksnys was sentenced to the largest history disasters, which destroyed many lives and demanded self-determination from everyone.

J.Deksnys joined the resistance in the years of first Soviet occupation. He was arrested in 1940, but succeeded to come out of prison soon. Vyriausiasis Lietuvos islaisvinimo Komitetas (VLIK; Chief Lithuania liberation Committee) was founded on November 25, 1943, and J.Deksnys became one of its leaders. In May of 1944 he was arrested by Nazi, but soon he was

set free by the troops of U.S.

J.Deksnys had chosen the way of compromises, though he was imprisoned by both occupants. That was very important for the totalitaristic system. MGB paid to him special attention. When J.Deksnys came to Lithuania in 1946, MGB let him go back accompanied by its agent J.Markulis.

J.Deksnys had experienced all the levels of MGB activities. First of all he was used by MGB though he did not know anything about it ("v temnuju" in Russian). J.Deksnys was used in this way from 1946 to 1949. It is clear now, that he had some suspicions, but he did not care for it because of his personal ambitions.

After some time, he had reached the second level and became MGB agent under the pseudonym Petrauskas. J.Deksnys did not refuse to fulfil these obligations even after partizan war in Lithuania was over. His reports of 1959 seemed to be not a compulsory information, but analysis of the character, personality, views of life of those whom he spied upon. That means that J.Deksnys had reached the third level and became an agent of influence between the intelligentsia. He accepted this like the form of self-expression, not like the compulsory load. He had used all his possibilities in this walk of life before 1960. Then he had became an archive agent and was, so to say, retired.

His activity reached its peak in 1959. Since he was a translator, he could communicate with almost all intelligentsia. One of those he spied upon, writer J.Dovydaitis, used to say: "You will be my consultant who would not let me lose the determined direction of the flight".

J.Deksnys relations with the poet A.Miskinis were different. In this case J.Deksnys tried to exploit the complex of "guilty". He felt that the poet was still sorry for his compulsory curtsies, and tried to humiliate him again and again.

J.Deksnys wrote his reports to MGB in 1959, having an agent's experience of ten years. But we can find out that he looked for excuses for his actions. He tried to convince himself and others that Marxism was a great national achievement, that emigrants were "degenerated" and partizans became "bandits". He could not solve these problems for 10 years, though he made his decisions at his will. J.Deksnys had to solve the tragic dilemma of

existence: what is easier – to accomplish a feat or to betray? Contrary to J.Luksa, J.Deksnys had chosen the last way. But it seems that he was wrong, because he did not know how hard his load will be.

Diana Varnaitė. *Occupants were afraid of them, even dead*

"Laisves kovu archyvas" announces historic data about resistance in Lithuania, as: partizans' documents, data from soviet security archives, memoirs of freedom fighters, their relatives, witnesses, studies of the historicians. This time we present a little bit different material: the material of investigation of the places where partizans' remains were buried and material of the exhumation of the remains.

The search of freedom fighters' remains was organized in Anyksciai region, Viesintos, in 1994. It was different from many other searches and organized according to the demands made for such works. All necessary specialists were present, archeological research was done, the remains were photographed and examined by the expert of the court. This material was analyzed and account of 93 pages was prepared to be kept in archives of monuments keeping service Anyksciai region board. These researches had shown that found remains belonged to the people whom their relatives looked for, and it was a valuable information for the future generations.

There were some articles about the exhumation and re-burying of partizans' remains in "Lietuvos aidas" (No.169, 180 of 1994); "Ziburys" (No.10 of 1994) and "Tremtinys" (No.25 of 1994). The copies of the said articles are kept in the account too, besides, there are many photographs and graphic materials (drawings of burring places etc.) in it. The quotations of the main documents are presented here.

Croatian political prisoners from 1918 to 1991

In the Croat people's struggle for freedom, imprisonment has been an unavoidable factor, from the times of Habsburg monarchy until the establishment of today's democratic, independent and internationally recognized Republic of Croatia.

The period from 1918 to 1991 can be considered in four phases: a) the Kingdom of Yugoslavia (1918-1941), b) the Independent State of Croatia (NHD)

(1941-1945) and c) the Federal People's Republic of Yugoslavia (FNRJ) and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRJ) (1945-1991) and d) the Republic of Croatia.

a) The Kingdom of Yugoslavia (1918-1941)

During this period Croatia was contained within the Kingdom of Yugoslavia, which was assembled against the will of its constituent nations and against the decisions of their highest political constitutions. Thus, against the will of Croat people and against the decision of the Croatian Parliament, under a declaration by the king of Serbia a joint "State of Serbs, Croats and Slovenes" was formed on 1st December 1918 by the unification of the "State of Slovenes, Croats and Serbs" with the Kingdom of Serbia, to which Montenegro and Vojvodina were also connected. From 1929, the state was known as the Kingdom of Yugoslavia.

In the new state, known as the "prison of nations", Serbian elite, supported by the royal court, the army and the police, imposed centralist Greater Serbian rule. The Croatian Parliament was dismissed by force and the "Vidovdan Constitution" (1921) was proclaimed illegitimately, in the absence of representatives of the Croat people and without a qualified majority.

Under the Law of the Protection of the State of 1921, thousands of Croats who opposed the Greater Serbian regime were convicted and incarcerated in prisons in Lepoglava, Srijemska Mitrovica, Požarevac, Maribor, Zenica, Niš and many others. Political prisoners were often deprived even of those rights granted by the Detention Law, such as the right to probation etc.

The Kingdom of Yugoslavia was established as a centralized state, enforced by coercion and dictatorship., together with severe suppression of any use of the Croatian name, flag and other symbols, restrictions to the freedom of speech and application of censorship.

All this contributed to the growing unpopularity of the regime, its policies and its representatives among the people. As a consequence of that, in 1929 the illegal organization "Ustasha – The Croatian Liberation Movement" was established under the leadership of Dr. Ante Pavelic with the goal of establishing a free and independent Croatian state.

This influenced the Croatian national movement to become a strong

political factor and the Croatian issue became the most important political problem of the state. That was also shown in the elections of 1935 and 1938, in which the united opposition led by Dr. Marek won 37,4% and 44,9% of the votes. On 26th August 1939, Agreement on the Creation of Banate of Croatia restored the equality of Croats and their autonomous position within Yugoslavia.

It is not known exactly how many Croats were sent for compulsory labor in the Kingdom of Yugoslavia. An figure can be derived indirectly from the official estimate of about 10,000 Croats killed during the period from 1918 to 1941, many of whom passed through prisons, penitentiaries and concentration camps. Also approximately 400,000 Croats were forced to leave their homes and go abroad during that period.

b) The Independent State of Croatia (NDH) (1941-1945)

The period of the NDH is a particularly tragic chapter in the history of the Croatian people. On 10th April 1941, after the German forces had entered, the NDH was proclaimed in Zagreb. In 1942 the Croatian Parliament and all the necessary ministries were re-established, the armed forces were been organized. Since the NDH was created by the help of Axis Powers, with their defeat in this region on 15th May 1945, the NDH ceased to exist.

c) The Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ) (Federal People's Republic of Yugoslavia) and the Socijalisti˜ka Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) (Socialist Federal Republic of Yugoslavia) (1945-1991)

Before the advancing communist forces, numerous members of the armed forces of the Independent State of Croatia, their families and other civilians retreated westwards. Forced to surrender unconditionally to the victors of the Second World War, they were immediately handed over by the British to units of the Yugoslavia Army, without any international guarantees about their future.

By 1948 the communist system was established throughout the country. On 29th December 1945, the Constitutional Assembly in Belgrade revoked the monarchy and proclaimed the FNRJ.

Besides the prisoners of war, entrepreneurs, peasants and especially the church soon came under attack.

In 1963 the country acquired a new name – the Socialist Federal Repub-

lic of Yugoslavia – and Croatia was renamed the Socialist Republic of Croatia.

According to current estimates, some 15,000 Croats were killed and around 900,000 were expelled, which presents a clear picture of the repressive system.

In soon became evident that the one-party communist systems could not bring economic prosperity and political freedom to individuals or to nations, and they were overthrown in several countries in Europe. That process gained momentum in 1990 and reached a peak in the following year. Estimated figures on repression between 1971 and 1991 show that some 10,000 Croats were killed and around 850,000 were expelled or fled abroad.

From 1991 to the present

It should be pointed out that the collapse of Yugoslavia began in 1989 and that in 1990 there were free democratic elections in Croatia. In a referendum on the 19th of April 1991, 93,4% of voters expressed their wish for a sovereign and independent Croatian state, and consequently on the 25th of June by a constitutional ruling the Croatian parliament proclaimed Croatia's independence.

Greater Serbian hegemonies and nationalists could not accept the loss of their privileged positions. In August 1990, the so-called "Knin Timber Uprising" marked the beginning of Greater Serbian aggression against Croatia, with the so-called Yugoslav Peoples' Army becoming directly involved in September 1991. In 1992 The Greater Serbian aggression was turned towards the Republic of Bosnia and Herzegovina, where the war is still going on, with more severe consequences than in Croatia.

As early as 20th of November 1989, a group of 18 former political prisoners took the initiative of forming the Society of Croatian Political Prisoners. Later the founding assembly was held and the society was officially founded on the 17th of February 1990. As was stated at the assembly, over 100,000 Croats passed through Yugoslav detention institutions.

After the first free elections, a significant number of former political prisoners were appointed to high positions in the state, parliament and government.

From the very beginning the society's members played their part, within

the Croatian Army in defending the country against the Greater Serbian aggression on several battle fronts, where many of them gave their lives.

Zagreb, January 12, 1995 *Zdravko Dizdar, M. Sc.*

LKA Nr.12 pastebėtos klaidos:

7 psl. (parašas po nuotrauka) Jonas Čeponis-Tauragis.

64 psl. Tauragis-Jonas Čeponis. Turi būti: Juozas Čeponis.

9 psl. Patikslinta kautynių Virtukų miške data: 1945 07 19.

265 psl. Nuotraukoje trečias iš dešinės, priekyje Vytautas Puišys, žuvęs 1951 06 10. Turi būti Jonas Vilčinskas-Algirdas, žuvęs 1953 06.

141 psl. Eigulys Šimbaras. Turi būti Šimboras. Per žeminės užpuolimą, Globių miške 1950 12 12 partizanai nušovė Šimborą, Jurbarko VSM skyriaus viršininką Julių Tuminską ir vilkšunį. Iš partizanų žuvo Marija ir Antanas Šimkai ir Antanas Undraitis-Paganinis, o Fabijonas Norkus-Daukantas išbėgo. Palaikai buvo numesti Jurbarko VRS kieme. Užkasimo vieta nežinoma. Partizanų žuvimo vietoje 1990 12 01 pastatytas kryžius.

144 psl. Kukanauskas-Žaibas, Dikas. Turi būti Izidorius Kukanauskas-Perkūnas, kilimo iš Naujininkų km.

146 psl. Juozas Kisielius-Gerviukas. Turi būti Juozas Kisielius-Geniukas.

Laisvės Kovų Archyve Nr.13 pastebėtos klaidos

124 psl. "Papasakojo Stasys Plienatis-Voldemaras."

Pirmoje pastraipoje, po sakinio "Mūsų buvo apie 12 vyrų" praleistas sakinys- Vadas-Leonas (?) Ivanauskas.

Antroje pastraipoje, trečioje eilutėje išspausdinta "Rimšos nuomone". Turi būti- "Rimšos namuose."

Toliau spausdinama "Be to, jis rūpinosi"... Turi būti- "Bet ir jis rūpinosi.".

125 psl. Pirma pastraipa pradedama "Šovė į sargybinį..." Reiktų " vienas mūsų šovė, į ..."

Toliau išspausdinta: "Tas guli, vartosi, laukia..." Turi būti- "Tas guli, vartosi, šaukia..."

Paskutiniai puslapio žodžiai "Polobaukščių kaime žuvo". Turi būti- "Palabaukščių kaime..."

126 psl. Priešpaskutinėje eilutėje rašoma "Stražnys". Turi būti-"Strainys."

128 psl. Supainiotas autoriaus vardas- ne Algirdas, o Juozas Mocius.

Justino Lelešiaus-Grafo dienoraščio klaidų atitaisymas

(Parengė B.Ulevičius)

26 psl. Nuotraukoje: pirmoje eilėje 3-as Juozas Armonaitis-Triupas; 9-as Saliamonas Rudzevičius-Žemutis.

31 psl. Nuotraukoje: pirmoje eilėje 2-as Kunigaikščio žmona Elena Bancevičiūtė-Vabalienė, mokytoja; 3-as Žalgirio rinktinės vadas Jurgis Ilgūnas-Šarūnas

35 psl. Nuotraukoje: 4-as Alfonsas Arlauskas-Teras; 9-as Jonas Miliauskas-Trenvilis; 10-as Jonas Žiurys-Žilvitis.

153 psl. 5 eil. iš viršaus turi būti: ...šiandien ir tu ir daugelis jau būtų pražuvę.

183 psl. 14 eil. iš apačios Vitas Puišys.

187 psl. 11 eil. iš apačios Bronius Abramaitis-Abramavičius.

189 psl. 10 eil. iš apačios Albinas Kižinaitis.

189 psl. 14 eil. iš apačios Paželstvos km.

193 psl. 6 eil. iš apačios Juozas Rašytinis.

195 psl. 3 eil. iš viršaus Domicelė Didžpinigytė.

197 psl. 6 eil. iš viršaus 1944m. gale.

202 psl. 10 eil. iš viršaus Janina Kazelytė.

205 psl. 12 eil iš apačios Kebliškių km.

206 psl. 16 eil. iš viršaus Gulbiniškių km.

208 psl. 15 eil. iš apačios Nykštukas.

211 psl. 11 eil. iš apačios: "Ją sudarė Žalgirio rinktinės Arlausko ir Dariaus-Girėno kuopos ir..."

214 psl. 6 eil. iš viršaus "... J.Krikščiūnu."

223 psl. 15 eil. iš viršaus "... atvežtas į Prienus."

167 psl. 1 eil. iš apačios Šarvas, tai Jurgis Račyla g. 1917m. Požėrų km., Veiverių valsč., Marijampolės apskr. Lietuvos kariuomenės puskarininkis, partizanas nuo 1944m. rudens, 61 kuopos vadas. 1947m. rudenį paskirtas 62 kuopos vadu. Žuvo 1947 12 24 Šilėnų km., Veiverių valsč., Marijampolės apskr. Partizanai su ryšininkais 1948m. pradžioje išvogė užkastą Šarvo lavoną ir palaidojo Digrių km. kapinėse.

168 psl. iš viršaus Stasys Jakštavičius-Katinas, Diedukas g. 1912m. Judeikių km., Žagarės valsč., Šiaulių apskr. Vokiečių okupacijos metais tarnavo

baudžiamojoje policijoje. Nuo 1944m. pabaigos Arlausko būrio partizanas, nuo 1945m.- būrio vadas. 1946m. būrys įsijungė į Tauro apygardos Žalgirio rinktinę ir Katinas buvo paskirtas Arlausko kuopos vadu. 1947m. pradžioje paskirtas naujai organizuotos Birutės rinktinės štabo viršininku. Pasižymėjo kaip energingas ir sumanus vadas. 1947 09 Kaune pateko į pasalą ir buvo suimtas. Tardymo metu daug išdavė. Jo parodymais 1947 09 24 buvo likviduotas Birutės rinktinės štabas. Žuvo 6 pareigūnai, tame tarpe ir šio dienoraščio autorius. Nuteistas 25 metams kalėti.

LKA Nr. 14 p. 71, lentelės Nr. 2 pastaba buri būti : "realus skaičius apie 25 tūkst.".

LKA Nr. 13-14 buvo spausdinama A.Vokietaičio apžvalga "Lietuviškoji rezistencija". Deja, suklydome dėl autorystės-tekstas priklauso K.Drungos-Valiulio plunksnai. Atsiprašome skaitytojų ir prašome, pastebėjus klaidų ir netikslumų, rašyti ir padėti atitaisyti.

PAVARDŽIŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abukauskas 76
Adrijos salos 246
Adutiškis 142
Afanasjevas 78, 133, 139, 153
Afrika 228
Akmenė 153, 166
Alanta 82
Albertavičius 129, 130
Aleksandrinas 128
Alminas 287
Alovės valsc. 9, 11
Alsėdžiai 274, 275, 277, 278, 283, 286, 287, 289, 291, 294, 295, 297, 299
Alytaus apskr. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 62, 68, 78, 150, 174, 175, 302, 321, 322
Ambraškaitė A. 111
Ambrazevičius I. 110
Amsterdamas 168
Ananka Juozas 172
Andriekus Antanas 290, 292
Andrioniškis 114, 118, 119
Andriušaitis 229
Andrukaitienė I. 111
Anglija 22, 37, 102, 103
Antanėlis Antanas 114, 121, 122, 123
Antanėlis Bronius 114, 121, 122, 123
Antvejų km. 172
Apolonovas 71
Ariogala 154
Ašmena 12, 230
Aštrioji Kirsna 6
Augonis 6
Aukštakojis Napalys 320
Aukštkaimio km. 172
Averlundas 98
Avramenka 144, 145, 147, 149

B

Babincev 139, 155, 156
Babrungas 287
Baciuška Vladas-Keleivis 13
Baden Badenas 93
Bagdonas (ag. sl.) 97, 100, 101, 103
Bagužas 286
Bajerčius Konstantinas-Garibaldis 12, 77, 90
Bakanauskienė P. 168

Balčiūnai 135, 136
Baliukonis Antanas 78
Balnėnų miškas 283
Balsys Vytautas 232
Baltakis Jonas 112, 118, 121, 123
Baltrušaitis A. 121
Baltūsis Antanas 93
Banevičius Povilas 316, 317
Banga (ag.) 75, 142
Banys K. 174
Baranauskas Balys 255
Baranja 244, 246
Barilovas 128, 137
Barkauskas S. 123, 143
Bartašiūnas J. 68, 71, 177
Bartletas 98
Barysas Jonas 6
Barstyčiai 284
Barzda 269
Basenko A. 104, 110
Bauža A. 170, 176
Beitanų km. 166
Belgradas 243, 249, 250, 326
Beličenka 156, 157, 158
Beliasnikovas 70, 82
Benamis (ag. sl.) 97, 98, 99, 100, 101, 103
Beniušis T. 172
Bergsonas 98
Berlynas 103, 186, 197, 202, 228, 234, 237, 239, 273, 300
Bieliauskas F. 168, 170, 171, 172, 176, 177
Bilevičius-Savinas E. 168, 171, 173, 176
Bingelis Rokas-Vaidilutis 87
Birontas 231
Birštonas 150, 152
Biržai 153, 173, 175, 177, 260, 310
Blatnyjus 156
Bleiburgas 248
Boboška 154
Bogomolov 129
Boka Kotorska 244, 246
Bolikovas 152
Borisevičius V. 294, 297, 298
Bosnija 244, 246, 248, 252
Brazauskas Antanas 314
Bridikis Vladas 313
Briedelis Antanas 231
Brikis 134, 135, 136, 137
Briuselis 168

Bučys 264
Bubinas 127
Bucikas 141
Budžytė 284, 285
Budva 244
Bunevičiūtė Albina 87
Buranas 156
Burmakas 162
Burylinas B. 74
Butageidis 10, 125
Butėnas 229
Butrimonių valsč. 9, 64, 174
Būtėnas Julijonas 228, 229
Bybrinas 127
Bydrinas 162

C

Cecervinė 11
Chersonas 228
Chmelevas 127
Cibulskas J. 75
Cinkus Br. 171
Cres 242

Č

Čachavava 125, 128, 150, 152, 154
Čekoslovakija 102
Čeliabinskas 289
Čepulis Jonas 178, 237, 238
Čerčilis V. 37, 203, 228
Čerelių km. 119
Čerezovas 155, 156
Černeckaitė 75
Černiauskas 279
Černiauskas 6
Černyšovas 68
Česnokovas 174
Čikaga 232, 235, 237
Čipkus E. 169, 176
Čižikovas 145

D

Dalmatija 246
Dambrauskienė Adelė 80
Danija 102
Darbutas Steponas 277, 296
Daugų valsč. 9, 149, 150
Deksnys Jonas 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 322, 323, 324
Demidenka 164, 165

Demjanenka 153
Derganovas 151
Dieveniškių valsč. 78
Dilys 161, 162
Dišlių miškas 276
Dirvelė Augustinas 264
Diržys K. 75, 76
Doncovas 141, 159, 161
Dotnuva 153
Dovydaitis Jonas 94, 95, 104, 105, 106, 107, 108, 266, 323
Drankovas 151
Draugelis 263
Dragūnaitis J. 318
Drungys 267
Druskininkai 11, 77, 149, 151, 167
Dulaitis Jurgis 165
Dumčius Jonas 257
Dunauskaitė 173
Durakovas 126
Dusetos 153
Dušanskis 76, 156, 159
Dūda J. 278, 295, 300
Dūdelė (sl.) 290
Dvor 244, 246
Dzirmiškių km. 78
Dzūkija 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 64, 175

E

Efimovas 66
Eidimtas Adolfas 255, 270, 271
Eimutis Kazys 262
Eismuntas 84
Eišiškės 12, 150, 151
Eržvilko valsč. 76
Ezerė 289

F

Fabričnij V. S. 144
Favrentjeva P. 174
Fedorovas 155
Figurinas 128
Filipovas 157
Fledžinskis 229
Fojnica 246
Fotinas 133, 134, 135, 136, 137, 138
Frankopan Krsto 241
Fredholm Arvid 228
Fridlandas 172, 173
Frolovas 128

G

Gagarkinas 136, 138, 151
Gailius (ag.) 142
Gargždai 294
Garmus A. 123
Garmutė Antanina 232
Gaškaitė Nijolė 91, 322
Gatyšskis 154
Gaudiešius (ag.) 161
Gaulia J. 314
Gavrikovas 152, 154
Gecaičių km. 290
Gedminas Povilas 304
Gedvilas M. 169, 177
Gegrėnai 274, 276, 287
Geležinis 165
Giedraitis J. 266
Ginčėnų km. 142
Ginkūnai 153
Girdžiūnas J. 309
Glina 246
Gobermanas 173
Godžijevas 129, 130, 131
Goliakevičius M. 255, 256, 269, 272, 273
Golubevas 130, 141
Goluška 126, 151
Graičiūnas V.-Daktaras 114
Greivys 165
Gribanovas 152
Gricius Antanas 319
Gricevičius Juozas 313
Grickovas 151
Grikietis Antanas-Slapukas 146
Grinkiškio vlsč. 163
Grišečkin 100, 101, 103
Grišinas P. 86
Griškabūdis 152
Grižienė B. 111, 124
Grudzinskas 229, 230, 266
Grušauskas Antanas-Siaubas 10, 11
Grūto km. 77
Grybauskas Stasys 276, 281, 293, 294, 296, 297
Gtorski Kotas 246
Gubernijos miškas 127
Guobys R. 122
Gustaitis 259
Guzevičius 255, 270

Gužaitis 231
Gylys Valerijus 270

H

Hercogovina 244, 246, 248, 252

I

Ignalina 151
Ignotas 6
Ilgininkų km. 7
Ilguva 257, 261
Imbrado paštas 303
Imenickis 137
Isajevas 133, 134, 135, 138
Ispanija 228
Istria 242
Italija 228, 242, 244, 245, 246, 247, 263
Ivanovas I. 151, 173
Ivinskis Z. 110

Y

Ylakiai 283

J

Jajce 246
Jakys 263
Jakovleva E. 174
Jakubauskas 6
Janavičiūtė Silvija 307
Jankauskas R. 123
Jankauskas 229, 230
Janukevičiūtė G. 319
Jaška Zenonas 274, 293
Jaruševičius 130
Jasenovace 246
Jauniškis A.-Šilas 8, 12, 13
Jazdauskas Šarūnas-Normis 273, 276, 281, 283, 288, 293, 294, 296, 297, 299
Jazdauskiškių km. 274, 290
Jefimovas M. 86, 156, 157, 158
Jegorovas 145
Jeremejevas I. 173
Jeriominas 128
Jermolenka 151
Jėčys Dominykas-Ąžuolis 8, 9, 10
Jieznas 8, 9, 13, 151, 152
Jocinaitė L. 314
Jokubauskas 258
Jonaitis 277
Jonava 151
Joniškis 153, 159

Joniškio apyl. 127, 162
Joniškėlis 153, 173, 312
Jugoslavija 103, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 251, 252, 326
Juknevičius Krizantas 264
Juodaitis 298
Juodikis F. 312
Juodikis P. 312
Juškys 229, 232
Juozapavas 275
Jurbarkas 127, 154, 164, 165, 174, 257, 266, 329
Jurgėla (ag.) 162
Jurčenka 153
Jurgutis Stasys 306, 311
Jurkūnas 229, 231
Justas 193, 195, 272, 273

K

Kačiukaitė Teklė 298
Kačkinas 172
Kaipiniškių km. 119
Kaliničenko 127, 152
Kalininas 78
Kalpokas Juozas 77
Kalvių km. 256, 257, 259
Kalvarija 144, 146, 151, 152, 274, 277, 290, 295, 298
Kaminskis 175
Kancevičius V. 256
Kaniūkų km. 77
Kapčiamiestis 6, 11
Kapitonovas 288
Kapralovas P. 74, 133, 149, 150, 152, 154, 155
Karalius A. 271
Karasevas 144
Karklas (ag.) 167
Karosas Steponas 113, 114, 123
Karpianovas 151
Karvelis Kazys 141
Karvelis Juozas-Šernas 112, 114, 118, 121, 123, 228
Kasablanka 228
Kaselis 98
Kasparas Kęstutits 179, 240
Kašėta Algis 5, 57, 321
Kazlų Rūda 146, 152, 156, 157, 158, 159
Kaunas 6, 8, 10, 11, 12, 13, 61, 66, 77, 91, 104, 108, 142, 144, 150, 151, 156, 159, 163, 164, 165, 169, 173, 174, 177, 180, 181, 185, 188, 195, 203, 209, 213, 219, 224, 227, 228, 229, 232, 236, 240, 262, 263, 265, 266, 268, 269, 270, 274, 275, 285, 290, 300, 307, 310, 311, 313, 314, 315, 317, 319, 320, 321, 331
Kauneckis 277, 280, 296

Kavaliauskas Vl. 315
Kavarskas 153, 155
Kazakevičius 229, 230
Kazakovas 129, 131
Kazlauskas 141, 274, 286
Kazlauskaitė 290, 291
Každailis Ananas 276, 280, 281, 282, 294, 296, 297
Každailienė Ona-Jonis 278, 282, 293, 295, 296, 298
Kelmė 127, 153, 316
Kemerienė 133, 134, 135, 136, 137
Kemerytė 134
Keručių km. 127
Kiaulevičius Vladas 119
Kiaulevičiūtė Birutė 112, 118, 119, 121, 123
Kiauliakytė 134, 135
Kiela 105, 106
Kilmonienė 142
Kilna Kazys-Smakas 10, 11, 321
Kilovos km. 171
Kingyras 289
Kinija 101, 102, 103
Kirovogradas 228
Kiseliovas 257, 270
Kizelaitis-Aušra 11
Klaipėda 21, 45, 141, 142, 153, 286, 287, 288, 290
Klepočiai 311
Kločkovas 157
Kniazin 131
Kolesnikovas 155
Komarovas 127, 164
Konavli 246
Korijakovas 154
Kostinas 155
Kotko 75
Krakės 150
Kramskojus 129
Krašič 249
Krasnodamskis I. 303
Kraunaitis I. 269, 272
Krekenava 119
Kretinga 153, 172, 262, 263, 264, 265, 266, 281, 282
Kretuonos vlsč. 175
Kripakas 152
Krivickas R. 123
Križanovskis 135, 136, 137, 138
Kroatija 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253
Krošenikovo 142, 143
Krugovcovas 144

Krupavičius M. 110
Krupickas P. 75
Kubilius A. 14, 274, 276, 277, 278, 279, 288, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300
Kubilinskas Kostas 106
Kucenka 146
Kudirka 172, 189
Kudrėnai 11
Kudriavcevas 156
Kuktiškių valsč. 78
Kukuliancevas 151
Kulaginas 153
Kulakovas 130
Kundalas 153
Kuodytė Dalia 24
Kupiškio apskr. 64, 112, 153, 166
Kuršėnai 153
Kuvšinas 144, 152
Kuzinas 144
Kuzkinas 130
Kvarnes 246
Kvėdarna 154

L

Laleikis B. 313
Laleikis J. 313
Lapinas 163
Lapšys 167
Lasavickienė Petronėlė 87
Lastovo 242
Laučka J. B. 170, 176
Laukaitis Zigmas-Tigras 13, 64
Lauksargiai 154
Laurinaitis 77
Lazauskas J. 6
Lazdijijų apskr. 6, 7, 11, 13, 81, 126, 142, 150, 321
Lekėčiai 151
Lelešius Justinas 93, 96, 330
Leningradas 228
Lenkaitė 77
Lenkauskas 285, 286
Lepoglava 242, 249, 251, 325
Levinas 78
Liaudis K. 76
Liaudanskis 288
Liepoja 172, 290
Liniov 23
Linkuva 153
Listopadskis Aleksandras 8, 321

Litkevičius Juozapas 175
Liublinas 275
Lobazovas 130
Londonas 98, 103, 168
Lošinj 242
Lozovskis G. 173
Lubienė 172
Lukša Juozas 93
Lukšėnaitė Elena 79
Lukoševišius 130
Lukoševičiūtė 65
Lukošiūnas-Lukošius-Mikas 7
Lunikas 162
Lysikovas 145

M

Maceina A. 110, 234
Macevičius M. 172, 176
Mackonių km. 308
Mačernis 277, 284, 292
Maek Vladko 243, 244
Majūtė Zelma 258
Makiejevas 151
Makoveckas 65
Malašauskienė P. 316
Maldeikių km. 114, 115, 120, 121, 122, 123
Mamuchinas 144
Marcinkonys 7, 13, 149, 167
Marginės km. 313
Marijampolės raj. 9, 12, 66, 81, 143, 144, 145, 146, 151, 152, 173, 175, 195, 330
Markovas 151
Markulis Juozas 61, 92, 93, 274, 277, 283, 284, 285, 286, 289, 297, 299, 323
Marselis 243
Martavičius 76
Masališkių km. 7, 10
Maskva 57
Masys Pranas 121, 122
Masyris 228
Matusevičius Algimantas-Neptūnas 146
Matusevičius Juozas 168
Matvejevas G. N. 144, 145, 149
Mazanašvilis 152, 154, 155
Mažeikių apskr. 73, 81, 173, 174, 277
Mažrimas 279, 281, 285, 295, 296
Medenkienė 173
Medvedevas 129
Melašovas 145
Melimurje 246
Melnikas 155, 156

Melnikovas 141
Mendrupio km. 112
Merkinės valsč. 6, 7, 10, 11, 321
Michnovičius 165
Miciūnų km. 6
Miliukovas 136
Miniotas Vytautas 255
Miroslavas 9, 78, 321
Misevičius 294, 298
Miškinis Antanas 94, 95, 96, 106, 108, 109, 110, 277, 292
Mišniūnų apyl. 133, 134
Mockaitis Bronius 164
Mockevičius Jonas 164
Mockūnas 301
Močalovas 76
Mogiliovas 228
Mogyla Vytautas 162
Molot (ag.) 167
Molotovas A. 228
Montenegro 241, 325
Mordovija 289
Morozas 153
Muiželis Vaclovas 11
Mylinkovas A. 87

N

Narmontas 279, 285, 309
Narutis Pilypas 233, 237, 239
Narvydaitė V. 173
Nastopka 173
Natkevičius 172
Naudžiūnas J. 175
Nauja Pamuše 141
Naujokaitis Mykolas 234, 238, 239
Naumecas 167
Navakas 173
Navikonis Antanas 308
Neciesai 11
Nedzingė 7
Neimantas R. 309
Nemanienė 172
Nemeirių km. 118
Nemenčinė 151
Nemirsėta 172
Nemuno Banga 75
Nenartonis Juozas 6
Nepacharevas 153
Nevarėnai 275, 283

Nida 106
Niedvaraitė F. 317
Noreika Jonas-Generolas Vėtra 87, 299
Novičkovas 127
Novikovas 78
Nozdriakovas 167

O

Obeliai 153
Obelynės miškas 162
Omelčenko 127
Oniščenka 141
Orša 228, 289
Osečkinas 170

P

Pabradė 151
Paburgės ežeras 281, 282, 296
Packevičius Kazys-Antanaitis 12
Pajaujis Jonas 227, 229
Pakalniškių km. 262
Pakruojo raj. 141, 153
Palagruža 242
Palanga 106, 107, 151, 172
Paleckis J. 169, 201, 279, 285
Paliepių km. 64
Pandėlys 153
Panemunė 75, 151
Panevėžys 64, 75, 76, 122, 123, 127, 152, 172, 173, 175, 308, 314
Paninas 143
Pankin 149, 150, 152
Paparčių miškas 285
Papuvesių km. 173
Paryžius 103, 168
Paulauskis 295
Paveisiejų km. 7
Pavelič Ante 243, 246
Pečiulaitis P.-Lakštingala 75, 90
Pečiulionis Motiejus 255, 268
Pečkus Povilas 112, 113, 118, 121, 123
Pelekiškių 6
Pelevinas 151
Perica Duro 253
Petkevičius Henrikas 276, 281, 282, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300
Petras (ag.) 141, 142
Petrauskas (ag. sl.) 93, 101, 103, 104
Petrauskas J. 308, 323
Petropavlovskas 289
Petrovas 130, 131

Piatakovas 153, 162
Pielikis Vladas 8, 10
Pievagalių km. 129, 130
Pinskis 134, 135
Platelių miškai 275, 277, 281, 282, 283, 290, 291, 296
Plechavičius P. 33, 60, 110, 114, 229
Pleška J. 310
Plienas (sl.) 288
Plinkšiai 275, 283, 297
Ploksinas 159
Plokščių km. 282
Plokštinės miškai 276, 291
Plungė 153, 161, 162, 263, 276, 277, 281, 282, 286, 291, 294, 297
Plytnikaitė G. 303, 304
Pobutovas 143, 144, 146, 147
Pocius 276, 280, 287, 288, 293, 294, 295, 296
Pocius Algutis 286, 287
Pocienė S. 320
Počkaj 75, 100, 101, 141, 143, 159, 161, 163, 164
Podolskis 128
Podosinikovas 145
Polekauskas A. 317
Polonskis 257, 262
Polovnikovas 153
Poncovas 161
Popovas 151, 153, 156, 173
Portugalija 228
Prancūzija 103
Prapuolenis Leonas 188, 239
Prapuolenis J. 229, 231
Preibys A.-Aušra 285, 286
Preibytė-Valiūnienė O. 286
Preikšas K. 168, 176
Preilauskaitė Ona 76
Pridornovas 158
Pridorožnis 152
Prienų raj. 127, 151, 152
Prošinas 167
Ptašinskas 231
Pucevičius P. 302, 303
Pundzius 105, 108
Puodžiūnaitė O. 310

R

Radavičius Jonas 165
Radič Stjepan 243
Radviliškis 153, 163
Ragauskas R. 303

Ragauskas S. 303
Ragelis Vladas 11
Raginavos vnk. 303
Raguva 119
Raila Bronys 234, 235, 237, 238, 240
Raila Antanas 119
Railaitė Z.-Lakštingala 111, 112, 115, 118, 119, 121, 123, 124
Ramanauskas P. 294, 297
Ramanauskas Adolfas-Vanagas 9, 10, 14, 64, 76, 87, 89, 90
Ramojus Vladas 255, 262, 268
Ramygala 65, 153, 175
Raseiniai 59, 77, 154, 163, 174, 177
Raselas 98
Raslanas 75, 76
Raškauskaitė B. 310
Ratautas J. 123
Raudonis Liudvikas 274, 286, 295, 296, 297
Razsochotskis B. E. 145
Reivydas L. 235, 236, 237, 238, 239
Repšys 229
Rėklaitis 77, 229, 269
Riauba J. 308
Ribbentropas 228
Ribokas D. 120, 123
Ridikas Vincas 287
Rietavas 153, 274, 281, 293, 296, 297
Rijeka 242
Rimdeikytės 288
Rimkus 283
Rimkevič 100
Rimkutė 97
Rogačiovas P. N. 146, 149
Rokiškis 153, 308
Rotanovas 76
Rotinėnų km. 277
Rotomskis P. 173, 175, 177
Rubanas 166
Rubenkovas 167
Rudaminos valsč. 6
Rudėnas 78
Rudnia 7, 11, 13
Rugys A. 6
Rukuižos Česlovas ir Viktoras 263
Rumbinas 235
Ruškinas 126
Rusingė 11
Ruzveltas A. 228
Ryliškiai 149

Rytprūsiai 6

S

Sadakauskaitė Juzefa 59
Sakalauskas 169, 176
Salantai 153, 282, 283, 285
Samoboras 246
Samonavičius Juozas 11
Sartras 98
Saukliškių miškas 142
Savikas 141
Seda 153, 265, 283, 285
Seinų apskr. 13
Selickas-Seliūnas J. 6
Semaška Jonas-Liepa 13, 299
Serbija 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 251, 252, 253
Seredkinas 127
Sergejevas 154
Seveljevas 154
Sicilija 228
Sidabrinė Kulkelė (sl.) 288
Sidoričius 153
Siemaška 263
Siesikai 133, 151
Silionovas 144, 145, 146, 147
Silko 150
Simaška Vytautas 308
Simonaitytė I. 259, 262
Simonavičius 270
Simonovas N. S. 155
Sinycinas J. 74, 76
Sisak 247
Sivkovas 144, 145
Skaudvilė 154, 313
Skebėra Kazimieras 268
Skirpsčių km. 276, 277, 278, 279, 287, 293, 294, 296, 297, 298, 299
Skliarovas A. D. 155
Skrabulis S. 6
Skudnovas 127, 128
Skumunduris 64, 65
Sličius 286, 287
Smelyj (ag.) 142
Smirnovas 78, 128, 129, 130, 131, 152, 158
Smolenskas 228
Sniečkus A. 169, 175, 176, 177
Sodeikių km. 112, 113, 119, 141
Sofonovai 133, 134
Soldatenko 155

Soldatovas 136, 288
Songinas 231
Soroka Stasys-Mindaugas, Šernas 7
Sotkalnis 127
Sozeliatinas 144
Spič 244
Splitas 246
Spornovas 157
Srijemas 246
Stačiokas Antanas-Liepa 10, 11
Stalinas J. 21, 108, 168, 175, 176, 181, 205, 216, 228, 269
Stanaičių km. 165
Stancikas Dalius 298
Stanevičius 278, 295
Stankus 288
Stankevičius L. M. 113
Stankevičius F. 6, 113
Starkauskas J. 112, 125
Stepanenka 135
Stepinac Alojzija 249
Stipac Drago 253
Straižys Jurgis 59
Strucovskojus 137
Struogos km. 63
Sudilovskis 142
Suntiejevas 145, 147
Surinas 130, 131
Suslovas M. 169, 177
Svanstriom Burtil 228
Svėdasai 114

Š

Šaklevičius Jonas 82
Šalimovas 144
Šambergas 170, 176
Šapkus 127
Šarnelė 286
Šaukotų km. 163
Ščerbakovas V. 169
Šeduva 152
Šekštelė Z. 75
Šembergaitė Jonė 306
Šemiakinas 151
Šešuolis (ag.) 141
Šešuoliai 134, 136, 137
Šertvytis Algis 279, 296, 300
Šiaulių apskr. 127, 141, 152, 153, 170, 173, 175, 176, 283, 285, 330
Šid 244

Šilai 119
Šilas Povilas 229
Šilagalių km. 112, 114, 118
Šilalės raj. 141, 154
Šilavotas 150
Šilinskas 288
Šilinskis 275
Šimanas 142
Šimašius 142
Šiménas A. 111
Šimkūnienė 118
Šimonių valsč. 112
Šiška Antanas 82
Širinskis 155
Širvintos 151
Škirpa K. 233
Šlandakovas 159
Šleževičius A. 114
Šlimas Domas 276
Šova A. 229, 230, 231
Štuthofas 229
Šukys Jonas 6
Šulga 154
Šumsko vlsč. 144, 145
Šurpač 166
Šutovas 78
Švalka Lionginas-Šernas 8
Švedija 97, 102, 228
Šveicarija 228, 257, 263
Švenčionėlių apyl. 142, 151, 168, 176
Švežas 276

T

Talaikis B. 112, 123
Talandis 6
Talantaitė Ona-Katinienė 112, 118, 119, 121
Tamoliūnas-Stumbras 145
Tatjaniščevas 145
Tauragė 68, 73, 76, 81, 125, 126, 142, 154, 164, 174, 175, 235
Tauragnai 174
Teheranas 228
Teleginas 141
Telšiai 125, 153, 174, 274, 276, 281, 288, 294, 297, 298, 300
Telšių apskr. 125, 161, 162, 170, 176, 274
Teninas 153
Timofejeva I. 174
Tiunovas 174
Tkačenko I. 70, 82, 169, 175

Toinbis 98
Trakai 11, 12, 62, 151
Trakimas Benediktas-Genelis 297
Trincinas 143
Triušis (ag.) 166
Troškūnai 114, 119, 141, 153
Trumpa A. 123, 314, 315
Truncė Bronius 11
Trušas 127, 153, 165
Tučinskas Juozas 11
Tuajevas 155
Tudman Franjo 251, 252
Tugarovas 154
Tvaskutė G. 118
Tyrelių miškas 142
Tytuvėnai 153

U

Ukmergė 68, 82, 119, 127, 128, 133, 134, 136, 137, 138, 150, 151, 155, 173, 174, 288, 308
Ulys 172
Untulis S. 320
Ušakovas V. M. 146, 149
Urbanavičius V. 123
Urbonas Antanas 172, 229
Urnikienė 290
Ūsas V. 6
Utena 115, 120, 121, 122
Utenos apskr. 78, 82, 119, 123, 153, 168, 173, 174, 175, 176, 305, 313
Užpelkių km. 172
Užventis 153

V

Vabalas Alfonsas 93
Vachrinas 127
Vaičaitis 229
Vaičiūnas G. 114
Vaigauskas 87
Vaiguva 304
Vaina 270
Vaineikių miškas 281, 296
Vaišius Alfonsas 293
Vairas (sl.) 159
Vaitkevičius A. 295
Vaitkūnų km. 305
Vaitulevičius-Stipinas, Kovotojas 9
Valaitytė I. 305
Valančiauskaitė 291
Valickas 82
Valinskas Kazimieras 6

Valiukėnas A. 234
Valkininkai 11, 150
Varčios miškas 9
Varduva 284, 290
Varnaitė Diana 111, 324
Varoninas 129, 150
Veisiejai 149, 150, 151
Veisiejų valsč. 6, 7, 11, 150
Velikije Luki 228
Veliuonos vlsč. 256, 257, 258, 259, 261, 262
Venckaitė 291
Venevičiūtė 173
Vengrienė (ag.) 161
Vengrija 106, 107, 246
Vengrinis (ag.) 159
Verbickas A. 123
Vertelis 230, 231
Veselica Marko 252, 253
Vetrovas 125, 143, 150, 255
Veverskis Stasys 256
Veverskis Gabrielius 256
Veverskis Pranas 23, 254, 262
Veverskis Kazys 8, 23, 254, 255, 256, 259, 262, 268, 272, 273
Veverskytė Uršulė 256
Vėjas (ag.) 141
Vidmantų km. 172
Vidrinas 162
Vienoje 168
Viešintos 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 123
Vievis 151, 166
Vilkų km. 295
Vilkaitė Aldona 320
Vilkaviškis 144, 151, 152, 174, 305, 307, 316, 318
Vilkelytė A. 306
Vilkija 151, 258
Vilnius 8, 12, 13, 21, 32, 33, 34, 61, 62, 66, 75, 76, 78, 79, 80, 87, 89, 105, 106, 123, 124, 128, 142, 143, 150, 151, 155, 159, 163, 167, 171, 173, 177, 185, 188, 209, 211, 213, 219, 222, 223, 224, 227, 234, 269, 270, 271, 272, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 297, 298
Vilutis Leonas 297
Višegradas 246
Vitebskas 228, 300
Vitkus Juozas-Kazimieraitis 11, 12, 13, 322
Vitukynas 65
Vygantas Juozas-Ivanauskas 283, 286, 287, 288, 292, 299
Vlasovas 145
Vociškių m. 161
Voinik-Leičevskis O. 171
Voitelevičius 130

Vojvodina 241, 325
Volkovas 156, 159, 162
Vorkuta 66, 268, 281, 289, 293, 297
Voroneckas Vytautas 294
Vosylius Jonas 112, 114, 123
Voveris Vaclovas-Žaibas 9
Vukovaras 252
Vyžuonos mst. 175

Z

Zabielynės km. 118
Zabukaitė Joana 305
Zacharinas 133
Zadaras 242, 246
Zagrebas 241, 245, 246, 249, 252, 253, 326, 328
Zajančkauskaitė A. 315
Zakurdajevas 151
Zelenkovas 166
Zeninas 128, 151
Zimanas G. 106, 235
Zobninas 135
Zolotoriovas 164
Zrinski Petar 241
Zubkovas I. B. 145, 149
Zudinas 64, 65
Zujevas 152

Ž

Žagarė 153, 165, 330
Žagarų km. 129, 130
Žaiginio vlsč. 163
Žalimas 295, 299
Žarėnai 293
Žemaitis (sl.) 146
Žemaitis Jonas-Vytautas 87
Žemaitis J. 209
Žemaitienė J. 115, 121
Žemaitija 5, 7, 30, 58, 254, 270, 283, 293, 294, 297, 299
Žemalė 285
Žiežmariai 151
Žilinas 144
Žilinskas St. 103
Žitomiras 228
Žiugžda R. 256
Žliabiškių km. 112
Žlobinas 228
Žulys I.-Ruginis 297, 299
Župikovas D. 163, 164, 170, 176
Žygus 295

Turinys

DOKUMENTAI, FAKTAI, KOMENTARAI

Algis Kašėta. Antisovietinio ginkluoto pasipriešinimo ištakos Dzūkijoje /Lietuvos Laisvės Armija/.. 5

Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys (Tęsinys. Pradžia Nr. 14. Parengė *Dalia Kuodytė*). 23

Algis Kašėta. Kiek buvo suimtų ir įkalintų antisovietinio pasipriešinimo dalyvių Lietuvoje pokario metais.. 57

Nijolė Gaškaitė. Keli štrichai Jono Deksnio portretui. 91

Diana Varnaitė. Okupantai bijojo jų net mirusių. 111

REPRESINĖS STRUKTŪROS

Iš 4-osios Vetrovo divizijos veiklos 1950 metais (Pradžia Nr. 14. Parengė *Juozas Starkauskas*). 125

Juozas Matusevičius. Antrosios sovietinės okupacijos pradžia. 168

ANTINACINIS PASIPRIEŠINIMAS

Kai kurie pasipriešinimo bruožai 1941-1942m. dokumentuose. Parengė *Kęstutis Kasparas.* 178

Jonas Pajaujis. Vietinė rinktinė. 227

Atgarsiai (atsiliepimai į LKA Nr.11 publikaciją). 232

IŠ SVETUR

Tamsūs laikai. Kroatijos politiniai kaliniai 1918-1991m. 241

ATSIMINIMAI, LIUDIJIMAI, SVARSTYMAI

Pranas Veverskis. Kazys Veverskis-Senis (1913-1944). /Keli faktai biografijai ir apmąstymamas/ 254

Liudvikas Raudonis. Žemaičių Legiono štabas A.Kubiliaus grupė ir Markulio tinklai. (Užrašė *Zenonas Jaška*). 274

Z.Jaškos pastabos apie LLA Žemaičių Legiono štabo (Kubiliaus grupė) veikla. 293

LITERATŪRINIS PUSLAPIS

Savisaugos batalionų karių laiškai (Tęsinys. Pradžia Nr.14. Parengė *Rimantas Zyzas*). 301

SUMMARIES 321

PO TO, KAI RAŠĖME 329

PAVARDŽIŲ IR VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ 232

6,50 Lt